

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

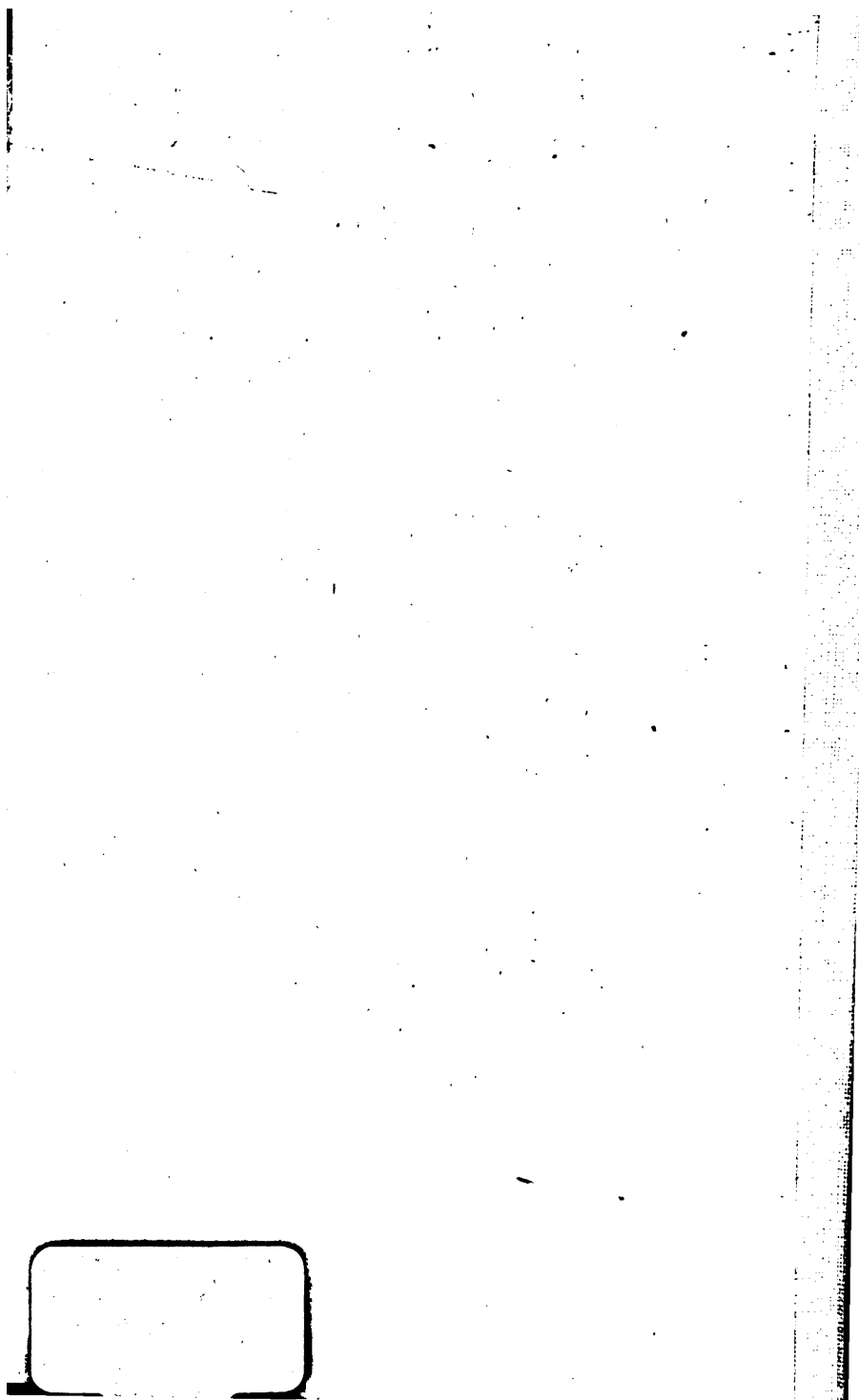
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

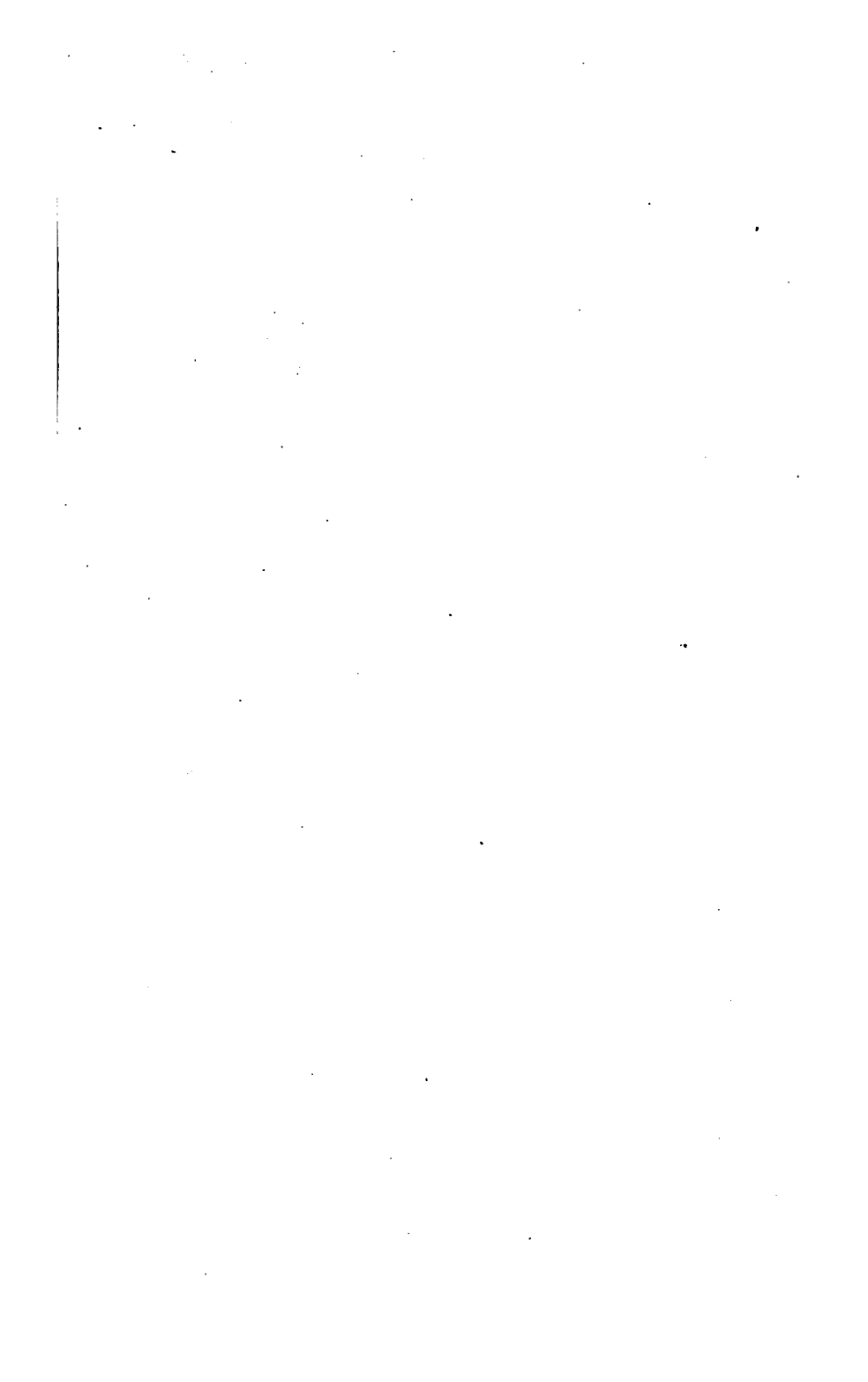

Biographiskt
A & R

3

Diagnose
AQR

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TRETTONDE BANDET.

FÖRSTA HÄFTET.

 psala

WAHLSTRÖM & C.

1846.

På N. M. LINDHUS förlag.

Innehåll.

Rudén, Torsten. — Rudenschöld, Carl. — Rudenschöld, Magdalena Charlotta. — Rudenschöld, Bengt. — Rudenschöld, Ulrik. — Ruders, Carl Israel. — Rudolphi, Carl Asmund. — Rühl, Johan Fredrik. — Runeberg, Ephraim Otto. — Runius, Johan. — Rutström, Anders Carl. — Rutström, Carl Birger. — Ruuth, Erik. — Rydelius, Andreas. — Rydelius, Magnus. — Rydqvist, Johan Erik. — Ryning, Axel Nilsson. — Ryning, Erik Eriksson. — Rådborg, Adolf Fredrik. — Rålamb, Anders Sigfridsson. — Rålamb, Sigfrid Andersson. — Rålamb, Lars Andersson. — Rålamb, Bror Andersson. — Rålamb, Erik Andersson. — Rålamb, Claes. — Rålamb, Åke Claesson. — Rålamb, Hans Claesson. — Rålamb, Claes Hansson. — Rålamb, Claes. — Rålamb, Claes Hans. — Rålamb, Bror Claesson. — Rålamb, Anders Claesson. — Rålamb, Gustaf Claesson.

R.

(Fortsättning).

RUDÉN*), THORSTEN.

Thorsten R., född d. 9 Mars 1661 uti Lysvik i Vermland, der fadren Haquin Thorstani Rudenius var Capellan. Student uti Upsala 1678, der han blef Magister 1691, samt tvenne månader derefter, genom Kongl. Maj:ts fullmakt af den 18 Febr. 1692, Poëseos Professor i Åbo. Erhöll till präbende 1699 Pemars församling och 1701 Pikis. Blef sedan utnämnd till Theol. Professor derstädes och derefter Primarius Theol. Professor, Domprost och Kyrkoherde vid Svenska församlingen i Åbo. År 1708 förordnades han till Superintendent i Carlstad. Bevistade som detta Stifts fullmäktig och Förman Riksdagarna 1710 och 1713. Biskop i Linköping 1719. Utnämndes vid Drottning Ulrika Eleonoras kröning till Theol. Doctor, och besvarade vid Doctors-promotionen i Upsala 1719, som Primus, doctorsfrågan. Samma år blefvo hans barn adlade, med namnet *Rudenschöld*. Var Presteståndets Talman vid Riksdagarna 1723 och 1727. Dog d. 9 Sept. 1729**). På en öfver honom i Linköpings kyrka

*) Namnet skrives äfven *Rudeen*. Då R. inskrefs såsom student i Upsala, kallar han sig ännu *Rudenius*. Derefter skrives ömsom "*Rudeen*" (Verml. Nat. Matrikel i Upsala, sidd. 67, 113, 117), ömsom "*Rudén*" (anf. st. sidd. 137, 223). Förhållandet är enahanda med andra likartade namn från äldre tider; t. ex. Löwenhielm-ska ättens stamfader "*Norenius*" hade ättlingar, som skrefvo än "*Norén*", än "*Noreen*" (anf. st. sidd. 133, 233, 240). — Här må i förbigående nämnas en biskopens släktning, Haquinus Rudén, en särdeles nitisk och skicklig Consistorii Notarie i Carlstad, sedan Kyrkoherde, som först ordnade Carlstads Consistorii archiv.

***) Af Stjernman, Rhyzelius, Fernow och på grafstenen, som öfver honom är upprest i Linköpings kyrka, uppgifves så hans döds-
BIOGR. LEX. XIII. 1.

upprest sten är inristadt, att "han var i sitt kall nitisk, i lefvernet saktmodig, i allt en ärlig man." Hans exemplarska andakt vid gudstjensten, hans uppbyggliga lefverne, hans försigtiga embetsnit och intagande umgängessätt, förvärfvade honom allmän högaktning. Han ansågs på sin tid som en den yppersta latinska och svenska Poet*).

Gift 1. 1692 med *Anna Brunell*, dotter af Statssekreteraren i Stockholm *Christopher Nilsson B.* Hon dog 1695. Med henne hade han en son, *Christopher Rudenschöld*, som blef Lieutenant vid Östgötha Cavalleri och dog barnlös 1736. 2. 1696 med *Magdalena Wallwik***), dotter af Assessoren i Svea Hofrätt *Jöns Claesson W.* Han hade med henne 14 barn, af hvilka *Carl Rudenschöld* blef Grefve, Riksråd och Upsala Akademie Cancellor. *Benkt*, Stats-Commissarie, död 1760. *Ulrik*, Commerceråd, dog ogift 1765. (Se nedan).

Skrifter: utom 47 disputationer, hvilka han utgaf som Professor i Åbo. — Finska Helicon underdåniga Fägne-Sånger öfver Konung Carl XI:s och Kon. Carl XII:s infallne Födelsedagar. Åbo 1704. — *Memoria Viri Clariss. Dom. Christierni Alandri, Eloqu. Professoris.* Ib. e. a. — Likpredikan öfver Just.-Borgmästaren i Åbo *Johan Sachls.* Ib. 1707. — Dito öfver Rådmannen i Åbo *Adolf Wätfot.* Ib. 1708. — Dito öfver Catharina Petri, Ib. e. a. — Predikan öfver Drott. *Ulrika Eleonoras* kröning. Link. 1719. — The Trognas Strid och Seger: Likpredikan öfver Theol. Lectorn i Linköping, Dompresten *Thomas Ihre.* Ib. e. a. — The Trognas Fullkomliga Egendom: Likpredikan öfver Theol. Lectorn i Linköping *Laurentius Drysen.* Ib. 1722. — Åtskilliga poem på svenska och latin, mscpt.

(Källor (utom ofvanhännda): *Rhynelii Episcoposopia* samt program och Likpred. — *Fernow.* — *Ihres Oratio parentalis.* — *Hammarins Herdaminne.*)

— A — 6 —

RUDENSCHÖLD, CARL.

Grefve *Carl Rudenschöld* är ett af de ljusa namn från vår frihetstid, som besväras af mindre skuggor än de flesta, som i ett och annat hänseende stråla fram ur partidunklet,

dag. I sina handskrifna samlingar säger Kamrer *Fr. Fryxell*, att han dog d. 29 Sept. eller om morgonen samma dag som ett af honom sammankalladt Prestmöte skulle i Linköping begynda.

*) I sin parentation öfver honom säger *Ihre*:

*Dum gominum occidit carmen: dubitabis in illis,
An magis ars, pietas ingeniumve micot.*

**) Hon blef i sin ungdom upptagen på Köngl. Hofvæt, kläddes till brud af Prinsessan *Ulrika Eleonora*, och fick af K. Maj:t 3000 daler i brudgåfva, som den tiden var en betydlig summa.

Hans minne har med särdeles värdsam kärlek vårdats af händelsekunnarne och själf behandlades han med aktning äfven af politiska motståndare bland samtida. Vi vilja i korthet beskrifva hans lefnad, hufvudsakligen ledde af den autobiographi, han lemnat sin efterverld, och den värdiga teckning, själsfränden G. G. Adlerbeth lemnat oss af denne Rådsherre i Vitterhets-Akademien.

Biskop Thorsten Rudéns äldste son af andra äktenskapet med Magdalena Wallwik, *Carl Rudén*, 1719 adlad *Rudenschöld* föddes d. 12 Oct. 1698 i Åbo, der fadren då var Poëseos Professor. Var mycket sjuklig som barn, men utmärkt frisk som yngling och sedan in i ålderdomen, så att vid 76 års ålder, då han skref sitt lefverne, han ej hade erfarenhet af annat än krämpor af föga betydighet. Ett fall i 9de året krossade hans axel, hvaraf han led, ehuru dragligt, i hela sin lifstid. För præceptorerna måste äfven professorssonen, efter då rådande begrepp i uppfostring, ha en tråkigt fruktan. Desse förhörde likväl blott föresatta lexor, utan att utveckla förståndet eller förädla hjertat. Det sedan ersattes af föräldravården. Förrän krigets eld hann att härja Finland efter 1709, var R. redan med sina föräldrar flyttad till Carlstad, der fadren blifvit Superintendent. Sändes till Upsala 1715 och stod under öfverinseende af Domprosten Dr. O. Celsius. Kon. Carl XII gaf honom, då han var gäst hos fadren i Carlstad, dubbelt stip. regium i 1:sta classen för flera år, det likväl Consist. Acad. i Upsala tidigare indrog. År 1719 kom R. till Stockholm, der fadren bevistade riksdagen, blef adlad och fick medfölja Riksrådet fr. Th. G. Bjelke vid dess beskickning till Wien på Drottningens eget förslag. På reddan af Köpenhamn sågs Engelta Escadern af 5 örlogsskepp, som ansågs blifva ett säkert ån för Sverige mot vår östra granne. Man vill i Sverige å ogerna minnas huru det skyddet beskyddade. Från Wien ändes R. med en depeche till Ambassadeuren Grefve Erik Sparre, som var på vägen till Paris. Han erböd R. att ingå Ambassad-Cancelliet. Vid Sparres återresa lemnades R. i Achen, för att som Cancellist på staten bege sig till Brunsvig, dit RiksR. Gr. Wellingk afgått som Ambassadeur. Han fick sällskap med den i Achen anträffade unge Kammarherren fr. Wellingk, Riksrådets son, "hvilken för sina sällsamma naturgåfvor gjorde ett behagligt, men ock i anseende till sin tänkesätt och sin (im)moraliska lefnad för en yngling tilligen förförande umgänge", enligt R:s anmärkning. R. ständte till Brunswig i slutet af Nov. 1720 och fann i RR.

Wellingk mindre en förman än en öm fader. Hvem, skrifter R., som känt denne herres stora förstånd, myckna erfarenhet och vidsträckta kunskaper lärar ock kunna dömma, huru lycklig jag borde skattas att i en sådan skola blifva inöfvad! R. återkom till Sverige, när Ambassaden återkallats, 1722, blef då E. O. Cancelli-Junkare samt tog examen för inträdet i Cancelliet. Afreste snart derefter till Leipzigs Universitet med Ambass. Gr. E. Sparres son Axel Wrede Sparre; återkom 1725, men afreste innan kort jemte den unge Grefven i Cancelli-Rådet Gr. C. G. Tessins sällskap, då denne som Minister begaf sig till Wien. Nu bildades de tvenne Alliancerna: Wienska mellan Österrike, Spanien och Ryssland, samt Hannoverska mellan England, Frankrike, Holland och Preussen, begge friande till Sverige, der Rådets pluralitet nu slöt sig intill den förre, genom Tessin såsom legat; men snart blef Rådets pluralitet tillgifven den sednare alliancen. Riksdag uppstod och T. skyndade hem, sedan likväl ett sedermera aldrig brutet vänskapsband knutits mellan honom och R. Med sin unge Grefve uppehöll sig R. sedan ett år i Luneville, der Lothring-ska hofvet då vistades, som visade dessa resande mycken godhet och uppmärksamhet. De återkommo 1727 till Sverige. Vid ankomsten till Möllby gästgifvaregård nära Linköping möttes R. af den hemska underrättelsen att hans förre förman och välgörare Riksrådet Gr. Wellingk der dött några dagar förut, då han som fånge skulle afföras till Jönköping. År 1729 blef R. ännu efter 10 års användande en lönlös E. O. Cancellist, nämnd att som Sekreterare åtfölja General-Lieuten. Bar. Zülich till Polen, för att återställa vänskapen med detta rike. Z. var vald såsom kunnig i polska språket, R. såsom van vid ministeriella ärender. Dock blef R. ej Commissions-Sekreterare, utan blott Sekreterare med ett Cancelli-Collegii Extr. protocolli och $\frac{1}{3}$ tractamente mot en Commiss.-Sekreterare. De begäfv sig till en polsk riksdag som nu skulle hållas i Lithauen, men då riksterminen var slut, så var ännu intet afgjort, således ej heller det Z skulle söka att uppgöra. De begäfv sig derföre till Warschau. Här fick R. underrättelse om sin 69-årige faders död. År 1730 följde Z. och R. hofvet till Sachsen. S. utlystes en extraord. riksdag, der Z. borde söka få uppgör sin beskicknings-affär. Den riksdagen blef ock utan resultat genom partiernas jemnvigt. Z. återkallades och R. kvarblef följande Hofvet än till Dresden, än till Warschau. 1732 återkom Z. till en extraord. riksdag, då fred uppgjordes så full

ständigt ske kunde under en riksdag, som efter vanan "misslyckades." Z. återreste till Sverige och R. skulle ratificera. Fick då karakter af Chargé d'affaires. för den tid dertill behöfdes. Vid Konungens (August II) i Polen död förnyades hans rang och då en Convocations-riksdag, följd inom 6 veckor af en Valriksdag, nu stundade, sändes till R. creditif som Minister med 3000 Rdr årligt tractamente. R. för att liksom rättvisa Carl XII:s omdöme, slöt sig till Franska Ministerns idé att nu åter uppsätta Kon. Stanislaus på thronen, hemställande denna sin åsigt till sitt hof, som biföll densamma. Kon. Stanislaus ankom, följd allenast af General Stenflycht (se Biogr. Lex. bokst. S.), natten mellan d. 8 och 9 Sept. 1733. Då var opinionen så förändrad hos "Palatinaterne", att blott en enda adelsman nämnde vid valet Churfursten af Sachsen, men som han i ögonblicket ihjälstacks, blef valet enhälligt och han utropades till Konung d. 12-Sept. R. hade väl sjelf någon del i det rykte, "som med mycken flit underhölls", att 30,000 Svenskar voro marchfärdige att understödja valet. Offentligen begagnade R. ej ens den rätt, han fått, att recommedera Stanislaus, helst de andra Hofvens Ministrar höllo inne med dylika recommendationer. Men straxt kom Fältmarskalken Lascey med 8000 man ryska troppar och tillställde ett nytt val, då der ropades: Vivat Augustus! Kon. Stanislaus måste fly inom Danzigs befestade vallar, dit R., ehuru saknande ordres, följde; afböjande förslaget, att den Polska "sanna republikens kung" lade sig inom Stralsunds murar, hvarigenom Sverige varit oundvikligen blottställt för nya faror i och för denne nu som förut obetydliga Stanislaus. Fältmarsk. Gr. Münich kom i Mars 1734 och besköt Danzig, hvarvid det hus, R. behott dagen förut, förstördes af en bomb. Snart måste K. Stanislaus fly i en båt med Gen. Stenflycht i en annan båt, samma herre, som följde honom vid hans ankomst till valriksdagen. Båtarne åtskildes i mörkret, men begge räddades. K. August III blef nu, i Polen, "magni nominis umbra." R. for på Gr. Münichs pass till Stralsund, sedan magnaterne erkänt, att han aldrig med fåfänga löften dem förledt, under det de derföre anklagade Franska Ministern.

R. fann vid sin hemkomst 1734 års riksdag ännu pågående. Både Konung och Ständer gillade hans handlingsätt. Snart blef han utnämnd till Minister ablegatus till Turkiet, en titel, som Cancelli-presidenten, hvilken aldrig varit R. bevågen, troddes för hans skull hafva uppfunnit, på det "uppkomlingen" måtte stå ett steg efter de öfriga

Ministres plenipotentiaires et Envoyés E. O. Som rapellerad Minister hade han dock fått tillgodonjuta den vanliga pensionen 1200 daler s:mt. Men han förblef sedan alldeles sysslelös till 1738 års riksdag, då han insattes af Ständerna i Secreta Utskottet. Svaret på K. Maj:ts secreta proposition blef, enligt uppdrag, uppsatt af honom och allt, som med utrikes ärenderna hade någon gemenskap, kom på hans lott. "Då blef ock den systeme stadgad, hvilken såsom enlig med hvad läget och sjelfva naturen utstakat, i de följande riksdagarne, allt intill 1765, har blifvit följd, ehuru med mer och mindre antingen lycka eller försigtighet." Dessa voro snart sagdt de enda göromål, hvarmed R. var eller åstundade vara sysselsatt. Deremot förklarar R. att han, som alltid hyst vedervilja för partiväsande, ej hade någon del i de Riksens Råds öde, som då blefvo sina embetens förlustige ej heller i de författningar, som då togos till beredning af Ryska kriget, ett ärende, som var uppdraget åt ett än hemligare Utskott (Secretissime Dep.). Det sednare må ha sin rättighet, men vid den förra försäkran kan något litet tvifvelsmål fästa sig i anledning af dåv. Cancelli-præsidens anteckning. I Hornaka memoirerne heter det, vid redogörandet för katastrophen af 1738: "det var åt RiksR. Rudenschöld, som Grefve Horn svarade de bekanta Timoleons ord, då denne ännu unge herre i största välmening rådde honom att taga afsked", att han tackade Gud, som så låtit friheten få rota sig ibland hans landsmän, att en sådan man kunde fritt säga honom olika ord. Men möjligtvis var det "välmening" allena, som gjorde att R. "medan sakerna voro i gäsning sagt den gamle herren en hop torra sanningar", enligt Berchs recit (i Skådep. o. Lefnadsh. 3 FL s. 157). "Ung" kan dock den 40-åriga R. endast kallas i jemnförelse med Gr. Horn. R. undanbad sig nu beskickningen till Constantinopel och sändes i stället till Preussen, men blott med förra tractamentet 3000 Rdr b:co och titel af Minister; ankom 1739 till Berlin, med två stora fel inför dåv. Konungen, nemligen att vara svensk och icke militär, med många "non adimpleta" sedan sista fredeslutet att öfverklaga. En militär, Marquis de Valory, var sänd från Frankrike (Konungen föraktade alla andra stånd), med befallning att, såsom ovan vid ministeriella göromål, vid sina underhandlingar gå med R. i rådplägnig. Konungen dog 1740 och Fredrik "den ende" uppsteg på thronen. R. inskickade till nästa riksdag en berättelse om sakernas ställning vid det hof, der han var Minister, hvilken så behagade

Secreta Utskottet, att honom tilldelades en gratification af 2000 Rdr h:co.

R. kom snart till den nya Konungen i ett förtroligt förhållande, öfverläggande med honom i sina angelägenheter ofta med en öppenhet, som ej alltid visades egna Ministrar och blef ensam af alla främmande Ministrar admitterad till H. Maj:ts förtroligaste sällskap; så mycket mer hedrande, som dermed ej slösades. Konungen sade vid sin afresa till Schlesien till R.: Venez! Ce sera pour lier encore plus étroitement notre connoissance. Han begaf sig ock efter en tid till krigatheatern, dit han anlände, då Konungen nyss vunnit segern vid Molwitz. Blef straxt befäld att vara Konungen följaktig under en promenad till häst, som varade i tre timmar, der diseursen rörde en alliance mellan Sverige och Preussen mot Ryssland. R. Fredrik ville bestå hälften folk, ha Lifland till krigatheater och årligen offra derpå 300,000 Rdr. R. fick komma när han behagade till Hans Maj:t. Kom så berättelsen om förlusten vid Willmanstrand. Man bød Sverige ej något mer. R. blef Cancelli-Råd och Envoyé E. O., men fick ej nytt creditif, så att han ej kunde nyttja den nya titeln. Secreta Utskottet lade honom till last, att en underhandling med Preussen ej lyckats, hvartill han saknat instruction. Polackarne sträfvade efter en alliance med Sverige mot Ryssland. R. fick uppdrag att dervid akta på hvad som kunde vinnas. Var dock, som brändt barn, ytterst varsam. Ett bref till Öfv.-Lieut. Bona, Italienare, var det enda, som kunde besvara honom, då politikens trådar brusto. R. fann sig ej utan lönförhöjning kunna qvarstanna; begärde derföre större tractamente. Det vägrades. Begärde rappell. Men R. Fredrik lät då Svenska hofvet veta, att ingen var tjenligare att underhålla den inbördes vänskapen mellan hofven. Svenska Kronprinsen, vald mot Preussens önskan, friade först i Danmark, sedan i Preussen, der villkoret var, att Preussen skulle sluta en defensif alliance med Sverige, i händelse Danmark anfölle med krig. Det var att säga den stolte Kon. Fredrik, att han kunde få köpa sig en sväger. Reciprocitet i alliancen böds ej engång. R. Fredrik erböd dock sin yngre syster Amalia. R. skulle hegära den äldre, men, om annat ej kunde vinnas, den yngre. Han dolde denna sin rättighet och vann den äldre, den snillrika, med hvilken R. Adolf Fredrik ansåg sig allenast kunna bli lycklig. Nu, 1744, fick R. den i 10 år efterlängtrade titeln Envoyé E. O. Undertecknade, jemte Ambassadeuren Gr. C. G. Tessin, giftermåls-conraktet. Lovisa Ulrika an-

såg för ett sådant mästestycke att R. kunnat af den hushållsaktige K. Fredrik uttaga hennes testamente efter fadren, att hon gaf derföre R. i belöning 1000 dukater. K. Fredrik höd engång R. att vara åtta dagar ensam hos Hans Maj:t i Potsdam. Han begäfvade honom med en i Sachsen köpt bordservis af porcellaine. "C'est pour vous prouver, que je songeois à Vous. quand j'étois en Saxe." Han lyckades åt Riksrådet Gr. Wellingsks dotter, gift med Holsteinske Gen. J. Banér, uttaga en hennes fordran af Hannover, som hon förgäfvdes kräft sedan 1726. Hon gaf R. summan, oakadt hans motstånd.

År 1747 blef R. Stats-Sekreterare af Utrikes Expeditionen. Af "Le Ministre favori" tog Konungen i Preussen afsked som af en vän. R. blef Friherre s. å. R. N. O. 1748. Sekreterare af alla K. Maj:ts O. 1751 var han åter ledamot i Secreta Utskottet och Mindre secreta Deputationen, då han han hade lyckan återställa Riksrådet Th. G. Bjelke, sin gamle beskyddare, i Rikssens Ständers förtroende. Då Vitterhets-Akademien stiftades af Lovisa Ulrika 1755, blef R. en af dess första ledamöter. 1756 blef han Hof-Canceller. Samma år gift med *Christ. Sophia Bjelke*, dotter af Riksrådet Gr. Th. G. Bjelke, dotterdotter af Gr. C. Piper. 1758 President i Commerce-Collegium. Ingick 1761 i Riksrådet efter "Höpken, men undanbad sig att äfven efterträda v. H. såsom Cancelliets President." Seraph.-Riddare 1763. Men 1766 förklarades han förlustig Rikssens Ständers förtroende, då Mössorna kommit till väldet. 1765 hade nemligen i Rådet svar skolat gifvas på Franska Ambassadeurens anbud, att för alla Sveriges fordringar i följe af tractaterna af 1754, 1757 och 1758 i ett för allt emottaga 12 mill. Livres, 1½ mill. om året i åtta år, räknadt från d. 1 Jan. 1765, dock med villkor, att Sverige under tiden så ställde sitt förhållande, att det på det närmaste instämde med Frankrikes intresse. R. med tio andra i Rådet hade antagit anbudet; Konungen och fyra Riksråder hade voterat för frågans hänskjutande till de snart väntade Ständerna. R. hade ock jemte åtta andra ansett terminerna antagliga; sex önskat kortare terminer. Secreta Utskottet fann ett ovärdigt band laggt på riket, ogillande att 16 millioners fordran skulle med 12 mill. få betalas och det på längre termin, än Subsidi-tractaten räckte (denna slöt med 1768); särdeles ogillades, att då man utdragit med frågan så länge som skett, ej Ständernas ankomst kunnat utväntas. Rådet undvek det muntliga förhöret i Utskottet; det skriftliga svaret fanns

otillfredsställelse. Secreta Utskottet undantog "af ädelmod" vid licentierandet R. och två andre, hvilka ej ännu ingått i Rådet vid krigsförklaringen. Nu skulle hämnas hvad som pluraliteten gjort 1738. Ständerne förenade sig först i Utskottets exception för de tre yngste Råderne; men ändrade sig sedan hvad R. vidkom. (Geijers Frihetstid s. 302). Det lär varit någon afundsman, som erinrat att R. som Hof-Canceller undertecknat krigsförklaringen mot Kon. Fredrik i Preussen. Märkligt är, att samme R. Fredrik, underrättad om R:s öde, bad General Hård skrifva till R. att rum åt honom inreddes i grannskapet af Sans Souci, der Konungen önskade få åldras i R:s sällskap *), villig att lemna R. en tillräcklig pension. R. svarade med tacksägelse, undskyltande sig likväl på blott enskilda skäl; men förklarade i sjelfbiographien, att han ej ansåg passande eller utmärkande nog trohet mot fäderneslandet, att en man, som måste ega så mycken del i statshemligheterna som den, hvilken varit medlem uti ett Riksråd, blefve en graunkonungs undersäte. Ännu längre tid derefter yttrar R. Fredrik sin ledsnad öfver detta R:s nekande, som betog honom ett påräknadt förtroligt umgänge på ålderdomen. R. Fredriks, Hårds och R:s bref i detta ärende äro tryckta i Gjörwells Statsjournal för 1769. R:s afslag var, yttrar Adlerbeth, värdigt en Romare. Det protocols-extract, för hvilket R. således egentligen afsattes, ses i Handl. rör. Skandin. hist. III. s. 295 och hans egen förklaring huru det tillkommit ses i De la Gard. Arch. XV. s. 162, 163; troligen är också af honom den förklaring som ses i Handl. rör. Skandin. hist. III. 291 f. Han hade till protocols protesterat mot den form, han nödgats som underordnad embetsman följa. Pension lofvades R., men utföll först efter två år. I detsamma ankom Åbo Akademies kallelse till Cancellor. R. undanbad sig. Vetenskaps-Akademien kallade nu R. till ledamot. Han var Præses 1772 och 1779. Vid första tillfället nedlade han presidiet med ett berömdt tal om Svenska språkets art och nu varande bruk. Talet, säger Adlerbeth, ådagalägger vårt modersmåls skönhet och värde, när det från främmande

*) Denna ynnest hade R. ej förvärfvat på Sveriges bekostnad, utan derigenom förnämligast, att han, som af Sv. Ministern Wulfenstierna i Dresden fått veta Österrikiska planen att gå directe på Berlin, så i tid derom underrättade Konungen, att det försöket af hans fiender måste uteblifva. Oeuvres Posthumes T. 2. p. 271. Äfven i vårt sekel har en Svensk herre — Kronprinsen Carl Johan — räddat Berlin.

smittor får behålla sitt manliga lynne och när nationen älskar, aktar och vårdar sitt språk med samma ömhet som andra hyfsade folkslag sina. Vid sednare tillfället invigde han med ett tal Akademiens nya hus på Stora Nygatan. 1769 års riksdag kom att omgöra efter Hattprinciper hvad 1765 års riksdag gjort i Mössornas vuer. Nu återinkallades R. i Rådet d. 27 Maj, hvarpå han, helt oförmodadt för sig sjelf, blef Grefve 1770. På Ridderarhuset tog han dock aldrig introduction och hans efterkommande ha ej heller gjort sina anspråk på Grefbänkens ära gällande. Då Kon. Gustaf efter sin faders död återkom, förde R. ordet för Riksrådet som mötte honom i Fitja. Efter Kronprinsen blef R. vald till Cancellor för Upsala Universitet 1774. Då Mössorna 1772 kommo till välde, aflägnades R. för andra gången ur Rådet på grunder, som Grefven ansett "ej ens förtjena att nämnas." K. Gustaf antecknade då, att han hoppades vinna på dylika det blinda raseriets steg. "Man skall med allt för mycket skäl beklaga en vördnadsvärd gubbes öde, hvilken efter att i 55 år ha tjänat sitt fädernesland med beder, ser sig i sitt 76:e år störtad i elände." (Gustav. Papp. I. 157). Äfven Adlerbeth talar om hans vördnadsvärda fattigdom. Efter revolutionen bød honom K. Gustaf valet mellan att åter inträda i Rådet eller emottaga en pension af 400 daler s:mt. Det sednare valdes, men K. Gustaf ville dock, att R. behöll Akad. Cancellariatet, liksom K. Uppföstrings- och Lappska Eccles.-Commissionernas ledning. Han var ock Tyska församlingens i Stockholm Kyrkeråd, Ledamot af K. Patriotiska Sällskapet, K. Musik. Akademien, Samf. pro fide & christianismo, Sällsk. Utile Dulci och Vet. Societeten i Upsala. Sällskapet Apollini Sacra i Upsala hade valt R. till sin skyddsherre. Hans ålderdom förskönades af samverkan med likstämmig anda inom dessa vänneförbund. Han dog d. 40 Juni 1783 i Stockholm, 84 år, 8 mån. 6 dagar; begrafven i St. Clara kyrka. Barn: *Thure Gabriel*, f. 1759. Var Kammarherre hos Sophia Albertina, Lieuten. vid Södermanlands Infant.-reg:te 1755. *Carolina*, f. 1762. Gift med Hof-Stallmäst. E. P. Ehrenerowa. *Bengt*, f. 1764. Var Fänrik vid K. Lifgardet 1755. *Magdalena Charlotta*, f. 1766. Hoffröken. Se nedanføre.

R. skattades högt af sin samtid som vitter. Jag nämner ej, skrifver Adlerbeth, hans försök i skaldekonsten, som borde uppväcka billig klagan att de blifvit så få, om man ej nödgades medgifva, att han genom ett annat bruk af sitt snille gjort mer nytta. Det var som embetsman han hade

tillfälle upptäcka vidden af sin kannedom och erfarenhet, sitt rätta arbetssätt, sina sällsynta gåfvor, att ej allenast utreda och för ögonen lägga invecklade mål i den dag, den ordning, det sammanhang med rikets politiska system, som lättade besluten, utan ock att (som Hof-Canceller) författa dessa sednare med den laggrannhet i mening och ordasätt, som gjorde både sanning och varsamhet fyllest, som både upplyste och behagade. Flera hans författade statskrifter räknas som mönster. Sanningen är framställd i sin lysande klarhet, men ock i all sin rena enkelhet — målände tillika författarens älskvärda sinne-lag och egenskaper. Adlerbeth erkänner honom äfven som ett mönster i ren och sund kritik. Ännu 1779, då man med promotion i alla faculteter frade en furstes födelse, såg man i Upsala sin äldrige Cancellor närvarande, och hörde honom främst bland Akademiens fäder tala ett lärdt språk med färdighet och behaglighet.

En stor och allmän vördnad hade R. vunnit för en lång lefnadshana, under stormiga tider, utan fläck och en uppbörd karakter, som till och med var utan misstankar. Kanske uppbars med hänseende till moraliskt värde ingen af frihetstidens män högre i det följande tidehvarfvets omdöme.

Fröken MAGDALENA CHARLOTTA RUDENSCHÖLD, yngsta dottern af Riksrådet Gr. C. Rudenschöld, föddes d. 1 Jan. 1768. Inträdde först på R. hofvet söndagen d. 11 Juli 1779 i sällskap med sin mor. Efter slutad levée blef gudstjenst kl. 12. Bänkar voro utsedde för hvarje rang. Modren satte sig i Rådsfruarnas bänk och dottren ville sätta sig hos Hof-fröknarna, men det vägrades af dem, som ville iakttaga sin rang. Hon placerades då i den bänk, som är utsedd för andra fröknar, men der hade gamle Generalen af Artilleriet Charpentier satt sig. De sutto der ensamme "som ett ridiculous spectacle för Guds församling." Det var Magdalena R:s inträde på hofvet. Efter gudstjensten, som gick bort under "kyrkoetiquette", blef opera, efter operan soupée, dit fröken blef qvarbefalld; men fråga uppstod, om hon kunde admittteras till soupéen med Drottningen. Ehrensvärd citerade, huru fröknarna Liljenberg, innan derus far blef Grefve, måste resa från Stockholm utan soupée, men att en fröken Wrangel såsom Rådsherredotter då blef befalld qvar, samt påmint, att fröken R. var både Grefve- och Råds-dotter." H. Maj:t blef nu innerligen glad öfver det ljus han fått, hvarpå hon blef befalld qvar, sedan hon länge suttit i oro. (Ehrensvärds Journal i Gustaf III:s hof).

Ej anade nu den unga, väl uppföstrade, snillrika döttern af en bland Sveriges mest aktade Rådsherrar. att hon gått inom en trollring, der hon skulle offras — till allt utom lifvet:

I Gustafs hof var hon af för ung adel att synnerligen bemärkas. Men efter hans död, följde ett från bördatyranniet mera aflägsnadt hof. deri fröken R. blef en centralsol, som ansågs svänga både Hertigen och hans favorit som planeter omkring sig. Men olyckligtvis var hon redan själf blott en planet, som hade sin sol i Armfelt, den slemme favoriten från det förra hofvet, om hon ock hade sina månar i andra, mäktiga, så väl som obetydande. Bland de sednare var en Ehrenström, som blef orsaken i stor mån, att hon indrogs i det politiska. Se häröfvan i G. A. Reuterholms biographi sid. 74 samt I Band. sid. 250.

Hamilton yttrar: "Fröken R. var öm, qvick, intagande, men hade ej det minsta politiska inflytande i landet. Ehrenström var försagd vid minsta tecken till fara, Armfelt själf var på 250 mils afstånd." Likväl trodde den lättsinnige A., att han skulle med dessa medel ändra Sveriges lagliga styrelse. Då chatullet blifvit af Svenska Consulu Piranesis spion, A:s betjent, tömdt och ifyllt med gråpapper, under det grefvinnan A. åt och hon fört detta chatull genom många krokvägar till Kaluga, men papperen som utlagits kommit till Hertigen, blefvo flera Officerare, deribland Skjöldebrand, uppkallade till Hertigen, som de funno nära midnatten sittande vid ett bord med händerna på packen, uttryckande sig att det var af mera värde, än om det vore banconöter. Nu skulle hvar få sina personer att arresteras och Hertigen uppmanade Skjöldebrand att fängsla fröken R. Han undanbad sig det, dels af vördnad för Riksr. Rudenschöld, dels derföre att han ock varit bland dem, som önskat i en skönare mening fängsla henne. Han valde i stället rucklaren Ehrenström, en af 1789 års subscriber, Sandels, sedan en af Rikets Herrar, nu träffad apud amicam deterioris notæ. En Aminoff åtog sig frökens fängelände. Han fann henne sofvande, men inkom ej i sängkammaren förrän hon förstört åtskilliga papper. Hon frågade honom, om det ej gjorde honom ondt, att nödgas vara så oartig, men han svarade, att det gjorde aldrig en officer ondt att göra sin pligt. Hon blef fängslad; dömdes hårdare än Auckarströms medbrottslige; hon utfördes att stå vid skampålen, men halsjernet påsattes ej henne såsom Kongl. Sekreter. Ehrenström. Hennes bror Bengt R., Capitaine vid Svea Gardie, skulle föra executionen. Systemen afsvimmade snart. Han förföll sedan i

desperation till en spritdrickning, som, enligt Öfver-Cerem. Mästaren Hauswolfs anteckning, förkortade hans lif.

Der var i hofvet en stark strid förrän Hertigen underskref frökens dom. Hertiginnan och Hoffruntimret talade ej; äfven då Hertigen eller Reuterholm tilltalade dem, svarade de allsintet. Skjöldebrand gjorde sitt yttersta för att rädda Rudenschöldska namnet från den offentliga skymfen. Både Hertigen och Reuterholm bådo honom en dyster afton sätta sig till klaveret, att dermed tystnaden måtte brytas. Han lydde, men spelte, under en inre själs skakning under sång en aria ur ett sorgspel, som gjorde att R. aflägsnade sig, hvarefter Hertigen länge gick fram och åter med Skjöldebrand, sedan alla aflägsnat sig; då han frågade, om Hertigen i dödsstunden ville tänka på denna risslittning, som, allt för barbarisk att bibehållas i något hänseende, nu skulle användas i politiska brott?! Hertigen syntes rörd. Skj. fann sedan att risslittningsfrågan föll, fastän Rika-Cancelleren Fr. Sparre varit så envis att begära, om också ej mer än ett ris, att han sedan alltid fick vedernamnet Ris-Canceller, hvilket sedan ansågs ha verkat på titelns utbytande mot "Stats-Minister för Utrikes ärenderna."

Var det af sträng vördnad för jemnlighet inför lag, så bör denna envishet respecteras hos Carl. Men samtiden ansåg att grunden låg i en försmädd kärlek och stickande ord i hennes bref, der ej heller Reuterholm eller Sparre skonats. Man hade sökt ökade skäl till strängheten. Der hviskades, att på en Armsfelts gård i Östergötbland — enligt Hamilton — skulle finnas i en låda kärleksbref mellan A. och R., som ej blott upplyste om en kärlekspant utan ock om den-nes afdagatagande, — ett brott som var åtminstone allt för onödigt för att kunna tros verkställt, äfven om man ansåg fröken R. lika fri från all moralitet, som Armsfelt. Hemligt framfödda barn — Gustaf III:s lag skyddade redan dylika barnföderskor — voro snarare i den tidens "högre moral" något romantiskt, hvaraf "Jerumasquer" och dylikt kunde uppstå*). Brefven skaffades, de trycktes och utro-

*) Armsfelt yttrar härom i sin lefnadsbeskrifning (G. Adlersparres Hist. Handl. 2 D. s. 113 f.). "På Hertigens befallning säges dessa oundertecknade lappar vara införde i en process, dit de ej höra och i samma phras talas om de bevekande omständigheterna och förnäm- ligast det nåd. afseende att icke med en ny vanära blottställa en he- derlig släkt och fördubbla en sörjande och ålderstigen moders smärta. ... Har man här ihågkommit, att fröken R:s respecterade fader gjorde Hertigens moder till Drottning i Sverige? Hvad mer är skulle

pades offentlig till försäljning på Stockholms gator*). Fröken R. dömdes till spinnhuset, då hon efter $\frac{1}{4}$ timma måste återföras i en hyrvagn från schavotten. På spinnhuset mottogs hon under systerhelsning af de fallna qvinnor, der förut inspärrats. En ankommande släkting fann henne nästan sanslös, och fick bereda henne ett särskildt rum. Hon tillbragte här 2 år, glömd af A. som nu klädde sig i Sveuska Seraphimer-dräkten i hjertat af Ryssland, under det hans namn stod på Sveriges skampålar: en blandoing af höghet och vanära, som förminskar verkan af både ordnar och skampålar, enligt Hamiltons anmärkning.

Sedan Gustaf IV Adolf emottagit styrelsen, blef fröken släppt på fri fot och fick en kungsgård på Gottland (enl. Hamilton). Hon återkom till Stockholm efter längre tid och Skjöldebrand ansåg sig böra besöka henne. En fullständigare metamorphos hade han aldrig sett ären kunna åstad-

man tro, att 18 månader förut densamme Furste sjelf låg för dess fötter brinnande af kärlek och ej tvekade att i flera bref (försedda med H. K. Höghets namn och då brukliga vapen) bjuda sin makt och sitt hjerta åt den, hvars dygd och trofasthet han begråter, men admirerar." A. förnekar lapparne all authenticitet och ropar till en rättvis Gud att hämnas sådan nedrighet.

*) Då man uppmärksam läser de utgifna Handlingarne rörande "Åtakilliga personers förehafda stämplingar" ... Sthm 1794, måste man erkänna, att allt var anlaggt så planlöst, att man kan seka saken en större politisk betydhet, åtminstone i den grad, som då. Regering ansåg, men deremot tillerkänner villigt en hvar åt detta revolutionsförsök en historisk betydhet och vikt. Det är vår Tory, som på en gång andas död och hämd mot det Whigparti, som nu ansågs ha eröfrat Regenten, och den nation, som gjorde Sverige till en "kula för mördare, Jacobiner och uslingar." För revolutionsmakarne var Reuterholm förhatlig som liberal, som tryckfrihetsvän. Medlet att upphäfva förmyndare-regeringen förrän Testamentet af Gustaf III gaf den sitt slut, ansågs kunna vara det enkla, att blott visa en Rysk flotta utanför Stockholm. Men till roligheterna af högsta ordningen hörde, att de penninglöse, som sjelfve tiggde Ryska Kejsarinnans hjälp, ville köpa ej blott Hertigen, utan sjelfve Reuterholm. Det är en non plus ultra af lättsinniga människors drömlaner. Men fröken Rs brefstil är utmärktare än hennes politik. Märkligt är att utdrag trycktes, huru Gyldenstolpe borde, för att uppreta Konungen mot Hertigen, upprepa de tillfällen, då Regenten brustit i den attention Han varit skyldig Majestätet, ty det är just att taga Konungen på sin svaga sida; huru Reuterholm nu begynt bli mindre sedlig och taga mutor på begge händer, huru Ryska Ministern var viss, att Hertigen skulle taga Kejsarinnans pengar (för att öfvergifva sig sjelf), och ändå bedraga henne o. s. v. Det är en stor hyllning åt tryckfriheten. Documentet är genom teckningens upprigtighet och friskhet värdt händelsforskarens uppmärksamhet.

komma. Sjelfva de stora blå, eldfulla ögonen voro små, grå och matta. En liten gumma, som hvarken i röst eller sätt erinrade om den förtjusande skönheten i det fordnä hofvet mötte honom och talade obetydligt om obetydligheter. Då hon dött 1823 eller 1824, hörde förf. Biskop Hedrén, såsom Pastor i St. Jakob, hålla öfver henne tacksägelse. Denna lefnad ger ett betydelsefullt svar på frågan, om moraliteten blott är conventionell, eller eger sin grund i gudomlig vilja, som måste bli lag för menniskan? Må tider af sådan moralisk förlappning aldrig mer återkomma! Minnas varnande gestalter må deremot framkallas!

Carl R:s skrifter: En stor mans bref till en Lärd rörande de publica informationsvärken i Riket, Sthm 1772. (Tydl. utgifvet af "den lärde", som satt C. R. under brefvet). — Versar i Sahlstedts "Saml. af verser på Svenska," Ib. 1751—53. (C. R:s kallas "tjocka smådikter" af Lénström). — En skälig critique af v. Dalins Öfversätt. af Montesquieus afhandling om orsakerna till de Romares valde och fall. Ib. 1755. — Tal om svenska språkets art och nuvarande bruk. I Vet. Ak. — Sjelfbiographi, mscpt., skrifven 1778. Ett exemplar lemnadt K. Vet. Akad., ett åt Consist. Acad. i Upsala. Korta utdrag deraf lemnades K. Vitt. Akad., K. Ordens-Cancelliet och K. Patriotiska Sällskapet.

(Källor: C Rudenschölds autobiographi. — Adlerbeths Åminnelsestal i Vitterh. Akad. Handl. V. — Geijers Frihetstid. — Handl. rör. Skandin. Hist. 3 Del. — Gustav. Papperon i D. — De la Gatd. Arch. XV D. — v. Stiernmans Adl. Mats. — Hammaroköld. — Nordens Sv. Vitterh. — Lénströms Litt. o. Konsthist.)
— N.

RUDENSCHÖLD, BENGT.

Den fjerde i ordningen af Biskop Rudéns adlade söner född i Åbo 1702. Sedan han i Upsala slutat sin akademiska bildning, ingick han 1720 i Stats-Contoiret som Cancellist, befordrades 1727 till Notarie, 1733 till Sekreterare och 1743 till Andre Stats-Commissarie. Blef vid kröningen 1751 R. N. O. och afled 1760. Gift med Brita Kolthoff, hvars fader var Brukspatron. Om blott hälften af de loford, som på honom slösades i latinska Minnesrunor, Graf-skrifter och *Lacrimæ et Flores*, är sanning, var han utmärkt genom snille, förstånd, rättskaffenhet och andra medborgerliga förtjenster.

(Källor: Stiernmans Matr. — Sv. Mercurius 1768 Sept. — Genesii Biogr. Lex. Del. IV.) P.

RUDENSCHÖLD, ULRIK.

Broder till den föregående och den yngste bland Bisk. Rudéns femton barn. Född d. 29 Juni 1704 i Stockholm,

der föräldrarne då infunnit sig på besök. Pilten blef af Prinsessan Ulrika Eleonora på Carlberg buren till dopet. På hösten följde han föräldrarna tillbaka till Finland, der han uppfostrades till 1709, då fadren, såsom utnämnd Superintendent i Carlstad, begaf sig öfver till Sverige. På öfverfarten, som skedde i början af Maj, var hafvet fullt af lös drifis, som lätt gaf vika för fartyget. Men inemot Svenska vallen styrde skepparen rakt emot klippan Galten, som var öfverhöljd af is och hvilken han icke skydde, emedan han blott ansåg den för ett stycke is; icke en minuts afstånd skiljde skeppet från klippan, då Dr. Rudén blef varse faran och genom sin varning åt skepparen räddade de resande. Året derpå kom den sexårige Ulrik i ny lifsfara, då han under Permesse-marknad gick öfver en timmerstock för att med sin bror Bengt stiga i en båt, men halkade ned i Klarelfven. Han sjönk, men då han åter kom upp, var en bonde lyckligtvis till hands, som uppdrog honom alldeles liflös.

Hans uppfostran anförtroddes åt en ganska sträng in-formator; likväl gjorde han sådana framsteg att han 1717 fick följa sina äldre bröder till Upsala. Här blef han anfallen af så starka koppor, att han redan ansågs för död och öfvergafs af läkarne; döden var målad på läpparna, händer och fötter hade redan begynt stelna, och man började redan tillreda svepningen. Lyckligtvis infann sig hans värdinna, Domprostinnan Celsius, och lät lägga spanska flugor på hans ben, och detta blef hans räddning. Men så vanständt blef ansigtet, att icke engång hans egen moder igenkände honom, då han någon tid derefter hemkom till Linköping. Ynglingens lynne var också förändradt: den fordnä glädjen hade gifvit vika för nedslagenhet och dysterhet. Då tog Prosten i Risinge, Mag. Laurelius, honom ut med sig och piggade upp honom dels med landliga förströelser, dels med matematiska och mekaniska öfningar, så att då han på hösten återkom till hemmet, var ynglingen fullt återställd så till kropp som själ. Till hans ytterligare belåtenhet blef den bistre läraren afskedad, och en ny antagen. Annars undervisade fadren honom själf i lefvande språk och och skaldekonst: freden 1701 firades på Linköpings slott genom ett poem, som den sjuttonårige ynglingen uppläste inför en samlad menighet.

På egen hand reste Ulrik R. 1722 för andra gången till Akademien. Då han året derpå for hem, var meningen, att han dit nästa termin skulle återkomma, men han blef

snart angripen af frossa, hvilken alltför hastigt stoppades med China. Detta var (enligt hans egen öfvertygelse) orsaken till den andtappa och den bröstvärk, som kastade honom först på sjuksängen, sedan höll honom halftannat år i ett maktlöst tillstånd och derefter qvarlemnade känningar, hvarifrån han aldrig blef fri.

Denna långvariga sjuklighet förmådde R. att slå fortsättandet af sina akademiska studier ur hägen; i stället ingick han 1726 såsom E. O. Cancellist i Commerce-Collegium. Oaktadt sin ungdom och sin underordnade ställning i samhället, blef han anmodad att fira Drottningens födelsedag d. 25 Jan. 1727, med ett offentligt tal på Riddarhuset inför Rikens Ständer: detsamma fick han befallning att samma afton uppläsa på hofvet och erhöll till belöning Konungens krönings-medalj i guld. Denna oration är på vers, och ehuru full af öfverdrifvet smicker, röjer den dock en icke vanlig syndighet, enligt Hammarskölds omdöme. Vid denna riksdag blef han af Ridd. och Adeln utnämnd till Ledamot i Kammar- och Ekonomi-deputationen, ehuru ett år felades honom i den till deltagande i lagstiftande makten föreskrifna åldern: hans första lärospån var ett betänkande angående förslaget om en båtleds öppnande mellan Björneborg och sjön Pajenå. Arbetet var sådant, att, enligt Kryger, en mästare derföre ej hade behöft skämmas. Underligt dock, huru en yagling, utan local-kännedom, utan djupa studier, utan erfarenhet i sådana ting, så kunde framträda som mästare! Men att R. för mekanik och teknologi egt en stor naturlig fallenhet, kan redan deraf slutas, att Risingepresten, på sätt vi anför, kunde förjaga hans hypochondri — och en sådan fallenhet är en ny märkvärdighet hos en man med bestämda anlag för poesien!

På det att R. måtte komma i tillfälle att till fäderneslandets nytta förvärfva den skicklighet, som hörde till hans embetsbefattning, anslögo åt honom Ständerna 200 dukater (hvilket anslag 1730 förökades med 100 dukater), till en utländsk resa, som skulle hafva främmande länders hushållning i allmänhet till syfte. Redan sommaren 1729 stod den unge mannen resfärdig; men den ålderstigna fadern, som kände sin upplösning nalkas, öfvertalade sin yngstfödde att intill dess uppskjuta sin affärd.

Men sedan gamla Biskopen våren 1730 gått ur verlden, hans för sonen intet hinder mer. Han anträdde alltså i Augusti s. å. sin utländska resa, i sällskap med sedermera

Bergsrådet Heykensköld. Målet var egentligen Tyskland: längst uppehöll sig vår resande i Jena och Dresden; dock gjorde han sig grundligt underrättad om linne-manufacturerna i Schlesien. Under sitt vistande i sistnämnde land var han nära att drunkna i en ström, på hvars brädd han en mörk afton stigit så nära ut, att jorden rasade undan, så att han föll i vattnet. Öfver Frånkrrike återkom han 1733 med erskatt af förvärfvade theoretiska och praktiska kunskaper.

År 1735 befordrades han till Notarie i Collegium, men erhöi ej fulla lönen förrän 1738. Hans befordran gick alltså långsamt, oaktadt hans skicklighet, hans släktförbindelser och Hattpartiets begynnande öfvervigt. Vid riksdagen 1737 kom åter å bane den förut omtalta vattenledningen i Finland: en Commission förordnades, för att, efter anställde resor i Finland, öfver denna och andra till Finlands ekonomi hörande frågor, afgifva sitt betänkande. R. blef en af Comitén ledamöter, uppehöll sig i Finland halftannat år och afgaf öfver sitt uppdrag en omständlig berättelse.

Snart måste han anträda en långt vidlöftigare resa, då han 1740 utnämndes till Commissions-Sekreterare vid en beskickning, som skulle afgå till Spanska hofvet. Först fick han befallning att begifva sig till Paris, för att med mer cantila upplysningar gå Ministern Gr. Tessin tillhanda vid tvenne handels-tractaters afslutande med Frånkrrike och Neapel. Medan han väntade på den blifvande Envoyén, i hvars sällskap han skulle gå till Madrid, studerade han flitigt handmanufactur och kemi. Sedan Envoyén Fleming ändtligen Juni 1743 ankommit, reste de till Spanien; året derefter blef denne återkallad och nu bevakade R. ensam en tid Sveriges angelägenheter vid detta hof, men den otillräckliga lönen förmäde honom att begära tillstånd att få komma tillbaka, hvilket också beviljades.

Efter hemkomsten 1744 från Spanien, der han tillbragt 13 månader, erhöi R. 600 dlr samt i pension, hvilken 1745 förvandlades till en Assessors-lön i Commerce-Collegium. Här öppnades ett vidsträckt fält för hans verksamhet, och R. skötte sitt värf med lika stort nit och kärlek, som kunighet och mogen erfarenhet. Dessutom användes hans skicklighet till en mängd extra förrättningar, både vid riksdagarna i en mängd deputationer, och deremellan i den commissionen efter den andra.

Detta var förmycket för en man med en så svag häls jemte hans vanliga plåga, andtåppan, infann sig på engång en här af olika sjukdomar. År 1753 reste han ut, för

genom varma bad fördrifva dem; men lät i stället öfverläsa sig att resa till Paris. Återkommen året derefter något förbättrad, fortsatte han sina vanliga göromål till 1757, då han på sommaren for ut till Ulfunda, för att genom ledighet och landluften stärka sin helsa. I stället för den väntade förbättringen blef han dock här angripen af en hetsig flussfeber, som försatte honom i alldeles samma tillstånd, som för 34 sedan i Upsala: samma dödstecken infunno sig, men samma räddningsmedel återförde honom änyo till lifvet.

Kort förut hade R. blifvit förordnad till E. O. Commerce-Råd; med ökad sinnesmunterhet och, såsom det tycktes, stadgad helsa, återtog R. sin verksamhet inom Collegium, hvars President brodern Carl var sedan 1758. Men denna åkenbara förbättring varade icke länge; andtappan öfvergick till fullkomlig lungsot, så att han nödgades begära afsked 1763; dock lofvade han fortfara, att, så vidt krafterna tillåto, yttra sig öfver de frågor, hvaröfver hans omdöme kunde anses behöfligt.

Hans återstående lif var ett långsamt aftynande; på sina halfva året förmådde han ej mer lemna sin kammare. Själén var dock ständigt verksam och sinnet snarare lifligare och muntrare än hittills. Han satt nästan ständigt med pennan i hand, än författande embetsbetänkanden, än sökande vederqvickelse i skaldekonsten, ett fäderne-arf. Den 6 april 1765 var hans sista dag. Således undgick han den örgen, att se brodern Carl afkläddas rådspurpurn, hvilket kedde året derefter.

I umgänget var R. både angenäm och lärorik, till karakter god, redlig och i alla hänseenden älskvärd: hans vilja, troligen en följd af kroppens svaghet, var en alltför stor vekhet och undfallenhet, så att han icke med vederbörlig ståndaktighet försvarade sina yttrade allmännyttiga åsikter emot andras inkast, ja till och med ogerna i skrift samträdde med bestämda meningar.

År 1741 kallades han till Ledamot af Vet. Akademien, som ofta var i behof af hans praktiska kunskaper, och hvars ändlingar han riktade med åtskilliga rön. Besynnerlig var hans förhållning till honom, såsom förut är anmärkt, föreningen af kärlek till Ekonomi och Manufacturer med kärleken till vitterhetens skär. Hammarsköld sätter hans skaldegåfva ej allenast öfver hans faders och brodern Carls, utan ock öfver hans samtidas rimmande, och citerar, såsom bevis derpå, följande vers till Hoppet; i hvilken han tyckes målat sin egen sinnesförfäring, och som således tyckes utgått ur hjertats djup:

Hvi sker att fängslad näktergal
 Sin sång dock höra låter?
 Det gör hans hopp att åter
 Få se sin tysta dal.
 Mitt mod jag i bekymmer
 Ej dränker,
 Men tänker:
 Går solen ned, hon går och opp.
 Sannt är att hoppet tids bedrar;
 Men himlen mest så fogat har:
 Nytt qual, nytt hopp.

Skrifter: Tal på Dr. Ulrika Eleonoras födelsedag. Sthm 1727. —
 Smärre poemer i Sahstedts samling. — Rön i K. Vet. Akademi
 Handl. se Rosenhanes Anteckn.

(Källor: Stiernmans Matrikel. — Krygers Åminnelsetal i K. Vet. Akad. 1765. —
 Hammarskölds Vitt. Hist.) P.

RUDERS, CARL ISRAEL.

Född d. 26 April 1761 i Stockholm, der fadren var
 Språkmästare. Blef Student i Upsala 1778, Vice Apologus
 vid Mariæ Skola i Stockholm, 1781. Prestvigd till Ad-
 junct vid Franska Lutherska församlingen 1790. Afgick
 som Legations-predikant till Portugal 1798, der han för-
 blef till omkr. 1802. Utnämndes 1806 till Kyrkoherde
 Nysätra, i nejden af Enköping; Prost 1808; Ledamot af
 Patr. Sällsk. 1810; död d. 13 Febr. 1837, barnlös, ehuru
 tvenne gånger gift.

Prosten Ruders intager här ett rum, såsom författaren
 af en Beskrifning öfver och en Resa i Portugal, hvilken hö-
 till en af de utförligare och tillika bästa, som dittills blif-
 vit utgifna öfver detta rike. Före sin död skänkte han
 deraf 1 ex. till hvarje Nations Bibliothek i Upsala. Efter
 erhållandet af sitt pastorat, fortfor han att lefva bland sin-
 böcker, dem han ständigt tillökade, ehuru han annars var
 hushållsam; i de yttre embetsgörömlen deltog han föga
 minst under de sednare åren, då han aldrig lemnade sin kam-
 mare. Bostället, som af företrädaren var satt i godt stånd
 lät han under sin långa embetslid förfalla, emedan han an-
 såg det kosta mindre att betala husröta än att bygga. Ocks
 efterlemnade han förmögenhet.

Skrifter: Anmärkningar öfver Portugal. Sthm 1803. — Portu-
 galsk Resa. 3 delar. Ib. 1808—09.

(Källor: Lästom, Upsala Erkestifts Herdaminne. — Personliga underrättelser.)
 P.

RUDOLPHI, CARL ASMUND.

Denne utmärkte vetenskapsman intager här ett rum, såsom född i Stockholm den 14 Juli 1774. Son af Conrectorn vid Tyska National-Lyceum derstädes, sedermera utnämnde Pastorn i Ahshagen, uti f. d. Svenska Pommern, Johan Daniel Bernhard Rudolphi och dess fru Eleonora Margaretha Elisabeth von Thienen. Efter fadrens död 1778 öfverflyttade modren till Pommern och besörjde sonens uppfostran genom skicklige lärare, till dess han vid Akademien i Greifswald på egen hand kunde fortsätta sina studier. Utan det han derstädes inhemtade grundfasta kunakaper i språk och philosophiska vetenskaper, fäste han sig isynnerhet vid Natural-Historien och Medicinen, och blef, sedan han aflagt de erforderliga lärdomsproffen, vid samma Läro-institution 1793 krönt med Lagerkransen, samt 1795 med Medic. Doctorshatten *). Under loppet af de följande åren sysselsatte han sig, dels i Greifswald, dels vid andra utrikes Universiteter och Hospitaler, för att utvidga sina insigter, så i Anatomien som i den praktiska Läkarevetenskapen samt i Natural-Historien. Förordnades 1798 till Medic. Adjunct och Anat. Prosector i Greifswald, 1800 till Assessor uti Medic. Collegium derstädes och 1801 att derjemte vara Lärare vid den året förut vid samma Akademi inrättade Veterinär-Skolan. För att med så mycket större nytta förestå denna skola, företog han samma år en resa först till Berlin, därefter öfver till Braunschweig och Hannover till Leyden, sedan till Paris och öfver Lyon genom Schweitz tillbaka till Greifswald. År 1802 erböds honom, uppå Prof. Thunbergs förslag, af Vet.-Akademien i Petersburg, att efter Prof. Lechlin blifva Botaniska trädgårdens Intendent derstädes; men han afslog anbudet och emottog hellre den tillökning af 30 Rdr i lönen, som af K. Gustaf IV Adolf honom tilläts. År 1810 fick han ifrån Preussiska regeringen kallelse till Medic. Professor i Berlin och att tillika vara Director af K. Anatomiska Museum derstädes, hvilken kallelse han emottog och aflyttade dit. Utnämndes sedan till Geheime Medicinal-Råd och till Riddare af K. Preussiska Röda Örnens Orden, äfvensom till Ridd. af K. Svenska Nordstjerne-Orden. Som af flera utländska Akademier och lärda Samfund, var

*) Archiater von Weigel, som presiderade för hans graduation och derefter tilldelade honom Doctors-värdigheten, utgaf denna akt ett program: de Anthelminticis et Emporisto contra Scabiam.

han Ledamot af K. Vet.-Akademien i Stockholm och af K. Vet.-Societeten i Upsala. Afled i Berlin d. 28 Nov. 1852 71 år gammal. — Hans förtjenster såsom Physiolog och Anatom, Zoolog och Botanist och öfverhufvud såsom en skarpsinnig kännare och arbetare uti Naturvetenskaperna, har Europa erkänt.

Skrifter: *Observationes circa Vermes Intestinales* *) *quas Præsid. Joan. Quistorp, Phil. et Med. Prof., pro summis in Philosophia bonoribus publice defendet Auct. C. A. Rudolphi. Gryph. 1793.* — *VIII Theses politico-philosophicæ. Resp. C. F. Gesterding. Ib. 1794.* — *Observationes circa Vermes Intestinales. P. II. Præs. E. Ch. Weigel. Pro gr. med. Ib. 1795.* — *Dissert. de Ventriculis Cerebri. Resp. Joh. Herm. Carger. Ib. 1796.* — *Gedichte von Karl Am. Asm. Rudolphi. Berl. et Greifsw. 1798.* — *Schwedische Annalen der Medicin und Naturgeschichte. 1:er Band. 1 Heft. Berlin und Stralsund 1799. 2 Heft. Ib. 1800 **).* — *Anatomisch-physiologische Abhandlungen, mit 8 Kupfern. Berlin 1802.* — *Beitrag zur Geschichte der Zähne. Tr. i Archiv für die Physiologie, von J. C. Reil. 3 Band. 3 Heft. 1799 pag. 401—410.* — *Bemerkungen aus dem Gebiet der Naturgeschichte, Medicin und Thierarzneikunde, auf einer Reise durch einen Theil von Deutschland, Holland und Frankreich gesammelt. I—II. Berlin 1804—1805.* — *Entozoorum synopsis, cui accedunt mantissa duplex et indices locupletissimi. Ib. 1819, c. tab. ænea. — Grundriss der Physiologie. Tom. 1—2. Ib. 1821, 1823.* — *Index Numismatum in Viro- rum de rebus medicis et physicis meritorum, memoriam percussorum. Ib. 1823, c. tab. ænea.* — *Nordisches Archiv vom Jahre 1803. 4 Band, hvart och ett af 3 månadsstycken. Riga.* — *Anatomie d. Pflanzen m. 6 Kupf. Berlin 1807.* — *Entozoorum Historia Naturalis II Vol. c. 12 tab. æn. Amstel. 1808.* — *Beiträge z. Anthropologie u. Allgem. Naturgeschichte. Berlin 1812.* — *Specilegium observationum de hyæna c. tab. æn. Ib. c. a.* — *Ueber Anatomie. Ib. 1828.*

(Källor: Gjörells Brevväxling Band. I. s. 345. — *Neue Allgem. Deutsch. Bildl. XXXXVI B. 1 st. s. 51; LXVII B. 1 st. s. 64; LXXV B. 2 st. s. 366; XC B. 1 st. s. 435—337.* — *Greifsw. Neueste Crit. Nachr.* — *Allgem. Litterat.-Zeitung 1833. Int. Blatt-Nro 11.*) — A — 6 —

RÜHL, JOHAN FREDRIK.

Den äldste bekante stamfadern var Kejsarligt Geheimeråd, men blef enligt Inquisitionens dom halshuggen, under det Hertigen af Alba var Ståthållare. Sonen blef Biskop Lausnitz, och dennes son åter Stads-Sekreterare i Pernau. Hans son var *Johan Fredrik*, född 1675, om hvilken här

*) Af dessa har han upptäckt inemot 60 nya arter.

**) Om dessa Annaler läses en recension med nog skarp kritik uti Vet. Handl. för Läkare och Fälskärer, utgifven af Sv. Hedén Första Tom. 1 och 2 afdeln. Sthm 1800 sid. 82, 88.

är fråga. Denne var först Cornett vid Dr. Ulrika Eleonoras Lifregimente, blef 1700 Lifdrabant och 1707 Corporal vid Drabanterne. Undertiden hade han deltagit i landstigningen på Seeland och sedermera i flersaldiga fältslag och belägringar. Vid Pultava försvarade han med 50 man betäckningen emot ett Ryskt, 600 man starkt utfall från fästningen, intilldess han fick hjälp, då han icke hade mer än 11 man kvar. Vid samma belägring uppkastade han under ljusa dagen på en slät äng en pålskans, knappt hundra steg från Ryssarnes retranchement, hvarinom 8000 man stodq, men fick ett svårt skott i hufvudet.

Vid det derefter följande slaget blef han fången och förd till den lilla staden Swiäsk, 20 till 30 werst från Kasan, belägen på ett högt berg och anlagd 1551 för att hota denna stolta stad. Emedan Svenska fångarne fingo gå lösa, uppgjorde han 1710 en plan med Drabant-Corporalen Kursell, att på en bestämd dag öfverrumpla de svaga besättningarna i de båda nyssnämnda städerna, slå ihjäl Commendanterna och alla Ryska officerare, bemäktiga sig cassor och ammunition, derefter genom Ukrän aftåga antingen till Konungen i Turkiet eller till Polen och den der under General Marschal stående armeen. Landet var fritt från Ryska troppar, som nu voro samlade i Lifland, men i staden Simbirsk voro flera fågne Svenska officerare, som skulle befria och få medfölja. I denna sammansvärjning deltog öfver 150 officerare och tre Tyska dragon-regimenten (Schlippenbachs, Schreiterfeldts och Hjelm), hvilka efter capitulationen vid Dnieper-strömmen gått i Rysk tjenst och nu lågo i garnizon i de båda nyssnämnda städerna. Tvenne från Swiäsk uppstigande raketter skulle vara signalen för regimenterna i Kasan att kasta sig öfver Ryssarne och bemäktiga sig slottet. Planen var djerf, men väl anlagd och skulle troligen hafva lyckats, om icke en förrädare, en Svensk Adjutant, vid namn Brinck, dagen förut angifvit anläggningen hos Ryska Commendanten i Swiäsk, hvarpå alla Svenska officerare så här som i Kasan blefvo om natten arresterade, och med knutpiskan examinerade. Efter aftvingad bekännelse blefvo R., Kursell jemte 12 andra officerare, såsom hufvudmän, emidde i kedjor, förde till Kasan och insatte i ett underjordiskt tornhvalf; på Czarens befallning blefvo de 12 sända till orten Klinoff och tio af dem sedan arkebuserade; men R. måste qvarblifva i sin håla, der hans spis under nio jemmerfulla år var vatten och bröd. Förbittrad öfver denna ovärdiga behandling, spottade R. Gouverneuren i ansigtet.

Hans Belägenhet var redan så usel, att den genom denna hämd svårligen kunde förändras.

Efter freden i Nystadt hemkom R., då han fick titel af Öfverst-Lieutenant med Majors indelning vid Adelsfanan, adlades 1727, och befordrades 1732 till Öfverste vid Adelsfanan. Sin mödosamma lefnad slutade denne kække man 1740 i Finland, och som han var ogift utlocknade ock ätten med honom.

(Källor: Stjernmans Matr. — Gesellii Biogr. Lex. Del. IV. — Rines Carl XIII:s Krigare, Del. I. sid. 92, Del. II. sid. 253.) F.

RUNEBERG, EPHRAIM OTTO.

Född d. 29 Juli 1722. Fadren *Lars*, son af en bonde i Jemtland, f. 1679, var då Slottspredikant och Skolmästare vid nämde slott; utnämndes 1731 på Drottningens förord utan egen vetskap till Ryrkoherde i Alunda, och dog såsom Stiftets Senior d. 28 Oct. 1773, i en ålder af 92½ år. Modren var *Agneta Elis. Marström*, bördig på fäderne och möderne af Fransk härkomst. Med henne ägde han 10 barn, hvaribland fyra söner: *Carl*, f. 1718 död 1801 som Prost i Håtuna; *Edvard Fredrik*, först Inspector öfver Mått, Mål och Vigt, sedermera Borgerskapets Sekret. i Stockholm, Led. af Vet. Akad., död 1802; *Ephraim Otto*, om hvilken här handlas, samt *Ludvig Otto*, som blef Landtmätare i Upsala.

Modren dog i sin tionde barnsäng 1731; genom fadrens förflyttning till ett af Uplands bästa pastorater förvissades familjen, som hittills lefvat i den största brist, om en anständig, ehuru icke öfverflödigt bergning, och för sönerna bereddes tillika derigenom den vinsten, att de i stället för en okunnig och vanartig klåpare erhöilo en skicklig och beskedlig man till Informator. Å andra sidan fingo de, då fadren ingick nytt gifte, en elak stjuvmoder, men detta missöde medförde dock den goda följden, att syskonen i enighet och förtrolighet slöto sig närmare tillsammans.

Sina båda äldre bröder följde sistnämnde år Ephraim Otto till Upsala, och blef jemte dem, ehuru blott 11 år gammal, som Student inskrifven. Deras läsning hade en theologisk syftning. Om den tidens studier vilja vi höra R:s eget upplysande omdöme: "År 1737 (säger han) bivistade jag första gången offentliga Föreläsningar; sedan jag förut blifvit, till ett för mig så ovanligt lärosätt, inöfvad uti en privat uttydning öfver Mörtens Geometrie. Vid denne tiden

lades Barna-böckerna bort, efterhand: jag begynte nu först, att taga mig före Vetenskapernas grunder, sedan jag, uti nio förbigångne år, omgäddts med föga annat, än att lära känna nycklarna. Men dessa så kallade grunder och Compendier, till namnet, uträttade ganska litet till gagnet: alla abstracte sanningar, jag den tiden läste, stadnade väl kvar i minnet; men jag kunde dem hvarken rätt förstå, eller nyttja, så länge jag ännu icke nog kände de särskildta stycken af Vetenskaperna, från hvilka de voro hämtade. Att igenom Logicea få rätt på tankarnas vägar och villogångar, var den tiden, jag nyligen begynt tänka, omöjeligit: ty att rätt tänka om tankan, fordras god tid, att bruka henne. Jag kände ej något tillhörigt nöje, att, uti den skrefne Naturlige Lagen, lära de grunder, hvaraf en gernings Moralitet skönjes; så länge jag icke kände naturen, på den sidan, hon visar oss våra skyldigheter: icke eller förnam jag min egen Moral blifva bättre, derigenom, att förståndet upplystes, till att fullleligen bevisa, hvilken gerning var ond eller god; utan fast mera derigenom, att mitt sinne, af gerningens onda eller goda påföljder, rördes. De korta utdrag af den Allmänna Historien, hvilka äro nakna på allt det, som kan roa ett manligt sinne, kunde ej utan plåga läsas af en Yngling: men så snart några särskilda händelser muntligen bifogades, upplifvades hogen och saken fästades i minnet. Denne tiden begynte jag å nyo läsa de Grammaticaliska reglorna, med hvilka man mig förut onyttigt vis plågade: ty att rätt förstå, hvad som kan sägas om ett språks art, grunder och brytnings-lagar, är nödigt, att förut vara väl hemma med sjelfva språket. Men som alla Materiella bilder för ögonen, och märkvärdigheter i beskrifningen, uppfria sinnen, och blifva djupt deruti intryckte; så kunde jag med nytta och nöje lära Geographien, Natural-Historien, Experimental-Physiquen, med flere dylika Vetenskaper."

R. hade gerna velat taga den philosophiska graden, men fadren ägde icke medel nog, att, då den äldre sonen Edvard redan valt denna bana, underhålla äfven den yngre på den långa vandringen uppför Parnassen. Efter mogen öfverläggning med sig sjelf gjorde han mathematiken till sitt hufvudstudium; 1746 ingick han såsom Volontair vid Fortificationen och antog tillika condition hos Louis De Geer på Finnspång. Han ordnade der bibliotheket, skref deröfver register och begagnade denna bokskatt till förkofran i sina kunskaper. År 1748 lemnade han sin informators-plats, för att med allvar begynna sin tjenstgöring i statens tjenst, fick a.

är Under-Conducteurs-fullmakt, samt då och då i uppdrag att vicariera vid föreläsningarna. Sedan han i tvenne år dermed fortfarit, och sett andra Volontairer befordras till officerare, beslöt han utrikes göra sin lycka. Underrättad derom, recommenderade honom Öfver-Directeur Faggot hos Generalen Baron Ehrensvärd, som kallade honom till uppsyningsman öfver arbetet på Sveaborg.

R. begaf sig alltså i Maj 1750 öfver till Finland. Så väl genom sin duglighet som sina personliga egenskaper förvärfvade R. snart sin Chefs ynnest, och förtroende och blef till Conducteur utnämnd. Snart kallades han dock till en viktigare och mera sjelfständig befattning: då nemligen Ehrenström, som var Directeur öfver Finlands Geographiska Landtmättnings-Commission, som då bestod af 20 Landtmätare och en Observator, vid denna tid afled, utnämndes R. d. 31 Oct. s. å. till hans efterträdare. Många torde väl tyckt, att mannen ännu var för ung och oerfaren, för att kunna åtaga sig en, så grannlaga och ansvarsfull tjänst, men R. vederlade genom sitt beteende allt misstroende till hans krafter. Han gaf hela iarrättningen en alldeles förändrad riktning: den geographiska mätningen förvandlades till en geometrisk; landtmätarna flyttades till Ref- och Skattdläggningsverket i Österbotten, och blefvo alla 1755 ställda under hans styrelse. Emedan R. insåg, att ett sådant arbete bör grunda sig på kunskapen om landets physiska och ekonomiska beskaffenhet, författade han en "Historisk Beskrifning öfver Laihela socken" såsom ett mönster, som vid alla jordrefningar och mätningar borde efterföljas. Arbetet insändes till Vetenskaps-Akademin, som belönt det med en guldpenning och intog det i sina Handlingar.

Vid 1755 års riksdag uppdrogs honom att undanröjda de orsaker, som i vattudraget förbi Tavastehus stad nästan årligen vållat uppdämning till skada för tillgränsande åkrar och ängar. Detta uppdrag, som skulle borttagit allt för mycken tid från hans öfriga tjenste-åligganden, måste R. dock afsäga sig, hvilket i stället anförtröddes åt Durchfarts-commissionen; deremot blef honom uppdragen styrelsen öfver en ny egodelnings-commission af 20 landtmätare, som skulle lägga i storskifte de sammanblandade ägora i Björneborgs och Tavastehus landskap, hvarjemte äfven i Österbotten enahanda egodelning skulle företagas, till hvilken ända tre Ekonomiska Deputationer förordnades och ytterligare 20 landtmätare tillkallades. Öfver alla dessa vidsträcktä förrättningar skulle R. hafva uppsigten. Men begäfvad med

ett ljust förstånd och redigt hufvud, bevisade han sig vara sitt kall fullt vuxen. Sina insigter i ämnet ådagalade han genom sina 1766 utgifna "Tankar om ett rätt Kammar- och Skattläggningsverk", en skrift, som prisas såsom ett mästestycke af klarhet och reda. Han tog sitt höggvarter i Wasa och gifte sig 1758 med sin gynnares, Öfver-Direct. Faggots yngsta dotter, *Hedvig*.

Vetenskaps-Akademien hade redan 1754 i sina handlingar upptagit en afhandling af honom i Befästningskonsten; Beskrifningen om Laihela fick också der ett rum 1758; året derefter insände han i anledning af sistnämde sockenbeskrifning, ett "Försök till en politisk värdering på land och folk", som också trycktes; detta år kallade Akademien honom till sin ledamot; 1763 insände han "Anmärkningar om några förändringar på jordens yta i allmänhet och under kalla klimat i synnerhet" och 1769 skref han om den ofta bland Sveriges lärde ventilerade vattenminskningen. — År 1761 kallades han till Ledamot i Tabell-Commissionen, ehuru han fortfor att vistas frånvarande från Stöckholm.

Man finner af det föregående att R:s vidsträckt embetsbefattning ändock lemnade honom tid till författarverksamhet: troligen begagnade han dertill förnämligast vintrarna, då landtmäteri-göromålen ute på fältet hvilade. Men han skref icke blott i befästningskonst, ekonomi, cameralistik och fysik, utan äfven i konst och filosofi. Blott ett af hans arbeten inom sistnämde område blef tryckt: "Tankar om menniskans själ." Det är ett försök att förena Lockes hufvudsatser med Rydelii, och derigenom fullkomna bådas systemer; men, ehuru hedrande för sin författare, utmärker det sig icke genom någon särdeles originalitet eller större omfång (omdöme af Hammarsköld). Dess tendens är populär, också bemödade sig Förf. att skapa en svensk filosofisk terminologi. Så öfversatte han *intellectus* med *nimme*, *mens* med *kynne*, *sensation* med *sansning*, *reflexion* med *tankeslöjd*. — Föröfrigt efterlemnade han en uppsats med följande lofvande titel: "om öfverensstämmelsen mellan det vackra i Byggnings-ordningen och det ljufliga i Musiken", och under sina sista år arbetade han på en undersökning, "huru själens krafter och egenskaper kunna och böra användas till en stats hästa."

Resor och ideligt vistande ute på marken i kalla årstider grundlade hos honom en sjukdom, som 1763 gjorde honom sängliggande; den återkom 1767, men försvann genom en stor böld, som kom till suppuration. Men redan nästa år

infann sig en svår höftverk och tvang honom att intaga sängen, från hvilken han icke mer uppsteg. Känslan försvann i nedre delen af kroppen, fötterna krokade och svullnade, och värken blef förfärlig. Under grymma plågor tillbragte R. hela året 1769; äntligen infann sig förökad andtappa och vattusot, och gjorde den 19 Januari 1770 ett slut på dessa långa lidanden. Tidens läkare kallade sjukdomen *phthisis ischiadica*: sin grund hade den väl i *tubæ dorsalis*, om hvars kännetecken och behandling läkarkonsten den tiden kanske var mindre kunnig. Maka, släkt och fädernesland sörjde förlusten af en redlig, dygdig, kunnig och snillrik man.

Skrifter: Tankar om ett rätt Kammar- och Skattläggnings-verk. Sthm 1761. — Påminnelse vid Tjenstehjonsstadgan. Ib. 1761. — Tankar om Menniskans själ. Del. 1 o. 2. Sthm 1770. — 5 Rön i K. Vet. Akad. Handl. se ofvanför.

(Källor: Åminn. Tal i Vet. Akad. 1770 af Kryger. [Tio år derefter höll inför samma Akademie Edvard Runeberg Minnestal öfver samme talare, som 1770 föredade Ephraim Ottos förtjenster]. — Genelii Biogr. Lex. — Hammarcköld, om det Philosoph. Studium, sid. 336.)

RUNIUS, JOHAN.

Son af Prosten *Arvid Runius* i Larf, en prestgård i Vestergöthland, som sedermera blifvit bekant i svenska lärdomshistorien såsom den Afzeliska släktens fosterhem. Som denna ligger vid landsvägen, plögade Carl XI stundom gästa hos nämnde prostgubbe, om hvilken han i anledning af en dess predikan, som Konungen oförmodadt kom att höra, berättas hafva yttrat: "Herr Arvid i Larf, Han är en slarf." Sonen *Johan*, född d. 1 Juni 1670, utmärkte sig redan i Skara genom snillegåfvor och ungdomsyra; när han 1700 ankom till Upsala, var han faderlös och blottad på alla tillgångar: i en på svenska, tyska, fransyska, engelska och latinska verser författad "Insinuationsskrift" till Prof. Lundius klagar han:

Jag drifves hit och dit, liksom en flyktig rö,
Slätt intet har jag sjelf, måst tråda andras tiljor;
Min' unga studier, som nyss upprunne liljor,
Af motgångs bistra köld i spåda blomman dö.

Sedermera förvärfvade han äfven skicklighet att skrifva grekisk vers, hvaraf åtskilliga förekomma i Dudaim, utan att dock den classiska bildningen befinnes hafva haft någon märklig inflytelse på hans egen skaldegåfva. Vid universitetet berättas han hafva läst mycket, troligen dock mest vittarle, men svärmade ännu mera och var i glada lag en väl-

kommen lustig broder. Kongl. General-Gouverneuren Grefve Stromberg tog honom slutligen till sig såsom lärare för sina barn och gaf honom titel af sin Handsekreterare: högre uppsteg R. aldrig på den af honom besjungna "Årans Trappa." Ännu i October 1712, blott nio månader före poetens död, funna vi honom corrigerande Grefve Claes Strombergs sista Excercitium Styli. Då en samtida versmakare, Bröms yttrar om R., att

Han ull och blaggarn mer än sidenstycken slet;
och han sjelf, klagande öfver beställningarna af de tallösa
tillfällighetsverser, hvarmed han öfverhopades, frågar:

Bli då min död och dagliga bröd lika persar och versar?
måste conditionen ej länge varat i detta förnäma hus, der
poeten väl måst vara anständigt klädd och der han väl ej
behöfde rimma för bröd. Dessutom berättas hans gynnare
Stromberg understödt honom. Under sin sista lefnadstid flö-
dade hans versåder mera ymnigt än någonsin: Gör icke jag,
säger han, —

Gör icke jag hvar dag grift-skrifter, gift-skrifter ogifter?
Rimmar och hostar ibland, hvar om ann, icke tungan och lungan?
Hjertskott och hjernbrott ihop: två ofredsamma, ledsamma sysslor.

—————
Dessa går an, ibland: men atäde må snart göra ledse:
Och lika smak, samma sak är, rimma hvar exiga timma.
Alltför trådt gör omjeli' godt. Förmågan, åhågan,
Kraft och saft tynes af, går i qvaf, förlöses, utöses.

Man ser af dessa rader, att sjukdom nu börjat infinna
sig, troligen en följd af ett oordentligt lefnadssätt, deladt
mellan pokalen, poetiska ansträngningar och armod, — äf-
vensom att dessa tvungna lekar med Sånggudinnorna, hvilka
annars, så vidt de voro fria, voro poetens lust, nu mera
under kroppsliga plågor voro honom en leda. Men han "höll
i" ända till sista slutet:

Fast jag har os för ros, fast ofta profiten ä' liten,
Syslan ä' tung, och helsan ä' tunn, och all åtalén osunn,
Luften ä' ljum och hjernan ä' dum utaf matthet och trötthet.

Dagen före sin trettiondefjerde födelsedag hade han yttrat:

Har Majus varit svår och bitter tid för Runius,
Så ger väl honom Gud en ljuf och rolig Junius.

Dock förunnade honom Försynen endast att helsa dess för-
sta dag. På denna dag hade han sagt: jag kan ej bli frisk
förr, än i min födslostund. Dermed mente han utan tvifvel
döden: också skall han hafva förutsagt, att han skulle dö
på sin födelsedag. Detta gick äfven i fullbordan: när den
sista stunden nalkades, tömde han tre glas i rad: det första

till erkänsla för lifvets ingång, det andra till tackägelse för dess framgång, och det tredje till välönskan för dess utgång. Efter detta tredubbla dödsoffer till Bacchus afled den unge rimaren den 1 Juni 1713, af tvinsoth.

R. hörde alltså till de många inom vår vitterhet, som delade sitt-lif emellan Apollos och Vingudens dyrkan. Kanhända hade han varit en mindre ifrig tjänare i den sistnämndes läger och tillika förvärfvat ett ädlare skaldenamn och rest sig en varaktigare minnesvärd, om hans ställning i lifvet varit friare och lyckligare. Likväl var i alla fall hans skalderykte ganska stort. Ända till Dalin var R. den mest populäre af fosterlandets skalder, ehuruväl en och annan klandrare (troligen utmärker han satirikern Triewald under namnet Tadlerkopf) icke sänkades; öfver hela landet söngos hans visor och menuetter; hans skämtsamma dikter upprepades med bifall och löje; Frese och Fru Nordenflycht instämde i detta lof. Sjelfva Dalin imiterade honom någon gång, och Bellman lyssnade i sin ungdom med välbehag till hans toner. När i en sednare tid (1753) Sablstedt förklarade "att han icke kunde i sin Anthologi upptaga några rösor ur Runii Dudaim", ansågs detta af allmänheten med missnöje och förvåning. Blom, Hammarsköld och Atterbom hafva sedermera med granskningens synglas betraktat dessa Liljor (en sådan betydelse har ordet Dudaim, titeln på hans dikter), hvilka ett halft århundrade doftat på vår Parnass, men sedermera småningom undanträngdes af nyare och friskare blommor. Man träffar i de tre qvarthand, som innehålla hans samlade dikter, en störtsjö af tillfällighetsrim, ty denna tid hade icke skalden honorarier att påräkna af förläggaren, utan af beställarne af sådant kram. Dock var det oftast icke därför, som R. sadlade sin Pegas, utan mången gång skedde det på vänners böner, dem han icke hade styrka att neka en tjänst, som kostade honom så ringa möda. Ännu mindre lät han penningen förmå sig till att sira lasten eller odugligheten. Åtminstone bedyrar han:

Ett diktadt lof, en konstig lögn att smida,
Bevar' mig Gud, fast jag fick gull som gräs;
Hos' mig, som skref, det efteråt skull' svida,
Och mellertid förarga den, som läs.

Fäderneslandets olyckor efter Pultava-dagen synas hafva skakat upp vår poet ur sin epikureiska ro. "Vid årsskarfven af det olyckliga 1709:de och det följande (Gud gifve lyckligare) 1710:de året" skref han en Nyårsbön för fosterlandet, innehållande en mosaik af bibelspråk, men gaf,

oaktadt ämnets och meningens allvarsamhet, sin förbön följande för hans skaldelynnne karakteristiska, tokroliga titel: "Svea Rikes ödmjuka Supplique till Gud Allsmäktig, uti de vid det himmelska Hofvet längesedan introducerade och mest brukelige, af otalige bönhörde supplicanter tillförne brukade, och i den Helige Andes Archivo till alla tidens efterrättelse upptecknade Termer."

När tiderna sedan tycktes något ljusna, gjorde han i Juli 1744 i en bröllopsskrift, till ära för en Lieutenant Drake, följande förslag till folkbristens afhjelpande:

Man märke väl på orden,
När man om Adam läs:
Han tog mot tomma jorden,
Och lemna' folk som gräs.
Hvi skull' man oss då skylla,
Att vi ha konsten glömt?
Skall kärlek icke fylla,
Hvad fiendskapen tömt?

Nog har här delts ut slängar,
I dessa elfva år;
Deraf mång' tappra drängar
Ha fått sitt bane-sår.
Låt delas nu ut kyssar,
Och annat ljufligt mer!
Så botas, hvad de Ryssar
I släkten rifvit ner.

Till bara ris och plaggor
Har Gud ej skapt all skog:
Låt somt ock blifva vaggor;
Här finns ju timmer nog.
Allt lin blir ej till slöjor
Och svepning, hoppas vi;
Somt må väl barne-blöjor
Och brudgums-skjortor bli.

Tack skall Herr Drake hafva,
Som tänker på vår brist,
Att Sverige vid Pultava
En hop med adél mist!
Snart två små drakar gläda
Oss sjuttonhundratolf,
När svenska barnen träda
Ny fröjdedans på golf.

Otvifvelaktigt hörde R. till dem, som af Sångguden själf emottagit kallelse-bref; han synes haft en Ovidii lättbet att sjunga och dikta, och det i alla former och på många tungomål, men han hushållade illa med sina snillegåfvor, misshandlade språket, och tillät sig alla upptänkliga värdeslösheter, ehuru han i sina efter prosodiens lagar byggda

hexametrer var strängare än sjelfve Stjernhjelm, hvilken han föröfrigt vördade som en förebild. "Herdinnan i Norden" fann hos honom "eld, qvickhet, tankar, andakt, söttma och kraft"; Hammarsköld frändömmar honom alla slags förtjenster, utom "en viss sällskaplig, prosaisk qvickhet, som då och då framfödde ett muntert och träffande infall, hvartill man kan lägga hans prosaiska phantasis besynnerlighet." Atterbom yttrar: Hans förnämsta tjusmakt bestod i en viss ordjollrande tokrolighet, — ungefär lika pusslerlig i sorgehus som i brudehus; och den anmälte sig såsom sådan genast, redan i påhittet af titlar. Så t. ex. ej blott "en sannfärdig bröllopskrift angående att gå ogift är förgift" (hvilket thema sedan genomföres, ungefär som en prediko-text, i flersaldiga afdelningar), eller "en vacker lagom gammal man en vacker Nyman fick försann" (bruden hette Nyman); utan ock, vid en Bruksförvaltares begrafning: "en lång grafskrift, men kort utläggning om bruk och missbruk"; vid en Handelsmans: "dyr tid i all land"; vid en Traktörskas: "en herömvärd värdinna i verlden" o. s. v. Lucidor hade föregått med dylik titeljäkt; men, jemnförda med dessa titlar, förtjena hans i allmänhet kallas smakfulla. Bättre eller sämre, var smaken af alla slika öfverskrifter dock tidens; det visste Runius, och dervid höll han sig. En annan omständighet, då man jemnför öfverskrifterna på Lucidors brud- och grafskrifter med dem på Runii, är ock anmärkningsvärd: de flesta af Lucidors angå förnämna och högtförnämna personer; de flesta af Runii deremot besjunga endast borgar- och prestfolk, militärer af ringare grader, civile tjenstemän utan adel eller ock blott af lägre." I Runii beställda rimsnode finner nyssnämnde konstnare en viss oförställd godmodighet och oskrymtad upprigtighet. Föröfrigt tillägger han: "Visserligen äro hans utförligare stycken mestadels platta och på allt vis osmakliga. Hans psalmer bli ej sällan slagdängor; i sina gift-qväden behandlar han kärlekens och äktenskapets mysterier föga delicatere, än Lucidor, ehuruval med en smula mer vilja att vara anständig *); och hans grafsånger äro njutbara blott så ofta de stupa ned i det löjligen, — hvilket gerna sker just då, när de sätta på sig den högtidligaste uppsynen. Den hexametriska lofsången "Nimrods skakta, till Götheborgs beröm", ett misslyckadt försök att lyfta sig till jemnhöjd med Stjernhjelm, är blott derföre märkvärdig, att

*) Verserna vid Amiralitets-Captenen Baron Ankarstjernas bröllopp tyckas dock näppeligen vara skrifna i nyktert tillstånd.

han der bemödade sig strängare, än Stjernhjelm och Spegel, om en på latinska prosodien grundad versbyggnad, samt dermed gaf första föredömet till de vid slika rön oundvikliga språk-vrängningar, som sedan möta oss hos Nicander och Palmfelt. Men med tredje delens utgifvande, ehuru sammanföst den (lik de öfriga) är, skedde hans minne största tjensten. Ty det är ibland denna dels visor och småverser, som några gullkorn (eller åtminstone silfverblickar) af poesi, här och der, framglimma: än i komisk art, såsom infall af verklig qvickhet och rolighet; än i lyrisk, såsom godsinta utgjutelser af epicureisk belåtenhet och bacchisk hänryckning." I denna art eger man af R. ett och annat stycke, som, ehuru till formen vida råare, bära ett visst slägttycke med Bellman. Sådan är åtminstone den af Atterbom citerade Dalarö-resan, som än i dag med nöje kan läsas. Hans porträt, stucket af Elias Brenner, ses framför hans Dudaïm.

Skrifter: Hans samlade Dikter utgäfvos först efter hans död under titel: Dudaïm eller Andeliga blommor. Sthm 1714. 2:a Delen: Verldsliga Liljor, derst. 1718. — Omtryckta 1733 med tillägg af en 3:dje Del, innehållande "Sinnekryddor" af blandadt innehåll, efter "Auctorens i listiden författade och kringströdde egne concepter" (utgifne af Commissarien Pet. Frisch). — Den durchleutige Genuesiskan eller Peppho Historia. Försvenskad af Joh. Runio. Sthm 1709.

(Källor: Lidén, Hist. Poet. Suec. P. IV. p. 90. — Genelii Biogr. Lex. — Blom, Hammarösköld och Wieselgren, historiska teckningar öfver Sv. Vitterhet. — Atterbom, Siare och Skaldar, Del. II.) P.

RUTSTRÖM, ANDERS CARL.

Om denne mycket märkvärdige, fastän i allmänhet länge misskände prestmans yttre och fredliga lefnadsförhållanden finnes, besynnerligt nog, nästan ingenting antecknad i alla de skrifter som handla om honom. Man vet således icke engång att uppgifva, när, hvar och af hvilka han varit född. Det heter blott att han var "från Vesterbotten, född i början af 1720-talet, prestvigd 1748 och utnämnd till Kyrkoherde i Hedvig Eleonoras församling i Stockholm år 1752." Detta är dock ett misstag, ty Kyrkoherde blef han ej förrän 1757, såsom nedanför visas skall. Måhända har han erhållit comministraturen vid samma församling det uppgifna året 1752. Han synes således hafva gjort tidig lycka, när han efter knappt upphunna 30 lefnadsår var befordrad till en god ordinarie beställning i sjelfva hufvudstaden. Såsom bevis att lärdom och skicklighet äfven måst hafva ådra-

git honom mycken uppmärksamhet torde man kunna anse, att han redan 1738 i publika handlingar benämnes Theol. Doctor, men när denna hederstitel blifvit honom tillaggd, visar sig ingenstädes. Tidigt ett föremål för åhörarens kärlek och förtroende, blef han ock snart med misstänksamma blickar följd och bevakad af sina förmän och andra prester i Stockholm. Redan 1748, således samma år han blifvit prestvigd, skall han hafva predikat med sådant allvar, nit och eftertryck att man började söka sak med honom. Otvifvelaktigt har han varit mindre försigtig i sina uttryck såsom folktalare och således som yngling uppväckt mot sig en storm, som fortsatte sina skakningar hela hans lif igenom. Ända från begynnelsen varmt tillgifven de Zinzendorfska åsigtarna af christendomen, dem han alltjemt vidhöll och förfäktade, gaf han vederbörande en kär anledning att bestraffa hans predikosätt, och följden deraf blef ett formligt förbud för honom att predika. Detta förbud var likväl återkalladt redan år 1750, då han på en af Apostladagarna i St. Nicolai kyrka i Stockholm hållit en predikan om "den stora gudaktighetens hemlighet, att Gud är uppenbar vorden i köttet", för hvilken han blef ställd under Stads-Consistorii tilltal*). Sedan flera muntliga förhör med anledning deraf blifvit med honom anställd och han försvarat sig tappert, blef denna predikan för renlärig förklarad, af trycket utgifven och med mycket bifall studerad af tidens mera tänkande och allvarsam samt sifnade menniskor. Åtskillige af Rikens Råd blefvo deraf så intagne, att de med synnerlig kärlek omfattade och erbjödo sitt beskydd åt författaren, som också kort tid derefter såg sig befordrad till en fångpredikantssyssla i hufvudstaden. Man måste äfven vara särdeles förekommen mot predikantens person och verksamhet, för att i denna predikan kunna vädra något kätteri. Den är i äkta biblisk anda författad och alldeles öfverensstämmande med Lutherska lärosystemet. Endast inför den trångbröstade och andefattiga orthodoxien kan den synas betänklig genom några varmare utfall mot vissa den symbolicistiska theologiens blott

*) Erkebiskop Henr. Benzelius hade enligt utdrag af Consistorii Urbici protocoU för d. 12 Sept. 1748, redan förut straffat R. för det han endast "per momenta" affattat sina predikningar och varnat honom "i synnerhet för att vänja sig att blifva en Extemporaneus." Till hans vedersakare "minorum gentium" höra Kyrkoh. Dr. Hauswoltz, Kyrkoh. Mag. Tillæus och Kyrkoh. Forsskål, som beskärmat sig deröfver såsom något högst anstötligt, att R. "önskat det alla både höga och låga måtte blifva syndare."

illt för inskränkta bestämningar. För att kunna grundligen öfvertyga den anklagade om villfarande lära, hade de andliga ledarna låtit instämma fem prester såsom vittnen emot honom, men af alla dessa var det blott en som funnit den öfverklagade predikningen anstötlig, nemligen den vrångvise Per Stenbeck (längre fram förordnad till Consist. fullmäktig i Rutströmska religions-processen), som jemte prestmannen Olins hustru Eva Beata Törngren isynnerhet låtit bruka sig såsom redskap till den rättfärdige mannens fällande. Detta lyckades dock ej den gången, ty ehuru listiga frågor vederbörande för honom framkastat och ehuru Consistorium Urbicum enligt protocollerna tydligt synes hafva antejudicialiter ansett R. såsom villfarande i läran, bevisar han dock renlärigheten af de antastade uttrycken både ur den hel. Skrift och de symboliska böckerna med det ljus och eftertryck, att hans fiender uppenbarligen kommo på skam. Långt ifrån att återtaga ett enda ord af hvad han sagt eller på ledernas flera resor förnyade föreställningar vilja medgifva att han felat uti sitt föredrag, gick han ur striden med den mest lysande seger. Knappt hade likväl en månad förflutit, förrän han åter blef inkallad för Consistorium att göra reda för en predikan på 18:de Sönd. efter Trinit. öfver "fienderna som till Jesu fotapall laggade varda." Nu hade man engagerat ett annat fruntimmer, Spanmålshandlaren Haggrens hustru Christina Lundgren, att jemte besagda fru Eva Olin uppträda med allehanda arga beskyllningar och vrängda framställningar af Rutströms extemporerade föredrag, hvilka dock af andra vittnen, nio till antalet och fullt trovärdiga människor, fullkomligen vederlades. Straxt derpå eller för predikningen på 19:de Sönd. e. Trin. förmodade man stadsfiskalen att begära stämning å R., som då icke ens fick tillgodonjuta den rättgångsförmånen att ingifva sin skriftliga förklaring, såsom han begärt, utan blef han af Consistorium ömd. alldeles ohördan och från prestembetet våldsamligen suspenderad. Detta oformliga domslut öfverklagade R. inför Svea Hofrätt, som hänsköt målet till ny ransakning af Consistorium. Vederbörande hade emellertid anskaffat flera vittnen emot honom, hvilka togo på sin ed att han i sin predikan begagnat flera ordasätt af förgriflig natur. Ordasätten öfver dock till Consistorii synnerliga förtret att igenfinna i Luthers egna skrifter, ur hvilka R. dem framlade med öfverksam förfrågan, om "sådan auctoritet vore god och nödigtig?" Suspensionen måste således upphävas och R. för tredje gången förklaras för renlärig. Emellertid tog Consist.

sig häraf anledning att om R. i protocollet anteckna, att han erhållit första varningsgraden! Hvad denna anteckning skulle betyda, visade sig: året derpå eller 1752, då Consist. efter att ej hafva kunnat fälla R. för hans predikningar sökte sak med honom för "en liten af trycket utgifven anonym skrift, benämnd "Brefvexling mellan Thomas, Nikodemus och Christophilus", hvartill ryktet förmälte, att R. skulle vara författare. Genast blef han citerad för Consist., som ville aftvinga honom bekännelse, att han författat denna skrift, hvilken man ansåg för ett "öppet manifest mot den rena Evangeliska läran." R. var dock alltför slug att erkänna för sitt ett så illa rubricerad foster, och Consist. måste således äfven nu släppa sitt rof ur händerna. På de högvördiges anstiftan blef likväl samma mål upptaget af Just.-Cancellären, som ställde R. under fiskalisk action inför stadens Kämnärsrätt, der han alla protester oaktadt och fastän ingen bevisning kunde åstadkommas att han vore "brefvexlingens" auctor, likväl dömdes skyldig dertill. På Consistorii då förnyade kallelse att stå till ansvar för de villfärelser skriften skulle innehålla, inställde han sig ej, på grund deraf, att han hos Hofrätten anført besvär öfver Kämnärsrättens utslag. Icke destomindre resolverade Consistorium, att R. såsom författare till en kättersk bok skulle "från alla embetsförrättningar suspenderas och målet med alla dess omständigheter såsom ett religionsmål till Kongl. Hofrätten refereras."

Sedan R. öfver denna Resolution likaledes besvarade sig, fann Hofrätten väl, att han "ej kunde till saken bindas", men stadfästade dock den honom af Consist. ådömda suspensionen, åläggande R. väremålsed i afseende på det förmenta författarskapet till brevexlingen! Beggedera upphäfdes väl af Kongl. Maj:t, hvars beskydd den förföljde mannen genom klagomål påkallat; men, hette det i det nädiga utslaget, "af Consist. bör Hr S. M. Adjuncten undfå en skälig åtvarning och saken emellertid stå öppen, i fall han med vidare ovarsamhet skulle beträdas." I öfverensstämmelse härmed blef R. af Consist. förekallad och åtvarnad, hvorigenom uppstod andra varningsgraden. Tredje gången en sådan faderlig varning yppade sig, kunde man således göra processen kort och afsätta kättaren! Den ådömda suspensionen blef emellertid upphäfven och R. åter insatt i utöfning af sin Fångpredikantssyssla; men adjuncturen vid Storkyrkan, som han äfven förut innehåft, vardt honom af Consistorium förmenad, intill dess R. Maj:t befallt Consist. det

R. skulle "njuta Dess höga utslag till godo och så tilltråda de prestsysslor, som honom tillförene uppdragne varit."

Efter dessa i fyra år oafbrutet fortsatta Consistoriella förföljelser synes R. hafva blifvit under loppet af andra fyra år lemnad i fred. En upprättelse för lidna oförrätter af sällspord natur lemnades honom vid riksdagen 1756, då med anledning af hvad Rådsprotocollerna innehölle angående hans suspension, detta mål blef upptaget af den s. k. Justitie-Deputationen, hvilken fann det vara af den "ömma-ste" beskaffenhet och efter en noga ransakning af skälen mot och med stadnade i det beslut, att genom ett betänkande till samtliga Stånden föreslå "en satisfaction åt Rutström för hans utståndne, oförskylte och kånbare lidanden." Då kom Consist. Urbicum åter i rörelse och ingick med en remonstration till Presteståndet, hvilket meddelade denna med de andra Stånden. Deremot insinuerade R. ett memorial, huruledes han blifvit falskeligen anklagad och genom Consistorii förvällande kommit att lida hvarjehanda förtryck m. m. Striden inom de resp. Stånden blef nu så mycket häftigare, som den politiska partiandan blandade sig deri. R. hörde nemligen till Hattarne och fick derföre alla Mössor emot sig. Det förra partiet blef dock segrande, Deputationens betänkande af Riksens Ständers pluralitet antaget och R. icke blott förklarad oskyldig, utan äfven de tvenne så kallade varningsgraderna, som Regeringen förklarad såsom qvarstående, till all kraft och verkan uppbäfne. Rutströmska processen var således fullkomligen utagerad och ingen af de öfverklagade punkterna kunde numera på något sätt återupptagas till laga undersökning eller ansvarspåstående mot R. Denna vackra upprättelse stegrade emellertid fiendernas hat ända till raseri och de sökte blott nya tillfällen att angripa den stridslustige mannen, som alltjemt arbetade oförtrutet i församlingen och uppträdde predikande med stort tillopp i åtskilliga af hufvudstadens kyrkor. En gång anmodades han af Riksrådet Baron Palmstjerna, att under dennes sjuklighetstillstånd fungera såsom dess buspredikant. Det var på Palmsöndagen år 1757. Hans ämne blef således "den heliga Nattvarden till dess innehåll, värde och bruk" med hvarjehanda tillämpningar på olika slags menniskor, äfvensom åtskilliga visst icke betänkliga betraktelser öfver bikt och absolution. Tryckt på Palmstjernas förslag, blef denna predikan ett föremål för Consistorii strängaste granskning, sedan författaren först måst underkasta sig ett muntligt förhör efter ett af honom inlemnadt me-

morial-concept. Än fann man honom "inclinera till Calvinismum", än till "Herrnhutianismum", än till "den katholske villfarelsen." Curiöst nog hade Justitie-Cancellaren varit tillstades vid förhöret och ej funnit någon villfarelse hvarken i sjelfva predikningen ej heller i författarens deröfver afgifna förklaring. Han afgaf således sin underdåniga berättelse till R. Maj:t om hela förloppet, och krot derefter erhöill R. nådig fullmakt på den af honom sökta Kyrkoherdebeställningen vid Ladugårdslands församling, hvilket för de vördige fäderna var så mycket mera hårdsmällt, som en af dem såsom kättare förklarad prestman dymedelst kom att ingå som ledamot i sjelfva Consistorium Urbicum.

Från denna tid organiserades mot R. ett ordentligt spioneri-system. Man beställde personer, som, förstuckna under kyrkhvalfvet och här och der i bänkarna, annoterade hans predikningar, ur hvilka de uppsnappade och vanställde hvarje mera vågadt och originelt uttryck. Hustrun till hans egen klockare, som skall hafva egt en synnerlig färdighet i snabbskrifning, brukade på listen kring kyrkdömen ofvanför predikstolen anteckna sådana ställen, som hon fann irrlärliga. Det ena förhöret följde på det andra, och oakadt R. hvarje gång nöjaktigt redovisade för sig och lika qvickt som grundligt vederlade alla anmärkningar mot både språk och innehåll uti dem, blefvo dock hans predikningar nästan en stående rubrik i Consistorii criminal-protocoller. När intet annat ville hjälpa, företog man sig att sända dem till Theol. faculteten i Upsala och begära dess betänkande deröfver. Med undantag af Prof. Clewberg befunnos facultetens ledamöter så villige som skyldige att räcka sina beträngde andelige bröder i Stockholm en hjälpsam hand till kätteriets utrotande. Med en sådan förstärkning bestormade man Svea Hofrätt, för att förmå denna domstol såsom "forum judiciaire" att fastställa de tvenne lärda myndigheternas förkättringsutslag*). Detta förhindrades dock af den alltid vaksamme och med kättegångsformerna väl bekante R., som öfver denna olagliga procedur besvärade sig hos Just.-Can-

*) Då Consistorii Ups. Eccl. pluralitet, som var af Mösspartiet, dömt R. från prestembetet, så inflöt en sådan annons i en tidning: "Då Domcapitlet dömde R. af med embetet, så sof det under en tung nattmössa." Action skedde och Boktryckaren ålades att uppgifva författaren. Uppgaf så kyrkstöten i Jakob. Denne var blind. "Hvem, frågade Domstolen, hjälpte dig skriva?" — "Kyrkstöten i Maria." Denne kom med händerna aftrusna. "Huru kunde du skriva?" — "Jag höll pennan med foten."

cellers-embetet, der besvären dock lågo oafgjorde hela 10 månader. Emellertid inkommo till Consist. fyra personer af Ladugårdslands församling med en ny angivelse mot R., som påstodo att de "med mycken sinnets förstöring, oro och förvirring" hört honom predika förskräckliga saker. Deremot ingaf R. tvenne intyg, det ena af församlingens kyrkråd, det andra af 70 "hederlige och till en del lärde män", hvilka alla förklarade att R. troget, redigt och enfaldigt föredrog salighetsläran i full öfverensstämmelse med den hel. Skrift och de symboliska böckerna. Detta vittnesbörd fick dock ingenting gälla inför Consist. som, i stället att afvakta ett vittnesförhör i Råmnärsrätten, dit R. instämt sina fyra belackare för att öfverbevisa dem om lögnaktigheten af deras calumnier, öfverlemnade målet direkt till Svea Hofrätt. Här förfors mot honom på det mest oformliga, hårda och skamliga sätt. Actor publicus, Advokatfiskal Linderstedt och Consist. fullmäktig Mag. Wallin, gjorde icke blott gemensam sak mot honom, utan hade äfven tydligen med hvarandra confererat, så att de "ur samma principier härledde sina påståenden, ehvad quæstionen måtte vara theologisk eller juridisk." Domstolen sjelf ådagalade mot honom mycket våld och grymhet. Han var således stundom nära att "sucumbera", men förde dock alltid sin talan lika oförskräckt och frimodigt som öfvertygande och klart. Protocollerna i detta mål förvara mångt herrligt bidrag till den förföljda trosståndaktighetens segerrika utveckling midt i allt det mörker och tvång, som på alla sidor tränga den. Slutligen, då "hårdheterna började stiga honom öfver hufvudet och han öfverfölls med execution hemma i huset för att utmäta hans concepter och defensionalier", ja då man "hotade att försäkra sig om hans person", nödsakades han vända sig till Konungathronen och söka beskydd mot sina höglöflige, välvis och högvärdige bödlar. Till en början syntes nu sjelfva Majestätet döft för hans klagan, men då en mängd af hans rättsinnade och gudfruktige åhörare förenat sig om ett särdeles hedrande vittnesbörd öfver sin trogne herdes lika uppbyggliga lärosätt som fläckfria vandel och till Konungen inlemnadt detta jemte en supplik, att han måtte vid sina medborgerliga fri- och rättigheter oförkränt bibehållen varda, bevektes omsider Regeringen, och Hofrätten erhöill nådig befallning att med undersökningen hafva anstånd och till R. Maj:t insända handlingarne jemte de i Hofrätten förde protocoller. Så snart detta blifvit bekant, inkommer Consistorium okalladt till R. Maj:t med underd. hemställan,

att saken måtte framgent med all tillhörig allvarsamhet så handteras och Dr. Rutström från embetet afsättas, till dess "slut blefve i saken." Denna Consist. rörelse oaktadt, fann dock K. Maj:t för godt att undersökning i Hofrätten skulle alldeles afstanna. Åtskillige af Riksens Råd hade äfven tillstyrkt, att så väl Consistorium som Actor och K. Hofrätten skulle för begångna olagligheter ställas under Just.-Cancellarens tilltal. Dervid stadnade likväl ej R:s fiender, som svurit hans undergång och ville göra allt för att hålla sin ed. De gingo år 1761 med besvär öfver K. Maj:ts höga domslut till Riksens Ständers ännu högre myndighet och beklagade sig, att "Dr. Rutström, sine angifvare ohörde, blifvit af K. Maj:t från vidare ransaknings undergående befriade." Vid denna riksdag lågo Mössorna öfver, och beslutade således de Höglofl. Ständerna, sedan båda parterna blifvit hörde och K. Maj:t inkommit med sitt underdåniga utlåtande i saken, att densamma skulle "af Hofrätten åter upptagas, ransakas och dömas." Hvilken triumph för Cons. Urbicum att således genom appell från sjelfva konungamakten hafva kunnat fortsätta sin orthodoxa förföljelse-ifer!

En annan Actor publicus blef nu förordnad och rättgången börjades åter 1762 med uppmaning åt R:s anklagare att skaffa fram flere vittnen. Sådane infunno sig ock med nya annotationer, hvilka, ehuru osammanhängande och hvarandra motsägende, togos för goda såsom bevisande att Dr. R. förkastat Lagen, nekat bättringens nödvändighet och vändt upp och ned på hela salighetens ordning. Häremot protesterade R. bevisande ur protocollet, att några bland de afhörde vittnena, 20 till antalet och hufvudsakligen prester och qvinspersoner, "lånt ideer af hvarandra, confererat anteckningarne och endast som delatorer angifvit hvad de ej sjelfve hört", under det andra tagit på sin ed sådant som vore i rak strid med hvad de förra angifvit o. s. v. För att närmare vederlägga alltsamman inlemnade R. en sin predikan på söndagen Septuagesima öfver "Guds godhet och stränghet", deruti han fullständigt utredt sin åsigt om lagens förhållande till evangelium, om trons till gerningarne, om nya födelsens till rättfärdiggörelsen och helgelsen m. m. Denna i sanning förträffliga predikan blef genast af Consist. formligen improberad och såsom ett novum emergens jemte dess egna anmärkningar till K. Hofrätten inlemnad. Anmärkningarne äro sådane, att man knappt skulle kunna tro dem utgångna från ett collegium af theologer i den protestantiska christenheten. De falla i vissa delar uppenbarligen emot

Guds ord och äro alltigenom ej annat än lumpna sophismer och advocatorier. R. vädjade nu till Theol. faculteten i Köpenhamn, hvilken fann samma predikan "ren, lärorik och uppbyggelig." Emellertid inkommer Dr. Abr. Pettersson såsom Consist. fullmäktig till Hofrätten med en protest mot afhörandet af de vittnen Dr. R. å sin sida åberopat. De vore nemligen villfarande i sin tro och borde således först af Consist. examineras, innan de finge sina vittnesmål afgifva! Detta Petterssons oskickliga påstående lemnades dock af Hofrätten utan afseende och Rutströms vittnen fingo således företräde. Sjelf hade han ej låtit instämma mer än 7 för tro, heder och samvete allmänt aktade män, hvilka afgåvo hvardera sin berättelse, enkel, redig och bestämd, öfver hans predikosätt; men med dessa förenade sig sedan ofvannämnde 70 attestanter, som skriftligen intygade renligheten af hans predikningar. Icke länge derefter inkommo deputerade för 500 af Ladugårdslands-församlingens ledamöter, som alla ville enhälligt bevittna den älskade lärarens "uppbyggelige lära och oförviteliga lefverne." Hvad betydde i sjelfva verket mot dessa 577 personer de 4 ofvannämnde angifvare jemte Dr. Petterssons 20 "renlärige" vittnen? Det var dock svårt att förklara dem alla för "villfarande i sin tro" och ännu svårare skulle det väl blifvit för Consist. Urbicum att examinera så många in theologiceis. Emellertid hade vederhörande contenance nog att åter framdrifva de 4 arme kreatur, som alltjemt lante sig till redskap åt deras numera nästan löjligen hämdbegär. Nu var det en predikan på 3:e Sönd. e. Trettondedag Jul år 1759 om "Rättfärdiggörelsen inför Gud genom trona", som desse funnit så betänklig, att de måste i Consist. anklaga honom därför. Arbetet blef genast detta skedde 1763 infordradt och af R. till Consist. inlemnadt. Ny Actor och ny Consist. fullmäktig tillsattes. Den sednare, en af R:s gamle afsvarne fiender, Mag. Stenbeck, spelar en alltför egen rol i den Rutströmska tragedien för att ej särskildt böra ihågkommas. I sin blinda och häftiga ifver kom han att utfara mot sjelfva Dr. Luther (hvars uttryck R. citerat), beskyllande honom icke blott för "ovarsamhet och oförsigtighet" i vissa uttåtelser utan ock för "mörker och confusion" i sjelfva rättfärdiggörelseläran. Derhän har det således kommit i vårt k. fädernesland, att en af "orthodoxiens" utkorade kämpar brutit stafven öfver kyrkoreformationens hjelte och det i afseende på reformationens lifsfråga. Hvad under då att Actor publicus, vice Advocatfiskalen W. Nordenhjelm med

en sådan Consist. fullmäktig vid sidan, kunde yrka att den Lutherskt sinnade Dr. Rutström borde som en villolande och kättare mista embetet och landsförvisas? Detta förekom dock Hofrätten väl starkt och man drog sig något för att bifalla ett sådant slutpåstående. Emellertid och för att fortskynda saken till en önskelig utgång, vänder sig Consist. Urbicum till Hög. Prestståndet med den föreställningen att Rutströmska målet borde under påstående riksdag genom Cleri Comitialis benägna tillgörande befordras till ända. Hög. Ståndet, alltid nitiskt för den rena läran och alltid bekymradt öfver tecken till lif och rörelse i kyrkan, skyndade att gå till R. Maj:t med anhängan om nådig föreskrift för Hofrätten att ofördröjligen afgöra saken. Så föll den domen, att R. skulle "icke på sådane skäl som hufvudacten och ransakningsprotocollerna gifvo vid handen, utan i anseende till förekommande omständigheter och emedan han två gånger tillföre varit suspenderad, från embetet tills vidare afsättas." De förekommande omständigheterna skulle bestå uti "sidovördnad och olydighet mot Consist., anstötliga utlåtelse, vårdslöshet i predikoembetets förrättning" m. fl. sådana förseelser för hvilka R. aldrig varit anklagad. Alla beskyllningarne hade nemligen rört hans lära och predikningar; ingenting hade blifvit nämndt om hans lefverne, liturgiska förrättningar eller förhållande mot förmän. Hofrättens suspensionsdom var således lika oformlig som förhastad. Det bekanta odium theologicum var dock ännu ej mättadt. R. borde i grund förderfvas. En sådan affälling och svärmeanda borde icke längre tålas i landet. Dit kom det ock slutligen. Samma regering, som vid några föregående tillfällen tagit R. i beskydd och lemnat honom upprättelse för den smälek han lidit, fann nu för godt att, sedan Hofrätten ändtligen företagit hufvudmålet och dömt honom förlustig tjänst och embete, år 1765 stadfästa denna dom och derjemte straffa honom med landsflykt! Detta utslag var dock ingalunda enhälligt. Någre af Riksens Råd ville blott haft honom för någon längre tid suspenderad, eftersom han utan att egentligen kunna anses hafva gjort affall från den rena Evangeliska läran, likväl åstadkommit oreda och bekymmer i församlingen; andra dömdo honom från tjänst och embete såsom genstörtig mot Consistorium och mindre sorgfällig i utöfningen af sitt kall; en ledamot, H. Exc. Baron Reuterholm, frikände honom alldeles, och blott en ringa majoritet fann honom böra, jemte förlusten af tjänst och embete, för alltid förvisas fäderneslandet. Baron Reuterholms votum i

Riksrådets protoco ll är för honom så hedrande, att ett transsumt dera f här må intagas. Hvad den första rätttegången beträffade eller den angående R:s Palmsöndagspredikan, fann Baron R. den vara en fullkomlig "nullitet", enär Cons. honom orättvist påbördat sådane felaktigheter, som icke genom vittnen blifvit fulltygade. "Rörande de theologiska angifvelserna samt Consistorii och Upsala facultetens betänkanden, hade Dr. R. så tydligen och solklart verifierat sina tankar och brukade talesätt af den hel. Skrift, de symboliska böckerna och Lutheri så väl som andra, för renlärighet och gudsfruktan godkände lärares skrifter, att hans drefne satser, om eljest de citerade acta publica och auctorer skola så hädanefter som hittills, genom Upsala mötes beslut och andra religionsförfattningar, varda gällande, äro grundade i himmalära ns renhet och helgd, och bör Dr. R. sálunda frikallas från allt kätteri samt förklaras för helt och hållet renlärig." Deremot yrkade han att både Consist. Urbicum, actores publici, fullmäktige och sjelfva R. Hofrätten skulle "fiscaliter anklagas och under tilltal ställas."

Så lyktades den s. k. Rutströmska religions-processen, som fortgått oafbrutet i nio samfalta år och, med ett mellanskof af endast fyra år, omfattar hela den redlige och nitiske mannens embetsmannabana. Biltog och utplundrad på allt utom sin heder, sitt goda samvete och ett obegripligt tålomod, tog han sin tillflykt till Danmark och Tyskland, der hans förföljelse tillvunnit honom mycket sympathier och lefde der i godt förstånd med åtskilliga af tidelvarfvets bättre theologer och prester. I Hamburg vistades han i ett par års tid eller kanske något längre, derunder sysselsatt med studier och correspondans med sina vänner i Sverige. Fäderneslandets väl låg honom alltjemt om hjertat, och såsom ett drag af denna hans outplånliga kärlek, äfvensom till prof på hans ännu ej försinade skaldeåder, vilja vi anaföra följande ur den "Nyårsönskan till Sveriges Rike i gemen", som han skref i Hamburg på nyårsdagen 1767, men som ej finnes i den samling man har af hans öfriga andliga poemer, kända under namn af "Sions nya Sångar":

Mitt kära fosterland, du drottning uppå jorden!
Till dig, min hulda mor, min matta tanke går.
Jag i ditt sköte låg, men är en främling vorden,
Tillåt mig dock ett ord på detta nya år:
När fordom Israels barn vid Babels elfver lågo,
De åt Jerusalem med trogna böner sågo.
Kom, mine moders barn, att oss för honom ställa,
Som eder, mig och allt har i sin allmaktshand:

Ett nådigt Herrans är från nådens springekälla
 Har nu tillflutit oss båd' in- och utomlands!
 Är det väl vår förtjenst? Hvad skole vi det kalla?
 Förtjenst är utelyckt; till nåden vi må falla
 Att höra nådens ord, förkunne nådens under;
 Jag säger: höra det och gifva det gehör;
 Att under Sinai, dess ljungeld, blix och dunder,
 Se in uti sin nöd och död, som det sig bör;
 Att ropa Andans hjälp till lif, till tro och bedja;
 Ja nåd, fast nåd ej värd, och tro, är nådens kedja.

Gack därför, Svea folk, in i ditt eget hjerta,
 Och se hur saken står emellan Gud och dig.
 Sök grunden der igen till Sveriges fall och smärta,
 Till fattigdom och våld, osäkerhet och krig.
 Jag denna varning dig uppriktigt vågar skriva,
 Ty uppå Herrans dag skall det en sanning blifva.
 Ack milde Allmakts Gud! ditt tålmod, din nåde
 Må Sverige räkna visst för all sin salighet!
 Fräls Herre! dem ännu från synd, från fall och våde,
 Som Du med starkan arm ur mörksens bojor slet!

Gif Svea Konung nåd sitt folk att rätt regera!
 Sätt kungabarnen så som ringar på din hand!
 De högsta Rikets män och hvarje själ formera,
 Att kärlek, frid och rätt må kyssas i vårt land.

Året derpå, 1768, utspriddes i Stockholm af R:s fiender, dessa hätske andar, som icke engång kunde fördraga att han teg och förlät dem allt det onda de mot honom föröfvat, ett vanbederligt rykte om hans förhållande i Hamburg. En af hans vänner der skulle nemligen hafva testamenterat R. sin betydliga förmögenhet och denne derefter medelst gift befordrat honom ur verlden. I ett sändebref till sina "käre bröder i Stockholm" måste han rättfärdiga sig från denna nedriga beskylning. För att styrka den goda frejd han hade på ort och ställe, bifogade han Dr. Evers, diaconus i Hamburg, mycket fördelaktiga intyg om både sin lära ochandel. Ryktet vederlades således snart och R. fick i allmänna opinionen den upprättelse hans heder kräfde. Då Hattpartiet vid Norrköpings riksdag 1769 åter blef det rådande, kommo hans fordne politiske trosförvandter honom ihåg, så att han genom riksdagsbeslutet återkallades till fäderneslandet och fick sina medborgares fri- och rättigheter tillbaka. Han återvände ock samma år, hvarpå Konungen straxt velat ånyo insätta honom på den plats han förut innehaft, men då Consist. Urbicum och presterne i Stockholm lade sig nästan enhälligt deremot, var Majestätet för svagt att fullfölja sin afsigt. "Dr. Rutström", hette det i

presterskapets ingifna betänkande, "hafver ett sådant hufvud, att han till allting dogse är", hvarföre man önskade att R. Maj:t ville begagna honom i statens tjänst. Inom kyrkans område borde han alltid aktas för fogelfri *). Under det vederbörande således öfverlade om en lämplig plats för honom, kom döden emellan och bortryckte honom år 1772, just på första revolutionsdagen. Enligt Wieselgren i Sveriges Sköna Litteratur I D. sid. 319, skall han hafva dött i fängelset. Förmodligen hafva presterne förmått den "milde" Konungen att dit inmana honom till gagn och nytta för allmänna säkerheten. Hvad var det då som gjorde R. till en så farlig person? Hvari bestod det rysliga kätteriet, hvarföre han måste straffas med förlust af tjänst och embete, af fädernesland och frihet? Se här de tre hufvudpunkterna, hvaromkring anklagelserna alltjemt vände sig: 1:o att "syndernas förlåtelse föregår aflåtelsen i omvändelsens ordning", 2:o att "syndernas förlåtelse, nemligen förvärfvad, gifves innan man tror" och 3:o att "Jesus Christus i Guds ögon ansågs, nemligen imputative, såsom den endaste syndaren, då Han för sitt folks missgerning plågad vardt." Detta sednare påståendet hade isynnerhet väckt det orthodoxa presterskapets och alla nattmössors fasa såsom "en djefälära och en artikel i alla hofvars theologi." Orthodoxien var i den tiden representerad af Sam. Troilius, Erkebiskop ifrån 1757 till 1764, en arg fiende till Pietismen som till Herrnhutismen och ifrig förfäktare af den s. k. medborgerliga christendomen, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska; Gust. Enebon, samme Öfverhofpredikant som valdes af Lovisa Ulrika "att i Religionens heliga sanningar" undervisa Prinsessan Sophia Albertina 1765 och som utgifvit den bekanta predikan 1761 om "vägen till en sannskyldig ära" m. fl. af den sorten "religionstal", som kallas usliga; O. Celsius, Pastor i Jakob och slutligen Biskop i Lund, känd som stor vältalare och historicus, men klen theolog; Abr. Pettersson, den breda

*) I den sannfärdiga declaration R. den 9 Maj 1772 lemnade rörande "grundvalen till den mot honom förda religions-process så väl som till Commin. Mag. Fryxells i samma sak hos Rikssens Högl. Ständer nu ingifna memorial" — detta gick ut på att visa faran af att återinsätta R. i prestembetet, något hvarom pluraliteten af det Högv. Ståndet sig förenade — yttrar R. till slut: "Är då friheten ingenting? Är då ingen lag? Ack hvad säga Sveriges väktare här-om? Ack mitt k. fädernesland! Ack min gamla fattiga mor! min hustru och mina barn! Ack oväldiga allmänhet! Ack Rikssens Högl. Ständer! Ack du evige Gud, som allt vet!"

postillaförfattaren, som i egenskap af Consist. fullmäktig yrkade att Rutströms (500) vittnen skulle examineras af Cons. Urbicum innan deingo höras inför Hofrätten; Jak. Serenius, den bekante Strengnäs-biskopen och politikspredikanten, som beskyllde Rutströms beskyddare, Riksrådet Reuterholm för papistiska villfarelser, emedan han kallat Konungen för "summus pontifex ecclesiae Suecanæ"; P. Soilander, som utgifvit några saltlösa, långsläpande predikningar; Brander, Wallin och Stenbeck, som icke äro kända för annat än deras förkättringsfeber mot Rutström. Nu för tiden utbärda R:s predikningar den strängaste renläriga kritik, om ock hvarjehanda är att anmärka mot språket och den yttre utstyrseln. Rutströms våltalighet är något grofkornig och hans uttryck visst icke alltid de bäst valde. Under extemporationsens lifliga och troligen icke fullt medvetna verksamhet undföll honom mycket, som gerna utan skada för den goda saken kunnat vara horta. Zinzendorfsianismen är hos honom minst farlig och har dessutom ej på långt när gjort sig så gällande i hans predikan, som i hans andeliga sånger, hvilka stundom i ömhet och söttma öfvergå sjelfva de grefliga förebilderna. För öfrigt har R. en ledig versification och stundom taga hans psalmer en högre poetisk flygt. Höga Visans bilderspråk drifves dock här i allmänhet väl långt. Utom dessa Sions nya Sånger, tryckte först i Köpenham 1778, har han författat "Välmönt tal på Tacksägelsedagen i Stockholm den 27 Juni 1756"; ofvannämnde "brevvexling" och "predikningar och andeliga skrifter, för hvilka han blifvit anklagad, afsatt och landsförvist, Sthm 1767." I en liten skrift, kallad "Tankar vid Dr. Rutströms lyckliga återkomst till Stockholm 1770", synes att R. varit gift. Det heter nemligen, att han "nu fått den glädjen att hemkomma till sitt och återse sin älskade fru och barn." Nedanföre finner man bådas namn.

P. G. A.

RUTSTRÖM, CARL BIRGER.

Född i Stockholm d. 22 Nov. 1758. Fadren var Th. Doctor och Kyrkoh. i Hedvig Eleonoræ församling *Anders Carl R.* (se förut), modren *Brita Stjernman*. Student i Upsala 1772; sedan han studerat gamla och nya språk, egnade han sig företrädesvis åt naturkunnigheten, men tillhika åt vitterheten. År 1782 företog han i sällskap i med andre naturforskare en resa till Lappland; blef 1783 Phil. Magister i Upsala. Tog sedan condition i Småland, men reste

snart tillbaka till Stockholm, samt vann både 1789 och 1790 högsta priset i K. Vitt. Hist. och Ant. Akad. för inscriptioner och förslag till sinnebilder. År 1788 företog han en ny resa till Lappland i sällskap med sedermera Prof. Liljeblad och Krigsrådet Ekholm. Utnämnd till Thunisk Stipendiat och försedd med särskildt understöd af Vet. Akademien, anträdde hag 1791 en utländsk resa, besökte Köpenhamn, Hamburg, Hannover, Harderwijk, der han 1793 tog Medic. Doctorsgraden, vidare Amsterdam och andra Hollands städer; for derefter öfver till England, uppehöll sig följande sommar och höst i London, hvarifrån han i Dec. s. å. kom till Götheborg.

Följande året utnämndes han till Botan. Demonstrator och Medic. Adjunct, men lemnade denna syssla 1796, sedan han af Patriotiska Sällskapet blifvit utnämnd till dess Vice Sekreterare. Två år derefter kallade honom Franska Hushålls-Sällskapet till sin Sekreterare med förhöjning af den lön han vid akademien innehade, men R. afsade sig denna befattning och qvarblef i Sverige, ehuru han tillsvidare der egde inga motsvarande löneutsigter att påräkna. Snart begynte dock nästan alla Sveriges lärda sällskaper täfla om att tillägna sig honom. Redan Ledamot i Götheb. Vitterh.-Sällskap, blef han 1799 Ord. Sekreterare i Patr. Sällsk., 1808 Ledamot i Sv. Läk. Sällskapet, vid dess första stiftelse, 1809 i Vet. Akademien, 1810 i Vitterh. Hist. o. Ant. Akad., 1812 i Svenska Akademien, s. å. ledamot och Sekreterare i Landtbraks-Akademien, 1820 Sekreterare i Vitt. Hist. och Antiqv. Akad. och tillika Riks-Antiquarie och Garde des medailles, 1821 Hedersled. i Sundhets-Collegium. År 1814 erhöi han titel af Medicinal-Råd, och 1818 Nordstjernan. Dog hastigt af slag i Stockholm d. 15 April 1826. Ogift.

R. var en snillrik och mångkunnig man, och hans karakter liksom sammanväfd af motsägelser, som dock hade en inre enhet. Öfverser man listan på hans få, till ämne och omfång nog obetydliga arbeten, torde mången förundra sig öfver, hvarföre alla dessa vittra och lärda Sällskaper liksom täflade uti att uppsöka en man, som-sjelf så sällan uppsökte Sånggudinnorna, som gjorde sig så ringa möda, att förvärfva författarskapets ära, att vidga eller utbreda vetenskaperna, och som dessutom, åtminstone skenbart, med förtrytelse emottog hvarje ny utmärkelse. Då R. till Svenska Akademien 1803 inskickade en öfversättning af Ovidii fabel om Phaethon, lät han den utsatta tiden först gå förbi, emedan, troddes det, han ej ville täfla om priset. Akade-

mien aktade den dock värd högsta belöningen, ehuru förhindrad att belöna den såsom för sent inkommen, upptog den i sina Handlingar, och uppmanade Förf. att i samma stil öfversätta hela Ovidius. Då denna fabel är R:s enda kända poetiska qvarlätenskap och då han derföre hade att tio år derefter tacka sin plats i Akademien; må ett kort prof här finna ett rum: vi välja praktstället:

Här sträckte Solens slott sin långa colonnad
Der guldets strålade arcad ifrån arcad,
I blandning med en bronz, hvars skimmer var detsamma,
Till klarhet och till färg med sjelfva eldens flamma.
Högt reste sig dess dôme af snöhvitt elfenben.
Vidt spred dess dubbla port sitt blanka silfversken.
För konsten ämnat vek m. m.

Ehuru icke tillfredsställande nutidens fordringar på en öfversättning från den classiska åldern, kan den visserligen kallas prydlig och lika god som de bättre i samma stil, men underligt föreföll det dock mången, att en bit öfversättning banade sin öfversättare väg in i denna högt uppsatta areopag. I räkningen öfver de vittra förtjensterna upptogos dock förmodligen åtskilliga poemer dem R. då och då skref, och dem han än förstörde i deras födelsestund, än lät införa i periodiska skrifter; alla voro dock till sitt omfång och ämne obetydliga, mestadels tillfällighetsstycken, men — sades det — gnistrande af qvickhet. Utan namn eller signatur förblef deras auctor för mängden obekant, och efterverlden söker dem förgäves. Deremot erinrar jag mig hafva läst en och annan recension, som ryktet tillskref R., och deruti funnit qvickhet och skärpa. Jag uppslår R:s Inträdestal i Sv. Akad. öfver Biskop Nordin: det är onekligen väl skrivet, men i Akademiens vanliga stil för den tiden, fullt af antitheser, spetsar och graunlåt; men den nyhet eller djuphet i tankar eller den originalitet i formen, som jag der trodde mig finna, har jag icke kunnat upptäcka. Det har föröfrigt blifvit, åtminstone halft om halft, erkändt, att det felades R. phantasi, bildningsgåfva, skapande makt, ljufhet och lyrisk stämning för att blifva skald i högre mening; men elementer af annan art hade han troligen dertill. Af den classiska vitterheten slog endast den romerska an på hans sinne: den romantiska kallade han en nerfsjukdom.

Hans inscriptioner, bland hvilka den öfver Erik XIV skattas som ett mästerstycke, gaf honom ett rum i Vitterhets-Akademien. Myntkännare, åtminstone myntsamlare var han ock; efter hans död inköptes samlingen bestående af 4

guld- och 587 silfverpenningar af Akademien i Uppsala för 506 Rdr 32 sk. lico. Vi vete att han ock var botanist, naturkunnig, läkare: huru djupt han i dessa vetenskaper inträngde, visste ingen, men han ansågs dock för kunnare. I medicinen skef han någongång en recension, men utöfvade den aldrig, i fall vi ej misstaga oss. Vid afträdet af præsidiat i Vet. Akad. talade han om utländska växter, som i Sverige förtjente odlas.

Skarpsinnighet (vi våga ej säga snille, som hans loftalare), sanningskärlek, frisinne, förakt för flården, oböjlig fasthet i öfvertygelse och föresatser öfvergingo från fadren till sonen, men varnad af fadrens missöden och olyckor, afskydde den sednare all sekterism och allt religiöst grubbel, och politiken hatade han ända till namnet. Värma bodde i hans inre, men det yttre täcktes af is: hjerta fanns, men alla ömmare känslor dolde han omsorgsfullt, liksom hade de varit svagheter, ovärdige mannen. Tvertom sökte han visa sig sträf, butter, kantig, och nästan sträfvade att misshaga genom lynnets nycker eller skärpa, eller genom paradoxer och sophismer, som han försvarede med en spetsig dialektik. Den anspråksfullt okunnige nedslog han med latinsens udd. Sjelf gaf han stundom sig tillbaka till pris och blottade egna fel. Man värderade hans odlade kunskaper och skarpsinnighet i omdöme, men endast de, som kände hans inre godhet, älskade honom; och därför hade han ej många vänner.

"Denna stunda själ (säger hans Minnestalare från hvilken vi äfven lånat ofvanstående karakterskildring) bodde i en sund kropp, icke kämpens, icke heller veklingens." (Likväl klagade han redan 1813 i Inträdestalet öfver vacklande halsa). "Det var ej hyddan som qvafde sin gäst, men gästen, som renade sin hydda. Eld framblickade ur det svarta gat: lif och rörlighet förräddes i åtbörd och gång: talet kunde strömforsen, och öfvervanns i hastighet endast af tankarne, hvilka ej sällan störtade så tätt på hvarandra, att orden, råkande i förvirring, knappt måktade följa och uppbära dem." Men enligt andra uppgifter, var hans tal naturligtvis kort, stackot, fåordigt. I större sällskaper deltog han blott sällan: sjelf utan familj var fru Lenngrens hus hans tillflykt under hvilans timmar: till henne begaf han sig regelbundet hvarje afton, vid slaget 7 ur Clara kyrktorn. I äldre åren besvärades han af döfhet.

Skrifter: *Positiones nonnullæ physiologicæ, medici et organici argumenti. Hæderv. 1793.* — *Specileg. Plant. cryptogam. Succin.*

Aboe 1794. — Förslag till Minnespenningar och Inskrifter i Vitt. Hist. och Ant. Akad. Del. V—VI. — Fabeln om Phaëton i Ovidii Metamorph. på rimmad vers; i Sv. Akad. Handl. Del. III. — Inträdestal i Sv. Akad. 1813, i Akad. Handl. Del. VII. — Recens. och uppsatser i Sv. Läk. Sällsk. Handl. Bd. V., Patriot. Sällsk. Journal, Stockholms-Posten och andra tidningar.

(Källor: Sacklén's Läk. Hist. Del. I och Suppl. — Valerii Intr. Tal i Sv. Akad. Handl. D. XII. — Biographi i Vet. Akad. Handl. för 1816. — Muntliga under.)
P.

RUUTH, ERIK.

Grefve *Erik Ruuth* var son af Riksrådet *Gust. Ruuth*, en ättling af Peder Ruuth, som Gustaf I adlat 1559 och som var af en gammal Dansk adelsätt. Peder R. säges från Lübeck inkommit med Gustaf Eriksson. Först genom Gustaf Ruuth hann denna ätt purpurn. Han inkallades i Rådet 1755 såsom Amiral och Amiralitetsråd. Genom sitt gifte med *Ebba Sjöblad*, en dotter af Öfver-Amiralen och Landsk. i Malmö Frih. C. G. Sjöblad, hade han vunnit anseelig förmögenhet. "Sjöblad'ska arfvingarne" nämnas omkr. 1760 vid många Skånska och Småländska egendomar i jordeböckerna. Vid sin död 1757 lemnade Gust. R. tvenne söner, hvar af dem yngre, *Erik*, var född d. 24 Oct. 1746.

Er. R. anträdde fadrens bana, blef Cadett 1757 och Lärstyrman 1761, i hvilken egenskap han på Örlogsfregatten *Illerim* bevistade blocquaden vid Collberg; men sökte snart lyckan "på det torra"; blef Fänrik vid Lifgardet 1754; fick Capitains afsked 1762. R. W. O. 1777 samt straxt derpå Friherre (M 296). Öfverste n. h. o. v. 1781. Förste Cavaljer hos Hertigen af Södermanland s. å. C. N. O. s. å. Banco-Revisor 1785. Ledam. af Tull-Directionen s. å. Förste Stallmästare hos Hertigen 1786.

Dessa hvarandra jagande befordringar visa, att R. var ett föremål för hofsnäd. Men snart visa nya uppsteg, att han ansågs vuxen Statsvärf. Han blef Stats-Sekreterare vid Handels- och Finance-expeditionen, tillf. President i Stats Contoiret samt Ledamot af Regala Bränvinsbrännings-Directionen d. 27 Nov. s. å. Ledamot i en öfverläggning, som föregick kriget 1788. Ordförande i Allm. Magasins-Directionen 1788. Ledamot af Utrednings-Commissionen s. å. hvarmed han fortfor till 1790. Directeur vid Vestindisk Compagniet 1788. Var s. å. R. Maj:t följaktig under campagna i Finland och om hösten till Göteborg. Ledam. i Allm. Ärendernas Beredning 1789, efter R. Rådskammars

upplösning. President i Kammar-Collegium 1790. Ståthållare öfver Drottningholms med Svartsjö slott och län s. å. Tillika Ståthållare öfver Ulrikådals och Carlbergs slott med Haga Lustpark s. å. Ledamot af K. Regeringen under Konungens utrikes resa 1791, hvilket han äfven varit under K. Maj:ts vistande i fält 1789 och 1790. R. och C. af K. Maj:ts O. 1791. Landtmarskalk vid riksdagen i Gefle 1792. Grefve (M 108) d. 24 Febr. s. å.

Efter Gustaf III:s fall för mördarligan, aflägsnades favoriten, som upphöjts till En af Rikets Herrar den 7 Sept. 1792, såsom General-Gouverneur öfver Pommern och Greifswalds Akademie-Canceller samma dag; erhöll afsked 1796. Ordf. i Visitations-Commissionen i Pommern 1799. Led. af Vet. Akad. 1802. Discont-Revisor 1803 och 1804. C. W. O. med St. Korset 1803. Ridd. af Kon. Carl XIII:s O. 1811. Öfverste-Marskalk hos Drottningen 1812. Hedersled. af K. Landtbruks-Akad. s. å. Var förut Ledam. i Tabell-Commissionen och Patr. Sällskapet samt Directeur öfver Elfvedals Porphyrverk. Död den 25 Maj 1820.

Ruuth kallas af G. Adlersparre "en förtjent och Konungen (Gustaf III) orubbligt trogen och tillgifven embetsman." (Handl. I. 150). Och utan tvifvel var han en af de arbetssammaste och verksamaste själar, som fäste sig vid den fladdrande Kon. Gustaf, lik en G. F. Wirsén i en sednare tidsålder. Ej heller kan man neka honom patriotism, om också det öfverlägsna förstånd, som kunde finna de bästa medlen för det patriotiska ändamålet, lika säkert saknades, som statsmannens snille. Derföre blef han egentligen blott "brukad" af sin Konung och olyckligtvis stundom i förhållanden, der den öfverlägsne, der statsmannen ej låter bruka sig. Den omogna krigsplanen 1788, meddelad Ruuth och Toll, var dermed ej meddelad en Axel Oxenstjernas medtäflare *). Och då Rubicon häri passerats och fienden skulle

*) Protokollerna vid en öfverläggning med dessa Herrar på Haga, förrän kriget beslöts 1788, lemnades sedan af Kon. Gustaf III till Toll och Ruuth med orden: "Vårt lif är osäkert. Det är Försynen skulle jag stupa, fölle säkert nationens hela hat och ovilja på eder, M. Herrar, som man anser det hafva tillstyrkt. Jag lemnar eder derföre dessa original-protokoller med min egenhänd. justering, ... för att, då jag ej mer är till, visa nationen, att ni sökt afstyrka det och att det är endast på min befallning och i följd af de uppgifter, jag genom mina ministrar vid de utrikes hofven erhållit, som jag företagit detta krig." Man uppger, att då Toll upprepade samma, han blef aflägsnad från kriget, blifvet impopulärt. (G. Adlersparre I. 43). Toll lemnade dessa nio protokoller vid sin död

ej blott beskjutas med kulor, utan ock skadas genom falskt mynt, hvarvid "den store Morbrodrens" exempel gälde som garanti på handlingens moralitet, så finna vi, att det är genom Ruuth, som Charles Apelqvist några dagar före krigets början "blef tillsagd att tillaga en atirail för att kunna göra ryskt guldmynt" — detta försök, hvilket Gr. Munck sedan ville till sin olycka härma. (G. Adlersp. Handl. I. 144).

Om Er. Ruuth yttrar Hamilton 1788: "Denne Finans-Ministers olika steg till nu innehafvande embeten kunna ge begrepp om dess lynne och kunskaper. Han hade varit Fänrik vid gardet, landtjunkare, brännvins-arrendator, Förste Stallmästare hos Hertig Carl, patriot i sina första skiften, nu slaf af hofgunst. Vanlottad till det yttre, tycktes naturen om ej just gifvit en skylt åt dess själ, likväl varna för honom." Han blef, enligt Hamilton, mot sin vilja Landtmarskalk 1792 i "Kungens stad" Gefle. Han visste att ett vägrande hade följts af vägrad decharge åt honom som Finans-minister, bestämd till offer åt Armsfelts politik. Han kastade sig straxt i de mest betydande af de hit ankomna 400 adelsmäns armar, lofvade dem all uppriktighet och fick deras återlöfte, försäkrande att deras obestånd deri blefve hans fall. De höllo å ömse sidor hvad de lofvat hvarandra. Då han således nu besvor säkerhetsacten, fann man att adeln själf insett nödvändigheten att uppoffra sig som en själfständig folkmakt af första storleken, omtänkt att rädda sig som Hofadel från att ej förblandas med folket. Man kom öfverens att retirera med heder genom att lofva, att å ingendera sidan nämna Säkerhetsacten. För att ej ens i formella frågor bryta häremot, upplästes ingen af grundlagarne vid riksdagens begynnelsen, såsom plägsed varit. Dock var compositionen ej så komplett. Oppositionen insatte i Secreta Utsk. en ung Schantz, vacker karl, i stället för Konungens candidat General Pauli. Konungen anmärkte i Hamiltons närvaro, hvarföre man tog ungdom för mognad visdom? H. svarade: vi hoppades göra E. Maj:t en tjenst, då i stället för en käring, vi valde en så vacker karl. Konungen lofvade samme H., att Öfverste Almsfelt (adlad som rojalist 1772) skulle vid riksdagens slut frias ur sitt häkte. Ruuth ådagalade emellertid godt förstånd under den svåra loveringen mellan nyss så stormiga bränningar. Då Konungen

till Ruuth, som 1819 gaf dem till J. De la Gardie. Denne ville ej att något skulle ur dem utgifvas, helst han fruktade att de ådagalade mindre sanningsöfverlek hos den Konung, som han i sin första ungdom älskat.

fördrade, att i Riksdagsbeslutet skulle inslyta att Ständerna tackat för Säkerhetsacten, var Ruuth, Hamilton, Jac. De la Gardie och Riksdrotset Wachtmeister, hvilken inställde sig hos Konungen, de som afvände denna stridshandskens utkastande. Då Ruuth fått af Hamilton det railleri-förtroende, att de skulle slå ihjäl Lagman Håkansson, som ansågs vara upphöfvet, gick R. bort till Håkansson och sade honom i förtroende, att adeln beslutat slå ihjäl honom *) och Bondsekreteraren Ahlman följande dagen kl. $\frac{3}{4}$ till 9. H. svarade käckt, att han med ett godt samvete fruktade intet, men R. gick straxt ifrån honom. Lemnad åt sig sjelf syntes han mörkna allt mer i uppsynen, gick så directe in i Konungens rum, fann der Riksdrotset, gaf honom det förtroende han sjelf fått af Landtmarskalken och, som Riksdrotset förstod spelet, styrkte han honom i tron att det var rent allvar, hvarpå han lemnade honom helt försagd i det Konungen inkallade Riksdrotset, som afstyrkte Konungen från försöket att nu påyrka Säkerhetsactens antagande, begärande Håkansson inkallande, som kunde intyga, att adeln hellre underkastade sig allt. H. inkom och med dödstankarne eldande till våltalighet motarbetade nu sitt eget verk, hvarpå Konungen afhöjde de tre Ständens anbud att tacka för denna act, förklarande att det ej behöfdes. Det var Erkeb. U. v. Troil och Bisk. J. Wingård, som hade underrättat Jakob De la Gardie om denna plan, hvarom han straxt upplyste sin vän och frände Ruuth. Ruuth lyckades emellertid att så componera Konungen och Första Ståndet, att Gustaf III vid riksdagens slut böd Wasa-Ordens Commendeurshand åt Friezky, som dock vägrade, under förhårande, att han en gång för 20 år sedan aflaggt ed, att ingen orden emottaga. Allmänheten fann att Fr. dermed fått "Blåa bandet i moralen", helst han svarade Konungen, som påstod att den eden ej kunde binda, såsom 20-årig: det är lofvadt inför det Väsende, som ej har någon tid. Konungen rodnade dervid, som en drypande blod, afbröt samtalet och åtskilde Secreta Utskottet, hvarpå han gick hem och utnämnde Ruuth till Grefve, hvartill adeln en corps honom gratulerade. Der dracks "Vin de Lethe", sade man. 1788—89 fagnade man sig öfver att "ingen Grefve var royalist." Nu fagnade man sig deröfver, att man fått en royalist upphöjd till Grefve. Barón Carl De Geer och Grefve Brahe voro ock bland dem, som tackade för fagnaden med nngerskt vin och liqueurer

*) Flera gäfvu honom detta förtroende. Se Brazellii Sy. Hist. s. 616.

af alla slag, genom att upplyfta Ruuth på sina armar. Och så, anmärker Hamilton, glömdes allt, som man tre år förut ansett omöjligt att glömma: nära 200 Officerare "mördade i ett olagligt krig", Ståndet beskylladt för förräderi, utvisadt från Rikssalen, dödsdom fälld öfver 120 Officerare efter kriget, 5 förda, 1 nedlagd på schawotten, flera fängslade för begagnande af sin lagliga riksdagsmannarätt, insatta på fästningar, frälse-privilegierna hotade och ett raseri fördt till den ytterlighet, att rösten höjdes på Riddarhuset "att Konungen brutit edsöre", utan att en enda sökte taga rätt på den som talat, då deremot en prest, v. Castanie, som sagt ett fridsamt ord mot regenten, nedspottades under utjagande, så att kaftanen liknade "Azors klädning": sannerligen måste icke antingen Ruuth anses för en trollkarl eller ock avenska adelns motstånd blott ha varit en egennyttans beräkning, som, då den misräknat sig att vinna genom trots, var, straxt färdig att försöka rädda privilegierna genom lenare lämpor. De, som ej bevekts af Ruuths ungerska vin, kallades "enragés" och deras raseri slöt med blodtörst." — Detta Hamilton. Säkerligen var der dock något, som mäktigare än ungerskt vin verkade på adeln. Ruuth försäkrade att han då hade en ny Statsförfattning i sin ficka, som i nödfall skulle lemnats som en Kongl. proposition till de tre ständens sannolika bifall (Bruzellii Sv. Hist. 4:e uppl. s. 617); men som upphäfde det stånds väsen, hvars machineri adeln så väl inlärt att till sin fördel begagna, ställd allenast jemte presten, som ej borde, och borgare, som ej medhunno, och bönder, som ej förmådde lägga sig så om bord med de offentliga statsangelägenheterna, att de deri kunde känna sig rätt hemmastadde. Det nya förslaget, som antagit två kamrar och ansågs vara af engelskt snitt, lär vara det som läses i Heml. Handl. till Gustaf III:s hist. II. s. 245. "Planen till riksdagen" var att förena Konung och nation, att öfverlemna Statsverkets förvaltning åt nationen, sedan den fått en rättvis och naturlig representation, som åstadkom aristokratiens fullkomliga dämpande. Denna nya representation skulle "bereda adelns ändtliga undergång." Det påräknade "ett lika hastigt och skallande bifall" från öfrälseståndet, som Säkerhetsacten vann 1789. I Constitutionsacten af 1791 lofvades åt alla, som ej tjena för mat och lön, att deltaga i Electorsval till Riksdagsmän, så vida de egde visst och stadigt hemvist och hushåll samt skattade till kronan. Electorerne egde välja till Nationens fullmäktige verkliga Possessionater. Ovisst, om ej i en stund af

desperation något ditåt kunnat blifva föreslaget! Då R. för de vinupprymda visat detta eller ett dylikt förtroende, fingo alla Demosthenisk snufva och heshet, då frågan blef om Sakerhetsactens anfallande. Att Gustaf var ett snille, kan aldrig nekas.

Då Dalberg sagt Gustaf III, att han snart måste dö, enligt alla tecken, uppsattes ett testamente, som gaf Riksdrotset den civila, Armsfelt den militära makten under förmyndarregeringen. Ruuth och Taube — den kalle egoisten, hvilken J. De la Gardie ej tilltrrodde mäktig af ett knäfall, för att afböja den omtalta massacren, om den ock verkligen varit i fråga — följa derpå Armsfelt, varande alla medlemmar i den interimis-regering, som tillsattes efter Konungens blessur, till Hertigen af Södermanland och begära audiens. De bocka sig, framgifva det sednare testamentet, der Hertigen såg efter namnet, fann dragen otydliga, och anmärkte: det är ju ej underskrifvet, hvarefter han kastar det på elden. I detsamma kom Riksdrotset, åtföljd af Hofrätten, med det äldre testamentet. Om så verkligen var, som både Ruuths och Armsfelts förtrogne J. De la Gardie afskrifvit utan anmärkning efter Hamilton, så måste man erkänna, att Armsfelt var till ytterlighet tanklös, då han lemnade documentet i Hertig Carls band, hvilken häri skulle se en makt för Armsfelt att förfölja en Prins af blodet, kanske till en början med att indraga honom i "högmålet."

Gr. Ruuth aflägsnades på den mest gyllne bryggan af alla Gustafs vänner. Han kallades, som vi sett, att afgå som Gen.-Gouverneur öfver Pommern och Cancellor för Akademien i Greifswald, samma dag upptagen bland Rikets Herrar; men oroades der af en process med Kronan, som påstod återbärande af 30 t:re guld, såsom finansmedel, hvilka ej funnos redovista från den tid, han var Finans-Minister under Kon. Gustaf III. Man byggde dessa fordringar på en grund, som uppväckte, enligt Hamiltons försäkran, löje. Det var nemligen då Armsfelt ska papperen eröfrats, man der fann ett bref från Armsfelt, hvaruti han, i anledning af fröken Rudenschölds klagan att Ruuth ej ville bispringa dem med penningar eller på annat sätt hjälpa dem i deras förehafvande, yttrat: hed Ruten, den skälmen, komma ihåg, att det var jag, som på dess decharge afskref, efter sal. Konungens död, denne Herrens namn på en ruta och erinra honom hvad han derföre bör vara mig skyldig. Hamilton förklarar ej denna anledning, som De la Gardie synes icke ha betviflat, för fullt viss, men intygar, att Ruuth uppgifvit

vid Gelle Riksdag, att han ej fått decharge som Finans-Minister om han vägrat att mottaga Landtmarskalksstafven. Som han tog den, synes han således förvärfvat sin decharge. Grefve R. blef emellertid ställd under en fiskalisk action, derunder actor fordrade att han skulle framvisa sin decharge. Detta skedde ej. En inbrottsstöld hade skett, hette det, dervid, jemte mycket penningar, detta document äfven förekommit; deremot framlade Gr. R. en afskrift af hörde urkund, vidimerad af — Hertigen sjelf och Baron Reuterholm samt edligen bekräftad af Riksmarsk. Gr. Oxenstierna och Generalen Gr. Ad. Lewenhaupt. Icke destomindre blef Gr. R., sedan Reuterholm på visst sätt återkallat sitt gifna betyg, dömd till återbetalning af 24 t:r guld*).

*) Vidimationen å de förevista copior, hvilkas originaler försvunnit vid den bekanta "chatullstölden", lydde så:

Att föreskrifna Afskrift är alldeles lika med dess höga original, hvilket finnes med Högstsul. Konungens namn undertecknad och igenomdragit samt försedt med Dess brukliga Handsigill, det varder härigenom på begäran intygadt och bevittnadt.

Joh. G. Oxenstierna.
(L. 8.)

G. A. Reuterholm.
(L. 8.)

Och nu satt Reuterholm Ordf. i den domstol, som underkände afskrifterna och dömde R. den 31 Oct. 1795, att — om copiorne ej voro falska — för andra gången utbetala 524,695 Rdr 23 sk. 7 r.; dock fingo afräknas 18,862: 14. 11, som R. enligt liquidationen af d. 18 Dec. 1795 egde till godo, jemte det han befriades från räntas erläggande tills betalning skedde. Protokollerna i målet sro tryckta, till en hörjan 1794 i Kongl. Tryckeriet, sedan 1795 hos A. Zetterberg, der äfven Utslaget är tryckt s. å., alltsamman utgörande ett quartband af 354 sidor.

Huru och när denna stora summa inkräfdes, har ej varit förf. möjligt att upptäcka. En riksdagsman, som tillfrågats, trodde, att summan stod ännu 1809 som en fordran hos Grefve R. och att den sedan vid en riksdag åtminstone till en betydlig del efterskänktes. En annan gammal man, som redan före 1809 hade den närmaaste kännedom af riksviktiga angelägenheter och då fick ett af rikets högsta embeten, skriver: "Jag vill tro att R. måste utbetala hela summan. Saken drefs och afslutades under Fyrmyndare-regeringen och hade sin grund lika mycket i den allmänna förföljelsen mot Gustafs vänner, som uti nödvändigheten att hålla räfst med f. d. Finansministern. Af Regenten var ingen eftergift att vänta och att Gustaf Adolph skulle efterskänka något af hvad som var ådömdt, var ej i hans lynne och jag hörde aldrig att så skett. Att fråga derom icke varit vid någon riksdag, vågar jag med full säkerhet påstå. Af en gammal embetsman i Kammarrätten kan säkert besked fås."

En tredje person yttrar följande: "Grefve Ruuth afträdde från sin ministerförrättning i Oct. 1790. — Efter Konungens död förordnades en s. k. Stats-Utredning, som under Riks-Cancelleren Frih. Sparres ordförande skulle granska flere finansförvaltares, men för-

Sedan R. dragit sin verksamma själ från politiken, sträfvade han att bli landthushållare af första storleken. Och

nämlichast Tit. Ruuths redogörelser. — Deröfver afgaf Stats-Utredningen sitt utlåtande i Maj 1793, som af regeringen ett år derefter remitterades till Kammar-Revisionen (nu Kammar-Rätten) tillika med remiss från Justitie-Cancelleren (Lode) till Verkets Advokat-fiskal, på hvars requisition qvarstad blef lagd på all Tit. Ruuths egendom, således äfven på hans lösbo i Pommern, der han då som bäst representerade Konungens person i egenskap af General-Gouverneur. — Den mot honom sålunda väckta talan rörde, sedan mycket annat kommit å sido, hufvudsakligen de under hans förvaltning indragne och använda Pommerska subsidierna. — Af dessa subsidier voro 324,693 Rdr 33 sk. 7 r. (sannolikt Riksgälds; ty annat kände man ej den tiden i rörelsen), som R. ej kunde på annat sätt redovisa än medelst åtta af honom skrifna reversaler, ofvanpå hvilka namnet Gustaf var tecknad. — Kammar-Revisionen ansåg lika med actor (den i detta mål särdeles stränga och i sitt språk förolämpande Edman, som efter denna befattning blef högt uppburen af den nya Regeringen och var länge händ under benämningen af den famösa Edman) att ett namn tecknad utan någon bifogad mening öfver ett redogörelse-reversal, ej kunde ovillkorligen tilläggas kraft af quittance. Tit. R. blef således dömd att med ränta från 1790 återgälda dessa 324,693 Rdr med afdrag för en contrafordran af 18,362 Rdr 14 sk. 11 r. — Denna dom blef af Högsta Domstolen (Mars 1796) fastställd; dock var vid omröstningen Prof. Calenius af alldeles motsatt mening. Han antog reversalerne såsom quittener och befriade R. från ersättningsanspråken. Ett särskildt förhållande bidrog att göra ännu tåfäre det redan tjocka mörker, som hvilade öfver denna sak. Till skydd emot åtskilliga af de väckta anmärkningarne, men isynnerhet till stöd för sin antagna redovisnings-method, åberopade Ruuth vissa af honom inför Konungen förde och af Gustaf godkände hemliga protokoller (sådana brukades mycket före 1809), som när dessa honom af Domstolen affordrades, anmälde han, att det schatull, hvaruti handlingarne voro förvarade, blifvit honom på Marsvinsholm vid afresan till Pommern fränstulet, hvarsföre han nu endast kunde förete de af honom själf tagna afskrifter, försedde med Reuterholms och Riksmarskalken Oxenstiernas vidimation. Så snart detta blef bekant, afgaf Reuterholm (Oct. 1794) ett slags protest mot sin underskrift, hvilken han berättade hafva tillkommit på det sätt, att en dag (Januari 1793) hade Ruuth uppkommit till Hertigen med sina af honom skrefne protokoller försedde med namnet Gustaf samt genomdragne med Konungens lilla sigill, hvarjemte Ruuth presenterade afskrifter eller utdrag, af dessa protokoller, anhängande att Hertigen ville med sitt namn under en af Ruuth på förhand inskrifven mening, bestyrka afskrifternas likhet med de af Konungen egenhändigt underskrifna och med hans eget sigill genomdragne originalerna. Reuterholm, som sann denna åtgärd mindre väl instämmande med Regentens värdighet, afstyrde den, erbjudande i stället sin underskrift, hvilken antogs. Nu, när documenterna kommo i dagen, förklarar Reuterholm, jemte yttrad förmodan öfver Oxenstiernas honom övetande utmed hans underskrift "inträngda" namn, att hans intygande ej innebar annat, än att de vidimerade afskrifterna befannos instämma med "de papper", som Tit. Ruuth företett och kallade "originaler." Oxenstierna

härvid leddes han ej blott på den hana; der egen vinning kunde elda. Man kan t. ex. ej neka, att patriotism erfordrats för att så allvarligt gripa uti Svenska stenkolets öde, efter flera andra otacksamma försök, som vi nu finna att Ruuth verkligen gjorde.

Redan 1788 var R., då redan en af Skånes större sessionater, egare af de i Malmöhuslän anlaggde grufvor och skärpningar till stenkols efterspanande och uppbringande, förklarande då inför R. Bergs-Collegium sin allvarliga föresats, att fortsätta de försök, som gjorts förut (af Grefvinn. M. Sophia Oxenstierna, född De la Gardie på 1600-talet samt Ant. Swab i förening med Jonas Alströmer och Er. Stockenström på 1730-talet). Districtet bestämdes 1788 till Lugude och Rönnebergs härader och R. försågs med privilegier af R. Bergs-Collegium. Troligen valde R. mindre skickliga förvaltare. Det säkra är, att han ej vann derpå annat än äran att ha försökt motarbeta Svenskarnes gamla vana, att låta egna skatter ligga i det dolda, under det man köper dem, kanske i sämre skick, från utländningen. Han egde visst till namnet $\frac{2}{3}$ af Höganäs stenkolsgrufva, då han dog, men Staten hade att fordra af grufvan 213,000 Rdr b:co, och sterbhuset samt öfrige actie-egarne ville straxt nedlägga det kostsamma verket. Bergs-Collegii Ledamöter värderade maskiner och inventarier till 181,000 Rdr b:co. Man vet att denna grufva ännu befinner sig ungefärligen på samma punkt, oakadt nedläggandet tills vidare procrastinerats. Och likväl köptes stenkol mångt år för omkring 200,000 Rdr från England, hvilken summa borde kunna stadua inom landet och föda många.

Efter revolutionen 1809 höll R. på att återvinna en politisk märkvärdighet. Smickrad af ett slags anbud, som väl ej var så allvarligt menadt, att bli Landtmarskalk, begaf han sig till riksdagen i April och medgaf att hvad som skett var nödvändigt. Lär ock förut gillat den Armsfeltska abdicationsfrågan: Då Hertig Carl likväl måste kasta sig i

deremot vidhöll det intyg han lemnat utan tillägg eller inskränkning. Domstolen ansåg sig icke kunna fästa något afseende vid ifrågasättande afskrifter. Dessa protokoll innehålla åtskilligt, som skildrar styrelsen i den gamla goda tiden. Bland annat förekommer der (11 Jan. 1787) ett förklarande af Konungen, att "de erhållna subsidie-medlen icke voro till hela deras belopp gifna till Statsverkets understöd, utan vore den nu erhållna delen, en million tvåhundrausen li-vres årligen, ensamt och allena gifven till Konungens egen höga disposition och person utan någon slags obligation å Konungens sida, att densamma till Statens behofver använda."

helt andra armar än Ruuths, uppstod visst på den öfvergifna sidan *) en opposition mot 1809 års män. der det synes vara han som anågs för "Skeppare" på "Svenska Brigantinen kallad Lagbunden Frihet", hvilken af motpartiet påstods segla "öfver Frihetens haf till öarne Miseria och Despotia för ett fåtaligt Rederis nytta." Men med Carl Johans ankomst blef R. så väl som andre s. k. Gustavianer en entusiastisk beundrare af "den store och älskade Prinsen", (De la Gard. Arch. XX. 120) och Oppositionen uppväxte på en helt annan mark.

Grefve R. var gift med 1) *Fredrika Sparre 1768—78.* 2) *Ebba H. B. v. Rosen 1779.* 3) *Elisabeth Charl. Waken-dorff 1785—90.* Hon öfverlefde honom. Äldste sonen Hofmarskalken R. N. O. Gr. *Gustaf Ruuth* fick Ruuthska fideicommisset. Källundas i Småland, Kärda socken, fideicommissnatur hade 1810 öfverflyttats på Ruuthsbo, en utbrytning ur det gamla Marsvinsholmska godset i Skåne. Tvenne döttrar blefvo gifta med Generalen H. Exc. Gr. Carl Piper och Öfverste-Kammarherren Gr. Er. Piper, hvilka hegge ädelmodigt öfvertogo sin svärfaders stora skulder, så att ingen förlade på honom. Han hade egt Marsvinsholm med Ruuthsbo, Korsholm, $\frac{2}{3}$ i Höganäs, Gjuteriet i Helsingborg, hvilket han anlaggt, Ryds bruk (Delary) i Småland m. m. Han tillbytte sig Riddersvik af sin måg, Gr. Er. Piper, der han på kort tid uppförde 12,000 Rdr på nya uppfinningar. Skulden ansågs en tid vara en million och en ganska ansenlig del antogs vara tillkommen genom "patriotiska försök" till vårt svenska jordbruks, våra näringars och manufacturiers förmodade eller verkliga fromma. Då man allmänt erkänner, att svenska jorden nu frambringar mångfaldigt mot fördom, då vetenskapen nalkats på många banor handaslöjden till den sednares omätliga förkofran och att just inför våra ögon denna stora förvandling skett och sker, så kunna vi vara fullt visse, att sådana försökare, som Gr. Ruuth, ej förgäfvos för det allmännas väl ledo sina enskilda förluster.

Skrifter: Tal då Ridd. och Adeln första gången voro in Pleno församlade d. 26 Jan. 1792. Gefle. — Oförgrifliga Tankar om för-

*) I De la Gard. Arch. XIX. s. 88 anföres af Gr. Jak. De la Gardie, huru Carl var först öfverens med Ruuth, Armsfelt och honom om en Regeringsform, som han framlade skrifven med sin egen hand, hvilken och gillats af krigarne Sandels och Adlercreutz, ehuru snart fråga blef att arresteras D. för uttryck om det nya förslaget, mildare än dem Carl sjelf nyttjat, då han ännu arbetade för det egna förslaget. Men nu stodo Adlersparre och Platen vid Carls sida.

bättringar af rikets penningeställning, ingifne till Rikssens Ständers Högl. Heml. Utskott vid Riksdagen 1800. Sthm s. å. — Om Skånska Stenkolsverket, dess uppkomst, fortgång och närvarande tillstånd. Presidiital i Vitterhets-Akademien 1813.

(Källor: Grefve Ad. Hamiltons Anteckningar med noter af Gr. Jak. De la Gardie: Mscpt. — De la Gard. Arch. Se Registr. i XX D. Rauth, E. — Rehbinders och Rothliebs Adl. Matriklar. — Lästboms Höfd. Minne. — Mscptsaml. på Löberöd.)

— N.

RYDELIUS, ANDREAS.

År 1671 den 24 Aug. föddes i Linköping en pilt till världen så svag och med så ringa tecken till lif, att han genast erhöll nöddop och föräldrarne beredde sig på ingenting annat än att få se den obetydliga lifsgnistan snart utslöckna. I denna gnista slumrade dock en värld af snillrika tankar och af andelig herrlighet, som icke skulle gå under. Lifvets herre gaf sin välsignelse åt de omsorger, som egnades till det ädla barnets vederfående. Det var nordens Fenelon, *Andreas Rydelius*, som på detta sätt skulle bevaras åt fosterland och mensklighet. Hans föräldrar voro *Johannes Magni Rydelius*, den tredje i ordningen bland fem bröder, alla Kyrkoherdar inom samma stift, och *Catharina Horneer*, dotter till Kyrkoh. And. Horneer i Fornåsa, som efterträddes i embetet 1672 af sin måg, hvilken förut varit Capellan vid Domkyrkan i Linköping. Farfadern, Magnus Thesei Igneus Vadsteneusis, hade varit med i faltslaget vid Mewe i polska Preussen år 1626 och en bland de krigsprester, som under striden knäfallande bedit Gud om seger mot Polacken och till hvilka K. Gustaf II Adolph efter vunnen batalj red fram och sade de bekanta orden: "det hafver intet varit ondt att strida i dag, emedan Moses stod på berget och stridde med bönen." Denne Magnus Thesei Ign. Vadst. född 1598 och Kyrkoherde år 1629 i Östra Ryd, efter hvilket ställe släkten fått namnet Rydelius, tyckes hafva förstått barnauppföstringskonsten. Vid ett prestmöte opponerade han extra på tre sina söner, som för tillfället fungerade som respondenter, och efter Biskop Enanders begrafning i Linköping 1671 gratulerades han offentligan af Biskop Emporagrius deröfver, att han vid så hög ålder kunde vara tillstädes och det omgifven af fem söner och tre mågar, som alla voro inom stiftet befordrade prester. Vår Rydelii farfarsfar, Thes Larsson berättas hafva varit en studerad man och skrifvit en särdeles vacker stil. Såsom Rådman i Vadstena var han Borgerskapets fullmäktig vid Riksdagen 1604. Dennes fader, Lars Thesson, var bonde omkring bör-

jan af 1800-talet och egde hemmanet Eldsby i Vester göthland, hvaraf släktnamnet Igneus.

Vår Andreas hade tvenne bröder, en äldre, Jonas, som i egenskap af Regimentspastor vid Östgötha Cavalleri varit med Carl XII i Ryssland och slutligen blef Kyrkoh. i Veta och Viby, samt en yngre, Magnus, som afled såsom Domprost i Lund, der han öfver 20 år varit samtidig Professor med Andreas. I sällskap med dessa bröder njöt Andreas sin första undervisning af fadren, hvilken beskrifves som en lär, flitig och gudfruktig man och som hade den glädjen, att upplefva alla sina söners befordran, oakadt han i 16 år var mållös efter det han på en embetsresa hållit på att frysa ihjäl och derefter blifvit utsatt för alltför hastig uppvärmning framför eldbrasan. I sin första uppvext var Andreas särdeles liflig och vållade sina föräldrar mycket bekymmer genom hvarjehanda vilda upptåg och utsväfningar. Så hade han engång i sitt sjette år företagit sig att klifva upp på öfversta spetsen af klocktornet i Fornåsa och hängde der på ett par spikar, sysselsatt med undersökning af väderhanen, hvars rörelser förekommitt honom något underliga, då hans moder kom och fick se honom i denna äfventyrliga ställning 50 alnar öfver jorden. Nedlöckad från denna märkvärdiga toppen med russin, som klockarens förslagna hustru visade honom der hon stod vid den genom förskräckelse afdånade modrens sida, slant han väl på en af spikarne utanför sjelfva tornspiran, men lyckades dock att hålla sig fast med händerna och kom alltså oskadd tillbaka till jorden. Med anledning af denna händelse var det, som Biskop Pontinus i Linköping vid en skol-examen, der den då elfvaårige piltten utmärkt sig för flit och uppåtsträfvande egenskaper, klapade honom på hufvudet och sade: nog kommer du engång att stiga mot höjderna. Efter 10 års vistande vid Linköpings läroverk gick han vid 18 års ålder med utomordentliga kunskapsbetyg till Upsala Akademi, som den tiden egde de utmärkte Professorene Joh. Bilberg, Carl Lundius, O. Rudbeck d. ä., Andr. Spole, G. P. Liljebblad, L. Norrman, N. Wolff Stjernberg, H. Vallerius m. fl. Af dessas föreläsningar begagnade sig den vettgirige ynglingen med största uppmärksamhet och gjorde således snabba framsteg i rhetorik och theologi, mathematik och naturkunnighet, filosofi och humaniora. Samma år som Rydelius blef student, hade Bilberg, mot hvilken såsom den då förkättrade Cartesianska filosofiens förnämsta kämpe theologerne slungat sina pilar, fått den upprättelsen, att icke blott han sjelf förflytta-

des från mathematiska professionen till theologiska faculteten, utan äfven tankefriheten blifvit formligen proclamerad genom K. Maj:ts Resolution, som tillät "philosophiens fria bruk och öfning, sanningen med goda skäl och experimenter att uleta och styrka samt alla löfliga vetenskaper att föröka." Åren 1689—93, då den segersälle Bilbergs mest lysande period inföll, fanns ingen trägnare att höra honom så väl offentligen som enskildt än Rydelius. Snart insåg läraren, hvilket ämne till sjelfständigt tänkare denne hans lärjunge var; och för att ännu säkrare förvissa sig om honom för philosophiens studium, tog han honom i sitt hus till privat-lärare åt sin son. Under det dagliga umgänget med en så frisinnad och öfverlägsen ande utvecklade R. alltmer sina anlag för speculativ forskning. Emellertid växte den theologiska afunden mot Bilberg till sådan grad af bitterhet, att han fann föga trefnad inom theol. faculteten och lät sig dervore af Konungen förflyttas till Örebro pastorat. R. drog nu icke i betänkande, att jemte en del andra philosophanter öfvergifva universitetet och följa den oemotståndlige läraren till hans nya vistelseort. Här bildade sig kring honom en gliten Akademi i äkta grekisk stil och Kyrkoherden Bilberg byggde sig en lärosal efter antikens mönster, der hans snillrika föreläsningar snart tillockade sig ett icke obetydligt auditorium. Sokratiske methoden begagnades här alldeles systematiskt, och var det denna R. enligt eget påstående hade att tacka för sin skicklighet att enkelt, redigt och klart framställa de tankar, som hos honom alltjemt framväxte under en lefvande discursion. Så danades han till en af sin tids störste dialektiker och gick som en ny Plato ur denna skola att öfverglänsa ej blott alla sina medlärjungar utan mästaren sjelf. Under denna tid besökte han engång sitt fädernehus och kom då att i Linköping uppträda med ett tal på gymnasii-salen, som till den grad hänförde Biskop Spegel, att denne genast sökte eröfra honom åt sig och Domcapitlet såsom Consist.-Notarie. Kärleken till Bilbergs Akademi var dock så stor, att han försakade anbudet och återvände dit. Det var först på Bilbergs egen uppmaning, som han var i stånd att öfvergifva den älskade läraren. Först hade denne recommenderat honom till gouverneur åt tvenne rika ynglingar, som skulle resa utrikes, men då denna resa af obekant anledning kom att inställas, uppehöll R. sig någon tid i Hofrätts-Assessoren Grönbagens hus i Stockholm såsom informator åt dess tvenne söner och åt en son till Kamrer Ruth. Här fick han snart tillfälle att

göra sig känd för snille och ovanliga kunskaper. Sitt mästarskap i Romerska vältaligheten ådagalade han genom den latinska oration han höll på Riddarhuset i närvaro af hela det Kongl. hofvet och Rikets högste embetsmän, för att fira Carl XII:s femtonde födelsedag år 1696. Detta tal, hvilket är den äldsta product man har i behåll efter författaren och som mest påminner om Plinii rhetoriska stil, är en slags prophetia om de bragder hjeltekonungen framdeles gick att utföra. Det öfverflödar af panegyristens djerfvaste förhoppningar utan att på ett enda ställe sjunka till smickrarens ton. Också gjorde det lycka ej blott hos höga vederbörande utan äfven inför trenne den allvarsamma lärdomens representanter, hvilka såsom hospites voro tillstådes och deraf blefvo högligen intagne till den unge talarens fördel. Professorerne Thomas Ihre, Andreas Stobæus och Erland Lagerlöf från Lund vistades vid detta tillfälle i hufvudstaden, af Konungen dith kallade med anledning af den mängd stridigheter och oordningar vid Carolinska Akademien, som då yppat sig och tagit en alltför betänklig karakter. Efter att hafva med anledning af talet gjort närmare bekantskap med dess författare, sökte de vinna honom åt sin Akademi, deruti understödde af dess Cancellor, K. Rådet Gr. N. Gyldenstolpe, som omsider efter ett par års förlopp förmådde honom att begifva sig till Lund.

Anländ dit år 1699, öppnades för honom det rikaste verksamhetsfält, enär studerande ungdomen på ofvannämnde trenne professors recommendation i massa anlätade honom om undervisning i de philosophiska disciplinerna. Utan att vara egentligen Docens och fastän han icke ens var promoverad Magister (en brist, som Rydelius således haft gemensam med så många utmärkta Svenska vetenskapsmän såsom t. ex. Linné, Ihre, Lagerbring, Rosén v. Rosenstein, Ödman, Berzelius och Thomander), höll han i flera år föreläsningar och bidrog derigenom mycket att väcka en bättre anda vid universitetet, än den som rådde vid hans ankomst dit. Ty utom den största oenighet mellan lärarne, hvilka, från så många olika orter här sammanförde, ständigt missförstodo hvarandra, hade det akademiska väsendet urartat till ett tygellöst sjelfsväld bland studenterna, som fördrefvo tiden med de vildaste utsväfnigar. En commission hade blifvit nedsatt för att på ort och ställe närmare undersöka förhållandet både med docentes och discentes, Cancelleren och de s. k. curatores academix hade gjort allt för att hejda "exorbitanserna" hos beggadera och den akademiska fri-

heten hotades med de strängaste inskränkningar, men allt förgäfvades. Det onda blef med hvarje lästermin värre och åtskilliga lärostolar stodo öfvergifna, under det från andra en bedröflig klagan hördes öfver ett "återfaldigt träldomsok." I ett sådant tillstånd, säger N. Stobæus i sin parentation öfver honom, "kom Rydelius såsom Noachs dufva med oliveqvisten i sin mun; ty kort derefter kommo ock, genom Konungens nåd, friden och friheten tillbaka." På ungdomen utöfvade ständigt Rydelii tal och föreläsningar det lyckligaste inflytande. Det på engång classiskt fulländade och christligt milda språk han förde, i förening med makten af en ny och lefvande filosofi, gjorde att man med begärlighet lyssnade till hans föredrag och att hågen vaknade för det studium, som säkrast humanierar och bringar det akademiska lifvet till medvetande af sig sjelft och af tidehvarvet. Rydelii auditorium växte således alltjemt och studenternaingo annat att tänka på än slagsmål och dueller, spel och orgier. Efter ett års förlopp blef R. i anseende till sin "grundliga lärdom, outtröttliga flit och sällsynta föreläsningsgäfv" af Akad. Consist. föreslagen till Phil. Adjunct, något som Cancelleren dock ej kunde bevilja, "emedan och alldenstund härtill dags vid Carolinska Akademien någre Adjuncti ej hafva varit tillsatte och på Staten uppförde, ändock Akad. constitutionerna i gemen sådant innehålla." Deremot skulle det stå. "Rydelio fritt att gå ungdomen tillhanda i alla de stycken, som det vyrdige Consist. finner för godt och hvori han kan varda ålitter." En följd häraf var att R. öppnade föreläsningar i åtskilliga vetenskaper utom philosophien, såsom vältaligheten och de lärda språken, matematik, naturkunnighet och theologi. Härunder utvecklade han en mångsidighet i kunskaper, som icke mindre än den grundlighet han redan förut ådagalaggt, tillvaun honom den största högaktning och gjorde att han snart blef räknad bland universitetets lardaste män. I alla rigtningar förde han sina åhörare så långt tidens cultur medgaf och det utom de dagarnes pedanteri eller scholastiska gräl. Han var således möjlig att följa, äfven då han fördjupade sig i metafysiska och dogmatiskt-kritiska undersökningar. På engång fin ontolog och fullständig beherrskare af språket, stötte han hvarken på senscommunis-philosophiens Scylla eller på den transcendentala barbarismens Charydis. I de mest abstracta ämnen är han så enkel och klar, "att man stundom vill sätta i fråga om det är filosofi", säger Franzén om hans skrifter, men ännu mer lärar detta hafva gällt

om hans muntliga föreläsningar. På detta sätt fortfor han att gagna och illustrera Carolinska Akademien i nio runda år utan annan inkomst än lectionspengarne, som i den tiden voro ytterst nätt tilltagna och ett af Philos. facultetens s. k. dubbla stipendier, bestigande sig till 80 dal. samt om året, det R. med Cancellarens tillåtelse fick uppbära i sex på hyrorandra följande år.

År 1702 hade R. gjort anspråk på att af akademiska senaten föreslås till Præpositus communitalis eller föreståndare för den offentliga akademiska spisanstalt, der 48 fattiga studenter alla dagar under terminen erhöilo fri middagsmåltid kl. XI på dagen och derefter under Præpositi ledning en timmas tid sysselsattes med hvarjehanda lärda öfningar, såsom disputerande, orationer och föreläsningar, allt naturligtvis på latin; men vid detta tillfälle förbigicks han och en biskopsson, 5 år yngre än Rydelius, Jöns Stenuch, blef honom, såsom det vill synas, orättvisligen föredragen. I en derefter till Consist. ingifven "supplik" klagar den saktmodige mannen öfver sin tunga lott, att nu på sitt andra och trettionde år nödgas framläpa ett så bekymmersamt lif, att han för sin utkomst nödgades föreläsa hela dagen med undantag af måltidstimmarne, hvilket vållade att han måste använda en stor del af natten för att bereda sig till dessa föreläsningar. Först fem år derefter eller d. 24 Juli 1707 blef han efter Stenuchs befordran till Log. et Metaph. Professor utnämnd till dennes efterträdare vid Communitetet, men måste likväl ända till 1708 års slut åtnöjas med sitt stipendium i stället för lön, emedan denna, utgörande enligt staten 260 dlr samt, ej blef ledig att uppbära förrän 1709. Emellertid hade R. fått mycket tillökning på sitt arbete genom de nya åligganden, tjensten vid Communitetet medförde. För detta ändamål måste han bland annat skriva flere disputationstheser och collegier, och höll på att sätta lifvet till genom de oerhörda ansträngningar han måste underkasta sig natt och dag. Det var derföre han år 1709 anmälde sig såsom sökande till den ledigblifna Akad. Sekreteraretjensten, öfver hvars förre innehafvare Z. Rudman han blifvit emodad att parentera. Vid detta tillfälle uppkom i Consist. den tänkvärda frågan om man kunde tillåta en Præpositus communitalis, som ej var Phil. Magister, att under parentationen beträda öfre cathedern samt derjemte på Rydelii begäran, huruvida det skulle kunna beviljas honom att präleda för den disputation "de Musis æmulis", som han hade

färdig. I sin inlaga hade han nämnt, att "fast han icke vore Magister, hade han dock informerat åtskillige Magistrar." Efter att i frågan hafva hört Cancelleren, som tillstyrkte saken på den grund att "han dessutom alltid presiderar på Communitetet och är en facultatis philosophicæ Adjunctus, om icke till namnet, dock i sjelfva verket", lemnade man honom ändtligen jus superioris cathedræ, och blef således denna hans första disputation, innehållande 5 ark in 8:vo, ventilerad år 1709 "under det största tillopp af åhörare, som någonsin varit af Academia condita." Studenterna ville varit författaren på sina händer, och "Akademiens alla Muser täflade verkligen att tillegna sig honom." Men som snillet lott ofta är att på engång prisas och frysa, hade R. ingenting för hvarken sin prisade disputation eller den ansökan han inlemnade om Akad. Sekreteraretjensten. Ty väl blef han "af alla Consistorialibus med mycken distinction ihågkommen", men sjelfva sysslan erhölet en hans medsökande, Mag. P. Formel. Kort derefter sökte R., trött af sitt alltför myckna dagliga arbete på Communitetet, samma notariat i Linköpings Consist. som varit honom af Spegel för så många år sedan erbjudet, men nu blef en annan honom föredragen, hvilket så nedslog hans mod att han tänkte helt och hållet öfvergifva den lärda banan till befordran och i stället omfatta något närande yrke. I sjelfva verket intet annat än Informator (ännu 1708 läste han som sådan för Prof. Silfver skölds tvenne söner, till hvilkas tjänst han författat sin bekanta Grammatista philosophans) och det vid 38 års ålder funderade han på att genom bokhandel söka sin utkomst Till Akademiens och det allmännas lycka blef dock sådan förhindradt dymedelst att ofvannämnde Prof. Steuch i början af år 1710 erhölet transport till Upsala Akademi och de profession vid Carolina således ledig, till hvilken R. va alldeles sjelfskrifven. Enhälligt dertill af Akad. Consist. förslagen, fick han Konungens fullmakt, daterad i Bender den 3 Oct. 1710, att vara Log. et Metaph. Professor i Lund.

Så hade R. äudligen i sitt fyrtionde år kommit på en plats der han utan brödbekymmer och öfveranstängning i sina krafter, kunde följa sin naturliga kallelse och arbetarena philosophien. I sitt inaugurationstal som handlar om "den philosophiska Lakonismen", redogör han för sina åsikter af philosophiens väsende och den method att philosophera, som han ansåg vara på en gång vetenskaplig och fruktbärande för verkligheten. Talaren kastar den ljusa osäkra blicken öfver hela philosophiens historia, och uppmärksam

med de finaste begränsningar det vidsträckt fält han gick att bearbeta. "Sanningen", säger han, "denna sublimes Helena; om hvars besittning man kämpat med uppoffring af så stora stridskrafter, icke i tio år utan i mer än femtio århundraden, sanningen, denna evighetens dotter, skall för oss ingenting förlora af sin oändlighet, men hon skall liksom sammanträngas till volumen, hon skall bli af mindre omfång, men af solidare innehåll, ljusare, starkare och mera prägnant. En samlad och sluten enhet, skall hon aldrig upplösas eller försvinna i mångfalden; fixerad i sin orubbliga medelpunkt som är Gud, skall hon lysa klart öfver det hela. I mänskliga kunskaperna är något odödligt, men detta är så ringa till anseendet och nästan förborgadt att det måste af en mästarehand framletas bakom denna massa af vetande som nu ofta för sjelfva den respective innehafvaren gömmer sina perlor, under det systemerna vexa i oändliga bestämningar och härklyfverier. Sanningen har hittills alltför mycket invecklat sig i konstgjorda former; ur dessa måste hon åter lefvande utvecklas och befrias. Jag nekar ej att filosofien besitter en anseelig mängd riktiga och säkra idéer, ja att åtskilliga bland dessa oändligt öfverstiga måttet af hvarje mänskligt snille, men jag tror tillika att sjelfva denna myckenhet kan betydligt reduceras, att den bär skulden till mycken villfarelse och att här måste göras ett urval af ett ringa antal ledande tankar, hvilka allena äro i stånd att föra oss ur den filosofiska labyrinthen. Liksom jag anser det vara naturvetenskapernas uppgift att bringa alla phänomen under så få lagar som möjligt, så tror jag att äfven logik och metaphysik böra syfta derhän att till några få principer och elementaridéer tillbakaföra detta öfverflöd af dels mörka, dels speciösa formler och schematiseringar, hvilka nu onödigtvis insupa den enkla sanningen. I den mån jag kan bidra till denna reduction, anser jag mig komma att gagna på den plats jag nu intagit" o. s. v. Det är intressant att jemföra detta tal med den "oratio ludibunda" han fem år förut hållit vid en Magisterpromotion, då han, ehuru blott student, blifvit utsedd att framställa Magisterfrågan, hvilken lydde så: "om i hela den lärda världen någon verklig Philos. Magister fins, eller om icke en sådan titel är en usurpation, som strider mot all blygsamhet." I en äkta Apollineisk lek förer R. här scepticismens talan mot dogmatismen och det med en sådan öfverlägsenhet icke blott till stilen, hvilken täflar med Quintilian, utan äfven till erudition och dialektik, att Magister

Primus, Elof Steuch, otvifvelaktigt på engång känt sig förödmjukad af studenten Rydelius och hela parnassen darra under sina fötter vid det anfall denna mästare i Attisk kritik ej mindre än i philosophisk Lakonism vägat mot sjelfva grundvalarne för all förment metaphysisk visdom. Nu hade den lekande studenten intagit en plats högre än parnassen. Från cathedern försvarade han ock med manlighet och allvar speculationens rättigheter, men den Sokratiska ironiens vapen hade han ingalunda bortlaggt, och Platos dialektik, den enda sanna, går igenom de flesta af Rydelii skrifter såsom en gyllene tråd, ett fint och ädelt medvetande af dogmatismens hela skröplighet. Ty i det afseendet förnekade R. ej sin tid att han, som det synes, med en viss dristighet ponerade sina ontologiska satser och helt naivt betjenade sig af det vedertagna philosophiska organon, hvars berättigande då ännu icke egentligen var ifrågakämlt; men en lätt Penelope-hand sväfvar öfver hela hans philosophem och stundom utbrister den qväfda kritiken i skämtsam melancholi och rent humanistiska sjelfbetraktelser. R. helsades för Cartesian och visserligen var han det i sin grundåskådning af tingen eller i läran om idéerna, äfvensom det friska polemiska element hos Cartesius mot scholastikernas "förskämda metaphysik", denna "drottning i trasor", som R. kallar den på mer än ett ställe, måste förnöjt honom; men jurare in verba magistri var honom omöjligt och han förlustar sig ofta både i sina "Förnuftsöfningar" och disputationer öfver de svagare partierna af Cartesii system dem han funnit mera "roliga och äfventyrliga" än egentligen "förderliga och mot en god uppfostring stridande." I läran om Gud och hans förhållande till verlden närmade han sig mera Clarke, Buddeus och Tschirnhausen, dock utan att göra någondas system helt och hållet till sitt. Leibnitz's harmonia præstabilita förkastade han såsom ej blott stridande mot menskliga frihetsbegreppet utan äfven och isynnerhet derföre, att det underkastade Gud sjelf ett slags fatum. Lockes sensualism och "tabula rasa" behagade honom ännu mindre. Spinoza, Bayle, Hobbes och Thomasius voro på engång föremål för hans beundran, genom deras skarpsinnighet och lärdom, och för hans ovilja, ja för hans bedröfvelse, genom den inre karakteren af deras systemer eller deras "bedrägeliga grundmeningar." Han polemiserar tappert mot dem alla så väl sina "Sententiæ philos. fundamentales", som i förnuftsöfningarne. Mensklighetens religiösa och ethiska intressen voro de högsta för honom, äfven såsom philosoph, och så snar

han trodde sig finna någon af dessa för nära trädd, ryggade han tillbaka för hela lärobyggnaden. Det var dessa han kallade "odalsanningar, som den eviga sanningssolen, Gud själf, strålevis i våra själar inkastat." Till dem refererade sig för R. allt, de voro honom sanningens högsta och eviga mått, dem förliknar han vid varaktiga Hermes-stoder, som beteckna den öppna kungliga väg all forskning måste taga, om den skall föra till målet. "Och detta mål, säger han, är det yttersta, stora, dit all mensklig tanke, dit hela skapelsens dunkla sträfvän och kreaturens oafslåtliga suckan leder. Föresätta sig de lärde detta mål, tenderar vetenskapen dit, då förstå de sin kallelse rätt och göra sitt em-bete med fröjd, ty då lefva de jemt i en lättare atmospher och kunna ej nedryckas inom kretsen af lägre hvarken njutningar eller smärtor. Den enda sanna, intensiva, varaktiga och själfulla glädjen är den i Gud, ty han är summan och inbegreppet af det goda, liksom all sanning och skönhet äro i honom. Ju mera menskliga medvetandet upptager af detta oändliga salighetsförråd, desto mer tillgänglig blir vår natur för verklig lust och fröjd och desto lättare föraktar hon allt annat; men ju längre hon bortkommer från Gud, desto falskare och ömkligare blir hennes lycka eller rättare den chimere af lycka, som ett berusadt sinne drömmar sig till. Man må icke tro, att det är blott få vetenskaper gifvet att leda till Gud; detta är tvertom en för dem alla gemensam egenskap, ty här finns ingen så steril att den ej gifver denna gudomliga frukt, blott den odlades själ är sådan den bör vara. Ty likasom allting från Gud utgått, så återvänder till honom allt. Gud är det rätta innersta centrum, hvarifrån naturens alla radier utgå och dit de alla i evigt kretslopp gå tillbaka. Gäller detta om sjelfva de osjäligena världstingen, huru skamligt då om de öfningar och konster, som kallas vetenskaper emedan de bedrifvas med medvetandet, skulle afvika från denna allmänna naturlag!" Så skref för 126 år sedan en Philos. Professor vid Lunds Akademi vid tillfälle af den Magisterpromotion honom tillkom att förrätta. De idéer R. här uttalar, de åsikter han här framställer af menskliga vetandet, konsten och handlingen äro måhända lika storartade och snillrika, som de, hvilka i Tegnér's epilog vid ett liknande tillfälle ungefär 100 år sednare så mäktigt hänförde alla hjertan. Enda skillnaden bestod i språket, ty då Tegnér vågade införa Svenska på ett rum, som dittills var Latinet förbehållet, blif han nationens älskling vida mer än sådant var möjligt

för Rydelius, som endast på Romerska språket och således blott för de lärde kunde ge passande och värdiga uttryck åt sina herrliga tankar.

Jemför man Rydelii Svenska prosa med hans Latin är det som barnets tungomål mot den äldre vises. Han har dock den stora förtjensten om sitt modersmål, att han egentligen är den förste, som upptagit det för lärda ändamål och försökt gifva det en vetenskaplig utbildning. Det är likväl icke som det vore samma författare när han skrifer Svenska, som när han får begagna Ciceros och Plinii lysande retorik eller Horatii och Ovidii smidiga versformer. Ty äfven i bunden latinsk stil försökte sig R. icke så sällan, och man har ännu i behåll åtskilliga hans epigrammer och poetiska epistlar på sistnämnde språk, som både till form och innehåll äro af ett utmärkt värde. Såsom prof intaga vi följande öfversättning utaf en hans gratulations-adress till en ung man, Edmund Aelf, som disputerat "*de fine philosophiæ.*" Öfversättningen blir naturligtvis, liksom de hvilka vi ofvannföre vågat af några ställen ur hans vältalighets-produkter, långt efter sitt original, men torde i någon mån återgifva författarens anda:

Hvad förnuftet förmår i tjenst för ädlare syften,
Fast förhatligt det är ofta i tiggaredrägt;
Huru visdom är skild långt bort från skrytsamma flården,
Hur filosofen är än olik sophisternas hop:
Detta vi lära af Dig, du framåtsträfvande yngling,
Du som mognar alltjemt mot en gedignare frukt.
Oss ett exempel Du gaf att barbariet som hotar,
Har i Minervas värld icke att göra ännu.

Så drifver han alltjemt i vers som prosa sin favoritidé, de sunda, klara, lefvande vettets rättigheter mot en ofta barbarisk, mörk och andelös skolvisdom. Philosophiens sammanhang med lifvet, speculationens med handlingen, konstens med naturen är den stående ljusa tanken, som återkommer i evigt vexlande uttryck öfverallt i hans skrifter således äfven i hans "förnuftsöfningar", hvars anthropologiska del isynnerhet är märkvärdig. Rydelii lära om mennisko själen och dess förmögenheter är alldeles originel och innehåller mycket, dels i utvecklade form, dels mera divinatoriskt, hvarmed en sednare tids psykologi förväntat säsos med nya åsigter. Hutcheson, Jakobi, Schleiermacher, Jean Paul, Schubert och sjelfva Frans Baader hafva mycket gemensamt med hvad R. framställt i sina förnuftsöfningar. Sär är t. ex. hans djupsinniga teori om den s. k. *sensus intus* ett förespel till läran om det sjette sinnet eller organet

för både transcendenta och telluriska företeelser. Det hög-
 gre själfmedvetandet, hvilket upptager Gud och en öfver-
 sinnlig värld, den innerliga, stundom till clairvoyance grän-
 sande samkänsla, hvarigenom själen på engång förnimmer
 sig själf och hela det somatiska lifvet, har R. icke blott
 anat utan helt naivt, som hans plägsed var, utvecklat i 3:e
 delen af sina Förnuftsöfningar, der det sid. 90 och följande
 heter: "Så hör mig nu gifva en klar och tydlig beskrifning
 på Sensus och Ratio, så att man väl må kunna känna them
 ifrån hvarandra. Här är till märka att, när Sensus och Ra-
 tio settjas mot hvarandra, Sensus tå icke betyder allena
 sensum externum, utan strecker sig ock till sensus internos
 och intimos. The sednare äro tveggghanda, men interni äro
 mångahanda och fast oräknelige. Nog är att jag korte-
 ligen och i liknelsevis låter se, huruledes all slags sensus
 betjäna förnuftet såsom sine drottning. Förnuftet hafver,
 som sagt är, monga tjänare och tjänarinnor, som alla äro
 sensus. 1:o hafver hon fem utvärtes kundskapare, nemligen
 sensus externos, synen, hörslen, lukten, smaken och vidrö-
 relsen, som gifva henne oräknelig tillfällen till förfarenhet
 uti allt det som hörer till den synliga naturen. 2:o hafver
 hon sina invärtes kundskapare, som göra henne underkunnig
 om den lilla världenes (mikrokosmi) tillstånd: jag menar
 hvad vår kropp angår, neml. a) sensatio extensi, b) sensa-
 tio status, c) imaginatio och d) memoria, hvilka 2:ne siste
 äro hennes omisteliga kammarpigor, hvars sysslor jag rätt nu
 skall särskilt beskrifva. De kallas kammarpigor, emedan de
 hafva sitt tillhold uti hiernan, som är förnuftets kammar
 och derstädes alltid måste vara tillhands. Hon hafver 3:o
 också sin skattmästerinna, nemligen Intelligentiam som är en
 sensus intimus och hafver nycklen till guldgrufvan, theri all
 den metall ligger begravnen, som drottningen slår sitt bästa
 mynt af. Jag menar med metallen våra aldrasförsta med-
 födda sensationes som själen hafver af sig själf, af sin va-
 relse och natur, af hvilka sensationer förnuftet skapar åt-
 skilliga notiones communes och åter af dem drager de all-
 männa grundånningar som kallas axiomata. Den andra sen-
 sus intimus som jag kallar bonum mentis gustum (bon goût,
 bon sens), skulle väl vara förnuftets hemligaste och trogna-
 ste råd, men är beklageligen af naturen så öfvermåttan söm-
 mig att han aldrig kan af sig sjelfver vakna, kan icke eller
 af förnuftet väl uppveckias, om han icke får pisk. Denna
 gåtan förstås således: själen hafver utan all tvifvel af natu-
 ren begärelse till bonum, hvaraf följer att dess begärelse

till summum bonum måtte så mycket mer vara brinnande, som det är summum, allenast hon grannt känner det och dess täcka egenskaper, icke med blotta förnuftet utan sensatione intima som rör hjertat: Summum bonum är hos Gud att finna och intet annorstädes. Då känner ock själen Gud, när hon känner hans höga förmåner, isynnerhet hans vishet, godhet, rättfärdighet och macht. Hon känner Guds vishet och godhet, när hon innerligen känner sitt eget lif. Guds öfvermacht och rättfärdiga väsende känner hon, när hon i sitt innersta samvete känner en klar, oförneklig, oföränderlig åtskilnad mellan dygd och synd, rätt och orätt, berömligt och lastbart. Men ett sinne som icke ifrån barn- domen med stor sorgfällighet dertill är fördt och tillvandt, vill så nödigt gå in uti sig sjelft och reflexive härpå tänka, emedan alla de andre sensus externi och interni, som af kroppens förknippelse med henne härflyta, så öfverhopa och insofva själen, att hon icke hafver annat lust till än drömmar om deras grofva bilder och sensationer. Förnuftet påminner henne fuller om sin plicht att taga ädlare objecta för sig, men som förnuftet icke är någon sensatio utan allenast representatio, som icke går till hjertat, så kan denna sensus summi boni, neppligen väl vakna af blotta förnuftets påminnelser. Men om själen får någon melancholie, olust och lifsleda, härrörande af svåra anstötter, som kunna innerligen öfvertyga henne om sitt elände, så att hon af sin egen förfarenhet lärer, att de bona som hon tillförene tröstat uppå, icke äro summa bona utan ringa, mager, flychtig och kraftlös bona, som intet kunna hindra dess olycksalighet, så torde hon kunna tvingas likasom med ris utur sin söta dröm och att söka med ägslan det rätta summum bonum. När hon det efter mycket sökande så finner, att hon dess verkan på hjertat innerligen röner och känner hos sig en stor förändring uti sina inclinationer och höjelser, då får hon en annan smak än tillförene. Allt annat smakar då idel fäfängelighet." Angående den omedelbara och indemonstrabla vissheten af detta innersta sinnets sensationer yttrar han anf. st. s. 124 o. följande: "Många filosofher bry sig med att finna definitiones och probationes, beskrifningar eller skäl och bevis på sådant som kan vetas af sjelfva sensu, hvars klarhet så väl upplyser och öfvertygar att förnuftet omöjligen med sin skuggmålning binner den att aftaga: äfvensom en målare icke kan med sina färgor utvisa, huru en mat smakar eller luftar. Hvad nu först definitiones angår, så beskrifver ju ögat allena, hurudan färgen är; örat allena

hvad ljuset är o. s. v. Huru vill då en seende och hörande fana något sätt till att beskrifva färgen för den blinde och ljuset för den döfve? Äfvenså är beskaffadt med alla andra sensationer. Själen röner allrahast, hvad och hurudan tanken är, när hon sensu intimo känner honom uti sig själf. Alltså bemödar hon sig fäflängt, när hon på annat vis vill fatta den än med sin innerliga känsel. Förnuftet kan omöjligen med några sina ideer eller ord härma en sådan känsel. Den som lefver och känner sitt lif, vet väl af känseln hvad lif är. Han känner öck innerligen sin varelses och hafver därför en öfvermåttan klar ideam entis. Cartesius hade därför intet behöft bevisa det, som han kände sensu intimo nemligen sin varelse (cogito, ergo sum: en onödig demonstration); Malebranche har äfven gått alltför långt med sina scrupler härom. Men de nye Fransöske (Engelske?) egoisterna äro fast mer underlige, i det hvar och en af den secten menar sig allena vara till och nekar hela den öfriga världens varelse. Hvaraf man väl kan se, huru grofva villfarelser den kan falla uti som låter förnuftet med sina onödiga demonstrationer utsläcka det ljus som naturen uti sensitive facultate hafver upptändt, i fäflängt hopp att göra sanningen klarare. Det är att släppa tinget och söka skuggan. Ty förnuftet kommer derigenom i en sådan tvivelaktighets afgrund, som det icke kan själf hjälpa sig utur." Anselmi ontologiska bevis för Guds existens ansåg R. vara tillräckligt, ehuru han icke förkastade det s. k. physico-theologiska och det kosmologiska. "Idéen om Gud, säger han, demonstrerar sig själf eo ipso att ett evigt ursprungsväsende måste tänkas." Af Guds evighet härleder han alla de "substantiella Guds egenskaper och fullkomliga attributer, som nödvändigt höra till och immanera uti Hans väsende." Rydelii uppsättning af naturen är den svagaste sidan af hans system. Fången i den envisa abstractionen om causæ finales, hade han ej öga för skapelsens organiska lif. Hela naturen var honom en mekanisk inrättning och djuren till och med ingenting annat än konstigt sammansatta machiner utan allt medvetande. Att djuren ej ega någon själ fann han bland annat deraf, att de sakna gåfvan att skratta: en slutsats, som är verkligen karakteristisk i afseende på Rydelii hela världssigt, hvori ett medvetet olympiskt löje ingick såsom utgörande ett af intelligensens constitutiva företräden. Han var för öfrigt visst icke utan sinne för naturens henrlighet och behag; tvertom ådagalägger han på många ställen i sina skrifter huru nära beslägtad han kände sig med "den slum-

rande intelligensen." I förnuftsöfningarnes 4:e del, under rubriken "Admiratio naturæ verum" förekommer följande: "Våra förfäder hafva haft alltför små och trånga begrepp om naturen, och allt derföre var hon för dem en spegel, som mycket mörkt och svagt representerade Guds vishet och allmacht. Nu är spegeln bättre uppfägad, så att man ser många naturens skönheter, som tillförene voro osynliga. Men vi se honom ännu långt ifrån icke i sin fulla fägring. Der äro ännu många tusende hemligheter, som icke låta se sig. Naturen poekar ännu alla filosofer och säger med löje: "gissa på huru mitt innersta är fatt." På ett annat ställe säger han: "när vi en gång med Guds hjälp få se hela naturens system, så läre vi finna, huru mycket är sant, som ingen nu kan drömma om." Af allt sådant synes, att theorien varit honom för trångbröstad och att hans friska naturkänsla låg i strid med det vedertagna systemet. Rydelius ande var för stor, hans vuer för vidsträckt att stadna inom någon viss lärobyggnad. Ingen skola kan derföre helt tillägna sig honom. Han var för skarp tänkare för att kunna trifvas i mysticismens dimmor, men hade för mycket gemüth att kunna uthärda med den mathematiska philosophiens torra demonstrationer. Han påminner ofta om Fenelon, någon gång om Erasmus af Rotterdam och är stundom ej så olik Herder. En af sin tids störste humanister, var han derjemte theosoph i ordets bättre bemärkelse. Den s. k. logiska entusiasmen var honom icke alldeles främmande, men den upplöste sig alltmer och mer i en religiös, i en brinnande kärlek till Christus som slutligen blef hans A och O.

Sedan Rydelius i 20 år beklädt den filosofiska lärostolen och under denna tid utgifvit, utom oftanämde Förnuftsöfningar, Grammatista philosophans och några smärre theologiskt-polemiska skrifter, icke mindre än 89 disputationer, alla af filosofiskt innehåll utom några få af litterärthistoriskt, lemnade han denna plats åt en sin värdige lärjunge, sedermera Biskopen Carl Papke, och tog transport till theologiska fakulteten, der han blef tertius Professor genom Kongl. Maj:ts fullmakt af d. 11 Dec. 1730. Dermed hade han dock ingalunda sagt filosofien farväl. År 1731 utgaf han från trycket sin "Sedebok hvaruti gifves en kort anledning till dygden, så väl den osynliga och i hjertat förborgade som den synliga." Denna lilla lärobok i moralphilosophien ansluter sig såsom ett slags supplément till det system han uppställit i Förnuftsöfningarne och som angifver fem hufvuddelar, nemligen Logik, Metaphysik, Pneumatik,

Theologi och Ethik, af hvilka den sistnämnda der ej blifvit nöjaktigt utförd. Moralen betraktar R. mera som en konst, än som någon egentlig vetenskap. Han kallar den en "konstfull vishet", en "prudentia architectonica som syftar på summum bonum, den retta högsta lycksaligheten. Till denna högsta lycksalighet är icke nog att vara utvärtes lyckelig i umgänget med androm, utan fordras fastmer en invärtes trygghet i sinnet. Men invärtes trygghet kan icke vara, om det angår allenast ett stycke af vårt lefverne och icke det hela. Alltså är Sapientia morum en varsamhet och konst at göra generalanstalter til hela sitt lefvernes lopp och at följa den jemnt utan at låta förleda sig." Här kommer hans ofvannämnda sensus intimus eller själens goda smak särskilt till nytta såsom lefnadskonstens regulativ och innersta princip. I åtskilliga af sina disputationer och i synnerhet den "de amore boni" och en sednare af år 1750 "de gustu mentis sano et ægrotante", har han uppfattat lifvet från äkta artistisk ståndpunkt, och skulle man åt honom verkligen kunna vindicera mycket af de genialiska åsigter författaren till Törnrosens bok i detta hänseende så mästerligt utvecklät. I stället för den torra och andelösa sedelära som med alla sina välbekanta postulater, yttre abstracta maximer och præcepta morum, särdeles i Rydelii tidehvarf, bemäktigat sig de flesta lärostolar, utvecklar han det sedliga lifvet såsom en själfnödvändig uppenbarelse af andens egna inneboende lagar, men derjemte såsom den högsta produkt af en innerligt fri själfbestämmelse. Kärlekens fria tvång eller, som R. kallar det, "vankelvigten mellan frihet och nödvändighet", var för honom lifvets innersta norm och den ädla dygdens, den oegennyttiga handlingens hemlighet. Deraf hans lära om en invärtes trygghet i sinnet, "denna lugna, klarsinta, harmoniska själsförfattning, hvilken han prisar på flere ställen men i synnerhet i sitt "Collegium privatissimum in philosophiam moralem", hvilket förvaras i manuscript på Lunds universitetsbibliothek, såsom "alla dygdehjeltars habitus och förtjenta segerlön." I dessa Rydelii collegia privatissima, hvaraf på nyssnämnde ort finnes en samling af icke mindre än 9 starka volumer i qvart och hvilka till vår blygsel der qvarligga i sällan anlitade manuscripter, äga vi en skatt af lärdom, flit, själfständig forskning och originella idéer, som till trycket befordrade, skulle blifva vår glädje och stora berömmelse. Daniel Boethius intygar i sitt "Minne öfver Rydelius", att det fragment han sett i Lidénska manuscriptsamlingen af Rii Collegium privatissimum de controversiis re-

centioris temporis philosophicis, hvilket äfven finnes på Lunds universitetsbibliothek, är ett mäterstykke af redighet och varsamhet och att, om det på sin tid blifvit i tryck utgivet, skulle det hafva väckt större och förtjentare uppmärksamhet än de fleste af de skrifter som i samma ämne utkommit." När man gjort bekantskap med dessa Rydelii collegier, som öfver nästan alla philosophiens delar sprida ljus och ordning samt gifva lif åt hvarje föremål de belysa, måste man högt uppskatta den förlust som tillfogades litteraturen, då vid en eldsvåda i Lund år 1711 jemte större delen af hans egendom och icke obetydliga bibliothek nästan alla hans handskrifna arbeten gingo förlorade. Dessa voro frukten dels af hans ungdoms flit och anteckningar ur Bilbergs föreläsningar i Upsala och Örebro, dels af hans 12-åriga lucubrationer såsom Docens extraordinarius i Lund. R. omoämner sjelf i 2:a delen af Förnuftsöfningarne denna sin förlust med följande vackra ord, som så enkelt uttrycka på en gång hans bittra saknad och hans tåligt undergifna sinnelag: "Jag hafver ock i mong år efter den experience, som jag vid min private information haft, med största flit sökt at få kunskap om de bästa och rättaste hufvudböckerna alla vetenskaper igenom och hade deraf i mitt lilla biblioteque år 1711 ett tämeligt förråd til at betjäna den akademiska ungdomen med; men då kom vådelden och delade med mig, så at jag intet hade stort öfrigt, utan hafver sedan måst begynna dermed på nytt och ännu intet hunnit halfväges för tidernas svårhet skull." Svåra hemsökelse hade i sanning R. att erfarå: både eld, svärd och pestilentia rasade på hans tid. Året förut och 1709, dessa de olyckligaste i hela svenska historien, hade Lunds Akademi med hela denna landsort delat krigets fasor och för andra gången genom Danskarnes fiendtliga inbrott varit nära sin upplösning. Den tidens Consistorii-protocoller skildra ställningen här såsom högst bedröflig: föreläsningar och examina inställda; professorer och studenter på flykten; bibliotheket förskingradt; muséer och andra akademiska institutioner hotade med sköfling; arkivet på flyttbar fot — allt i den största förvirring, nästan som år 1676. Knappt hade det allmänna hunnit något repa sig efter kriget och R. efter sin enskilda olycka genom eldens härjande, förrän den tredje landsplågan utbröt. R. blef väl icke sjelf af den smittosamma sjukdomen angripen; men togs så mycket mera i anspråk för det ondas hämmande och inskränkning samt för skyndsamma anstalter att med så mycket ordning som möjligt undanskaffa de offer som follo för

mordengeln. Pesten omtalas redan i Consistorii protocolle för d. 1 Febr. 1711 såsom utbrusten i landet, men genom hvarjehanda försigtighetsmått, hvori R. synes hafva tagit en särdeles verksam del, lyckades det att utestänga den från Lund ända till början af Sept. I Consistorii session d. 4 i nämnde månad, der äfven R. varit tillstädes, öfverlades huru man nu skulle bete sig. Ändtligen "ansågs det rådligast vara att flytta ut på landet och der vara tillsamman på någon bekvämlig ort, hvartill projecterades Åhus eller Önnestad i grannlaget af Christianstad, hvarifrån, på det studia academica icke skulle ligga alldeles under, den akademiska ungdomen i landsorten kunde sådant gifvas tillkänna, på det så många som dertill hade lägenhet kunde sig å berörde ort infinna och låta sig i sina studier undervisa af professoribus, hvilka sin flit dervid äfven i sådant tillfälle gerna ville hafva ospard; hvarom underdånig notification skulle afgå till Kongl. Senaten." Huruvida detta förslag af höga vederbörande blifvit antaget, vet man ej; men icke har den föreslagna samlingen af Akademiska lärare egt rum någonstädes på Skånska landsbygden. Deremot har R., enligt N. Lagerlöfs program vid parentationen öfver honom, flyttat omkring från ort till ort, åtföljd af en liten hop studenter, för hvilka han "incertis sedibus, pro angustiis temporis" hållit sina föreläsningar. Under förloppet af år 1712 hade all akademisk rörelse afstannat och höstterminen fanns knappt någon professor kvar i Lund. Följande året började man väl åter samlas till den öfvergifna Carolina, men oredan och förvirringen var ännu ganska stor med anledning af mångas farhoga att pesten inom staden ej fullkomligen vore slut. Först 1714, under Rydelii rectorat och genom hans driftiga, energiska styrelse, inträdde åter ordning och lugn i det akademiska lifvet. Att den milde, saktmodige mannen kunde, när det påfordrades, utveckla mycken stränghet, derom vittna tillräckligen Consistorii protocolle för den tiden. D. 11 Jan. 1715 yttrade han "per protocollum sin högeliga önskan att samtliga Hrr Professores och Docentes mätte med inbördes enighet (den tiden var sänjan mellan de Akademiska lärarne i Lund ej synnerligen stor), ifver och trohet, efter högsta förmåga derhän sträfva, att deras ämbete försvarligen och berömligen må förvaltas, på det Academien må genom Docentium flit och Discentium märkeliga förkofring, sättas uti ett godt namn och rykte här i landet så väl som på högre orter, och således enhvar kunna redeligen och med fritt samvete stå inför Gud och menniskor till svars. Kunnandes icke

heller Rector underlåta att ytterligare med all upprigtig vänlighet varna dem ex collegio som härtills hafva kunnat inveckla sig uti andra vidlöftiga beställningar som äro hinderliga i det akademiska väsendet, besynnerligen då alltför många resor företagas som både uti officia docendi och i Consist. mål kunna förorsaka hinder och afsaknad, tjänsteligen erinrandes närvarande Hrr Consistoriales att de icke måtte alltför tidt och ofta vara utur staden eller annars sina lectioner och andra sina ämbetsåligganden försumma." Vid flere tillfällen har han tillsagt sina "wärdige Colleger att, enligt Akademiska constitt., ärligen publice disputera eller på annat skäligt sätt bidra till deras respective vetenskapers tillväxt och förökelse."

Icke mindre strängt uppmanade R. Akademiens yngre medlemmar att göra deras skyldighet. I en "Oratio parænetica", som han höll kort efter sitt tillträde till Rectors-embetet 1714 och som är ett fulländadt mönster af patriarchalisk våltalighet, ifrar han med catoniskt allvar mot den intellectuela och moraliska råhet som i de dagarne höll på att vexa bildningen och de Akademiska auctoriteterna öfver hufvudet. "Man kommer till Akademien, säger han, numera oftast för att slita alla band med menskligheten, banden af sedlighet, ordning, cultur och laglydnad. Utan förnuftets compass och utan all ledning af himlens stjernor ger man sig ut på den akademiska frihetens ocean, hvars Sirenbefolkade klippor man anlöper med fulla segel i stället att med omsorg undvika dem." Sirenerna skildrar han med lika lifliga som afskräckande färger. Lättjan, öfvermodet, kittsligheten, vållustbegäret och religionsföraktet, se der hvad som förderfvar den akad. ungdomen och afkläder den all mensklighet. "Och en student borde dock, säger han, framför allt eftersträfvat och representera humanitet; är han rå och blyges han ej att i ord och handling förfäktat råhetens sak, så har han två gånger förnekat sig, först som akademisk medborgare och sedan som människa. Den der sätter hela sin ära i sjelfsväldet, i en öfverlägsen kroppsstyrka, i rymlighet för berusande drycker, i förolämpande åtbärfvor, i dueller och fönsterinsläende, den som nattetid går omkring och skriar på gatorna för att störa fredliga människors sömn, honom anser jag icke mer som människa, ännu mindre som student: han hör till de råmandes släkte eller på sin höjd till den vilda rytande lejon- och björn-racen. Förlåten talaren dessa hårda ord; de äro dock kärlekens och det kostar mig mera att uttala än Eder att höra dem. Det grä-

mer mig att sådant grasserande skall vidlåda just 'Akademierna, att laster som på ingen annan ort fördragas här blifvit så hemmastadda. Det är också just dessa fläckar, som nedsätta det akademiska lifvet och göra det förhatligt i allmänhetens ögon. Utrensen derföre den gamla surdegen, afskären det dödkött, som hotar att angripa Eder alla, kasten ifrån Eder det ruttna, svampaktiga. Samlens åter till våra öde auditorier och låten oss åter räcka Eder visdomens och förnuftets mjölk i stället för det dårskapsvin, som iskanke Eder i osedlighetens smutsiga boningar. Fäderneslandet, redan olyckligt nog genom krigets och pestens följder och ännu ej läkt efter de svåraste sår, suckar än djupare, då det ser blomman af sin ungdom, framtidens bästa hopp, förvandlas i tistelväxter och kardborrar." Sådana ord hade R. ej talat förgäves. Akademiska ungdomen misskände ej den gamla älskade stämman. Medvetandet af det bättre vaknade åter hos dem, vinhus och källare öfvergåfvos, lönssalarne fylldes ånyo och grassationes nocturnæ blefvo nästan allmänt inställda. Rydelii rectorat aflopp således stilla och i bästa ordning. Efterträdaren var dock icke mäktig att underhålla samma bättre anda, men sedan denne blifvit från Rector befördrad till ProCancellor (det var Bisk. Linnerius) återlemnade han consulatet till Prorector R., som för andra gången fattade spiran med säker hand och styrde republiken äfven följande året eller 1716 såsom Prorector, medan Gr. Christopher Gyllenstjerna var Rector illustris, d. v. s. bar Rectorsskruden och presiderade utan att föra ordet i Consistorium Academicum. Detta år var en liten tid åter mycket oväsende vid Carolinska universitetet, men det af en särskilt anledning och blott tillfälligt. K. Carl XII hade nemligen från Ystad utfärdat ett bref af d. 3 Febr. 1716 med befallning att "de af studerande ungdomen, som föra ett lättjesamt lefverne och förföra andra till goda slöjder böjda, skola derutur rensas och tagas samt till den förordnade officeraren levereras att blifva enrollerade till K. Maj:ts krigstjenst under dess lifgarde till fot." Till följe häraf resolverades i Consist. d. 10 Mars under Biskopens ordförande att "samtelige den studerande ungdomen skulle d. 15 i samma månad publice på Akademien af alla Hrr Professorer examinerade blifva, hvar och en uti den facultetet och studi genere hvartill de sig applicerat, samt Domcapitlet anmodas utsända bref till prostarne på landet och i städerna med begäran att de ville alla sig i deras districter uppehållande studenter notificera och antyda det de här vid Akade-

mien sig infinna till d. 9 April nästkommande." Detta hade gifvit anledning till det ryktet, att alla de, som inställde sig till denna examen skulle "tagas för hufvudet och levereras under R. Maj:ts lifgarde till fot." Studenterna hade derföre öfverenskommit att ej comparera på Akademien men emellertid skockat sig på Lundagård sedan föregående natt Akademiedörren blifvit hårdt tillspikad. Der stodo de nu med dragna värjor och hotande åtbörder, under det Hrr Consistoriales voro församlade för att anställa den påbjudna examen. En underhandling börjades mellan Professorer och Studenter genom nations-curatorerna, men förgäfvos. Ingen ville underkasta sig examen, emedan de fleste fruktade att blifva förfallne till "gardeshussar." Då gick vår Rydelius i sällskap med sin bröder allena ut i hela hopen och talade allvarsamt-vänliga ord med ynglingarne och lyckades att skingra dem innau det kommit till några vidare excesser. Sedermera blef en långvarig ransäkning inför Consist., hvar- under R. åter hade tillfälle att genom sin vanliga rådighet och drift göra sig om det allmänna mycket förtjent. Endast fyra särdeles oroliga och brottsliga studenter blefvo relegerade samt några andra, som företrädesvis deltagit i oväsendet, på samma sätt straffade.

Under detta Rydelii rectorat inträffade en annan gladare tilldragelse, hvilken gjort epoch i Carolinska Akad:s historia. Kon. Carl XII uppslog sitt högqvarter i Lond d. 20 Sept. 1716, något som i afseende på universitetslifvet medförde oberäkneliga fördelar genom den raskare fart alla ärender togo under Konungens härvaro, men som äfven hade sina olägenheter, alldenstund staden var för trång att inrymma äfven ett så enkelt hof som Carl XII:s och den myckenhet personer, som tillströmmade med anledning af hans härvaro. Detta vållade att många studenter ej kunde finna härberge här och andra genom ovanan vid allt det buller och gny, som uppstår kring en Kongl. person, deraf läto hindra sig i sina studier. Med anledning af en R. Maj:ts nådiga förfrågan "huru nu denna tiden förevetter med studenterna och Professorernas lectioner", utläto sig de sednare i Akad. Consist. prot. af d. 31 Oct. 1716 "att de alla varit beredde att hålla sina lectioner och till den ändan på sina förordnade timmar gått upp på Akademien, men som de inga studenter der för sig funnit, hafva de måst med oförrättat ärende gå neder igen, varandes hufvudorsaken härtill, att den största delen af ungdomen inga logementer eller sängkläder här i staden kunnat bekomma i en tid då sjelfva

Professorerna måste vika af sina egna bokkamrar; hvilket H. R. Maj:t allerunderdånigast skulle vid handen gifvas." Emellertid vållade den nåd. påminnelsen att föreläsningarna åter kommo i gång, helst sedan Carl XII sjelf börjat icke så sällan gå upp och afhöra dem. Med särskild uppmärksamhet skall han ofta hafva bevistat Rydelii lectioner och med anledning af dessa gerna samtalat med honom i philosophiska ämnen. Det berättas äfven att det egentligen varit på Konungens uppmaning R. på Svenska utarbetat och utgivit sina förnuftsöfningar.

Åren 1723 och 1732 förvaltade han åter Rectorsembetet och äfven då med samma nit och håtnad för det allmänna. Öfver både äldre och yngre utfödde han den lyckligaste regeringskonst. "Under hans styrelse, säger N. Stobæus, gick allt som efter musik i bästa takt och ordning, ty hela universitetet var genomträngdt af en anda och en själ. Till utseendet mindre än consul, var han dock mer än dictator genom makten af den kärlek och vördnad, som ingen kunde neka honom." De programmer och testimonia academica han i egenskap af Rector utfärdat, äro alla lika många mästestycken. Af det förra slaget har man ännu 18 i behåll och af det sednare icke mindre än 80, alla författade på en utsökt och flytande latin. Hans orationer, om hvilka ofvanföre är nämnt, utgöra till antalet 21, och äro samt programmen och testimonierna samt 21 carmina och pistolæ, af hvilka 6 gratulatoriæ och 1 consolatoria, sammanlagda och utgifne af den bekante Joh. Henr. Lidén under titeln "Opuscula A. Rydelii latina." Inspector för två nationer, den Göthiska och den Gothoburgensiska, hade han äfven på detta fält mycket att sköta och togs af det enskilda ämbetsvärdet alltjemt i anspråk. Det är hardt nära obegripligt, huru hans tid kunnat medgifva honom så många och mångfaldiga göromål, men han förstod att hushålla med tiden. Således stod han upp efter regeln hvarje morgon kl. 9 och gick till sängs kl. 9, en lefnadsordning, som han följde in på sena ålderdomen. År 1725 befordrad till Hardeburg och Sandby församlingars prebende-pastorat, lät han samma år ordinera sig och predikade sedan ofta i dessa landskyrkor. Det var för att ej behöfva svika sina församlingar, som han med afseende på de i den tiden stundom tillägnade 3 à 4 predikodagar å rad hos Cancellers-embetet förvärde och erhöill tillåtelse att betjena sig af dåvar. Admirationen, sedermera Superintendenten i Vermlands och Dahls

stift N. Lagerlöfs biträde vid offentliga föreläsningarne. Såsom redan nämnt är, transporterades han 1730 till Theol. facultetens tredje profession, enhälligt dertill af Akad. Cons. föreslagen. Året derpå opterade han och mottog efter Jakob Benzelius, utan att derpå lösa fullmakt, Andra theologiska professionen. Följande året då Primar. professionen blef ledig efter Hegardt, uppfördes R. ej blott erhålligt utan af de fleste Consistoriales ensam på detta förslag. Hans fullmakt att vara Domprost är utfärdad den 6 Sept. 1732. Kort förut hade han blifvit af Konungen utnämnd till Theol. Doctor och fick följande året med anledning af Biskopens sjukdom uppdrag att promovera 4 Theol. Doctorer, bland hvilka hans broder Magnus R. var den ena. I det program han utfärdat för denna act redogör han i äkta Luthersk stil för sina åsikter af den värdighet han gick att utdela. Sin theologiska trosbekännelse hade han uttalat tre år förut i sin "oratio introductoria ad professionem theologiæ de simplicitate christiana et theologica vera et non simulata." "Som gyllene äpple i silfverskål" lägger han här enfalden i Christo på botten af ett äkta filosofiskt sinne. Det är bland de vackraste försök, som hittills blifvit vågade, att förlika förnuft och uppenbarelse, barnslig tro med djupsinnig forskning, lefvande ödmjuk theologi med äkta oförskräckt speculation. Å ena sidan nedslår han rationalismens förhåfning öfver troslivets hemligheter och å den andra förfäktar han den vetenskapliga kritikens rättigheter mot en ljusrädd dogmatism. Den okunniga och obscuranta fromheten var honom alls icke kärare än det öfverklyftiga måstrandet af sådant som ligger högre än allt förnuft. För Christi kors böjde han sig icke med tanklöshetens häpnad, utan såsom i sitt innersta öfvervunnen af försoningsläramens eviga sanning. "Vården om denna sanning, säger han, bör icke vara försumlig eller ljum, men icke heller, att talas med Apostelen Jakob, af helvetes eld upptänd, icke seg, men icke heller befallande. Icke bör man fly fienden, men ej heller med honom onödigtvis retas." Och ehuru aldrig retsam eller otålig, flydde icke heller R. för sanningens fiender när de gjorde sina anlopp. I striden med en öm som svärmande, ömsom bespottande Dippel stod R. främst bland Sveriges theologer, och det var han som gaf Dippel banesåret. Hans polemik var skarp fast aldrig bitter, lugn men aldrig sömnig. "Det är vår egen skuld, sade han engång till det församlade presterskapet, det är vår egen skuld om vi låta oss öfverrumpla med otrons vapen; vi sofy och lå

ovännen så sitt ogräs i hvetet. Låt oss behålla tron i ett godt samvete, men derjemte i ett ständigt vaket och klart medvetande! Fanatismens qualmiga hetta är icke bättre än indifferentismens isiga lugn. Ack att våra Zeloter, antingen de nu strida för samvetet eller för vetenskapen, förstode Satans djuphet och ej genom egen ovishet arbetade honom i händerna! Mätte de aldrig finnas i vår nord, som genom äfventyrliga, olagliga och till separatism ledande åtgärder vilja sprida gudaktighet bland folket; men mätte vi äfven akta oss att, jemte ogräset som vi hata och vilje utrota, vi icke äfven upprycka den goda säden! Å båda sidor har man att iakttaga den gyllene regeln: ne quid nimis. Här må likväl ingen tro att jag varnade mot något för mycket i det goda; i en lefvande sann och ärlig gudsfruktan, denna alla dygders rot och krona, är ingen öfverdrift möjlig." I de fem disputationer man har efter R. sedan han ingått i Theologiska faculteten, yrkar han alltjemt med samma klarsinta frimodighet på forskningens frihet, den han fann så väl stå tillsammans med den fromma aktningen för Guds ord, denna ovanskliga polarstjerna, nedanför hvilken allt vetandes himmel rör sig utan att hon rubbas eller ingår i någon af alla de hvalfningar, som tilldraga sig nedom henne.

Som Domprost skall R. hafva predikat ganska ofta i Lunds Cathedralkyrka, ehuru man ej har några af dessa predikningar i behåll. Måhända förvaras de någonstädes bland de smärre manuscriptsamlingar, som äro på så många olika händer fördelade. Från trycket utgifna har man tre hans likpredikningar och den riksdagspredikan han ämnat hålla år 1738. Sitt predikoembete synes han hafva älskat företrädesvis, alltsedan han blef prest. Det var hufvudsakligen för att ej försumma detta, som han afsade sig förtroendet att vara Lunds stifts fullmäktig vid riksdagen 1734 då han till blifvit enhälligt vald. Det vore, säger han, "trenne vigtiga skäl som hindrade honom att antaga denna kallelse, nämligen 1) att en stor del oafgjorde mål ligga i Consist.; 2) att han icke fått sköta sin församling i Lund, som honom är högst angeläget; 3) för misstanken att söka något skilt. Han vore derföre nöjd om Hr Dr. Papke, som näst honom fått pluralitatem votorum, ville sig det åtaga." Sedan Papke sålunda åtagit sig att resa till riksdagen och Bishop Linnerius redan i början af samma år aflidit, blefvo flera Domcapitels-ledamöter kvar i Lund än Domprosten och Prof. Henr. Benzelius, hvarföre R. i Consistorii sista session näst före Papkes afresa föreslog att i dennes

ställe adjungera någon Prof. ex facult. philos. Då den trätlystne Henr. Benzelius, som i allmänhet synes hafva varit R. emot, deremot gjorde anmärkning, och yrkade att ingen skulle adjungeras, emedan det förr någongång händt, att endast två ledamöter utgjort Consist., gaf R. vika, tilläggande: "ehuru väl jag i hvad forum det vore icke skulle blygas för min proposition, går jag likväl intet gerna från mitt gamla uppsåt att undfly vidlyftighet och kif. Fördens skull få vi försöka huru det vill taga lag uti vårt lilla Consistorio binario. När vi två (om hvilka kan sägas med Ovidio: Nos duo turba sumus) blifva uti något viktigt mål dissentientes, fuller tror jag mig icke kan nekas hoc tempore vetum decisivum, om något eljest skall blifva af, men jag kan intet neka att jag ju vid vissa tillfällen ser något förut, som jag gerna ville undvika." Redan i Maji månad samma år inträffade något, som dock gjorde nödvändigt att inkalla ej blott en utan flere nya ledamöter i Domcapitlet. Det var vid det tillfället, då Biskopsförslag skulle upprättas, hvartill R. fått 182 röster, Papke 108 och Bisk. Jak. Benzeliu 102. R. fick således första förslagsrummet och blef samma år den 18 Dec. utnämnd till Biskop öfver Lunds stift och Carolinska Akademis Procancellor. 63 år gammal och med en ofta vacklande helsa, skall han länge hafva dragit i betänkande att mottaga detta i hans ögon så ansvarsfulla kall. Redan i början af följande året höll han åtskilliga Biskops-visitationer, vid hvilka det gick allvarsamt till. Så suspenderades t. ex. Kyrkoh. Floræus i Slägerup, dels för den oordentlighet han brukat i sin embetsförvaltning, dels derföre att han vid visitationen befunnits så i lära som lefverne felaktig, såsom det heter i Domcapitlets protokollen. Samma år höll han äfven prestmöte, då han öppnade acten med en "oratio synodalis parænetica", som är författad i äkta Johanneisk anda och alltigenom på klassisk latin talar den evangeliska kärlekens varma språk. Han beklagar blott att congressen icke var så riktalig, som han önskat. Der till ville han dock ej gifva det vörd. presterskapet utan årtiden allena skulden. Hade det berott af honom, skulle han äfven sammankallat sina embetsbröder tidigare på året, "sed triste præsidis fatum obstitit, quo minus justo tempore, scilicet amoenissimo pariter ac otiosissimo, agris undequaque florecentibus, sylvis virore suo superbientibus, cantantibus sub coelo aviculis, ludentibus in campo quadrupedibus, uniuersa denique natura deliciis suis luxuriante, magisque agricolarum oculos delectante quam occupante manus — quæ

minus, inquam, justo tempore, justo numero justoque ritu potuerimus divina nostra consociare studia." Följande året utsträckte den samvetsgranne mannen, icke utan stor uppoffring i afseende på sina studier, visitationerna ända till Blekinge. Året derefter höll han åter prestmöte, då han sjelf presiderade "de admirandis divinæ providentiæ consiliis et operibus": ett lika grundligt lärdt som i religiöst och ästhetiskt hänseende förträffligt arbete på 11 ½ ark. Den 66-årige patriarchens stil var ännu lika oförvissnad som hans anda var rik och djupsinnig. Men snart skulle han icke mer tillhöra den värld han länge — "trägnare och trognare, säger Archiater Kilian Stobæus, har ingen lärare varit" — gagnat med sitt ljus och värmt med sin kärlek. Kallad till riksdagen i Stockholm, som skulle öppnas i Maj 1738, lemna- de han Lund d. 12 April, visiterade i N. Rörum d. 14 och 15, reste derifrån öfver Melby prestgård till Blankifva, der han började känna sig ovanligt matt och vanmäktig, begaf sig likväl derifrån den 16, ankom till Visseltofta den 17 och till Onsby den 18, då Prosten Tranæus, för att fira den efterlängtade Biskopens ankomst, lätit på en söckendag sammankalla mycket folk till kyrkan, der Prosten först höll en predikan, som slutades med lyckönskan åt Biskopen med afseende på den förestående riksdagen och Biskopen derefter genom ett apostoliskt tal förmanade församlingen till en sann och lefvande christendom. Sedan han på detta sätt ansträngt sina få återstående krafter, kom han frusen och matt ur kyrkan samt insjuknade i en häftig inflammatorisk feber, som slutade hans dagar. Efter den hel. Nattvardens begående och då Tranæus frågade honom om hans tillstånd, svarade han blott: "spero sed sileo." Den 1 Maj kl. 9 f. m. hade han tystnat för alltid.

Sannolikt har R. varit sin tids ländaste man i Sverige. Att han varit den arbetsammaste och en af de mest productive författare Sverige någonsin egt, är deremot otvifvel- sktigt. Förteckningen på hans utgifna böcker, disputationer, tal, programmer, epistlar, testimonia academica och carmina samt manuseripter utgör i bihanget till Erl. Brings "Minne öfver A. Rydelius" icke mindre än 16 octavblad fint tryck. Dessa skrifter äro alla af eminent värde. Rydelius kunde ej skrifa många rader utan att deri nedlägga snille och hårdhet. Sjelfva hans Svenska arbeten, så de tryckta som de otryckta, hafva en större karakter än man vid första påseendet vill finna. Hans förtjenst om Svenska språket kan derigenom inhemtas, att v. Dalin utgått af Rii skola

och bildat sig efter hans mönster både i bunden och obunden stil. Öfverträffade mästaren sin lärjunge i den sednare, så står han kanske efter honom i den förra. Eller månne icke den dialog, som börjas med de bekanta orden: "Ängslighet är mitt dagliga bästa" och som R. skrifvit, icke såsom man numera öfverallt vill veta, för att betyga sin sorg öfver Hedv. Elisab. Bilbergs, sin trolofvades, bortgång, utan, såsom ett efter allt utseende authentiskt manuscript upplyser, öfver "den äreborna och dygdiga jungfru Emer. Retzia, då hon begrofs i Vånga d. 17 April 1710" — vida öfverträffar Dalins vitterhetsstycken. Den har följande rubrik: *En jordisk bedröfvad och en himmelsk glad Sjal sjunga och besvara hvarannans fast olika tankar om lif och död:*

Ängslighet är mitt dagliga bästa,
Klagen min lust och tårar min ro:
Enslighet är min rolige nästa,
Glädje och sorg hvarandra ej tro.
Glädjen ifrån jag sitter utsluten
I mörkaste qual;
O, att min tid ock vore förfluten!
Det vore mitt val.
Lycka, din gunst, din vackraste gäfv
Der ligger förspild. Hvad är du igen
Af allt det du lofv'?
En ömkelig bild.

Svar: Blödiga själ, var icke så ängslig,
Tårarne må icke rinna för mig.
Unn' mig, att jag är icke der fängslig,
Icke en träl tillika med dig.
Gäfvan, som dig den Högste beskärde,
Är icke förspild.
Hon är försatt i dyrare värde
I skönare bild.
Hvad dig är kärt, jag eger nu redan
Och önskar ej mer.
Himlen har jag, hvad skulle jag sedan
Begära hos Er?

Ljufvaste min, så vill du dock vissna,
Nyligen i din blommor så täckt?
När jag dig mins, mig tankarne hisna,
Sjunkande djupt i ängslan och skräck;
Skall nu så stoft och mörker förgömma
Mitt häleta jag såg?
Aldrig kan jag ditt anlet förglömma,
Det sväfvat i häg.
Ja, dina ord, ditt ljufviga sinne,
Ditt lynne och skick,
Skrifvas hos mig i häfvande minne
Hvart ögnblick.

Svar: Lit ej på glas, det brister så gerna;
Gör ej på mull din räkning så lång.
Ser du det uppgå vid öster en stjerna,
Mins, att hon hafver åt vester sin gång.
Sent eller fort hon måste härunder,
Och hvarför ej fort?
Räkna så långt förgängliga stunder
Det gagnar ej stort.
Flyktiga värld, ho vill dig berömma,
Som känner dig rätt?
Nöjas i dig är fastande drömma,
Att magan är mätt.

— — — — —
Funne jag dig, hvad skulle jag klaga?
Is uti kind och marmor i hy
Ögonen min kan icke bedraga,
Ljufvaste min, dig måste jag fly.
Ack, huru stor du gjorde min lycka,
Så länge hon stod!
Blomman gick ut, då kunde jag tycka
Min lycka var god?
Dygden, din vän, stod villig och färdig
Dig smycket att ge.
Icke var jag din lycka så värdig
Din lycka att se.

Svar: Lyckan är här, här är ju min heder.
Här är min vän, mitt smycke är här.
Skulle jag nu mig växla dit neder?
Vore det ej min lycka för när!
Ängelige själ, låt himmelen vinna
Ditt hela behag.
Längta med mig omsider att hinna
En sällare dag.

— — — — —
En gästbjudande glad Änglachor:

Var nu välkommen, o! dygdiga lilla
Syster dig sitta en lyckelig brud?
Låt dina bojor än ligga der utilla,
Tag din i purpur utsmyckade skrud.
Lyckelig du, så bittida ledig
Från syndiga fel,
Alldeles i det eviga fredig
Till bästa din del.
Här är din Gud, här ser du med nöje
Hans himmelska hof.
Här du med oss fick sjunga vid löje
Hans eviga lof.

Den sälla Själen svarar:

Ack, huru nöjdt jag finner mitt sinne!
Evige Gud! hvad nöje du ger!

Verdenes lust jag slår utur minne.
 Ett bättre jag ser.
 Jesu, ack, låt mig sjunga här inne
 Ditt eviga lof.

Ännu ett prof af Rydelii herravälde öfver Svenska språket samt derjemte af hans artistiska verldsåsigt och lyckliga förmåga att genomföra den i de minsta detaljer torde läsaren inhemta af följande Vita et morum Harmonia Poetico-Musica, en fägnadsbetygelse vid det högtidliga tillfälle, då Poesös Prof. Magnus Rydelius med Jungfru Elisabeth Stobæa ingick ett christligt äktenskap d. 6 April 1716.

När Gud med Ordets kraft uppbyggde världen vida,
 Då var han sannerlig en mer än stor poet:
 (Om jag förklara får mitt tals enfaldighet,
 Så tror jag ingen lär min mening se'n bestrida)
 Ty när han talte fram det allmaktssordet *Var de*,
 Då stod allt färdigt straxt i rim, i skick, i fog:
 Hvad *prosum* var förut, då det sin *metrum* tog:
 Ja sjelfva mörkret sig derpå till ljus förklarade.
 Naturen ställde sig på detta ord i leder:
 Allt blef scanderadt till sitt vissa rum och lopp,
 Somt språng i hvirfvelvis, somt ömsom ned och opp;
 Allt gick liksom i dans, poeten sin till beder.
 Det var ett maktöst ord bland alla ord man prisar,
 Ja ock en maktlös mun, som gaf det ordet ut:
 Om han det tog igen, så blefve fort ett slut
 På all den härlighet, som sig i världen visar.
 Det Ordet visserlig ett kort begrepp har varit
 Af all beveklighet, som finns i andra ord,
 Ja källan af all kraft i himmel och på jord.
 En sådan poesi har ingen se'n förfarit;
 Ty tänk, att Intet sjelft sig låtit straxt beveka,
 Att träda synligt fram från der det aldrig var,
 Att bära sådan hamn som det ej nånsin bar,
 Se'n röras hit och dit och ett med annat leka.
 Dela' är Joek Intet vächt ifrån en evig dvala,
 Och i ett ögonblick har qvicknat till ett lif,
 Som nu har tanken sin till evigt tidsfördrif.
 Om sådan poesi är något till att tula.
 Vi bjuda också till att rimma som vi kunna:
 Vi stafva våra ord tillsammans i en rad;
 Det låter artigt nog, men vest du likväl hvad?
 På Herrans skapta verk vi våra versar grunda.
 Af intet intet blir när vi sku till att skapa:
 Af intet göra stort, det hörer Honom till,
 Som stort till intet gör när han allenast vill:
 Af Herrans verk är vårt en liten stackars apa.

En Circe fuller vill med konsten högre blifva,
 Medea tror sig till med vers att verka mer,
 Men världens Mästershald åt deras tanke ler.
 Guds öfversinnlig' verk man måste låta blifva.

Men si, det är dock nog det vi med vers utträtta;
 Ty Gud, som rörert allt, med versar rörs kan.
 Det går oss, Gud ske lof, rätt väl och riktigt an,
 Och hvad af allt vårt verk kan vara mer än detta?
 Men var, min vän, ej snår min mening att förtyda:
 Jag menar icke verk, som läses på papper:
 Jag menar sådan vers, som Gud i hjertat ser,
 När dina tankar i hans öron rättalig lyda.
 Si, sanning samt med dygd är tankens prosodia
 Och det är en för Gud behaglig poesi:
 Gud finner äfven väl en täck musique dëri;
 Ty begge desse ha till moder Harmonia.
 Vår själ en lutha är, dess strängar äro tankar:
 Dem stämma vi till spel mest illa, stundom rätt,
 Den ene spelar så, en ann' på annat sätt,
 En spelman gerna vid den andres stycken stankar.
 Men bästa stycket, som en menniska kan spela,
 Det heter Enighet och har en kostlig ton:
 Om själen klingar det: ack huru säll är hon!
 Hon blir sin himmel täck, det kan ju icke fela.
 Det stycket och består af tio rim-sonetter,
 Dem Moses satte först på noter ganska nett:
 Men ingen kunde dem i världen spela rätt,
 Tills Christus-Ordet kom och tonen gjorde lätt.
 Han oss af Fadrens nåd ett brodersstycke lärde,
 Som måste gå förut, det stycket heter Tron,
 Och ger mot ängelighet den bästa själaron
 Samt sätter vår musique hos Gud i högre värde.
 Tron gaf oss bättre kraft att Mosis stycke lära,
 Det Christus delte se'n uti sonetter två,
 Som innehålla allt, fastän de äro få,
 Och dem fullgjorde sjelf; ske Honom lof och ära!
 Sen gick Musiquen fint; men hos den mindre hopen,
 Som träder villigt in i Christi spelkapell
 Och der sig öfvar jemnt till lifvets sista qväll.
 De andras klangmusique blir sist i svafvelgropen,
 Ty här de hafva spelt sin egen syndavisa,
 Som fasligt läte har förutan harmonie,
 Förutan rim och takt, förutan symphonie.

— — — — —
 Om man nu är med Gud, med sig och andra enig
 Och håller Herrans nåd allena för sin lön,
 Männ' till musiquen än behöfs ett annat kön?
 Den frågan, tyckes mig, är icke mycket benig.
 Du säger: enighet vill sitt plurale hafva,
 Förthy en harmonie ju fardrar stämmor fler:
 Ja, och vår poesie vill ändtlig hafva mer,
 Än monosyllaba, dem man ej långt kan stafva.
 Jag har nu tvenne nämnt, som göra choren riktig;
 Dock ökes han likväl hos största delen än,
 Då mannen tager sig af Evas kön en vän;
 Men då behöfs ta Gud i råd och gå försigtig.
 En illak Musa kan musiquen slätt förstöra,
 När som hon stämmer in med en förställd discant:

Båd' Job och Sokrates bevittna, det är sannt:
 Xantippes gnissleton är hisklig till att höra;
 Men då är i ett hus en englachor att höra,
 När Bas och dess Discant med ljufhet följas åt,
 När vishets löje snart förtager verldslig gråt,
 När två med englaton hvarannans hjerta röra.

Men jag vill tala om en vers, som bättre lyder:
 Om själens melodie hos Gud, som hjertat hörer,
 När tungan hvilar tyst inom sin tandemur,
 Han hörer då en ren gavotte de l'amour,
 Som dygdens harmonie på intet sätt förstörer.

Låt se, J beggo två allt hällen samma takten,
 Med dygden harmonie, liksom det är begynt.
 Förakten mullens klang, ja ock det klara mynt,
 Förakten girighet med all den lapprisprakten.
 Jag önskar J på vers 'Er lefnad mågen föra,
 På vers ock hålla hus, på vers dem fostra opp,
 Som choren öka lära om någon tids förlopp:
 Jag har min mening sagt och tror J lär så göra.

Rydellius har äfven försökt sig med Svensk hexameter och dervid kommit Stjernhjelm kanske närmare än någon. Rummet medgifver ej att här ådagalägga detta. Det redan anförda torde vara nog för att visa hur långt framom sin tid R. varit i afseende på modersmålets behandling.

R. var aldrig gift. Det berättas att Biskop Bilbergs dotter Hedvig Eleonora, med hvilken han i flera år varit trolofvad och som dog år 1714 kort innan deras bröllofsfest skulle firats, af honom tagit det löftet att aldrig ingå i någon förbindelse. Dan. Boethius vill veta att Hedv. E. Bilberg varit ett fruntimmer af högst ovanlig bildning, "i synnerhet så kunnig i Fransyska språket att hon derpå skref vers." Sin föresats att ej giftas var R. så trogen, att då Landshöfd. Baron Creutz år 1727 tillbjudit honom Norrköpings pastorat med vilkor att conservera företrädarens hus, svarade han: "Genom ett sådant vilkor blifver kallelsen ointetgjord, ty som jag allt hitintill genom hvarjehanda färdigheter hinder är vorden från det lycksaliga ähtenskapsståndet afhållen, så är jag numera kommen till de år, nemligen det 56:e, och i det tillstånd medelst åtskilliga värnlöse anhörigas vistande när mig, att jag hädanefter icke utan hårdhet och månges klagan skulle på sådant kunna tänka." Alltifrån 1717 då hans fader dog vid 83 års ålder, vistades modren ända till sin död i hans hus. Likaledes hade han tagit till sig flera sina systrar då de blifvit enkor, för att underhålla dem och besörja deras barns uppfostran jemte åtskilliga andra fattiga släktingar, helst studerande bland

hvilka må nämnas sedermera Professorerne Nelander och Venerstedt, Nils Retzius sedan Provincialläkare och fader till Prof. A. J. Retzius, tvenne Fornelier m. fl., som alla hade honom att tacka för sin uppkomst i verlden. Han inskränkte dock ingalunda sin välgörenhet inom släkten utan episade, härbergerade och klädde dessutom en mängd behöfvande, och aldrig gick någon ohulpen från hans hus. Inkomsterna af sina prebende-församlingar hade han engång för alla anslagit till välgörande ändamål och lät sig åtnöja med den egentligen s. k. lönen. Hans enskilda behof voro nästan inga. Han lefde ytterst tarfligt, tog sällan emot uppassning, drog merändels kläder af inhemsk tillverkning, säger E. Bring, rökte blott en pipa tobak om dagen, brukade mycket sällan bränvin och när han någon gång drack vin, var han alltid upprymd, vänlig och behaglig. Ofta besökte han studenterna på deras kamrar för att underrätta sig om deras studier och öfrige förhållanden. Hans brevveckling var både trägen och vidtomfattande. Han corresponderade ej blott med prester och lärde, utan äfven med borgare och adelsmän. I De la Gardieska archivets sextonde del finnes ett bref dat. d. 3 Jan. 1735 af den då nyss utnämnde Biskop R. till den rike och mäktige Malte Ramel, hvilket utmärker sig genom tonens enkelhet, allvar och fromhet. "Herren styrke mig i detta embetet, slutar han, som icke allena i sig är öfvermåttan svårt utan än mer farligt i anseende till tidens vederstyggeliga omständigheter, så att jag engång inför min Herres domstol må finnas trogen och så vida obrottslig. Tit. tacktes ock, i följe af sin innerliga känsla till Gud och sin nästa, då också komma ihåg att fälla för mig svaga menniska den sanna bönen, som jag af hjertat önskar" m. m.

R. beskrifves af E. Bring hafva varit "af medelmåttig vext och något undersåttig samt understundom fallen för melancholie, dock icke såsom temperamentsfel, utan tillkommen af bekymmer i ett ansvarigt embete." Hans anletsdrag skola haft en förunderlig likhet med Cardinal Fleury. "Ur hans ögon lyste den snillets och tankekraftens eld, som han ej kunde dölja bakom de outplånliga dragen af fromhet och godhet."

Skrifter: Opuscula Latina A. Rydelii, collecta et edita a Joh. Henr. Lidén. Norrecop. 1778, innehållande 19 orationes; 1 prologus et epilogus synodalis, 1737; Præfatio mortis, seu moribundi dissertatio epistolica ad cæcos in terra cursores; Lapis panegyricus Stanislao I regi Polonia in Scania erectus; Monumentum

volans, quo vitam et mortem Magni Stenbockii ingenua manus ingenuorum hominum memorie commendavit (NB. de fleste af dessa voro förut tryckte). — Epistolæ gratulatoriæ, 6 stycken, bifogade lika många akad. disputationer. — Testimonia academica, 50 st. utfärdade af R. såsom Akad. Rector, Prorector eller Inspector Nationis aut singulorum; Epistola consolatoria ad amicum graviter afflictum; Oratio figurata contra figuras ineptas (finnes tryckt jemte Grammatista philosophans. Lund 1714); Programmata, 18 st., förut tryckte och vid akad. högtidligheter utdelade; Carmina, 21 de fleste bifogade såsom gratulations-adresser vid akad. dispp. — Akademiska och Synodal-disputationer, 93 af förra och 2 af sederare slaget. — Grammatista philosophans, seu Colloquia et Sermones etc., fem gånger upplaggd. — Nödiga Förnuftsöfningar, 3 gånger upplaggd, neml. 1718, 1737 och 1766. — Sagan om den förvandlade Hjorten, med Anmärkningar och Sannsagor. — Nödiga och välmenande påminnelser emot den så kallade apokatastasin ton panton eller alla fördömdas ändteliga återställning i sitt förlorade salighetsstånd, 1728. — Sederbok, hvarutinnan gifves en kort anledning till dygden, så väl den osynliga och i hjertat förborgade, som den synliga, utur ett sundt förnuft uthemdat och uppsatt, tr. i Sthm 1731 och sedermera 2 gånger dersammastädes upplaggd samt slutligen 4:de gången 1770 i Upsala. — Anmärkningar till Christiani Democriti s. k. Demonstratio evangelica, 1 del. Linköp. 1732 och 2 del. Norrköp. 1736. — Sententiæ philosophicæ fundamentales. Lund. 1733, 3 gånger uppl. samt 1741 öfversatt på Svenska. — Compendium Logices brevissimum. Francof. & Lipsiæ. 1739. — Th. Goveani Artis sciendi pars specialis et praxi propis, in summam coarctata. Lund 1716. — Epistola nomine diaskeptikæ, reapse diaskeptikæ, de Anima brutorum. Lund utan årtal. — Likpredikningar, 3 st. neml. 1 öfver Prosten Qviding i Landskrona af 1731, 1 öfver Bisk. Linnerius i Lund 1734 och 1 öfver Prosten i Malmö S. F. Corvin 1736. — Herdabref till Skånska och Blekingeska Presterskapet i början af år 1733. — Riksdagspredikan, ämnad att hållas 1738, i anledning af Ordspr. B. 14: 5, 6. — Guds barnas lust och Belials barnas olust, Sång på melodien af en Dragonmarsch. 1706. — Epithalamium ad nuptias Dom. J. Linderstedt, Reg. Revis. Secret. et Virg. M. Törnflycht. 1698 — Olika embetsbröder, En Själasörjare och En Själasörgätare, sinsemellan jemförde. Lund 1716. — Syndens och Bönnens, Straffets och Nådens vankelvigt, en visa vid K. Carl XII:s återkomst 1715. — Ett program af d. 17 Dec. 1714, med anledning af RikaR. Gr. Nik. Tessins till Lunds Akad. Cancellor. — Ett bref till Ak. Cancell. Gr. C. Gyllenborg af d. 23 Aug. 1731, ang. Gabr. Kihlgren, intaget i Sv. Merc. 1737. Af Rydelii manuscripter uppgifver Bring a) *Estenbergsska* samlingen på 6 tomer och b) *Lidénska* samt c) *Westelii* i Ö. Ryd, utom några smärre, till ett sammanräknadt belopp af 13 st. *).

*) I afseende på Rydelii skrifter har man följt Bring. Denne upptager ej Rydelii s. k. "Andeliga Memorial", utgifvet af Brantius i Köpenhamn 1744, hvarom se Boethii Minne öfver Rydelius s. 28 f. Förf. har detta arbete äfven i mspt jemte Rydelii "Anmärkningar öfver N. Test.", ett som det synes mycket rart mspt. Bring har hvarken känt detta eller Memorialet ej heller Rydelii "Testamente", hvilket Ståhl omnämner såsom tryckt både på latin och svenska 1744. Brings slutomdöme lyder så: "Labor est numerare labores."

(Källor: v. Böbelus Hist. Acad. Lundensis. — Ståhls Biogr. underr. om Lunds Prof. — Rhysellii Episcoposcopia Svegoth. — Gexellii Biogr. Lex. — Papkes Likpred. öfver B. med personalier. — N. Stobsi Oratio funebris in Rydelii memoriam. — N. Lagerlöfs program till parentationen. — En minnesteckning öfver B. af Milian Stobus d. å. i msept. — E. S. Brings Minne öfver B. af år 1782. — Dan. Boethii d:o d:o. — Franzéns Minne af Rydelius, uppläst i Sv. Akad. vid den öfver honom slagna minnespenningens utdelande på dess högtidsdag 1822. — Lunds Consist. Acad. protocolle. — Den mseptsamling efter Rydelius, som förvaras på Lunds Univers. Bibl.) P. G. A.

RYDELIUS, MAGNUS.

Broder till den namnkunnige Biskopen Andr. Rydelius, var han född i Fornåsa prestgård af Linköpings stift d. 24 Juni 1676. Föräldrarne, Kyrkoh. i Fornåsa och Prosten öfver Bobergs och Gullbergs Contract *Johan R.* och dess hustru *Catharina Horneer*, hade genom den varning de erhölet vid den äldre sonens underbara räddning från den ögenskenliga lifsfara, hvori han sväfvat på toppen af Fornåsa kyrktorn, dit han uppklätrade i sitt sjette ålders år — se nästföregående biographi — låtit bestämma sig till det beslut, att tidigt sända sina lifliga söner till någon strängare offentlig läroanstalt. Sex år gammal skickades därför äfven Magnus till Linköping, der hans broder redan varit flere år och hunnit den stadga, att man af denne kunde vänta både tillsyn och uppmuntran åt den spåde. Efter 10 års vistande i Linköping, der han genomgått skolans alla classer och 3 år varit gymnasist, fick han år 1693, då Andreas varit på besök i denna stad och hållit den latinska oration, hvarigenom han gjorde så mycken lycka, särskilt hos Biskop Spegel, göra sin broder sällskap till Örebro och tillsammans med honom begagna Prof. Bilbergs förträffliga undervisning i philosophi och humaniora. Mot slutet af år 1694 dimitterades han med ett hedrande testimonium af Bilberg till Upsala Akademi, der han med förkärlek omfattade Grekiska litteraturen och deri gjorde så ovanliga framsteg, att han vid 19 års ålder uppträdde inför det församlade presterskapet vid synoden i Linköping 1695 med en oration på Grekiska den han, utan att begagna concept och till de närvarandes stora förundran, ur minnet declamerade. Därefter skall han hafva uppehållit sig ett par år på landet såsom informator, emedan hans föräldrar ej hade tillfälle att underhålla honom vid Akademien. År 1698 utgaf han sjelf, under Philos. Pract. Prof. Restellii presidium, sin disputation "pro exercitio", hvilken handlade "de finibus Bonorum." Sedan begaf han sig åter ut på condition och predikade då litigt i flera landsförsamlingar, der han väckte mycket upp-

seende genom sina utmärkta talaregåfvor ej mindre än genom sin ståtliga och imponerande figur. Sedan han 1702 undergått examen philosophicum och "pro gradu" disputerat under Prof. Skytteanus J. Upmarch "de naturali animæ Libertate", blef han följande året promoverad Magister och uppehöll sig derefter i flera år vid Upsala Akademi, der han gaf enskilda föreläsningar öfver Cartesianska philosophien, hvilken han jemte sin broder lärt att älska vid Bilbergiska Akademien i Örebro och nu såsom sjelfständigt Phil. Doctor med mycken säkerhet, lif och värma föredrog för den studerande ungdomen, som hörde honom så gerna framför den tidens öfrige metaphysici i Upsala. Rydelius uppväckte likväl derigenom mot sig en storm, som isynnerhet utbröt vid tillfället af en disputationssact år 1705, då han försvarade såsom præses en afhandling "de Cognitione philosophica" mot flera skarpa och fiendtligt sinnade opponenter. Ryktet om hans lärdom och duglighet växte emellertid alltjemt, och följande året blef han så väl af Consist. Academicum i Pernau, som af detta universitets Cancellier kallad och föreslagen till Philos. Theor. Professor derstädes. Om denna befordran gick han dock miste, enär den tidens usla Rådsregering tillsatte en annan, vår R. mycket underordnad förtjenst.

Emellertid hade Andreas R. blifvit Professor i Lund, och på dennes uppmaning begaf sig vår Magnus dit 1711, då han fick venia docendi vid Carolinska universitetet och derjemte erhöill fullmakt att vara Rector vid Catbedralskolan derstädes. Den sednare beställningen innehade han ej länge utan lemnade densamma redan följande året, då han fick Akad. Räntmästaretjensten. Men äfven denna qvarhöll honom ej längre än till 1714, då R. fick förordnande att förestå Eloqu. professionen efter Erl. Lagerlöfs året förtidmade död. Medan han förestod denna tjenst, afled Andr. Stobæus och honom efterträdde R. såsom Histor. et Poes. Professor, hvarpå han erhöill fullmakt den 21 April 1715. För denna befordran hade han speciminerat medelst en afhandling "de Ingenio poetico", som förräder mycket poetiskt sinne och förtrolig bekantskap med broderns snillrika konstlära. Gr. Tessin, Akad:s dåvar. Cancellier, skall med denna afhandling hafva varit särdeles belåten och på det högsta recommenderat författaren till den tjenst han sökte. Som Histor. et Poes. Professor fungerade han i 16 år och utgaf en mängd sakrika och lärda afhandlingar, hvilka, om de än icke uthärda jemförelsen med broderns alltid originala och

storartade produkter, dock hafva sitt onekliga värde både i afseende på innehåll och form. Magnus Rydelii stil är måhända mera regelbunden och filad än Andreæ, hvars friare och mera sjelfständiga ande förräder sig redan genom en hop adla aberrationer från den vedertagna, stundom blott alltför stela classiciteten till hvilka Magnus ej kände samma frestelser, som geniet försmår att besegra. I Lund har vår R. såsom præses utgifvit och försvarat 89 disputationer, bland hvilka den "de Fine studii historici" har en särskild märkvärdighet derigenom, att vid dess ventilation d. 26 Mars 1716 K. Carl XII, som då likväl endast på ett kort besök befann sig i Lund, plötsligen öfverraskade præses och hela auditorium med sin personliga närvaro. Det omtalas på flera ställen efter den tidens naiva och målade sätt, hvilket vapenbråk och gny der uppstod då Konungen inträdde; åtföljd af sin Herr Svåger, Landtgreffen af Hessen jemte en ansenlig mängd af höga Herrar och Generalspersoner, hvilka alla måste finna sig vid att öfvervara disputationen till slut.

År 1731 skedde den förändring med Rydelii profession, att Historien utbyttes mot Vältaligheten, hvilken sednare alltifrån den tiden vid Lunds universitet varit förenad med Poesien. Historien synes R. dock ej hafva sagt farväl förrän genom sin disputation "de Vita M. T. Ciceronis", som utkom år 1734. Någon tid förut hade han erhållit fullmakt på Stäfvie och Lackalänga präbendepastorat samt låtit prestviga sig. Theol. Doctor blef han år 1735, då hatten räcktes honom af brodern Andreas såsom promotor; efter det han utgifvit och försvarat en doctrin-disputation "qua vitam æternam Fidelibus Vet. Test. in Christo, typis adumbrato, fuisse promissam, demonstratur." År 1738 utnämndes han till Tertius och 1739 till Secundus Theol. Professor. Slutligen blef han 1740 äfven Primarius och Domprost, i egenskap hvaraf han dog i Lund d. 1 Dec. 1742. Akademiens Rector hade han varit i 3 år och Promotor i Philos. faculteten tvenne gånger. Utom ofvannämnde 92 disputationer har man af R. i tryck endast 2 latinska parenthesisationer, den ena öfver K. Rådet Gr. Nicod. Tessin, införd i 4:e stycket af Nettelbladts Schwedische Bibliothek, och den andra öfver Prof. Johan Lundersten, tryckt särskilt i Nettelbladts Memoria Virorum in Suecia eruditissimorum rediviva.

Gift den 6 April 1746 med *Elisabeth Stobæus*, dotter till Histor. et Poes. Prof. Andreas Stobæus, lefde han till-

sammans med henne i 23 glada och lyckliga år, tills hon 1739 frånryktes honom genom döden. Året förut hade han förlorat sin herrlige broder, som så mycket deltagit i hans husliga omständigheter. I *Andreas biographi* äro de bröllopsverser intagna, som han skrivit vid broderns förmålning och som denne skall hafva sökt gifva verklighet hela sitt äktenskapliga lif igenom. Hans hus beskrifves såsom ett fridens, välgörenhetens och adla bildande sysselsättningsars hem. Magnus R. skref gerna vers, icke blott på latin, deruti liknande sin företrädare och svarfader, "gubbb-poeten", som *Andreas* kallar A. Støbæus, utan äfven på svenska. Af intetdera slaget har man något i behåll, utom en del gratulations-carmina, som efter tidens sed finnas bifogade disputationer och hvilka ådagalägga verklig talent, särdeles en mycket ledig versification. Tvenne gånger hemsöktes hans hus af vådelden, men det oakadt kunde han ändå till sin död fortfara med den ordning, att spisa många fattiga och att särdeles vid jultiden utdela victualier åt flera behöfvande hushåll. Såsom drag af den tidens enkla och tarfliga lefnadssätt uti ett som det vill synas brillant professorshus i förra hälften af sistförflutna sekel, må anföras hvad Ståhl i sina biographiska underrättelser om Lunds Professorer berättar efter en persons uppgift "som, i barn- domen beröfvad sina föräldrar, upptogs, ehuru oskyld, i Dr. Rydelii hus, njöt der den ömmaste uppfostran och aldrig utan rörelse omtalade både hans och dess frus gränslösa välgörenhet mot alla behöfvande. Han berättade, att R. årligen, några dagar före julhelgen, lemnade sin fru 40 dlr samt till bestridande af de utgifter, som fordrades för att under den instundande högtiden dagligen gifva måltiden åt de talrika vänner, som de bjödo till sig och alltid hedervärdigen undfagnade."

Enligt Erl. Brings uppgift i "Minnets öfver Biskop Rydelius" skall Magnus R. hafva varit till växten ovanligt lång och derjemte undersåsig samt utrustad med en stark och genomträngande röst, hvarföre K. Carl XII om honom haft det yttrandet, att "det vore en karl att sätta som Öfverste i spetsen för ett regimente." Hans barn voro följande: 1. *Andreas Johannes*, född 1717, Magister i Lund 1741, Dödens s. å. och död i Smyrna hos sin cusin General-Consul And. R.; 2. *Magnus*, född 1719, sjuklig och imbecill, dog som gammal student på Thorsjö sätesgård i Skåne mot slutet af 1700-talet; 3. *Johannes*, född 1721, först Underofficer, sedan Prest vid 40 års ålder och död som bruks

predikant vid Gusund i Östergötthland år 1777; 4. Catharina Geska, född 1724, död ogift hos en släkttinge, Prosten Ring i Slätthög i Småland; 5. Lars Israel, född 1726, död 1728.

(Källor: v. Dähens Historia Acad. Lundensis, fortsatt af Lindfors. — Ståhls Biogr. underrättelser om Lunds Prof. — Sommelii Skånska Cleroieats historia. — E. Bringes Minne öfver A. Rydélius.) P. G. A.

RYDQVIST, JOHAN ERIK.

Son af Sekreteraren hos Borgerskapets Äldste och Handels-Societeten i Götheborg Joh. Rydqvist, föddes derst. d. 20 October 1800. Till följd af fadrens önskan, att han skulle egna sig åt handelsyrket, blef hans bildning, under enskilda lärares handledning, uteslutande rigtad åt detta mål, och han anställdes 1815 på handels-contoir i Götheborg, hvilken plats han först lemnade om sommaren 1819, då han obehindradt fick följa sin höjelse för studier. Han hade då ännu icke inhämtat de första grunderna till de gamla språken. Student i Upsala vårterminen 1820, disputerade pro exercitio 1822, undergick juridico-philosophisk examen 1824, Juris-Candidat-examen 1826. E. O. Cancellist i Handels- och Finans-Expeditionen 1824, i Commerce-Collegium 1825, i Cancelli-Styrelsen 1827; inskrifven i Just. Revisionen och Svea Hofrätt 1826; dock blott i de 2:ne förstnämnda embetsverken någon längre tid tjänstgörande. Amanuens vid K. Bibliotheket 1827, vid Svenska Akademien 1829, förste Amanuens vid K. Bibliotheket 1843. Erhöll Heders-Accessit i Svenska Akademien 1827, Lundbladiska priset 1828, R. priset 1839, Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien 1836, högsta Antiquariska pris 1836. Ledamot af Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Götheborg 1831, af Danska Oldskrift-Sällskapet 1837, af den i Würtemberg stiftade *Deutscher National-Verein für Musik und Ihre Wissenschaft* 1840. — Stiftade 1817 i Götheborg ett Debatteerande Sällskap (till 1821 fortfarande); det första försöket i vårt land till ett före-sällskap i samma mening som de Engelska *debating clubs*. Deltog 1827 i stiftandet af ett dylikt sällskap i Stockholm, hvilket dock vid Riksdagens början 1828 upplöstes, och sedan ej vidare sammanträdde. Under studenttiden handledde han ock i Upsala, på Götheborgs Nationssal, vandrandet af theser på Svenska och andra lefvande språk, hvilket dessförinnan icke lärers inom de särskilda landskapen ut rum. På sommaren 1836 anträdde en resa till Danmark,

Tyskland, Belgien, Frankrike, Italien, Tyrolen; och återkom på hösten 1837. Till reseunderstöd hade han fått sig af Svenska Akademien anslagne 500 Rdr B:ko, samt en lika summa af Statsmedlen, dock mot afstående af halfva lönen vid Kongl. Bibliotheket. — Oberäknadt kritiska artiklar och metriskas öfversättningar från Grekiska idyll-skalderna, införda i Götheborgs blad åren 1819—1824; har R. tid efter annan lemnat bidrag till flera Stockholms-tidningar; samt till den i Upsala utgifna Litteratur-föreningens Tidning så väl recensioner under namnteckningen *R—t*, som (under åren 1833—34) största delen af der införda smärre uppsatser och anmälanden, rörande litteratur och skön konst i hufvudstaden. För öfrigt har R. skrivit några smärre poëmer i Atterboms Poetiska Kalender 1821, 1822, med namnteckningen *+Y+Q+*, öfversatt ett par mindre skådespel, uppförda på K. Theatern, samt af trycket utgifvit nedannämnda skrifter.

R., ehuru ej ännu fullkomligt återsteld från ett sedan år 1840 fortfarande nervöst lidande, har under senare åren varit sysselsatt med forskningar i Svensk grammatik och lexicografi, dervid i synnerhet den grammatikaliska delen längre framskridit. Sedan flera år har han gjort samlingar och förberedelser för en vitterhetshistoria.

Skrifter: *Poemata ex Anthologia Græca Constantini Cephale*, Ups. 1822, exercitii-disputation, under Prof. J. O. Högjers præsidium, och innehållande Svenska öfversättningar på antik elegisk vers. — Irländska Melodier och Dikter af Thomas Moore och en Saga af Novalis, jemte en af öfversättaren lemnad karakteristik öfver förnämnde skald. Stockholm 1825. — *New-Yorks Historia* ifrån verkens begynnelse intill Holländska väldets slut. Af Washington Irving. Öfversättning af Johan Er. Rydqvist. 1 Del. Stockholm 1827. — *Framfarna dagars Vittra Idrotter i jemförelse med samt idens; en taffla i tvenne afdelningar* af Johan Er. Rydqvist. Skrift som vunnit Heders-Accessit i Svenska Akademien 1827. (I S. Akad. Handl. från 1797, Del. 12; samt äfven särskildt tryckt Stockholm 1828). — *Heimdall*. Stockholm 1828 (d. 3 Maj) tryckt och med 1832. — *Djurgården förr och nu*. Anteckningar af Johan Er. Rydqvist, Stockholm 1833. — *Nordens äldsta Skådespel*. Af cheologisk afhandling af Johan Er. Rydqvist. Skrift som vunnit K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien Högsta Antiquariska pris. (I Skandia, Band. VII; Häft. 11. Äfven särskildt aftryckt, Upsala 1836). — *De Civila Embetsmännen i Sverige*. Stockholm 1838. — *Resa i Tyskland, Frankrike och Italien* af Johan Er. Rydqvist. 1 Del. Tyskland. Stockholm 1838. — *Johan Ole Wallin*. Minnesteckning. Stockholm 1839. — *Tidens Oro och Tidens Kraf. Betraktelser under Riksdagen 1840*. Häft. 1 och 2. Stockholm 1840. Af 4 häft. utkom 2:a upplagan samma år.

RYNING, AXEL NILSSON.

Släkten *Ryning af Lund* härstammar från Greger Ryning, som lefde i Skåne omkr. 1360 *), och förde i vapnet en silfverbjelke i blått och rött fält, och uppå hjelmen fyra påfågelsfjädrar **). En *Bengt R.* förlikte sig 1482 med Nils Stare om Edhults gods i Småland ***).

Fadren *Nils Erikson Ryning* skref sig till Tyrisjö, Gimmerstad, Lagnö m. fl. och var gift med *Ingeborg Trolle af Lagnö*. Ägde åtminstone tre söner. Tvenne af dem, *Axel* och *Peder* eller *Pehr*, den förre troligen född på 1530-talet, Rिंगingo i Hertig Carls hof; *Axel* följde sedan sin herre 1577 på hans resa till Tyskland, för att söka en brud †). Sedermera blef han dess Furstliga Råd och förblef en af dess trognaste anhängare. Han brukades så ofta, att det har lyckats oss, att genom flitigt hopletande kunna uppdraga en någorlunda fullständig bild af hans offentliga lif.

Ax. R:s verksamhet begynte genast efter Johan III:s död, då hans herre begynte sina machinationer. Han var nemligen bland de tio herrar, som 1592 bemedlade en förlikning mellan Hertig Carl och de sex Rådsherrar, som två år förut blifvit inmanade i häkte för förrädiska stämplingar, men vikit ur riket. Då icke dessmindre en af dem, Erik Sparre, af anledning till nya misstankar, skickade Hertigen d. 14 Dec. kl. 10 om natten s. å. Axel R. och Johan Oxenstjerna för att hämta honom till Slottet ††). Vid K. Johans bisättning d. 31 Dec. leddes H. Carls gemål af de Furstliga Råden Axel R. och Ludbert Kauer †††). Då Hertigen i början af nästa år bortreste till Sala och Upsala, qvarlemnades bland andre Ax. R., för att på allt hafva ett vaksamt öga *†). Från Gripsholm medföljde han och de öfriga Furstliga Råden Hertigen till K. Johan III:s begrafning i Upsala d. 4 Febr. 1594 **†). Sedan Sigismund d. 4 Aug. lemnade riket, hade han tillförordnat Erik Brahe, som var Katholik, till Ståthållare på Stockholms Slott, men Hertigen lät afsätta honom jemte andre Konungens trogne anhängare i de öfriga delar af riket, och tillförordnade i stället till ståthållare (förmodligen blott

*) Stjernmans Matr. I. sid. 71.

***) Beckstadii Sv. Sjömän sid. 18.

***) De la Gard. Arch. III. 131.

†) Dalin, Sv. R. Hist. Del. III. sid. 88.

††) Dalin, Del. III. s. 242.

*†) Derst. sid. 248.

†††) Derst. sid. 245.

**†) Derst. sid. 236.

till namnet) Eriks broder Gustaf, med biträde af Grefve Carl Sture och Ax. R. *), d. 25 Nov. Till den sistnämnde och Jöran Stjernschöld, som sedermera också blifvit Med-Ståthållare, skrifver Arnold Grothuusen, Sigismunds gamla läromästare, d. 4 Maj 1597, ett bevekligt bref, hvaruti han föreslår misshälligheternas biläggande mellan Konungen och Hertigen **). Att han vände sig till desse herrar, bevisar utan tvifvel det förtroende, hvaruti de ansågos stå hos sin herre.

Då Carl, såsom Riksföreståndare, 1599 drog emot Viborg, anfördes rytteriet af Axel R. ***), hvilken, sedan staden blifvit intagen, tillsattes som Ståthållare öfver detta höfdingedöme; året derpå fick han Sotholms och Svartlösa härader †). Bevistade Dorpts belägring, som började sjelfva juldagen 1601. När Hertigen följ. året i Juli förändrade Riksens Råd, utnämndes Axel R. till denna värdighet samt till Riks-Amiral. Var jemte flere andra herrar Kronans fullmäktig vid fredsmötet med Danskarne vid Flacksjöbäck d. 19 Febr. 1603 ††). Vid den sjöexpedition 1604 honom uppdrogs, gingo anstalterna ej med den drift, som Riksföreståndaren väntat, hvarföre han fick ett bannebref af sin herre †††). Med Carls vrede var kort: ty redan följ. år tillförordnades R. till Ståthållare öfver Revel.

Vid Carl IX:s kröning den 13 Mars 1607 bar Riks-Amiralen spiran. Då han 1609 red sin Eriksgata, emottogs han i Telge, af Södermanlands Riddersmän, och ibland den Axel Ryning *†). När 1611 i anledning af Danskarnes rörelser Svenska flottan samlades vid Elfsnabben, förde Amiralerna R. och Bjelkenstjerna befälet **†).

Gustaf Adolf belönade R:s förtjenster emot sin fader och riket, då han straxt efter sitt anträde till regeringen upphöjde honom till Riksmarsk, och förordnade honom till Lagman öfver Södermanland, 1611. När Hertig Carl Philip begärd till Storfurste, reste af till Ryssland, följde han den unge Fursten till Viborg. Vid Konungens kröning 1617 blef han slagen till Riddare.

*) Dalin. III. sid. 486.

**) Geselii Lex.

***) Werving p. 87. †) Svenska Anek. Del. III.

††) Dalin III. s. 585 förveklar honom på detta ställe med hans brorson, som hette Erik, och långt sednare blef Amiral.

†††) Sv. Anek. Del. III.

*) Dalin sid 286.

**†) Derst. sid. 517.

Han var gift med *Margdretha Bjelke*, men dog barnlös, när, är icke bekant, då årtalet 1597 hos Stjernman är tryckfel.

Axels Bröder voro:

1. PEHR; var, liksom Axel, Hertig Carls Furstliga Råd, då han d. 14 Febr. 1591 gifte sig med *Kerstin Nilsdotter Gyllenstierna*; till bröllopet hade han budit sin herre, men denne, emedan han var förhindrad, lät Grefve Carl Sture företräda sitt ställe*). Bevistade med brodern R. Johans begrafning; skickades 1599 af Hertig Carl på en beskickning. Den 14 Maj 1601 fick han Hertigens bref från Revel om en allmän skattläggning**). Då Carl 1605 drog till kriget i Lifland, var Pehr R. en af de nio Riks-Råd, åt hvilka Riksstyrelsen uppdrogs, jemte Drottningen, Hertig Johan af Östergötland samt Riksdrotsen***). Vid Kröningen bar han Carantet, eller den gyllne Halskedjan†).

2. ERIK skref sig till Gimmerstad, Hålbönäs och Lagmansö, gift med *Anna Mänsdotter Lüljehöök*, till Lagmansö. Allt hvad oss om honom är bekant, är att han 1699 skickades, jemte Johan Rosenhane, till Dalarna, för att för sökt framställa sakernas ställning††) så, som Hertigen ville att den skulle ses, — samt att han slutligen blef Ståthållare öfver Vestmanland och Dalarna.

(Källor: Werwing, Sigismunda o. Carl IX:s Hist. — Stjernmans Hsf. Minne. — Gezel. Lex. — Dalins Hist. anf. st.) P.

RYNING, ERIK ERIKSSON.

Son af ofvannämde *Erik Ryning* och *Anna Lüljehöök*. Född d. 1 Nov. 1592 på Gimmerstad i Södermanland. Ingick i krigstjänst, men fick 1629, såsom Öfverste, befälet öfver en del af flottan. S. å. blef han Gouverneur i Elbingen, och fullmäktig vid Stummsdorffska tractatens afslutande. När Gustaf Adolf 1630 gick öfver till Tyskland, förde han skeppet *Nya Svärdet* och commenderade fjerdje divisionen af Flottan. S. å. Commandant öfver Garnizonen i Stralsund, intog 1631 Wismar och förstörde i grund fiendens flotta, hvarefter han utnämndes till Gouverneur öfver denna stad och dess land. Följande år öfvertog han befälet öfver flottan som ämnade sig till Östersjön och var en lång tid Fleminga

*) Dalin. sid 286.

**) Derst. sid. 487.

***) Derst. sid. 349.

†) Derst. sid. 368.

††) Derst. sid. 441.

collega. Tillika 1633 Riks-Råd och Lagman i Södermanland. Utnämnd till General-Gouverneur öfver Liffland, gick han i Maj 1644 öfver till Riga, men sedan Amiral Fleming blifvit skjuten, hemkallades han skyndsamt, ankom i November till Stockholm, och begaf sig derifrån till Flottan. Nästa år i Maj skulle han såsom befälhafvare en Chef öfver den stora flottan begifva sig åt Malmö, för att förena sig med Wrangels afdelning; men motvind tvang honom 21 gånger att vända om till Landsort; först vid midsommarn kom flottan i öppna sjön, intog Wisby och förenade sig d. 5 Juli med Wrangels escader. Derefter seglade man till Tyskland för att intaga munförråd och derefter uppåt Sundet. Men innan något hann företagas, kom underrättelse att freden i Brömsebro var afslutad. Sedan derigenom Gottland återkommit under Sveriges Krona, förordnades R. till Gouverneur öfver denna ö, med bibehållande af sitt Amirals-Embete. Upphöjd 1654 till Friherre. Den 19 Febr. 1652 skrifver pfalzgrefven Johan Cassimir till sin son Carl Gustaf på en fransyska, som knappt kan förstås, ett bref, hvaruti han berättar, sig af R.R. Ragge hafva hört att R. och Seved Bååth vore Prinsens "serviteurs assurez et affidés." Denne trohet hann dock icke pröfvas, emedan R. afled d. 6 Dec. 1654 i Stockholm. I Vadebro kyrka uti Södermanland ligger han begrafven.

Gift med *Maria Elis. Kurtzell*, hvars fader *Jost* var Ståthållare i Nerike och herre till Sjösa och Risberga. Som äktenskapet var barnlöst, utesloknade den friherrliga ätten.

(Källor: Stjernmans Matr. o. Höfd. Minne. — Beckstadius, Sv. Sjömän. — Gezelii Lex. — Fryxells Berätt. Del. VII.)

RÅDBERG, ADOLF FREDRIK.

Född i Wenersborg den 23 Februari 1789. Föräldrarne voro Regiments-Skrifvaren, Fältkamerern sedan titulerade Krigs-Rådet *A. Rådberg*, och dess hustru, *Maria Christina Thornton*. (Fadrens Morfar, Sieger, var Siebenbürgare, Modrens farfar infödd Engelsman). — Efter begagnad undervisning dels i Wenersborgs Rectors-Skola, dels af Privata Informatorer blef han vid 15 års ålder Student i Upsala, antog samma år Condition som Informator i Vermland, tog 1806 Hofrätts- och 1807 Cancelli-Examen och inskrefs i Svea Hof-Rätt; från början af 1808 tillsommaren 1809 tjänstgjorde han som Kamarskrifvare vid Krigs-Commissariatet i Wenersborg, men återreste då till Stockholm, ingick i Justitie-Revisionen och antogs till Extra Criminal-Notarie i Svea

Hofrätt; var från hösten samma år Häradsbörding på ting följaktig; återreste sommaren 1811 till Upsala, der han, efter mångahanda afbrott, vårtermin 1816 tog Philos. Candidat-examen, promoverades frånvarande 1818 och prestvigdes vid samma tid i Skara, hvarefter han missiverades som S. M. Adjunct till Kinnaklef på Kinnekulle. I Juni 1819 lemnade han denna befattning, kallad af framl. Kammarherren, Gr. C. H. Posse på Fogelvik, att der vara huspredikant och skollärare vid Hornsbergs skola, som 1820 förvandlades till Vexelundervisnings-skola för Grefvens underhafvandes barn. Af Gr. Posse skriftligen förvissad om survivance på Tryserums pastorat, hvars Patronus Grefven var, bivistade han med honom 1823 års riksdag i Stockholm, var, efter Grefvens död samma år, för hans Enkegrefvinnas räkning i Stockholm en del af året 1824, men återgick derefter till sin presterliga och skoltjenstgöring vid Fogelvik. Ehuru han efter Pastors i Tryserum, Prosten Aterboms död 1826 erhöillit kallelsebrief från Enkegrefvinnan Posse, som då vistades i Paris, å Tryserums pastorat, afsade han sig dock detsamma till förmån för nuvarande Pastor, och antog Cancelli-Rådet Wallmarks anbud, att bli delegare till hälften i tidningen Journalen, i det hopp, att i Stockholm äfven erhålla presterlig anställning, hvarsföre han dit uppflyttade 1828. Constituerades 1829 till lärare i Christendom m. m. vid Stockholms Nya Elementar-skola och att tills vidare vara Skolans Rector; erhöill 1831 fullmakt å Tengeneds Sacellani i Skara stift, och tillträdde 1836 Stads-comministraturen i Venersborg, den han alltsedan innehaft. Hade 1833 nära enhällig kallelse till Venersborgs pastorat.

Gift 1822 med *Carolina A. Castorin*, dotter af Brukspatronen P. Castorin och dess hustru E. Holmgren, och har med henne haft tvenne barn, en dotter *Fredrika*, född 1827, död 1845, och en son *Carl Frithiof*, född 1830.

Det torde ej kunna nekas, att en i öfrigt ej utmärkt person, en författare, som föga lyckats att väcka uppmärksamhet genom sina skrifter, äfven om dessa måhända innebarit frön till mera storartade utvecklingar och åsigt, dock genom den egna arten af och öfvergångarne i dess författarskap och derigenom uppenbarade inre historia, kan i psykologiskt hänseende gifva tänkaren ämne till innehållsrika och viktiga betraktelser. — Till denna categori torde den person kunna anses höra, om hvilken det här är fråga. Ehuru blott dilettant så i litteratur och vitterhet, som i

philosophi, utan någon högre förmåga att producera något genuint storartadt och oförgängligt, ehuru mer blott philosophisk grubblare, än speculativ tänkare, torde dock många af dess åsikters och ideers egna skaplynn och combinationer vittna om en icke utan skada hämmad eller missriktad productivitet, som under andra, mera gynnande förhållanden, kunnat bära någon frukt. Det är en för det sanna, rätta och sköna mer än vanligt varm själ, som så utsägligt gerna ville på ett öfvertygande sätt frambära i ljuset allt hvad denna själ känner, men som, ehuru med äkta sinne för grundlighet och allvar, fått ifrån början en alltför mångsidig och alltför ytlig bildoing, hvilken inbillningskraft i förtid förslöats genom bristande näring, hvilken minneskraft saknat nödig öfning och ansträngning, hvilken vettgirighet lemnats utan klok ledning och derigenom till stor del gått miste om sitt mål. Undervisad först i en allmän skola, som var i hög grad missvårdad och snart sagdt motverkade all egen tankeöfning och utveckling, derefter af visst icke oskickliga informatorer, men som förnämligast äsyftade ett falskt sken af kunskap och en brådstörtad mognad, student vid 15 år, med flera i ögonen stickande, men halfva och ytliga skolkunskaper, och vid så unga år belastad med en informators anvarsfulla, för den samvetsgranne och djupt känslige ynglingen ångestfulla och tunga kall, lika ytligt beredd och inöfvad för den juridiska tjänstemannabanan, väcktes alltmer en oro, ett qual, en half förtviflan öfver otillräckliga Elementarkunskaper, halfva och orediga vetenskapliga begrepp och med detsamma ett tvingande behof, att om möjligt söka återtaga det förlorade. Så återkom han, efter en femårig frånvaro, till Akademien med fast beslut att, kosta hvad det ville, i allt hvad han studerade, vinna systematisk ordning, sammanhang och klarhet.

Det var dock visst icke någon ostadighet i lynnet och karakteren, som förmådde honom att så snart lemna den engång beträdda juridiska banan och öfvergå till den presterliga. Han hade ingen vedervilja för juridiken som studium; men alltför många orsaker bidrogo att göra dess praktiska utöfning för honom förhatlig, hvartill visserligen hörde en alltför stor ömtålighet i känsla, vämjelse för det vid våra underdomstolar gängse advokatoriska eländet, och vid den dagliga åsynen af process-menniskors dubbelhet och samvetslöshet. Med den juridiska protokollstilen hade han äfven ganska svårt att förlika sig, men parodierade den stundom icke olyckligt till sina kamraters förlustelse. Till

hans beslut att öfvergifva den juridiska banan bidrog väl icke litet, att hans i öfrigt så aktningssvärde och förståndige fader, med nog litet afseende på sonens fallenheter och anlag (till räkenskapskarl dugde denne minst af allt), fordrade, att han skulle ingå som kammarskrifvare vid Krigs-Commisariatet under kriget 1808 och 1809. Väl fick han sommarens detta år fadrens tillåtelse att uppressa till Stockholm, för att återgå till den juridiska banan; men han måste känna ett stort obehag af att då se sig förbigången af och underlägsen så många kamrater, med hvilka han så väl i examina som tjänstgöring kunnat fullkomligen täfla. Icke mindre verkade den riktning hans bildning redan tagit vid Akademien, der Goethe, Schiller, Wieland m. fl. och äfven Fichte och Schelling blifvit hans älsklingar, och der han börjat införlifva sig med de vittra, litterära och philosophiska åsigt, som då gjort sig der gällande.

Redan som skolgosse skref han romaner, temligen slaviska efterapningar af Lafontaine, men som dock begärligt lästes af skolkamraterne, äfvensom en mängd poesier, hvilka åtminstone vittnade om en lifligare inbillningskraft och en bjertare poetisk kolorit, än allt hvad han sedan i denna väg förmått producera. Troligen hade dock hans författarskap i sednare år till stor del uteblifvit, om han med mera framgång, mer fysisk och moralisk kraft, en bättre helsa och en mindre svag talorgan kunnat muntligen göra sina ideer gällande; men vanligen af andra, som han tilltrrodde mindre verklig insigt, öfverröstad och derigenom äfven af honom bragt ur fattning och jemnvigt, hade han med sin varma känsla och öfvertygelse om vissa ideers och lifsfrågors sanning, ingen annau utväg, än att uppträda som författare, churu lifligt kännande huru mycket, som i detta afseende föttades honom.

En mångårig giktsjuklighet har i betydlig mån förlamat själens så väl som kroppens krafter och hindrat honom att med erforderlig ansträngning, system och consequens utveckla, hvad han äfven i äldre år innerligt och varmt känt i sin själ, äfvensom att med mera framgång verka i sitt presterliga kall. Sorgen öfver förlusten af en ousägligt älskad, förträfflig dotter har slutligen rågat olusten för yttre verksamhet och gjort behovet af lugn och frid till ett högst behof.

Så väl i utgifna skrifter, som då hans muntliga om-
döme påkallades, har han alltifrån sin första ungdom med värma yrkat: den rätt förstådda Politikens nära samband

med och nödvändiga, negativa afseende på Religionen och Christendomen, således de administrativa, legislativa, stats-ekonomiska m. m. grundsatzernas fullt medvetna beroende af christendomens anda, derföre äfven menniskovärdets d. ä. den christligt-politiska frihetens fullkomliga erkännande i statsförfattning, representation, lagstiftning, tryck- och näringsfrihet; — en i vår tid nödvändig förmedlings- och öfvergångs-process från de mer än någonsin gångbara Naturalistiska, Deistiska, Fatalistiska, Pantheistiska Religions-åsigterna hos våra ståndspersoner, embets- och tjänstemän till sann christendom, en process, den han i afseende på den dertill erforderliga, gradvisa utvecklingen sökt gifva formen af en orden och kallat Fridlands- eller Christus-Pantheismens; — en mera sjelfständig anda i uppfostran och undervisning, medverkad genom en så kallad Sokratis skolormethod; — den utförligare Grammatikens besparande till en sednare period af språkbildningen; — en mera solid qvinnobildning; — en verklig Nationaltheater; — föreläsningssällskap i städerna; — ett förändradt löningssätt för presterskapet — och framförallt en förändrad, på fria val och enkammersystem grundad National-representation.

Skrifter: Läsning för bildade Fruntimmer. Sthm 1818. — Praktisk Handbok för Vexelundervisnings-Skolor. Linköp. 1820. — Staten betraktad som Uppfostrings-Institut. Sthm 1823. (Fördelaktigt bedömd i Tyska Tidskr. Hermes). — Aforismer och Paradoxer; Skaldestycken. Ib. 1824. — De båda Verldarne, Öfv. från Engelskan. Ib. 1824. — Afskedspredikan i Fogelviks Kyrka på 24:e Sönd., efter Tref. Sthm 1828. — Litterärt Thema med Variationer eller Litterära Reminiscenser. Prosa och vers. Ib. 1830. — Tal i Stockholms Prestsällskap å Högtidsdagen d. 31 Oct. om de Religiösa och Politiska åsigternas samband och vexelverkan. Införd i 11:e häft. af Tidskr. Mimer. Ib. s. å. — Amelie. Öfv. Originalen af Statsfrun, Grefvinnan Adine Posse, född de Bréant. Ib. s. å. — (Som lärare i N. Element.-Skolan utgifvit): Berättelser ur Kyrkohistorien. Ib. s. å. — Predikan om Dryckenskap. Jönköp. 1832. — 2:ne Häftet Predikningar i Tidens Anda. (I det förra af dessa finnes en predikan på Annandag Jul 1830 i Enkhuskyrkan, som på sin tid gjorde ett visst uppseende och föranledde skriftvexling i tidningarne). Sthm 1833—41. — Försök till Populär framställning af Christus-Pantheismen. Ib. 1835. — Blanquis Grundritning till Stats-Ekonomien. Öfv. Skara 1834. — Aforismer ur Historiens och Politikens områden. Öfv. Ib. s. å. — Fridland. Venersb. 1839. — Smärre Berättelser. Öfv. Jönköp. 1841. — Dessutom finnas under en mängd år af honom författade tidnings-artiklar, införde i: Aftonbladet, Dagligt Allehanda och dess Aftontidning, Medborgaren, Venersborgs Tidning m. fl. i Religion, Politik, Uppfostran, Filosofi, Qvinnobildning, Mannabildning m. m.

RÅLAMB. — De märkligaste af ätten.

Ätten Rålamb är svensk och sades af Kon. Gustaf II Adolph vara af bondestam. Men i tider, då Lagman "skulle bondeson vara", utträdde flera domare af denna släkt. Den har också i sekler bibehållit en slags litterär pregel.

Den äldste man lär känna i släkten är *Peder Raalamb*, Häradshöfding i Gestrikland 1418, som kallas Frelsismand i Gestrikland *) 1446 och lefde ännu 1458, förde ett rålamm i delad sköld, springande till höger, i det öfre fältet af guld, i det nedre blått; ett halft uppspringande rålamm på hjelmen. Hans son *Sigfrid Pedersson* till Backa var gift med *Michelsdotter Brita Björnram* till Ytterby. Dennes son *Anders Sigfridsson* till Öön och Backa var g. m. *Anna Pedersdotter Dreba*, hvilkas ena son *Peder Andersson Raalamb* i Svartavik af vapn bevittnade ett gåfvobref till Upsala Domkyrka 1471; Underlagman i Gestrikland 1517; Lagman i Helsingland 1526; då den andre sonen *Sigfrid Andersson Raalamb* till Backa och Tranås var Landsdomare i Helsingland, g. m. *Sissela Dufva*, Bengt Olssons dotter till Munkeby. Dennes son

1. RÅLAMB, ANDERS SIGFRIDSSON

till Bro, Länna och Aspevik adlades af K. Gustaf I år 1544 med sina fäders vapen, Befallningsman på Stockholms slott 1563, Öfverste för det krigsfolk, som sändes till Finland att fängsla Hertig Johan och dess Furstinna s. å. **). Rålamb tog Johan och Catharina Jagellonica till fånga d. 12 Aug. och förde dem till Stockholm. Blef s. å. Lagman öfver allt Norrland (Vesterbotten, Ångermanland, Medelpad och Helsingland). 1564 Tygmästare öfver Artilleriet. Blef s. å. skickad med folk och stycken till Bleking, der Lyckå slott intogs. 1565 Öfverste-Tygmästare; bevisade Bohus belägring 1566; men föll s. å. i onåd hos Kon. Erik, som befalle Jöran Persson föra honom och Nils Boije "i triumf", för det de efterlätit Hert. Johan för goda villkor. Deltog i 1568 års fälttåg i Halland. Höll en tapper skärmytsling med de Danska vid Engelholm, der han blef sårad; gjorde på återtåget ett godt byte och nedslog en hop af en fänika

*) En Elias Magni Rhalambius *Gestricius*, Physices Prof. i Upsala, död 1608, synes vara af den Gestrikländska släkt. Dennes son Magnus blef som Assessor i Åbo Hofrätt adlad med namnet *Rålambetjerna*.

**) Se Werwings K. Sigismunds Hist. s. 7.

Tyska soldater. Den 20 Jan. 1566 skref Nils Boije till Svante Sture: "Så gifver jagh E. N. vennlighenn och ödmucheligen tilkienne, att uti förgår, som var thenn 18 Jan. kom Annders Sigfridzsson hit (till Skara) och berättade hann att thz Schyte, som ifrå Stockholm komma skulle och till thette tugh är ernedt, ähnn då på andher sijde uhm Tiwedenn vare schulle. Och gaff för:de And:s sådanne förtröstning ther upå att för:de Schytt inom 8 dagar schall vare hijt förmodenes. ... Och drogh för:de And:s i går till Hio ther att bestelle uhm hvad del som till thette tågh behöfs." (De la Gard. Arch. I. 189).

Vi känna ej om det var barmhertighet mot K. Erik att använda en förut förtrogen tjänare till hans bevakning eller en följd af Rålamb's omkastning i sinnesförhållandet till K. Gustafs söner, till följd af den hånliga behandlingen 1566. Men det sednare är sannolikast, helst vi finna honom utgöra den lilla kamarillan omkring K. Johan III, till hvilken Frih. Pontus De la Gardie, främlingen, vände sig, för att, som Geijer anmärker, ha K. Johans öra. Då De la Gardie skref till K. Johans Sekreterare, den illa beryktade Johan Henriks-son, omkring 1574, bad han helsa "Amicos maxime D. Andream Sigfridi & D. Ericum Matei, quos etiam amanter oro mihi velle esse in auxilium." (De la Gard. Arch. IV. 218). Erik Mattsson (Kiörning). gift med Cecilia Andersdotter (Rålamb) öfvergick, som bekant är, till katolska läran och svärfadern ansågs densamma mycket tillgifven.

K. Johan gaf R. Aspevik till evärdelig egendom 1571. Han "brukades på Polniska resan" 1572. Dog 1585. Gift med 1) Anna Björnram, Lars Olofssons till Isnäs dotter. 2) Anna Butz, dotter af en Broder Butz till Risa, troligen sonson af RiksR. Broder Butz till Bolmstad, som lefde 1450. Från detta moderne inkom namnet *Bror* i Rålambska släkten.

Han hade med den förra, utom dottern *Cecilia*, sönerne *Sigfrid* och *Lars*; i sednare giftet *Bror*.

Skrift: Anders Sigfridssons Rålamb's Annotationsbok 1576. N:o 54 in 4:o i Rålambska Bibliotheket.

(Källa: Underrättelse om Rålambska familjen från äldre tider. N:o 100 i Rålambska Bibl. in fol.)

2. RÅLAMBS, SIGFRID ANDERSSON

egde K. Johans förtroende och sändes som Konungens Legat till Crim 1591 jemte Erik Falk (som sedan halshögs i Linköping) och en Sekret. Schubert. Följden af legationen

var att de Crimske Tartarerna gjorde ett för dem visst olyckligt anfall på Ryssarne, men hvilket var för Sverige gagnligt, delande Czarens krafter, så att Svenskarne 1591 vunno en seger, hvaröfver hölls allmän tacksägelse i riket och som beredde K. Johan en af hans sista fröjder. Dalin, Svea R. Hist. II. s. 222, 224.

3. RÅLAMB, LARS ANDERSSON

uppväxte också i trohet till K. Johan, öfverflyttande densamma till sitt förderf på sonen K. Sigismund. Då Sigismund tillsatt Johan Sparre som Ståthållare på Calmar slott, biträdd af Christopher Andersson (Gyllengrip) och Lars Andersson R. 1598, blefvo de på Hertig Carls befallning, sedan de åt honom nödgats uppgifva slottet och en af deras närmaste, Farensbak, i blinken hängts, på fjärde dagen derefter halshuggne d. 16 Maj 1599 (ej 1597, som Berch uppgifver), hvarpå deras hufvuden sattes på jernstänger öfver Calmare stadsport, — ett af bladen i Hertig Carls "slaktarbänk."

Äfven lär Lars R. haft katholska sympathier. Bland Rålambhs brott räknades, att det var han som förde S:t Brigittas, S:t Catharinas och S:t Ingridis reliquier med de silfverkrin, hvari de förvarades, från Vadstena till K. Sigismund i Calmar 1598, hvarest de kommo till Polen. Han hade ock fört ett Konungens bref till Riksens Ständer, dat. d. 15 Jan. 1597.

4. RÅLAMB, BROR ANDERSSON

till Bro och Länna, föddes i andra giftet 1568. Blef 1613 Kammar-Råd, 1622 Ståthållare öfver Nerike och Vermland, Arboga, Nora och Linde Bergslag. 1624 Landshöfd. öfver Vestmanland. 1626 Ståthållare på Vesterås slott. 1627 Assessor i Svea Hofrätt. Vice Präses s. å. 1630 utnämnd till President i Åbo Hofrätt, fick han dock före tillträdet afsked, hvarmed följde befallning att Regeringen skulle arrestera hans förlänningar, tills han inför Domstol systerade en sin son, som djupt in i Tyskland i ett obehagadt ögonblick förgått sig, då fadren ej ens, der han var i Stockholm, konnat ana något dylikt. I Sveriges biographi är denna händelse af ej ringa vikt. Dervid framstår, liksom vid åsklagen i naturens rike, mycket i ljus, som i lugna tider ligger beskuggadt. Och män, sådane som Gustaf II Adolph,

Rika-Cancellaren Ax. Oxenstierna m. fl. af Sveriges Råd synes dervid — på närmaste håll. Deråt synes här större uppmärksamhet böra lemnas, om det också anses för obehöfligt att i Sveriges historia afhöljas.

Ealigt ett bevisande *) document, som förvarades ej längesedan på Strö, men hvilket egarne ej velat lemna åt offentligheten af en aktningssvärd pietet mot en stor Konungs minne **), var det ett ögonblick, då Gustaf Adolph den stores sol hade sin förmörkelse — efter "bordets nöjen." På ett mindre passande sätt hade Konungen befallt den unga Kammarherren Erik Brodersson R. förrätta en tjänst, som annars plägade tillhöra den lägre betjeningen, att nemligen "credentzera" d. ä. gå omkring bordet och påfylla drickesglasen. Han lär med skäl funnit, att der redan var druckit mer än nog och torde, som en god son snarast velat använda "Noachstäcket" öfver hvad som var, ej öka skuggorna omkring sig. Nog af, han hade vägrat och afsläsat sig. Märkligt är, att en dylik "vanvördnad" kunde så uppröra en stor man, som då dagligen drack ära af vida mera smickrande art till högsta öfvermått. Konungen sjelf berättar derom i ett bref till Riksrådet i Sverige af den 19 Nov. följdt af ett nytt bref af d. 28 Nov. 1631, huruledes Erik R. om aftonen d. 18 Nov. gjort oss ett stort förtret, i det han, då Vi med några förnämlige furstliga personer sutto till taffels och ingen annan af vårt hoffolk var tillstädes, som Oss vid bordet tillbörligen kunde uppå akta, så att Vi derföre sjelfve hafve befallt honom att stiga för bordet och der det vanliga credenserandet förrätta; så hafver han vår egen befallning och konungslige person och wyrd i samt så många Förstars ansenlige présence och den nödtorften, som då var förhanden, så litet ansett, att han icke allenast intet vår befallning efterkommit, utan är och der ofvan på genast trädd af Salen." Som Konungen nu intet

*) Det erkännes ha verkat den ändring i uppfattning, som här möter, jemnfördt med den som läses i Sveriges Sk. Litt. & D. n. 251.

**) Denna ädla försakelse af Rålambska namnets inschafvare i tvenne seklar synes kräfva en ersättning af historiens målsmän, som ej få bindas af considerationer till Plato och Aristoteles, då det gäller sanningens rätt. Särskildt må det tillhöra den, som gerna önskar att sjelfva möjligheten af dylika förmörkelser måtte hos alla försvinna, att föra mindre storheter till sinnes, huru de ej kunna bättre undgå förmörkelser, som kunnat ske i sjelfva solen, än genom att ej ställa sig framför den så lätt förmörkande månen — det der "credentzerandet." Man vet, huru Carl XII efter ett stapplande förbyggde återfall!

assars kunde dömma, än att hans fader honom till en sådan odygdd uppfödt och att derunder något annat torde sticka, att han så högfärdligen torts förtörna sin Konung, ty befalltes Riksrådet, att sätta hans faders gods och förläningar i qvarstad, tills han systerade inför domstol den afvikna sonen; liksom fadren till dess skulle blifva afsatt och sig i sitt hus uppehålla. Detta skedde för att lära andra föräldrar, huru de skulle upptukta sina barn. Till fadren skrefs samma dag, huru Kon. ej längre unnade honom de beneficier och digniteter, han prålade af, utaf Konungens nåd bekomna, upprepande i korthet hvad breffen till Rådet innehöllo. Den 11 Apr. 1632 blefvo de förra breffen först uppläste i Rådet. Fullmakten till Jöns Kurck, att succedera Bror Andersson var redan sänd till den förra, men Rådet beslöt att intercedendo bedja att K. Maj:t sig nådigst mot Bror Andersson intet förifra ville, alldenstund han öfver sin sons faute plötsligt är sjuk blefven och sonen, så vidt någon visste, hvarken uppehöll sig i Sverige eller Finland. Den 14 Apr. afgick ett bref till K. Maj:t i nämnde ärende. Der intygades, att fadren hade från barndomen hållit denna sin son till bokliga konster, ära och dygd, samt nästan all sin förmögenhet i främmande land påkostat, på det han desto skickligare måtte blifva att framdeles tjena sin Konung, hvarföre Rådet bad, att K. Maj:t ville den gamle oskyldige mannen förskona från afsättning. Derpå svarade Konungen d. 26 Jun. 1632: Hvad det vidkommer, att Bror Andersson sin sons brott icke umgälla skall, är väl en ting, som hafver sitt betänkande; men alldenstund han icke hafver med större nit uppfödt sin son, så nu upprepas den förra querelen, med tillägg, att sonen borde ej varit så högfärdig, helst han; så vidt fadren vidkommer, var af bondeätt. (Hade dock, fem s. k. anor!) Konungen hade tagit fadren in i Cammaren, der han likväl ej så lätteligen plägade taga personer af så ringa börd och dertill han väl kunnat finna en skicklig person inom högre stånd; vidblifvande sitt förra beslut utan mildring. Derpå svarade Riksens Råd (Jak. De la Gardie, Carl Carlsson Gyllenhjelm, Gabr. Oxenstierna, Per Baner och Per Brahe), det christlig kärlek och medlidande för den säkerligen oskyldige fadren, som en åldrig man, den sina dagar i fäderneslandets tjänst förnött hade, bevekt dem att för honom intercedera, i förhoppning att H. Maj:t icke skulle i denna sin vida frånvaro draga dertill misshag; men då K. Maj:t åter förklarar sin vilja och befallning, kunde de nu blott svara, att fadrens

förläning var vederkänd, liksom att han lemnat Finland och förhöll sig på sin gård; skrifvet d. 25 Aug. 1632. Efter Konungens död skref Rådet till Riks-Cancelleren d. 19 Jun. 1633, att det ej kände någon ung person, som bättre kunde tjena att använda som Gesandt till Persien, än unge Er. Brorsson, men i anseende till den onåd, hvori han var hos Sal. K. Maj:t, kunde det synas betänkligt, att låta honom nu sustinera H. Maj:ts person. Men detta uppdrag hölle honom också år och dag aflägsnad. Saken öfverlemnades derföre till Riks-Cancellerns dijudication. Det samma skrefs åter af Rådet (Jak. De la Gardie, P. Baner, C. Fleming) d. 17 Juli med tillägg af två skäl, först, att Enkedrottningen ej ville lida honom här i landet och sedan att han säkerligen skulle särdeles vinnlägga sig att väl förrätta sitt uppdrag, för att upphjelpa sig sjelf efter sin "faute." Derpå svarade Riks-Cancelleren d. 3 Aug. att det vore bäst sända Henr. Fleming till Persien, men Erik Brorsson fann han bäst, efter Hennes Maj:t (Maria Eleonora) honom hos Riks-Cancelleren recommenderat hafver, att han som en ung kartsändes ut till Riks-Canc., som ville se till, att han gjorde nyttig och brukelig för fäderneslandet. Den 25 Mars 1634 skref Ax. Oxenstierna till "Drott. Christina", huru, genom Drott. Maria Eleonoras milda intercession, då H. Maj:s ville låta sin ogunst mot sonen och särdeles den mot fadren falla, Riks-Canc. ansåg sig kunna bedja Regerande Drottningen låta fadren åter anställas i statens tjänst, varande Ax. Oxenstierna fullt viss om fadrens tjänst och trohet. Rådet utnämnde nu fadren till Landshöfd. öfver Norra och Södra Finland d. 14 Oct. 1634 *). Enkedrottningens intercession för sonen lär väl ej varit varm, om den varit någon, ty då Riks-Cancellerns bref upplästes i Rådet, förmalte Axel Baner, huru Enkedrottningen sagt honom att hon förtyckte, att man uppdragit Erik Brorsson att bära Sal. Konungens lik; hvarpå svarades, att det var af elaklammenniskor angifvet för Hennes Maj:t, saknande all grund.

*) Han fick som Landshöfding en särskild instruction af 4 punkter. Enligt den 3:e borde han hålla undersåtarne i god affection mot Rikets Regering. Han skulle föra diarium om hvad och märkligt förekom, engång om året komma till Stockholm att göra redd för sin administration vid hel. 3 Kungars dag och efter 3 vara ordinarie fri, då en annan skulle substitueras. Befanns han ha väl förestått sitt kall, lofvades qvittens, åra och bättre besoldning. Befannos klögomål, stände ransakning, följd af laga domskyldig att undgälla hvad rätten stadgat. De la Gard. Arch. XI. 140

Bror Andersson tog afsked 1637 och dog på Bro d, 5 Juni 1647, begravnen i Clara kyrka i Stockholm. Han var gift 1) med *Anna Oxenstierna*, dotter af Frih. Erik Gabrielsson O. I detta gifte föddes *Erik, Anders, Carl* och *Christer*, hvaraf man finner, att Erik var född af en Ax. Oxenstiernas hustru. 2) med *Anna Claesdotter Tott*.

(Källor: C. Adlersparres Saml. I 165 f. — N. Sv. Bibl. II. 549, 548. — Handskrifter i Rålambeka Bibl., hvaribland Åtskilliga bref och handl. om Bror R. och dess fru Br. B., som föll i onåd hos K. Gustaf Adolph. II. 184 in fol. samt — Supplik in orig. af Erik Brorsson till Gustaf Adolph och sedan till Drottin. Christina i N:o 165 in fol. — Erik Rålambes bref 1644 anf. st. N:o 165.)

3. RÅLAMBE, ERIK BRODERSSON,

hvars ögonblickliga, tydligen öfverlaggda ungdoms "faute" gjorde så mycket buller, hade studerat i Upsala och då tillit och 1622 utgifvit en oration af en nog besynnerlig titel: de Veritatis laudatissimæ virtutis præ eminentia prælege, vino et muliere. Kan denna sammanställning af Köning, vin och qvinnor ha haft ett syfte, som sårat en Achilles' hæl? Eller har den så blifvit af afundsmän framkallad, så att veden var framburen, förrän eldgnistan kom? Och ansågs fadren ha varit en Censor, som gillat, om ej rector, som låtit den unga gossen framföra detta verk i huset? Vi ha ej haft tillfälle läsa denna oration. Ynglingen utgaf i Upsala samma år en religiös oration de Christo horto agonizante, in urbe patiente, in monte moriente. Begge in 4:o. År 1629 var han i Paris. (Gjörwells Nya Sv. Bibl. II. 542, 548). Till K. Gustaf Adolph hade han kommit i Drottin. Maria Eleonoras svit. (Han kallas Kammarherre i Carlmarkska Tabellerne). Obekant är hvar han höll för döld från d. 18 Nov. 1631 till Kon. Gustaf Adolphs död. Men af Ax. Oxenstiernas bref i Aug. 1633 synes, att han då var i Sverige och sändes väl nu ut till Riks-Canc. Maj 1634 var han ej i Sverige. 1635 var han i Paris och hade der vunnit den store Grotii innerliga tillgifvenhet. Och som denne visste, att han var den store Axel här, skref han postdagligen till Riks-Cancelleren om den unge mannens sjukdom, som inträffat i Maj. Sublimitas Tua sedat ipsum a me dilectum, non tantum pro reverentia, sed etiam pro Sublimitati Tuz debeat, verum etiam ob proprias virtutes. Nostra sane cura et ad Deum preces ipsi non parant. ... Quo major spes affulserat, eo tristius mihi, utriusque familiaris meæ evenit, quod hujus diei mane (d. 16 Maj) Nob. D:um Broersonum amisimus, aut, ut christianius

loquar, ad Deum præmisimus. Läkarne hade haft all vård om kroppen, Dr. Hambræus all vård om själen. Än på den 19 Maj skref H. Grotius om hans egregiæ virtutes. Ham labores et ærumnæ blefvo ock anmärkta*).

Hans bröder *Anders*, *Carl* och *Christer* äro mindre bekanta. Anders utgaf en oration de gratitudine i Upsala 1622. Christer hade en son *Gideon Rålamb* (lefde 1682), hvars gren utdog med dennes son en *Claes Rålamb*. Namnkunnigast af Bror Anderssons söner blef

6. RÅLAMB, CLAES

född i andra gifftet med Anna Tott d. 8 eller 2 Maj 1621 i Stockholm. Studerade i Upsala, reste utomlands 1642, återkom 1644 i Franska Ambassadeuren De la Tuilleries avit brukad i Svenska Cancelliet, under det Ambassad. dröjde i Münster och Osnabrück, erbjuden anställning vid Svenska armeen af L. Torstensson. I Helsingör hade han lyckligt undgått ett försåt, begripligt under då varande fredsbrott. Den berättelse han aflade inför Hennes Maj:t om hvad han på resan förnummit, vann Ax. Oxenstiernas uppmärksamhet. Han fick som Cavaljer följa de Svenska Commissarierna till fredsverket i Brömsebro och sändes till Drottningen att anföra ett mötande hinder, då han åter affärdades med ett bref till Ax. Oxenstierna, hvarpå freden slöts tredje dagen efter hans återkomst. Sedan bodde R. i all stillhet i 10 år på sitt gods, studerande och författande. Carl X Gustaf kallade honom till sitt hof, utnämmande honom d. 30 Juni 1655 till Hof- och Krigs-Råd (ej 1657 såsom Odencrant uppges i Götha Hofrätts hist.), och tog honom med sig på sin krigsfärd. Vid tractaten med Polska Ständerna i Waschau sågs R. arbeta under Bengt Oxenstierna. Då Polak adeln till stor del flydde in i Schlesien, lyckades R. att förmå dessa herrar, att utan fruktan för Svenska Konungens återvända till sina gods. De lofvade till och med att "på sonligen sittja upp till Carl Gustafs försvar" om så behöfdes. Men den adel, som var kring Johan Casimir, anlade ett försåt mot Rålamb och Svenskarne i Posen, dervid 74 stu

*) I Nya Sv. Bibl. I B. 2. s. 17 finnes Erik Brodersson Rålamb ha inskrifvit sig som medlem af den Lutherska församlingen i Paris. Det må ej förvillas, att hans namn står näst under ett år 1663, liksom det förvillas, att Carl Gustafs står vid 1626. Documentet har tydligen behandlats som en stambok, der man ej skrifvit i någon ordning.

och armstarka munkar anförde en hop borgare. R. räddade sig ej blott för denna fara, utan ock då Czernicki kom, sedan han öfverrumplat Markgreffvens af Baden troppar, med en "flygande armé" af 3000 man, att belägra Posen; man studsade öfver R:s anläggningar, emedan ingen annars kunde märka, än att alla tillträden till staden voro underminerade och det var ännu i friskt minne hurudant fyrverk var anrättadt vid Sandomir*). Emelleftid ankommo Hert. Adolph Johan och Gr. C. G. Wrangel med hjälp, då blott 200 soldater funnos inom fästningen. Kon. Carl Gustaf kallade nu R. till sig och sände honom till Turkiska Kejsaren i en angelägen beskickning, som skulle bli fienderna hemlig. Han anträdde resan d. 22 Febr. 1657, delande sin svit på åtskilliga vägar, själf tagande på sig många skepelser. I Tyskland var han student, i Böhmen och Mähren officer, i Österrike en stallmästare, som till och med i Wien begärde se på vackra hästar, som han skulle uppköpa åt Sv. Ministern i Sachsen. Genom Ungern tågade han från den ena landtmarknaden till den andra, blott det bar af mot Turkiska gränsen, förande med sig åtskilliga smärre kramvaror, särdeles lyckligt agerande en handelslysten köpman. Han hade i Polen mött Biskopen af Cracow, Kronmarskalken Lubomirski m. fl. som sett R. hos Kon. Carl Gustaf, utan att väcka deras efter honom spejande misstanka. En postmästare, som ifrigt väntade Rålamb, blef af R. så fast försäkrad att ej ha honom framför sig, att han försåg honom med recommendationsbref och gaf honom privata commissioner. Viziren emottog honom, som nu samlat sin svit, vid Silistria. R. emottogs väl af Sultan och hade vunnit än större fördelar åt Sveriges Konung, om ej missförstånd af dennes dragande mot Danmark vållat en nedstämmning af Sul-

*) Så Berch. Härom nämner dock ej Claes R. själf i ett bref rörande dessa händelser af Posen d. 2 Maj 1656 till General Maj. (sedan RikaR.) Frih. Arv. Forberg. Det heter deri, att de belägrade, för att desto bättre kunna försvara staden, måst förbränna förstäderna, fördriva alla munkar och andliga personer samt annamma Borgmästares och Råds samt Borgerskapets ed till Kon. af Sverige; att Czernicki utspridt att Svenska Konungen vore omcinglad och således en ruinerad fiende, hvarigenom han bragt till sig en stor del af Polniska adeln; att han "satt öfver Wartan i mening Posen på två sidor tillika att attackera, men är af inbragt rykte om den Svenske arméens ankomst nödgat vorden samma sina tronpper i största hast tillbaka hemta låta och hafver sig dermed satt vid Gnesen." Likväl hade hans partier om nätterna kommit in i förstaden och attackerat Svenskarnes vakt.

tans första beundran. Med mycken klokhet vann R. likväl hufvudsakligen det han borde söka, ehuru han först d. 23 Febr. 1638 fick återvända till sin Konung, som träffades i Götheborg d. 27 Maj s. å. Han hade uppsatt en ministeriell berättelse om sin resa i form af ett Diarium, som är helt annat än den berättelse om resan, som trycktes. Den förra, en vidlyftig handskrift fanns ännu till på Högsjö hos hans ättlingar, i förra seklet, enligt Berch och Warmholtz. I belöning tillät honom K. Carl Gustaf att välja mellan två län eller att förblifva hos Konungen. Det sista valdes och han brukades sedan i flera grannliga commissioner intill Konungens död *).

Efter denna olyckliga död se vi Claes R. beträda Riksdagsmannabanan. Han förde ordet för tredje classen på Riddarhuset och talade mot Konungens testamente, "helst ej Konungen utan Ständerne hade makt att förordna om rikets styrelse." Han blef d. 2 Juni 1660 utnämnd till Landshöfding öfver Upland, dermed han fortfor till d. 18 Aug. 1664. Redan den 5 Sept. 1660 finna vi honom tillskrifva Rikets Drotz rörande en bonde, Per Eriksson i Edinge, som nitälskade för helgden åt Konungens testamente. Landshöfdingen höll sina spioner på honom, och dessa berättade nedslående saker. Mannen var Tolfman och så aktad af den öfriga Nämnden, att den alltid satte honom främst ibland sig och fordrade att, då de uppgingo uti rätten, han skulle som deras förman gå främst. Och denne man hade tagit till sig häradets signet, det han likväl nekade till. Då på Landshöfdingens tillställning tvenne hans gamle vänner "liksom af sig sjelfve", afstyrkt P. Eriksson att efterstå att nu bli riksdagsman, hade han svarat, att han skulle draga till herredagen, fast han skulle mista hufvudet derigenom, och hade låtit, det nu med två vittnen kunde styrkas, de orden undfalla sig: "menen J jag vet icke huru tillstår? Hert. Adolph har 3000 man färdige när omtränger." Landshöfdingen begärde Drotzets ordre, om han ej för de orden kunde bemäktiga sig Per Erssons person. (Handl. rör. Skand. Hist. IX. 235).

*) Han var i fältlägret för Köpenhamn d. 2 Febr. 1659, under rättande General Forberg i Helsingborg, att stormen var bestämd att ske förra natten eller den följande, men att den infallande frosten vållat något uppskof. Han satt i en Commissorial-Rätt i Malmö någon tid derefter öfver de i staden upproriska, af hvilka några flytt, som borde stämmas att infinna sig inför Rätten så väl i Helsingborg som Landskrona genom citation på Rådstugudörrarne.

Den aristokratiën så trogne mannen fick snart högre bestyr än att spionera på Nämndemän. Sedan han uppbyggt den ena af rundelarne på Upsala slott, som i Dr. Christinas tid nedbrunnit och "verkat för länets uppkomst till samtliga invånarnes goda nöje", enligt hvad Berch vetat, blef han af Riks-Cancelleren, "som trodde honom vara sitt kreatur", insett i Kammaren, nyss efter det Palmstruehska banken gjort 200,000 Rdr banqueroute. Riks-Råds-fullmakten är daterad d. 18 Aug. förenad med Hofrätts-Råds-fullmakt för K. Hofrätten i Åbo, och Rikskammar-Råds-fullmakten är daterad d. 12 Sept. s. å. Riksrådet Gustaf Bonde d. y., som fällt det nyss anförda yttrandet om Gr. M. G. De la Gardies missräkning, anmärker, att Rålamb likväl höll sig vid rätt och rikets bästa, följande Skattmästarens (G. Bondes) maximer. R. antog således ett project öfver Staten af Stats-Commisarién Berg (sedan adlad Palmqvist), genom hvilket ej allena Staten skulle bära sig och alla nödtorfter stoppas, utan ock 30,000 dlr samt till gälds betalning årligen afsättas. Det blef dock omöjligt att följa genom Brehmiska expeditionens dryga kostnader. Då Riksrådet G. Bonde dött 1667, kräfdes Riks-Cancelleren räkenskap af Claes R. och Henr. Falkenberg. De aflade en dylik, som i Senaten kastade mycken skugga öfver Riks-Cancelleren. Så bildades en compact opposition mot denna inom sjelfva Rådet och då Cancelleren, heter det i G. Bondes Sv. Anekdoter, reste öfver Påsken ut på landet 1668 "ramade Sten Bjelke, Knut Kurck, Claes Rålamb och Matts Björneclou tillfälle och kastade Franska alliansen öfverända"; men hvarpå Rålamb aflägsnades genom att utnämnas till Öfverståthållare i Stockholm den 18 Juni 1673. I Rådsprotokollerna finner man dock ej grunddragen till denna på tradition *) stödda skildring, som återopats af våra häfdatecknare (Rühs uttrycker sig: "påsktiden 1668 begagnade Sten Bjelke, den storhertade Kurck, Cl. Rålamb och Björneclou De la Gardies frånvaro och gjorde Franska alliansen om intet", uppreparande också Bondes uppgift, att De la Gardie sökte éloignera fältherrén Wrangel såsom gynnande G. Bondes consilier). Den 30 Mars ha vi först träffat det ärendet i Rådsprotokollerna. Då talar Riks-Cancelleren för tractaten med England och Holland, yttrande, sedan han

*) Att traditionen hade grund i det som taltes utom Rådet i Stockholm vid samma tid frågorna förhådes inom Råder, finner man af Basserodes depecher vid samma tid. Fryxells Handl. III D. Men på dylikt tal får man väl ej alltid fullkomligt lita.

reciterat ett Grefve Dohnas bref: allt derföre är det högst af nöden att vi väl se oss före, sättjandes oss för ögonen för all ting Sveriges veritable intresse. . . . *Necessitas negotii* bör visas Ständerne. . . . Sedan är ock nödigt skaffa sig vänner att lita på. Gallia torde fuller göra sttt yttersta att devinciera sig Sverige, men det frågas, om icke Frankrike mera kunde det göra studio att draga oss ifrån England och Holland än af deras veritable intresse. Han judicierar af Gr. Dohnas bref, att alliancen med England och Holland intet är ett så desperat verk. Fick man ock af dem ej subsidier, så borde subsidier ej vara något momentum eller conditio till någon allians utan en Stats intresse. Denne af De la Gardie, genom ingenting mindre än tillställning af ett krig, aflägsnade Wrangel, söker han sjelf hemkalla i anledning af en riksdag. Det heter d. 30 Mars 1668: *Riks-Canc.* förfrågar sig om H. Riksmarsken ej borde kallas hem till riksdagen. *Riks-Amiralen* mente ja. *G. Kurck* och *Cl. Rålamb*: ja. *N. Brahe*: nej. Armeen måste ha en, som den har reflexion på. *Riks-Canc.* Henr. Horn eller Gr. Dohna kunna det prestera. *Drottn.* idem. Riksmarsken kan komma hem på samma skepp, som för H. Horn ut. *St. Bjelke*: Riksmarskens person är ej vid riksdagen nödig. *Resol.* blef eftersånd. Den 1 April förklarade *Riks-Canc.* att man ej borde inveckla sig i krig, *inconsultis Ordd. regni.* Gustaf Adolph gjorde det ej, utan *communicerade similem casum* med Ständerne. *St. Bjelke* ansåg att Ständerne gifvit Regeringen temligen ampel makt i slik casus. *Riks-Canc.* yrkar ändå, att Regeringen ej har makt engagera sig i krig. *N. Brahe* förfäktade ifrigt den motsatta meningen. *Riks-Canc.* Det vore ondt, att justifiera samma engagement, men försvarligast vore det att förvänta *Ordinum consensum.* *Cl. Rålamb*: samma mening. *N. Brahe* yttrar åter den motsatta. Den 7 April. *Björnkrou* föreslår att gå in engagement med *Basserode.* *Cl. Rålamb* idem. *Rn. Kurck* idem. *H. Horn* idem; *N. Brahe* idem. *G. Soop* vill ha Ständerne samlade förut. *Sten Bjelke, Er. Fleming, Lor. Linde, Gabr. Oxenstierna* och *S. Bååt* förenade sig med *Rn. Kurck* och *Cl. Rålamb.* *Riks-Canc.* begärde Ständerne, inför hvilka är bättre att försvara ett neglectum, än ett engagement i ett så viktigt verk. *Riks-Amir.* idem. *Riks-Drotzet* förenade sig med pluraliteten för det att Frankrike eftersträfvat att bli "Un contre tous." *Drottningen*: Ständerna! — D. 29 Apr. var *Riks-Cancelleren* på *Jakobsdal*, men *Hof-Cancelleren* hade varit ute hos honom; som yttrat, att han väl helst såge

att man bättre utväntade de närvarande conjuncturernas utveckling, förrän man engagerade sig med Basserode (Kejsarens Minister), men att om man med Austria engagerar sig, man bör göra det på goda villkor; jemte det tractaten med England och Holland (trippel-alliancen) vidhölls *). Man synes således ej böra framställa Cl. Rålamb såsom den der svikit en gammal vän, och öfverändakastat ett system, som denne så oupplösligen vidhängde.

Nära vid De la Gardies sida stod ofta Cl. Rålamb, då det i Rådet gällde litteraturens intressen och antiquiteternas värd. Rålamb's "Quæstiones juris" utgäfvos ock af Antiquitets-Archivet (De la Gard. Arch. VI. 176). Han synes deremot mindre blandat sig i de politiska regerings-affairerna, som alltid väcka en större uppmärksamhet, än i de inre riksangelägenheter, och i "Commissioner" för detta ändamål synes Rikskammar-Rådet ej sällan. Än är han ledaren inom en af dylika rörande Kopparberget och Dalarne, än rörande Skåne, Halland och Bleking. Han var adjungerad Riksrådet Göran Gyllenstierna, "att intaga beskaffenheten af Lunds Domcapitels gods", hvilket upptog nära ett års tid, från hösten 1669 till samma tid 1670. Danska Ministern Jens Juel yttrar, då Rålamb inkallats i Rådet: Cl. Rol. haffuer veret i Polske kriget forskicket till Constantinopel, siden i Skåne, som president, imod de criminels temmelig propre, efter hans humeur i det öfrige en forständig mand.

R. deltog sjelf vid Riksdagen 1675 uti yrkandet på granskning af Riksmedlens förvaltning under Minorenniteten. Han hade till Rådsprotokollet, t. ex. den 30 Mars 1672 anført, att de största sollennia, som i någon Kammarsak observeras kunnat, här förelupit. Kongl. Maj:t och Collegium hade låtit bevekligt bref afgå till Regeringen; men R. Maj:ts och Collegii förordningar efterlefdes icke. Vid räfsten, som sedermera följde, blef han ej utan anmärkningar, ehuru dessa ej voro särdeles graverande. Han hade för sig enskilt begagnat 74 Amiralitets-dagsverken (då Riks-Amir. Wrangel använt 17,988, Riks-Amir. G. A. Stenbock 52,607, Gr. N. Brahe 45,728 o. s. v.). Af Augmentet i stället för Lagmansrättan hade R. njutit 4653 dlr smt, hvilka voro "beviljade." Bland dem som fått eftergifter på gravationer och dylika gracer, finnas få af Rålamb's släkt. Der nämnas blott Kammarherren Hans Rålamb och Åke Rålamb och det för tider, då Cl. R. ej mera var Rådsberre.

*) Den af Juel anfärda protesten synes varit ett rykte allena.

Han var Öfverståthållare 1675—78, derunder han 1676 och 1677 hade Riksflootts utredande sig anbefaldt. Han berömmes som Öfverståthållare. Embetets besvär öktes af Konungens frånvaro under en längre tid och då pågående krigsoroligheter. Rålamb, "som förde pennan så försigtigt", förebyggde resultat af de tre offralseståndens 1672 inlagda skrift till Konungen, att han ej måtte confirmera adelns privilegier utan att dem förut närmare genomse. Då blef, sedan den af Cl. R. författade skriften inkommit, ej mera fråga om saken. Och R. upphöjdes i friherrligt stånd 1674 (M 59). Han skref sig nu Friherre till Byestad (i Nerike), Herre till Bro, Länna, Björkevik, Beatalund och Tranås. Introduceras 1675.

Då nu K. Carl ej gerna såg Rådsherrar, drog sig Cl. R. undan och blef 1678 President i Götha Hofrätt, hvarmed han fortfor tills hans efterträdare i Öfverståthållare-embetet Baron Göran Gyllenstierna skulle 1682 aflägsnas och dervid samma presidentstol kom i åtanka, hvarvid Cl. R. tog afsked både som Kongl. Råd och President, lefvande sedan i ett litterärt lugn till d. 14 Mars 1698, då han af-somnade och begrofs i Clara kyrka. Det är antecknadt, att under det R. var President i Götha Hofrätt, ingen enda dom, fälld i hans närvaro, genom revisionssökande gjordes disputabel, liksom att ingen sak, som under en session företagits, blef uppskjuten. Det är säkert, att han hade goda juridiska insigter. Berch kände åtskilliga juridiska betänkanden af honom t. ex. huruvida hustruns fasta gods kan häfta för den gäld, som mannen i varande äktenskap gjort hafver; om naturen af bröstarfvinge gods; om jordaköp och byten, som lagligen äro skedde, kunna återkallas m. fl. Man fortfor att använda honom i maktpåliggande commissioner. Under riksdagen 1680 aflägsnades han, som ej var vän af de nya ideerne, Konungen omfattat, jemte Riksrådet Gr. Göran Sperling och Landshöfd. Henr. Falkenberg, att som Commissarier hålla Landtdag i Stettin, för att ordna svåra oredor i Pommerns, Brehmens och Verdens Kyrkolagskipnings och Kammarverk. "Visitations-recessen underskrefs af Konungen i Sept. 1681. Rålamb hade då ock från den 24 Juni 1680 innehaft Lagmansdömet i N. Finland d. v. s. lönen. Den frånträdde ock vid afskedstagandet 1682.

I det utdrag ur K. Senatens protokoller, som fanns i B. Oxenstiernas samlingar och som skulle ådagalägga "de svåra tal och discourser", som der fällts stridande mot den 1680 antagna souverainitetsläran, äro äfven åtskilliga uttryck af

Cl. R. anförde. 1667 hade han yttrat: "När en går vilse om lagens mening, så måste Konungen göra en explication; quomodo det skall ske, visar sjelfva lagen; anseende dock att Konungen borde förut inhemta Hofrätternas, liksom fördom Lagmännens sentiment, hvarföre H. Maj:t kunde så mycket bättre sluta." S. å. "det är emot Konungens ed, att han skall tillåta en orätt lag, hellre praxin gå för rätt lag." Konungen hade sin nämnd. Riks-Canc. och Lor. Creutz ansågo det vara res pessimi exempli; bättre att Ständerne interpreterade lag. Den 11 Sept. 1672 förfäktade R. huru Senaten borde vara ett medium och ett läkeblad emellan Ständerne; medlare mellan K. Maj:t och Ständerne; hvarföre han ansåg, att Senaten skulle taga skulden på sig för hvad som skett och intet inveckla K. Maj:t deruti; men för detta medlarekall, behöfde Senaten mainteneras vid den heder, densamma competerar. Men han underskref likväl den 6 Sept. 1681 Rådets förklaring till K. Maj:t (i anledning af ett Ständernas bref), deri Rådsherrarne påstå, att de ej voro capabla att fatta de tankar, som skulle Riksråds-embetet fordra, att dess innehafvare som Mediatorer considerades mellan Konungen och Ständerne, eller att de kunde komma till den orimlighet och fäkunnighet, att de skattade sitt Riksråds-embete som ett särdeles stånd,-hvilket en alltför oförsvarlig error af dem vore, i lika måttq att de skulle vara af de tankar, som hade regeringsformen i en myndig Konungs tid någon kraft. Det nya ministerbegreppet hade således ej en särdeles ståndaktig försvarare i den annars framom sin tid i politisk bildning tydligt stående mannen. R. anses ha författat en berättelse om Riksdagen 1680 med med hvad derpå följde, Souverainetet, Reduction, St. Commission, rik på anekdoter. Säkerligen förtjenar den läsas af hädforsökare, om den flutit ur hans penna.

I Naturkunnigheten synes han mera "följt med sin tid." I en Läkiebok, nu förvarad på Löberöd, får man i hans och en sons anteckningar lära att plåga trollkonan igen genom att lägga det förtrollade smöret på glöd. Johannisgräset (nemligen *Hypericum perforatum*) fördref, upphängdt öfver människor och bokskap, trolldom. Tomtormen blef en god penat, om man blott hvar 8:de dag rökade med Johannisgräs. Större insigter hade man då i dryckesberedning. Cl. R. förde med sig, enligt sonens anteckning i nämnde Läkiebok, från Turkiet en beskrifning, huru Sorbett, Turkarnes dryck, bereddes, "författad af en så lärd man, att alltt orientens guld och ädla stenar ej uppvägte hans lärdom."

Märkvärdigast för sin efterverld är Cl. R. såsom den egentlige grundläggaren af "Rålambska Bibliotheket." Redan i hans tid egde det stort anseende. Den större boksamlingen var uppställd på Länna gård; i Handbibliotheket i Stockholm funnos manuscripterna och de raraste böckerna. Hadorph nämner om dessa litterära skatter i företalet till Olofs Saga och Rimchronikorna.

Frih. R. lät slå öfver sig en skådepenning, stücken af Carlstén. Kring bröstbilden, der en peruk, lik Carl XI:s, skymmer största delen af ansigtet, läses: *Claudius Rålamb Senator Reg. Sue.* Å baksidan ser man hundar bita i en spikklubba med öfverskrift: *Sibimet invidia vindex.* Nederst 1674. Hundarne, som beto i spikklubban och dermed sårade sig sjelfva, föreställde Rådsherrens afundsmän, som ej kunde skada honom, med skadade sig sjelfve genom vanmäktiga anfall. Dylikt stod tillsammans med den tidens begrepp om ödmjukhet och anspråkslöshet.

Svenska Akademien slog öfver Cl. R. sin minnespenning 1828, då Franzén höll minnetalet. Penningen föreställer å ena sidan Rålambs bröstbild med omskrift *Claud. Rålamb L. B. Senator Reg.* och å andra sidan bilden af Themis med bindeln om pannan, vigtskålen i den ena och en lagerkrans i andra handen. Omskriften: *Diqdemā tutum propriamque laurum.* I afskrifningen: *Justitia, consilio, facundia clarus.* Ob. 1698. Minnetalet upptager sid. 197—283, utmärkt sakrikt och sin författare värdigt. Vidlyftiga utdrag möta der ur Rålambs reseanteckningar, hvarvid författaren begagnat handskriften i Rålambska bibliotheket. Vi hänvisa till dessa utdrag, liksom till minnetalet öfverhufvud, som finnes i Sv. Akad. Handl. från 1796, 18:e delen. Det är utarbetadt med tillgång på de handskrifter i Rålambska bibliotheket, som närmast angå RiksR. Frih. Cl. R. Vi meddela derur blott, att en väl målad tafla, som ännu är i ättens förvar, gafs R. af Stockholms borgerskap, till bevis på erkänsla mot honom såsom öfverståthållare, der, jemte hans porträtt och ett annat, som anses vara dāv. Borgmästarens, en brädvägg är målad med emblemer af Friherrens förklädningsar under Turkiska resan, en flöjt med noter, en palett med penslar, hästkammar m. m. Rålambs bibliothek säges här vara reduceradt och gifvet, medan R. ännu lefde, till Upsala Akademi. Det afser väl ej hela bibliotheket; åtminstone äro flera handskrifter ännu kvar i nuvarande Rålambska bibliotheket, som tillhörde Riksrådets boksamling.

Franzéns vackra yttrande om R. bör ej saknas här: Det är med vissa namn i historien, som med en del stjernor på himmelen; de kunna af alla ses och blifva dock icke sedda, utom af de stjernkunnige. Men om man en klar vinterafton råkar att fästa på dem sin uppmärksamhet, så förundrar man sig att man icke förr bemärkt deras glans och fägring. Sådant är intrycket af en närmare bekantskap med Cl. R.

Genom 3 giften blef R. stamfader för en talrik friherrlig ätt. Berch räknar 23 barn; en genealogisk tabell på Löberöd 18. 1. *Anna Åkes-* eller *Eriksdotter Stålar* till Kiala, f. 1618, gift 1648, död 1666, födde 6 söner och 2 döttrar, hvaraf 2 söner och 1 dotter hunno mogen ålder. Med henne fick han Högsjö. 2. *Beata Knutsdotter Soop* till Bronäs, f. 1643, gift 1666, död 1672, födde 2 söner och 1 dotter. Blott 1 son hann mogen ålder. Med denna sin maka fick R. Beatelund. 3. *Elisabeth Eriksdotter Gyllenstjerna*, f. 1652, gift 1672, död 1702 eller 1708, födde 7 söner och 3 döttrar, deribland 3 söner och 2 döttrar hunno mogen ålder. Med denna maka ökade R. sin egendom anseeligt. (Cl. R:s äldsta barn var födt 1649, det yngsta 1687 — 38 år yngre än äldsta syskonet). Blott 6 (ej, enligt Berch, 4) söner af de 15 (en geneal. tabell upptager blott 12) öfverlefde fadren. Drottren Anna gaf han som maka till R. Carl XI:s förra lärare och förste gunstling som var R:s älsbarn, Edm. Gripenhjelm, hvori man synes sett en egenlyttig beräkning. Berch anser, att Konungen lönte honom, för denna åt f. d. Professor Frigelius slagna brygga till den högre familj-societeten, med Öfverståthållareskapet. Inom detta gebiet är domarkallet svårast att utöfva och bör lämpligast nedläggas *).

Utan tvifvel var Cl. Rålamb en af de klaraste stjernorna af andra ordningen omkring Carl XI:s thron.

Skrifter: *Observationes Juris practicæ* eller åtskilliga påminnelser i Rättgångssaker m. m. Sthm 1664. (Ny tilläkt uppl. 1679). Arbetet uppgifves skrifvet 1689. Bihang dertill: Kort Beskrifning om thet, som vid den Constantinopolitanska resan är förelupit. Denna sednare är öfversatt på Engelska och infördt i Tom. V. N:o 8 af det 6 Tom. starka folioverket: *Collection of Voyages and Travels*. 1732. — I mscpt: *Diarium öfver resan till Constantinopel*. Fanns i Bibl. på Högsjö. (N:o 7438 i Warmholtz Bibl.

*) År 1677 skref sig fru Anna i ett till Riks-Canc. Gr. De la Gardie utfärdadt köpebref: Jag Anna Rålamb Friherredotter af Bystadh, Friherrinna till Örnholm, Fru till Skedia, Bro, Kijala och Haga. Efter Gripenhjelms död blef hon gift med Öfverste Friherren Reinhold von Liewen.

Sv. Goth.). — Juridiska uppsatser: huruvida hustruns fasta gods kan häfta för den gäld, som mannen i varande äktenskap gjort hafver. — Om naturen af bröstarfvinge gods. — Om Jordaköp och byten, som lagligen äro skedde, kunna återkallas m. fl. kända af Berch. Af honom anser man och vara: Berättelse om Riksdagen 1680. Mscpt af 772 sidor, förvaradt på Skokloster. — I handskrift: Claes Rålamb's bref till sin fader Bror R. 1643. — Cl. R.'s tacksägelse till Drottningen för dess son Åke R. — Cl. R.'s deduction ang. K. Carl Gustafs testament. — Dens. flera juridiska afhandl. N:o 15 in fol. i Rålamb'ska bibl. Hans Turkiiska Rese-beskrifning ses i N:o 55 & 57 in fol.

(Källor: Utdrag ur Riksdags-protokollerna i Riksarkivet, De la Gard. Arch. och Saml. på Löberöd. — Rålamb'ska Bibl. — Berchs Skådeopningar och Lefvernesbeskr. S:o Flocken. — Genelii Biogr. Lex. — Hist. Märkvärdigh. af Leen-bom, särskildt 4:o häft. — Odencrantz's Götha Hofrätts Hist. — Stiernmans Adl. Matr. och Höfd.Minne. — Puffendorfs Res geste Caroli X Gustavi (Registrere Balandius). — Anecdotes de Suède. — Fryxell'ska Handl. — K. bref in orig. till Öfverståth Bar. Cl. R. 1674 N:o 10 in fol. i Rålamb'ska Bibl. — Jordebok öfver dess och dess frus gods, hvaraf ränta uppbars 1680—83 N:o 14 in fol. i Rål. Bibl. — Personalier öfver Cl. R. 1699 i N:o 170 in fol. ibid. — Bref till Presid. Rothlieb ang. fordran af documenter rör. RiksR. Cl. R.'s resa till Turkiet, som blifvit lemnade Just Rådet Wallich i Stade, anf. st. N:o 185. — Minnesteckning af Franzén, i Sv. Akad. Handl. Del. XVIII från 1796.)

7. RÅLAMB, ÅKE CLAESSON.

Öfverste *Åke Rålamb*, den förres son, född i första gifet d. 1 April 1651 och död d. 25 Sept. 1718, gift med 1) *Hedvig Fleming*, Riksrådet Frih. Er. Flemings dotter, 1680; hon dog 1688; 2) *A. M. Clodt*, Estländska. Landtrådet G. A. Clodts dotter, f. 1689, död 1709; 3) *Beata Ulfsparre*, General-Majoren Frih. Hans Ulfsparres dotter; hon dog 1731. Åke R. är märkvärdigast som författare och nämnes som sådan både hos våra Stats- och Litteratur-historici.

Skrifter: En slags Encyclopedi kallad *Adelig Öfning* i mer än 20 band, hvaraf några delar utkommit. 1 D. Arithmetik och Landtmåteri. 4 D. ... 3 D. Fortification. 10 D. Skeppabyggeri. 13 och 14 DD. Hushållning, Åkerbruk, Horticultur. Alla in 4:o med 90 plancher. Sthm 1690—94. Några delar utkommo i utdrag, såsom: *Utaf Adelig Öfning en liten handbok*, som visar allt hvad en Guldsmid angår. Sthm 1696. — *En liten Handbok utaf Adelig Öfning att bruka uti många tillfällen*. Ib. 1729. (Anon.). — *Concordantie-Book eller sammanstämmande Bibliska Språk m. m. till fullkomnande af Adelig Öfnings 21 Del. Öfvers. in Dn. Cramers Wägwijsare*. Ib. 1704. Fol. (Sid. 1—96, utom titelbladet och det följ. bladet in 4:o). Då man 1769 under den skarpa spänningen mellan frälse och ofrälse utgaf Ehrenstens bevis emot Adeln's rättighet öfver skattegods, bifogades dertill Åke Rålamb's deduction, huru store Landtungs gården olagligen gått ifrån Kronan under Frälset. Sthm 1769. — Troligen är han och förf. till Rålamb's Vederläggning emot presterskapets i Stockholm hållna predikan uppå Sönd. om Skattepenningen 1693, hvartill de igenom Skriftenes språks uttydning gifva Öfverheten medhåll till ochristligt tyranniskt regemente — en skrift, som blef straxt förbuden. Möjligen är ock berättelsen om Riksdagen 1680 och dess följder,

som tillaggt fadren, denne hans sons arbete. Af Åke Rålamb in-
 bötes till Riksarchivet en samling utgörande 19 Voll. in fol. mscpt,
 hvaraf enligt Lénströms Litt. och Konsthist. s. 48, ännu 18 Voll.
 äro qvar. Ovisst, hvad del som förf. Å. R. egt deri. — Åke Rå-
 lamb's SamleBoks Extract af alla K. Bref och Förordningar m. m.
 från äldre tider, N:o 38 in fol. i Rålambska Bibl. — Öfverste
 Åke Rålamb's Samlade Titlar af alla Svenska K. Recesser, Be-
 slut, Placater och Förordn. i alphab. ordn. N:o 31—34 in fol.
 anf. st. — Åke Rålamb's Samlebok till K. Svea Hofrätts tjenst på
 alla K. bref, rescripter och resolutioner ifrån det K. Hofrätten
 sattes, förf. 1695 N:o 36 in fol. anf. st. — Diarium öfver Dan-
 ska kriget 1678—80, N:o 100 in fol. anf. st.

8. RÅLAMB, HANS CLAESSION

Frih. och Herre till Högsjö, stamfader för den äldre Fri-
 herrliga grenen, som ännu fortlevver, föddes af Anna Stål-
 arm d. 1 Mars 1652; var 1684 redan Drott. Hedvig Eleo-
 noras Kammarherre, blef 1699 Lagman öfver Vestmanland
 och Dalarne, 1706 Vice Landshöfd. öfver St. Kopparbergs
 län. Död d. 23 Jan. 1712. Gift med 1) *Ingeborg Fleming.*
 2) *Vendela Hammarsköld.* Hans son

Skrift: Grefvinnan Gondez lefverne öfvers. från Franskan N:o 24
 in fol. i Rålambska Bibliotheket.

9. RÅLAMB, CLAES HANSSON

född 1682, blef tidigt Kammarjunkare hos Hertigen och Ad-
 ministratorn i Holstein Prins Christian IV och kom som så-
 dan till Bender kort före kalabaliken, hvari han deltog och
 blef Turkisk fånge; men frigifven öfvergick han i Svensk
 tjenst och var Kammarråd, då han 1737 blef Landshöfding
 i Halland. Vid Riksdagen 1719 var han verksam och sträf-
 vade att få dela makten, att ingen skulle bli för myndig. På
 hans förslag stadgades, att ingen skulle i mer än 3 år be-
 hålla Öfverståthållarskapet, dervid protokollet (se Sv. Riksd.
 af Cederschiöld I. s. 343) låter honom ha sagt, att det var
 så stadgadt, då hans far innehade detta embete. Han må-
 ste väl ha sagt farfar, men denne var Öfverståthållare i 5
 år och lemnade detta embete säkerligen ej enligt en förut
 stadgad princip om tiden för dess innehafvande. Enligt en
 anteckning lär Cl. R. ha dött, som utnämnd till Landshöfd.
 i Södermanland. Han var gift med *C. C. Douglas.* Deras
 son, Hofmarskalken *Hans Gustaf Rålamb*, var gift med *C.*
M. Boy, hade sonen Friherrre

10. RÅLAMB, CLAES,

född d. 1 Nov. 1750. Understallmästare 1772. Hofstallmästare hos Drottningen 1774. Ledam. af Krigs-Collegium för Rättgångsärenden 1789—91. C. N. O. 1790. Ståthållare på Drottningholms, Svartsjö, Ulriksdals, Carlbergs och Haga slott d. 2 Sept. 1792. Förste Directeur för K. Maj:ts Hof-Capell och Spektakler 1793—1801. Ledamot af Tull-Directionen 1793—1802. Ståthållare på de K. Slotten och Förste Hofstallmäst. 1796. C. af K. Maj:ts O. och Ordens Öfverste Ombudsman 1797. Vid denna tid hade han, som vi sett i Baron A. F. Muncks biographi häröfvan, förtroendet att sända Hr A. F. Menck det honom af Sveriges Konung bestämda understödet. Seraphim.-Riddare d. 3 Juli 1809. Lemnade Ståthållarskapet öfver Svartsjö 1809, öfver Haga och Ulriksdal 1818. Öfverhofstallmästare s. å. En af Rikets Herrar 1824. Död d. 29 Nov. 1826. Gift med 1) *M. S. Rosenstierna*, dotter af Majoren W. R. 2) *Ch. A. Adlerfelt*, dotter af Landsh. Carl Adlerfelt. 3) *N. E. v. Düben*, dotter af RiksR. Gr. v. Düben. Det heter i *Dela Gard. Arch. XIX. s. 47.* Dagen efter Carl XIII:s utropande hade Friherrinnan R. begärt sin vagn, men då hon kom ner och fann en vagn med "G. A." på vagnsdörren, spottade hon derpå och sade: aldrig i min lifstid skall min fot komma i en vagn med den satans skiffen och med mycket besvär fingo de en vagn, der intet namn stod. Dylika anteckningar innehålla mycken historisk lärdom.

11. RÅLAMB, CLAES HANS.

Frih:s son i andra giftet af *M 10*, föddes d. 3 Juli 1784. Lieuten. 1803. Erhöll afsked 1807. Kammarherre hos Drottningen 1808. Tjenstfri 1811. Ordf. i Constitut-Utskottet vid riksdagen 1829—30. Landsh. i Stockholms län 1830. R. N. O. s. å. Fullmäktig i Riksgälds-Contoiret 1834. Ridd. af Kejs. Ryska St. Stanislai O. 2 class med crachan 1838. Tillf. Öfverståthållare i Stockholm under en del af 1839. Afsade sig fullmäktigskapet i Riksg.-Contoiret 1842 och lemnade Landshöfdinge-embetet s. å. Gift med *S. M. Westerberg*.

(Källor för *Ni 10* och *11*: Låstoms Höfdinga-Minne.)

Vi öfvergå till RiksR. Cl. Rålamb's yngre söner och den yngre grenen af denna Friherre-ätt.

12. RÅLAMB, BROR CLAESSION.

Frih. och Herre till Beataelund, född af Beata Soop d. 2 Oct. 1668. Utgaf redan som 20-årig latinska orationer, blef Auscultant i Svea Hofrätt 1690; men 1692 ingick han vid Gardet, blef Fänrik 1693 och gick i utrikes krigstjänst. Deltog i belägringen af Namur; blef i Brüssel g. m. *J. M. Calwardt*, som dog 1737. Återkommen och anställd som Lifdrabant hos K. Carl XII, deltog han i alla dennes faror och mödor från landstigningen på Seland till slaget vid Pultava. Fången derstädes fördes han till Tobolsk. Redan utnämnd till Öfverste, återkom han 1722, fick sedan Vestgötha Dals regte; 1727 Adelsfanan i Sverige och Finland. Blef 1733 Landshöfding i Österbotten. Dog i Wasa d. 27 Apr. 1734, efterlemnande blott en dotter, *Maria Charlotta*, gift med RiksR. Frih. Olof Cederström, och stammoder för nuvarande Friherrar och Grefvar Cederström.

Denne Bror R. hörde till sin tids talare och hade i sitt flitiga författarskap ett dåvarande slägtdrag. Han följde en egen orthographi och sträfvade att säga något besynnerligt, vann det oftare genom formen än saken.

Skrifter: *Oratio in Obit. Hedv. E. Fleming. Sthm 1688.* — *Panegyric. Regum maximo Carolo XI in Acad. Ups. recitat. Ib. 1690.* — *Oration på ved Båthe slechtens utgående wapnet på grafven nederslogz. Strengn. 1698* (tr. jemte Er. Benzeli Likpred. öfver C. Gabr. Båth). — *Sermo panegyricus in funere Generalis et Comitiss Caroli Wrangel. Lips. 1707.* — *Tidens rätteliga brukande till att ingå i Evighetens Evighet. Öfversatt i Tobolsko 1719.* — *Tal på K. Fredriks Födelsedag. Sthm 1729.* — *Tal då Torstenssonska baneret sönderlogs. Ib. 1730* (tr. jemte N. Barchii Likpred. öfver C. U. Torstensson). — *Tal på Kon. Fredriks namnsdag på vers, hållet i Wasa 1733. Sthm.* — I handskrift efterlemnade han: *Dictionnaire på Fransyska, Latin och Svenska. 8 Tom. in folio samt ett slags Conversations-Lexicon kalladt Alphabetiskt Tidsfördrif, en foliant.* — *Ett alltid rätt visande ur. Öfvers. fr. Franskan.*

(*Källor. Lessus funebris super obitum Baron. Br. R. in Schola triviali Wasensi 1734, fucus a Zach. M. Dahl. Tr. i Åbo.* — *Ennes, K. Carl XIII: Krigare.* — *Stiernmans och Lästoms Höfdinga-Minnen.*)

14. RÅLAMB, ANDERS CLAESSION

Frih. och Herre till Björkevik, var född af Elisab. Gyllenhierna 1678. Som Capitaine vid Lifgardet finna vi honom vid Pultava, fångad vid Benderska kalabaliken 1713; igenfäst af Holsteinska Ministern Fabrice, reste han hem utan sked och nedsatte sig på Björkevik i Östergötland, der han fortsatte studier, som äro sällsynta hos krigare. Liksom Kon. Carl hade han använt tiden på Turkiskt område

till studier af Österländska språk, med Rabbiner som läromästare. Ända till sin död 1762 fortsättande dessa studier, måste han ej ha hunnit obetydligt deri. Rabbinska litteraturen, som efter K. Carls återkomst började taga de lärda uppmärksamhet i ökad anspråk, blef särdeles kär för R. Han öfversatte efter sjelfständiga studier hela Bibeln, men skref, säges det, en så svårläslig handstil *), att detta halfsekels arbete hvarken kunnat bedömmas eller gagna. Hans vackra bibliothek ökade det Rålambska, som 1762 egdes af hans brorsson Carl Gustaf Rålamb.

And. R. blef 1730 gift med *Ingeborg Sperling*, dotter af Fältmarskalken och Gen.-Gouvern. Gr. Göran Sperling; men hade inga barn. Af hans brefvexling med RiksR. Gr. Cl. Ekeblad finner man, att han vann en process rörande Sperlingsholm 1734.

Skrift: Excerpta sec. Alphabetum in variis ab And. Rålamb. N:o 67 bland folianter i Rålambska bibliotheket.

13. RÅLAMB, GUSTAF CLAESSION

Frih. och Herre till Byestad, född af Elisab. Gyllenstjernas d. 5 Oct. 1675, blef efter fulländade elementarstudier anställd som Cavaljer vid Ambassaden till Ryssvik och England 1697. Drott. Hedvig Eleonoras Kammarherre 1698; Hennes Maj:ts Hofmarskalk 1711. Landshöfd. öfver Skaraborgs län 1725. President i Kammar-Revisionen 1727. President i Bergs-Collegium 1736. C. N. O. 1748. Gift med *Hedvig Douglas*, dotter af Gr. Gust. D. Landshöfd. Heders-Ledam. af Vet. Soc. i Upsala 1728. Död d. 22 Juli 1750.

Denne Baron R. grundlade hufvudsakligen den berömda palæotyp- och manuscript-samlingen i f. d. Strö bibliothek. Han var rik, egande Byestad, Nynäs och Högajö med 2 m bruk, och behöfde vara det, för att så öka de litterära skatterna, som nu skedde. Han inköpte Biskop Er. Benzels myntcabinett 1735 för 3000 dlr smt; det såldes 1756 till Rikssens Ständers Bank för 120,000 dlr k.mt. På Gyllenripska auctionen 1757 gaf han 151 dlr för Vita Brynolphi, 151 dlr för Legenda S. Catharinæ, begge incunabler; 8 dlr för Statuta Provinciæ Upsal. af 1525; 61 dlr för Ola Petri svar på Pauli Heliæ sändebref af 1527; 80 dlr för Conscientia Caroli Ducis Suderm.; 61 dlr för R. Sigismund svar emot Hertig Carl; 64 dlr för Streguense af 1495, 9

*) Hans bref äro dock ej särdeles svårläsliga.

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TRETTONDE BANDET.

ANDRA HÄFTET.

Uppsala

WAHLSTRÖM & C.

1846.

På N. M. LINDERS förlag.

Innehåll.

*Rålamb, Gustaf Claesson. — Rålamb, Claes Gustaf. —
Räaf, Leonhard Fredrik. — Rönnebeck, Carl Sonnberg. —
Rönnow, Casten. — Rahmn, Cornelius (Kjernander, Johan.
Hallbeck, H. B. Fjellstedt, Peter). — Rehausen, Gotthard
Mauritz von. — Rehn, Olof. — Reiser, Anders von. —
Retzius, Magnus Christian. — Retzius, Anders Adolf. —
Richardson, Jakob. — Richert, Johan Gabriel. — Rosén,
Sven. — Rosenblad, Matthias. — Rosenblad, Bernhard E-
manuel. — Rothovius, Jonas. — Rughman, Jonas. — Rühls,
Fredrik. — Rutsström, Anders Carl. — Ruuth, Erik. —
Rönnow, Magnus (Dublar).*

BIOGRAPHISKT L E X I C O N

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TRETTONDE BANDET.

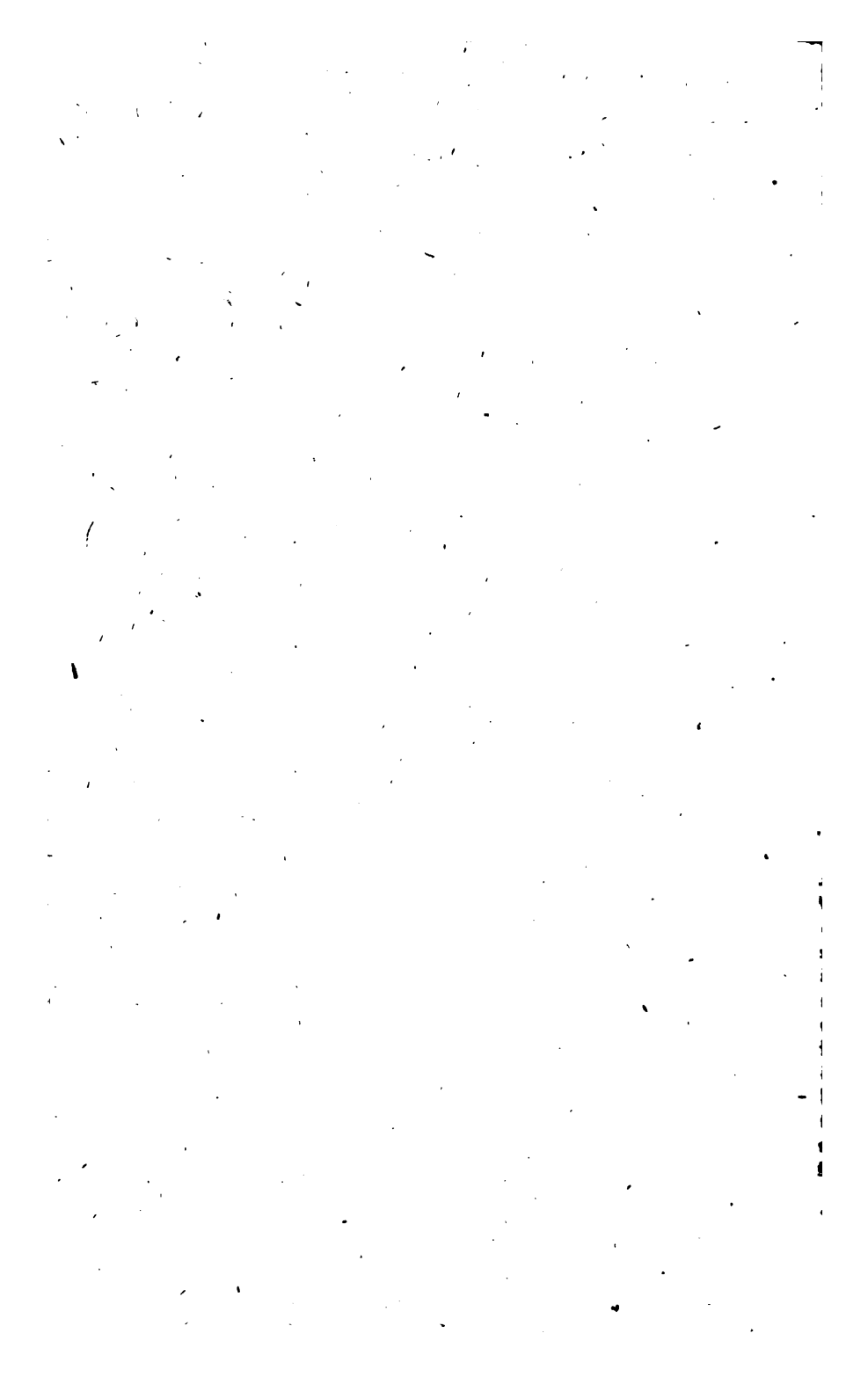

 Upsala

WANLSTRÖM & C.

1847.

På N. M. LINDS förlag.

är för ett Breviar. Eceles. Parisiense för några miniaturer skull, fast litterate Fransmän berättade, att den editionen ofta såldes till mindre värde i Frankrike. G. Benzeltierna ansåg att opes Attalicæ behöfvas, då man betalar slika summor för små saker; tyckte ock att Presidenten ej borde inropa att begravva i damm sådant "som vore mycket tjenligare för andra, som dem kunde nyttja." Gezelius i Knös. Anekd. s. 66 yttrar, att Presid. G. R. egde den största boksamling i Svenska historien och alla i Sverige utgifna skrifter, som någonsin funnits i privat hand. Både böcker och manuscripter förkommo till myckenhet i Norrmalmes brand 1751. Det som då räddades, fördes till Högsjö i Vingåkers socken, hvarföre Rålambska Bibliotheket började kallas Bibliotheket på Högsjö.

Ingen kan med flera skäl än Baron Gustaf R. misstänkas som författare till de ypperliga uppsatserna, som ur "Delinska samlingarne" kommit till Stjerneldska Archivet och derifrån befordrats till tryck i Handl. rör. Skand. Hist. Del. I: *R. Gustafs yttrande om Sverige m. m.* D. III: *Ett Compendium af hvad som uti denna bok är annoteradt om R. Erik XIV m. m.* D. VIII o. IX: *Anteckningar rör. R. Gustaf Adolph den store samt om Drott. Christina — Carl XI:s tider i Sverige, äfvensom om de för och efter, så ock revolutionsprincipernas framgång, liksom VIII D.: Facta till revolutionshistorien under R. Carl XII:s regering, Drott. Ulrika Eleonoras samt början af R. Fredriks, med teckning af diverse dithörande personers lynnen*, denna sednare skrift författad mellan 1743 och 1751, då Adolph Fredrik var Kronprins. Som dessa med skäl kallats "de bästa memoirer, vi ega i vår historiska litteratur" och deras värde föranledt det Sällskap, som dem utgifvit, att uppmana alla till försök att utröna författaren, så synes det ej vara ur vägen att här lemna åt ärendet någon uppmärksamhet. För utfinmandet af författaren må vi fästa blicken på följande ställe i nämnda handlingar VII. sid. 253, som förekommer sedan ryktet anförts, att Ulrika Eleonora blef så glad, då man berättat R. Carls död, att hon räckte budbäraren det silfverfat, hvari hon trättade sig: "Tvertom och jag vet det, som var rummet bredvid vid en öppen dörr med flere af Hennes Höghets societet att namngifva, det Prinsessan vid denna tidning var på vägen att af perplexitet svimma, bloden kommande i en sådan gäsning, att vi och hennes redlige Doctor Riben trodde, att hon skulle få hetsig feber." Förf. är så-

ledes en person, som var i Stockholm d. 3 Dec. 1718, och tydligt är, att han hör till Ulrika Eleonoras hof och ej blott för tillfället är på hofvet. Detta slår ej in på någondera af dem, hvarpå så vidt vi känna, hittills gissats. Enligt Gr. J. De la Gardies uppgift trodde flera inom sjelfva sällskapet, att Grefve Carl Gyllenborg var författaren. Tanken skulle stödja sig på inre grunder, helst handstilen ej var hans. Men dessa inre criterier äro svåra att uppsöka. Om han ock skulle kallat sig "den kloke unge Ministern Gr. C. G.", då han ytligt berör de viktiga ministeriella värf han (Premier-Ministern, då uppsatsen skrefs), hade utfört vid nära 40 års ålder (då äro Grefvar ej unga), så skulle han sjelf väl omöjligen ha anklagat C. G. för "imaginerandet" att med två svenska provinser köpa Sverige löst från Hertigens af Holstein arfsrätt, en mängd dylika observationer att förbigå. Prof. F. yttrade engång, då vi härom med honom samtalade, att han ansåg, det Fältmarsk. Bar. Sam. Stierneld var författaren. Men det möter den väsendtliga svårighet, att nämnde däv. Fänrik och Ordonnance hos Generalen Gr. Dücker visst ej förut var i Ulrika Eleonoras hof, då första budskapet om Kon. Carls död kom dit. I berättelsen förekommer, att det var han, som sändes af Gr. Dücker, att underrätta Hertigen af Holstein om K. Carls död. Återstår således att se till, hvilken af 1718 års hofstat, som kunde ha lemnat Dalin en "ledande artikel", då Ständerne 1744 uppdragit honom att skriva Sveriges historia. Der kan blott gissas på en man af övanlig historisk kunskap med rikå handskrifts-samlingar (sådana åberopas) och som stod i de förtroliga förhållande till Dalin, att han kunde om den då lefvande K. Fredrik meddela, utan fara att deraf ha olägenhet, dylika anekdoter, som om raset under björnjagten bland vackra prestdöttrar i prestgårdarne o. m. s. Vi kunna väl då med största skäl tänka på däv. Hofmarskalken Gust. Rålamb*), som var jemte Conr. Ribbing den ende som hade Dalins hemlighet, att han var utgifvaren af Argus. I denn Rålambs sons hus hade Dalin länge varit informator. I de Rålambska manuskripterna hemtade historikern Dalin den af märkta genealogiska kunskap, hvaruti Atterbom i den sist skildring, vi ega af Dalin, tillerkänner honom företrädet

*) Framför oss ligger en K. Maj:ts Hofstat, kort efter nämnde år. Der är sannerligen ingen att snarare tänka på än Gust. Rålamb bland alla Hofherrarne eller hofbetjeningen. Ingen mer än han känd för lärdom i handskriftshistorien.

Det är således högst sannolikt, att den gamle principalen med den stora historiska kunskapen och de rika urkundsamlingarne, hvilken dertill lefvat sin mesta tid i hofvet, der han både begagnat ögon och öron, skulle lemna sin unga vän Dalin, som väl mest för sitt poetiska snille och litta prosaiska stil valte att bli Sveriges Rikshistoriograph, dylika ledande artiklar, för att initiera honom i den "hemliga vetenskapen", så nödig för en historiker, som vill förstå acta publica. Man finner, att Rålamberne ej förlora något under den hemliga rådgifwarens hand hos den af Ständerne utvalde häfdatecknaren. Anders Sigfridsson Rålamb hade kantrat (från sin tillgifvenhet mot R. Erik), "liksom mången, icke alltid utan skälig orsak." (Om hans katholska sympathier nämnes intet). Om RiksR. Claes Rålamb yttras (IX. 103 f.): "Skada är, att förekommit (läs förkommit) en berättelse om af Sh. Rosenhane och Claes Rålamb (sonen af den, som öppnade Stockholms Söderport för Hertigarne, då R. Erik togs till fånga), biträdde af den unge And. Lilliehök. Dessa tre voro temligen af enahanda motsträfviga principer, stora snillen med stora kunskaper och lärdom, stor erfarenhet, förträfflige män i Riksstyrelsen, med egne (originelle) hufvuden, berömda Herrar så in- som strikes." — En slags modesti synes ingifvit att fläta två andra namn samman med det ena.

Tendensen i dessa artiklar uttalas tydligen i ett conclusum, att despotismen var ett odjur med ett hufvud, statokratien ett med hundra, men demokratien ett med tusen hufvuden. Denna åsigt hade så småningom gått öfver till Dalin och gjort honom, nyss så afskydd, sedan så kär för Drottning Lovisa Ulrika. Denna åsigt var Rålambernas under hela frihetstiden, då de fleste Grefvar och Baroner med hufvuden och kunskaper rangerade sig på endera sidan för att uppehålla odjuret med de hundra hufvuden såsom Frihetens genius. Man såg dem derföre föga deltaga i striden för att bli $\frac{1}{100}$ del af denna makt. Af tre så i deras öfverjelse olika onda ting valde de rimligtvis det de ansågo som minst ondt.

Då det är en känd sak att dessa memoirer verkat mycket på sednare tiders historiska öfvertygelse och skäl är öfvervägande för den meningen, att de flutit ur Gustaf Rålambes munn, om också ej ur hans penna*), synes denna oblick på dem vid Rålambeska biographierne ej opåkallad.

*) Vi ha blott tillfälle jemnföra facsimile i Handl. rör. Skand.

Baron G. R. var liten till växten, munter, god huskällare, arbetsam i sitt embete så väl som i sin bokkammare; mycket pratsam, och svor dervid gerna; men var, heter det hos Gezelius, verkligen ej ogudaktig. Lefde arbart. Då Grefve Fr. Gyllenborg af Rikens Ständer 1747 erhöll survivance på presidentskapet i Berga-Collegium, lär det mycket förargat då. Presidenten derstädes, som uttryckte sitt hopp att öfverlefva sin utsedde efterträdare. Han dog dock före Fr. Gyllenborg eller den 22 Juli 1750. C. G. Tessin yttrar om honom: "Han var en genomärlig, ärbär, stadig, arbetsam samt förmögen och städad man. Allt hvad man eller mindre märkvärdigt bland svenska saker kallas ha, undgick icke hans uppmärksamhet, ehuru valet ej alltid var så noga. Dess bibliothek undergick två stora brandskador och medtogs nästan helt och hållet i den sista. Få eller inga svenska böcker och skrifter felades der, ända till Stockholms Comedi-affischer. Hans noggranna nöje deri var ingen menniska till skada."

Äfven anför han den egenhet om Gust. R., att han aldrig åt bröd, i anledning hvaraf Tessin föreslog att förkomma missväxt genom att aflägga brödstände, men använde allt arbete som nu åkern upptager på boskapskötsel o. s. v. Hans enda arfvinge var sonen *Claes Gustaf*, se nedanför.

Skrifter: Stockholms Stads beskrifning af Gustaf Rålamb 1733. N:o 113—114 in fol. i Rål. Bibl. 4:a Delen renskrifven in 4:o samt samma Stads beskrifning indelt i 8 delar, defect. N:o 115 in 4:o i Rål. Bibl. Således må man ej missledas af Tessins anteckning i sin Journal, aftryckt i den utgifna dagboken för 1733, der det heter: "Om jag rätt minnes, så bestod G. R:s författade Beskrifning öfver Stockholms stad af 7 Voll. in 4:o af dess ena hand, som var rätt läslig, men ogement compress. De åtgångseldar." — Förteckning på G. R:s Mynt- och Medaille-Cabinet liksom Förteckning på de myntsorter, som befanns uti Bar. G. R:s Myntkabinett och som sedan försålles till Rikens Ständers Banco N:o 144 och 183 in fol. i Rålambska Bibl. Ritningarne äro Rehns hand, katalogen är af Rålamb's hand. (Bankens Myntkabinett uppstod genom detta inköp). — Förteckning på Sveriges Rikssammanletade af Gust. Rålamb 1741. — Prof till ett alphab. Extract utaf åttahylliga Förordningar, Bref, Resolutioner, Privilegier, Instructioner, Regeringsformer och Författningar, sammandragne

Hist. X D. med ett bref af Gust. Rålamb 1794. Der är ej stöddelighet, än som en stil lätt får på ett par årtienden. Men som flera bref på Löberöd äro dicerade med allenast egenhändigt namn är ej otroligt, att han hellre dicerade än skref ett document som borde vara så hemligt. Det diffusa i framställningen blir då tydligare.

af G. Rålamb. 1796. N:o 1 o. 2 in 8:o i Rål. Bibl. — Gust. Rålambes Oratio de IV Monarchiis 1694 och Diarium på resan till London 1697 med Grefve C. Bönde. N:o 2 och 3 in 42:o i Rålambska Bibliotheket.

(Källor: Tessin och Tessiniana. — Tessins tryckta Dagbok för 1757.)

16. RÅLAMB, CLAES GUSTAF

All Bystad och Högsjö, född 1703, Kammarherre 1723, E. O. Kamrarråd 1737. Ord. Kamrarråd efter en tid. Landsfödding i Södermanland 1731. R. N. O. s. Å. C. N. O. 1758. President i Commerce-Collegium 1761. Presid. i Stats-Cont. 1762. Död d. 29 Mars 1765. Gift med *Christina Sophia Sack*. Begges porträtter finnas på Löberöd. Utgaf: Tal till Ridd. och Adeln samt vid Landtmarskalksstafvens aflemnande vid Riksdagens början 1765. Tryckt i Stockholm s. Å.

Det var hos denne herre Olof Dalin blef informator på And. Rydellii recommendation, der den unge bellettristen infördes i historiens studium och Rålambska bibliotheket, i hvilket han samlade de kunskaper, med hvilka han sedan som författare till en Rikshistoria gagnat sitt fädernesland. Gezelius yttrar om C. G. R. (i mscpt), att han var en man af godt hjerta, mer vållustig och mindre ordningsman än fadren, ökade egendomarne, men förstörde egendomen för familjen, som, då Gezelius skref, egde ingen enda fastighet. Han myckna skulden, ådragen under höga egendomspriser, måste betalas under de fallande priser, som följde 1766 års åldags steg. Hans dotter *Hedvig Eva*, född 1747, blef 1765 gift med Gr. Pontus De la Gardie, Öfverhofmästarinna hos Drott. Sophia Magdalena 1792 till Drottningens död 1813; moder åt H. Exe. Gr. Jakob De la Gardie och hans söder.

I noterna till Liljestråles äreminne öfver Dalin i Vitt. Akademien uppgifver författaren, att det var på cention af Öfverste-Lieuten. sedan General Th. G. Rudbeck och v. Hofmarsk. sedan Presid. C. G. Rålamb, som Dalin blef 1756. I anledning deraf författade Riksrådet v. Höpken en vederläggande anmärkning, men berättade hela saken uttömligare för G. Ehrensvärd, och må den ur dennes journal d. 26 Maj 1780 här meddelas, efter Rålamb och Dalins historia i alla fall äro sammanlänkade. Höpken och Rydell voro de som dömdo Dalin att ej vistas vid hofvet, som den der genom sina kalottpredikningar begått crimen maj. div., men gifvo det denna vändning, ej af svag-

het för de prester Dalin satiriserat, utan för att anklaga honom utan att behöfva framdraga sådant som skulle kostat honom lifvet.

Redan före 1756 började Lovisa Ulrika och hennes herre anlägga många planer till Regimentsförändring, som gäfvö Regenten större makt. Hon började negotiationer med alla hof. Somliga ingingo i planer med henne, andra nekade emottaga dem. Hennes försök upptäcktes mest alltid och verktygen offrades. 1754—55 började hon härom negotiera med Frankrike, oaktadt hon visste, att då rådande Hattpartiet stod i närmaste förbindelse med detta hof. Hon yppade sig för en ung Grefve Gizor, som var här som resande, son af Marechal Belle Isle, som den tiden hade så stor influence i Franska ministären; likaså adresserade hon sig till Grefve d'Auton, då han var här. Vid alla dessa negotiationer var Dalin hennes hand. Projecterna vore nemligen alla skrifne med hans handstil. Och samma dag, hon i största hemlighet negotierat med de Franska resande herrarne, yppade dessa saken för härvarande Franska Ambassadeuren Marquis d'Havrincourt, som genast lemnade RiksR. v. Höpken såsom Cancelli-peesident del af negotiationerna och alla originela projecter i handom. 1756 års Riksdag kom och Höpken lemnade RiksR. Ekeblad och Gr. Scheffer förtroende af hela denna besynnerliga och eftertänksamma underhandling. Så utkom derom vidare kunskap. En dag anmälde sig hos Cancelli-presidenten dåvar. Landtmarsk. Gr. Axel Fersen och de tre Talemännen, begärande få del af dessa negotiationer. Riksrådet Höpken, som såg att Dalin skulle omöjligen frälsas till lifvet, om H. framlemnade documenterna, nekade att han kände denna sak annars än som ett ministerielt rykte. Men de hade fått namn på Dalin och fordrade att han skulle ur hofvet. Det ansåg v. Höpken också vara tryggast för Dalin sjelf, om han ej lätt skulle falla sig genom mått och steg, som ej berodde på v. H. att dölja. Som också Franska ministären skulle inblandata, om Dalin skolat anklagas för högmålsbrott mot samhällets lagar, valde man den lindrigare utvägen att anklaga honom för brottet mot religionen i kalottpredikningarne. Hans lif frälsades, men han måste lemna hofvet. Ehrensvärd såg documenterna och intygar anekdotens fullkomliga visshet. Emellertid länder det Frih. Cl. G. Rålamb till heder, att under dylika förhållanden ha vågat åtaga sig den för sin Drottning nycker alltför svage litteratören, som inga släktrelationer egde, utom dem han kunnat vinna genom själs-

Släktenskapen med litteraturens vänner bland de inflytelserikare familjerna. Rålamb älskade Dalin varmt och egde hans rika genkärlek.

R:s porträtt är på Löberöd. Man ser der drag, som återkommo i dottersonen Landshöfdingen Grefve Ax. De la Gardie. Sonen, Frih. *Anders Sigfrid Rålamb*, född den 3 Aug. 1753, som blef Ryttmästare, Ridd. af Carl XIII:s O., och efterlemnadt tre söner, bodde på Strö i Skåne, nära Christianstad, der "Biblioteket på Strö" fyllde en rotunda utan eldstad, byggd afsides från husen i trädgården, ej gerna öppnad, då ej egaren sjelf kunde medfölja, men hvilket om sommertiden kunde ske, äfven sedan egaren fyllt 80 år. Denna omsorg om urkunder bör desto skyldigare till Baron Rålamb's heder nämnas, som han var bildad under en tid, då Vandalismen i Sverige hann sin höjd. Han var samtida med fru Dobna, som lät Oxenstiernska archivet på Tidön ej blott ligga i fuktiga hvalf, der de förmultnade, utan sålde de ännu oförmultnade till kryddbodar i Vesterås. En som varit der och ätit frukost fick, enligt hvad han för författaren berättat, frukost med sig på afresan, bestående bland annat af sill, inlaggd i bref från Gustaf Adolph till Ax. Oxenstierna. Då en anmärkning gjorts mot detta sätt att behandla archivet, hölls det sedermera alldeles otillgängligt. Efter grefvinnans död (omkr. 1780), bad R. Gustaf III sjelf, som annars ej var öfverdrifven i omsorg om forntida minnen, arfvingarne låta "afskrifva och trycka" denna samling, om de ej ville till något publikt verk skänka dem. Sedan uppstod en vårdare äfven åt den samlingen. Frih. A. S. Rålamb var ej utan inflytande på bildandet af den nya tidestämningen, som bevarar och utgifver handskrifter från äldre tider; derjemte å karakterens vägnar vördnadsvärd. Efter hans död uppflyttades biblioteket från Strö till Stockholm eller dess granskap. (Sonen, Kammarherre Baron Carl Rålamb, sålde Strö till Gr. Axel Hamilton 1815). Tog afsked från krigstjensten d. 19 Mars 1783. Död d. 11 Mars 1841. Gift 1777 med Friherrinnan *Brigitta Christ. Sack*, med hvilken han hade tre söner och två döttrar.

— N.

RÅÅF, LEONHARD FREDRIK.

Ätten Råf framträder redan vid gryningen af Skandinavien's historia. Uti dess trenne konungarikern, på Island och i Finland förekommer detta släktnamn allmännare och förr

än alla andras; icke alltid varit i oafbruten följd, men återtagit tillräckligt ofta inom befreundade leder för att styrka, det icke tillfällighet utan släktbruket föranlett dess upplifvande.

Uti Finland, hvars häfder äro yngst bland nabofolkens, visar sig likväl ätten Räf, redan på 1500-talet, beklädande Lagmans och andra vigtiga embeten. Den lär der länge sedan vara utlocknad, och det är icke utredt om den egt enahanda ursprung med sina namnar i vester, hvartill en o-väsentlig skiljaktighet mellan Svenska och Finska numrens vapen snarare gifver bevis än motskäl.

Tidigare och ymnigare minnen har den efterlemnats i det öfriga Norden.

Uti Hledre, hos Konung Rholf, vistades kämpen Räf; uti Orvar Odds saga sjunger Hjalmar sin helning till en man af detta namn, bland öfriga hänk- och bordsbröder vid Svenska hofvet; Kroka-Räf har erhållit en särskild historia, och Skänke-Räf är fräjdad genom Göthrik och Rholfes saga, af Saxo och Johannes Magnus; den tredje af Vestgötha Lagmän var Thore Räf från Göhem; uti Landnama och Eyarbyggja-sagorna uppräknas bland Islands första bebyggare Räf den gamle i Brynjodalen, farsfaders farsfader till Samund Frode: Thorrolfr Räf, som föll i strid vid Thingnes-tioget: Räf från Barde: Räf den Röde som, flyktande från Strinda i Thronthem för R. Harald, icke kunde undgå sitt öde att af honom blifva slagen: sonsonen, som likaledes nyttjade ättens tillnamn och gaf detsamma åt sin gård Räfstad: Helge i Hofgården, äfven kallad Hofgårdas Räf, farsfadersfader åt skalden Räf, som bebodde samma gods och hvars morfader, eller, efter andra uppgifter, morfadersfar var Räf mikle.

Uti Eddan, hos Sturleson och flere yngre författare, såsom O. Worm, Halfdan Einarsson m. fl., anföras åtskilliga skulder af denna ätt, på hvilkas sånger några prof ännu återstå. Utom den nyssnämnde Räf af Hofgården, som troget följde sin Konung Olof den Helige uti hans sista strid, fanns en äldre, Räf Rytzki eller Ruske, vid Eysten Belis hof; en annan sjöng hos Kon. Magnus Olofsson den Gode i Norrige; Räf Gästson vistades hos den ryktbare höfdingen Hareker af Thiotta, och en femte hos Einar Fluga.

Liber Census Daniæ, upprättad mellan 1234 och 1234, uppräknar de betydliga egendomar, som tillhörde Petter Räf, ett dopnamn, som långt sednare varit i ätten brukligt. År 1370 arrenderades ett bland Roskildeke Biskoparus gods af Michael Räf. Johannes eller Hans Räf, Canonikus i Thron-

han och Sekreterare hos Erkebisk. Erik Walkendorph, är förmodligen densamme som, sedan han under sin vistelse i Paris mellan 1516 och 1519 låtit trycka det Thronthemiska Breviarium; blef Prost i Bergen, och 1523 den förste Evangeliske Biskop i Opslo.

Samtida med honom var boktryckaren i Köpenhamn Povel Räf, af hvilken en dansk afhandling in quarto om Jungfru Mariæ rosenkrans och dess broderskap är tryckt 1515.

Uti R. Gustaf I:s historia förekomma af namnet tvenne borgare från Rotneby, invecklade uti Dackens upproriska företag.

Denna fördelning af släkten i tvenne hufvudgrenar, en riddarlig och en ofrälse, hvaraf den sistnämnde ännu fortlever på flera orter i Sverige, röjer sig i vårt fädernesland redan från 14:de århundradet.

Det är obestämmt till hvilkendera den Jöns eller Johannes Nicolai Räf hör hänföras, som 1498 blef från Altarista i Stockholm vigd till Diaconus i Vadstena kloster; som 1511 sändes att reformera ett filial-kloster i Polen och återkommen blef 1532 af Kon. Gustaf I fördrifven till Norrige. Han har öfversatt legenden om Sjusofvare, icke den i marknadstryck bekanta, utan sådan den utförligare finnes på svenska i en af klostrets handskrifter; och är troligen densamma, som 1535 utsåmdes till Pastor i Orsa.

Utaf Svenska adliga linien var Rangvalder år 1285 Ridare och Riksråd; Gjord Jönsson fortplantade släkten omkring 1400; Bengt till Utö förde under K. Erik XIV:s sjökrig skeppet Stora Gefle Björnen, med hvilket han gjorde lyckliga priser; såsom Ståthållare på Calmar 1506—67, nödgades han på befallning häckta dåvar. Superintendenten Petrus Caroli, efter hvars återvundna inflytande Ståthållaren blef 1569 i Stockholm anfallen och dödligt sårad af Konungens drabanter. Jöns Räf, beständigt i fält under Kon. Carl IX:s och i början af Gustaf II Adolfs kriguppfyllda regeringar, måste bland rytteriets befäl deltaga i blodsdmestolen i Linköping 1600.

Vid Riddarhusets upprättande, erhöll ätten sin introduction genom Öfv.Lieut. Axel Räf till Hofgren och Salshult.

Reductionen under K. Carl XI egde på familjens förmågenhet intet inflytande. Den har alltid varit besuten och företått att med anständig hushållning bevara sitt eget, utan att eftersträffa Statens vanskliga bidrag.

K. Carl XII:s fälttåg, under hvilka blomman af Sveriges Ridderskap föll för äran och den ypperste bland Rid-

dare, togo äfven utur denna släkt flera offer: Axel Johan stupade vid belägringen af Thorn; Benjamin Magnus, förd från Pultava till Tobolsk, återkom slutligen till fäderneslandet, och Lennart dog 1740 af sina vid Helsingborg erhållna sår.

Dennes sonson, *Leonhard Henrik*, Hofjunkare, Lagman och under 32 år ordin. Häradshöfding öfver Kinda och Ydre härader, var tvenne gånger gift, den sednare med *Hedvig Charlotta Grönhagen*, af hvilkas barn nu endast den son kvarlefter, hvars lefnad här tecknas.

Han är född på Thomestorp i Kisa socken af Östergötland d. 18 Sept. 1786. Efter undervisning af enskilda lärare, student i Upsala 1802. Tog 1808 Cancelli-examen och s. å. E. O. Cancellist i Krigs-expeditionen, hvarvid han skiftevis tjenstgjorde mellan fortsatta studier i Upsala, der han 1807 under Doct. E. M. Fant försvarade en af honom sjelf samlad afhandling: *Vita Petri Michaelis Hammaraskjöld*. Ingick 1808 vid Riksarchivet, ett verk mera öfverensstämmande med hans böjelser och hvilket han, äfven såsom landtman, träget begagnat.

Efter föräldrarnas nästan samtida död 1810, måste han både för sig och syskon öfvertaga sterbhusets förvaltning, bosättande sig såsom jordbrukare först på Thomestorp, hvars vackra natur ingifvit åt besökande, vänner Cl. J. Liwijn, V. F. Palmblad, P. D. A. Atterbom, Chr. Molbeck m. fl. många af deras berömdaste sånger och arbeten, och hvarest de flesta af sedermera allmängjorda melodier till våra folkvisor blifvit upptecknade genom Prof. E. Drake och Capellmästaren J. Eggert.

Efter några års bostad på Rusthållet Millingetorp i samma församling, aflyttade han 1822 till sätesgården Buhlsjö i Sunds socken, till närmare grannskap med de fastigheter släkten öfver 200 år i Ydre egt, samt slutligen 1845 till säteriet Forssnäs, äfven i Sunds församling. Betydliga byggnader, lyckade odlingar och en förbättrad skogshushållning äro frukten af hans landtmannaomsorger.

Deltagande uti alla de allmänna befattningar, som på landet äro vanliga, såsom Kyrkoråd, Sundhetsnämnd, Skolestyrelse, Ägodelningsrätt, beskattningar, upprättandet af Läselskap, Brandstodsförening, Sämjor om Pastoralier m. m. hafva tillika en mängd förmynderskap, curateler och enskilda uppdrag varit honom anförtrordade.

Brefvexlande Ledamot sedan 1827 af K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad., samt arbetande Led. från d. 1 Apr. 1829.

tag. han sitt inträde med ett tal om beskaffenheten af Sveriges offentliga handlingar under medeltiden, åtföljdt af en stor tabell öfver bokstafsformerna under samma tidevarf, den han på egen bekostnad låtit lithographiera, men af hvilken en del exemplar förstördes vid eldsavåda uti tryckeriet.

År 1821 Correspondent och 1828 Ledamot af Kongl. Samfundet för utgifvandet af handskrifter i Skandinavien historia, till hvars handlingar han lemnat bidrag.

Vid Hushållesällskapernas första inrättning 1814, i följe af R. Landbruks-Akademien instiftelse, Sekreterare i Rinda och från 1835 Ordförande i Ydre Gille.

Derjemte Ledamot af åtskilliga andra Samfund och Redactioner, såsom K. Nordiske Oldskrift Selskab, Litteraturföreningen i Upsala, Föreningen till utgifvande af Sv. Diplomatarium och af Stiernmans Höfdingamminnes andra i handskrift påfundna del med omtryck af den första, Svenska Trädgårdsföreningen, Östgötha Jägareförbund såsom en af Directeurerne; äfven af Göthiska förbundet med bibehållande deruti af gamla släktnamnet Refr.

Då detta förbund, hvars historia till någon del innefattas uti sista häftet af Iduna, upplöstes hösten 1844, och dess handlingar bortskänktes till K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad., ålåg det Kammarjunkar Rääf, i sammanhang med det af Exped.-Sekret. Frih. J. Adlerbeth, den siste af sin ätt, honom testamentariskt uppdragna ordnandet af Adlerbethska familjens archiv, som till Upsala Bibliothek var donerad, att afsöndra hvad som tillhörde nämde förbund, hvars stiftare och skriftvårdare Frih. Jakob varit. Gemensamt med sistnämnda handlingar öfverlemnades äfven Kammarjunkar Rääfs med Frih. A., hans förtrogne vän under 42 år, oafbrutet förda brevexling, hvaruti framtida forskare i fader-neslandets häfder torde finna åtskilliga upplysningar.

Bland de af berörde ätts handlingar, som numera förvaras i Upsala, finnas Memoirer författade af StatsR. Frih. Adlerbeth, börjande med Sveriges förra sjelfväldstid och fortgående öfver 1789 års riksdag samt derpå följande tidevarf intill 1809; hvilka anteckningar, med undantag af första volumen, utredningsmannen ansåg sig pligtig och i följe af förordnandet berättigad att, jemte en berättelse om åtskilliga mystiska tilldragelser under samma perioder, aflemna förseglade.

Enligt Nåd. befallning af d. 4 Maj 1827 blefvo Alvastra klosterkyrkas ruiner, som förmodades betäcka monument af högre antiqvariskt värde, undersökta och från raa-

bestiade, hvaröfver beskrifning och geometrisk afmätning jemte ritningar af qvarvarande grafstenar insändes; och tacktes Kongl. Majt i anledning deraf låta förklara sitt nådiga välbehag.

Öfver Ydreortens beskaffenhet och hushållning har Kammarjunkaren R. så väl till H. K. H. Kronprinsen, som på anfordran af flera embetsverk, aflemnat en mängd statistiska tabeller och beskrifningar i olika syften, hvaraf åtskilliga, rörande kreatursantal, skördeafkastning, utsäden, skogarymd m. m. kostat mycken möda. Likaledes flersaldiga begärda uppsatser dels uti andra statsekonomiska fall, dels uti historiska och antiqvariska ämnen, äfvensom han bidragit till ganska många författares arbeten af dylikt eller naturalhistoriskt innehåll, hvaribland särskildt må nämnas samlingarna af Sv. Folkvisor, Fornsånger och Lekar.

Utom redan nämnda skrifter finnas af honom åtskilliga smärre anonyma, dels särskildt aftryckta, dels införda uti Upsala Litteraturtidning, Mimer och Iduna, uti hvars 44:te del en förväxling egt rum om författarne till afhandlingen rörande sättet att uppsöka och vårda fäderneslandets forlemningar, och beskrifningen på några fornlemningar i nordvestra delen af Småland, af hvilka den förra tillhör Kammarjunkaren R. och den sednare Friherre J. Adlerbeth.

Till Vitt., Hist. och Antiqu. Akad. äro genom gåfvobref af d. 18. Febr. 1840 skänkta, men hos författaren till ytterligare fullständigande qvarvarande, omkring 700 afskrifter med sigillteckningar och facsimiler af i landsorterna befintliga äldre offentliga handlingar, hvilka i mån af årsföljden aftryckas i Sv. Dipl.; äfvensom en samling af Sv. traditionella naturvetenskapliga kunskapsarter som benämnas Skräck, Signerier, Trollerier och Sympathier, nu upphunnen till 2200 nummer, utom varianter, öfver hvars framtida begagnande särskilda förfoganden äro träffade. Under arbete är tillika en beskrifning öfver Ydre Härad, hvars första del, innefattande urkunderna, snart torde komma att utgifvas.

Många offentliga samlingar hafva från honom erhållit gåfvor af antiquiteter, mynt, böcker, handskrifter, charter och målningar.

Genom Ydre rinner en ström, Buhlsjöån, bördig på snäckan Mya Margaritifera, hvarur fordom erhållits talrika och vackra äkta perlor, nu i aftagande, liksom all naturens alstringsförmåga. Uppmärksammande saren v. Linnés upptäckt att, enligt hans eget uttryck, impregnera perlor i denna mussla, d. v. s. tvinga henne alstra dylika af hvad form

och färg som behagas, en konst den v. Linné vid Riksdagen 1760—62 erhöi kronan inlösa, men som, efter undersökning af några Ledamöter i Secreta-Deputationen, med biträde af vetenskapsmän och jouvelerare, hvilka erkännande uppfattningens fullkomliga riktighet dock afstyrkte handel för det allmänna, inköptes af en bland desse granskare, riksdagsmannen Bagge från Götheborg, som sjelf aldrig begagnade det privilegium exclusivum han af Kongl. Maj:t härpå erhöi, lika litet som sonen och sonsonen, trädde Kammarjunkaren R. i brevexling med den sistnämnde, som då var bosatt i England, om handel af närande hemlighet, hvarå väl ett duplicat bort vid privilegiets mottagande aflemnas, men icke stift ett återfinna i något af de archiver eller verk dit det samma rätteligen kunnat komma. Fäderneslandet gick likväl i mistning om egandet af denna vackra upptäckt derigenom att, sedan priset var afgjort, penningar och förseglade handlingar aflemnade hos ömsesidiga ombud i Götheborg, olika meningar uppkommo om sättet för utvexlingen; i följe hvaraf båda contrahenterna återtog sina tillhörigheter.

Med föga förtroende till representativa statsformer uti deraa nya skick, beträdde Kammarjunkaren R. efter 1809 års riksdag, hvarunder han var Ledamot i Expeditions-Utskottet, icke förr än 1840 denna bana. Hans politiska tänkesätt, oförändrade sedan ungdomen, äro tydligast uttryckta uti hans under sistnämde riksdag hållna tal, d. 5 Febr. mot hammentalsrättans föreslagna upphäfvande; d. 22 mot Departementalstyrelsens införande; d. 20 rörande en af Bondeståndet föreslagen adress; och under riksdagen 1844 då han var Ledamot uti Constitutions-Utskottet, af yttranderne på riddarhuset d. 14 Aug. mot ordinarie skattebidragens förvandlande till bevilling; d. 17 mot tysta förmånsrätternas upphäfvande; d. 11 Sept. om Sveriges Adel och d. 25 dito mot val af Ordförande inom Utskotten.

Såsom Ledamot i Statsrevisionen 1841 äro hans reservationer mot beslutade anmärkningar aftryckta i Statstidningen. Till enahanda förrättning 1847 är han af sitt stånd äro utsedd.

Utnämnd till Kammarjunkare d. 28 Jan. 1818; till Ridare af Nordstjerneorden d. 6 Febr. 1845.

Vigd på Haneberg i Södermanland, den 6 Sept. 1833 med Stiftsfröken *Jacobina Christ. v. Heijne*, dotter af Öfv. Lieuten. R. S. O. Georg Lennart v. Heijne och dess fru Friherrinnan Christ. Florentina Ulrica v. Lingen. Två söner och två döttrar äro ännu lefvande afkomlingar.

RÖNBECK, CARL SONNERBERG.

Född i V. Ljungby Villands härad Christianstads län den 27 September 1705. Han var af en släkt, från hvilken utgått i Lunds stift under 132 års omlopp utmärkt redbare, lärde och verksamme, i embeten nitfulle män.

I slutet af sjuttonde och början af adertonde seklet bodde i byn Rön i Jemshögs socken af Blekinge län en berderlig Bonde *Jöns Larsson*. Han hade flere söner, af hvilka tre blefvo prestes, som alla gjorde sig inom Skånska kyrkan förtjente af aktning och tillgifvenhet. Namnet *Rönbeck* upptogs som en prydnad ibland stiftets presterskap genom den äldste ibland förenämde trenne bröder, då han inträdde i embetet 1700, och upphörde genom D:r Carl Rönbecks bortgång. Flere församlingar täflade med hvarandra att njuta desse prestmäns andliga vård. *Jöns*, som har särskild historisk märkvärdighet*), blef 1711 Kyrkoherde vid Skanör och Falsterbo församlingar, 1720 vid Ystads, St Petri-Klosters och Bjeresjö församlingar, 1728 vid Helsingborgs, Råhus och Wällufs församlingar och sist vid Malmö och Sallerups församlingar 1738. *Abraham* tillträdde Vesterstads och Östraby församlingars pastorat 1741 och transporterades 1761 till Gårdstånga och Holmby församlingar. *Matthias* utnämndes 1735 till Kyrkoherde vid Barkåkra och Rebbelberga församlingar, 1744 vid Ystads, St Petri Klosters och Bjeresjö församlingar och följande året vid Ystads, St Mariæ, Oja och Hedeskoga församlingar. Flere af samma namn hafva på hedrande sätt varit tjenstgörande i stiftets församlingar.

Doctor Rönbeck härstammade likväl icke i rätt nedstigande linie från någon af förenämde Prostar, utan ifrån en deras broder *Per Jönsson*, som var äbo i Gillarum af Jemshögs socken. Hans son *Lars Rönbeck*, vice Pastor i V. Ljungby och gift med den nitiske och lärde ContractsProsten och Kyrkoherden derstädes Peter Sonnerbergs dotter Magdalena Elisabeth, var fader till D:r Rönbeck. Snart blef han faderlös. Till en början undervisades han i morfadrens hus af Magister Petrus Roos, som sedermera blef Kyrkoherde i Vesterstad, Contractsprost i Färs härad och Theologie Doctor. För honom bibehöll D:r R. den varmaste tacksamhet och tillgifvenhet. Efter inhämtande af nödige kunskaper för inträde i offentligt läroverk upptogs han i Christianstads

*) Se hans lefvernesbeskrifning i Gezelii Biogr. Lexicon.

publika skola och var der en ibland den för sin ovanliga skicklighet i undervisnings meddelande ryktbare Rectorn Professor Lunells snällaste och mest hoppgifvande disciplinar. Inskrefs ibland de studerandes antal i Lund 1781. Prestvigdes derstädes 1789 d. 20 Decemb. uppå kallelse af Biskopen D:r Celsius för att förestå Lomma prebende-pastorat. Efter väl aflagde lärdomsprof promoverad till Philosophiae Magister 1793. Biträdde flere år Domprosten, sedermera Biskopen D:r Hesselén, såsom DomkyrkoAdjunct, och var någon tid vice Notarius i Consist. Eccles. Förordnades d. 11 Dec. 1795 till Notarius i Lunds Domkyrkoråd. Presiderade vid Akademien 1798. Efter med heder undergången Pastorexamen den 10 Dec. 1798, förordnades han samma år och dag till Kyrkoherde vid Ifvötofta pastorat i Villands härad uppå kallelse af Hans Excellens m. m. Herr Grefve C. A. Trolle Wachtmeister, som för Årups säteri hade jus patronatus till samma pastorat. Följande året var han Respondens vid prestmötet i Lund för den då afhandlade disputationen de Magistratu Politico. Efter sökt och erhållet förslag till S:t Petri Klosters och Nöbbelöfs församlingar kallades han till Kyrkoherde derstädes 1806. Utnämndes af Kongl. Maj:t d. 22 Febr. 1808 till Kyrkoherde vid Åsums och Skepparlöfs församlingar, sedan han vid prestvalet erhållit enhälligt kallelse, utom ett $\frac{1}{2}$ hemmantals röst. Då Kongl. Amir. Superintendents-embetet och dermed förenade Kyrkoherde-beställningen vid Storkyrkoförsamlingen i Carlskrona var ledigt 1816, anmodades han af församlingens röstegande ledamöter, som hafva rättighet att upprätta förslag, att aflägga prof; men oakadt han undanbad sig detsamma, uppfördes han likväl genom de flesta rösterna på ifrågavarande förslag. Vid kyrkoherdeval med Landskrona, Åsmundtorp och Tosta församlingar, till hvilket pastorat han 1824 erhållit förslag, tillföll honom de flesta rösterna och blef han äfven den 3 Juni s. å. af Kongl. Maj:t i nåder utnämnd till Kyrkoherde derstädes. Men då underrättelse derom ankom till hans åhörare i Åsums pastorat, utmärkte de både sin synnerliga ledsnad och sin allvarliga föresats, att återvinna hvad de fruktade att för alltid hafva förlorat, Hans samma sjalavård. Han kallades derföre å frågodagen till 4:e profpredikant och då Domcapitlet i Lund afslog denna begäran, såsom stridande mot gällande författningar, anfördes väl underdåniga besvär, men församlingarne anhöllo tillika i underdånighet "att af gunst och nåd få behålla sin älskade själasörjare enär de egde den öfvertygelse, att han för de-

res skall gerna uppföras utaf dess erhållna större pastorat uti Landskrona." Genom nådigt utslag af den 18 Juni 1825 täcktes Kongl. Maj:t pröfva rättvist, att i nåder gilla Consistorii afslag såsom på lagliga skäl grundadt, men ville dock med nådigt afseende på den kärlek och det förtroende lärare och åhörare emellan, som vid detta tillfälle blifvit ådagalagdt, af ynnest och nåd hafva tillåtit Doctor Rönbeck, att i Åsuma och Skepparlöfs församlingar kvarstanna.

Dr Rönbeck utnämndes 1810 till Prost öfver egna församlingar och 1814 till Contractsprost öfver Gärds Härad. Kallades d. 20 Januari 1815 till Ledamot i Stockholms Bihelsällskap och d. 29 Maj 1816 i Sällskapet de Nödhjändes vänner. S. & d. 26 Sept. i Patriotiska Sällskapet. Den 30 Nov. 1818 i Kongl. Norska Videnskaps Selskabet och 1833 i Kongl. Nordiska FornskriftSällsk. i Köpenhamn. Han var ock flere år Ledamot i Christianstads läns Lazarettdeputation och äfven Inspector vid dervarande skola. Corresponderande Ledamot i K. Samsfundet för utgifvandet af Handskrifter rörande Skandinaviens historia. Utnämndes 1818 till Theol. Doctor och Ledamot af Kongl. Nordstjerneorden. Under samma års riksdag emottog han det hedrande förtroendet att vara en af de tre deputerade, som å Svenska presterskapets vägnar skulle öfvervara Hans Maj:t Konung Carl XIV Johans höga kröning i Trondhjem. Till minne af denna högtidlighet täcktes H. Maj:t Konungen anbefalla honom och de öfrige deputerade att bära den medaille af guld, som för detta ändamål blifvit präglad. Af Lunds stifts presterskap blef han utsedd, att såsom fullmäktig bevista riksdagarna 1812 i Örebro och i Stockholm 1813, 1817, 1822 och 1828—30.

Under Dr Rönbecks vistande i Lund som studerande, är ganska sannolikt, att Biskop Celsii kännedom om den förra och dygd så väl kände Rönbeckska släkten till stor del varit orsak, att han kallade denne då unge man till förvaltning af det ena prebendepastoratet. Han kunde göra det med så mycket större säkerhet, som han kommit i erfarenhet af R:s snille, kunskapsbegär och värdiga förhållande. Vid standet i Biskop Celsii hus beredde honom tillfälle att i flere afseenden vidga sina insigter och isynnerhet fästa sin häft vid tvenne slag af studier, som utgjorde hans lefnadsförmöjelse. Det ena var vidsträckt bokkännedom och det andra forskning af fäderneslandets häfder, isynnerhet hvad som angick Skånska antiquiteter. I begge afseenden var mycket att

lära af Biskopens ypperliga bibliothek och af hans lärarika samtal. Af begge begagnade han sig oafbrutet. Efter nämnde Biskops frånfälle utarbetade han till största delen katalogen öfver den aflidnes bibliothek med den sakkännedom och noggrannhet i afseende på böckernas fördelning efter vetenskapen, att den kan tjena till mönster för dylika inventariiförteckningar. Han vistades sedermera några år i dåvarande Domprostens, sedermera Biskopen m. m. Doctor N. Hesseléns hus och fortsatte der sitt älsklingsstudium, Skånska antiqviteterna, som ock blef hos honom något eget. Han utgaf 1798 sin med lärdom och forskning väl författade och med heder försvarade presidii-disputation de antiqua urbe Abasia. Af Biskop Hesseléns sterbhus hade han det förtroende, att honom uppdrögs författandet af sal. Biskopens afvernesbeskrifning, som upplästes vid begrafningen*).

Sedan han hunnit bosätta sig i Åsum, var det isynnerhet af han använde alla från embetsgörömlar lediga stunder på teckningar af allt hvad hans flit hunnit samlar rörande verkemne och ryktbare Skåningars biographier, kyrkors monumenter och handlingar om Skåne, isynnerhet dess kyrkohistoria. Flere volumer nitid utförde och till en stor del pryddas med ritningar vittna om hans arbetsamhet. Han använde äfven resor till utvidgande af sina samlingar. Hvar gång han kom antingen till Stockholm under riksdagar eller på besök hos sina vänner, uppoffrades någon tid till detta af honom nära föremål. Hvem skulle icke önskat, att hafva af dessa samlingar genom trycket utlemnade till allmänheten af en så kunskapsrik och sanningsälskande författare? Men mot voro förmodligen tvenne hinder, det ena, att han afbrutet ökade dem, och ansåg dem icke nog fullständiga; det andra, hans anspråkslösa tänkesätt. Han satte sjelf af mindre värde, än andra som haft tillfälle att lära känna dem. Han fruktade, att i deras utgifvande skulle finnas något skrytsamt. Sådant och all annan fiärd hatade han. Af dessa rikhaltiga, de flesta med hans egen noggranna tecknade skrifter äro icke förlorade för efterverlden. Något testamentariskt förordnande äro de aflemnade till Cassiska akademiens bibliothek i Lund**). Han har ökat sin

*) Tryckt bredvid Biskopen m. m. Doctor M. Faxes Likpredikan af Biskop Hesselén.

**) Samlingarne utgöra 24 Tomer in folio och portföljen af följande hafvudsakliga innehåll. Tom. I. Ibland annat om Dominicanerorden i Åhus. — Anmärkingar om Helsingborgs stad m. m. — Tom.

frikoastighet med gifva till akademiska myntkabinettet med den dyrbara guldmedaille och dertill hörande kedja, som han varit såsom deputerad vid Kongl. Maj:ts kröning i Trondhjem. Hans porträtt skänktes till Consistorii Ecclesiasticæ sessionsrum, der det har sin plats bredvid porträtten af de 3 förut nämde Prostarne Rönbeck.

Såsom riksdagsfullmäktig vid flere riksdagar åtnjöt han af embetsbröder odeladt förtroende. Få af Högv. ständar ledamöter lära varit, hvilka blifvit så vänskapsfullt upptagna som Dr Rönbeck, icke derföre att han i Högv. ständer talade ofta eller mycket; men derföre, att hela hans förhållande var så redbart, pålitligt och hade något så intressant, att äfven de, som tänkte med honom olika, älskade honom. "Han räknades aldrig ibland dem, som (hvad, såsom en utländsk författare omtalar, eger rum någorstädes utrikes) sitta och vänta på sin tidning för att veta, hvad de böge tänka om något af regeringen framställt förslag." Han

II. Corylanders beskrifning på Lunds Domkyrka med dertill hörande Bilager. — Ol. N. Stefanti Beskrifning om Lunds Domkyrka monumenter år 1665. Förteckning öfver Helige Geists Hospital i Lund privilegier. — Utdrag af O. Hermelins Hecatompolis Sviens. — Tom. III. Prosten P. Sonnerbergs berätt. om Sodalitium Lundens Statuta Sodalitii. — Tom. IV. J. Ichsell, Skånes Höfdinga-Minnar. — Tom. V. Excerpter ur Espmans afhandling om Skåne. — Westm. Origines Scanicæ. — Tom. VI. Afskrifter af åtskilliga handlingar af gående Lunds Akademi. — Tom. VII. Handlingar rörande Skåne, såsom finnas i Kongl. Danska Geheime-Archivet. — Ven. Capituli Lundensis Statuta. — Monasteria Scanensia ex registro Reg. Arch. Antiq. Holmensis. — Tom. VII. Om Lunds Hospital. — Biskop Winstripfres bref från 1658 till 1664 ur Malmö läns Cancelli-Archiv. — Corropondens om Palteboken. — Protocoll om Malmöhus läns Lazarett. Originalberättelse om Helsingborgs Skola af Lärarne 1778. — Tom. VIII. Lunds Domcapitels Protocoll ifrån 1688 till 1689 ur orig. Engeströmska samlingarna. — Tom. IX. G. B. Beijer, Beskr. om Yttre med bilager och teckningar. — Tom. X. Archeologiska anteckningar om åtskilliga socknar i Skåne. — Handlingar och bref om Lund. — Tom. XI. Varia Heraldica. — Tom. XII. Diplomata medii ævi. — Tom. XIII. Förteckning öfver fordnä numera förstörda kyrkor i Skåne. Beskrifningar öfver åtskilliga socknar och kyrkor i Skåne ifrån 1730. — Tom. XIV. Anteckningar till Gustaf IV Adolfs genealogia. — Tom. XV. Excerpter ur RiksArchivets Register för år 1854—1868. — Tom. XVI. Riksråds-längd 1308. — Tvenne bref af Dr Luther. — Handlingar af K. Johan III. — Tvenne bref af Carl XI. — af A. Oxenstierna. — Borgo Gymnasii Invigning. — Åtskilliga bref och handlingar ifrån Frihetstiden och Gustaf III:s tid. — Tom. XVII. M. wellanæ Litteraria. — Tom. XVIII. Biographiska anteckningar om ände Pastorerna i Skåne. 297 sidor. — Tom. XIX—XXI. (i portfölj) Miscellanea.

rek icke från den apostoliska förmaningen: frukter Gud, älska Konungen.

Af de församlingar, hvilkas själavård var honom anförtradd, var han högt värderad och älskad. Med vänlighet och förekommande välvilja emottog han alla. Hvem nekade han biträde och hjälpsambet, som derom anmodade honom? — Huru många lemnade han icke understöd i sitt hus och han ägnade på närmare och fjernare håll flere behöfvande med omhet och välgörenhet. Derom vittnar och hans testamentariska dispositioner. Han efterlemnade en för hans stånd icke obetydlig förmögenhet. Hans tarfliga och väl ordnade hus var öppet för vänner och resande, som förut egde eller önskade ega hans bekantskap. Han satte mycket värde på allskapslifvets behag. Dessutom var han, utom de till embetet hörande göromål, sysselsatt med sina samlingar och med sitt väl valda bibliothek. Sommartiden var han mycket öfverflod af trädgårdsskötsel. — Under de sista åren af hans lefnad var helsen i aftagande och efter några veckors sjukdom afsomnade han i Åsums prestgård d. 8 Augusti 1841.

Gift 1809 med *Christina Cecilia Orrberg*, död 1841, dotter af hans företrädare i kyrkoherdeembetet vid Åsums och Skepparslöfs församlingar Prosten Johan Pet. Orrberg. Genom detta äktenskap inträdde han i en släkt, hvarifrån lärare i dessa församlingar utgått, allt ifrån den tid deras själavård förvaltades af Lunds universitets förste Procancellerer Bernhard Oelrich, sedermera Superintendent i Brehmen.

RÖNNOW, CASTEN.

Föddes i Carlshamn den 15 Febr. 1700. Hans fader, *Otto Rönnow*, dog 1710 af pesten; modren hette *Vendela Reuterma*, dotter af Regiments-Quarttermästaren Reuterma. Sedan han uti sina föräldrars hus fått nödig undervisning, men genom deras tidiga död blifvit lemnad knappast 12 år gammal till sitt öde; upptogs han 1712 af farbrodern, Stadsfiskaren i Götheborg, Johan Rönnow, hvilken, efter fullbordade skolstudier, tillstyrkte honom att välja läkarekonsten till föremål. År 1716 utgick han som chirurg vid arméen, som i Bobuslän samlades emot Norrige, och utmärkte sig under fälttåget med sitt eldiga snille så fördelaktigt, att han af Konungens Cancelli-Sekreterare, sedermera Deras Excellenser Grefve Seth och Baron Åkerhjelm, fick anbud att blifva antagen vid Konungens Fält-Cancelli, men hvilket anbud han afslog, och qvarstod oafbrutet vid sitt förra

yrke. Efter läroårens slut reste han 1720 till Stockholm, der han en tid förkofrade sig ytterligare uti Chirurgien, under Öfver-Directeuren Ribes handledning; men begagnade sedan förnämligast i Upsala Archiater Rudbecks och Prof. Robergs m. fl:s undervisning. Genom Prof. Robergs förord och Upsala Akad.-Cancellers ynnest understödd med ett dubbelt Kongl. Stipendium, anträdde han i Januari månad 1728 en resa öfver Danmark, Holland och Tyskland till Paris, hvarest han sökte och nyttjade de bästa tillfällen att utvidga sina kunskaper, gick flitigt på Hospitalerna, öfvade sig i Anatomien, och dessutom på ett lysande sätt utmärkte sig, genom sin skicklighet i Rit- och Målningskonsten, medelst det han tecknade de vackra tabellerna uti *Le Drame* bok om Sten-operation *). Sedan han i sju år uppehållit sig i Paris och der gjort sig fördelaktigt känd, samt emellertid 1730 antagit Medic. Doctorgraden i Rheims, kallades han 1734 af Österrikiska Generalen Grefve Mercy, med de mest fördelaktiga vilkor till Fält-Medicus vid en till Italien beordrad armée; fick ock vid samma tid, af Engelska läkaren Douglas, tillbud på 10 à 12 Guinéers tractamente i månaden, om han ville flytta till London, gå honom tillhanda i praktiken, och biträda vid hans Anatomiska verks utgifvande; äfvensom Prof. Winslow föreslog honom att, emot 300 L: vres belöning, utarbета de Tabeller, som skulle bifogas den Anatomi, han på allmän bekostnad var i begrepp att utgifva; men fältlefviden roade honom icke mera, och der tvenne sednare anbudan kommo försent, emedan han redan emottagit kallelsen att blifva Konung Stanislai i Polen, Liff-Medicus. I följd af densamma begaf han sig i början af Dec. 1734 ifrån Paris och kom till Königsberg den 4 Jan. 1735, der Konungen då vistades och emottog honom mycket nådigt, samt få dagar derefter eller d. 8 Jan. utnämnde honom till sin Archiater. Sedan nya politiska beslut förändrat R. Stanislai öde, följde Archiater R. 1736 sin högherre från Königsberg till Berlin, derifrån öfver Magdeburg och Cleve till Nederländerna, och så vidare genom en del af Frankrike till K. Slottet Mendon, der vistandet var ett år, till dess Slottet i Luneville uti Lothringen hann blifva inredt. Den 20 April 1737 utnämndes han till Konungens Conseiller Intime, och att, jemte läkarevården af Konungens egen person, hafva inseendet öfver hela Medicinal-väsendet

*) Dessa med flera andra af hans egenhändiga Ritningar, förvaras uti en stor portfölj uti K. Sundhets-Collegii Bibl. i Stockholm.

i begge Hertigdömena. Ut i denna ärofulla och stundom tillika nog bekymmersamma läkarebefattning, tillbragte han 30 år, under hvilkas förlopp han upprättade ett Medicinskt Collegium i Nancy; uppmuntrade och styrkte Medic. faculteten vid universitetet i Pont-a-Mousson, till att lemna ungdomen en säker undervisning i läkarekonsten; satte Sjukhusen i bättre stånd, inrättade Praktiska Chirurgiska Skolor, öfversåg och förbättrade Apotheken; stod dessutom i brevexling, så väl med Furstar och förnämne män, som med mångfaldige af mindre anseende, hvilka begärde och nyttjade, ej utan framgång, hans förord i viktiga ärender. Emellertid hade K. Vetenskaps-Akademien i Stockholm, d. 2 Aug. 1755 inskrifvit honom ibland sina utländska ledamöter; Kon. Adolph Fredrik den 2 Nov. 1759 hugnat honom med Naturalisation ibland Sveriges Adelskap, samt 1766 utnämnt honom till Riddare af K. Nordstjerne-Orden. Efter Kon. Stanislai död 1765 började han åter tänka på sitt fädernesland, och tillstyrktes äfven att återvända dit af sin höge gynnare och beskyddare, dåv. Ambassadeuren i Paris, sedermera H. Exc. Gr. Carl Fr. Scheffer. Drottningen af Frankrike lät då tillbjuda honom de hederligaste förmåner, för att stadna qvar, om ej i Lothringen, åtminstone i Paris; men han stod fast vid sitt beslut och reste, sedan han blifvit hugnad med en listidspension af 4000 Livres, 1767 om sommaren öfver Strassburg och Cöln till Holland, hvarifrån han sjövägen kom till Götheborg, mötte der Gr. Scheffer, och inträffade emot hösten i Stockholm. Året derpå valdes han till Præses i K. Vet. Akademien, hvarest han sedermera 1774 för andra gången innehade samma rum. Kallades 1770 till Ledamot af Kejs. Acad. Naturæ Curiosorum; 1779 af K. Franska Medic. Societeten i Paris, af K. Collegium Medicum, samt af Sällsk. Pro Patria i Stockholm. I början af 1772 hade han den olyckan att afbryta det ena benet, men som genom hans kropps goda beskaffenhet snart läktes, hvarefter han uppnådde inemot 88 års ålder, innan han den 5 Maj 1787 slutade sin ärofulla lefnad. — Arcbiater Rönnow var gift. Af nit och omtänka för Läkarevetenskapen och vetenskapernas i allmänhet tillväxt uppoffrade han till de sammas bästa största delen af sin förvärfvade förmögenhet *),

*) Medicinska faculteten i Upsala erhöi ett capital af 1666 Rdr 10 sk., hvars interesse skulle användas till lönesförbättring för Anat. professorn; dessutom hans Chirurgiska och Anatomiska Instrumenter af 222 Rdr 10 sk. 8 rst. hvaraf interesset skulle blifva belöning för den, som under året gjorde det bästa anatomiska præparat. Till

hvarföre ock K. Vet. Akademien, för att på ett värdigt sätt bevara minnet af en så välgörande Medborgare, lät 1789 slå öfver Archiatern en Minnespenning *). Hans porträt, graveradt 1793 af Akrel, åtföljer 1:a Tom:s 1:a häfte af Medic.-Rådet R. Hedins Vetenskaps-Handlingar för Läkare och Fältskärer, och hans välgjorda samt lika konterfej i olja är uppsatt uti K. Sundhets-Collegii Bibliothek.

Skrifter: Tal om en ben- eller stenaktig Starr, vid hela omkretsen af Uvea fastvuxen, som lyckligen blifvit med nålen nedtryckt; vid præsidiij nedläggande i K. Vet. Akad. (Emot detta tal utkommo: *Doutes que le Cataracte, dont Mr. Rönnow fait mention, dans son discours, prononcé à l'Académie Royale des Sciences, ait été osseuse ou pierreuse. Stockh. 1768.* Dessa tvifvel föranledde: *Lettre à un Etudiant etc.* af Rol. Martin). — Tal om förmonen, som hela Rikets invånare skulle tillskyndas af ett stort Lazarets inrättande i hafvudstaden, vid ett lika tillfälle 1774. — 2 Rön i Vet. Akad. Handl. — Afhandling om sättet att operera de största Taskebrick radicalement utan Castration. (Insänd till Med. Soc. i Paris, föranledde den 1784 en allvarsam skriftvexling mellan Rönnow och Societ. Sekreterare Vicq d'Azyr). — Beskrifning öfver Mineralvattnet i Waldsburg. — Rön om Aneurisma. (Begge insända till samma Soc.). — I handskrift: En Metereologisk Journal, fortsatt ända till tre dagar före hans död.

(Källor: Odholii Åminnelsestal i Vet. Akad. — Sackléns Läkarehistoria.)

— A — 0 —

fond under K. Hospitals-Direktions vård, anordnade han 1111 Rdr 8 sk. 4 rst., af hvilka interessel blir årligt stipendium för någon skicklig yngling, under dess utrikes resor. K. Seraph.-Ordens-Lazarettet i Stockholm erhöill 5000 Rdr, och till en Sjuksängs uppsättande uti Sablgrenska Sjukhuset i Götheborg anslog han 1650 Rdr. (Öfver Sjuksängen uti sistnämnda Sjukhus står på en svarfatta följande minnesskrift med förgyllda bokstäfver: Stata-Rådet, Archiatern och Riddaren af K. Nordstjerne-Orden, Vålborne Herz Casten Rönnow, skänkte år 1784 1650 Rdr Sp. till denne Sjuksängs uppsättande och beständiga underhåll). Utom sitt vackra Bibliothek, förärade han K. Collegium Medicum 666 Rdr 32 sk. till Bibliothekets försäkande med interessel. Frimurare-Barnhuset i Stockholm begåfvades med 333 Rdr 16 sk., och till K. Vet. Akademien disposition öfverlemnade han 1666 Rdr 32 sk. med hvars ränta de bästa Medicinska, Chirurgiska eller Chemiska Rönnet, som undet år förtjenar införas uti K. Akad:s Handlingar, skulle belönas; utom några andra privata dispositioner.

*) Den föreställer på ena sidan hans bild med öfverskrift: C Rönnow. Reg. Pol. A. Cons. Intimis et Archiater Equ. Aur.; på andra sidan: Dea Salus, eller en qvinna som matar en orm, hvilken slänger sig kring ett altare; hon bär ock ett ömnhetshorn till tecken af rönta frikostigheter. Öfvanföre läses: In Posteris utique och nedanföre: Piae Memoriae Socii munific. Acad. Reg. Scientia Stockholmiensis.

Tillägg.

RAHMN, CORNELIUS.

Cornelius Rahmn, Prost och Kyrkoherde i Kalls pastorat af Götheborgs stift, har under 40-årig vistelse vid Wolgas och Newas stränder och 15-årig vid Themsens varit så verksam för den nyvaknade hörsamheten åt Christi sista bud, att sprida Evangelium ut till alla folkslag på jorden (Matth. 28: 19, 20), att vi begagna tillfället af Rahmns namn för att godtgöra den orättvisa Red. hittills visat mot Svenska nationen, hvarigenom den synts sakna namnkunnigheter på den nämnde banan. Ty Red. har ännu ej anført någon, som i detta stora hänseende sökt fylla nationens sköna pligt, att gemensamt med andra christna folk återgifva till hedna stammar den gåfva vi fått af äldre christna folkslag i och genom Christendomen, som likväl måste erkännas ej blott såsom en moder åt vår religiösa utveckling, utan också som en huld amma åt den civilisation, för hvilken vi i allmänhet än mera själfprisa oss. Under det att vår nationalkyrka länge ansåg för sin högsta uppgift att isolera sig från den öfriga christendomen, bevarande sig från all lifsyttning, som kunde sätta på spel en redan i minnet inpreglad från Latinet eller Tyskan öfversatt terminus technicus, hvaraf det förskräckliga kunde följa, att våra lärde skulle nödgas besvara sig att lära något mer, och detta, midt under det alla utom dessa lärde följde med i andra ofta christendoms-fiendtliga tidsrörelser, hvarigenom orthodoxien, förklarande sig som motsats till "pietism", i själfva verket stod på den lösaste sand, så uppväxte dock ibland oss flera män med varma sympathier för den mot världens ändrar sig alltmera utbredande, af Gud bland allehanda folk ännu bevarade, Christendomen, som jemt utflöt ur Bibeln som en flod ur sin källa, och funno att den i Augsburg en gång uttalade trosbekännelsen hvarken behöfde frukta eller hata denna lifligt verksamma protestantiska tro på Christen, som ökade Christendomens landtvinningar, dervid blott begagnande det tveeggade svärdet, som är Guds Ord. Många sådana svenska män gingo tid efter annan ut att själfve deltaga i detta af Christus anbefallda korståg, ej för att åter-

eröfra Christi graf, utan för att vinna honom nya riken, der han finge utgjuta sitt lif i släkter, som derigenom rycktes ur barbariets, ja sjelfva den menniskoätande kannibalis- mens tjenst. Men som vår Statskyrka, föraktande den himla- farande Mästarens bud, ej gjort någon anstalt för att ut- vidga sig sjelf, så nödgades dessa män, som måste mer lyda Gud än människor och således, då en inre röst hjöd, gå ut äfven från vårt folk för att deltaga i lärandet af allt folk, dervid förena sig med andra kyrkor, som hörsammat detta bud, — ett bevis att de satte värde på den tro, andra folk spridit ut till dem. Men genom detta förenande blefvo si- dane landsmän ofta af sin egen kyrka ansedda såsom af- förlingar och det bästa man trodde sig kunna göra dem var att glömma både deras värde och deras namn.

Då numera är sörjdt för, att de landsmän, som känna sig kallade att fylla det nämnda budet och derigenom repre- sentera äfven Svenska Nationalkyrkan inför den öfriga Chri- stenheten under dennes sträfvande att för Christi sanning eröfra hela världen, kunna derföre bilda sig på Svensk grund och gå ut med vår kyrkliga trosbekännelse, understödde af samma bekännelses medlemmar, så att ett slags öfvergående till andra kyrkobekännelser ej behöfs för Svenska missionärer, så böra vi dock med rättvisa bedömma och med kär- lek upplifva minnet af dem, som förut saknat detta kära tillfälle och ändå gått ut att predika sin christliga tro för hedningar på jorden.

Vi böra då påminna oss *Cornelius Rahmn*. Han föddes i Götheborg d. 16 Juli 1785. Fadren var Capitainen vid Götha Artilleri *Gustaf Sam. R.* af en släkt med en *Ramm* (korp) i skölden, som 1610 inkom till Sverige. Stamsfadren var militär, *Ellert R.*, född i Holstein. Hans son *Nils R.* blef Directeur öfver kronoskogarne i vestra Sverige. De- nes son *Carl R.*, Häradshöfding i Bohus län, var Capitaine Gust. Sam. R:s fader.

I Corp. R:s barndom var fadren i Finska kriget. Mo- dren, *Conradina Lampell*, hvars fader var Capit. vid Götha artilleri, son af en officer vid Savolax regte, lärde sin späda son det hon kunde bäst. Lyckligtvis var detta att frukta Gud. Detta är ett gammalt rön, att de i Christna kyrkan gagnligast verksamme män haft gudfruktiga mödrar.

Fadren bestämde sin son till jurist, men sedan han stu- derat med denna plan i Lund 1799—1803, uppmuntrades han af den anderike Dr. J. U. Blomdahl, som lärt känna hans hjertas riktning, att följa sin lust och bli prest! Vigd

till detta heliga kall 1810 blef han till 1817 verksam som E. O. Bat.-predikant vid Götha artilleri och lärare i skolan Prins Oscar; derjemte Aftonsånga-predikant i Garnisonskyrkan i Götheborg. Vid denna tid hade Missionsväsendet fått verksamma vänner i Götheborg. Den som snart här utgjorde både själen och tungan, i ett här uppträdande Missions-sällskap, är nu Svea Rikes Erkebiskop. En bland missions-sakens varmaste vänner var Corn. Rahmn. Han kände snart en länge undertryckt önskan, att bli missionär, oemotståndlig. Han afreste sommaren 1817 på Kongl. permission till London och utsågs der af Missions-sällskapet att gemensamt med en Stollybrass arbeta bland Buräterne af Mongoliska stammen, som stå under Ryska Kejsareväldet. Snart begaf han sig på resan och hann d. 26 Mars 1818 till Irkutsch. Jemte det landets svåra språk studerades, sysselsatte sig nu collegerne att grundlägga en Missionsstation i Selinginsk. Men R., som sedan d. 3 Jan. 1815 varit gift med en Skottländska *Betty Blackwood*, nödgades i anseende till sin hustrus sjuklighet att förflytta sig och sin familj till Sarepta, dit han ankom i Sept. 1819. Han skref nu till en vän i Nov.: "Här är oss godt vara! Jag arbetar på det svåra språket. Endast den tanken att få predika Evangelium för Kalmuckerne, är som en smältande eld och ett starkt väder, som förer allt med sig." Han requirerade till sig Nohrborgs postilla, såsom en god ledning och började snart predika för sina älskade Kalmucker kring Sarepta och Astrakan. Men Ryska sjelfherrskaren tyckte ej om att få de undersåtare, han lät blifva hedningar, christnade. R. måste 1823 begifva sig till Petersburg att undanrödja hindren för sin fortsatta verksamhet. Förgäfves ådagalade han renheten i sina afsigter. Emellertid qvarstannade han i Petersburg och predikade för Svenskar och Finnar tills han 1825 på kallelse afreste till London, för att derifrån afgå till andra hedniska länder. Fru Rahmns insjuknande lade dock nytt hinder för utresan. Emellertid anställdes R. såsom Missions-sällskapets i London biträdande Sekreterare för utrikes brefvexlingen, hvarmed han sysselsattes till 1832, då han förordnades att förestå Legations-predikants-befattningen och Svenska församlingen i London. Härmed fortfor han till 1840, då han lemnade London, utnämnd 1839 till Kalfs, Håkaviks, Märdaklefs och Frölunda församlingar i Götheborgs stift. Prostfullmakt följde snart från stiftets Biskop.

Under sin vistelse i London hade R. tillfällen att mycket tjena de Svenska Sällskaperne för Bibelspridning och

Missionärsärende, som under den tiden fögo de ansevärdaste understöd från London; kanske hade han ej så ringa inflytelse på sjelfva Missions-Sällskapets i Stockholm stiftelse, hvarom Kongl. Maj:t kunde berätta 1840 för Riksombuden, "räknande den värma, hvarmed dessa inrättningar blifvit omfattade, för ett af tidens lyckligare tecken, emedan den kunskap man vill bereda andra, bevisar det höga värde, man sjelf sätter på det gudomliga Ordet."

(Källa: Ur en uppsats kallad "Anteckningar rörande Behmuniska släkten" samt bref från brodern, Hofrättsrådet M. Rahmn i Jönköping.)

Men Corn. Rahmn är hvarken den ende eller förste, som uppfyllt vår nationalpligt att återgälda till andra hedningar de välgärningar Angarius och Sigfrid m. fl. bevisat oss. Det var en svensk man, som byggde — och det på egen bekostnad — den första christna kyrka i det Engelska Ostindiens hufvudstad Calcutta, som dertill lade gäfvor af skolas och barnhus samt verkade på ett högst märkvärdigt sätt för Christendomens och civilisationens insteg i Bengalen under det Calcutta uppsteg från en obetydlig fiskareby till en af världens största städer. Det må tillåtas oss, att liksom H. S. Collins biographi infästades i Holmbergsons, fästa jemte Rahms Missionären och Kyrkoh. JOH. KJERNANDERS namn. Ty så heter den i Sverige förgätna man, hvars namn en annan Svensk *P. Fjellstedt*, som predikade på Tamuliska vid Ganges stränder några och tjugu år efter den förres död, hörde med loford nämna, då man beskref, hvem som byggt Missionskyrkan i Calcutta.

I ett Engelskt Missionär-biographiskt verk af J. Carne, som anföres såsom källa för den framställning vi gå att göra, och i hvilket arbete J. Kj. intager rummet bland Eminent Missionaries, näst John Eliot, Chr. F. Swartz och H. Egede, säges att han föddes i Akstad 1711, och att detta ställe ligger några mil från Linköping i Östergötland. Männe ej en missläsning af en Kjernanders uppgift om Ketilstad*)? Ty en Jonas Andersson Kj. född 1647 i Kärna, der Rön. Sverker I säges byggt den första kyrka, blef som Rector Scholæ i Norrköping Kyrkoh. i Styrtstad 1692, i Ketilstad 1698, der han, blifven Präst 1715, dog 1717. Ketilstad ligger i den del af Östergötland, som först i Drott. Christinas tid lades dit från Småland. En Candidat And. Kjernander Ostrogothus, "son af en berömlig far", berömmes af

*) Skrifvet *Kelstad*, som det ofta kallas, kunde det så lätt ha blifvit läst, om picturen varit mindre tydlig, för *Akstad*.

And. Rydélius 1712. Ännu 1776 lefde denna slägt i Jonas Kjernander, som då utgaf "Utkast till en Medicinal-Lagfarenhet."

Joh. Kjernander studerade först i Linköping och sedan i Upsala. I Stockholm hade han, enligt Carne, blifvit bekant med fromma vänner, som recommenderade honom hos G. A. Francke, då han 1733 reste till utländska lärosäten. Då vi snart finna Kjernander varm för missions-angelägenheten, torde vi ej taga miste, om vi i dessa fromma vänner, som äro bekanta med G. A. Francke, tro oss påträffa Andreas Grassman, Joh. Nitschmann d. y. och Dan. Schneider, som 1734 kommo till Stockholm på en missions-resa från Herrnubut till Lappmarken och vistades $\frac{1}{2}$ år i vår hufvudstad förrän de trödde sig mäktige de språk, som behöfdes för vidare fullföljd af deras missions-verksamhet. Grassman, hvilken dog 1783 i Berlin, som Biskop i Brödräfsamlingen, berättar, att der då i Stockholm funnos många separatister, hvilka de förmädde hålla sig till Svenska kyrkan och som innerligen älskade dessa fromma handverkare ur Zinzendorfs skola. (Lebenslauf d. Br. A. Grassman Bisch. d. B. g. i Nachrichten aus d. Br. G. 1845, 4 h.).

Ankommen till Halle emottogs Kj. af Prof. Francke med välvilja och njöt der hans välgärningar och undervisning i 4 år. Då han nu ernade återvända med hopp att vid Upsala Akademi bli anställd som lärare, kom ett bref från *Society for promoting Christian Knowledge* i London till missionssakens varme vän och befordrare Francke, hvilken hade haft så mycket inflytande på Danska missions-angelägenheten och dess lyckliga ombesörjande i Tranquebar. Det Engelska Sällskapet begärde en missionär, vald af Francke bland hans lärjungar för att sända till Cuddalore i Bengaten, hvarifrån man ville sända Sartorius, som var der anställd, till Madras. Francke föreslog Kjernander att beträda missionärbanan och antaga anbudet. Han gjorde så och kom öfver London till Ostindien.

Cuddalore var en liten Engelsk besittning jemte Fort St. David, der Amiral Boscawen var förlaggd för att skydda den här begynta engelska handeln. Amiralen ansåg nödvändigt att härifrån förjaga alla katholska prester. En kyrka, som tillhört Portugiserne, blef så upplåten åt Kj., som började arbeta med ett brinnande nit. 1745 hade han en församling blott af 200 nychristna, dem inberäknade, som Sartorius efterlemnade; men nu var han språket fullt vuxen, och hade hunnit blifva fullt känd för sin rena nitälskan, hvari-

genom verkningsförmågan ökades så, att 1746 tillkommo 160 nyomvände. "Ingen mission uti Indien hade så lyckats." Kjernander hade vunnit och bibehöll Amiralens synnerliga aktning. Han understöddes ofta af sin gamle lärare Francke, som engång sände honom 150 p:d sterl. Allt var ljus och lyckligt.

Men det mörknade. År 1758 ankom Gr. Lally, han, som ej blygdes att söka hjälp af den för sin grymhet i sjelfva Galls cranii-samling förevigade Tippoo Saib, med en anfallehär utanför Fort St. David, som intogs. Katholikerne jagade nu Kjernander ur den kyrka, de förut egde. Missionsarbetet ärfdes ock af katholska missionärer. Kjernander måste rädsla sig med flykten. Öfver Tranquebar begaf han sig till Calcutta, försedd med anbefallning af Danska myndigheter i Tranquebar till Clive, som nyss vunnit de segrar, som grundlade Engelskt-Ostindiska riket. Kjernanders flykt var desto besvärligare, som han redan var gift, medförande sin maka, en from och honom innerligt tillgifven *Vendela Fischer*.

Clive emottog Kjernander med godhet. Han hade redan känt den önskan vakna inom sig, att i Calcutta grunda en Missionsstation. Han fann i Kj. "en man af ett brinnande nit, stor rättsskaffenshet, oförskräckt mod och beslutsam karakter." Följande året döpte Kj. 175 i missions-skolan undervisade hedna barn. Han blef alltmere kär för koloniens förste man och det under densammes mest lysande tidskifte, snart dess förtrolige vän. Då en Kjs dotter, som blef hans enda barn, föddes af V. Fischer, var General-Gouverneuren fadder. Men sorgen förmörkade snart åter Kjs klara lefnadssol. Hans maka dog, en kvinna, på hvilkens graf Carne strör vältalighetens blomster med fulla händer, vis, att, om hon lefvat, Kjs eget lif skulle blifvit utan den skugga, som nu för en tid hvilat deröfver i Missionsannalerna.

En ovanligt rik enka, Anna Wolley, räckte nemligen enklingen Kj. sin hand, sedan han hunnit hemta sig något ur den djupa sorgen och betänka att dottern Vendela behöfde en moderlig uppfostran. Helt oförmodadt var nu den fattige missionären en af Bengalens rikaste män. Hans stränge vänner stötte sig på, att han åkte i equipager förspända med fyra hästar, ehuru det väl ej borde begäras, att den rika Anna Wolley skulle sälja hvad hon förut egde, derföre att hennes hjerta fäst sig vid en from man, eller förståndigt folk förneka honom att åka — hos sin hustru.

Carne, som än återgifver ett puritanskt klander, än utgjuter sig i ett varmt loford, erkänner, att samme prest, som åkte med sin maka i staden "såsom en af världens herrar"; fortsatte att vandra till fots som en nitisk missionär på de förut obanade vägarne. På det ädlaste sätt använde de begge makarne sin rikedom. År 1767 uppförde Kj. på egen bekostnad "den sköna" Missionskyrkan i Calcutta, betalande dertföre 8000 p:d sterl., dertill andra blott bidragit med 250 p:d st. Carne utropar: "Så att efter förloppet af så många år från det Calcutta först eröfrades af Engelsmän, blef den första Nationalkyrkan uppförd på bekostnad af en främling och invandrare från Akstad i Sverige." Och Kj. stannade ej härmed. Andra missionsbyggnader, som han uppförde och gaf staden, hade kostat 4000 p:d st. Deribland nämnes ett Barnhus för infödingar. Vi finna här en värdig lärjunge ur A. H. Franckes skola. År 1769 dog den rika och välgörande fru Kj., som i källorna för Carnes Missionär-biographier kallats så verldslig för sin vagn och annat, som hört till hennes äldre lefnadsförhållanden och hvari hon ej kände sig kallad att göra någon ändring. Hon befanns nu ha testamenterat alla sina juveler till nämnde Mission Church at Calcutta. Och Kj. uppförde och doterade en Missionsskola med fond för underhåll af 250 barn. Der "de verldslige" mäktat göra sådana uppoffringar för Guds ära och medmenniskors gagn, torde de öfverträffat i för-måga af kärleksbevis de overldsligaste klandrarne.

Emellertid uppbloomstrade Calcutta under Kj:s uppoffrande verksamhet på ett förvånande sätt. Han måste alltmör betrakta sig som en Pastor primarius i en hufvudstad och bör ur den synpunkten bedömmas. Var han än under sin rikdomsperiod i Calcutta den verldslikställigaste missionären, så torde han likväl, jemnförd med rika prester i stora städer, vara en bland de minst verldsliga stadspastorer.

Lord Rob. Clive, som 1743, då Kj. verkade här i trakten såsom en aktad missionär, ännu var blott en ringa skrifvare vid Ostindiska Compagniet, son af en jurist, blef Kjernanders vän äfven som Pair af Irland, Baron af Plessey *) samt General-Gouverneur öfver Bengalen. Då Clive åter-

*) Plessey var den stad, der Clive som Öfv.-Lieuten. d. 27 Juni 1757 med 3000 man slog Naboden af Bengalen Suradschah Dewla, anryckande med 50,000 man. — Nu äro både stad och slagfält bortsköljda af Ganges. Palmblads Handb. i Geogr. III. 2. p. 684. Naboden hade 1756 intagit Fort William med Calcutta, men redan d. 4 Febr. 1757 lidit en förlust, då Cl. blott anförde 1900 man.

kom 1763 från England, der han vistades någon tid, högt uppburen af konung och folk, nu försedd med oinskränkt fullmakt att göra och låta, företog han en berömd lagstiftning, hvarvid hans lärhare vän Kj. väl ej blef utan inflytande. De två år, som nu förflöto, tills Lorden 1767 återvände till England, synas varit Kjs mest lysande period, under hvilken han också gjorde sina största uppoffringar. Han måste egna sin mesta tid för verksamhet i den hastigt tillvexande kolonien såsom *Clergyman of the established Church and Chaplain to the Indian Company*, men på det missionsverksamheten ändå måtte oafbrutet fortgå, underhöll han i sitt eget hus två Missionärer, som verkade till församlingens ökande af medlemmar, äfven då han ej för nya pligter kunde medhinna det i så vidsträckt mått, han önskat. De två första voro Manuel Da Costa och Bento Silvestre; efter den förras död antogs i stället Francis Hanson. Kj. skref då Da C. dött 1771: "jag erkänner Guds nåd och godhet, som bevärdigat mig med den glädjen att ega helsan och hvarje min nödort. Han har ock gifvit mig kraft att utföra åtskilliga värf genom predikande i stad och på land, liksom annan folkundervisning. Min medhjelpare M. Da C. är död efter några månaders sjukdom . . . Förlusten är ersatt genom Fr. H. en romersk prest, som afsvarit påfveläran. Det är en man af stora egenskaper, som skall bli mig mycket nyttig . . . Genom att läsa den Heliga Skrift blef han öfvertygad om Påfvedömet villfarelser. Han har kännedom af många språk, Tyska, Engelska, Portugisiska, Franska, Turkiska, Arabiska och Latin."

Och Da C. och De Silvestre voro ock lärde män. Den förre hade Kj. vunnit för protestantismen under följande förhållanden, som sprida ljus öfver Kjs missionärelif, ställande det protestantiska missionsnitet i Ostindien till en sengersäll och för oss glädjande jemnförelse med den Påfviska Curiana. Jesuiter-Patern Antonio Rodriguez hade, sedan Protestantiska missionärer uppträdte så nära honom, börjat tvifla på grunden för sin egen confession och fann alltmera sina motståndares läror öfverensstämma med den Bibel, han kunnat förskaffa sig. Från Goa, Inquisitionens förfärliga hufvudort i Asien, var Inquisitorn Da Costa utsänd att speja, om irremeningar utbredde sig inom "den enda saliggörande kyrkan" från de nya kattare-missionärerne. Och Da C. samtalar med R. tills han sjelf vacklar. Han får låna R:s Bibel och läser och blef alltmer öfvertygad, att Påfveläran ej stod deri. R:s vacklande blef spordt. Inquisitionen i Goa sänder be-

färdning till Da C. att fängsla honom för att införa honom till den hemska eldsdomstolen. Da C. vägrar. R. dör hastigt, nekande de vid dödsbädden stående Jesuiterne att återkalla sin öfvertygelse. Da C. är omringad af fiender. Äfven han sjuknar. En munk af Dominici-orden besöker honom, öppnar hemligen hans skrifpulpst och stjälar derifrån ett papper, hvarpå han hade uppskrifvit de villfarelser han funnit i Papismen. Äfven anmärktes att Da C. hade kätterska böcker. Den sjuke måste anstränga sig att fly, för att undgå hälet. Han kom till Kj. "hvars conversation, full af talang och mäktig logik", bestämde Da Cs val. Han förklarade sig öppet för protestant. Kj. skyddade honom i sitt hus mot inquisitionens hemliga agenter och härefter såg man Da Costa vid De Silvestres sida under Svenskens tak. Eröfringen var lysande. Begge voro män af ovanliga kunskaper, särdeles i orientalspråken, med mycken erfarenhet i missionskallet uti Ostindien, och Kj. njöt af deras lärorika umgänge. Alltmera spridde sig christendomen bland infödingarne.

Man såg Kj. jemnt verksam. Än vandrade han in åt landet, disputerande med Braminer, undervisande Morer; dervid det ena ögonblicket den högsta skarpsinnighet och besynnerligaste våltalighets art, det andra ögonblicket den barnligaste enfald och naturligaste enkelhet i uttryck kräddes. Än höll han för sina ny-christna i "den svarta staden" ett tal som fängslade deras uppmärksamhet, än predikade han inför General-Gouverneuren och koloniens högbildade Britter med samma själsfrimodighet, samma christliga tro, men med för dem bindande bevisning och hänförande talekonst. Der flödade då, heter det, från hans sköna läppar en våltalighet, som man ej var van att höra uti Indien.

Kejsar Shak Allum, som hörde hans rykte, begärde från honom en Arabisk öfversättning af Davids Psalmer och Jesu Christi Nya Testamente; han sände deraf en hel upplaga, troligen på egen bekostnad. Gåfvan mottogs ej blott med välbehag af Kejsaren, utan ock af Hans Maj:ts Mullaha. Och då man nu vann för Christendomen en bildad hedning, lärde man honom ej Christendom allena, rädd, att denna nya planta så snart kunnat förqvävas af den nyomvändes egendomliga vetenskapliga tistlar och esthetiska törnen; utan man sökte meddela honom den civilisation, som uppvuxit under Christendomens inflytelse och så ofta i sin högsta härlighet vexte tillsammans med Christendomens passionsblomma, utan att besvärä henne eller af henne besväräs. Således

kunde Biskop Heber träffa en Rajah, om hvilken han skref: det är en ovanlig man. Han frågade mig om Fourcroy och Lavoisier, Linnæus och Buffon under en flytande conversation; han förstod Shakespeare och hade utgifvit engelsk vers . . . Kj. klandrades af stränga vänner, för slik världslig conversation, men säkert vidgades äfven genom de christnas vetenskapliga öfverlägsenhet Christendomens rämärken bland de öfver en förment världslig vishet stolta Hinduerna. Emellertid såg man ej blott i Clives utan ock i Kjs hus uppvaktande furstar, som än ställde sig under det Brittiska Majestätets höghet, än sökte hjälp mot upprorsstiftare, som störtat dem från ärfda throner — en hjälp, som väl oftast gäldades med det mynt, som Roms Consuler i slika händelser ensamt höllo för gångbart. Hvad som är säkert, må erinras, att Calcutta som 1786 *) var en by af omkring 70 hus, med en engelsk besittning af några miles område, under en mansålder uppstigit till en stad af 80,000 hus, med en folkmängd, räknad från 550,000 till en million invånare, utsträckande sig en mil jemte "den heliga flöden", medelpunkt i ett rike med 80 millioner omedelbara och 34 millioner medelbara undersåtare under Drottning Victoria **). Hvem kan beräkna det inflytande missionären Kj. haft på detta nutidens underverk såsom Ostindiska Compagniets Chaplain, den af honom sjelf uppförda kyrkans Clergyman och koloniens hufvudmissionär, länge den allsmäktige General-Gouverneurens vän, beundrad för sina "bland missionäret ovanliga kunskaper, snillegäfvor och talanger."

Men hans lycka bar frö till hans olycka. Han hade, då kolonien ännu var ringa, börjat att ha öppet hus och fri taffel för alla besökande främlingar. Här, under den rika makans förnäma, ledning af hans hus, såg man alla nykomlingar, alla resande af anseende, samlade och lätt qvarhållna af hennes intagande egenskaper som värdinna, såväl som af världens angenäma och frikostiga inbjudning. Och under den tiden blef Indien ett föremål för de lärdes synnerliga uppmärksamhet. Resande af anseende kommo nu med hvarje ny flagga. Alla voro välkomna hos Kj. Och en bildad omgångskrets uppvexle omkring honom. Der hördes skön musik omvexla med de lärda samtalen, och man såg dessa blott

*) Så enligt Convers. Lex. Leipzig 1840; men som torde vara tryckfel för 1716. I Grefve M. Björnstjernas skillring af Brittiskt-Ostindiska riket får man fullständigt besked.

**) Brüchners Neueste Erdbeschreibung p. 238.

brytas af inbjudningen till det rika bordet. Här fanns, då William Jones, århundradets störste orientalist, ankom, så många lärda, att han kunde 1784 grunda det Asiatiska Sällskapet i Calcutta. Kj. hade afklädt sig förr än sängen var bäddad. De stora uppoffringarna för det allmänna kunde ej annat än bli kännbara. Han förstod ej att draga in de svällande seglen förr än stormen nalkats för nära. I början af tillgångarnas aftyning var crediten god. Skuldmassan steg således lätt till en äfventyrlig höjd. Och ett afbrott i gästfriheten, liksom i den från hans af de fattiga så välsignade makas tid invanda välgörenheten, lär synts honom betänkligt, så länge hopp om en annan utgång ur den bekymmersamma ställningen kunde skimra fram från andra håll. Men skimret slocknade i hast. Creditorerne, sannolikt blott vinstberäknande köpmän, försatte honom i concursstillstånd. Man förklarade själfva Mission Church som tillgång i massan och Sheriffens i Calcutta insegel sattes på porten. Nu var hans vän Clive ej mer. Redan 1767 hade han återvändt till England med stor rikedom, som väckte afund. Han anklagades för förvärfssättet 1773 och frikändes, men vred öfver den otacksamma behandlingen af segraren vid Plessey och lagstiftaren i Calcutta, sköt han sig med ett pistolskott 1774. I d. v. Directorn i Ostindiska Compagniet Charles Grant Esq. egde likväl kyrkan en gynnare. Han löste henne ur massans tillgångar med 10,000 rupier, räddande derigenom *Beth Tephilah* (d. ä. Bönens hus, det namn Kj. gifvit sin gåfva) från "desecration." Dylik olycka var ej i de dagar så betraktad, som i våra genom vanan nästan förhårdade tider. Nu bröts stafven allmänt öfver den olycklige. Rigoristene hade redan, synes det, gjort så, förtörnade öfver hans vagnar, hans musik, hans lärda samtal; nu coaliserade sig med dem de "verldslige" creditorerne, som förlorade mer eller mindre i hans concurs. Den "bankruttrade missionären" stod nu allena för dem. De glömde den rike missionären, hvars gäster de varit med glädje, liksom den fattige missionären, af hvars trötta fjät i den sumpiga fiskarbyn hela Calcutta skördat rika frukter.

Kj. kände sin kraft bruten. Och Carné talar om en fyraårig förmörkelse, före hvilken vinet omröres på ett sätt, att man med något skäl fruktar att han stapplat liksom så många fromma och ofromma under bördan af en materia, som kallar sig ande (spiritus). Men då förmörkelsens slut också på siffran angifves, synes klart, att Kj. kunnat afslita

and brilliant. Porträttet i hans kyrka i Calcutta, måladt af den skicklige Garbrand, gaf a faithful idea of the spirit and character of the man.

Begrafningens simpelhet har väckt Carnes harm. En dylik glömska var a great and cruel injustice. De borde funnit att den mannens fattigdom ej var skamlig, som uppoffrade för stadens uppkomst och bästa, utom sina rika natur- och nådegåfvor under ett halft sekel, en förmögenhet af 12000 Pund. Denna glömska vore oförklarlig, om man ej ihågkomme, huru Calcutta under denna tid tillvexte. Efter ett tiotal af år hade nya inbyggare till tusental ankommit och köpt de ferdna husen, då de äldre väl ofta med sina penningar återvände till Europa eller flyttade till andra städer, så vida de ej skördades af döden vid ej sällsynta smittor. Derföre kunde Kj. 1795 ha få vänner kvar från 1753—80, då han egde sådana till så stort antal, utan att de förra begingo otacksamhet i stort. Vi sluta med Riddaren Carnes sista ord: He event with tears but without complaining . . . it was like the going forth of Lot, when all his possessions had perished; but by Kiernander's side was no companion, no comfort. Let it be remembered how many he called to knowledge and peace — from how many hearts he drew the sorrows, that were darkly powred into his own.

Man torde anmärka att Kj. ej tillhör Svensk biographi. Men skall Svensk Missionärsverksamhet också bemärkas såsom ett uttryck af Svenskars lif och verkningsförmåga, så måste dessa krafter betraktas på utländak grund.

Kjernander tillhörde Sverige ej blott ett fjerdedels sekel, utan genom sin kärlek till sitt fädernesland blef han alltid svensk. Äfven "hundraårig", döende, talade han gärna om sin födelseort, men ångrade ej att han hörsammat ej kallelse, som han ansåg för gudomlig, då han utgick som missionär, "välsignande den stund, då han först lemnadt fosterlandet, för att utgå och arbeta bland hedningarna. Det var trohet i mer än 70 år åt en vid 24 års ålder fattad idé.

Kjernander är utan tvifvel ett minne, som Sverige bör äga vara uppå. Han erinrar dessutom i mycket om Hambræus i Paris.

(Källor: Lives of eminent Missionaries by John Carne Esq. Author of "Lettres from the East." Vol. I. 184. 299—318. — "En gammal Tysk Volum", deri hans porträtt, copieradt efter målningen i Calcuttas äldsta kyrka, finnes citerad på dess otillfredsställande sätt af Carne. — Mundliga meddelanden till Fjellstedt i Östindien. — Gjörvells Tiden, om Lärda saker 1767 p. 361—390. — Bericht der Königl.

Dänischen Missionärens i Ostindien, 51:ste—108 Continuationen 1767, utgifven af Prof. G. A. Francke på Hallecks Barnehusets förlag. *)

Ännu några märkvärdiga Svenska Missionärer må nämnas.

Sednare än J. Kj. utreiste PET. JACOB PLANTA, född i Jönköping 1721. Man vet föga om hans ungdom. I Göteborg hade han lärt fältskärskonsten. I Stockholm tjänstgjorde han på ett apothek, då han 1747 utgick som Missionär med understöd från Herr Lang, till Jamaica, der han i 20 år predikade för negerslafvarne, ofta under de största faror. Kom sedan till England, död i Ockbrook 94 år gammal.

(Källa: Beiträge zur Erb. aus d. Brödergem. X Jahrg. 2—15.)

I våra dagar ha 2:ne Missionärer vunnit på denna bana en älskelig namnkunnighet.

H. B. HALLBECK föddes i Malmö omkring 1780, studerade i Lund, kom till Göteborg, der han vistades i 7 år, ingick i Brödräfsamlingen och var före 1813 afrest till Tyskland. 1817 var han i Fairfield i England, troligen Pastor för en församling. Under de tryckande tiderna i Manchester kunde han hjälpa arbetsamt folk genom att från continenten skaffa beställningar och från London gåfvor, men

*) En ej ringa del af dessa Missionär-diarier och bref äro af Svensken "Johann Zacharias Kiernander" och de, som äro af honom, utmärka sig bland de öfrige genom sådant som har utom-asketiskt intresse, ehuru han visst äfven tillfredsställer detta, som var öfvervigande hos tidskriftens läsare. Hans bref och berättelser börja i 51:ste continuationen p. 306. Han hade afseglat från England i Apr. 1740 och anländt till Ostindien d. 27 Aug. s. å. Han brefvexlar med G. A. Francke, Biskop Schröder i Kalmar, "en stor Missionsman", Pastor Bergner i Stockholm, som underrättar honom om Finsk-Lappska Missionens framgång m. fl. Han beskriver Pagodernes byggsätt, jemförande det med Jerusalemiska templet, predikade redan d. 3 Nov. 1740 på Portugisiska, lärde sig Tamuliska och Malabariska genom att läsa infödingarnes böcker och derur utarbeta exica och proverb-samlingar m. m. hvarigenom han tydligt på ett afgränsande sätt verkade för så väl christendomens som civilisationens utbredning i detta halfbildade land. Han hade i uppgifna ändamålet läst Ramajanam, en berättelse om K. Ramen i Siam, Tiruwalluwer, Tamularrival Kadei, Wiramaren Kadei m. fl. Hans method att undervisa förtjenar efterföljd. Först upplästes ur Biblen sammanhängande berättelser t. ex. öfver Christi lidande och död eller hela Bibelböcker utan afbrott. Deröfver katechetiserades sedan. Sist predikades öfver det så inhemtade.

Kring Kjernanders graf uppl blomstrar nu christendomen återigen med hast. 1844 begärde t. ex. på en gång 98 Tamuliska byar med 4000 personer christna lärare i Basel.

använde de sednare för att kunna bättre betala de förre. "Jag hade, skref han d. 26 April 1817, den obeskrifliga glädjen, att kunna betala 30 proc. högre arbetslön till de fattiga, än andre manufacturister (som för nöden skull, som tryckte dem sjelfva, nedsatt på ett obilligt sätt arbetslönerna), och att utdela tid efter annan ansefliga summor ibland dem såsom frukten af deras idoghet, utan att behöfva såra deras hjertan med den tanken, att de voro förnedrade till allmosehjon." Det är sannerligen ett exempel att följa, under det att man här börjar fordra att presterskapet skall som tiggarmunkar samla almosor åt sina ähörare vid hvarje missväxt — kring rykande bräuvinspannor. — År 1817 afgick H. som missionär till S. Afrika, der en ny station vid Kaffergränsen, kallad Gnadenthal, blifvit upprättad. Han hade tillika de biskopliga skyldigheterna att fylla mot två andra stationer, en med 1300, en med 400 inbyggare; anlade sjelf en ny station Enon, som af Kafferne förstördes, men återupprättades 1819; äfvensom en station i Tambukki-landet, dit inbjuden af en stamhöfding 1825. Berättelse om de vedermödor han dervid mötte läses Berättelser ur Sv. Missions-Sällskapets Archiv i Götheborg i 1830. 36—46. Han dog i Gnadenthal d. 25 Nov. 1840 med de orden på läpparne: Verldar skola falla, men Guds ord blifver evinnerliga.

(Källor: Nachrichten v. d. Brüdergen. 1841, 3 b. s. 479—484. — Enskilda bref från H.)

PEHR FJELLSTEDT är för närvarande Missions-kärlekens centrum i Sverige, den förste som egentligen väckt Svenska Nationalkyrkan till en värdig täflan med öfriga Christna nationalkyrkor på denna bana.

Han är född vid Venerns strand i Sillerud i Vermland i en låg koja d. 17 Sept. 1802, uppväxte som herdegoss hos fattiga bönder, som gäfvu honom bröd af agnar och hafre, men ej tillräckligt för hungerns stillande och skickade honom ut med fåren kl. 4 om morgonen. Om vintern användes han, som hade den största läslust, att undervisa barn, äldre än han sjelf. Så förflöto 7 år. Vid 16 års ålder måste han vika för begäret att studera. Genomgick så läroverket i Carlstad. Kom till Lunds Akademi 1826, der hans språksnille väckte förundran. Snart kunde han säga både hebreiska och grekiska Bibel. 1828 blef han prest i Carlstad *) och följde sin inre kallelse att bli missionär,

*) En Biskop har berättat mig, att Disk. Bjurbäck dervid mötte motstånd af Lector Kölmark, som, utan att ha tenterat Candidatut,

hvertill alla styrkte honom, som önska Sveriges deltagande i detta världshistoriska verk. Ty sällan fanns en för detta kall bättre utrustad person. Hans lätthet att lära främmande språk var lika ovanlig, som hans lätthet att tala de språk han lärt. Och "pectus, quod disertum facit, huic non deficit." Han begaf sig till Baselska institutet, derifrån han snart kallades af Engelska Missions-sällskapet. Han anlände till London d. 23 Mars 1829 och ingick uti Church Missionary Society. Der voro då 23, som förbereddes till missionsverket, deribland en gosse från Indien, en från Afrika. Från Abyssinien, dit han varit bestämd att sändas, kommo så bedröfliga underrättelser, att den missionen ej blef af. Då ankom från Missions-Committén i Basel en begäran, att Church Missionary Society ville sända Fj. åter såsom lärare till Baselska Missionsskolan. Hans helsa hade ock blifvit försvagad, sedan han på Anatomi-salen blifvit i ett sår, hvilket han råkade skära sig i handen, förgiftad, då han var döden helt nära; hvarföre han gerna mottog kallelsen till Basel, der han var redan d. 24 Aug. 1830 såsom lärare vid Missionsskolan. Der voro 43 ynglingar att undervisa af 3 lärare. Då helsan tilltagit, fick Fj. följa sin böjelse att utgå som missionär. Han begaf sig först till samma orter, som Kjernander, anställdes först vid missionsstationen Palamcotta, predikade här i fem år på Tamuliska och lyckades sprida Evangelium bland hedniska folkskallar, som förut ansett t. ex. mordet såsom en frihetens oestergifliga rätt. I en förnäm familj var det bruket att mörda alla flickor, som föddes. Modren hade undandolt ett fläkebarn och trodde sig kunna bekänna det, då den fullväxta dottern införts till sin furstliga fader, som smekte den sköna flickan med välbehag. Men straxt drog han svärdet och afhög sitt upptäckta barns hufvud. Att bland sådane förvillade medmenniskor sprida sanna grundsatser, synes åtminstone likaväl förtjena uppmärksamhet, som den ärade spridningen af nya insigter i naturkunnighet och handaslöjd. Men Fjellstedts svaga helsa tålte ej Indiens brännande sol. Han återkallades efter fem år till en nordligare verksamhet och

skvål ej ville admittera honom till examen, derföre att densamme ej genomgått gymnasium i Carlstad. Bjurbäck, som funnit att Candidaten kunde sin Codex hebraeus såväl som Graecus samt i alla examensämnen, deri den månglärde Biskopen själf förhörde honom, innekade vackra kunskaper, hade då, otålig vid Lect. K:s af andra Lecturer understödda motstånd, med höjd röst förklarar: Fjellstedt skall bli prest, ty han kan mer theologi, än Herrarne.

fick sin station i Magnesia, ej långt från Smyrna, der han arbetade på en Turkisk Bibelöversättning *). Och i detta Christendomens moderland behöfdes missionär-verksamhet. Ett exempel, som bevis! Under det Fj. predikade på ny-grekiska i en af Aposteln Johannis 7 församlingar, om jag minnes rätt i ruinerna af templet vid Ephesus, såg han en grekisk qvinna mycket rörd och hörde henne slutligen utbrista: Ack om jag kunde få en räddad själ! En "lär", som satt der nära, gaf henne den snäsande trösten, att hon som qvinna ej behöfde bekymra sig deröfver. Qvinnan hade ingen själ. Blott mannen. Fj. deltog i den "lärda" conversationen och upplystes, att "der voro två meningar i den saken bland de lärde i landet." Ej under då, att vi uti så mycket ha "två meningar." Grekiska Biskopen, den mest-bjudande competitorn hos summus Episcopus härstädes, Sultan, och grekiska presterne, de mestbjudande hos Biskoparne, utgjorde naturligtvis landets lärde. Men hvarken de eller Turkiska Öfverheten lade hinder i vägen för Fj:s verksamhet.

Helsan gjorde det åter. Han hemkallades till Basel efter fem år och har sedan användts dels som lärare i Tamuliskan vid Baseler-institutet, dels som Agent i Europa, för att genom offentliga tal väcka intresset för Christendomens utspridande intill världens yttersta gränсор — det enda möjliga sättet att utrota den blodgiriga hedendomen.

Sedan han lyckats att så varmt lifva detta intresse i Sverige, att somliga år nära 1 tunna guld kunde utsändas för att befordra hedningarnes omvändelse, men spridt på många olika håll, hvarigenom Nationalkyrkans verksamhet härigenom fick ingen karakter och Svenska nationens deltagande mera söndrade folket hemma än verkade christlig förening utom oss, stiftades den 2 Juli 1843 ett Missions Sällskap i Lund, hvars stadgar blifvit af Kongl. Maj:t s. s. sanctionerade, förbindande Sällskapet att förnämligast söka verka för inrättande af ett Svenskt Evang.-Lutherskt Missions-institut, med ändamål att bilda och directe till hedningar utsända missionärer, presterligt bildade inom vår kyrka. För befordrande af detta ändamål har Sällskapet ansett gagnligast att straxt inbjuda Fj. såsom Præfect **) för

*) Tryckningen måste bedrivas på Malta till stort besvär och tidsutdräkt.

**) Kallelsen antogs d. 2 Febr. 1846. Fjellstedt är tillika uppmannad att söka Exeg. Docenturen i Theol. Faculteten uti Lund.

dess bestämda institut, helst han eger förtroende hos alla Svenska Missionsvänner och är således mäktig att till enhet och gagn samla det nu så söndrade nitet för denna stora både Christendoms- och mensklighets-angägenhet. Sverige behöfver således ej längre vara ett annex till transbaltiska moderförsamlingen i detta hänseende — "en julle vid ett utländskt långskepp." Och det har blifvit möjligt genom — Herdegossen från Vermland, medlet i den Allsmäktiges hand.

Gift i London 1831 med *Christiana Beata Schweizerbarth*, född i Stuttgart 1803. Fadren lärare vid en högre skola. Af 6 barn är *Theod. Eugenia* född i Palamcotta i Indien 1832, *Victor Nathan*, född i Stuttgart 1835, *Gottlob Rich. Rowley*, f. i Smyrna 1838, *Fredrika Charl. Elisabeth*, f. i London 1841, *Mathilda Maria Rosina*, f. i Basel 1843 och *Joel Elisama*, f. i Småland på Herrestad 1845.

Skrifter: *Ketabi duo*, tryckt i Leipzig 1842 i ett starkt octav-band, utgörande Engelska Liturgiën jemte Psaltaren m. m. öfversatt på Turkiska af Fjellstedt, som på samma språk författat och i Leipzig utgifvit åtskilliga andra religiösa skrifter på turkiska, som äro spridda i Turkiet.

(Källor: Herdegossen, en barnskrift, öfvers. från Tyskan. Wexjö 1845. — Nordk. Myrketiden. 1844. No 4. — Enskild bekantkap.) — N.

REHAUSEN, GOTTHARD MAURITZ VON.

Friherre *G. M. v. Rehausen*, Svensk Minister i London under den tid, då Oppositionen der motkämpade och Ministären länge något lamt förordade Norges förening med Sverige, förtjenar en närmare uppmärksamhet, om man också ej ännu kan framställa hans verksamhet under nämde tidpunkt i sitt fulla ljus.

Herr v. R. föddes d. 30 Sept. 1761. Fadren var Öfversten R. S. O. Lor. v. R. Modren, Grefvinnan *Henr. M. Cronhielm*, var sonsonsdotter af RiksR. Gr. Gust. Cronhielm. Öfverste L. v. R:s fader hade i R. Carl XI:s tid inkommit till och naturaliserats som adelsman i Sverige. Ättefadren adlades af Kejsar Ferdinand II.

G. M. von R. blef 1777 Fänrik vid Lifgardet, 1782 Lieutenant derstädes, 1787 afsändes han som Ambassade-Cavaljer till Danmark, hvarunder han ådrog sig R. Gustaf III:s ynnestfulla uppmärksamhet. Den 24 Apr. 1789 skref R. Maj:t till den unge ädlingen — *j'ai vu avec plaisir le zele et l'intelligence, que Vous y montres, lofvande snart anställa honom på en plats, "ou vos talens aient l'occasion*

de se développer à leur grand avantage", hvarvid v. R. nämades till Legations-Sekreterare i Haag. Sedan han 1794 blifvit Capitaine vid Lifgardet, utnämndes han, enligt ett Konungens bref från Aix la Chapelle af den 20 Febr. 1794, till Envoyé E. O. vid General-Staterne efter Gr. Löwenhjelm, "en af Konungens äldsta Ministrar." I Adelsmatrikeln står "Legations-Sekreterare i Haag 17...", erhöill 1794 den 26 Maj afsked ur rikets tjenst." Detta afsked var onådigt. Den 28 Apr. 1794 skref Friedr. Sparre Grand Chancelier de Suede: Monsieur! Par ordres de Monseigneur le Duc je Vous envoie ci joints copie de 3 lettres que Vous avez écrites l'année passée au Bar. d'Armfeldt en dates du 11 Febr., 2 Avr. et 21 Mai, dont les originaux sont entre les mains de S. A. R. L'Univers Vous est ouvert pour poster Vos pas où Vous Voudrez; mais aux yeux d'aucune des personnes de la famille royale Vous ne pouvez plus Vous montrer. Dessa tre Rehausens bref hade funnits genom förräderi af Armsfelts betjent, der A. nedgräde sina papper i Neapel, jemte en hop andra bref, i hvilka Gustaf III:s intimaste väner utskuddat sina hjertan för Armsfelt. Något annat än uddiga yttranden om Hertigen och hans Storvesir lära breffen likväl ej innehållit, hvarföre nådens dörr ej blef så hårdt tillsluten, som Fr. Sparres ord läto. År 1795 blef v. R. Legations-Sekreterare i Lisabon och d. 1 Nov. s. å. Major vid Adelsfanan. 1797 blef han Chargé d'Affaires i Lisabon och d. 23 Mars Öfverste-Lieut. vid Götha Gardet; 1801 Ministre Plenipot. i Portugal, der han d. 26 Juli s. å. gifte sig med *Harriet L. Bulkeley*, dotter af Engelska handlanden i Lisabon John B. Blef sedan 1803 Ministre Plenipot. Envoyé E. O. vid Stor-Brittanniska hofvet samt R. S. O. Någon misstanka hos Gustaf IV Adolph uppstod 1807, då v. R. ej i allo gillade den politik, Konungen nu börjat följa. Han rappellerades från Engelska hofvet d. 1 Maj, men kvarstannade likväl i England såsom en rik och inom den högre societeten älskad privatman. Han bodde på West-Wicham, som förut egts af Lord Chatam, der Sir William Pitt var född, och besöktes af celebriteter både i stat och kyrka; både inom litteraturens och konstens gebiet. Som prof må anföras ett bref, å Londres 29 J. 1808, deri L'Archevêque de Nizibi (Mygdoniens hufvudstad i det gamla Mesopotamien?), bien sensible au souvenir de Mr de R. et bien mortifié de n'avoir pu profiter de son aimable invitation, frågar om han kan tjena genom någon commission till Brasilien.

År 1811 inkallades v. R. åter i rikets tjänst. Blef 1812 Öfverste i arméen och s. å. Envoyé E. O. et Ministre Plenip. vid Stor-Britanniska hofvet, d. 28 Apr. 1813 C. N. O. 1814 Friherre, introd. 1815 *M* 351. (Vapnets beskrifning ses i Rothliebs Adelsmatr. s. 178).

I Mars månad 1814 behöfde Svenska Ministern använda den största uppmärksamhet, då Casten Anker och Sneedon ankommit till London såsom Legater från "insurrectionen" i Eidsvold. Hr Anker, som på sina visitkort kallade sig "Un des conseillers intimes de la regence de la Norvège", hade sin första audiens hos Lord Liverpool och den blef också, hvad Frih. v. R. hoppades och hvarpå han oförtrutet arbetat, den sista. Grefve Jakob De la Gardie uppehöll sig en längre tid i London, för att kunna under dessa viktiga dagar vara v. R. till biträde.

Hos Preussiska Ministern Baron Jacobi confererade både v. R. och D. med Hr Anker, som vanns för union mellan Sverige och Norge. Oppositionen kämpade manligt för att hindra Norges förenig med Sverige. Sir James Macintosh, den berömda talaren, liknade la cession de la Norvège à la Svède à la cession de l'Andalousie au Marocco; ministären segrade. Under denna tid var det ej utan stor vikt, att Baron v. R. hade blifvit så nära förbunden på enskild väg med de inflytelserikastemännen så väl i styrelsen, som inom representationen. Bland Baronens efterlemnade papper finnas billetter skrifna med blyerts af Lord Castle-reagh "under det debatterne som bäst pågingo" i House of Commons.

v. R. var en stor vän af Målarekonsten. Hans museum var utmärkt redan i London och blef det ännu mer, när han återflyttat till Stockholm och der höll sitt cabinet tillgängligt för konstens vänner. Det heter i Sv. Litt. Tidn. 1822 *M* 2 i en recension af förra årets konstexposition: "och hvilka förtjusande stycken finnas ej i Frih. R:s med så mycken smak och kunnighet tillsammanbragta samling, är icke obekant för någon konstälskande inom hufvudstaden."

En, som varit Minister för Utrikes ärenderna i Sverige, yttrar om Rehausen i ett framför oss liggande bref: "Les negotiations pour la réunion de la Svède et de la Norvège, le rôle que joua le premier de ces pays dans la lutte finale contre Napoleon, l'alliance avec l'Angleterre etc. donnerent à Mr de Rehausen l'occasion de déployer toute son adresse et l'influence, qu'il exerçait sur différens membres du Mini-

stère, principalement par son intime liaison avec le Comte de Münster, chargé par le Gouvernement de ses relations les plus secrètes avec le Continent."

En annan, på vigtig plats inom Svenska Cabinettet, har yttrat i en Memoire: "Såsom Minister i London intager G. M. v. Rehausen ett utmärkt rum bland Sveriges Diplomater och har lemnat de mest hedrande minnen af verksamhet och rådighet under den kritiska tidpunkt, hvarvid han hos det Stor-Brittanniska hofvet försvarade och gjorde gällande sitt fäderneslands intressen. Sålunda var det han, som först utverkade de subsidier, som Sverige erhöill under kriget med Ryssland och som med osparda ansträngningar och enträgna bemödanden åstadkom utbetalandet af en dylik krigshjelp under 1812 och 1813 års campagner. Med samma omsorg och framgång utförde han de invecklade och svåra underhandlingarne med England rörande Norges förenig med Sverige och man kan säga, det han i betydlig mån bidragit till denna förenings tillvägbringande. Hans depecher äro mönster för den praktiska Diplomaten och under en tid, öfversvämmad af vigtiga tilldragelser, visste han att inskränka sina meddelanden till sin regering till hvad som borde densamma meddelas, utan att dränka sina vigtiga uppdrag uti ett haf af nyheter eller betraktelser. Pålitlig och trogen uti utförandet af anbefallda uppdrag, var han dock ganska sjelfständig i valet utaf formen för dessa uppdrags framställande och uttalade ofta lika oförställt som oförskräckt sina tvifvelsmål i afseende å lämpligheten af stundom ålaggda åtgärder. Lugn och besinning synas hafva varit utmärkande drag af hans uppfattning utaf det officiella lifvet."

Utan att närmare utveckla, har en competent domare försäkrat att anledningen till hans rappel af Kon. Gustaf IV Adolph d. 1 Maj 1807 från Engelska hofvet var ganska hedrande, uppenbarande en i vår tid ej vanlig karakter sans peur et sans reproche.

Baron v. R. dog den 8 Dec. 1822 i Stockholm. Han egde då Göksholm och var den, som uppsatte monumentet derstädes öfver Engelbrecht på Engelbrechtsholmen. Han efterlemnade en son *John Gotthard*, Chargé d'Affaires i London; samt tre döttrar: *Fanny*, gift med Grefve Carl Johan Wachtmeister, *Malvina*, g. m. f. d. Presid. i Götha Hofrätt, Baron Abrah. Lejonhufvud, samt *Ida*, g. m. Öfverste-Lieut. och Kammarherren Grefve Gustaf von Essen.

(Källor: Adelsmatrikeln. — De la Gard. Arch. XIX o. XX DD. — Några Friherrens efterlemnade papper.)

REHN, OLOF.

Denne artist, R. Gustaf III:s och Carl XIII:s lärare i ritning och den sista Ritaren vid Antiquitets-Archivum*), föddes i Stockholm d. 1 Dec. 1723. Fadren var Bisittaren i Bryggare-embetet *Carl Rehn*; modren hette *Cathar. Fors*.

Efter enskild undervisning i föräldrarnes hus började ynglingen 1746 att hos dåvar. Lieutenanten vid Fortificationen, sedan Hof-intendenten J. E. Rehn, lära patron- och mönsterritningen för sidenfabrikerna. Denna besättning innehade han i sex år mot 200 dlr smt om året. Under tiden bivistades lectionerna i Målare- och Bildthuggare-Akademien, hvarjemte han öfvade sig i teckning efter naturen. Hans framsteg voro herömliga.

Då år 1754 Antiquitets-Archivi Ritare, J. Wendelius, aflidit, sökte Rehn, jemte andra, den lediga tjänsten. Verkets chef, den bekante C. R. Berch, lät de sökande anställa profnitningar, hvilka communicerades med Öfverintendenten, Gr. Cronstedt. Profven voro sju. Cronstedt aflemnade dem numererade till Cancelli-Collegium, hvars President, Frih. Höpken, förklarade sig för *Nr 1*, som var af Rehn, ehuru bland de täflande äfven befann sig den sedermera berömda Prof. Gillberg. Fullmakt utföll för R. samma år.

Sedermera, då Hof-intendenten J. E. Rehn, som hade börjat gifva de tvenne äldre Prinsarne undervisning i ritning, åren 1736—57 var utrikes på en resa, fick hans släkttinge, den unge Rehn, öfvertaga detta förtroende. Detta skedde till vederbörandes synnerliga nöje.

Emellertid fortfor R. äfven med mönsterritningen för fabrikerna, hvilken fann det bifall hos Rikets Ständers Seereta Handels- och Manufactur-deputation, att R. 1761 af Manufacturfonden erhöill en lön af 83 Rdr 16 sk. Specie, hvilken sedan 1770 ökades med 50 Rdr s. m.

Under tiden var R. icke heller verksam inom Antiqu.-Archivet. År 1763 hade Prosten Wettersten inberättat, att jättegrafvar funnos i Helsingland, uti hvilka man träffat benlemningar efter synnerligt stora menniskor. Det dåvarande, för vetenskapernas befrämjande så verksamma, Cancelli-Collegium lät genast anställa undersökning genom den nitiske Brocman, ledsagad af R. Respenningar anslagos af An-

*) Detta verk, ett föremål för den ädle mæcenaten M. G. De-la Gardies ömma omsorger, hade äfven E. O. Ritare, t. ex. J. C. von Bergen, sedan Politiborgmästare i Norrköping; Chr. Ehrenhoff, Registrator i Svea Hofrätt. Men denna tjänst indrogs 1714.

tiquitets-medlen. Det omtalade benranglet af femton alnars längd var väl icke att finna; men R. fick ändå trägen sys-selsättning, ty Brocman hade nog kunnat hålla ännu flera i verksamhet. Upland, Gestrikland, Helsingland, Medelpad och Herjeådalen genomrestes. Öfverallt iakttogos och afritades monumenter i kyrkor, munkskrifter, katholska messböcker, aflatsbref, gamla grafstenar med sina inscriptioner och uthuggna bilder samt klädedrägter. I norra orterna undersöktes isynnerhet grafhögar, gamla fästen och horgar. De s. k. Starkotters, St. Staffans och Fable Bures grafvar lemnades icke oundersökta. Förekommande runstenar afritades och afskrefvos, hvarförutan äldre undersökningar justerades. Brocman utgaf öfver alltsamma en skriftlig berättelse, biläggande R:s original-ritningar, hvilka alla äro signerade med "O. R." Berättelsen lemnades till Kongl. Bibliotheket.

Gift 1761 med *Anna Margaretha Sundius*, dotter af Bisittaren och Bryggaren Johan S. Hade med henne fem barn, hvaribland: *Carl Johan*, Phil. Magister, samt *Olof*, Bryggare.

(Källa: Gahns Samlingar, handskr. på Upsala Bibl.)

— A — 6 —

REISER, ANDERS VON.

Anders von Reiser, Landshöfding och Riddare, är en ibland de herrar, med hvilka det kan synnerligen gagna att bli bekant, helst han ännu utdelar mycket penningar årligen. Kännedomen om hans donationer är likväl till rummet mycket inskränkt, hvarigenom många goda verkningar af mannens anordningar kunna uteblifva och många sakna en hjälp, som annars torde stått dem till buds. Billigt synes också vara, att med Sveriges namnkunnigheter införlifva en man, som efter döden är så många välgörare.

Vi vilja först anföra det, hvarigenom A. v. R. förtjenar minnets ära. Genom testamente af den 10 Nov. 1780 förordnade han, att alla revenuer af hans säterier Lerkesholm och Lerka i N. Åsbo härad och Christianstad län användas 1) till underhåll för 20 fattiga, 10 af mans-, 10 af qvinkön, hvaraf 10 af adel, 10 af ofrälse hederliga personer; 2) till uppbyggande af ett skolhus på Lerkesholms egor, med 650 Rdr fond till skolmästarens aflöning, böcker och husets underhåll, 3) till uppbyggande och inrättande af ett arbets-hus, hvartill anordnades 1000 Rdr. Genom testamente af d. 28 Mars 1782 anslagos yttermera 3833 Rdr 16 sk. till

skande af de förra donationerne, det öfriga till utdelning bland fattiga. Hvarje bonde på godset fick ock en vacker gifva. Och hvad som blef öfver af hans förmögenhet inrättades till ett "Fidei-commiss-capital", alltsammans ställt under Landshöfdingens i Christianstads län administration, med biträde af Häradsprosten i N. Åsbo och Kyrkoherden i Örkeljunga, hvilka begge derföre ha hvardera 600 dlr s:mt i årligt salarium. Af "Fidei-commiss-capitlet" skulle räntan användas till brudskänk, 200 dlr s:mt eller 33 Rdr 16 sk. specie till hvardera bland de hederliga jungfrur, och 100 dlr s. m. till hvardera bland hederliga bondpigor, som under året trädt i äktenskap, så långt tillgång af den bestämda capitals-andelen räckte; det öfriga till Akad. stipendier. Ett dylikt har bildats, som heter, enligt stadfästelsebrevet 1799 af K. Maj:t, det Reiserska Stipendium, utgående med 100 Rdr spec. att tilldelas en frälse eller ofrälse student i Lund, som vill uppehålla sig under tiden vid utländska lärosäten, då stipendiet får behållas i 6 år. Stipendiarien, som äfven kan vara en yngre Akademisk lärare, föreslås af Consist. Acad. och utnämnes af Landshöfdingen i Christianstad. Om förvaltningen af Lerkesholmska donationen kan framkalla flera tillgångar, böra de till dylika Akademiska stipendier anslås.

Denne donator var född i Götheborg d. 3 Nov. 1701. Fadren, en Capitaine i Svensk tjenst, *Andreas von Reiser*, ansågs vara af en gammal Tysk adelssläkt, som 1537 fått renovation på sitt adelskap af Kejsar Ferdinand I. Modern *Elisabeth Silbercreutz*. Redan 1715 blef den unge von R. Volontair vid det Prinsen af Hessen-Homburg då anförtrodda Svenska värfvade Lifregimente till fot. Bevistade 1716 blodbadet i Wismar. Blef utnämnd till Fänrik den 30 Nov. 1718, morgonen af samma dag, då Kon. Carl XII stupade. Som Svensk Fänrik vann han 1737, under ett besök i Danmark, en Dansk frökens hjerta, fick tillstånd att ingå i Dansk tjenst, der han 1738 blef Premier-Lieutenant, 1741 Capit.-Lieut., 1742 Capitaine vid Schlesvigiska reg:tet och erhöll 1747 compagni vid Danska Drottningens Lifregim:te. Hans maka, *Agatha Rodsten Urne*, hvars mor var en Elisabeth, var rik och v. R. blef nu "Seigneur de Billeshave." Ånda till 1749 stod v. R. kvar i Svensk tjenst tillika, men fick nu derifrån Capitaines afsked. Blef 1752 Öfv.-Lieut. i Dansk tjenst och vardt s. å. befordrad till "Kongl. Maj:ts Rådgälfver, virkelig Etats-Raad." Han brevexlade med Carl August, Hertig till Holstein, samt Æmile August, Prins till

Holstein (H. Sonderburg), som berömdes Hans "Wohlgebohrenhet" såsom en "ganz tüchtiger Officier." v. R. längtade slutligen åter till sitt fädernesland, men fann svårt att der blott hellsas som Capitaine, då han i Danmark var Etats-Raad och Öfv.-Lieut. Särdeles lär hans maka, som var af danska högadeln, gjort "en passande rang" till villkor för inflyttningen. Han hade 1761 naturaliserats som Svensk adelsman med namnet *von Reiser*, men Svenska adelsståndet å Riddarhuset vägrade introduction. Den vanns först 1776 (M 2030).

Då Landshöfd. Gr. Ax. De la Gardie afskiljt från Lerkesholms archiv allt, som ej var af vigt för egendomen och donationen, hvilket deponerades i De la Gardieska archivsamlingen, såsom blott till hindern på Lerkesholm, företog Utg. af De la Gard. archivet en granskning af dessa till en stor del halförmultnade papper af intet eller ringa värde. Der funnos några bref till v. R. från vänner i Stockholm, och i dylika från en Adolph Ludv. Levin lågo tillika små på mångfaldigt sätt hopvikna och genomklippta lappar, som likväl med yttersta randen sammanhängde och kunde var samt uppvikna läsas. Dessa sprida verkligen ett ljus i det inre af Frihetstidens historia, som för andra tiders varning ej bör undanhållas. Först hade v. R. sökt genom Krigsrådet, sedermera Landshöfd. M. A. v. Rothen att få köpa Landshöfdinge-titel, hvilken han påstod mera motsvara Etats-Råds-titel än Hofmarskalk, som v. K. trodde kunna vinnas. Redan före inflyttningen, som skedde då Landshöfd.-titeln vunnits 1766, hade vackra summor utgifvits. Den 1 Maj 1764 hade Kon. Adolph Fredrik fått "låna" 70,000 daler hvarpå, då nya "lån" ansöktes efter flera år, blott 9015 daler voro återbetalte. Riksråderne Löwenhielm och Friesendorff hade lofvat skaffa v. R. Svärds-Orden och v. K., som derom anmodat dem och vunnit deras löfte, fick för sina bona officia i den vägen 1800 dlr; men Riddarstjernen dröjde. De öfvergaf v. R. Krigsrådet och vände sig till Juden Ad. E. Lewin, som "alla visste vara mäktig att alikt uträtta, då v. K. dertill var lika vanmäktig som ett nyfödt barn" — enligt Judens försäkran. Juden vände sig directe derom till Deras Majestäter, som behöfde låna penningar. Den nye Commissionären kunde skrifva d. 1 Dec. 1767: "Hans Majestät har varit so nådig og skicket bod på mig i dag at få wette M. hr förnamb og sagt mig att han nemht m. H. til Ridd. af Svärdsorden. Han bad mig ock fråga m. H. om han hade at låna honom Enn 60,000 dlr smt samt at Drott

agen 120,000 dlr på ett år, vilket jag läste skriva m. Hr
ll och förseckrade om giorligt våre at det skier." — Det
redde, men då L. lemnade DD. MM. "lånet", beräknade
in sig af långifvaren en provision af "1,100 daler för

Välborne Herr Landshöfdingens
gunst och bevägenhet
Adolph Ludv. Lewin."

Häröfver knotade väl v. R. men hoppet väcktes hos ho-
om att bli — Commendeur, och knotet tystnade. Den 3
Maj 1768 bad Konungen helsa v. R. att han ej skulle bli
lömd och bad att ytterligare få låna 20,000 daler. På
essa lemnade honom L. straxt en summa af under hand
afde medel, som tillhörde v. R. Den 20 Maj 1768 heter
et i en af de klippte och klippske lapparne: — "jag skal
pservera m. Hr besta Skik bara genast op 14,085 daler.
il man det ena, så motte man det andra. Nu är det mei-
ig och skal ske. Jag har endå prutat 30,000 daler på lon-
umman." Men Commendeursbandet uteblef. Då knotade v.
L., men L. förklarar det på den hemliga klippta lappen:
Sacken var den, han nembde en sv. Rid. des favori Till
Commend. Capitl. voter ut honom. M. Hr skulle vara den
andre och sedan någre andre R. R. Emedan 6 st. äro le-
ga af ut och isländsk. Och som Cap. lade sig emot den
örste, så proponerades ingen och som ingen är nämnd, så
dessa löfte icke brutet och var det wäll att M. Hr icke
af den förste." — Nu tröttnade v. R:s eller dess frus få-
ga i sin kamp med hushållsandan. Han kräfdde sina lån
v. R. Konungen erböd skuldsedel på hvad han fått; den
v. R. ej taga. L. måste kosta på 36 dlr för en resa
till Drottningholm. Der öfverlades med Öfverheten. L.
vade nu att afstå från sitt arfvode, om v. R. toge Ko-
ngens sedel för god. Svaret härpå borde så styliseras,
det kunde visas för Konungen. v. R. borde betänka,
origenom han kunde vinna sina afsigter, ty — slutar L.
"jag holler forra, at der man sagt a filjer b efter." L.
de emellertid "skaffat sig rätt att possera", hoppandes att
Commendeursbandet till slut skulle vinnas. Och endast ge-
n L. kunde det ske. Det veta alla, att han var "den
rens finansie."

Och man trodde att mynt nu samlades till den revolu-
tion, som skulle utförts 1769, hvass kostnader ansenligen
jagades genom det papper, som skulle återlösas ur Pech-
ens hand, sedan han narrat Drottningen att lemna sig det-

samma. I sammanhang härmed må ställas hvad v. Rothen skref till v. R. om en Banco-Commissarie Helleday, hvilken arresterades d. 21 Nov. 1769, sedan han, som sjelf lefde ytterst inskränkt, utom en skuld till Banken af 100,000 dlr undansnillat 1,400,000 dlr smt. Och han kom straxt ur arresten och man trodde att han lefde fördold i Stockholm. "Man misstänker mycket hvart de penningarne komma", skrifver med genomskinlig utpekning Riksrådet v. Rothen.

Revolutionen blef en "tillämnad eldsvåda", men troligen återbetalte ingen hvad han fått och troligen fick aldrig v. R. sina "lönsummor" igen. En onämnd "hög förnämb herre" hade d. 2 Apr. 1767 fått 73,670 daler.

Det Holstein-Gottörpiska huset står ej ens i första hand så särdeles albasterhvit. Att schackra med Ordnar och dervid begagna en så tve tydlig person som L. *) går upp mot mycket, som mera utskrikits i den vägen. Och många anlitade L. "Ingen af dem hade bestridt honom $\frac{1}{2}$ procent af det, som gick genom hans händer." "Det var ej små saker att ha att göra med Kungliga personer. Man bör det väga alla ord."

Ännu d. 3 Febr. 1769 klagade v. R. att L. ej svarade honom i frågan rörande dessa kinkiga transactionerne. K. Gustaf III lär betalt skulden med — introductionens genomdrifvande 1776.

I Frihetens Eldorado kunde v. R. knappt vända sig utan att någon tyrann måste mutas eller och förluster uppstå — något, som ej erfarits i det despotiska Danmark. De hans bönder förde smör till staden, togs det af Länsman-
nen, därför att de ej kunde uppvisa förselsedel, som inty-
gade att de ej sjelfva köpt det för att det sedan utsälja

*) Ett rim öfver "bataljen mellan Levin och Zettersten på Stortorget 1766", som vid den tiden utkom, visar, att den "Kongl. fängiserna" rykte just vid denna tid, då han användes till saker, att "Landshöfdingen sjelf ej kunde uppgöra med K. Maj:t", ej var så deles godt. Galgen utgör ett af rimmerna. Ett rykte gick och troddes, att han sedan hopsamlade en stor summa, för att åt "Judiska nationen" köpa det K. Maj:t och Kronan eger af Kungsholmen, men att penningarne försvunno, och då de utländska Trosbröderna vil uppgöra med Juden L., fanns en sådan ej till, utan en christen egare af Muskön, som skyddades af K. Gustaf III. Man finner, "auri sacra fames" både fanns och misstänktes i de tider, då ridd-
lighetens tornerspel åter upplifvades; kanske är här ock skäl att inra sig, det misstankar och osanningar aldrig brustit, så att helst må betrifva sådant, der ej bevisen tvinga granskaren att anta demoralisation.

Då han satt brännvinsspannan på elden, för att få mynt hvar-med han kunde betala patriotismbevisande ordnar, kom fiskalen och tog dem, ty stämpeln fattades. Alla ville låna penningar. De som fingo, betalte aldrig. Vid lagsökningar måste Advokaterna först betalas och sedan blef aldrig slut på saken. Men de Danske fogdarne i Billeshave skrefvo emellertid till honom "Deras Excellence." Det var den enda glädje, som synes tillfallit honom i sin rikedom.

Hans fru dog 1779 och han d. 3 Aug. 1782 i Köpenhamn. Hvad som räddats ur "commissionärernes" händer blef emellertid väl användt till mångas gagn under vexlande generationer.

(Källor: Lerkesholmsapperen på Löberöd. — De la Gard. Arch. XVII. — Behnders Adelsmatrikel s. 361. — Samling af Testam . . . Lund 1 D. s. 114.)

— N.

RETZIUS, MAGNUS CHRISTIAN.

Föddes i Lund den 28 Mars 1795. Föräldrarne voro Hist. Naturalis, Oeconom. et Chæmiæ Professorn vid R. Carolinska Universitetet derstädes Mag. *A. J. Retzius* och dess fru *U. B. Prytz*. Inskrefs bland de studerandes antal vid nämnde Universitet d. 23 Dec. 1808, och sedan de uti författningarne föreskrifva prof samt specimina blifvit aflagga, slutade han sin akademiska bana efter Doctors-gradens erhållande d. 6 Mars 1815, men hade dessförinnan d. 30 Jan. samma år inför R. Sundhets-Collegium i Stockholm aflaggt Chirurgiæ Magister-examen.

Redan 1813 hade R. inträdt i statens tjänst såsom E. O. Bataljons-läkare vid Hallands Infanteri-bataljon, och åtföljde denna corps under fälttåget mot Norrige. Sedan arméen blifvit hemförlofvad, erhöll han anställning som pensionär i Fältläkare-corpsen och blef d. 13 Febr. 1815 commenderad att såsom Sjukhusläkare tjänstgöra vid Allmänna Carnisons-sjukhet i Stockholm. Följande år d. 14 Maj utnämndes han af R. Maj:t att vara Läkare vid R. Krigs-Akademien på Carlberg och blef d. 3 Juli 1816 tillika tjänstgörande Hofmedicus. I Augusti månad s. å. förordnades han i Akademiens dåvarande Cancellor att för fjerde Cadett-klassen hålla publika föreläsningar i Militär-hygienen. År 1808 uppdrog R. Sällskapet Pro Patria honom att vara biträdande läkare vid dess Barnbördshus; samma år blef han i R. Krigs-Akademiens Cancellor förordnad att jemte öfriga befattningar förestå läraretjensten i Chæmi och Naturalhi-

storia, från hvilken befattning såväl som från läkaretjensten och föreläsningarna i Militär-hygienen, han på egen begäran erhöill afsked d. 29 Juni 1825, hvarefter han förordnades till Prosector vid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet i Stockholm, hvilken lärarebefattning han bestridde ända till d. 14 Oct. 1830, då han utnämndes till Regiments-läkare vid första Lifgardet. Den 7 Maj 1824 blef han af K. Sällskapet Pro Patria förordnad att vara Director och Öfverläkare vid dess Barnbördshus i succession efter Lifmedicus och Riddaren Dr. Wedenberg, som samma år aflidit.

Tilldelades namn, heder och värdighet af Lifmedicus d. 22 Nov. 1819, och blef d. 2 Juli 1842 Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden.

År 1827 kallad att vara Ledamot af den K. Committé, som egde att undersöka nyttan och värdet af, Ternaux's uppfinning att af Potatis och bengelé förfärdiga sopp-grya, och erhöill s. å. nådigt uppdrag att som ledamot inträda i den Committé, som skulle granska det nya förslaget till Fältförvaltnings-Reglemente.

År 1838 vald af Sv. Läkare-Sällskapet att å dess vägnar deltaga i Committéen för utarbetande af en ny Pharmacopoea Suecica, men hvilket förtroende han med anledning af en förestående utländsk resa afsade sig.

År 1843 af K. Sundhets-Collegium kallad till ledamot af Committéen för utarbetande af en ny Pharmacopoea Militaris.

År ledamot af K. Vetenskaps-Akademien sedan 1836, af K. Krigs-Vet. Akad. sedan 1821, af K. Patriot. Sällsk. sedan 1857, af K. Sällsk. Pro Patria sedan 1818, af Svenska Trägårdsföreningen sedan 1832, af Sv. Läkare-Sällsk. sedan 1816, af l'Academie Royal de Medicine de Paris sedan 1836, af La Societé polytechnique de Paris sedan 1837, af Societas Regia Medica Hafniensis sedan 1842, af Societas Scientiarum Physicarum et Medicarum ad Rhenum inferiorem sedan 1825, af Societas Medica Hamburgensis sedan 1831, af Senkenbergische Naturforschende Gesellschaft sedan 1833, och af Provincial Surgical- and Medical Association 1842. Har flera gånger företagit utländska vetenskapliga resor till Tyskland, Holland, Frankrike och England.

Gift med *Hedvig Mathilda Westin*, dotter af Capitainen och Ridd. J. Westin, och har med henne tvenne döttrar.

Skrifter: Försök till en Handbok i Militär-hygienen. Sthm 1821.
— *I Krigs-Vet. Akad:s Handl.*: Åminnelsetal öfver Medicinalräde m. m. Hedin. — Berättelse om den af K. Maj:t förordnade Com-

nittes undersökning om nyttan och användbarheten af soppgryna, förfärdigade utaf Potates och Bengelé. — Om de på Engelska flottan i sednare tider viddagna förbättringar i Sjuk- och Helsevården. — *I Sv. Läkare-Sällskapets Handl.*: Om den Hydrophobi som visat sig i medlersta delen af Roslagen år 1815. — Händelse af Entero-peritonitis med liköppning samt anmärkningar. — Händelse af fungus medullaris Ovarii. — Anmärkningar och berättelse om Puerperal-febern på Barnbördshuset i Wien. — Om Corpora fibrosa Uteri. — Årsberättelser ifrån Barnbördshuset Pro Patria för åren 1823—1843. — *I Norska Tidskriften Eyr*: Om Menstruations-blödets sammansättning. — *I Tidskrift för Läkare och Pharmaceuter*: Om behandlingen af Scrofler hos barn. — Om Angina tonsillaris. — Om Exstirpatio Uteri partialis. — Uppmaning till tvärbäddens afskaffande vid tångförlossningar i vanliga fall. — Några ord om värdet af frictioner. — Om Hysteralgie. — Om Kramp i Lifmodern. — Om Hermaphroditism hos Människor och Djar. — *I Tidskriften Hygiea*: Om Typhusfebern i Stockholm under 1833—1837. — Om mjölkstockningar och bröstets inflammationer. — Undersökningar öfver den Contractila Cellväfven. — Hvad bör Läkaren göra vid en tvärriktning med djupt nedtryckt skuldra och framfallen arm? — Om Moderfall, dess orsaker och behandling. — Om Menstruationen i physiologiskt hänseende. — Om Lifmoderkräfta. — Om Metrohelkösers behandling. — Om Stricture Oesophagi utan förändring i hinnornas väfnad. — Referat med anmärkningar vid "Udkast till Medicinal-lov i Norrige." — *I Skandinav. Naturforskarnes förhandlingar*: Om Vaccinationens öden i Sverige. — Om Ligamenta posteriora Uteri. — Dessutom en mängd recensioner, uppsatser i Sv. Läk. Sällskapets årsberättelser och referater i K. Vetenskaps-Akademien.

(Källor: Sacklens Läkarehist. — Enskildt meddelande.)

RETZIUS, ANDERS ADOLF.

Född i Lund d. 3 Oct. 1796. Son af Prof. och Ridd. J. Retzius och dess fru U. B. Prytz. Efter erhållen enskild uppfostran, student vid Universitetet derstädes 1812. Besvarade 1814 pro exercitio: *Analecta Ornithologica P. I. ptacillas Scanenses sistens*, under dåvarande Mag. Docens Jassons præsidium. Afhörde föreläsningarne uti vetenskapen i Köpenhamn 1816; examinerades 1817 i Lund till Candidat, 1818 till Licentiat, och erhöll, efter underlagd Operations-examen vid K. Carolinska Institutet, sistnämnde år d. 19 Dec. K. Maj:ts nådiga fullmakt som Ord. Bataillons-Läkare vid Skånska Husar-Regimentet, hvarvid han den d. 1 Mars 1815 constituerades till Underläkare och 17 till Extra Bataillons-Läkare. Bestridde, enligt förordande af d. 1 Juni 1817, Fattigläkare-göromålen under panskuren vid Ramlösa mineralbrunn; var ifrån d. 1 Juli 1818, en tid vicar. läkare vid K. Krigs-Akademien på Carl-

berg; disputerade 1810 i Lund för graden (*Observationes in Anatomiam Chondropterygiorum præcipue Squali et Rayæ Generum*, præs. Prof. Florman), och promoverades derstädes d. 8 Juli s. å. till Med. Doctor. Blef detta år kallad till Ledamot af Sv. Läkare-Sällskapet, samt 1820 förordnad att vara Lärare vid Kongl. Veterinär-Inrättningen i Stockholm. Grundade 1821 ett Anatom. Museum vid K. Veterinär-Inrättningen. Blef s. å. kallad till Led. af K. Vet. och Vitterh.-Sambället i Götteborg samt af Physiogr. Sällskapet i Lund. Vistades under sommaren 1822 i Jemtland och tjenstgjorde under Regiments- och Beväringsmötena såsom Regim.-Läkare vid Jemtlands regte, i stället för Öfverfält-Läkaren, Gestrich, som fått afsked. Efter slutadt möte företog han en resa genom norra delen af Jemtland till Trondbiems stift i Norrige; besökte den för sin rika och utmärakta Färafvel bekanta Tonterön; begaf sig ifrån Trondhiem genom Surendalen till Christiansand och Söndmör, på hvilka ställen han några veckor uppehöll sig och sedan tog vägen genom Romsdalen och Guldbrandsdalen till Christiania*). Den 27 Dec. 1823 erhöll han K. Maj:ts nådiga fullmakt att vara Theoretices eller Andre Professor vid K. Veterinär-Inrättningen i Stockholm. I Februari månad 1824 gjorde han på Kongl. Maj:ts befallning en resa till St. Kopparbergs län, för att dämpa en derstädes bland hästskreaturen utspridd illaartad smittosam sjukdom, kallad Hästkoppor eller Springorm, inrättade der, i flera socknar, Cur-anstalter samt föreslog åtgärder, så väl till förhindrande af smittans förnyade införande från Norrige, som dess vidare utbredning och utrotande inom landet. Samma år blef han förordnad att förestå den anatomiska professionen vid K. Carolinska Medicin-Chirurgiska Institutet, samt att hålla föreläsningar i Hippologia Militaris vid Marieberg, hvilken sistnämnda befattning

*) I Jemtland erbödd sig förnämligast tillfället, att studera de egna elakartade karakteren, som de flesta sjukdomar antaga hos landets invånare, och som närmast tycktes bero på de här så alldeles egna skarpa fjällvindar, i förening med de flesta vattens starka kallhaltighet. De flesta, äfven de enklaste åkommor, blifva merendels rosartade och öfvergå ofta i Saltfluss. De kroniska invärtes sjukmarne äro merendels förenade med en artritisk eller rheumatisk complication. — I Norrige gjorde han sig underrättad om detta land alldeles egna Får- och Häst-afvel, äfvensom deras i Östra Skandinavien föga kända hushållning med Strand- och Sjöfogeln. Dessut sysselsatte han sig så i Jemtland, som i Norrige, med geologiska undersökningar, samt gjorde en ej obetydlig skörd, förnämligast små Sjödjur m. m.

han 1830 lemnade. År 1826 blef han kallad att vara ledamot af K. Vetenskaps-Akademien i Stockholm Ge Class, äfvensom af Societas Medico-physica-Berolinensis, Societas Medica Philadelphensis och af K. Krigs-Vet.-Akademien i Stockholm. I sällskap med Gr. Axel af Wirsén anträdde han 1827 en resa genom Tornes Lappmark öfver Karesuando, Kilpis Jaure och Lynganfjerd till Ishafvet och Lofoden, samt derifrån öfver Nummedalen och Trondhiem till Christiania, dels för att göra insamlingar af djur till anatomiskt bruk, dels för att lära känna naturen och hushållningen i dessa trakter. Följande året 1828 utsågs han, af K. Vet.-Akademien, att, jemte flere andra af dess Naturforskande Ledamöter, öfvervara Naturforskarnes och Läkarnes sammankomst i September i Berlin. — År 1830 tillförordnades han, efter framl. General-Direct. Hagströmer, att bestrida Inspectors-befattningen vid K. Carolinska Institutet. År 1831 under serierna, företog han en resa i Tyskland, under hvilken han besökte Muséerna i Greifswald, Berlin, Dresden, Leipzig, Halle, Jena, Prag, Würzburg, Frankfurt am Main, Bonn, Göttingen m. fl. Blef äfven samma år Led. af det Senkenbergiska Naturforskande Sällskapet i Frankfurt. Deltog 1832 i stiftelsen af Svenska Trägårdsföreningen och började, jemte några kamrater, utgifvandet af Tidskrift för Läkare och Pharmaceuter. Kallades detta år äfven till ledamot af Societas Medica Hamburgensis. Efter erhållen sex månaders permission, och med understöd af allmänna extra utgiftsmedel, begaf han sig i Maj 1833 åter på en utländsk resa, hvarunder han besökte London, Paris, Strasburg, Heidelberg, Stuttgart, Tübingen, München, Wien, Breslau och Berlin. I Breslau deltog han i September månad uti Naturforskarnes och Läkarnes sammankomst och hedrades med kallelse att en dag presidera för den Zoologiska anatomisk-physiologiska Sectionen *). Erhöll detta år kallelse att vara ledamot af K. Vet.-Societeten i Upsala, Gesellschaft für Naturwissenschaft und Heilkunde i Heidelberg, corresp.

*) Ut i denna Sections första Session meddelade han en anatomisk beskrifning af Syngnatherne, hvilken lemnade en bekräftelse på Herr Aströms och Marklins upptäckt af det egna förhållandet, att Harnarne i egna organer utsläcka rommen. I tredje Sessionen visade han försök med ett af Prof. Åkerman i Stockholm uppfunnet kauchock-kitt för tillslutandet af glas, som innehålla preparater i Spiritus Vini; anmälte ock om bildandet af en egen Section under prædian af Prof. Zawadki för dem, som speciellt bearbetade Articulationes class. I sjette Sessionen meddelade han en Afhandling från Auth i Strassburg öfver Testiklarnas byggnad.

ledamot af K. Landthruks-Akademien i Stockholm, samt utvaldes af K. Vet.-Akademien att, efter Assessor Carlander, vara ledamot af Directionen för Stockholms Undervisningsverk. Deltog 1854 i stiftelsen af Sällskapet för Nyttiga Kunskapers utbredande; kallades detta år äfven att vara arbetande ledamot i K. Landthr.-Akademien och föredragande i dess Landthruks-Afdelning, äfvensom till ledamot af Schlesische Vaterländsche Gesellschafts Naturhistorische Klass i Breslau. Gjorde samma år under sommaren en resa till Strömstad m. fl. ställen, för att samla naturalier. Inrättade enligt uppdrag år 1855 ett Anatomico-physiologiskt Museum vid K. Carolinska Institutet, sedan året förut local och anslag dertill blifvit beredde. Utnämndes d. 28 Jan. 1856 till Riddare af Nordstjerne-Orden. Kallades samma år att vara vice Professor i Målare- och Bildthuggare-Akademien vid K. Akademien för de fria Konsterna. Blef 1859 ord. Anatomie Professor vid samma Akademi. Blef s. å. i Nov. af K. Vet.-Akademien vald till dess Deputerad i Hög. Prestståndet och deltog i sådan egenskap i Riksdagen 1849. Företog sommaren 1841 en resa till Berlin, Breslau, Grefenberg, Prag, Dresden, Leipzig och Halle, samt under hösten s. å. i sällskap med Prof. Johannes Müller en resa till Bohuslänska skärgården, för att fullborda redan förut började undersökningar öfver den af Yarrel i England och Fries i Sverige upptäckta nya broskfisken *Amphioxus lanceolatus*. Erhöll samma år K. Maj:ts nådiga fullmakt att vara ordin. Anatom. Professor och Inspector vid K. Carolinska Institutet, hvilka befattningar han på grund af förordnande bestridt sedan 1829. Deltog i det Skandinaviska Naturforskare-Sällskapets möte i Stockholm 1842 i egenskap af Sällskapets Sekreterare och besörjde i sådan egenskap utgifvandet af samma mötes Förhandlingar. Kallades af K. Vet.-Akademien att vara dess Präses under året 1844. Bivistade Skandin. Naturforskare-Sällskapets möte i Christiania i Juli 1844 i egenskap af Sällskapets Sekreterare och Förste Ordförande i samma Sällskaps medicinska Section. Företog under sommaren 1846 med understöd af allmänna medel en vetenskaplig resa till Holland, Belgien, Frankrike och England. År 1843 utnämnd till ledamot i Committéen för ordnandet af Stamholländerier i riket.

Sedan 1855 ledamot af Kungsholms församlings Kyrkoråd och Fattigvårds-styrelse, samt 1846 af samma församling vald att vara dess ledamot i den Municipala styrelsen för hufvudstadens bevakning. Lemnade 1844 sin befattning

såsom ledamot i K. Directionen öfver Stockholms Stads Undervisningsverk.

Har sedan 1834 blifvit kallad till ledamot af följande Akademier och lärda Samsfund nemligen: i K. Vet.-Akademien i Berlin, såsom corresp. ledamot; Academie Roy. de Medicine i Paris d:o; Academia Imper. Medico-Chir. i St. Petersburg; Fria Konsternas Akademi i Stockholm; Kayserl. Kön. Landtwirthschafts Gesellschaft i Wien; Regia Societas Medica Havniensis; Kayserl. Königl. Gesellschaft der Aerzte in Wien; Kön. Gesellschaft für Natur- und Heilkunde in Dresden; of the British Provincial Medico-Chirurgical Association såsom correspond. Hedersledamot; of Genootschap voor Schone Konsten en Wetenschappen i Utrecht, Hedersledam.; af Societé Ethnographique i Paris, Hedersledam.; af Verein für Staats-Arzneikunde i Baden, Hedersled.; af Medicinska Sällskapet i New-Orleans, Hedersledamot.

Gift 1) 1828 med *Wendela Sophia Westerberg*, död 1832, 25 år gammal, dotter af framl. Brukspatronen på Gussum i Östergötland, Erik Vilhelm W. och dess fru Anna Charl. Gildeberg. Med henne en son, *Anders Vilhelm*, född 1829; 2) 1835 med *Emelie Sophie Wahlberg*, dotter af f. d. Grosshandlaren N. F. W. och dess fru A. M. Ekman. Har med henne dottern *Elisabeth Sophia*, född 1837, och sonen *Magnus Gustaf*, född 1842.

Skrifter: *I K. Vet.-Akad:s Handl.*: 1822 häft. 2. Bidrag till Anatomien af Äder- och Nerv-systemet hos *Myxine Glutinosa*. — 1824 b. 2. Ytterligare bidrag till Anatomien af *Myxine Glutinosa*; Anmärkningar rörande det hos Foglarne förekommande *Ligamentum jugomaxillare*, jemte deri befintliga benbildningar. — 1825 a. 1. Anmärkningar om *Ganglion ciliare* och *Ganglion sphenopalatinum* hos Hästar. — 1829. Beskrifning öfver en ny art *Spolmask*; funnen hos *Python bivittatus*, jemte anatomiska anmärkningar; Beskrifning öfver en ny Skandinavisk *Lernæa* från Nordsjön, kallad *Lernæa Dalmanni*; *Botriocephalus Pythonis*, en ny art. — 1830. Anatomisk undersökning öfver några delar af *Python bivittatus*, jemte comparativa anmärkningar. — 1831. Några ord om *Fogelungornes* verkeliga byggnad. — 1833. Anatomien af *Syngnathus acus*, jemte undersökning öfver de egna Släktförhållandena hos detta släkte. — 1835. Några anmärkningar öfver Hjärtformakens skilljevägg hos Människan, med särskildt afseende på den så kallade *Tuberculum Loveri*, med planche. — 1839. Om magens byggnad hos de i Sverige förekommande arter af släktet *Lemmus*, med pl. — 1840. Om mekanismen af semilunarvalvvernes tillslutning, med pl. — 1844. Anmärkningar om ett slungformigt band hos människan och åtskilliga djur. — S. Å. Biographien öfver Prof. och Ridd. Dr. Arv. Henr. Florman. — Dessutom Biographi öfver General-Direct. Comm. Dr. And. Joh. Hagströmer, tr. i K. Vet.-Akad. Handl. 1830. — *I Götteborgs K. Vet. och Vill. Samhällets*

*Nya Handl.: Del. 4. Anatomisk beskrifning af Chimera monstrosa; Anatomien af Anarrhicus Lupus. — I Sv. Zoologi: Band. 2. h 12. Bidrag till Anatomien af Trigla gunnardus. — I Svenska Läkare-Sällskapets Handl.: Band. X. Berättelse om Svenska albinos-människor, jemte anmärkningar rörande pigment-bildningen. — I Sv. Läkare-Sällsk. Årsberättelser: 1820. Underrättelser om Smittkoppornas förhållande till Kokoppypmningen uti trakten af Lund. — 1822. Experimenter till utrönande af förmånligaste sättet att underbinda Arterer, anställde i förening med Hr C. J. Ekström. — 1823. Pathologisk iakttagelse tillika med Hr Ahlberg, angående rörelse-nervernas utgång från Ryggmärgens främre colonner och känsel-nerverne från de bakre; Om resultaten af Hrr Dumas' och Prevosts arbete om befruktnings-läran; Händelse af ulceration inom Aorta hos en 60-årig man; Händelse af Myodemie. — 1825. Tvenne casus af Morbus Pottii; Tvenne händelser af öppet foramen ovale; Händelse af en onaturlig utvidgning af Aorta med förtjockning af väggarna i de större pulsåder-stammarna; Fungiform degeneration af Aortas klaffar m. m.; Om Callus bildning; Utdrag ur Lænnæes beskrifning af Pericarditis. — 1827. Om upptäckten i hjertats halfmånlika klaffar af en brosk lamell, och att den bekanta Arantii-knut endast är en fortsättning af samma brosk; Om ett särdeles märkvärdigt Rachitiskt foster; Om ossifierade Arterer; Om Mullbärsformiga excrescenser funne i kanterna af hjertats halfmånformiga klaffar; Casus af Aneurisma på Aorta; Observation af en särdeles egen förvandling af Genitalia externa hos en Onanit; Händelse af en sjuklig förändring i Njurarne af en mera sällsynt beskaffenhet. — 1828. Afvikelser i Hjernan och dess omgifningar hos en svagsint flicka; Om en ganska väl läkt fractur af Bäckbenet; Om en ligamentös läkning af fractura colli femoris; Om en märkvärdig dislocation af båda höftlederna; Om förändringar i höftleden efter Morbus coxarius; Om följderna af en i hög grad framskriden degeneratio scrophulosa hos en 6 års gammal gosse, hos hvilken Psaoat-musklerne voro förvandlade till en Ostlik massa; Händelse af smärre Lifmoder-polyper; Tvenne händelser af så kallad Foetus in foetu. — 1829. Om Ryggmärgens colonner; Om Ganglion Oticum; Om corpora Wolffiana; Utdrag af Geh.Rådet Rudolphis beskrifning af en sällsynt hermaphrodit af vårt släkte; Om den hår- och tandbildande väfnaden i en så kallad hårsäck; Om spontan absorption af ledgångs-brosket i lårleden; Om Emphysema pulmonum; Utdrag ur en i Berlin år 1827 af Dr. Gabler utgifven gradual-disputation: *de Linguae Papillis*; Om ett näste af Fluglarfver i en carierad tand hos en frisk person; Om Gulsot hos ett embryo i 3:e månaden; Om en scirrös degeneration af Tarm-käx-körtlarne, som förorsakat Cancr Duodeni. — 1830. Åtskilliga underrättelser om de framsteg, hvilka Anatomien och Physiologien under det framstutna året gjort; Granskning af frågan huruvida de lymphatiska kärlen förenas med Blod-ådrorna eller intet; Corpora Wolffiana utur Bildungs-Geschichte der Genitalien von Joh. Müller. Düsseldorf 1828; Framställning om Gål-öppningarne hos Embryoner af Får, Syn-nervernes atrophie hos en blind; Undersökning af benen hos ett barn med Osteomalacie; Ett foster i andra månaden af Grossessen med Hydrocephalus och Spina bifida; Beskrifning på ett foster framstött med Hernia Cerebri; Undersökning af en förment graviditas extrauterina. — 1832. Om förbindelser emellan*

Nervus Sympathicus och Spinalnerv-rötterna; Om den verkliga tillvaron af foramen centrale Retinæ; Om en egen canal i randen af Cornea; Om anastomoser emellan Port- och Håläders-systemet; Rörande Nyckelbens-muskeln nytta; Om den rätta byggnaden och nyttan af Ligamentum rotundum i höftleden; Om Bäckens fogningar hos Barnsängs-qvinnor; Undersökning af mun-håveteten hos ett barn, som förments vara framfödt med utspruckna tänder; Beskrifning af en ovanligt tjock hufvudskål. — *I Tidskrift för Läkare och Pharmaceuter*: 1832. Anmärkningar öfver anastomoser emellan Port- och Håläders-systemet; Om spår till en egen canal i randen af Cornea; Om maskar i ögonen; Om Infusions-djereus förmåga att hastigt föröka sig; Undersökning om grunderna för antagandet af Generatio æquivoca af Dr. Ehrenberg; Om Organernes läge uti Blöst-cåveteten af A. W. Otto; Om nyttan af Nyckelbens-muskeln; Lærobok i Pathologiska Anatomien af A. W. Otto; Om nyttan af Snäcken i örat; Om Chromsalternas användbarhet. — 1853. Om bildningen af Nätet hos människan; Några ord om Blodigelnns förökning; Om Lymphan af Blodet, af J. Müller; Recens. af Fredr. Hildebrandts Handbuch der Anatomie des Menschen 4:te umgearb. und sehr vermehrte Ausg. besorgt von E. H. Weber. Leipz. 1830, 1832; Om Membrana Capsulo-papillaris; Om Ögats första bildning hos Embryo, af E. Huschke; Om nyttan af Folia Illicis Aquifolii i Frossfebrar; Om Circulus venosus i Ögat; Om Benens Necrosis. — 1834. Purkinies upptäckt af egna organer för Svettens afsöndring i huden hos människan; Om Barken af Granat-äpleträdets rot såsom ett osvikligt medel emot Bandmask; Spår efter Galvano-puncturens användande i Sverige i början af 19:de seklet; Om sättet att undersöka Ögats delar; Om bruket af Codein såsom läkemedel; Prevosts Mikroskopiska undersökningar öfver Aconitens verkan i inflammation. — *I Öfversigt af K. Vet.-Akad:s Förhandlingar åren 1844-45*: 1844. Om en Monströs kalf; Om bildningen af Hjernans hemisphärer och hvalf, med pl.; Om Cranier af Slaver och Avarer. — 1845. Om de förmenta elektriska organerne hos de icke elektriska Rockorne; Om Svenska forncranier; Om Slavernes Cranier; Om Cranier af Abyssinier och Besuto-Kaffrer. — *Tal hållit i K. Vet.-Akademien vid Præsidiæ nedläggande i April 1845*; Om Anatomiens uppkomst och utveckling i den Skandinaviska Norden. — *I Skandin. Naturforskare-Sällskapets Förhandlingar för åren 1842-44*: 1842. Om formen af Nordboernes cranier; Närmare bestämmandet af några muskler för främre extremiteterna hos Fåglarne; Om Magens byggnad hos släktet Silurus; Om byggnaden af Fåglarnes mage; Om en cavernös väfnad på insidan af Aorta hos Hafsköldpaddorne; Om tvenne hittills obestämda och af författarne förbisedda muskler på halsen hos människan och däggdjuren; Anmärkningar om Zonula Zinnii i ögat. — 1844. Om formen af hufvudets benstomme hos olika folkslag; Om de så kallade Os metacarpi pollicis och Metacarpi hallucis; Om fördubbling af 1:a kelhenet i foten; Tvenne fall af missbildning med hälens förkortning (Nanocormus. Gurlt.). — *I Tidskriften Hygiea*: 1845. Tvenne händelser af Broskartade svulster (Enchondroma) jemte framställning om dessa svulsters natur med fig. — *I K. Landbruks-Akad:s Handl. år 1835*: Om Castrationen af Kor. — *I Svenska Trädgårdsföreningens Årsskrift*: 1857. Om bruket af Rhabarber-örtens bladstjelkar m. m. — *I Sv. Nyheter-Sällskapets Årsskrift*: Om Spirituösa dryckers inflytan-

de på människokroppen. — *I Prof. J. S. Billings Grundlinier till Hippologien: Grundlinierna till Hippologien, Sthm 1836; Grundlinierna af Anatomien om en del af Exterioeren till sid. 112. — I Läsnings för Folket af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande: 1838. Om den så kallade lifsluften; Om trummajukan hos Boskap; Några ord rörande Boskaps-afveln. — I Utländska Journaler och Tidskrifter: Beskrifning på ett nytt ben i Fåglarnas cranium, kalladt Ossiculum meniscoideum. Tr. uti Tiedemans Untersuchungen über die Natur des Menschen, der Thiere und der Pflanzen. Bd. 2. — Weitere Bemerkungen über Anastomosen der Pfortader und Hohlader ausserhalb der Leber. Tr. uti Tidemans och Treviranus Zeitschrift für Physiologie. 5 Bd. 1 Heft. — Ueber den Zusammenhang pars thoracica Nervi Sympathetici mit den Wurzeln der Spinalnerven. Tr. i Meckels Archiv für Physiologie. 6 Band. — I L'Institut: Berichte über die zu Bekanntmachung geeigneten Verhandlungen der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften. — I Müllers Archiv für Physiologie: the Reports of British Association (1846) m. fl.*

(Källor: Sacklén's Läkarehist. — Enskildt meddelande.)

RICHARDSON, JAKOB.

Född i Sept. 1687 i Halmstad, der fadren, *Richard Olofsson*, först var Rådman och sedan Postinspektör. Modern hette *Thala Albrechtsdotter*. Förordnades 1715 till Fält-Sekreterare vid Skånska Fältstaten. Fick 1718 fullmakt på denna tjänst. Skaffade 1719 å egen bekostnad, med mycken svårighet, omständlig kunskap om Danmarks krigsrustningar, hvarigenom allt besvär och kostnad till landvärn i Skåne blefvo besparade. Föreslogs 1721 af Cancelli-Collegium att föra protokollet och correspondensen vid Commissionen till gränsskillnadens och andra bristfälligheters afgörande med Danmark. Efter freden indrogs Fältstaten, i följd hvaraf R. 1722 erhöill afsked. Förrättade under nyssnämnde tjänstetid Krigs-Commissarie-tjensten å Generalmönstringarne med Skånska Norra, Södra, Tre- och Femmänningsregimenten till häst, tillika med Skånska Dragonregimentet.

Under sitt stående på Expectansstaten var han ingalunda en *otiosus spectator*. Anmodades af Kammar-Revisionen år 1726 att vara Bisittare och tillika föra protokollet, det han sjelf renskref, uti en undersökning öfver vederbörande Betjentes tillsyn vid den 1722 i Hallands län begångna stölden. Allt detta måste han förrätta utan arvode. Förrättade 1728 flera Regimentsmönstringar. Roteringsverket vid Landtregimenterna blef då genomsest och satt i sitt förra skick. Hade samma bestyr 1729. Var 1731 Sekreterare vid Fästnings-Commissionen i Pommern. Förrättade 1732 och 1733 åter en mängd Generalmönstringar. Under

samma tid lät han på egen bekostnad i Svensk öfversättning utgifva Goulons *Traité de l'attaque et de la defense d'une place*.

Efter C. L. von Schánz' (se nedan) död fick han ändtligen fast plats 1734 såsom Assessor i Antiquitets-Archivet, sedan han förut sökt Krigs-Commissarie-embetet i Krigs-Collegium och Protokolls-Sekreterare-tjensten vid Krigs-expeditionen. År 1740 söktes utan framgång en Assessorsbeställning i Commerce-Collegium, samt sedan att blifva Censor Librorum, Sekreterare i Antiquitets-Archivet och Rikshistoriograph.

I Antiqu.-Archivet var han emellertid icke verksam. Han underställde Cancelli-Collegii ompröfvande 1734, huruvida icke, i anseende till de många, dels kända, dels uppsökta antiquiteter i Skåne, Halland och Blekinge, som småningom förfaras, honom måtte tillåtas att dem till ett fullständigt verk samla och utarbета, Cancelli-Collegium önskade dock heldre, att han skulle fortsätta Peringskölds *Monumenta Upländica*. Emellertid erhöll han tillstånd att på några månader i enskilda angelägenheter resa till sin födelsebygd, så mycket heldre, som han då äfven ville undersöka der befintliga antiquiteter.

Anländ till Halland, granskade han dess urkunder. Ut i Quibille lät han uppkasta en märkvärdig ättehög, kallad Rungshögen. Mest vistades han i Södra Halland. Tio ritningar gjorde han sjelf på stället och meddelade Cancelli-Collegium jemte öfriga underrättelser, i följd hvaraf han erhöi förlängd permission.

Sedan han rest öfver hundra mil i södra Halland och lemnat ytterligare tjuge ritningar, hvaröfver Collegium be-tygade sitt nöje, begärde han, återkommen till Stockholm, att få fullfölja Hallands Beskrifning. Antiquarien Helin tillstyrkte äfven, att han, under det minnet vore friskt, skulle få utarbета beskrifningen. Collegium erinrade ytterligare om *Monum. Upl.*, men biföll dock R:s begäran, och ämnade gifva Uplands-Beskrifningen åt någon annan. R. grep genast sitt verk an med flit, ehuru han för sina resor och mödor ej uppbar något extra arfvode.

Men snart visar sig R. på en annan sida. Ett långvarigt trassel börjades med Cancelli-Collegium om ersättning för hans resor, om de dyra kopparplåtarna, som han utan Collegii hörande hade beställt, och till råga på allt gick det mycket trögt med Beskrifningens utarbetande*), så att R. för allt detta

*) Tillika lärar han försumligt skött sina ordinarie göromål.

led mycken men. Snart sagdt en gång i månaden, under flera år, besvärade han Collegium med sina klagoskrifter och ersättnings-fordringar. Härvid kan han knappast ursäktas genom annat än sin stora fattigdom, i anledning hvaraf han omsider erhöill ett extra anslag. Äfven för sin "Inledning till Krigsvetenskapen" erhöill han anslag.

Då R. önskade att åter göra en resa till Halland för nya undersökningar, men Collegium nekade medel, bedref han så saken vid 1747 års riksdag, att han i följd af Secreta Utskottets utlåtande fick med en Ritare åter resa till Halland. Efter hemkomsten uppstod nya uppträden med Collegium i anledning af dröjsmålet med verkets utgifvande, och Collegium måste förhjuda plåtarnes förfärdigande på annat sätt än i jemt fortskridande med textens utarbetning. Ändtligen utkommo tvenne delar, men den tredje uteblef. Måhända ha R:s yttre förhållanden ej varit utan inflytande på åtskilliga af hans framställda åsikter, t. ex. om Vattenminskningen, i afseende på ekonomiska frågor o. s. v. Warmholtz yttrar sig strängt om Hallands-beskrifningen sålunda: "Lycka var, att döden ryckte pennan ur handen på Förf., eljest hade Kronan blifvit belastad med ännu mera maculatur."

R. framträder äfven som conjunctur-skribent. Ebury han länge hade försummat Hallands-beskrifningen, lånade han sin penna åt ett annat ämne, och utgaf 1757: "Historiskt bevis till Svea och Götha Rikens urgamla frihet." Den utgafs anonymt; men R. begärde allmänt understöd för arbetet. Säkert lär vara, att Gr. Gustaf Bonde — det licentierade RiksRådet — "lade sig ut" för denna bok. Den samman-skrafs just vid den tid, då Hofvet vid 1756 års riksdag sökte utvidgad makt.

År 1749 ingick R. med ett memorial till Canc.-Collegium "om Bibeltrycktunnans förädlande till Antiqu.-Archivi förmon och förbättring."

R. var något lång till växten, temligen mager. Han var allmänt känd för sin ovanligt långa och smala näsa. "Man har svårt vid att beskrifva densamma. Nog: hon var besynnerlig." Hans ansigte förekommer på ett kopparstick af Hof-intendenten Rehn, kalladt "Heureux Assemblage", hvilket föreställer nio särskilda personer, "mest alla märkvärdiga för sina besynnerliga och utsökta näsor."

Död i Stockholm d. 16 Sept. 1759. Gift med *Hedvig Billman*, Rådmansdotter i Stockholm, som dog flera år före honom. En son var i tjenst vid armeens flotta och var vida berest. En dotter, af utmärkt skönhet, föll i vanrykte.

Hon lärer slutligen dött på Spinnhuset eller blifvit röjd ur vägen "för att undvika det en förnäm Herre och Bergsråd icke skulle taga henne till äkta."

Skrifter: Öfversättning af Mr. Goulons skrift: *Traité de l'attaque et de la defense d'une place.* — Historisk Inledning till Krigsvetenskapen, trenne delar. Sthm 1738, 1741, 1749. — *Hallandia Antiqua & Hodierna*, tvenne delar in fol. Ib. 1752, 1753. — Historiskt Bevis till Svea och Götha Rikens urgamla Frihet. Ib. 1757.

(Källor: Gahns Samlingar, handskr. på Upsala Bibl. — Meritlista, ingifven till Cancelli-Collegium i början af Jan. 1757. — *Secreta-Utkottets und. skrifvelse d. 15 Juni 1747.* — Warmholts. — *Salvii Lärda Tidningar för 1751*.)

— A — 6 —

RICHERT, JOHAN GABRIEL.

Född 1784: student i Lund 1800: Auscultant i Götha Hofrätt 1801: utnämndes till vice Häradshöfding 1805: fick Kongl. fullmakt på Häradshöfdinge namn och befodringsrätt 1815: förordnades till Ledamot af Lag-Commiteen 1814: valdes till Ledamot af Tryckfrihets-Commiteen 1818: förordnades till Sekreterare vid Justitie-Cancellers-embetet, med titel af Förste Expeditions-Sekreterare i Konungens Cancelli, 1820: erhöill domsaga i Kalmar län 1821 och, genom byte, domsaga i Skaraborgs län 1822: afgick från Lag-Commiteen och tillträdde förvaltningen af domsagan 1825: valdes samma år till Suppleant för Justitie-Ombudsmans-embetet och kallades, kort derefter (vid Ehrenborgs död), till Justitie-Ombudsman, men afsade sig detta embete: återkallades till Lag-Commiteen 1824: utnämndes till Ridare af Nordstjerne-Orden 1825: tillträdde åter förvaltningen af domsagan, efter slutadt arbete i Lag-Commiteen, 1832: kallades till Ledamot af Lagberedningen 1841, men afsade sig: kallades ånyo 1844, och emottog då kallelsen: valdes åter till Ledamot af Tryckfrihets-Commiteen s. å.

Gift 1819 med *Sophia Schönherr*: deras barn äro två söner och två döttrar.

ROSEN, SVEN.

Denne i vår Kyrkohistoria hittills nästan alldeles förglömde man föddes 1708. Fadren var Kyrkoherden i Sexdråga församling af Götheborgs stift *Erik Rosenius*, gift med *Anna Wekander*. Han var såsom yngling särdeles hoppgiftande, liksom sina bröder, hvaraf tvenne adlades under namnen *Rosenblad* och *Rosenstein*. Med mycken ifver stu-

sätta sin tröskel bredvid Guds tröskel, ja sin stol öfver Guds stol, i hans frigjorda barns samveten. Samvetsömme domare förstå nogsam i åtskilliga förefallande besynnerliga tillfällen, vid det eller det individuum och omständigheten, att äfven i naturliga och lekamliga mål vore betänkligt att stadga och med exsequerande myndighet publicera generala lagar för undersåtarna, så framt icke öfverdomarne finge disponera eller efter billigheten applicera lagen efter de hie et nunc existerande omständigheterna. Fast betänkligare måste det anses att, efter menskligt godtycke och de Påfviskes exempel, med verldslig arm och makt tränga sig in i Christi kyrka och med menskliga ordningar dämpa och ora den hel. Andas souveraina regering i de frigjorda barnens samveten och gudstjänst. Sådant ingrepp i Christi egna regalia och andliga Herde-embetets rättigheter sker jemväl då, när en verldslig makt påbjuder såsom en — gudstjänst, hvad Christus, den ende gode herden, dock icke äskar, Matth. 15: 3, 9, såsom t. ex. att lefvande Jesu får skola på utsatt tid löpa till vissa rum, att der höra en menniska, en legd herde, och stafva efter honom de af menniskor conciperade böneformulär, hvarigenom dessa fären uppehållas och afhindras från deras gröna bete, på Christi egen äng, och från det rena vattnet ur hans krystalliska elf. När en jordisk herre gjort detta steget, att han understätt sig reglera och inrätta Christi andas verkningar, i de helgade sjä-larnas tempel, såsom t. ex. att föreskrifva hvad innerliga rop och böner den hel. Anda skall i de sina uppväcka den eller den timman, Årligen i all deras lefnadstid, så länge de vilja bo i hans rike och landskap; jemväl hvad upplysningskrafter och Guds ord en Christi tjenare skall frambära den eller den timman, med mera sådant, såsom allena tillkommande helgonens konung och hans fria andas oinskränkta vilja och godtfinnande: så kan den verldsliga regenten jemväl göra det felsteget, att han slår Christum i hans lemmar, fängslar och förjagar dem, som äro sin konungs trognaste undersåtare, just då när de som modigast göra emot den jordiska konungens bud. Ett sådant förödande af Guds tjänst och trogne tjenare har herrskat i det Påfviska riket; och när Protestanterne på dylikt vis uppressa sig emot Gud och Hans Smorda, menande sig göra Gudi en tjänst dermed att de, för menskliga kyrkostadgars och ordningars skull, i förtid dräpa Christi slagtefår: så äro de ännu mindre att ursäktas. Den, som inser hvad välmenta intentioner och afsigter många kyrko- och

klosterordningar i de Påfviska örtarna hade af begynnelsen, och deremot besinnar hvad samvetstväng, hand och mord, deraf med tiden uppkommit, sedan den världsliga armen gaf sin kraft och auctoritet åt presterne, eller conjungerade och förblandade världsliga mål med de andliga, den lärar m. m. De Påfviskes exempel, som med sina *horis canonicis* och hönestadgar åstadkommit otaligt skrymteri och Guds namns missbruk, hade nog kunnat stå Protestanterne till varning att icke falla i samma grop; men nu hafva de prof. nog på sina stadgars frukt utaf sina egna Secterares uppförande. Ty när folket kommit i den vanan med de påbudna böneformulärens uppläsande efter Kyrkolagen och icke efter Guds Andas gäfv, så radar det tillväga utan eftertänka, äfvensom de Påfviskas pater-noster-band och Ave-Maria. Männe icke Gud en gång lärar hålla ransakning, hvem den är, som gifvit anledning till hans namns missbruk och obehagande? Jo visserligen: Matth. 12: 36.

Att Religionsfriheten och budet att ingens samvete tvinga äro grundade i den hel. Skrift, visas af Apostla Gern. 18: 5, 6, då Anden tvingade Paulus att betyga Judarne, att Jesus var Christus; men då de svarade med hädelser, yttrade P. endast sorg och sade sig hädanefter gå till hedningarne. Samma råd gaf han Titus: fly eller drag dig undan en kättersk människa, då hon n. b. en och annan gång förmant är. Icke befaller här P. att med straff och böter tvinga dessa ovilliga åhörare att komma till Titus.

(Källor: Nordinaka Saml., handskr. på Upsala Bibl. N:o 445, 639, 818 4:o inh.)

— A — 5 —

ROSENBLAD, MATTHIAS.

Född i Lund den 23 Juni 1758. Son af Med. Prof. *Eberhard R.* och *Ulrika von Hermansson*, syster till RiksR. Grefve *Hermansson* (se detta Lex. Bd. XII s. 206). Inträdde efter i Lund fullbordade studier 1775 i R. Cancelli och utnämndes 1777 till Cancellist vid General-Audit-Expeditionen. Tjänstgjorde tillika åren 1780 till 1784 såsom Sekreterare hos Just.-Cancellaren, samt 1783 Sekreterare i Spanmåls-Commissionen. År 1783 Revisions-Sekreterare, 1786 Härold vid R. Seraph.-Orden; författade Riksdagsbeslutet efter samma års riksdag; s. å. Led. i Eccles.-Beredn., 1787 Led. i R. Nummer-Lotteri-Directionen; 1792 General-Auditeur, och förordnad att förvalta Just.-Canc.-Embetet; s. å. Stats-Sekreterare vid Inrikes Civil-Exped., hvarmed

straxt, derefter förenades Handels-Finans och Ecclesiastik-ärenderna. 1794 R. N. O.; 1796 Konungens Ombud i Riksgälda-Cont. 1799 C. N. O. Förde 1800 Protokollet i Högliga Utskottet och författade Riksdags-beslutet. 1805 Frih. S. å. Ordförande i Nummer-Lotteri-Directionen. 1809 Stats-Råd, 1810 En af Rikets Herrar; 1811 Ridd. af Seraphim-Orden. 1813 Ordförande i General-Tull-Arrende-Societeten. 1814 Ordförande för de till Norrige afgångne Commisarierna, i ändamål att afsluta Unions-conventionen. 1815 Grefve. S. å. Ridd. af Carl XIII:s Orden. 1818 Juris utr. Doctor honorar. i Upsala. S. å. Ordens-Öfverskattmästare. Ordens Vice Cancellor 1823. Tillförordnad Riksmarskalk 1824. Tillf. General-Tull-Directeur 1826—27. Ordf. i K. Directionen öfver Civilstatens Pensions-Cassa 1828. Just. Stats-Minister d. 31 Aug. 1829. Ledamot af de tillförordnade Regeringarna vid särskilda tillfällen från 1814 till 1838. Erhöll Seraphimer-Orden i juveler nyårsdagen 1834. Ordens-Cancellor 1838. Riddare af Kejs. St. Andreæ, St. Alexander Newsky och St. Annæ Orden s. å. — Erhöll på begäran afsked från Statsministers-embetet d. 6 Febr. 1840 och tillbringar sedan dess somrarne på sin vid Mälaren belägna sätesgård Stafvund. Led. af Vet. Akad.*). Hederled. af Landtbr.-Akad. och af Vitt. Hist. och Ant.-Akad., Musikal. Akad., Vetenskaps-Soc. i Upsala, Vitterh.-Samb. i Götteborg, Patr. Sällskapet, Ordf. i Bibelsällskapet m. m. samt dessutom i en myckenhet tid efter annan tillförordnade Comitéer. — Öfver Hans Exc. äro tvenne Skådepenningar slagne, den ena 1807 för nit för Näringsarnes befordran, den andra 1809, såsom Minne af Inrikes Civil-expeditionens tacksamhet.

Gift 1790 med *Charlotta Maria Toutin* (dotter af Gross-handlaren i Stockholm Charles Toutin af Fransk reformert släkt samt Catharina Bäck af Holländsk släkt). Barnlös.

H. Exc. Gr. Rosenblads stora tjenstemanna-skicklighet är af de mest skiljaktiga opinioner på det fördelaktigaste vittorad; flera af de af honom utarbetade författningar hafva djupt ingripit i fäderneslandets ekonomiska, finansiella och industriella lagstiftning och burit de mest välgörande frukter. Såsom icke blott af biographiskt interesse, utan äfven statistiskt upplysande, må här de viktigaste af dessa åtgärder upptagas och belysas, hvarjemte särskildt hänvisas till Hans Exc. Præsidi-tal 1807 i Vetenskaps-Akademien.

*) År 1859, då Vet. Akademien ingick i sitt andra århundrade, blef H. Exc. för tredje gången vald till Præses, och nedlade följande året præsidium med ett tal, förtjent af mycken uppmärksamhet.

Om Enskifts-Förordningen.

I Skåne voro stora byalag och husen sammanträngde, åkrarne merändels i 3 vångar eller gården indelta. Hvarje åbo hade efter jordens godhet 3 à 4 skiften i hvarje vång. Den yttersta vången, eller en del deraf, besåddes, i anseende till aflägsenheten och brist på gödsel, blott med läfve, som gaf vanligen en svag skörd. På den ej sällan utsträckta säladen eller utmarken, betade och svälte kreaturen. Under vårbruket nödgades man ofta låta tjudra kreaturen på ångarne. Nästan alla byar voro storskiftade, och åsningarne genom laga kraftvundna domar stadfästade. Att gifva dem, kunde anses stridande emot lag; men att låta dervid förblifva, var att låta Skåne i all framtid blifva vanligtadt, och icke gifva de rika skördar, hvartill naturen åtnat det.

För att vinna ett stort ändamål, bör man icke låta afslä sig af små hinder och formaliteter, särdeles då det kan ernås utan någons verkliga lidande.

Sådana voro skälen för beslutet om Enskiftens införande.

Förordningen derom byggdes på följande grunder:

1:o Att hvar och en skulle tilldelas jord, svarande i måhet efter uppskattning emot hvad han förut innehaft.

2:o Att den utflyttande skulle erhålla ersättning för sin flyttning och den mindre afkastning, han af vederbörligen undfick, intill dess den hunnit odlas.

3:o Att till undvikande af den kostnad och tidsutdrägt, som skiftesmåls behandling i vanlig domstolsväg skulle medföra, ett kortare, men lika säkert rättegångssätt skulle begagnas, nemligen: att Delegarne valde Gode Män, som med Landtmätaren rådgjorde om allt hvad till skiftets redning och afslutande hörde; att Landtmätaren och Gode Männen borde söka bemedla vänlig öfverenskommelse emellan Delegarne, och om den icke kunde vinnas, afgifva förslag till Landshöfdingen, hvilken tillhörde att det pröfva saken afgöra; att den missnöjde egde rättighet uti Högst Domstolen söka ändring i Landshöfdingens utslag, hvarom parternes rätt var utan omgång lika säkert tryggad, att om saken gått igenom alla instantierne; att till undvikande af kostnader de underdåniga besvaren skulle ingifvas till Landshöfdingen, hvilken, sedan Vederbörligen blifvit tillfred, borde insända handlingarne till Justitie-Revisions-Expeditionen.

Till ersättning för utflyttningskostnaden anslogs af Statskassan 10,000 Rdr h:co årligen, som ännu årligen utgå.

Kammarherren Baron Maklean hade väl förut låtit enskifta hemmanen under Svaneholm, men såsom sjelfegare berodde denna anstalt af hans egen vilja. Exemplet var likväl berömligt och ledde tanken till det allmänna beslutet.

Snart visade sig Enskiftsförfattningens välgörande följder. Dess snabba och kloka utförande befrämjades genom då varande General-Gouverneuren, H. Exc. Gr. Tolls verksamhet och Öfver-Directeuren vid Landtmäteri-Contoiret, Presidenten Baron Wetterstedts berömvärda nit och omsorg.

Den, som har sett Skåne före och efter Enskiftenas införande, kan derom dömma. I stället för stora byar med vanhäfdade åkrar och ouppodlade fält, skådar han nu med förnöjelse välbyggda enstaka gårdar, omgifna af trädplanteringar samt af bördiga åkrar och ängar.

Med säkerhet kan sädesafkastningen i Skåne nu beräknas att i goda år öfverstiga ortens behof med 300,000 t.r.

Enskiftsverkets framgång i Skåne hade till följd en lika författnings utgifvande för Skaraborgs län med 6000 Rdra anslag af allmänna medel, och för Öland med 2000 Rdra, allt årligen. Det ledde slutligen till en dylik författning för hela riket med undantag af Dalarne och Norrland.

Vid Enskiftsförfattningens uppgörande var man angelägen, att icke sträcka den tillämpning till andra byar och hemman, än der nyttan var påtaglig och genom skiftet en vinst med säkerhet kunde förutses, som öfvervägde kostnaderna och olägenheterna af förändring i egohäfd. Tiden skall visa, huruvida lika omsorg blef använd vid Skiftesstadgans beslutande. Det vissa är, att den mångenstädes väckt och skall väcka bekymmer. En skifteslott mer eller mindre, verkar föga till bättre odling; men osäkerheten, att en granne, när som helst, kan söka skifte och innehafvande egor ombytas, kan medföra menliga följder.

Om Dalarne.

Egorna voro, särdeles i öfra Dallaget, så splittrade och söndrade, att en bonde kunde ega jordlotter i flera hemman och byar, hvardera ofta ej uppgående till ett tunulund. Man kan deraf dömma, huru jorden sköttes. Det var nödvändigt häfva ett så förderfligt bruk; men dertill fordrades försigtighet, då det från uråldriga tider egt rum, och folkets lynne var ömtåligt. Den författning, som härom utfärdades, innehöll, att rättelse skulle ske efter hand och inom 20 år vara verkställd, så att derefter ingen obesutthet borde finnas. Vid alla afhandlingar om jord och vi

arfskiften skulle jordlotterna sammanläggas och någon fasta å en obesutenhet icke beviljas. Var sammanläggningen icke inom de 20 åren gjord, skulle den obesutne taga lösen efter Mätismanna Ordomb. Men dels till befördrande af författningens verkställighet, dels till häfvande af de för jordens rätta bruk skadliga tegskiften, utgafs derjemte en särskild Storskiftsförordning för Dalarne, och anslogs 6000 Rdr b:co årligen till bestridande af kostnaden så för Storskiftena, som för uppränsning af Dalelven, hvilken på flera ställen öfversvämnade kringliggande egor. Dessa anslag skulle utgå af Magasinsfönden, som genom landets odling vann den förmån, att icke nödgas i missväxtår lemna så stora understöd, som förut.

Likasom i Enskiftsförordningen var stadgadt, föreskrefs, att Storskiftsmålen icke skulle gå den vanliga rättegångsvägen, utan af K. Maj:ts Befallningshafvande behandlas och afgöras, samt besvär öfver dess Utslag i Högsta Domstolen anföras och prövas.

Dessa författningar voro i början så mothjudande, att Landshöfdingen Frih. af Nordin, som i denna sak hade stor förtjenst, ansåg försigtigheten fordra, att begära militärisk handräckning, då han skulle med Näs socken hålla sammanträde om Storskiftets införande derstädes, eburu han med denna socken begynte derföre, att Allmogen der var bäst känd för lugn och laglydnad. Sammanträdet aflopp ock utan buller. Storskiftena hafva sedermera fortfarit med den drift, att de flesta socknar, och ibland dem de största, äro redan storskiftade, och Allmogen hyser för denna anstalt sådant förtroende, att de täfla om dess begagnande.

För den upplyste är öfverflödigt att beskrifva nyttan af dessa anstalter. Det bör ock icke förbigås, att genom afvittringarne tillfallit Kronan vidsträckta öfverloppsmarker, hvarå Bruk och Nybyggen redan äro och än vidare kunna anläggas.

Om Lunds Domkyrka.

Det väckte förundran, att Lunds Domkyrka, oaktadt dess betydliga fasta egendomar, dock hade så svaga inkomster, att de icke svarade emot dess behof, utan att kyrkan alltid var i bristfälligt tillstånd. Till utrönande af orsakerna till ett så oförväntadt förhållande befälde K. Maj:t, uppå Gr. R:s framställning, Kammar-Collegium och Vederbörande, att derom meddela nödiga upplysningar; men som de afgifvos alldeles ofullständiga, så föreslog Grefve R.: att Domkyrkans räkenskaper och Domkyrko-Rådets protokoller

för de sista 3 åren, jemte afskrifter af alla Städs- och Skatte-bref, som blifvit å Domkyrkans hemman utfärdade, måtte infordras, hvilket i nåder hifölls. Under sommarledigheten genomgick Gr. R. dessa vidlyftiga handlingar, och efter deras granskning utarbetade han förslag till ny Instruction för Domkyrko-Rådet och Domkyrko-Inspectionen, samt till ny aflöningsstat, och uppgaf tillika utvägar till förbättrande af Domkyrkans inkomster, deribland den förnämsta var, att Domkyrkans oförsälda hemman skulle vid åboledigheten genom offentlig auction på 30 år utarrenderas. Genom Rikens ständers beslut vid 1765 års Riksdag hade åboernas utverkat sig rättighet, att för en obetydlig löseskilling köpa hemman till skatte till stor förlust för Domkyrkan, som måste åtnöjas med de deraf utgående särdeles låga räntor, bestående till en stor del i penningar. Dock hade icke alla åboerne begagnat sig af ett sådant tillstånd, utan voro omkring 80 hemman oförsälda. Dessa bortstaddes på åboens lifstid emot en ringa städja och utan förhöjning i räntorna. Af detta städjesätt hade Domkyrko-Inspectoren betydliga sportler. Uti Skattebrefven var det vilkor betingadt, att åboerne skulle vid påfordran utgöra vissa dagaverken till Domkyrkan, eller en viss afgift i penningar, hvilket sednare Domkyrko-Rådet merendels valt; men nu föreslogs, att när dageverkena icke in natura infordrades, eller åboerne icke åstundade sjelfve att dem utgöra, borde penningelösen förvandlas i spånmål i förhållande till penningevärdet 1765 och nu.

Konungen behagade år 1821 gilla detta förslag i alla delar; men det väckte hos åboerne stort missnöje. De af-sände Deputerade, att hos Konungen söka upphäfvande af Dess beslut, anförande, att åboernes arfvingar alltid blifvit vid hemmanen bibehållne, och att många familjer skulle genom den nya författningen ruineras. De medförde en stor penningsumma, att till deras ändamåls vinnande användas. Man såg genast verkan deraf i Tidningarne, som på det kraftigaste sökte understödja deras sak. Klaganderne hade företrädre hos Konungen och Kronprinsen, och H. K. Höghet fäste sådan uppmärksamhet å saken, att H. K. H. tillsade Stats-Sekreteraren underrätta honom, när den hos Konungen skulle förekomma. Men Gr. R. motade verkan af denna storm genom det han föreslog följande:

När ett hemman blef åbo-ledigt, skulle undersökas om dess egor och förmåner och ett maximum och ett minimum af arrendets belopp utsättas. Det förra sådant, att arren-

ätern deraf kunde hafva sin skäliga utkomst. Minimum åter lika med hvad förordningen om Rungs-arrenden bestämde i spanmål för tunnlandet, men utan tillägg af penningar, som enligt samma förordning skulle ankomma på högsta anbudet vid autionen. Maximum och minimum skulle efter Domkyrko-Rådets hörande af Hushållnings-Sällskapet utstakas. Åboernes arfvingar skulle ega options-rätt till det högsta anbudet vid autionen, som ej fick öfverstiga maximum; men gick anbudet ned till minimum, eller derunder, då skulle hemmanet utbjudas på aution till den högstbjudande, utan att options-rätt egde rum.

Då Åboernes arfvingar icke hade till hemmanens besittning någon rätt, då tillfalle nu för dem öppnades, att besitta hemmanen under sådana villkor, att de deraf hade skälig bergning; så kunde de icke med något skäl af rättvisa mera begära, utan komma i åtajutande af en förmån, hvartill de icke voro berättigade. Å Domkyrkans sida förekom, att den icke erhöill sådana arrendatorer, som genom öfverdrufus anbud blefvo med tiden oförmögne utgöra arrendet, ledande icke till någon vinst, utan förlust för Domkyrkan. Detta förslag fann Konungen så billigt och ändamålsenligt, att det gillades.

Följden deraf har varit, att Domkyrkans spanmålsräntor år 1844 hade vunnit en tillökning af 1698 t: 18 1/2 k: pr, och är en ytterligare tillökning af 500 t: r med tiden att förvänta; men det märkliga är, att Åboerne likväl äro i jämförelse emot förr i ganska goda villkor, enligt hvad Prof. Brunius, ledamot i Kyrko-Rådet, i bref af den 12 Januari 1844 intygat.

Om Jern tillverkningen.

Vid 1000 Rdrs vite var förbudet att söka någon tillökning i smide. Detta förbud hade Bruksegare, hvaribland voro många förnåma herrar, under K. Gustaf III:s regering utverkat. De befarade, att genom tillökning i smidet priset å jern skulle nedsättas och afsättningen minskas, icke besinnande, att Ryska och Engelska smidet kunde utan gräns utvidgas, och att behovet af jern genom en i alla länder tilltagande cultivation ökades. Gr. R. insåg, huru oklokt det var, att fjättra en af rikets hufvudnäringar, och att dess utvidgande, särdeles i de norra landskaperna, skulle bereda arbetsförtjenst för allmogen, hindra de vidsträckt skogarnes nedruttnande och leda till de nära bruken belägna markers uppodling. En annan fördel visade sig ock. Fahlugruva var i ständigt aftagande. Den kringboende allmogen

skulle med tiden komma att sakna en förtjenst, som den till sin bergning hemtade af dess tjänstbarhet vid grufvan. Men huru förmå Konungen att upphäfva sin Faders författning? Huru öfvervinna motsägelserna af de förmögne motståndarne? För Wassa stad var till fullmäktig vid 1800 års Riksdag en handlande vid namn Fahlander, Konungen tillgifven, och derföre blef han genom tillställning af Oppositionens män i den staden öfverfallen och så illa slagen, att han nödgades uppskjuta sin resa till Riksdagen. Han blef likväl snart så återställd, att han kunde företaga resan. Fahlander valdes till ledamot i det så kallade Hemliga Utskottet, hvilket de viktigaste ärendernas beredning den tiden tillhörde. Han uppförde sig der på ett sätt, att han vann Konungens ynnest och förtroende. Han visade sedan under Ryska kriget en sådan trohet och tillgifvenhet för fäderneslandet, att han af fienden förföljdes, men af Konungen upphöjdes i adligt stånd med namn Wasastjerna. Fahlander egde skeppshvarf och bruk, och sökte till begge näringarnas utvidgande tillökning af några skeppund i Manufactur- och Stångjerns-smidet. Detta beviljade Konungen, och R. begagnade sig af tillfället, att föreställa Konungen skadligheten af förbudet och rikets stora fördel af dess upphäfvande; men inskränkte sig likväl då, att blott begära Bergs-Collegii hörande, hvilket Konungen biföll. Collegium insåg nogsamt, att tillökning ej kunde förekommas, men föreslog den på ett sätt, att ändamålet högst ofullkomligt kunde vinnas. Collegium inskränkte tillökningen till blott 12 proc. för hvarje redan anlagd bruks smide, ett i många afscenden felaktigt förslag. Det innefattade en inskränkning utan all grund. I vissa orter af södra delen af Sverige, der skogstillgången är ringa och för andra behof nödig, blef tillökningen menlig. Det skulle hindra nya bruks-anläggningar i norra landskaperna, der allt talade för deras inrättande. Dessa misstag lade R. i öppen dag, och utarbetade, med biträde af den i Bergshandteringen erfarna Presidenten Sandels, ett motsatt förslag, - som af R. Majt bifölls och i likhet hvarmed Förordningen af den 15 Juni 1803 utfärdades. Hufvudpunkterna deri äro:

Att Tackjernstillverkningen skulle vårdas och bevaras såsom en ögonsten, och enda säkerheten för jernstillverkningens framtida bestånd.

Att Anläggaren skulle visa tillgång på kol och andra förnödenheter utan andra Bruksegrares förnärmande och till en sådan myckenhet, att anläggningen kunde i alla tider ortfara.

Att Bruksanläggningar och tillökningen i de redan varande skulle särdeles i de norra landskaperna beviljas, men i de södra icke utan försigtighet.

Att Jernmanufacturen skulle njuta särskilda förmåner.

Det ansågs tillika angeläget, att jernet till sin godhet förbättrades, och utfärdades till vinnande deraf en särskild Förordning.

Inom kort visade sig författningarnes välgörande följder, och redan 1809 var smidet närmare 100,000 skeppd förökt utan minskning i afsättningen.

Mätte man icke genom obetänksam liberalité lägga grund till denna viktiga närings undergång! Mätte man tänka på efterkommande!

Om 1803 års Realisation.

De vid slutet af Kon. Gustaf III:s regering af Riksgälds-Contoret utgifne så kallade Riksgälds-sedlar hade utträngt Banco-sedlarne, utgjort det nästan enda myntet i rörelsen, och hvarje år fallit i värde. Man kan dömma till den osäkerhet i handel, näringar och alla företag, som af ett så vacklande mynt skulle uppkomma. Att afhjelpa detta onda, var föremålet för Riksdagen i Norrköping år 1800. — Rikets Ständer beslöto, att Riksgälds-sedlarne skulle inlösas med $\frac{1}{4}$ rabatt, dock så, att endast $\frac{1}{6}$ delar inlöstes med Bancomynt, men $\frac{1}{6}$ med så kallade Courant-sedlar. Att härtill bereda Banken tillräcklig metallisk fond åtog sig Rikets Ständer en afgift af 3 proc. af all behållen förmögenhet, kallad förmögenhets-avgift. I följe deraf uppskattades all enskild förmögenhet i Riket. Men sedan hälften blifvit uppburen, befanns, att den andra hälften icke kunde utan svårighet indrifvas och alldeles icke utgå i silfver, hvarförutan ändamålet icke var vunnit. Nu hade likväl Rikets Ständer haft den klokheten föreskrifva, att om svårigheter eller hinder mötte vid verkställigheten af deras beslut, egde Konungen verkställa realisation efter annan grund, dock så, att den af Rikets Ständer bestämda proportion emellan Bankens reela fond och sedlar icke rubbades. Häraf begagnade Konungen sig, och efter Presidenten Baron Carl Er. Lagerheims och R:s råd bestämde Riksgälds-sedlarnes inlösen med en tredjedels rabatt af deras nominella värde, och eftergaf hälften af förmögenhets-avgiften. Under Konungens resa i Finland, hvarvid R. var följaktig, framställde han detta förslag och var så lycklig, att dertill vinna Konungens bifall. Sedan var Hof-Cancelleren Baron Zibet nog

ohetänksam att hos Konungen insinuera, det han icke borde eftergifva den återstående halfva förmögenhets-afgiften, utan uppbära och använda den till andra Statens behof. Ju längre Realisationen uppskjöts, desto mer föll Riksgälds-sedlarnes värde. Konungen utfärdade därför d. 4 Nov. 1802 en allmän kungörelse, att Riksgälds-sedlarne skulle inom påföljande årets slut inlösas. Af halfva förmögenhets-afgiften hade icke så mycket influtit, att Bankens redbara fond svarade emot den fastställda proportionen relativt till den af Konungen utsatta inlösningsgrund, utan selades deri 1 million Rdr specie. Gr. R. öfvertalade Riksgälds-Contorets Fullmäktige att anskaffa denna brist, och det skedde genom det rika handelshuset Averoff och von Schevens försäkran, att Banken egde att hos dem disponera 1 mill. Rdr Hamburger-Banco, när som helst.

Nu syntes alla hinder för Realisationen vara undanröjda; men då R. i Juli månad 1803 på Haga slott förelade Konungen till underskrift bref till Banco-fullmäktige om verkställigheten, tvekade Konungen att det underteckna under förklarande, att Grefve Fabian Fersen, och dåvarande Stats-Sekreteraren Carl Lagerbring, begge Banco-fullmäktige, deremot anfört så viktiga skäl, att Konungen ansåg saken betänklig. Det förnämsta af dessa skäl var, att utskyldernas utgörande i Bancomynt skulle hos allmogen väcka stort missnöje. R. vederlade detta falska skäl, stridande emot Rikets Ständers eget beslut, och tillade, att om Konungen nu icke påböd Realisationens verkställande, ville R. på sina knän bönfälla, att Konungen uppsköt sin i samma vecka tillämnade utrikes resa, emedan af ett sådant uppskof af Realisationen stora oroligheter inom riket skulle uppstå, då folket såg, att Konungens d. 4 Nov. 1802 gifna högtidliga löfte icke uppfylldes, och ingen kunde förutse, huru lågt Riksgälds-sedlarne i vanvärde skulle falla. Detta verkade, och Konungen underskref Brefvet, hvilket genast till Banco-fullmäktige afgick. Men nu återstod att vinna Fullmäktiges bifall, hvarom R. så mycket mindre kunde vara säker, som de tvenne förnämsta och betydligaste voro deremot. Han var likväl så lycklig, att pluraliteten gick på hans sida. Förordningen om realisationen utfärdades d. 23 påföljande Juli och sattes genast i verkställighet. Men hvad hände? Allmänheten förstod ej skillnaden emellan Banco- och Riksgälds-sedlar, och ville ej i handel gifva mer för en sedel på 2 Rdr Banco, än för en på 2 Rdr Riksgälds. Till undanröjande af detta irriga begrepp inrättades i Riks-

gälds-Contoret tvänne olika cessor. Uti den ena invecklades 3 Rdr Riksgälds-sedlar emot 2 Rdr i B:co, och i den andra erhöles 3 Rdr Rgs emot 2 Rdr B:co, hvarigenom allmänheten upplystes om sitt misstag.

Samma år i September inföll Banco-Revision. De Revisorer, som hörde till den tidens opposition, klandrade Banco-fullmäktiges åtgärd. R. var äfven Revisor och vederlade anmärkningarne så kraftigt, att de af Revisorernes pluralité förkastades och Fullmäktiges förhållande gillades, hvilket var desto mera nödigt, som i annat fall tyfvel kunnat uppkomma om Bankens solidité.

Realisationen hade ännu egt bestånd, om icke Rikets Ständer efter Statshvälfningen bestridt kostnaden till krigets utförande med Banco-sedlar, utan att förse den med en efter realisationens grund motsvarande metallisk fond. Huru stort lidande uppkom icke af detta misstag?

Öfver uppskattningen till förmögenhets-afgifternas utgörande egde hvar och en rättighet, att hos Konungen omedelbarligen anföra besvär. Mångfaldige begagnade sig af denna frihet, och R:s befattning med sådana besvärs fördragning var särdeles mödosam. Hans helse blef ock deraf försvagad. Under den finska resan med Konungen år 1802 erfor han följderna.

I början af 1802 blef Presidents-embetet i Kammar-Collegium ledigt. Efter 10 års förvaltning af det besvärliga Stats-Sekreterars-embetet hade R. rätt att söka befordran till det lediga Presidents-embetet; men afstod derifrån, emedan han ansåg för en skyldighet att fullborda realisationen. Konungen gaf R. löfte, att erhålla det först ledigtblifvande Presidents-embete; men sådant inträffade icke under hans regering. Försynen hade utsett för R. annan väg för hans verksamhet.

Handeln och Näringarna.

Vestindiska handeln var oestrojerad åt ett särskildt Compagni. Då dess privilegium tilländagick, blef det icke förnyadt, oaktadt alla betydliga delegares bemödande att utverka dess förlängning, utan Vestindiska handeln lemnades fri och de förmåner alla Svenske män beviljade, som varit Compagniet tillagda. Konungen var sjelf delegare; men då han påmintes derom i Conseillen under den häftiga strid, som uppstod emellan Compagniets ordförande och R., blef han öfver påminnelsen om hans eget intressa uppbragt; och utan att tillåta vidare discussion beslöt, att Vestindiska handeln skulle vara fri.

I Marstrand var en Porto-Franco inrättad. I stället för att gagna, blef den ett Lurändragerinäste. Den upphäfdes, och i stället beviljades staden Göteborg nederlagsfrihet. Städerna Carlskrona och Landskrona tillades sedermera samma förmån.

Det tilläts, att å landet anlägga fabriker med tillhörande tjänsteverk, Färgerier och Stampar. Förut var fabrikers anläggning inskränkt inom städerna.

Af Manufactur-fonden anslogs medel till machineriers införskrifning, och understöd beviljades för Dessinateurer och Silkesfärgare, som i riket sig nedsatte.

Fabriks-iddkare tilläts, att i hvad stad som helst inrätta bodar till sina tillverkningars föryttrande.

Tulltaxorna vittna om det skydd, som lemnades de inhemska näringarne. Förordningen emot lurändragerier bära samma vittnesbörd. —

Vidare må nämnas, att Grefve R. verksamt bidrog att undanröjda hindren för Trollhätte canal, såsom hans Berättelse derom visar, — att Grefve Platens förslag om Götha canal bifölls af Konungen på dess tillstyrkande; — att han såsom Justitie-Minister utarbetat ett verk, kalladt Juridisk Statistik, hvars ändamål och beskaffenhet inhemtas af dess Berättelser om Rikets tillstånd sedan 1810; — att under den tid han varit Directeur af Seraphimer-Lazarettet, sjuk-sångarnas antal ökats från 114 till 200; — att då Engelska regeringen under Gustaf IV Adolfs sista regeringsår indrog subsidierne och arméen, öfver 100,000 man stark, i Augusti månad var nära att omkomma af brist, öfvertalte han Fullmäktige i Riksgäldes-Contoret att försträcka staten 5 mill. Rdr B:co; — att sedan 1811, då han blef Ordförande i Saltpeter-Directionen, tillverkningen blifvit femdubblad, — samt att han stiftat Svenska Bibel- och Missions-Sällskaperna.

Slutligen må det tillåtas oss, att upptaga och granska ett och annat klander, som blifvit rigtadt mot denne Svenska Embetsmanna-ståndets Nestor. Man har i allmänhet framställt Gr. R. såsom en stelnad anhängare af allt bestående, en afgjord fiende till alla reformer. Detta är falskt. Troligen hafva sällan, under någon tidpunkt, så genomgripande välgörande reformer i lagstiftningen för de inre förhållanderna egt rum i Sverige, som under den, då han på denna lagstiftning utöfvade ett afgörande inflytande. Men skillnaden emellan honom och närvarande tids reformatorer, var den, att innan han ville eller vågade nedrifva något

gammalt, för att uppföra något nytt, ansåg han sig pligtig, att genom inhemstad noggrann sakkännedom hafva förvärfvat full visshet om det nys företråde för det gamla. Sålunda ville han aldrig stifta lagar i det han ej fullt förstod, och aldrig sätta allmänt och enskildt väl på spel för hugskott. Ibland hans första reformer var ordnandet af Statens utgifter och inkomster, straxt efter Förmyndar-regeringens slut, härvid nitiskt understödd af Presid. i Stats-Contoret. Frih. C. E. Lagerheim. Tiden var ganska bekymmersam. Svåra missväxter och miaskad sillfångst hade stegrat vaxelbehovet, och derigenom uppjagat cursen å creditif-sedlarne (Riksgälds-sedl.), Rikets enda gångbara mynt, och hvaruti Statens flesta inkomster, beräknade al pari, ingingo. Samtidigt påkallade missväxten, och behof att skydda frakthandeln emot ingrepp i neutrala fartygs rätt, extra kostnader. Allt detta på en tid, då man ej ville tillita Ständerna om nya bevillningar, gjorde behovet af den strängaste hushållning så mycket större. Under Kon. Gustaf III hade införts och under Förmyndar-regeringen fortsatts missbruket, att utan föregående pröfning, utöfver löner på stat, bevilja embetsmän, men särdeles hofmän o. d., extra arfrodén, årliga gratificationer m. m. Detta ändrades. Löne-staten reglerades till fixa belopp och lika så Gratifications-staten; men ehuru denna reglering vidtogs med möjligaste skonsamhet, väckte den stor övilja hos dem, som deraf blefvo lidande eller förlorade utsigten till enskilda fördelar, samt framkallade bittra utfall emot upphofsmanen. (Se vidare Bihaget till De la Gard. Archiv, innefattande upplysningar i detta hänseende, med afseende på dylika utfall). — Kungsgårdarne hade vanligen vid arrende-ledigheter lemnats åt gunstlingar, emot blotta räntan efter kronovärdi. Nu utkom en förordning om deras bortarrenderande på 30 år till den mestbjudande, en åtgärd, som efterhand beredt Kronan betydliga ökade inkomster. Öland hade såsom ett Kronans gehäg, lidit af tryckande författningar för jagtens skydd. Dessa upphäfdes, djuren såldes och utmärken fördeltes, mot en lindrig ränta, på hemmanen, hvilket i förening med det samtida enskiftet, snart fördubblade productionn och hemmansvärdena.

Vid sidan af de ordentliga administrativa myndigheterna fanns ett verk, hvars helt och hållet ocontrollerade ställning gifvit anledning till många missbruk och-ingrepp i den behöriga ordningen, någon gång med, troligen oftast emot Regentens vilja. Det var Hof-expeditionen. Ännu

under förmyndare-regeringen voro missbruken der otroliga. Sålunda t. ex. utfärdades derifrån i Konungens namn recommendationer till Consistorier för vissa prestmäns uppförande på förslag till pastorater, hvilka Consistorium i Strengnäs (och måhända flere) hade den svagheten, att i strid med gällande författningar efterkomma. Följande händelse gjorde slut på dessa missbruk. Hofmarskalken D. B. var chef för denna expedition. Han var intresserad i ett mycket fördelaktigt arrende af Torneå laxfiske, en af Kronans herrligheter, och hvarå arrendetiden expirerat. År 1794 fick Stats-Sekreteraren R. ett handbref från Landshöfdingen i Umeå, deri han begär förhållningsorder, huruvida han skulle fortfara med den honom för tvenne år sedan af Konungen anbefallda inhibitionen af nytt arrende å detta laxfiske. Då Stats-Sekreteraren icke i Diarierna fann ett sådant bref, begärde han en afskrift af detsamma, hvilket befanns vara contrasigneradt De Besche och på hvilket man tillsmugit sig den Kongl. underskriften. Då entledigades D. B. (likväl med bibehållande af sin lön). Befattningen uppdrogs åt Stats-Sekreteraren för Inrikes ärenderna, som emottog den, dock utan något arvode, med afstående af alla sportler åt Cancellisten. Under Gustaf Adolf var en hof-intrig å bane att ånyo uppdraga detta embete åt en hofman; men efter upplysning om de fordnä missbruken, afslog Konungen det.

I början efter sin hitkomst hade Kronprinsen Carl Johan stort misstroende mot Gr. R. Det försvann småningan och till slut var han bland Statsrådets ledamöter den, för hvilken Konungen hade största tillgifvenhet och aktning, förenade med det största förtroende, då han kände både hans rika orfarenhet och hans från allt enskildt intresse befriade stora tillgifvenhet för Konungens person. Också af de fyra Konungar, Gr. R. tjent, höll han mest af Carl Johan. Gustaf III fann han snillrik och älskvärd för sin omgifning, med skarp blick att upptäcka och utmärka skicklighet och nit; men der voro för många men, för att en man med Grefve R:s sätt att tänka, kunde för honom fatta den innerligare tillgifvenhetens känsla. Carl XIII var en välmenande godsjint Herre, men svag. Gustaf IV Adolf var i hög grad ärlig och rättvis, så långt hans förstånd sträckte sig; men han hade ett för högt begrepp om pligterna emot sig såsom Konung, för att kunna värdera eller erkänna deras tjänster, som icke förstodo sig på eller ville förstå sig på, att i intrigväg göra dem gällande. Deremot var Carl Johan en stor man, hvars gerningar befallde aktning,

hvars hjerta hos dem, som lärde känna det, till aktningen för den store mannen måste foga tillgifvenheten för den adle, och som, oakadt sin hetta vid vissa tillfällen, hade någon ting fästade i sina manér, som måste ytterligare fängsla dem, hvilka redan vördade hjelten och monarken, och älskade menniskan.

Under den långa tid han tjent, har Grefve Rosenblad aldrig för sig begärt någon fördel, och utom de offentliga belöningar, han af sina Konungar erhölet, aldrig enskildt af dem fått andra, än att R. Carl Johan gaf honom på 1830-talet Seraphimer-Ordens Crachan i brillanter och efter hans afskedstagande sitt porträtt, åtföljdt af ett handbref i de mest smickrande och vänskapsfulla uttryck.

Såsom ett prof af de många, huru lätt en högre embetsmans reputation kan blottställas genom underhåfvande, må följande tvenne anekdoter meddelas. En gästgifvare från landet inställer sig en dag i Stats-Sekreteraren R:s förmak, sägande: "jag har en för min välfärd högst vigtig sak nu ophängig hos Konungen; mitt ombud har skrivit mig till, att jag kunde vinna den, om jag ville kosta 200 Rdr på Stats-Sekret. R.: men, nådig Herre, jag har redan kostat så mycket på denna sak, var barmhertig och nöj Er med 100 Rdr." R. underrättade honom, att hans sak redan hos Konungen var till hans fördel afgjord, att naturligtvis derför aldrig mutor kunde komma i fråga, begärde få veta namnet på ombudet (R. Sekret. G.) och bad honom återkomma andra dagen med G:s bref, på en bestämd tid. Till $\frac{1}{4}$ timma sednare lät han kalla G. När denne fick se gästgifvaren, bleknade han. R. förhöll honom hans grofva tilltag, sade sig endast af undseende för hans talrika fattiga familj ej vilja yrka Cancelli-rätt och göra honom olycklig för hans framtid. — Vid ett annat tillfälle hade R. fått veta, att ett bref skulle under recommendation ankomma till en viss tjänsteman, med penningar enligt hans begäran ämnade åt R. Man ställde till att man fick veta, när brefvet kom, då mannen esterskickades till posten och tvangs att der i vittnens närvaro öppna brefvet, då hans tilltag upptäcktes.

Man har förebrått Grefve R., att icke hafva uppfattat andan af den constitutionelle Rådgifvarens pligt, att resignera, när han ej förmådde göra sina åsichter gällande. Det må lemnas derhän, om ej sådana resignationer och särdeles hotelserna derom, äfven i de länder, der bruket och andra förhållanden mera påkalla dem än hos oss, lika ofta tjänat

till den enskilda regeringslystnadens befrämjande, som till befordrande af sann constitutionalitet. Men erkännas må, att Gr. R. saknade denna idé om en Rådgifvares pligter. Bildad i skolan af de svenska traditionerna, trodde han deremot pligten af en svensk rådgifvare fordra, att, om det gällde, kunna uppoffra sig för sin Konung, fordra att innan han sjelfvilligt öfvergif den post, hvarpå Konungens förtroende ställt honom, noga öfverväga, om han derigenom verkligen gagnade sin Konungs och sitt fäderneslands sanna intressen, lemnande de enskilda helt och hållet ur sigtet. Med dessa grundsatser är det naturligt, att reservationer af honom till Statsrådsprotokollerna voro sällsynta, äfven i sådana frågor, der hans mening ej varit den rådande och före afgörandet sökt göra sig gällande, äfvensom, att då han märkte intriger att compromettera den konungsliga personligheten (såsom t. ex. i den beryktade frågan om Gardes-regimenternas Interims-aflöningestat), han kraftfullt framträdde deremot, utan afseende huruvida sjelfva frågan var honom likgiltig. Med dessa tänkesätt har det också under alla förhållanden varit honom omöjligt att blifva en egentlig oppositionsman eller frondör.

Hos honom finnes en optimism, som tillätit honom att med sinneslugn genomgå många svåra både enskilda och allmänna bekymmer och troligen i hög grad bidragit till att låta honom uppnå sin innehafvande ålder; men denna optimism är icke likgiltighetens, utan den fromme christnes oinskränkta förtrostan till Guds försyn, som slutligen, ehuru ofta på för människorna dolda vägar, leder allt till det bästa.

Man har beskyllt Grefve R. för pietism och intolerans. Den slags pietism, som under olika namn, inom alla christna religionssektorer yrkat, att den christliga tron skall uttrycka sig genom den christliga fromhetens handlingar, den har han alltid hyllat, hvaremot han strängt fördömt den phariseiska sjelfklokhed och det andliga högmod, hvilka hos en del af våra s. k. läsare yttrat sig. En af de första, som med värma uppfattade Bibelsällskapernas sak, torde detta vara nog för att befria honom från beskyllning för ofördragsamhet med i vissa fall olika tänkande medchristna. Deremot medgifves, att han alltid fördömt bemödanderna att i christendomens ställe sätta en anspråksfull mensklig vishet, och såsom den värsta hädelse betraktat sednare tiders försök att ur christna församlingen utrota Christus.

Skrifter: Åtskilliga Stats-skrifter, hvaribland Justitie-Stats-Ministerns Embets-Berättelser under dess tjenstetid. — Tal i Evangelii

Sällskapet 1813, öfversatt på engelska och tryckt i London. — Presidii-tal i Vet. Akad. om de i sednare tider vidtagna allmänna författningar till Jordbrukets upphjelpande i fäderneslandet. 1807. — Om Juridisk Statistik och grunderna för Lagstiftningen. 1840. — Tal vid inträdet i K. Vitt. Hist. och Ant.-Akad. 1808 i Akad. Handl. Del. IX. — Äminnelsetal i Vet. Akad. öfver Presid. Frih. C. E. Lagerheim. 1814. — Öfver Presid. Frih. E. af Wetterstedt. 1823. — Landshöfd. O. W. Wibelii 1824. — Tal af Ordens-Cancelleren i Ordens-Capitlet 1838—1846.

(Källor: Rothliebs Matr. för 1807 s. 39; d:o 1818 s. 17. — Läsborns Svea Rikets Rådslängd s. 16. — Särskilda underättelser.)

ROSENBLAD, BERNHARD EMANUEL.

Född d. 10 Maj 1796, fadren *Nils Rosenblad*, Öfverste vid Fortificationen, R. S. O., äldste son af Prof. Eberhard Rosenblad, modren *Eva Elisabeth Richerdt*, dotter af Borgmästaren Job. Richerdt i Carlshamn. Blef, efter idkade studier vid Lunds universitet, 1812 Fänrik vid Lifgrenadierregtiet, med hvilket han bevistade 1814 års fälttåg i Norge, och derunder besättningstagandet af Hvalöarne, landstigningen på Kragerön, belägringen af Fredrikstad, och de begge affärerne vid Kölbergs bro, i den sista af hvilken, samma dag Conventionen i Moss afslutades, hans Regiments-chef, Öfverste Sköldebrand, vid öfvergångens forcerande öfver Glommen, fick begge henpiparna afskjutna. — Sedan R. 1819 vid Upsala universitet tagit de till ingående i Konungens Cancelli nödiga examina och blifvit såsom E. O. in-
skrifven i däv. Cancellistyrrelsens Expedition, tog han 1823 afsked ur krigstjensten, blef 1821 utnämnd till Kammarjunkare och 1823 till Kammarherre, 1825—1831 Legations-Sekreterare i Berlin, hvarunder han somrarna 1825, 26, 27, 1828 och hösten 1830 förestod Beskickningen i Havoyéen Handels frånvaro (vid sista tillfället straxt efter Julidagarna, då det var af vigt att i tid känna de stora Cabineternas vidtaganden i anledning af denna märkvärdiga revolution); utnämndes 1837 till Commerceråd och ledamot af R. Commerce-Collegium. Bland andra ärender, han under inne-
hafvandet af detta embete handlagt, var utredandet af de allande statarättliga förhållandena med Öresundska tullen. Maj:t hade till Commerce-Collegii utlåtande öfverlemnadt en flera Handels-societeter inkomna klagomål öfver hvarjenda missbruk vid Öresundska tullen. (Under hela tiden från 1720, då Sverige genom freden i Fredensborg under-
kastade sig denna tull, hade aldrig något klagomål hos svensk auctoritet anmälts, churu obestriddligen under hela

tiden missbruk egt rum; de klagomål som nu anmältes, voro framkallade af likartade från Preussiska handelscorpser, och klagoskrifternas innehåll visade, huru föga de klagande sjelfve insågo, i hvad mån deras besvär egde statsrättlig grund eller icke, hvilket var så mycket ursäktligare, som redan på 1750-talet Engelska Ministern i Köpenhamn hos Danska Cabinettet anmält klagomål, som voro grundade, och som man dock lät förfalla, på ett svar från Danska sidan, som hänviste till usance. Till den grad voro de statsrättliga förhållandena i denna fråga råkade i glömska). R. utarbetade Collegii utlåtande, som utredde dessa förhållanden, ända från Tractaten i Speyer emellan Kon. Christian III och Kejsar Carl V, författade den sedermera af Svenska hofvet afgifna memoire i ämnet, och hade den tillfredsställelsen se sin utredning, ovederlagd utom i två små punkter från-Danska sidan, antagen vid underhandlingarne rörande frågan i London och Helsingör och lagd till grund för de öfverenskommelser, som i ämnet blifvit afslutade emellan Danmark och de flesta makter *). Vid underhandlingarne i Helsingör var han å Svensk-Norska sidan Förste Commissarie (de andra begge voro Gen.-Consul Everlöf i Köpenhamn och Stadshauptman Thome i Drammen). — Åren 1843 och 1844 deltog han såsom ledamot i den s. k. Unions-Comitéens förhandlingar, hvilken sammansatt af 4 Svenska och 4 Norska ledamöter egde uppdrag att utarbeta förslag till ordnande af vissa unionella förhållanden emellan Sverige och Norge och som bland annat utgaf ett förslag till en ny, mera fullständigt de unionella förhållandena bestämmande föreningsakt.

Ifrån år 1833 har R. bevistat alla våra Riksdagar, med verksamt deltagande i öfverläggningarne, särdeles de som rörde Banko- Tull- och Statsregleringsfrågor. År 1833 inträdde han för Ridd. och Adeln bland Bankofullmäktige, hvilket förtroende förnyades vid Riksdagarne 1834, 1840 och 1843. Ifrån år 1831 har han varit ledamot af Banko Discont-Directionen, och under åren 1832—1841 å Ständernas Verks vägnar afvenledes af Götha-Canal-Direction.

Utnämndes 1832 till Riddare af Nordstjerne-Orden och 1841 till Commendeur af R. Danska Dannebrog-Orden.

*) Genom de 1841 och 1842 med Danmark afslutade afhandlingar, nedsattes Svenska handelsn afgifter i Öresund, efter närvarande rörelse, med omkring 80,000 Rdr sv. B:co årligen, och Svenska Statsverkets ersättning från Danmark för fyrar vid denna le ökades från 3,500 till 10,000 Rdr B:co, hvarförutan Norge af 3,500 Rdr B:co.

Kammarherren R. har i bref till Redactionen lemnat följande upplysningar om sina politiska åsikter och sitt deltagande i allmänna ärender, med tillåtelse att dem i tryck få meddela.

"Uppfödd varm vän af gammal svensk frihet, d. v. s. under skydd af en stark konungamakt, har jag aldrig hylat den moderna liberalismen, alltid fruktat dess följder, äfven när välmening dikterat dess påståenden, anseende densamma, under civilisationens närvarande stadium, ovilkorligt kommande att slutas med despotism i dess råaste form. Men å en annan sida har jag ingalunda haft betänklighet att medverka till det framskridande, d. v. s. till de verkligt nyttiga reformer, som ligga i sakernas natur, att under tidernas lopp ändrade förhållanden fordra, men vid hvarje reform ansett den mögnaste pröfning först böra ådagalägga, att ett behof verkligen finnes. Vidare har jag, såsom ett villkor för bibehållandet af vår sjelfständighet, alltid yrkat enighet, — inom oss sjelfva — med brödrasfolket och med vår konungaätt, som utgör bandet emellan begge brödrasfolken och emellan dessa och Europas bestående statsrätt. Jag har således för de sig mig närmande i politiska tänkesätt, önskat och tillstyrkt försönlighet emot dem, som tänka olika med oss, äfven om desse, strängt taladt, ej genom eget handlingssätt emot oss derpå förvärfvat anspråk, och i högsta grad har jag ogillat, när jag sett vissa sig kallande konservativa, emot nu regerande Konungen iakttaga samma system af *Verläumdung*, som vi med så mycket skäl fördömde, då det riktades emot hans store företrädare. Såsom ledamot af Unions-Committéen, var den grundsats som ledde mig, att försona Nationalkänslorna, att genom full rättvisa mot Norge, utrota fördomarne mot föreningen och närmare sammanknyta de band af kärlek, som ensamma förmå göra föreningen stark, och bevara begge folkens sjelfständighet. Med ett ord: enighet och kärlek inom hvardera folket och emellan dem begge, samt med den gemensamma konungamakten, har varit mitt politiska system, det hvar efter jag bemödat mig att alltid handla, äfven när mitt hjerta nyss lidit af friska sår, slagna af just dem, mot hvilka jag räckte den försonande handen. Med dessa tänkesätt kan man lätt inse min oförmåga, att nånsin blifva partiman eller att vinna parti-inflytande."

"Min båg hade tidigt vändt mina forskningar åt de finansiella vetenskaperna. Vid 1823 års riksdag började jag strida för den s. k. realisationen, d. v. s. för återgifvande

Åt vårt mynt af ett fast myntvärde, såsom vilkor för säkerhet i penninge-transactioner och alla industriella beräkningar. Men då voro ännu fördomarne allt för mäktiga. Vid 1828 års riksdag hade insigterne gjort framsteg. Dock voro vi, bland 72 ledamöter i de utskott (Stats- och Banco-), som skulle handlägga denna fråga, endast 12, som vid riksdagens början, annorlunda än med förskräckelse hörde ordet realisation, och bland massan af Ständerna var förhållandet än mera ogynnande. Men häre låg ej största hindret. För att vinna säkerhet mot framtida rubbning å Ständernas sida, behöfdes konungamaktens mellankömt, och den regerande store Konungen egde, förunderligt, i dessa ämnen, hvilka dock voro hans älsklingsföremål, de mest förvirrade begrepp, och betraktade en realisation med verklig afsky. (Många gånger yttrade han, att framför en realisation skulle han föredraga, att se sina barnbarn, det käreaste han egde, för hans ögon stycke för stycke sönderskitas)."

"Under mitt vistande i Tyskland åren 1825—1828 hade jag utarbetat förslag till en fullständig realisation med dertill hörande förslager till lagar för Myntväsendet, Rikens Ständers Bank, Rikets skuldväsende o. s. v. allt med fullständiga motiver, hvilket jag underställt flere sakkunnige mäns pröfning. Under riksdagen grundade jag derpå motiver och lät trycka sjelfva opus, men i tilldels försämrad gestalt, för att göra det antagligt; dock måste vid slutliga bearbetningen i Utskotten, det fullständiga försöket att grunda ett helt system af ordning för rikets penningväsende lemnas å sido. I Utskotten var jag vid improviserade förslag till propositioner, striderna och författandet af utlåtanden särdeles begagnad och det stora Realisationsbetänkandet (Nr 1 i Stats- och Banco-Utskottens vid riksdagen 1828—1830) är af mig, utom premiss och slutet, som äro af Gr. Schwerin. Emellertid lyckades vi vinna stor pluralitet i Utskotten och omsider alla fyra Ständens bifall, samt — hvilket var det svåraste — Konungens sanction å de begge Lagarne för Myntbestämning och Rikens Ständers Bank. För att lätta denna hade vi måst öfverlemnna tidpunktens bestämmande för silfvervexlingens början åt Konungen, men ålagt Bancofullmäktige att senast inom 1831 års slöt vara färdige med föreskrifna förberedande anstalter och derom hos Konungen göra anmälan med anhållan, att han måtte utsätta dagen för silfvervexlingen. Konungen, som önskade undgå en sådan bestämmelse, då han ogerna ville utsätta någon dag och ej directe ville säga nej, lät, sedan Juli-

dagarna starkt skakat crediten och verkat svårighet för vår Bank att hafva inom föreskrifven tid fullbordade de föreskrifna förberedande anstalterna, bearbeta Bankofullmäktige att låta besegra sig af hindren. Jag inträdde 1831 om våren i Bankostyrelsen efter Hartmansdorff, och djupt genomträngd af min pligt att i möjligaste måtto söka fullgöra vårt åliggande i detta viktiga ärende, var jag trots min personliga tillgifvenhet och mina lojala tänkesätt döf för alla ingifvelser, hvarföre när ett anbud i slutet af året gjordes oss att leverera det erforderliga silfver-quantum, hvilket efter våra instructioner ej var antagligt, jag först föreslog och genomdref, att ett Contraförslag skulle uppgöras, och sedermera uppgjorde ett sådant, godkändt af samma handels-hus (Severin Wigert i Stockholm), som gjort första anbudet, men hvilket dock nästa session förkastades af samma majoritet som beslutat att ett förslag skulle uppgöras, utan att de anförde någon enda betänklighet emot detta; så arbetade hade de varit under tiden. (Emot detta knapphändiga beslut voro endast Schwerin, Hjerta, jag och Dr. Liljenwaldh i Maria). För mig blef den enskilda följden, att ehuru jag vid mitt inträde i Banken haft Konungens bestämda löfte om tjenstfrihet från min Legat.-Sekreteraretjenst i Berlin med hela lönen, liksom Schwerin från Sala pastoralvård, så misste jag min plats och reducerades till en pension en retraite, och detta skedde på samma gång, som min farbror ensam i Statsrådet stödde Konungen i en fråga, som föga intresserade den förre personligen, den om lönereglering för Gardes-regimenterne, men i hvilken Nordin ville compromettera Konungen, som lofvat Officers-corpsen denna reglering, och det för att störta Brahe. Nordin begagnade samma fråga såsom ett retelsemedel vid 1834 års riksdag, dock sig personligen till föga fromma, fast sal. Konungen och fäderneslandet till stora bekymmer. För egen del förändrade icke mitt missöde mina personliga förhållanden, med lika nit stridde jag efter krafter för den Kongl. makten och den Kongl. personligheten, samt föraktade det tillfälle min händelse i Banken erbjöd mig att framställa mig såsom martyr och vinna popularitet."

"När Gustaf Hjerta måste lemna Banko-disconten 1831 om hösten, inträdde jag i hans ställe såsom Ordförande. Derstädes hade från äldre tider stora missbruk vid räntebereäkningar, gynnade af en invecklad bokföring, egt rum, hvilka till dels varit orsaken till de colossala förmögenheter, der kunnat förvärfvas. Förd på spåren af dessa missbruk,

afskaffade jag dem; men då en offentlig handläggning skulle hafva comprometterat hederlige män, hvars enda fel var svaghet, lät jag allt försiggå i tysthet och föraktade äfven detta sätt att vinna ett rop. Min tack af de mäktige män, som dragit nytta af missbruken, men ej mera kunde det, och hvars ära legat i mina händer, var att vid följande riksdagen endast 11 röster fattades för att utvotera mig ur Banken. — I Bankens finansiella åtgärders beredande sedan Realisationen 1834 verkligen fullbordades, har jag tagit verksam del. En redogörelse skulle vara för vidlöftig. Mitt system har varit det som sedan 1819 varit successive utveckladt i England, nemligen att i den goda tiden vara varsam och samla krafter att möta den onda, men att i denna icke af onödiga farhågor försvåra de olägenheter, den beklagligen alltid måste medföra. Ofta har min mening segrat, ej sällan förlorat, särdeles under mina strider 1843—1844 med min gamle vän Hartmansdorff. Med tillfredsställelse har jag dock alltid sett resultaten motsvara mina förutsägelser.”

Skrifter: Tankar i afseende på ordnandet af Rikets Mynt-, Bank-, Skuld- och Kredit-Väsende. Med Tabell. Sthm 1829. — I Svea: Anekdoter ur Sveriges Finansiella och Ekonomiska Historia.

ROTHOVIVS*), JONAS

hvars öden i yngre åren vi framställt gemensamt med brodern Isaks lefnadshändelser, blef efter hemkomsten från Tyskland 1604 prestvigd i Vexjö och straxt utnämnd till Kyrkerherde i Angelstads pastorat efter Petr. Magni, som varit Provest i Sunnerbo i 24 år och nu af ålderdomssvaghet tog afsked, kort derefter död i Rii armar. Jon. R. blef också Häradsprost i Sunnerbo efter P. Magni. Han lät täcka Angelstads kyrka med bly och gjuta tre klockor, dervid understödd af Ax. Oxenstierna. Veckopredikningar höllos och d. 16 Oct. 1614 hade han i dessa utlaggt hvarje capitel i 1 Mose Bok. År 1618 blef R. Superintendent i Kalmar, der han straxt sökte återupprätta den under kriget ödelagda Domkyrkan, anskaffande dertill kronotionde och stadsjord, hvaraf Domkyrkan ännu är i besittning. Han gaf läroverket i Kalmar ett förnyadt skick, bildande der ett Collegium af Rector, Lector Theologiæ, Con-Rector och nödige under-

*) Namnen Roth och Rothovius voro tagne af Rotsjön, som låg vid Hedenstorp i Angelstads socken, Sunnerbo härad.

lärare. Äfven anlade han här boktryckeri, det första i Kalmar, och 1620 finna vi redan skrifter här tryckta af Christopher Gynther. År 1619 fick R. Dörby pastorat såsom präbende åt Superintendenten. Det är så ännu åt stiftets Biskop. Ax. Oxenstierna gaf åt R. gårdar och silfverkärl. Den verksamma stiftschefen dog af stenpassion d. 28 Febr. 1626. Han begrofs i gamla Stadskyrkan och Biskop Petr. Jonæ Angermannus höll dervid likpredikan. Likstenen, hvars inskrift Rhyzelius anför i sin *Episcoposcopia*, finnes ej mera till; ej heller Jon. R:ii porträtt. Efter R:ii död lades de 3 norra häraderna af Kalmar län till Linköpings stift.

Då R. 1608 efter P. Magni död tillträdde hela lönen vid Angelstads pastorat, gifte han sig med Svanborg, dotter af företrädaren. Hon lefde ännu 1664 och bodde på ett frälsehemman Bo i Dörby socken, som hon egde efter sin man. Barn: *Birger*, Stipendiarius Trollorum, dog efter utrikes resor på Bo 1630; *Petrus*, Kyrkoherde i Arby; *Zacharias* var 1638 "Fiskal öfver Götha rike" (Advokatfiskal i Götha Hofrätt), sedan Lands-Sekreterare i Kalmar och Häradshöfding på Öland. Han kallade sig *Roth* och ärfde Bo efter modrens död. Hans son *Jonas*, adlad med namnet *Gyllenroth* (M 933), var General-Auditeur och mördades af allmoge 1677. Dennes son Capit. *And. Gyllenroth* halshöggs 1722 för falsk angifvelse mot Öfverste L. C. Stobée (se dennes biographi längre ned). Jon. R. hade två döttrar: *Martha*, gift m. Kyrkoherden D. Cygnæus i Sandby, samt *Anna*, g. m. Theol. Lector J. Starbeckius, P. et P. i Ljungby.

Skrifter: De traditionibus etc. præs. Prof. D. Rungio. Viteb. 1602. — Quæstiones miscellanæ Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, Græcæ et Latinæ ex S. S. Bibliis V. et N. Test. desumptæ. Præs. P. Piscatore. Jenæ 1603. — Nogle enfäldige rijm på thens vyrdiga . . P. Jonæ Angermanni, Biskopens i Vexiö, merkelige book, innehållande rätta sättet till Christi kyrkes församlingers visiteringrr. Rostock 1604. — Theses Synodales. Holm. 1619. — Oratio Synodalis, habita Calmarniæ in menae Junii 1619. Giessæ Hassorum 1620. (84 ark). — Themata de poenitentia et absolutione. Holm. c. a. — De traditionibus humanis et ritibus l. ceremoniis in Ecclesijs liberis etc. contra modernorum Ecclesiæ vix Sycophantarum, tum Calvinianorum tum Romanensium morsus nefandos et venenosos. Holm. 1622. (54 ark). — Theses de ordine politico. Strengn. 1624. — De extremo Judicio. Theses in anniversaria Calm. Synodæ 1625 publico examini subjectæ.

(Källor: Clerus Calm. af Löfgren. — Episcoposcopia af Rhyzelius. — Ny Smålands Beskrifn. 3 D. s. 955.)

RUGHMAN *), JONAS.

Född den 1 Jan. 1636 på gården Rughstadr i Holum socken på Island. Fadren var *Jonas Gudmundi*, "Pastor Munketuerrensis"; modren hette *Sigrid*. Begge föräldrarne härstammade från vitttra män: Biskop Jonas Aronis och Lagman Finbogr, hvilkas hymner till Jungfru Maria Peringskiöld d. y. bifogat i sitt Fragmentum Runico-Papisticum.

Som ung begagnade R. skolan i Holum, men blef, efter någon tvist med dess Rector, derifrån relegerad. För att återvinna sina förlorade rättigheter sökte han derföre skepplägenhet att afgå till Köpenhamn, och lemnade i sådan afsigt hemmet 1658. Men under samma år rasade som häftigast krigelågan mellan Danmark och Sverige; och af denna anledning uppbragtes det från Island kommande handelsskapet, på hvilket R. var ombord, och fördes af Svenskarna såsom god pris till Götheborg.

Denna lilla tillfällighet blef af oberäknelig vikt för Svenska litteraturen och historien. Den store mæcenaten Per Brahe vistades vid samma tillfälle i Göteborg. Han gjorde sig underrättad om den fångna ynglingen och åtog sig honom helt och hållet. R. försändes nu genast till skolan på Wisingö och kort derefter till Upsala. Hvilken förlust för Sverige, att den följande året af Svenskarne på Jutland tillfångatagne, sedan så ryktbare Torfæus, icke föll i en sådan beskyddares händer! Han hade då visst icke rymt öfver till Danskarna. Ännu mer än Rughman har han i Nordiska historien verkat till införande af ett nytt tidehvarf.

I bättre familjer på Island är en åldrig sed, hvartill den långa vinterqvällen snart sagdt tvingar, att skolungdomen med sägners och historiers berättanden förnöter de sena timmarna. Detta förhållande måste ega ett verksamt inflytande på Isländska studerandes historiska sinne och utbildning. Äfven R. hade häraf rönt inflytelsen. Hans håg hade tidigt blifvit väckt åt Nordens häfder och han medförde således företrädesvis alster ur Isländarnes historiska litteratur. Upsala Universitets Bibliothek eger ännu hans exemplar af den på vår äldre historias behandling så mäktigt ingripande Heryorsagan, samt jemväl af Herrauds och Boses Saga. Han medförde likaledes till Upsala Lopt Guttormssons Hätta Lycil. Af dåvarande "antiquitatum Patriæ Professor", den ifrige Verelius, togs också främlingen R. i synnerligt höga,

*) Så skrives hans namn uti Rudbecks program.

liksom fordom Archias af Cicero. Af allmänna medel erhöi R. snart ett anslag för att, med sitt biträde gå V. tillhanda. Universitetet hade då en Cancellor, M. G. De la Gardie, som ej lät något tillfälle för vetenskapens befordran gå förloradt.

Sedan det orättmätiga kriget mot Danmark efter Konungens död 1660 nått sitt slut, afsändes R. genast till Köpenhamn, der han tillbringade vintren för att med den ingående våren genast söka lägenhet att afgå till Island i ändamål att samla handskrifter. Han återvände ock på sommaren s. å. med en rik skörd. Följande året lät Danska regeringen, lärd af den Svenska, Torfaeus göra en resa till Island med enahanda uppdrag.

R. arbetade städse med nit och framgång, och redan 1664 erkänner Verelius, i sin edition af Götriks och Rolfs Saga, det gagn, han vid tolkningen af flera ställen haft af R.

År 1663 finna vi R. åter i Köpenhamn, der han bland annat tog kannedom om Worms pergamentscodex af Olof Tryggvasons Saga.

Då Antiqvitetes-Collegium 1667 inrättades, lät den för vetenskaperna nitälskande Förmyndareregeringen särskildt förordna R. jemte trenne andra studerande att årligen hvarje sommar resa till Norge och Island för att undersöka och samla gamla handskrifter, under edlig förpligtelse att, då några af värde ertappades, ej hembjuda dem åt någon annan än åt Antiqv. Collegium. Häraf synes dock icke, hvad R. angår, någon verkställighet hafva följt; och Danska regeringen, sannolikt svartsjuk öfver detta storartade företag, ville omöider icke lemna den Svenska försteget, utan, hvad den förlorat genom ett mindre varmt nit, ville den nu med tvångsmagt godtgöra sig, och förbjöd således allt vidare forskande på Island af utländningar efter handskrifter: — en åtgärd, som väl särskildt för Köpenhamn såsom Isländska litteraturens blifvande högsäte, var fördelaktig, men hvilken tillika hade en högst menlig verkan, såsom i Sverige länge underhållande en af bristande källstudier och följaktligen svag kritik alstrad skrytsam löslighet*), och sedan i Danmark

*) Detta inträffade, så snart Förmyndareregeringen, med sin friase anda, blifvit upplöst. "Bländverket af lärda fabler" drefs, enligt Geijer, mindre under Förmyndareperioden, som "nitälskade för all lärdom", än under enväldet, "som i sin hörjan var ett lärdt, och mot sitt slut nära blef ett olärdt barbari", — "då Rudbeckianismen var till den grad officiell lärdom i Sverige, att en Dansk lärds utfall mot Rudbeck af Svenska höfvet upptogs, och då en Lundius, på engång den historiska vantrons och enväldets advoent, var denna lärdoms juridiska representant." Litteraturbl, 1838, sidd. 20, 36.

befordande en dobbel ensidighet, igenom att dels åt isländska sagan och sången usurpera en verldshistorisk betydelse, med åsidosättande eller förvridande af den allmänna Europeiska historiens tillförlitligare utsagor, dels, med förbiseende af Norge och Sverige, behandla den med en alltför mäktig patriotisk omhugsan, — i begge fallen mer än tillbörligt glömmande den fria ointagna forskningen för en förment Dansk nationalangelägenhet*). R. blef emellertid utnämnd

*) Jfr Litteraturtidende af P. A. Munch, Christiania 1845, No 1—4, der det heter: De, der i den senere tid i Danmark have syslet med Udgivelsen og Bearbejdelsen af nordiske Oldskrifter, have lagt altfor megen Vægt paa hiin igrunden tilfældige Omstændighed, at Danmark nu for Tiden er Samlingernes Hovedsæde, og derved ere faldne i en Illusion med Hensyn til deres Vigtighed og Betydning for dette Land. Illusionen bestaaer deri, at de have anseet denne Literatur som national for Danmark. Vi synes, med andre Ord, især i det kongel. nordiske Oldskriftselskabs Virksomhed at spore en noget eensidig dansk Exklusivitet, af det Slags, der ei ret vel kan bestaa med fuldkommen historisk Liberalitet, og som isærdeleshed i denne Tid, hvor den nordiske Aand stræber mod sin Frelse og Gjenfødning, ikke synes at være paa sin Plads. Enkelte Misligheder ved dets Præstationer vilde have været forebyggede, hvis man havde givet dets Virksomhed en mere nordisk (eller om man vil skandinavisk) karakter, og ikke i dets Organisation sat sig paa et altfor eensidigt dansk Standpunkt. — Vi ville ingenlunde nedsætte Rasks Fortjenester, men vi troe blot at han, som alle Genier, igrunden var altfor despotisk eller stillede sig paa et altfor overlegent Standpunkt over sit Stof. — Det er især i Tidsskrift og Annaler for nordisk Oldkyndighed, hvor hiin ovenfor omtalte exclusive Patriotisme bliver mest kjendelig. Der saabenbarer sig en Tendents til ... tildels ved — vi ville ikke egentlig sige Fördølgelser, men Tvetydigheder og paa Skruer satte Udtryk at lade de Danske spille Hovedrollen i alle Nordboernes Foretagender. Vi vove saameget dristigere at udtale denne Protest, som vi vide, at vi her endog have enhver fördomsfri Dansk på vor Side. Smaalig Nationalstrid mellem Folkene bore ikke længer til Dagsordenen. — Udenlandske Lærde synes at have mærket Uraad med Hensyn til den danske Eensidighed i Oldforskningen. Den lærde Kemble ("On anglosaxon runes", i B:d 28 af Archæologia Britannica) yttar: For many of the industrions and learned antiquaries of Scandinavia I entertain the highest respect, and shall be still more ready to express it, when I find that they give up their narrow and ludicrous manner of interpreting tradition for a wider and more generous recognition of its profound meaning. Efter anförandet af en mängd bevis skriffer Munch: Læseren vil af nys anförte kunne dane sig en Forestilling om den Raskhed, hvormed de lærde Mænd gaae tilværks i deres historiske Deductioner og Combinationer og hvorledes de utilbörligen tage Phantasien til Hjelp naar det gjælder om at fæse det Resultat, til hvilket de fra Begyndelsen af sigtede, især naar patriotiske Hensyn ere med i Spillet. Denne mislige Phantasisygdom er ikke sjælden hos danske Oldforskere og af disse maae Oldskriftselskabets Lærde nærmest henregnes til de patriotisk-exclusive Ultraer. Man vil

Ell Adjunct och Isländsk Translator vid det inrättade Anti-
quitets-Collegiet. Derefter knöt han äktenskaplig förbindelse
med Juris Professoren Brings dotter, *Brigitta*, 1771, och
hade med henne tvenne barn, hvaraf det ena öfverlefde fad-
ren, hvilken afled i Upsala den 24 Juli 1679.

På vår historiska litteratur har R., såsom af ofvanstående
synes, haft en ganska vigtig inflytelse, heldst det, enligt
Rühs *), var "i synnerhet han", som väckte tanken på att
från sjelfva Island hemta grundvalarne till uppresande af ett
nytt Svenskt eller Nordiskt pantheon. I mer än hundra
år efter R. knäböjde de lärde i detta tempel åter för de
gamla Gudarne, och först vår samtid har sett förtrollnin-
gen lösas.

Ofvannämnde nya inflytelse på Svenska historiens behand-
ling genom bekantskapen med Isländarne har dock ingalunda
varit oinskränkt — knappast öfvervägande — fördelaktig.
"Genom bekantskapen", säger den skarpsinnige Rühs **), "med
de Isländske Sagorna och det okritiska sättet att begagna
dem, vanställdes den äldsta Svenska historien på ett nytt
sätt." I detta afseende har äfven Wieselgren ***) nyligen
framställt högst begrundansvärda erinringar och med slående
bevis yrkat, att sjelfve den i så många afseenden orättvist
häcklade Johannes Magnus i flera punkter förtjenar trovär-
dighet framför Isländarne. Vare dock härmed huru som helst †):

neppe med synderlig Tillid dvæle ved andre, fra samme Kant udgang-
ne historiske Forskninger, naar det er tiensynligt, at Patriotismen
eller rettere Exclusivismen har fastsat Resultatet som det Absolute,
hvorefter Undersøgelsen har at lempe sig. Oldskriftselskabet behand-
ler den danske Literatur-, Cultur- og Statshistorie i Middelalderen,
hvor dog endnu saameget er at udrette, som en Biting, og offerer sine
bedste Kræfter paa at gjøre de norske og islandske Sagaer til Dansk
Unhistorie og spille det ældre norsk-islandske Sprog inden den ex-
clusive Danskheds Enemærker. En saadan Virksomhed, uden Fodfæ-
ste i Tidens Cultúrtilstand og den historiske Forsknings nuværende
Standpunkt, indeholder Selvedstruerende Elementer. Som vi og oven-
for have viist, kunne vi nu sikkert haabe, at udenlandske Lærde, der
syse med nordisk Archæologie, alt mere og mere ville vinde sig op
til et af eensidig dansk Paavirkning uafhængigt Standpunkt.

*) Sv. Rikes Hist. I. xviii.

**) A. et. V. 470.

***) Ny Smålands Beskrifning. I. 3, 7, 36, 46, 93, 221, i syn-
nerhet 235—238, 262, 263, 278, 319, 400, 410. Jfr äfven Schön-
ström: Anledn. till Sv. Hist. förbättr. sid. 29—31, 33—36, 53 ff.

†) Redan Thom. Bartholinus skref: *Plurima cautela in libris ve-
teribus Islandicis utendum est, et veræ historie a falsis magna cir-
cumspeditione discernendæ.* (Antiqu. Dan. I. 189); — och O'Flaherty:

ett minnervärdt rum skall alltid Rughman intaga i våra häfder såsom befördrare af en ny epoch för desamma.

Såsom ett bevis på vederbörandes omsorg om nationalskrytet på den tiden förtjenar nämnas, att R. ålades att icke tala om det "Isländska", utan om det "Göthiska" språket, såsom föremål för sin forskning. Denna befallning iaktogs noga i hans utgifna skrifter. Otto Sperling d. y. *) yttar här om: *Observa servitutem, quam Islandis imponere cupiunt Sueciæ Scriptores. Jonas Rughm. enim, Islandus, quamdiu in Suecia constitutus fuit et scripta edidit, vix ausus fuit linguam suam Islandicam vocare, nisi simul profiteretur eandem esse Gothicam. Id quod tamen veritati non admodum litat, sive veterem Gothicam, sive hodiernam, respicias.*

Skrifter: *Klangu-grat, b. c. Threnodia de morte illustriss. Comitis M. G. De la Gardie, carmini Drott-Kuætt, i. e. heroico, lingua veteri Gothica, quæ et Islandica, ad imitationem vett. Skaldorum. Ups. 1664. — Greinir or theim gaumlum lögum **). Ups. 1667. — Norlandz Chronika ***). Wijzingb. 1670. — Monosyllaba Islandica. Ups. 1676 †). — Otryckta: Hlioda grein. — Historia Olavi Tryggonis lingua veteri Gothica per Oddum monachum conscripta, in hodiernum idioma Sveonum versa. — Havamál, in Lat. translatum cum notis philolog. — Ligara-liod, satyra lingua Isl.*

De Codicum Hibernicorum (Islandicorum) delectu nunc maxima est habenda cura et acre iudicium; nam aliqui plane apocryphi sunt aut fabulosi, alii exemplarium varietate et ignorantia amanuensium vitiiati, alii adulatione et ambitione hyperbolicis commentis aucti; in quibus sparsim indubitata veritas elucet unanimi traditione et antiquariorum consensu elicienda.

*) *Comm. de linguæ Danicæ antiqua gloria et prærogativa, S. 18, pag. 20.*

**) *Fragmenter af åtskilliga gamla lagar, samlade ur flera Isländska urkunder, på hvilka en förteckning lemnas i företalet.*

**) *Öfversättning af Sturlesons Norska Kontungasagor, den s. k. Heimskringla, försedd med ett företal af D. Gyldenstolpe och ett anmät af en anonym, sannolikt R. sjelf, samt med Hugo Grotii prolegomena ad scriptores Gothicos de origine et rebus gestis Gotherum (hvar till grundritningen utfördes i ett bref till Ax. Oxenstierna) och concordanser öfver Svenska lagarna med Vestgöthernas och Longobardernas, förutan jemförelser mellan de gamla språken. Såsom appendix egnas några sidor åt de gamla Skalderna och åt svårtydda ord. Boken trycktes på P. Brahes omkostnad.*

†) *Afsigten härmed var att ur ett rikt förråd af dylika framvisa vårt språks ålder och primitiva rötter. Af detta verk hade R. ämnat utgifva ny upplaga, hvartill han hade utarbetat betydliga förbättringar. Anmärkningar häremot förekomma i Dijkmans Diss. de lingua primigenia Hebræa, pagg. 22, 25.*

composita per Dn. Gudmundum Erlandi *), cum versione suecica. — Af dessa oträckta skrifter känner man nu endast åtta capitel, i öfversättning, af Ol. Tryggv. Saga, hvilka Reenhielm, för att undgå misstänka om plagiat, öfverlemnade till Antiquitets-Collegium. För öfrigt må här anföras följande af Dal; Restant et alia industriae Rugmanniae specimina, ut sunt, *gratulationes et epitaphia* variorum generum: *Conjecturae in explicandis vocabulis obsecris* a Hadorphio landatæ in catalogo phrasium legum scanicarum, Rugmanniana, quæ in librario penu fratrum Salanorum fuisse decuit Hickesius, hodie Bibliothecæ Upsaliensi adserta rescivimus. Qualia sunt scripta Islandica: *Edda* ab editione Hafniensi discrepans; *Gretla et historia Finbogi Fama* plenis literis descriptæ, ut et *capitulum runarum* cum versione latina.

(Källor: Einari Sciagraphia Hist. Litt. Isl. — Dal, Specimen Biogr. de Antiquaria Suecia. — Schofferi Suecia Litterata. — Mölleri Hypomnemata. — Stiermann, Centuria II. Anonym. — Rudbecks Progr. funebr. — Sperling, de lingus Danica antiqua gloria. — Dijkman, de lingus primigenia. — Lindfors, Inledning till Isländska litterat. — Råhs.)

— A — Ö —

R Ü H S, FREDRIK.

Denne utmärkte man vann sin ryktbarhet såsom Svensk undersåte och bör således här ej förbigås. Född i Svenska Pommern 1780, började han sin lärda bana i Göttingen, der han företrädesvis studerade historia och theologi, samt bildades till häfdatecknare, isynnerhet genom ett förtroligt umgänge med Schlözer, som, ännu uppfylld af kärlek till Skandnaviens och Östersjöns kuster, fann behag i ynglingens kraftfulla liflighet, hvilken oafbrutet sträfvade fram på sin bana och med ifver begagnade skatterna i Georgia Augusta. Här gjorde R. äfven bekantskap med Schlegel **), som framförallt uppmanade honom att sysselsätta sig med Skandnaviens historia, hvilket var så mycket lättare för R., som han grundligt kände Svenska språket. Om Heyne talar han med djup erkänsla i företalet till femte delen af Svenska historien. Äfven upptogs han med välvilja af Technologen Beckmann, som han bjelpste vid dess öfversättningar från Svenskan, hvilken R. ansåg såsom sitt andra modersmål. Likaledes hade Schlözers lärda och snillrika dotter, sedermera Doctorinnan Rhode, ett välgörande inflytande på hans litterära och ästhetiska bildning, såsom han sjelf ofta med tacksamhet erkände.

*) En Isländsk prest, "parochus Fellensis." Jfr Einari Sciagraphia Hist. Litt. Isl. Sect. II. §. 2, 4, 5.

**) Enligt Biographie Universelle; så vida icke detta namn är ett tryckfel i stället för Schlözer, helat det sednare alla icke förekommer i nyssnämnde verk. Emellertid har F. Schlegel i sitt Deutsche Museum intagit en uppsats af Rühls.

Svenska historien blef tidigt och allt framgent ett af de förnämsta föremålen för hans forskningar. Redan 1801 utgaf han i Göttingen försök till en historia om det gamla Skandinavians religion, statsförfattning och cultur. Hans fäderneslands universitet, Greifswald, erbjöd honom derpå en plats, der han kunde fullända sina studier och egna hela sin flit åt den för honom så kära Svenska historien. Han blef Professor i Historien vid nämnde universitet, hvars olyckor och betryck han ständaktigt delade under större delen af de svåra krigsåren, i ständig förhoppning på räddningens stund.

Här skref han sin Svenska historia samt äfven särskildt Gustaf Adolfs Minne.

En stor del af Svenska Pommern hade af Napoleon blifvit bortskänkt till Franska Generaler; det återstående var, såsom ett *caput mortuum*, icke tillräckligt att underhålla Greifswalds universitet. R. förtviflade då om en möjlig restauration och sökte derföre ifrigt den lediga Historiska professionen i Leipzig. Här hoppades han finna litterära hjälpmedel för att kunna utföra en af sina favoritplaner, att nemligen sjelf bearbeta Byzantinska historien efter Byzantinska författare. Han skref denna tid till en vän: "Jag har i dessa bedröfliga tider rätt innerligt erfarit hvilken belande kraft finnes hos vetenskaperna, och isynnerhet huru ingenting så stärker och vederqvicker sinnet, som studiet af de Gamle. Jag har, genom detta umgänge med de Gamle, blifvit en half philolog. Jag idkade dessa studier endast för behovet af vederqvickelse under mina lediga stunder, ehuru jag derjemte hade den bialsigten att förbereda mig till det stora Byzantinska verket."

Under denna tid uppträdde R. mot Acerbis, till en del obevista och ensidiga, beskyllningar i dess Resa genom Sverige, då han efter en Svensk lärds handskrift utgaf Bref öfver Sverige och Sveriges sednaste förhållanden. Huru mycket skulle ej sedermera kunnat jemkas och biläggas genom muntliga samtal med Acerbi, den förtjenstfulle utgivaren af Bibliotheca Italiana i Milano, om R. vid sin resa till Italien haft tid dertill.

Den af honom utgifna Statistiken öfver Finland, hvilken han med djup smärta utarbetade just vid den tid, då Sverige skiljdes från detta land, anses ännu vara af högt värde, ökad genom Arwidssons förtjenstfulla bearbetning. Sjelf fann R. flera luckor i detta verk, isynnerhet sedan han 1810—11 gjort en resa genom Sverige och funnit, att myc-

ket der såg annorlunda ut, än han på så långt afstånd föreställt sig detsamma. Ändamålet med denna resa var att i Sverige söka plats såsom tjänsteman.

Oförmodadt uppgick för R. en ny dag. Genom Humboldts bemödanden kallades han till den Historiska professionen vid Berlins nyinrättade universitet, och fann der en säker hamn mot alla stormar. År 1815 hade han erhållit Svenska Nordstjernan; nu blef han Kongl. Preussisk Historiograph och medlem af Berlinska Vetenskaps-Akademien. Såsom Historiograph efterträdde han Joh. von Müller, som alltid yttrade sig om R. med synnerlig böfaktning.

I Greifswald hade han utarbetat en fullständig historisk curs, indelad i fem collegier, som stå i det närmaste samband med hvarandra: nämligen den historiska Propädeutiken, den äldre, medeltidens, den nyare samt Tysklands historia. Endast Propädeutiken har utkommit af trycket. De öfriga delarnes utarbetande, äfvensom en Preussisk Historia, sparades af honom till en ledigare tid; men döden afbröt hans planer och utkast. Till Skandinaviska forntiden, som han ännu 1812—13 i tvenne särskilda verk berörde, hade han väl ock ämnat återkomma för att sprida ytterligare ljus öfver dess omtvistade monumenter och fullständigare vederlägga sina ofta underlägsna motståndare *). Men hans nya ställning lockade honom in på nya forskningsfält. Hans skrift om den Preussiska Historiens studium visar tillräckligt, huru bekant han var med källorna och svårigheterna i Historien öfver en stat, som är ett aggregat af så många olikartade länder.

En af R:s redligaste medbröder, den med honom genom fosterländska band och genom nit för vetenskaperna så nära förenade Rudolphi (se ofvan) sade om honom: "han hade det renaste hjerta, var uppfylld af kärlek till det goda och hat till det onda, var öppenhjertig och pålitlig, egde sällsynta själslag, en outtröttlig flit och ett rikt förråd af kunskaper."

De sista åren af R:s lefnad förvärrades genom tilltagande bröstsjukdom. Han företog en resa till Italien för att söka skydd i dess mildare luft, men afled uti Florens d. 1 Febr. 1820 uti lungsot, sedan hans verksamma lefnad endast räknat fyratio år.

*) Uti hans sista skrift, om Taciti Germania, som först efter hans död utgafs, lofvar han sid. 126 att återupptaga stridsfrågan om den Angelsachsiska och Isländska poesien. Den sanningsälskande R. sade aldrig i detta ämne *concedo*.

Bland R:s litterära alster intager alltid hans Svenska Historia ett aktadt rum. En och annan partiel ofullkomlighet, en och annan till formen mindre utarbetad detalj, en och annan brist i framställningssättet och anordningen (särdeles i de första delarne) kunna ej betaga detta verk sitt stora värde *). I flärdlöshet, opartiskhet, samvetsgrann forskning och obesticklig sanningskärlek kan R. mäta sig med sina berömda medtäffare och föregångare och lemnar de flesta bakom sig. Det är icke endast tomma ord, han förer i munnen, då han sålunda yttrar sig i företalet till första delen: "Mitt hufvudsyfte var att utarbete en kritisk historia öfver Sverige och det Svenska folket; men jag önskade att hafva skrivit icke blott för forskaren, utan äfven för hvarje bildad vän af den historiska kunskapen, som söker att vinna upplysning öfver upprinnelsen samt utvecklingen af ett folks författning och dess öden. Några historiska skriftställare hafva tagit saken ganska lätt, och detta ytliga, lättsinniga sätt, hvarmed de behandla en allvarsam sak, inrotar sig allt mer. Det tarfvar hvarken konst eller ansträngning, att i en ny, kanske mera skimrande, drägt omhölja de af en föregående författare uppställda facta, passa dem till allmänna idéer, som kanske för ögonblicket höra till dagens ordning, eller väl också sammanfläta dem med moraliska betraktelser och politiska speculationer; ynglingen kan man förlåta, att han, af brist på tankestyrka och själförsakelse, tager sin tillflykt till präktiga och välljudande ord; men ordprål står icke tillsammans med historiens värdighet. Jag afstår gerna äran af en lycklig historieskrifvare; derest jag ock egt talenter dertill, befann jag mig likväl ej i den ställning och de förhållanden, hvarunder den historiska konsten kan bilda och utveckla sig; men jag smickrar mig, att man icke skall förneka mig det beröm, att hafva varit en oförtruten och grundlig forskare. Det gifves ingenting eländigare, än en historia utan grundlighet; de anmärkningar, hvarmed jag beledsagat närvarande arbete, och som kanske gifva detsamma ett tungt, svärmodigt utseende,ingo derföre icke utlemnas. Den läsare, som önskar att icke blott ytligt lära känna Svenska historien, får derigenom anvisning på käl-

*) I andra häftet af Fryxells skrifter om "Aristokratfördömandet" förekomma åtskilliga anmärkningar mot R:s skildring af Carl XI:s Förmyndareregering; likväl med antydning, att han blifvit missledd af Botin, och med tacksamt erkännande af "de forskningar, hvarmed R., mer än någon Svensk, spridt ljus öfver fäderneslandets öden under det vigtiga sjuttonde seklets sednare del." Anf. st. s. 71.

lorna, och dessutom kan något tvifvel nu ej mer ega rum i afseende på tillförlitligheten af uppgifterna. Det var icke en lätt sak att träffa ett passande urval; äfven den tålmodigaste läsare måste tröttnas af Lagerbrings omständlighet; det är så svårt att urskilja det historiskt viktiga, och huru mycket måste icke anföras, hvaraf verkningarne och följderna längesedan äro förbi, och hvarom vi icke kunna nppgifva mer, än: det hände sig! — Väl gifvas vissa ideer, hvilka utvecklas ur historien och kunna som ledande principer läggas till grund; men de måste ur händelserna framstå af sig sjelfva, och aldrig kan det tillåtas historieskrifvaren att, sin egen idee till behag, på annat sätt framställa eller väl också förvränga sitt factum."

I företalet till sista bandet nämner han sin afsigt att skriva en fullständig Norsk historia. "Häri genom får jag ock ett önskadtt tillfälle att öfver Nordens Medeltid, till utbredande af ett fullständigare ljus öfver den Svenska historien, meddela resultaterna af mögnare och fortsatta forskningar, som nästan uteslutande varit riktade åt denna sida."

R. afslutade sin Svenska historia med Carl XII:s död. Han hade likväl utarbetat en fortsättning ända till 1809, som beklagligen ej blifvit utgifven och om hvars öden vi sakna all kunskap. En kanske ännu större förlust är utblifvandet af den Byzantinska historien, till hvilken R. gjort vidsträckt förarbeten. Hans djupa kännedom af Medeltiden skulle härvid sannolikt lemnat de vackraste resultat. Det var hans afsigt att isynnerhet fästa sig vid det nya Romerikes rikets inre historia, dess författning, cultur, näringar m. m., äfvensom vid de särskilda folkslag, hvilka mer eller mindre stormade löst mot detsamma.

I företalet till R:s handbok i Medeltidens historia yttrar (år 1825) Geijer: "R:s Svenska Historia är så skrifven, som en Utländning väl knappast någonsin skrifvit ett lands Historia; ej blott utan jemförelse det bästa af främmande arbeten om Sverige: den är på det hela inom oss och af oss sjelfva ännu ööfverträffad. I Medeltidens Historia, i hvilken innekållets nödvändiga sammanträngning ej gifvit Förf. utrymme för sin slutligen äfven rätt lyckliga stilistiska förmåga, skall ingen misskänna en grundligt kunnig, opartisk, billig, för allt rätt och godt varm Historieskrifvares framställning af en vigtig tidsålder, utan öfverdrift, utan flärd."

År 1842 upptog R. till undersökning och granskning den gamla Skandinaviska litteraturens alster uti en skrift om Eddan, jemte en inledning öfver Nordiska poesien och my-

thologien, tillika med ett särskildt bihang öfver Isländarnes historiska litteratur, såsom kritik och vederläggning af P. E. Müllers afhandling "öfver Asalärens äkthet." Vål besvarade Müller denna bok uti ett särskildt arbete, på Tyska öfversatt af Sander*), men uppgifver sjelf, att svaromålet är ofullständigt**), helst han vid dess affattande ej engång hade haft tillfälle att se R:s bihang om "Isländarnes historiska litteratur"***). Skriften utgafs ej på Danska†), liksom hade Müller fruktat att göra sina Skandinaviska läsare bekanta med de Rühsska kätterierna, som stodo i en skärande disharmoni med den uppspirande Gothomaniens fordringar. Endast Wallmark, uti sitt ganska läsvärda, ehuru häcklade och snart glömda, inträdestal i Vitterhets-Akademien, vågade instämma i R:s åsigt, som å andra sidan temligen ytligt ††) och föga anständigt angreps i femte häftet af I-duna af Hammarsköld, som med verklig berserkar-ifver kämpade för det gamla Nordens ära. I en vetenskapen värdigare ton och med erkännande af R:s förtjenster yttrar sig Geijer endast i förbigående mot R. uti Svea Rikes Håder sid. 225, der det äfven heter: "Sednast har hos oss Cancelli-Rådet Wallmark uppträdt mot den Nordiska Mythologiens äkthet, men utan afseende på de Müllerska skrifterna." Vi erinra härvid endast, att Müller sjelf säger sig ej hafva fullständigt upptagit R:s inkast, helst han vid svaromålets afgifvande ej ens läst det ofvannämnda "bihanget", hvarförutan R. efter samma svars offentliggörande år 1813 utgaf en särskild skrift öfver den Isländska poesien ursprung

*) Ueber den Ursprung und Verfall der isländ. Historiographie etc.

**) "Eine Wiederlegung der Rühsschen Schrift hat die Schwierigkeit zur Folge, dass sie, um vollständig zu sein, eigentlich eine kritische Darstellung des ganzen skandinavischen Alterthums enthalten müsste, ein Werk von grossem Umfange, dessen Ausarbeitung mir weder meine Anderen wissenschaftlichen Geschäfte erlaubten, noch ich an sich selber bey einem solchem Anlasse für schicklich halten konnte."

***) Han skrifver derom sålunda; "Der Anhang über die historische Litteratur der Isländer ist mir erst vor Augen gekommen, als den Druck meiner Schrift beynahe schon vollendet war, weshalb ich auf ihn keine Rücksicht habe nehmen können."

†) Förrän 1832, med någon omarbetning, i Oldskriftsällskapets Tidskrift.

††) Så nekar han t. ex. att allitterationen var känd hos Angelsäckerne; hvilket föregifvande redan Lindfors i sin Handbok tillbakavisade. Om Fornyrðalag m. m. förekommer hos H. de gröfsta misstag.

ur den Anglosachsiska, jemte strödda anmärkningar öfver den Nordiska diktkonsten och mythologien, såsom ett nödvändigt bidrag till de nyaste undersökningarne, och tillika i sin sista skrift, öfver Taciti Germania, lofvar att än en gång utföra sin åsigt. Ehuru Wallmark visserligen icke direct angripit de Müllerska skrifterna, föreställa vi oss likväl att han, så väl som Rühs, tagit kännedom af deras innehåll; men vi äro tillika höjda att tro, det han, lika litet som R., anser dem afgörande för frågans lösning. Vi känna icke huruvida Geijers nya åsikter om den Odinska invandringen ingripa i hans fordna framställning af Asaläran.

Då emellertid, i följd af Geijers sistl. år offentliggjorda öfvergifvande af sina förra åsikter om väsendtligare delar af vår gamla historia äfvensom på grund af enskilda aktningvärda forskningar, ett allmänt affall från de sednare decenniernas uppfattning tyckes, stå för dörren, förmoda vi, att vid den nya revision, som bör förestå en Abels, Murrays*), Ihres, Schlözers, Adelungs, Eichhorns, Ewers', Gatterers, Thunmanns, Hüllmans, Dahlmanns, Bergwanns, W. Müllers, Kembles, Steffens**), m. fl:s åsikter, man icke heller förglömmar Rühs' arbeten, som delvis hafva samma riktning. Hans yttranden i Svenska historien antaga vi såsom bekanta; men då hans sednare, mera utförda, framställningar synas numera vara föga bekanta och för den yngre generationen snart sagdt okända, tro vi oss vara skyldige R:s minne en kort redogörelse för desamma, helst man då och då ser dem häcklas äfven af personer, som ej tyckas ega någon mening om deras verkliga halt.

R:s grundliga studium af Medeltiden kunde ej förlika honom med de Skandinaviske Lärdes, synnerligen Danskarne, sätt att behandla den gamla Nordiska historien. För den utmärkte forskaren P. E. Müller hyste han mycken aktning, men beklagade sig öfver att denne missförstod hans åsigt. I åtskilligt hade Müller onekligen rätt; mycket kan dock äfven mot honom invändas ***), ehuru högt han än i

*) Dennes afhandling öfver Runorna, i Commentt. Soc. Goett. Hl., ansåg R., om icke uttömmande ämnet, likväl för det bästa, som öfver blifvit skrifvet och äfven vida öfverträffande Ihres skrifter.

**) "Ueber die Einwirkung des Christenthums auf die nordische Mythologie", uti "Nachgelassene Schriften von H. Steffens. Mit einem Verworfe von Schelling. Berlin 1846", sidd. 77—156.

***) T. ex. om det mythiska i Gudasagan, hvilket vi anse Geijer hafva fullkomligen vederlagt, ehuru Danskarne ännu stå orörliga på samma punkt. Vår åsigt är i korthet antydd i ett snart utkommande

kritik står öfver sina samtida och efterföljare. "Emellertid", säger R., "bekänner jag, att jag ingalunda blifvit öfvertygad af Müller, och att stridsfrågan icke synes mig bringad närmare sitt slut. I den sednaste tiden hafva öfver den äldsta Nordiska historien omdömen blifvit uttalade, i hvilka jag icke kan instämma: de bero på grunder, som den samma kritiken icke kan antaga; jag har vid alla mina historiska arbeten alltid känt behof att uppfatta hvarje föremål i dess sammanhang och betrakta det i dess verklighet: på denna väg har min åsigt öfver den Nordiska forntiden uppstått: ju djupare och fullständigare jag begrep Medeltiden, hvarmed jag en längre tid uteslutande sysselsatt mig, ju mer har jag blifvit öfvertygad om dess riktighet." R. och mången med honom ansåg den hos Skandinaviens lärde allt mera herrskande meningen för reactionär, egande en tillfällig uppkomst eller eggelse uti restaurations-politiken och de vaknande nationella interesserna samt föga motsvarande den strängare vetenskapens fordringar. På andra sidan kallade man honom reactionär, prosaisk, utan sinne för det gamla Norden och oförmögen af den gudaborna andens högre åskådningar.

Den Isländska litteraturen kunde R. ej tillerkänna det höga värde, som Skandinaviens lärde dervid fästade. Endast i sammanhang med Europas allmänna och de äldre kulturstaternas historia hade den en betydelse: "Wie wunderbar ist es doch, dass man den isländischen historischen Sagen mehr Glauben zutheilen soll, als den Franken Hünibald oder dem Engländer Gottfried von Monmouth, deren Arbeiten die treffendsten Gegenstücke zu den nordischen Geschichtsbüchern abgeben."

Skandinaviens språk ansåg R. vara en gren af den nordgermaniska språkstammen *). "Germanisch ist der

arbete. Begrundansvärda ord yttras af Wieselgren, rörande detta ämne, i Ny Smålands Beskrifning I. 366.

*) Till samma resultat har Wieselgren, i sin Smålands-Beskrifning, kommit: "Både språk och myth visa oemotägligt, att våra Nordiska stammar äro Germaner; men bland dessa ej af Hög-tyska, utan Nedertyska grenen. Denna träffas på Tyska sidan af Östersjön; men att den dit sträckt sig från öster, finna vi vara en hypotes allena, utan grund i språk och fornlemningar mellan Svarta Hafvet och Östersjön; deremot finna vi Plattyskan leda oss från Rhens utlopp till Dünas. Belgernas-Holländarnes språk är mest likt våra Skandinaviska tungomål, särdeles det Svenska, af alla utom Östersjön anträffade idiomer, betraktadt tillsammans med sitt sysselsatta Plattyskan. Der är således det säkrasté hevis, att våra stammar

treffendste Ausdruck, um diese verschiedenen verwandten Völker bezeichnen: es thut mir Leid, dass ein junger Gelehrter, Hr Rask, dessen Bemühnungen lobenswürdig sind, angesteckt von einem eben so unzeitigen als lächerlichen Patriotismus, der von dem Reiche der Wahrheit und des Wissens billig ausgeschlossen seyn muss, sich hat hinreissen lassen darüber auf ein durchaus unwürdige Art mit dem verewigten Adelung zu polemisieren; offenbar wünschte man eine allgemeine Bezeichnung, die nicht zugleich an etwas Besonderes erinnerte: denn von dem besondern Stamm, der einst den Namen Germanen trug, wissen wir gerade nichts; eben deswegen hat man auch nicht die Benennung deutsch gewählt", ehuru äfven detta anses kunna försvaras, helst de Nordiska stammarna hafva Tyskland att tacka för sin cultur; "durchaus unpassend und verwerflich ist die Benennung gotisch, die Hr Rask vorschlägt." Det sätt, hvarpå Rask går tillväga mot den förtjente Adelung, stämplas såsom så mycket mer tadelvärdt, "da Rask selbst in der übrigen Dialekten der deutschen Mundart sehr unwissend ist", hvarpå flera bevis anföras. "Es ist hier nicht der Ort das Irrige in Rasks übrigen Behauptungen aufzudecken. . . Der Ton, den gewisse dänische Winkelscribenten über die Arbeiten und Ansichten trefflicher deutschen Gelehrten anstimmen, ohne sie widerlegen zu können, ist so platt und gemein, dass man die Schreier, deren Stimme ohnehin schwerlich über Kopenhagens Mauern hinaus vernommen wird, billig ihrer Nichtigkeit überlässt; traurig aber ist es, wenn Männer von Verdienst, von redlichem Eifer für die Wissenschaft sich jenen Ephemerer an die Seite stellen."

från Rhenmyningen dragit sig förbi Elbemyningen, först öfver Jutland mot Götaland, och andra hopar sedan utbredd sig jemte Östersjön till Sklaverfolkströmmen mötte, då de öfver Östersjön måst börja befolka stranden af den gentemot liggande Skandinaviska halfön. Intet det ringaste Asiatiska spår kan uppdagas i Norden, som ej i än ursprungligare skepnad framstått vid Dünas, Oders, Weichselns, Elbens, Rhens och Donaus stränder. Den drömmen om Norden såsom en *vagina gentium* i den gamla skepnaden, kan ej mera bli vetenskaplig öfvertygelse. Att låta ett par hundra år, förr än Marius kämpar med Tyska folkstammar, vår Nord först befolkas med Asiatier, som genom Ryssland invandra, utan närmare gemenskap med de Germaner, som visserligen då glömt sitt Asiatiska språk vid Donaus stränder, kan passa i en amsaga allena. Att vårt språk ännu 4 Å 500 f. Chr. skulle varit taladt i Asien, men Germanerne redan 1200 år f. Chr. bosatta vid Donau och Rhen, är en förslagsmening, som binner ända till löjlighet."

Den Nordiska poesien och mythologien anser R. till stor del hafva sitt ursprung hos Angelsachsarne, och i detta afseende vinner hans mening äfven stöd af Grundtvigs skrifter. I afseende på Nordens Elfvor anmärker R., att äfven Angelsachsarne kände dylika väsenden och hafva en mängd namn för alla särskilda classer af sådana. Dessa namn anser han emellertid ej hafva varit folkets tillhörighet, utan blott uppfunna af de lärde för att öfversätta de Grekiska uttrycken; ty redan de äldsta bearbetarne af det Angelsachsiska språket hade en synnerlig kärlek för detsamma renhet och sökte med inhemska ord återgifva de främmande namnen. Dessa namn finnas uti Ælfrics gamla glossarium, bakefter hans grammatik, som Sommer utgifvit 1639, sid. 79. Elfvor omtalas äfven i Skottland under christna tiden. Jfr *On the fairies of popular superstition, in the minstrelses of the scotish border*, II. 157 (3 ed. Edinbury 1806). Likaledes äro Dverggar ej ensamt Nordens tillhörighet. De kallas i Skottland Brownys (jfr Jamieson, *etymological dictionary*). I England känner man dem under namnet Robin Goodfellow = "Nisse god dräng." På Orkney- och Shetlands-öarne äro dessa Tomtar likaledes kända. Detsamma gäller om Necken m. fl. "Uppenbarligen", säger R., "herrsakar i dessa föreställningar en grundidé; men man ser äfven huru de genom främmande inflytelse, genom Christendomen, genom Romerskt-Grekiska myther, ja till och med genom orientaliska och romantiska sagor blifvit tillökta och utsmäckade." Skandinavernas äldsta religiösa föreställningar, före beröringen med det christna och mera bildade Europa, anser R. hafva varit särdeles enkla. Ett sådant folk kunde icke hafva någon annan religion; huru kan man tro, att dessa råa krigare och sjöörfvere hade ett vidlöstigt system af religiösa ideer, som till en del endast kunde härflyta ur en djupsinnig speculation, att de egde en utbildad historia och en fullständig genealogi öfver sina Gudar?

All Nordens cultur utgick från Christendomen; den nya religionen mildrade de råa sederna, den föranledde och underhöll en förbindelse med de bildade sydliga länderna: genom den uppstod en mängd polittiella och sociala inrättningar: sjelfva skrifkonsten var en gåfva, för hvilken Nordens inbyggare hafva Christendomen att tacka. Någon Dansk, som återvända från sina plundringståg, eller någon fånge kunde väl göra ett försök med skrifning och på ett rätt och ofull-

hemligt sätt efterbilda de latinska typerna *); ty Hrabanus Maurus, Abbot i Fulda, som skref i början af nionde seklet, lemnar afbildningar af karakterer, hvaraf Nordmän-
 nerna **) betjenade sig till trolleri, och dessa likna runorna och benämnas äfven så ***); runorna hafva oförtydligt upp-
 stått ur det Latinska alphabetet; några äro dermed helt lika, andra äro förvända, och egnade att ristas i hård materia. Ordet Runa betyder något hemligt, sedan trolleri, och är efter allt utseende ett lån ur Angelsachsiskan; här förekommer ej blott Run, Rune i ofvannämnde betydelse, utan äfven run-craeftig (en siare), run-stafas (trollsånger); bokstäfverna syntes Nordboerne såsom något hemligt, de kallade dem därför runor, och betjenade sig af desamma förmodligen snart till trolleri; till skriftlig framställning blefvo de alls icke begagnade †), icke engång till inskrifter; icke ett enda minnesmärke med runiska karakterer kan hänfö-
 ras till den hedniska tiden ††); allmänna blefvo de i de

*) I sina efterlemnade handskrifter yttrar Biskop Nordin: "Runor äro blott gamla Latinska bokstäfver, dem man förkortade för att undvika större möda vid ristningen." Von Schantz, uti ett arbete om Runorna (i Nordiska Saml. N:o 213, 4:o, inb.), skriver, att "munktylen var långstreckug och såg ut som runor." Ganska märklig är uppgiften hos Job. Magnus, uti Inledningen till hans Götiska Historia, att Upsala klerker skrefvo "på Runsko" (Sv. Öfs. sid. xv). Runan kan väl då knappast sägas vara folkets skrift, såsom motsatt de lärdes. Reuterdahl (Sv. Kyrk. Hist. II. 53, 266) synes gifva företräde åt den åsigt, att runorna icke äro en från äldre tider forplantad national skrift, utan en förvriden latinsk, som folket småningom tillagnat sig och användt till monumenter. Den vanliga Latinska var till sådana naturligtvis olämplig. Ihre och Bredsdorf anse runorna hemtade ur Ulphilanska alphabetet.

**) Dermed menas här Nordalbingerne. Att Runorna komma till Norden från Tyskland påstår Ihre: de Runarum Patria et origine, pag. 35.

***) De inventione linguarum i Goldasti alem. rer. scriptt. II. 69.

†) Då Starleson talar om Odens runor, är ordet troligen synonymt med *galdr*, trollsång, besvärjning, som Oden äfven säges hafva idkat. Vill man likväl med Nilsson hänföra Odinska invandringen i Sverige till sjette seklet e. Chr., så är väl ej omöjligt, att han kände skrifkonsten, då Biskop Ulphilas förut införd den bland Götterna. Emellertid betyder i Stora Rimkrönikan verbet *runa*: mumla, tyst ut-säga något. Alldeles samma betydelse har det Tyska *rauen*.

††) Geijer yttrar i Sv. R. Häfder (s. 455), att de flesta af våra runstenar äro från christna tiden ("från elfte och tolfte århundradet; men de finnas äfven, som med säkerhet kunna hänföras till det trettonde"). Han anmärker blott, att runstenar med märke af hedendom "saknas ej helt och hållet"; men de exempel, han anför, ha sedan blifvit annorledes förklarade. Inskriften: "Thar vige (helge) dessa

Christna tidehvarfven, och man bibehöll dessa enkla karakterer för deras större bekvämlighet. Úti Norge synes man ännu icke känt dem i pionde århundradet, helst det på Island icke finnas några med runor försedda minnesmärken; hade de åter varit inhemska i moderlandet, så skulle utvandrarne, som bestodo af de förnämsta och mest bildade af folket, väl hafva medfört dem.

Till Norge fördes Christendomen från England. Ej blott Håkan den gode var der uppfödd i den nya läran, utan äfven den mäktigt ingripande Olof Tryggvason vanns för dopet på Sorlingska öarne och förmälde sig med en Irländsk prinsessa och medförde prester och lärare. Redan bland Islands första colonister funnos Christne, döpte i England och Irland. En del af desse christnes efterkommande återvände till hedendomen. En Isländska, Audur, hade mottagit dopet och var ganska christligt sinnad; hon hade böneställen på vissa höjder, der hon hade upprest kors: dessa blefvo sedermera äfven för hennes hedniska anförvandter särdeles heliga, de uppreste der afguda-altaren (jfr Landnamabok 110). På detta sätt måste nödvändigt mångahanda kunskaper och erfarenheter sprida sig från christna till hedningar, och äfven många christliga sedvänjor och åsigter öfvergå till dem.

Olof Tryggvason sträckte sitt omvändelsenit äfven till Island. I hans hof funnos flera döpte Isländare; dessa åtogo sig att förkunna sina bröder Evangelium. Ledsagade af flere andliga och rikligt försedde för alla behof, funno de snart

runor" (jfr Rasks Isl. Gramm. s. 2.), bör enligt Sjöborg (Saml. I. 34) läsas: "Thor högg dessa runor." Thor eller Thore är ett nomen proprium, som brukas än i dag, och innebär således intet hedniskt vedermäle. Vidare anförer Geijer en sten med runinskrift, funnen i en graf bredvid en urna, som skulle antyda ett äldre tidehvarf. Sjöborg yttrar äfven härom [I. 78] sin tvekan, och Wallman [Vitt. Ak. Handl. XIV. 96] anser denna urna vara ett krigsbyte, och icke ursprungligen en krigsurna, samt sålunda intet bevisande i afseende på grafvens ålder. Stenen anføres uti Iduna V. 83 och upptages äfven i Wieselgrens Smålands-Beskrifning I. 83. Wallman anmärker, att "runorna, förut endast begagnade såsom mystiska tecken med förment magisk förmåga, användes sedan till minneskrifter öfver aflidna, hvilket bruk otvifvelaktigt för sin upprinnelse har att tacka christendomen och endast är en efterbildning af inscriptionerna på de Christnas gravårdar." Äfven Nilsson (Skand. Urinvånare VI. 12) yttrar: "Skriftspråket lærer vara yngre i Skandinavien än mången synes förmoda. Troligast inkom det först med, eller kort före, Christendomen. Allt hvad som ligger förut är hos oss idel tradition; och denna synes mig vara något ensidigt behandlad."

hos vänner och släktingar ett kraftigt understöd. Den anseende Lagmannen Thorgaer vanns snart. Han genomdref lätt och fogligt den nya lärans införande under tillåtelsen för enhvar att hemligt, men ej offentligt, offra åt afgudar, samt att få, enligt hednisk sed, utsätta barn, äta hästkött o. s. v. Så omvändes på ett enda thing, stilla och fredligt, hela Island utan tecken till förföljelser eller utrotningsförsök af gamla seder.

Ju allmänna Christendomen blef, desto mera steg culturen; förbindelserna med utlandet blefvo allt ymnigare och innerligare; ja redan tidigt fanns det Isländare, som besökte njelfva Rom. Redan 1037 insattes Biskop i Skalholt och femtio år sednare äfven i Holum. Biskoparnes anseende var ganska stort. De voro snart sagdt Isländarnes konungar, efter hvilkas vilja hela folket rättade sig (Adam. Brem. de situ Dan. ed. Fabr. p. 63). Lagen af 1040, som ställde borgerliga lagen under den andliga, visar klerociets stora inflytande.

I början af trettonde århundradet funnos på Island redan sju kloster, hvilka, såsom öfverallt i dessa tider, voro lärareanstalter och plantskolor för högre bildning: i Skalholtts stift funnos 220 kyrkor, som fordrade 200 prester. De, som sökte högre vetenskaplig bildning, reste till England, Tyskland, Frankrike; Paris var mest besökt och Pariserklerk var ett namn af det högsta anseende. Lärdom fanns blott hos få personer, mestadels andlige *). Biskop Isleif var egentlige grundläggaren af inhemsk lärdom (se föregående not); några nyare lärde påstå, att han skrifvit de första Isländska annaler, men endast för att göra den Isländska historieskrifningen så mycket äldre, ty i gamla underrättelser finnes ej den ringaste grund dertför. Sæmund Siffusson l. den Vise (född 1036), besökte Tyskland och Frankrike, studerade flera år i Paris; hans kunskaper

*) Såsom ytterligare bevis för R:s åsigt om Angelsachsiskt och i allmänhet främmande inflytande på Island erinra vi, att Islands förste Biskop, Bernhard, var Angelsachsare, med tillnamnet: "den boklärde." Sedan kom en annan Bernhard från Sachsen, och den förste infödde Biskop, Isleif (född 1006), hade studerat i Erfurt. Jfr Grundtvig, Verdenshist. II. 316; Aalls öfvers. af Sturleson, I. 3. Isleif var äfven en tid hos Adalbert i Bremen. Om den Angelsachsiska Beowulfsdrapan yttrar Geijer (Hist. I. 38), att dess författare, "ehuru Christen och äldre än Isländarne, öfverensstämmer likväl med dem i det Nordiska skaldespråkets egenheter, i hänvisningar på Eddiska myther och i målningen af Nordiska seder."

gäfvö honom sådant anseende, att hans lärare sökte qvarhålla honom, men hans starka fosterlandskänsla öfvervann alla föreställningar; han återvände och anlade en skola. Hans lärdom gaf honom anseende af en trollkarl; han troddes hafva lärt svartkonsten i Paris. (Auszug einer alten Chronik i Suhms Saml. I. 2, 108). Om hans skrifter veta vi intet. Enligt en blott förmodan har man tillagt honom samlandet af den poetiska Eddan, och de honom tillskrifna Annales Oddenses, från världens början, äro understuckna, åtminstone mycket interpolerade. Are Frode (född 1068), är den förste Isländske historieskrifvare, men hans hufvudverk äro thy värr förlorade *). Gissur Halson (+ 1206) hade besökt Rom och utgaf en beskrifning öfver de länder, han sett, under titeln: "flos peregrinationis." Snorre Sturleson (född 1178) öfverträffade alla Isländska lärde. Hans poetiska arbeten blefvo tidigt kände utom Island. År 1218 och 1219 gjorde han vidlöftiga resor i Norge och Sverige. Han egde kännedom om alla grenar af den då förhandenvarande litteraturen. I den latinska var han mycket kunnig: till bekantskap med den Grekiska finner man hos honom intet spår. Väl påstår Finus Johannæus det sednare, men utan att uppgifva någon grund. Hade Snorre förstätt Grekiska, så skulle han ej så förvrängt Grekiska ord, som då han af *ἡννοδομος* gör *Padreimr*. Förmodligen hade han många underrättelser om Grekland af hemkomna Väringar, som lärt sig en sorts Grekisk patois **). Snorres brorssöner

*) Jfr Grundtvigs Mythologi, 2 uppl. sid. 187. I Vitt. Akad. Handl. XI. 273 läses: "Enligt Schöning är ett document af år 1224 den äldsta skrifna handling, Island kan uppvisa, och enligt Sturleson, som sjelf lefde på 1200-talet, är Are Frode den förste, som på denna ö betjenat sig af skrift. (Märk, att han också då begagnade Latinska språket). Men Are Frode, så väl som hans samtiding Sæmund, lefde endast i århundradet näst före Sturleson. Det är dessa båda män, som vi ha att tacka för de enda källor vi ega i den Nordiska mythologien, Eddorna, hvilka således sjelfva icke annat äro än ganska färska minnesvårdar från Munklitens senare tidchvarf." Några nyare, såsom den lärde Bergmann (i Poemes Islandaises) anse den poetiska Eddan yngre än den prossiska och förneka Sæmund all åtgärd vid densamma. Om Ares Schedæ skrifver Biskop Nordin i sina anteckningar: "Ares Schedæ kunna aldrig vinna mitt förtroende. De hafva visst icke den ålder, som föregifves. Skalholtz-editionen af 1688, den äldsta som finnes, är gjord efter ett exemplar, som visst är skrifvet efter Reformationen, och kanske 100 år derefter, ty både stilen och språket höra till den tidpunkten." Cfr Formalinn ad Hist. Sturlonidis."

**) Både Jornandes och Paulus Diaconus hafva sannolikt varit kände af Snorre. Deri instämmer äfven Räs vedersakare P. E. Müller.

voro och båda skaldar och historieskrifvare. Biskop Brand Jonsson († 1264) öfversatte Carl den Stores historia*).

Men vi kunna här icke längre följa R. i hans undersökningar, huru med frihetens undergång på Island småningom den ädlare andan utsläcktes, skolorna förföllo o. s. v. Snart förstodo ej ens Biskoparne Latin: med Tyskarne, synnerligen Plattyskarne och Engelsmännen voro Isländarne mera förtrogne, då de ännu stodo i handelsförbindelser med England och Hansestäderna, synnerligen Bremen**) och Hamburg, hvarifrån köpmän ofta öfvervintrade på Island. Dikt-konsten florerade dock ännu under Sigurd Fostre, Lopt Gutormsen, Jonas Halli m. fl.

Efter denna framställning kommer R. till följande resultat: 1) Norrmännen voro före Christendomens införande ett obildadt folk, likväl icke i lägsta culturtillståndet. 2) Före Christendomen fanns i Norden ingen skrifkonst, som

Båda dessa författare förutskicka geographiska anmärkningar och begynna derpå det folks historia, som de vilja beskrifva, genom berättelser om dess vandringar. Likaså Snorre. Jornandes skriver, att Tanais, som nedfaller från de Riphæiska bergen (den kända världens slut), är gränsen mellan Europa och Asien. Snorre gör likaledes Tanais till en berömd gränslod och låter den komma från berg, som ligga utanför alla bebyggda orter. Deremot synes Snorre ej hafva sjelf läst Procopius. I sådant fall skulle han snart hafva märkt, att sagan om Asarnes invandring snart sagdt i alle öfverensstämmar med Procopii beskrifning öfver Herulernas tåg till Norden, enligt Nilasons sinnrika afhandling i Vitt. Akad. Handl. Redan Johannes Magnus (VIII. 32) är inne på denna väg och skulle sannolikt gjort upptäckten, om han kunnat Snorre.

*) Vid samma tid infördes en mängd utländska sagor till Norden och bearbetades der. Det heter uttryckligen i Isländska företalet till Wilkinasagan: "detta är en af de största sagor, som blifvit författade på Tyska." Det krigståg, sagan låter Attila och Thidrik af Bern företaga mot Sverige, torde numera kunna lämpligaast förklaras så, att det i verkligheten varit ställt mot de sedan till Sverige invandrade Herulerna, med hvilka Theoderik låg i fejd, hvarom berättelsen sedan till Sverige infördes bland de med Herulerna efterhand sammansmältne Svenskarne. För öfrigt voro Norrmännen bekanta med den romantiska poesiens öfriga hjeltar, t. ex. Konung Artus; slutligen uppstodo äfven berättelser om deras egen nations heroer t. ex. Ragnar Lodbrok, men i de främmande mönstrens anda och manér. En stor del af de Tyska romantiska dikterna blef moderniserad och förvandlad till rimmade sånger; och så uppstodo de bekanta Kämpavisorna.

**) Nifungasagan åberopar alltid Tyska sånger och berättelser, och säger på ett ställe, att "män, födda i Bremen eller Münster, berättat oss härom." Isländarne hade sånger således endast i andra hand af Platt-tyskar.

varit använd till bevarande af något historiskt factum. 3) All cultur utgick från Christendomen, som först af Engelmän tillfördes Norrmän och Isländare, hvilka således hade en afgörande inflytelse på den art af cultur, som utbreddes i Norge och på Island *). 4) I de första tiderna bibehöll sig, stödd af den fria författningen — som befordrade utveckling af alla krafter och färdigheter — en visa vetenskaplig anda, som synnerligen sökte föremål i poesien och fosterlandets häfder. 5) Alla lärde hade fått utländsk bildning o. s. v.

R:s åsigt om den Nordiska poesien är hufvudsakligen denna: man bör icke tvifla på att ju icke de äldre Skandinaviska stammarne så väl som Rantschadaler, Grönländare och Finnar hade sin diktkonst; den måste vara enkel och okonstlad; det fanns ingen egen class af sångare, utan enhvar, den genien eller känslan hänförde, uttalade sina förnimmelser, som sällan i minnet besvarades; väl fanns en och annan högre begåfvad, som kunde väcka ett tillfälligt bifall; men något bestämdare kan ej sägas om den äldsta Nordiska poesien. Men i Norge, och synnerligen på Island, uppstod efter den närmare förbindelsen med England en konstfullare diktkonst, som var efterbildad den angelsachsiska, men sednare erhöi en egendomlig modification. Då Angelsachsarne intogo England, blomstrade redan Christendomen bland Britterna. Sedan de förres konung äktat en christen Frankisk prinsessa, skedde omvändelsen med

*) Biskop Nordin hyste samma tanka, såsom synes af följande hans egenhändiga anteckning uti hans handskrifter in folio: "Skalder vill föga annat säga än *Eruditi*: så att detta ord ej utmärker egentligen personer med poetisk gäva, som vi i allmänhet tro. (I England fingo dessa sin kunskap och derifrån har både vårt språk och våra seder blifvit formerade. Se Grönl. Torfæi p. 182). Således voro Skalderne ej såsom poeter i Hofven, utan rent af såsom Ministrar; men deras erudition satte dem framsföre andra i stånd att dikta visor och på detta sätt tillvinna sig aktning. Man kan och finna huru bärmed tillgått. Islands första inbyggare lemnade Norge missnöjde. Således var det ej roligt att ställa sin handel och varubyte på detta rike, utan heldre på England, der konster, lux, penningar, studier m. m. florerade mera och hvarst Isländska varor nödvändigt skulle vinna bättre afsättning, emedan Norge sjelf hade nästan samma varor som Island etc. Genom dessa resor och isynnerhet qvarstadnande någon tid i England förvärfvade sig Isländarne en hop kunskaper, artighet och slughet, som ådrog dem aktning, när de sedan kommo till Norge, Sverige etc. och detta föranlät dem att göra skaldskapet till en näring. Troligen hade dessa skalder äfven något att göra med konungabarnens uppfostran."

raska steg. Gregorii den stores missionärer förforo med samma moderation och öfverseende, som sedan iaktogs i de Nordiska rikena: de tillstodde de nyomvände en fortfarande utöfning af många gamla vanor. Folket höjde sig snart ur råheten. Författningen ordnades, skriftliga lagar, nya beqvämligheter infördes och en viss vetenskaplig bildning blef nödvändig. Äfven i England blef Christendomen all högre kulturs moder. Skolor anlades och Medeltidens förnämsta verk öfversattes på modersmålet, t. ex. under Alfred. Det är falskt, att Britterna utrotades. De sammansmälte med Sachsarne (Turner I. 246). Efter de sednares omvändelse blef beröringen närmare. De förnämsta Lärde vid Angelsachsiska hofvet voro ofta Wälske. Många inre författningar öfvergingo från Britterna; t. ex. Jarlarne (Eorls) utgjorde äfven hos dem adelns tredje class. Deras skaldekonst var temligen utbildad. Grundregeln i dess teknik är en mer eller mindre konstrik allitteration; sednare upptogs äfven rimmet. Det finnes långa sånger med blott ett rimslut. Konungarne hade ett lefvande intresse för poesi och musik, voro vid bardernas sammankomster närvarande och sanctionerade poesiens och tonkonstens lagar. Den inhemska sången gick dock under med landets eröfning i trettonde seklet. Det finnes tydliga bevis att t. ex. Alfred upptagit mycket ur Britternes förhållanden och det är ganska sannolikt, att deras diktkonst var förebild för hans egen. Med den Angelsachsiska åter har den Isländska en så utomordentlig öfversenskommelse, att man nödvändigt måste antaga en vaxelverkan dem emellan. Men liksom Tysklands Meister-singer uppfannade egna versbyggnader, så gjorde ock sedan Isländarne.

Men ännu mera karakteristiskt är den Nordiska dikt-konstens språk, hvilket vida mera afviker från det vanliga, än något annat folks poesi: äfven här är såsom första impulsen härmaningen af den Angelsachsiska omisskännbar. Det behöfves endast en flygtig blick för att öfvertygas, att ett så underbart sammansatt språk omöjligt kunde förstås af folket; ingenstädes förefinnes ett sådant fenomen; de gamla Tyska skalderna sjöngo i toner, som voro deras åhörare förtrogna, inblandande sällan främmande ord, utom sådana som amalgamerats med språket. Isländarne deremot hafva i sin poesi upptagit en otalig mängd ord, som äro helt främmande för det vanliga språket; det är ej blott poetiska uttryck, som kunde synas för mycket upphöjda öfver dagliga talet, utan främmande ord, som äro lätta omedelbart från andra, mest från Angelsachserne. Deribland finnas ganska många

förträffliga bilder, som framgått ur den djupaste åskådning af naturen; men att äfven här Angelsachsarnes mönster i verket, är tydligt, helst många af dessa omskrifningar hos begge folken äro alldeles desamma. (En mängd exempel anföras). Den Isländska poesien har liksom lösslutit sig från språket: alldeles mot deras natur kastas orden så om hvarandra, att man blott med möda kan sammanleta dem o. s. v. Omöjligt kunde dessa konststycken göra ett ögonblickligt intryck, ty knappast den mest öfvade kunde fatta sammanhanget *). Det var nödvändigt att utarbeta anvisningar, prosodier, rimregister; och att, der sådana hjälpmedel anlitas, all folkpoesi upphör, är sjelfklart. Gamla skåder få sig ofta alldeles utan grund tillagda flera sånger. De poetiska infästningarna tillhöra ofta sagans författare, ehuru ådre citeras; så t. ex. i Egils Saga, hvars handling infaller i tionde seklet, men hvilken uppenbart är skriven sednare: bland annat anføres en sång, som Egil redan som tre års barn skulle producerat (Egils Saga 150). I tider, för hvilka all kritik var främmande, då sjelfva medlen dertill saknades, var intet lättare, än att utgifva ett nytt stycke för gammalt. Välska kyrkans munkar författade, för att ingifva tro på sin lära, religiösa sånger och tillskrefvo dem den gamla barden Taliesin (Edw. Jones relics 39). Så gifves det på Island en prophetia om ändring i religionen och andra tillkommande ting, Kruckssþá, som J. Kruck skulle i femtonde seklet hafva erhållit af Elfvorna, men hvilken först 1660 blifvit författad. (Finnus Joh. II. 370). Underbart är det i sanning, att dikter från Harald Hårfagers tid skulle hafva, till en del utan detta understöd af skrift, behållit sig 400 år, men efter Snorres tid åter, trots den införda skrifkonsten, gått förlorade. Af alla sånger, som Snorre återopar, är blott en enda för oss bevarad, Geisli, af presten Einar Skulason, ett lofsväde öfver Olof d. helige. Dess författare dog 1160, således 150 år efter den besjunge: här är alltså ett bevis, att skalderna ofta besjunga förgångna tidens minnen.

Den Nordiska mythologien står i ett omedelbart sammanhang med poesien; hvad som under detta namn kommit

*) Medeltidens magi, som äfven på Island vann många beundrare (Saga Asmundar, ed. Peringsköld, sid. 26), satte en hemlig kraft i främmande toner; Odens Korpsång är så dunkel, att de lärdeste Isländare ej kunna tolka den; Erik Hallen studerade den i tio år för gifves. Äfven Angelsachsarne hade trollsånger. Jfr Wanley, cod. Angl. sid. 83.

till oss, är icke de skandinaviskt-germaniska folkens tro, utan de Isländska poeternas hjälpmedel. Denna åsigt måste fasthållas, om vi icke vilja instämma i påståenden, som bär på all kritik och historia. Mythologiens källor äro de Isländska sångerna, synnerligen den poetiska Eddans. Denna innehåller en samling dikter af åtskilliga författare och af det mest olikartade innehåll, hvilka, utan något inbördes förhållande, äro sammanställda efter samlarens tycke och conveniens. Dess ålder kan ej bestämmas; så mycket är endast klart, att den icke härstammar från en tid, och att den är af christna författad och nedskrifven. I de Nordiska folkens religionsbegrepp ha christliga och hedniska elementer tidigt på ett underbart sätt amalgamerats. Hedningarne upptogo många christliga begrepp och föreställningar och inympade dem på sina åsikter; detta fenomen förklaras helt naturligt genom det sätt, hvarpå evangelium infördes i Norden. Århundraden igenom dyrkades Frälsaren och hedniska gudar bredvid hvarandra; christna och hedniska familjer umgingos i Norge och på Island, och olika tro kunde ej slita banden af släktskap och känsla för fosterland och landsmanskap, som under ett strängt klimat alltid äro starkare och mer iverigare; synnerligen kunde primsignade personer hafva full frihet i tro och umgänge. Det synes vid första ögonkastet otroligt, att de andlige kunde låta besjunga de gamla hedniska gudarne; det är tydligt, säger man (P. E. Müller, om Asalärans äkthet), att Medeltidens Christendom och munkväsende, som icke gynnade diktkonsten, och att missionärerne hade annat att göra än att bilda skalder. Men klerikiet förfor med stor skonsambet och sökte ej omstörta något; det hyste ingen betänklighet vid att uppfaga den gamla fraseologien och accommodera sig med den och att utvidga dess innehåll; hvad de ur Bibeln samt Grekiska och Romerska mythologien erforo, sammangjötte till ett helt; på så sätt förespar Eddan till och med Asalärans undergång; stundom är blandningen mera förtäckt, stundom tydligare, t. ex. i Solsången; att denna, som tydligen vittnar om christet ursprung, är yngre än de öfriga Eddasångerna, är alldeles bevisadt; och kunde man påstå den vara hednisk, så skulle den visst gälla såsom ett godt bevis för den gamla Nordiska religionens ursprungliga höghet, renhet och sedliga grundkaraktär. Äfven de mythiska sångerna lemna bevis för sin yngre ålder: lika litet som de andliga gjorde sig något omvete af att uppteckna dem — hvilket ingen nekar —

lika litet hindrades de att förfärdiga dem. Äfven sjelfva språket bevisar, att de uppkommit i en yngre tid, ty ord förekomma, som äro bildade efter latinet, t. ex. töflur af *tabula*, hrímcalcr, en hvit kalk, af *calix*, kyndil af *candel*, o. s. v. Dessa mythiska benämningar och anspelningar användes derföre äfven skickligt till och med i sånger till Guds, Frälsarens och Jungfru Marias ära; t. ex. i Solstången; der "mägtige Fadren, högste Sonen och himlens Helge Ande" förekomma bredvid Oden, Bjugvaur och Listvaur och "jernsaften" (blodet). I en sång till Christus heter det: "Vid Urdarbrunnen, söder om berget, skall han (Christus) sitta; så har den mägtige konungen öfver Roms skror befastat sitt herradöme." (Jfr Kennungar, förklarade af Thorlacius, antiqq. boreales, VII. 183). I början af femtonde århundradet skref Sigurd Fostri en dikt, *Skidarima*, hvori han berättar sig af Thor ha blifvit förd i sömnen till Valhall; han skulle der förmålas med Hilda, Hogners dotter; men då han gjorde ett korstecken, rusade hela gudaförsamlingen uti inbördes handgemäng*). Hvad alltså skedde i femtonde, hvarför kunde det ej ske i elfte, tolfte och trettonde århundradet? Kände man ej denna dikts ålder, så hade den gerna kunnat ingå i Nordiska mythologien lika väl som Thors resa till Jotunheim o. d. För öfrigt framställas de gamle gudarne företrädesvis i en komisk och föraktlig dager; det skändligaste, det lägsta säges om Gudar och Gudinnor, t. ex. i *Ægisdrekka*, i *Harbartsliod*. Så diktar ingen genuin hedning med sann tro på sina gudar; de andlige deremot, under det de öfverlätto sig åt phantasins ingifvelser, bevisa tillika sin afsky för hedendomens skuggsidor. Dessa dikter voro för öfrigt icke ämnade för andakten och fromheten; man finner inga Isländska hymner eller sånger för att förherrliga Gudarne eller anropa deras skydd. De äldste Isländske lärde och theoretici uppgifva sjelfve, att de samlat sånger endast såsom lärdom och exempel för unga skalder, till tidsfördrif och skämt (til skemtandar), till poetiskt stoff, såsom medel att förhöja versens diction. Öfverallt äro christna föreställningar invälda; hela kosmogonien erinrar om den Mosaiska; begreppet om en högste Gud, såsom "Allfader", står i motsägelse med de Nordiska folkens hela öfriga religion, ja äfven med andra mythiska dikter. Omisskännbar är den christna källan

*) Sängen är öfversatt på Latin af Biskop Vidalin i Skalholt. Jfr Finnus Johannæus, II. 395.

i anspelningarna på treenigheten, läran om himmel och helvete, straff och belöning, världens undergång, o. s. v. Det christna är så i ögonen fallande, att till och med Nordiska lärde, som äro intagna af det varmaste nit för sin gamla fosterländska Sagohistoria, sjelfve hänvisa till Bibeln såsom källa *). Nu kan man man förstå hvilken röra skall uppstå, när detta allt i nittonde seklet skall sättas i vetenskapligt system — "die Phantasie der Neuern, die die Nordische Mythologie nach den Principien der Naturphilosophie construi- ren." (Wiborg i Danmark har på 1840-talet förbättrat saken med att uppställa Eddaläran efter Hegelska philosophiens system!).

Det var naturligt, att, sedan Christendomen hade bland Isländarne väckt en vetenskaplig anda, deras lands och deras förfäders historia skulle framför allt hänföra dem; det amickrade deras fosterlandskänsla att sammanknyta den med de folks och hjeltars, hvilkas värf blifvit förherrligade genom så stora skalder och häfdateknare. De företogo sig att uppteckna deras historia och begagnade sig dervid af modersmålet: dels efter deras förste lärares, Angelsachsernes, exempel, hvilka redan sedan längre tid hade nyttjat sitt modersmål vid skriftlig framställning, dels emedan bland sjelfva presterne bekantskapen med Latinska språket icke var särdeles djup; härvid förekommer äfven den omständighet, att de fleste Isländska andlige bestodo antingen af infödingar eller af Engelsmän och Norrmän, ej, såsom i andra länder, af Italienare och Fransmän: man finner också, att öfverallt, der intet främmande eller (Romerskt) bildadt presterskap förefanns, modersmålet tidigt blir begagnadt, t. ex. i Ryssland. Men historiographien led häraf det men, att en mängd utsmyckningar, interpolationer o. s. v. uppstodo. Afskrifvaren var i tilfälle att göra tillsatser och ansåg sig dertill berättigad: man ser det hos Nestor; och äfven de Isländska historieböckerna, t. ex. Snorres, hafva af sednare copister blifvit utvidgade med grundlösa och fabelaktiga tillägg. (Jfr Torfæus, i ett bref till Sperling; Torfæana 145. — Man ansåg sig i tidehvarf, då begreppet om litteratur- och culturbildning ännu ej vaknat, göra efterkommande en tjänst härmed. Man erinre sig huru den lärde Stiernhielm i tryck utgaf Vestgötalagen!). Synnerligen utmärka sig Isländarne för sin lust för genealogier; fullständiga, ända till människosläktets vagga uppstigande, släkt-

*) Finrus Joh., I. 22.

register lägo dem om hjertat: det fanns på Island ingen ansedd man, som ej kunde uppräknä sina anor från Noach eller Adam: denna benägenhet måste de äfven hafva lånat af Angelsachserne; ty i de öfriga Nordiska länderna *) var denna isver icke blott vida mindre allmän, utan flera gamla Isländska slägtregister stämma äfven namn för namn öfverens med Angelsachsiska; Angelsachserne åter hafva från Britterne fått denna lust, hvilken kanhända hos intet folk gått så långt; de hade sina egna classer af Barder, Arwydsweirds eller Herolde, som uppspårade berömda slägters ättledningar och återförde furstar och ädlingar ända till Bel, Æneas, ja själfva Adam. (Edw. Jones relics, 30).

De skäl, R. angifvit för en närmare beröring mellan det gamla Brittanien och det gamla Skandinavien, bestyrkas med flera bevis uti Steffens' ofvananförda Nachlass; och hvad särskildt R:s åsigt om den äldre Skandinaviska culturen vidkommer, vinner den i åtskilligt stöd äfven af den grundlige Lappenberg.

För öfrigt tro vi, att Rühs af Sverige förtjenat annan erkänsla, än den som Hammarsköld uti Iduna tolkar, under hän af de "naturgåfvor, Skaparen i sin vrede tilldelat Hr Fr. Rühs", som "hvarken förstår elementerna af Nordisk skaldekonst eller historia, hvarken Isländska, Svenska eller Tyska"; — "och denne man skrifver Svenska historien! Han, som icke vet, att man i Upsala ännu bevarar en gammal skadad träbild af guden Thor, och att ända intill våra dagar, man i Gamla-Upsala kyrka på väggen sett en teckning af Thor, Oden och Frigga"; — som "sammansatt en torftig paraphras öfver Lagerbrings Sv. Historia", och "hopfickat en ofullständig beskrifning om Finland"; — som "författat tråkiga Unterhaltungen für Freunde altdentscher und altnordischer Geschichte und Litteratur", hvilken bok "redan länge varit nedstörtad i djupet af glömskans Ginungagap"; — "som utgifvit vissa redan vid sin födelse förgätna tolkningar af några nyare Svenska skrifter", o. s. v. Biligtvis må man förundra sig öfver, att de aktade utgifvarne af Iduna kunnat lemna rum för en sådan uppsats; men den byllade den tidens lösen för dagen, — det gällde den tidens Skandinavism.

Men Fredrik Rühs trodde på en annan Rättvisa, än den som beskåres af dagens vind och trycksvärta; han fullföljde lika lugnt och tråget sina forskningar; endast döden

*) Jfr Wieselgrens Smålands Beskrifning I. 83.

satte för dem en gräns. Till en skrift om den "historiska kritiken" hade han gjort uppräning. Hvem upptog Elias fälda mantel?

Skrifter: Versuch einer Geschichte der Religion, Staatsverfassung und Kultur der alten Skandinavier. Göttingen 1801. — Ueber Religion, Mythol. u. Cultus d. Germanen (i Stäudlins Magazin). Ib. s. å. — Ueber die Gesetze der Westgothen. Greifsw. s. å. — Pommersche Denkwürdigkeiten. Ib. 1802. — Ueber die Schicksale der schöne Redekünste in Schweden. Ib. s. å. — Unterhaltungen für Freunde alt-deutscher und altnordischer Geschichte und Litteratur. Berl. 1803. — Geschichte Schwedens. Th. 1—5. Halle 1803—14. — Briefe über Schweden und Schwedens neueste Verhältnisse. Halle 1804. — Gustav III:s Werke, aus dem Französ., im Auszuge mit Anm. I—III. Berlin 1805—8. — I. G. Hebbes Nachrichten von den A-zorischen Inseln. Aus dem Schwedischen. 1806. (I Bibl. der neuen Reisebeschreib.). — Erinnerungen an Gustav Adolph. Halle 1806. — Vermischte prosaische Schriften von C. G. Leopold, im Auszuge. Rostock 1806. — Schweden nach A. F. Büschings Erdbeschreibung aufs neue bearbeitet. Hamb. 1807. — Dem Andenken J. G. P. Müllers. Greifsw. 1808. — Finland und seine Bewohner. Leipz. 1809. — Elegie um Joh. von Müller. Ib. s. å. — Entwurf einer Propädeutik des hist. Studiums. Berlin 1811. — G. V. Valentia und H. Salts Reisen nach Indien u. s. w. Aus dem Engländer. mit Anm. 1811. (I Bibl. d. n. Reisebeschr.) — Die Edda, nebst Einleitung über Nordische Poesie, und Anhang über die historische Litteratur der Isländer. Berlin 1812. — Ein artikel i Hallische Allgem. Litt. Zeit. für 1812, No 58, till försvar för föregående skrift. — Ueber den Ursprung der Isländischen Poesie aus der Angelsächsischen, nebst Bemerkungen über Nordische Dichtkunst. s. l. 1813. — Ueber den Einfluss der Angelsachsen auf die Cultur der Deutschen. (I F. Schlegels Deutsches Museum). Wien 1813. — Die hist. Entwicklung des Einflusses Frankreichs und der Franzosen auf Deutschland. Berl. 1814. — Zeitschrift für die neueste Geschichte (i förening med S. H. Spieker). Ib. 1814, 15. — Das Märchen von den Verschwörungen. Ib. 1815. — Handbuch der Geschichte des Mittelalters. Ib. 1816. — Ueber die Ansprüche der Juden an das deutsche Bürgerrecht. Ib. s. å. — Die Rechte des Christenthums und des deutschen Volks, vertheidigt gegen die Ansprüche der Juden und ihre Verfechter. Ib. s. å. — Ueber das Studium der Preuss. Geschichte. Ib. 1817. — Das Verhältniss Holsteins und Schleswigs zu Deutschland und Dänemark. Ib. s. å. — Ausführliche Erläuterung der zehn ersten Kapitel der Schrift des Tacitus über Deutschland. Ib. 1821.

(Källor (utom de anförda): Biographie Universelle. — Allm. Journalen för 1820. — Kaysers vollständiges Bücher-Lexicon.) — A — Ö —

RUTSTRÖM, ANDERS CARL (tillagg).

Den 26 April 1772 yttrar Rutström i ett genavar å Commminister L. Fryxells d. 15 April s. å. till Högv. Prestståndet iagifne memorial mot R.: "Vore jag villfarande i kran huru skulle jag kunna förtros ett vigtigt embete

i Rikets Högl. Ständers Banque? Må Lector Wallin, som vågat sig att på sin Consistoriistol i Strengnäs begå sådana förseelser, som gjort honom ovärdig att vara Consistorialis, icke uti ett mörkt hvalf emot mig kunnat anställa försåt?"). Då var under öfverläggning upprättelse med befordran åt R. och i Justit.-Deputationen hade alla mot honom fällde domar blifvit upphäfne; Prestståndet hade enhällit förklarat honom lidande och tvenne stånd hade föreslagit att han af Kongl. Maj:t måtte erhålla fullmakt å första ledigblifvande regala pastorat, hvartill han sig anmälte; Prest- och Borgareståndet hade tillstyrkt upprättelse åt honom, fast icke återinsättande i embete; Prestståndet föreslagit honom till uppsyningsman vid Tumba, Bankens pappersbruk, med Bruksinspektors namn och 300 Rdr i lön, för hvilket ändamål en viss Aulevill hade, utan all förseelse, blifvit entledigad från samma befattning. Dr. R. var då medinteressent i Gustafsbergs kopparverk i Jemtland.

Under det R. var Kyrkoherde i Hedv. Eleonoras församling, voro enligt ett bref i Dagl. Allehanda af den 26 Juli 1770, bänk- och gångar alldeles fulle af menniskor, då byggdes nytt pastorsboställe för 60,000 dlr k:mt och det uttryckligen till följe af "Församlingens välvilja mot Dr. R."; ett orgelverk anskaffades för 15,000, ett fattighus för 36,000 dlr s. m., en skola anlades på Djurgården med 1200 dlr's lön åt läraren; en kyrkoinrättning uppstod på samma ställe, utan församlingens bekostnad, genom privatas (bland R:s vänner) sammanskott; R. vann åt församlingen att behålla en fördel, räknad till 200,000 dlr, som varit föremål för process, lemnande likväl 60,000 dlr kyrkomedel i Banken. Collecterna voro alltid i R:s tid ovanligt ymniga.

(Källor: Kyrkoherden m. m. Dr. And. C. Rutströms Predikningar och Andelige Skrifter, för hvilka han blifvit anklagad, afsatt och landsförvist. Åttn 1767. 4:o passim; särskild sid. 296: Dr. Rutströms andragne Skäl och Bevis etc. ingifne i K. Svea Hofrätt d. 5 Juli 1765. — Dr. Rutströms Religions-process etc. — Fästisten, 2:a Årg. N:o 1 sid. 8. — Det s. k. Årstrycksqv. på Lunds Bibl.)

P. G. A.

RUUTH, ERIK (tillägg).

Det var E. R., som den 15 Maj 1809 på Riddarhuset gjorde första motionen om en ny national-representation. Han

*) Enligt en R:s "Declaration", tryckt år 1772 och daterad den 9 Maj s. å. var denne Wallin en af Luranterna i ett mörkt hvalf under R:s morgonpredikningar kl. 7 och hade hopsamlat bland R:s fiender en summa af 6,000 Rdr såsom processkostnader mot R. Då löfde R:s både moder, hustru och barn.

yttrade: "Sedan numera det Utskott är valdt, åt hvilket Rikens Ständer lemnat det ärofullaste förtroende ett folk åt någon af sina medlemmar kan gifva: det att bereda de grundlagar, på hvilka dess sällhet i sekler skall hvila, föreskrifver mig min önskan för fosterlandets väl, att underställa ... det sätt, hvarmed jag betraktar detta föremål i hela sin omfattning. — — Ej mindre viktigt synes mig Svenska folkets representations-sätt; huruvida det nu är sådant, som alla medborgare ega rätt att fordra, och om organisationen af Rikets Ständer nu och i framtiden är den lämpligaste.

Stora classer af medlemmar i samhället finnas, som ega ingen del i Lagstiftningen, som vid Ständers möten hafva ingen röst till beslut, dem de skola lyda, eller utväg att se de medels användande, till hvilka de så hufvudsakligen bidragit. ... Brukshandteringen, som åstadkommer Sveriges betydligare export, saknar vid riksdagarna en röst, som talar till dess gagn och delar der ett lika uteslutande med besutne män af alla stånd och betydligare näringsidkare å landet, som ej kunna räknas till något af våra fyra. Fordrade ej alla dessa ämnen att ingå i skapandet af en ny fundamental-statsförfattning och dessa särskilda rättigheter att med billig jemnlighet stadgas i det helas ordning."

Han synes ha' fört det fröet hit från Gefle 1792.

RÖNNOU*), MAGNUS (DUBLAR).

Född i Åhus nära Christianstad omkr. 1665. Fadren, *Casten Rönnöw*, var Kyrkoherde i Åhus. I hans hus vistades Kon. Carl XI under sin svåra sjukdom, under det kriget påstod.

Studerade först i Lund och sedan i Upsala, der han på Konungens befallning genast fick stipendium. Reste 1684 till Tyskland, och råkade i Hamburg Esdras Edzardus, som tillika med sina fyra söner, med hvilka R. mycket umgicks, ifrigt uppmanade honom till studium af Österländska språken. I Wittenberg läste han, under Dassot, Rabbinernas Commentarier samt Talmud. Under tiden blef han utnämnd till Notarie vid "Kongl. Slotts-Consistorium." Han blef dock ej prest, såsom fadren äskade, utan ville fortsätta de Österländska studierna äfvensom Humaniora och Latinsk verskonst,

*) Så skref han sjelf sitt namn.

hvilka sednare mest lifvade honom före bekantskapen med Edzardus.

Likväl reste han hem 1687 och besökte litigt Kongl. Bibliotheket, som före branden var rikt försedt, äfven i Orientalspråken. Men 1689 reste han åter ut och styrde kosan till Amsterdam, hvarpå han halftannat är uppehåll sig i Utnecht och Leiden, fortsättande med ifver sina Rabbiska studier. Här ämnade han göra sig värdig att framdeles blifva Professor, hvantill Gronovius och Triglandus uppmanat honom.

Emellertid skrefvo hans vänner från Stockholm, synnerligen Bibliothekarien Stjernberg, att han hemma tills vidare kunde få åtnjuta pension eller ock biträda vid det nya Bibelverket, i följd hvaraf R. 1691 begaf sig hem. Här rönt han deremot så mycken motgång, att man slutligen tillstyrkte honom att genom enskild undervisaing förtjena sitt uppehälle. Nedstämd öfver denna missräkning, sedan han sett flera utsigter förmörkade, såsom till biträde vid Svenska och Estländska Bibelöfversättningarne samt till Skytteanska Professionen efter Obrecht, och då han visste sig såsom Orientalist vara känd i England samt att en Biskop der i ett bref yttrat sig om honom, skref han till denne 1693 och erbjöd sig att i England mot årligt underhåll utarbete en öfversättning öfver hela Talmud. Biskopen skref ett smickrande svar, men vågade ej under kriget gifva honom förhoppning om framgång. Bengt Oxenstierna, Polus, Liljerot och Samuel Åkerhjelm underhöllo emellertid hans sjunkande mod och förespeglade honom tjänst i Cancelliet vid Carl XH:s hemkomst. Slutligen blef han efter Brask Translatör Regni. Han grep nu åter lyran och öfversatte tillika vid samma tid Serivers Zufällige Andachten, hvartill manuskriptet sedan förkom.

År 1700 besökte han åter Holland och vistades mest i Utrecht, der han, under fredsunderhandlingarne, blef för sina verser bekant bland Diplomaterne och vana Engelska Plenipotentiairen, sedan Biskopen i Bristol, Robinsons, äfvensom Grefve Wellings synnerliga gunst. Man jemförde honom med Sainteul och Buchanan.

I likhet med flera poeter hade R. en hög tanka om sin förmåga och såges äfven, synnerligen mot slutet, hafva varit mindre ordentlig i lesnad och klädedrägt. Åtskilliga af sina verser skall han hafva skrivit inter pocula. En gång kom han upp i Cancelliet med blott en manchette. Palm-

sköld, eljest hans vän, sade förebrående, att en Kongl. Sekreterare (R. satt vid protokollet) borde åtminstone kläda sig som folk. R. svarade: Jag tackar Gud, att jag sjelf är hel. Ni vet, att alla äro liksom utgjorda efter mina verser; de ransaka mina gömmor och slita sönder mina kläder, hvar de råka mig.

År 1710 blef han på ett eget sätt bekant för några verser, som han en tid förut skrivit öfver Carl XII, hvilken han, under dennes vistande i Polen, hade kallat *Magnæ Scandinaviæ Imperatorem*. Emellertid intogs detta uttryck, bland krigsorsakerna, i Danska manifestet. På Svenska sidan svarades derpå bland annat, att R. borde sjelf med några tjenliga jämbor förklara sig deröfver.

År 1714 blef han, genom Wellings befordran, Protokolls-Sekreterare vid Inrikes Ärenderna, på den nya Cancellistaten, som då vid Konungens hemkomst inrättades. Tjensten var föga enlig med R:s lynne, och, ehuru han från Cancelli-Collegium erhöll flera påminnelser att infinna sig, dröjde han dock likväl i landsorterna. Likväl blef han af Konungen, vid dess ankomst till Lund, der äfven R. infann sig, ganska nådigt upptagen, helst han alltjemt besjungit hjeltens dater. Han erhöll adligt diplom, hvarefter han kallade sig *Dublar*, ett namn, som i hans släkt, den han räknade från Skottland, skall hafva varit brukadt. Några togo sig deraf anledning att kalla honom "Måns Dubblare."

Ju äldre R. blef, desto mera tilltogo hans vurmerier, så att slutligen många trodde honom ej ega alla skrufvar i godt skick. I Lund började han att samla allehanda stenar, dem han kallade petrifikater, samt att afrita runstenar m. m.

Som man nu emellertid ansåg honom hafva lust för antiquiteterna, sedan han äfven besjungit ett gammalt jernsvärd, så blef han 1719 Assessor i Antiqu.-Archivet efter Brenner. Men R. var föga nöjd med denna utnämning, utan begärde genast afsked och reste straxt derpå till England i hopp att finna stora gynnare. Detta hopp slog dock helt och hållet felt, ehuru han flitigt uppvaktade med verser. Slutligen skaffade en Med. Doctor Mortimer honom plats på ett hospital, der han dog 1735. Biskop Celsius skref öfver honom ett så lydande epitaphium:

Hic situs est Lyrica quondam divinus in arto
Rönnovius; Gethici Pindarus ille soli.

Qui Caroli canas coluit sonuitque triumphos,
Aut hac aut nulla facta canenda chely.
Edidit hunc Arctos, cineres tegit Anglica tellus:
Sic patriæ Rönnov gignit utrique decus.

Skrift: Codex Talmudicus de æstimationibus s. Taxis legalibus hominum aliarumque verum, voto æstimationis ad reparationem templi consecratis ac qua Mischnam et Gemaram una cum commentario Raschi, nec non observationibus etc. speciminis loco verti illustrarique coeptus a M. R. Traj. ad Rh. 1690.

(Källa: Gahns Samlingar, handskrift på Upsala Bibl.)

— A — 0 —

Rättelser och Tillägg.

FÖRSTA BANDET.

Sid. 109 r. 4 nerifr. *Theol. Licent.* läs *Theol. Cand.*

ANDRA BANDET.

- 119 r. 8 *Thorsåker* läs *Thorsås.*
- 359 r. 18 omkr. 1770 läs 1764.
- 361 r. 8 *tog* läs *togo.*
- 365 Boheman dog d. 13 Mars 1831, efterlemnande enkan A. Fischer med 8 barn.
- 535 r. 18. Bondes märkvärdigaste skrift: Sverige under Frédrick I och Ulrika Eleonora förgäten. Obs. stycken deraf trycktes först i Histor. Märkvärdigheter af S. Loenbom 4:e D. 1768, N:o 10 s. 69 följ. Sedan ett utdrag kalladt: Histor. upplysn. om tillståndet i Sverige under K. Fredrik I:s regering. Sthm 1779, på 180 sid. Sedan den bekanta upplagan i Sthm 1821, flyktigt nämnd i tillägget till 3:dje Bandet. Om denna editions förhållande till originalet se De la Gard. Arch. XV D. 172.

TREDJE BANDET.

- 200 sista raden — *E* läs — *N.*
- 277 r. 6 nerifr. Anm. Hvad Wieselgren anför ut *Columbi Discurs* om Döden och Lifvet, är ordagrant afskrifvet.
- 300 r. 4 i den liggande texten af *S. Cronanders* biographi står *Carl IX:s* läs *Carl X:s.*
- 302 r. 10 tillägg: d. 10 April. Noten: Han fick Nordstjerne-Orden d. 14 Juni 1800.
- 305, efter r. 6 tillägg: — *N.*

FJERDE BANDET.

- 110 r. 11 *J. De la Gardies* biogr. mästare läs namnkunnigare mästare.
 - 114 r. 8 nerifr. nu *varande* läs *då varande.*
 - 115 r. 28 1825 läs 1820; *Hedersledamot* läs *Ledamot.*
 - — r. 30 s. d. läs 1823.
- Anm. vid r. 33 att verket afstannade med 20 Delar och ett Bi-hang. Tryckningskostnaden uppgick till mer än 4000 Rdr B:co. Försäljningen har inbringat vid 1844 års slut 300 Rdr, som tillhöra Gustaf De la Gardieska folkskolan i Westerstad.
- 117 r. 6 1813 läs 1812. Se ock rättelserna efter 3:te Bd. i h. Tillägg till skrifter: Tal då Gen.-Majoren H. G. af Melins vapen krossades 1839.
- J. De la Gardie dog den 26 April 1842.

FEMTE BANDET.

- 7 r. 4 nerifr. *Collegier* läs *Colleger.*
- 336 r. 10 nerifr. 1645 läs 1644.
- 339 sista r. i texten *Bengt* läs *Johan.*

SJETTE BANDET.

Sid. 135 r. 21 nerifr. af 7 döttrarne af de Presten läs af de 7 döttrarna af Presten.

- 159 r. 18 om befördran läs till befördran.
- 208 i noten r. 11 nerifr. hvilket läs hvilken.
- 217 r. 9 Gris läs Girs.
- 273 r. 16 i B. Humeri biogr. tillägg: stiftade också ett stipendium (nu 800 Rdr B:co), hvars ränta tillfaller en prest-enka inom släkten. Se Stipendieförfattn. i Lund s. 55—61.
- — r. 3 nerifr. hvilka läs hvilket.
- 274 r. 24 läs dormitare.
- 363 r. 8 i S. Isogæi biogr. framtidens läs samtiden.
- 364 r. 10 sin tid läs hans tid.
- 368 r. 19 life läs lif.
- — r. 9 nerifr. förstörelsen läs förstörelsen.
- 379 r. 5, 4, 3 i P. Jonæ biogr. utgår från: var medlem till vår församling.
- 379 r. 1 i J. Hambræi biogr. men han läs men man.
- 382 r. 3 (:) utgår före Messenii.
- 383 r. 8 Legaten läs Legater.
- — r. 18 hade saknat läs hade ej saknat.
- — r. 9 nerifr. i texten Monocci läs Diocci.
- 384 r. 15 nqrifr. kraft läs haft.
- — r. 10 nerifr. Legations-sekret. läs Legations-predikanten.
- 386 r. 9 gifte läs giften.
- 387 r. 22 bättre läs de bättre.

SJUNDE BANDET.

- 141 r. 8 nerifr. tillhörige hans vän Kraus läs tillhörige en vän af Kraus.
- 182 r. 20 naturen läs nåden. Se vidare rättelserna i slutet af Sjunde Bandet.
- 182 r. 4 nerifr. i Tr. Kähres biogr. Anm. Stipend. Kähreanus är ej stiftadt af Assess. Tzuls Kähre, född 1600 i Colmar, utan af Gudmund Kähre, som lär skrifvit sig Kohre, Sekret., född i Hemmesjö socken, Risinge Kärnagård 1634. Se Ny Smålands Beskrifn. II. 689.
- 241 r. 8 nerifr. armarne läs armén.
- 242 r. 18 dessa läs dess.
- 264 r. 2 nerifr. hjertligt läs hjertlighet.
- 268 r. 29 Då var läs Det var.
- 266 r. 21 inledning till läs inledning af.
- 277 r. 9 Anm. Jo, ännu 1771 valde Commministrarne i Wexiö stift Riksdagsman; men sedan C. Kempf, befördrad från Tutyrd sacellani till stiftets största pastorat Alsheda, alldeles tystnade att försäkra deras intresse, hafva de ej sändt något ombud.
- 278 r. 7 nerifr. i noten loger läs loges.
- — r. 5 nerifr. mer läs men.
- 304 r. 8 bandt ej sina läs bandt ej, om icke någon gång, sina.
- 308 r. 13 ville påskina läs ville låta påskina.
- 308 r. 7 nerifr. statens questiones läs status questionis.
- 309 r. 2 nerifr. i texten Sala, hoppades läs Sala och hoppades.
- 313 r. 6 nerifr. i texten förklaring läs förklarg.

- Sid. 328 r. 11 *önskade* läs *önskande*.
 — — r. 27 *tadladt* läs *taladt*.
 — 328 r. 15 nerifr. i texten *framtid* läs *samtid*.
 — 338 r. 3. en v. L. läs *Env. L.*
 — — r. 8 *ansåg ej* läs *ansåg sig ej*.
 — — r. 9 nerifr. i texten. Tillägg: En annan dotter Hedvig blef
 g. m. Lieut. Erik Rappe. Se XII Bd. i h. s. 54.

ÅTTONDE BANDET.

- 48 r. 8. nerifr. *Decius* läs *Decus*.
 — 46 r. 14 nerifr. i texten *M. Schröderheim* läs *H. Schr—m*.
 — 48 r. 18 *anstå* läs *anslå*.
 — 69 r. 11 *för hans* läs *på hans*.
 — — r. 2 nerifr. *han* läs *man*.
 — 73 r. 7 *Tysk*, — *så hade* läs *Tysk*, — *blifvit något vida annat*
än han blef; så hade.
 — 78 r. 7 nerifr. *studium* läs *stadium*.
 — 79 r. 12 nerifr. *det hörde* läs *det tillhörde*.
 — — r. 1 nerifr. i noten läs *exempel*.
 — 81 r. 3 **) *bör vara **).
 — 93 r. 19 *hvilka* läs *vilken*.
 — — r. 21 *veter* läs *vester*.
 — 94 r. 3 nerifr. i noterna; *Restorer* läs *Lectorer*.
 — 187 r. 22 *gifva* läs *gifver*.
 — 168 r. 7 *byggd* läs *böjd*.
 — 169 r. 7 nerifr. *stupad* läs *ka stupat*.
 — 223 r. 2 nerifr. *den en* läs *en*.
 — 244 r. 10 nerifr. *auguramus* läs *auguramur*.
 — 247 r. 18 nerifr. *om* läs *en*.
 — 249 r. 17 *detta* läs *denna*.
 — 283 r. 7 *vita* läs *vita*.
 — 284 r. 6 *behålla* läs *behållas*.
 — — r. 9 nerifr. i noten *hörde* läs *hadr*.
 — — r. 8 d:o d:o *sin tillägg: "orationem*.
 — 288 r. 16 läs *hjerter-tackar den äldre*.
 — 267 r. 8 nerifr. *sanningen, som sin jorderikes läs sanningen",*
som på jorderikes.
 — 268 i källorna näst sista raden: *Ferm.* läs *Värn*.
 — 279 r. 7 o. 19 *Lannærius* läs *Lannerus*.
 — 281 r. 9 o. 14 *Humærius* läs *Humerus*.
 — 288 r. 14 *Morei* läs *Möræus*.
 — 327 nedersta raden: *Gyllengrip* läs *Gyllenskepp*.
 — 330 r. 11 nerifr. i texten: *hembyggande* läs *sambyggande*.
 — 338 r. 3 nerifr. i texten står *), *bör vara ††*).
 — 367 näst sista raden i texten: *lagar* läs *dagar*.

NIONDE BANDET.

- 6 r. 4 nerifr. i noten: *Sköfde* läs *Söfde*.
 — 11 r. 9 *blifva* läs *blifver*.
 — 12 r. 14 nerifr. läs: *erinnrar om Orpheus*.
 — 31 r. 1. Uppgiften att G. Marci varit Capitaine synes från bör-
 jan uppkommit genom ett missförstånd. Derom förekommer
 intet i personalierne.
 — 32 r. 15 *Annerstad* läs *Angelstad*. Om *Kroksläkten*, se Ny
 Smålands Beskrifn. II Del, vid Hallaryd i Sunnerbo.

- Sid. 33 r. 2 nerifr. läs: *Angermanni i R.*
 — 76 r. 8 nerifr. dt läs *af.*
 — 173 r. 12 nerifr. läs: *improvisatore.*
 — 177 r. 6 nerifr. i noten: *Dr. läs Dav.*
 — 194 r. 18 läs: *eccles.*
 — 204 r. 8 nerifr. *Hörby några läs Hörby, der några.*
 — — r. 6 nerifr. *bett läs bedt.*
 — 208 r. 7 *Sinberup läs Sniberup.*
 — — r. 20 *allsköns utgår.*
 — — r. 26 *den nys läs den nu nys.*
 — 212 r. 4 nerifr. *Öns- läs Ous.*
 — 213 r. 10 *de läs barnen.*
 — 214 r. 19 *händelsen läs händelser.*
 — 241 r. 22 *förutgick läs föregick.*
 — 281 r. 20 nerifr. *kunskapen läs kunskaper.*
 — 282 r. 18 nerifr. *fortuna läs fortune.*
 — 283 r. 8 *föreställning läs framställning.*
 — 285 r. 17 *bräker läs "bräken."*
 — 287 r. 6 *verlden läs landet.*
 — 288 r. 14 *han läs bonden.*
 — — r. 10 nerifr. *inföll läs infaller.*
 — 289 r. 3 nerifr. *Gustaf ännu, läs Gustaf, ännu.*
 — 260 etc. se Rättelser i slutet af Tionde Bandet.
 — 263 r. 11 *ökat läs ökade.*
 — 266 r. 24 *den läs af den.*
 — 272 r. 3 *Norbergiska läs Nordbergiska.*
 — 312 r. 19 *redlig läs retlig.*
 — 313 r. 2 *än som den läs än den, som.*
 — 318 r. 18 nerifr. *förklarar läs förklarat.*
 — 320 och 324 se Rättelserna efter Tionde Bandet.
 — 382 r. 11 *ämnad läs ämne.* Se ock Rättelserna vid Tionde Bandet liksom för selen sid. 378 följ.

TIONDE BANDET.

- 102 r. 19 *mest läs m:st.*
 — 110 r. 8 nerifr. Tillägg: *Död d. 8 Juni 1844.*
 — 200 r. 4 nerifr. *General utgår.*
 — 211 not. *). Tillägg: *And. Olai var från Örebro. Fick Bisk. Botvids präbende i Strengnäs 1842. Fick sedan biskopsdelen af tionden från några kyrkor för att fortsätta sina juridiska studier i främmande land. Thysellii Handl. till Gustaf Is Hist. sid. 179, 267.*
 — 232 r. 2 *prest 1730, tillägg: Kyrkoherde i Markaryd 1733.*
 — 251 r. 18 *ärfve läs ärfde.*
 — 284 r. 11 *denna läs den andra.*
 — — r. 19 *Stiern läs Stirn.*
 — 328 r. 8 *Den läs Kyrkan.*
 — — r. 20 *bemärkte läs bemärkes.*
 — — r. 29 *ingen tillägg: af sitt eller sin mans namn.*
 — 357 r. 7 i texten nerifr. läs: *f. d. Docenten.*
 — 340 r. 16 *förut läs först.*
 — 344 sista raden nämt läs nämna.
 — 347 r. 2 i not. *Tofterup läs Tofteryd.*
 — 382 r. 15 *kommer läs kommo.*
 — 384 r. nerifr. i texten *prest läs prost.*

- Sid. 386 r. 7 nerifr. i texten *stöda* läs *städa*.
 — 388 r. 4 d:o läs *propagandan*.
 — 389 r. 3 *sig* utgår.

ELFTE BANDET.

- 36 r. 17 *skall* läs *skulle*.
 — 58 noten läs: *Nullis . . . cessit*.
 — 59 d:o läs: *limitatam, de*.
 — 61 r. 3 *öfriga* läs *ifriga*.
 — — r. 14 *Hunneraps* läs *Hunnerups*.
 — 67 r. 5 nerifr. i texten. Tillägg: Tessins omdöme ses i Tessin och Tessiniana s. 194.
 — 68 Skrifter. Tillägg: en Journal, anförd af Tessin.
 — 106 sista raden i noten: läs *a Spiritu*.
 — 107 r. 9 *æquus* läs *agnus*.
 — — r. 9 nerifr. samt läs *ensamt*.
 — 111 r. 5 *synas* läs *säges*.
 — 165 r. 1 läs: *upplysningar*.
 — 207 r. 24 *begreps* läs *begrep*.
 — — r. 8 *iklätt* läs *iklädt*.
 — 218 r. 3 nerifr. läs: *Magnus*.
 — 219 r. 13 *arbitu* läs *arbitet*.
 — 223 r. 6 *Deras son var 1. Henrik* läs *Deras förste son var Henrik*.
 — 227 r. 17 *diktiones* läs *dieteringar*.
 — — r. 26 *Carolus Piper* läs *Carolus C. Piper*.
 — 231 r. 2 o. 6 *Rudbeck* läs *Rudebeck*.
 — 233 r. 12 till Kr. läs *vid Kr*.
 — 239 r. 13 nerifr. 1703—15 läs 1713—15.
 — 240 r. 2 nerifr. *upptrände* läs *uppräande*.
 — — 1 d:o *anfölla* läs *anföll*.
 — 242 r. 8 *uppstår den* tillägg: *kögre*.
 — 245 r. 14 o. 15 *gemål* läs *son*.
 — 247 r. 21 läs *prædium*. r. 22 *Vidua* läs *Viduæ*.
 — 251 r. 18 *stupat* läs *fångat*.
 — 257 r. 14 nerifr. läs *mot hvarandra, i fältet*.
 — 259 r. 23 *väl* utgår.
 — 260 sista raden: *voluturæ* läs *volaturæ*.
 — 261 r. 7 nerifr. i not. *skalladt* läs *kalladt*; r. 8 *samme slægter* läs *Sommesläkten*.
 — — r. 3 nerifr. i noterna: *Angelius* läs *Angelus*.
 — 263 r. 17 XL—VIII läs XLVII.
 — — r. 3 nerifr. *upprepade i Haldis Plata*, läs *upprepande: "Kaldis Plata."*
 — 264 r. 19 o. sid. 263 r. 17 *Braheana* läs *Brahea*.
 — — r. 26 *de 17:de* läs *de i 17:de*.
 — 265 r. 6 nerifr. 1380 läs 1480.
 — 285 r. 12 *trakter* läs *traktater*.
 — 287 r. 13 *prolegerad* läs *protegerad*.
 Anm. Plommenfelt dog i Amerika. Se Crusenstolpes 1720—72—1809 sid. 187.
 — 289 r. 8 nerifr. *bärarinna* läs *lärarinna*.
 — 308 r. 13 nerifr. *de* läs *den*.
 — — r. 8 d:o *hvilka* läs *vilket*.
 — 309 r. 2 nerifr. i texten: *föddes W.* läs *f. i W*.
 — 312 r. 4 läs: *fordrade*.

Sid. 317 r. 12 *gedige* läs *gedinge*.

— 333 r. 13 *med vota* läs *meo voto*. Öfverst står *Poppus Gabr.* läs *Poppelman Joh.*

— 332 r. 7 tillägg i slutet: varit.

— 366 r. 18 *äg* läs *sig*.

— 387 r. 13 nerifr. *Valpinus* läs *Valpinus*.

— 309 r. 18 *P. icke* läs *Puke*.

Före följande stycke sättes: "Enligt.

TOLFTE BÅNDET.

— 8 r. 15 nerifr. *olika* ätt läs *olika sätt*.

— 16 r. 3 nerifr. 1658 läs 1568.

— 20 r. 2 Anm. Erkännes att med det anförda caricatur-stilen upphör och att slutet är vackert: ett efterdöme till den rätta äran att blifva förnäm utan rang och odödlig utan buller.

— 24 in medio: *existerade* läs *exiterade*.

— 31 Till källor för M. Ramels biogr. tillägg: Gustaf III:s Skrif-ter IV Bandet.

— 32 r. 14 *sågs ej* läs *sågs af* *ansigtet ej*.

— 33 r. 2 *förverkat* läs *förnekad*.

— 38 r. 14 nerifr. *Ille* läs *Illo*.

— 76 r. 12 *jag ej* läs *jag kan ej*.

— 82 r. 18 *ödmjukhet* läs *ödmjukt*.

— 84 r. 21 står 1735 läs i *Skara* 1735.

— 86 r. 11 nerifr. läs *Lincopensis*.

— 88 r. 11 läs *föreslogs*.

— — r. 16 *skref* läs *skrefvo*.

— — r. 20 läs *blödhjertad* var.

— 94 r. 2 Majoriteter läs *Majorater*.

— 123 r. 3 nerifr. i texten: 1762 läs 1752.

sista raden: *supracoelestibus*.

— 127 sista r. i texten: *B-ersfutz* — *Mscpt* läs *B-creutz*, *mscpt*.

— 130 r. 2 *Mearlinus* läs *Meulinus*.

— — r. 9 *Alsheda* läs *Alsheda*.

— 131 r. 2 *föregående* läs *föregående*s son *Dr. Joh. Dav. Rogberg* i *Alsheda*.

— 139 r. står 10:de läs 40:de.

— 140 r. 12 *bestämde* läs *nedstämde*.

— — r. 17 *Norvegi* läs *Norvegus*.

— — r. 20 *H. IV. 1. IV.* läs *H. IV. 1. pl. IV.*

— 142 r. 2 *Pedersson* läs *Pederssons*.

— — r. 11 *perifr.* i noten: *nole* läs *usle*.

— 143 r. 11 att kunna läs att ej kunna.

— 148 r. 22, r. 31, r. 37 står *Norske* läs *Riddare*.

— 146 r. 22 *RRR. Christina* läs *RRR, Christina*. Obs. *RRR* = *Riddare* och *Riksråd*.

— 149 r. 3 *verit* läs *varit*.

— 180 r. 5 *sonsson* läs *sonssons*.

— — r. 24 *Makusc. saml. på Löberöd och Lunds Biblioteker* utgår alldeles.

— 181 r. 2 *Erik Göransson* läs *Erik Gustafsson*.

— — r. 13 läs: *Akesson*.

— — r. 14 *tollen* läs *kollen*.

— — r. 23 *hvarefter* läs *hvarefter* *sonen*.

— 184 r. 18 *dotter* läs *dotterdotter*.

Sid. 185 r. 1 står (8 punkter) läs (3 punkter).

Obs. hvar prick betecknar en led.

- 151 r. 18 *fader* läs *Fader* (dopnamn).
- — r. 32 *Skunk* läs *Skank*.
- — r. 33 *Erneyar* läs *Ermegard*.
- 186 r. 7 till utgår.
- — r. 17 på omkring läs på eller omkring.
- — r. 21 *Mesio* läs *Ekesio* (Eksjö. Hofgård).
- 187 r. 10 *nerifr. främmande* läs *frände*.
- — r. 41 *rätt* läs *näst*.
- 189 r. 7 *nerifr. hvilken* läs *för hvilken*.
- 162 r. 12 *nerifr. läs: gamle vän*.
- 168 r. 43 *nerifr. Valstad* läs till *Valstad*.
- 166 r. 13 står 1643 läs 1553.
- 167 r. 15 *son* läs *död*.
- 170 r. 3 i noten: *ära* läs *örn*.
- 174 r. 9 1759 läs 1769.
- 178 r. 14 *anordning* läs *förordning*.
- 179 r. 2 läs: *Färs* . . . *Wemmenhög*.
- 183 r. 22 *Lieberest* läs *Lieberath*.
- — r. 8 *nerifr. det* utgår.
- 267 (ej 726) r. 12 *Urdarkult* läs *Urdaskult*.
- 268 r. 21 *Psalmen* läs *Psalmen*. Hans läs *Hr Svens*.
- 269 r. 4 *när* läs *hvarföre*; r. 15 *Agoræus* läs *Chbræus*.
- 270 r. 14 och 13 *nerifr. läs: Magister 1761* - - *de expectoratione peripneumonicorum*.
- 272 r. 1 *Montagnes* läs *Montagues*.
- 275 r. 16 läs: *Hedenstorp*; r. 17 läs: *Sunnerbo*. Sista raden i noten står ingen läs knappt någon.
- — r. 8 *nerifr. i texten: 9 Aboens*. läs *q(uondam) Aboens*.
- — r. 8 *d:o Menander* läs *Mennander*.
- 277 r. 17 *nerifr. 1648* läs *år 1648*.
- 278 r. 21 *d:o ar björnens* läs *dricka björnens*.
- 280 r. 15 *cum* läs *eum*.

TRETTONDE BANDET.

- 4 r. 9 *jente* läs *i*.
- 5 r. 16 *han* läs *Stan*.
- 9 sista raden i texten: *från* läs *fritt från*.
- 10 r. 18 *nerifr. kyrke* läs *kyrko*.
- — r. 7 *d:o 1755* läs *1785*.
- 12 r. 11 *d:o* tillägges i slutet: o. a.
- 14 r. 14 *d:o i noten: en n. pl. u. af* läs *ett n. pl. u. af*.
- 45 r. 9. Upplyses, att Konungen, utan att man känner dervid någon presterlig inflytelse, insatte R. i fängelse före revolutionens företagande, i fruktan att han, med sin kända ovilja för envælde, skulle kunna inverka på menigheten mot det kungliga revolutionsförsöket. Memoirförfattare ha prisande anmärkt, att Konungen för tillfället ej ansåg någon annans fängelse nödigt. Detta lär dock träffat R. under ett sjukligt tillstånd, så att han dog kort efter det han inkommit, så ytterst oskyldig och ovetande om anledningen, i fängelserummet.
- 49 r. 20. Till prof på Rutströms paradoxer, torde få anföras, att han engång vid ett öppet bord utbröt i den häftigaste

philippik mot Gustaf I, såsom den der genom en revolution af enskild hämnd och äregirighet upplöste Skandinaviens enhet och så grundlade de tre rikena vanmakt och politiska obetydhet för skler. (Berättadt af Jak. De la Gardie, som var närvarande).

Sid. 55 r. 2 hand läs *band*.

— 56 r. 4 nerifr. i noten: *En tredje läs Samme*.

— 57 r. 4 d:o *förmodan* läs *förundran*. Förf. af biographien får dock nu tillkännagifva, att han lyckats få besked om utgången af domen öfver Ruuth, att återbära omkr. 306,000 Rdr. Hr Assessor Kjellman i Helsingborg, som då var anställd hos H. Exc. Gr. Ruuth, försäkrar, att omkring 1804 K. Maj:t låtit målet sig föredragas och befriat Grefven från allt återbärande *). Handlingarne från Högsta Domstolen lära inlemnats "på nådeväg" till Majestätet. Hr K. försäkrar sig sjelf ha sett det nämnda Kungabrevet, ja haft det i sina händer.

K. Kammar-Revisionens utslag af d. 28 Mars och 31 October 1795 förekom i Högsta Domstolen d. 18 Febr. 1796, då Calenius utförligt yttrade sig (se Cnii arbeten Vol. IV. p. 8—22):

... "I grund af hvilket allt jag fördenskull u. tillstyrker, det Kammar-Revisionens utslag af den 31 Oct. förliedet är, nemligen så vidt som det förevarande mål rörer, i n. måtte upphävas och Hr Gen.-Gouv. Gr. Ruuth förklaras berättigad att de omtvistade qvittenserne i räkning med K. M:t och Kronan få till godo njuta, hvarigenom tillika den å Hr Grefvens och G. G. egendom lagda qvarstad af sig sjelf förfaller." Detta var ett uttryck af stor själfständighet under Förmyndareregeringen.

— 59 r. 7 nerifr. i texten: *fördom*, då läs *fördom*, att

— 69 in medio: *odlades* läs *odlandes*.

— 73 r. 1 o. 3 *ljuset* läs *ljudet*.

— 85 *Blankifva, Onsby* läs *Wankifva, Qusby*.

— 97 r. 1 *Gusund* läs *Gusum*.

— 107 r. 11 *Michels dotter Brita* läs *Brita Michelsdotter*.

— — r. 13 *Dreba* läs *Diekn*.

Not. *) r. 1 *Gestricius* läs *Gestricius*.

— r. 2 *den* läs *denna*.

— 108 r. 16 *utgöra* läs *tillhöra*.

— 110 r. 8 *minne*, var lär *minne*, (omförmäldt af Prof. Fryxell), liksom *tradition* inom *ätten*, var ...

— — r. 23 *Erik* läs "*Erik*."

— 111 r. 11 *upprepande* läs och *upprepades*.

— 113 r. 9 *fru* läs *son*.

— 115 och 116 i noten: *Friherre Arv. Forberg* läs ... *Forbus*.

— 118 r. 18 *lana* läs *lamb*.

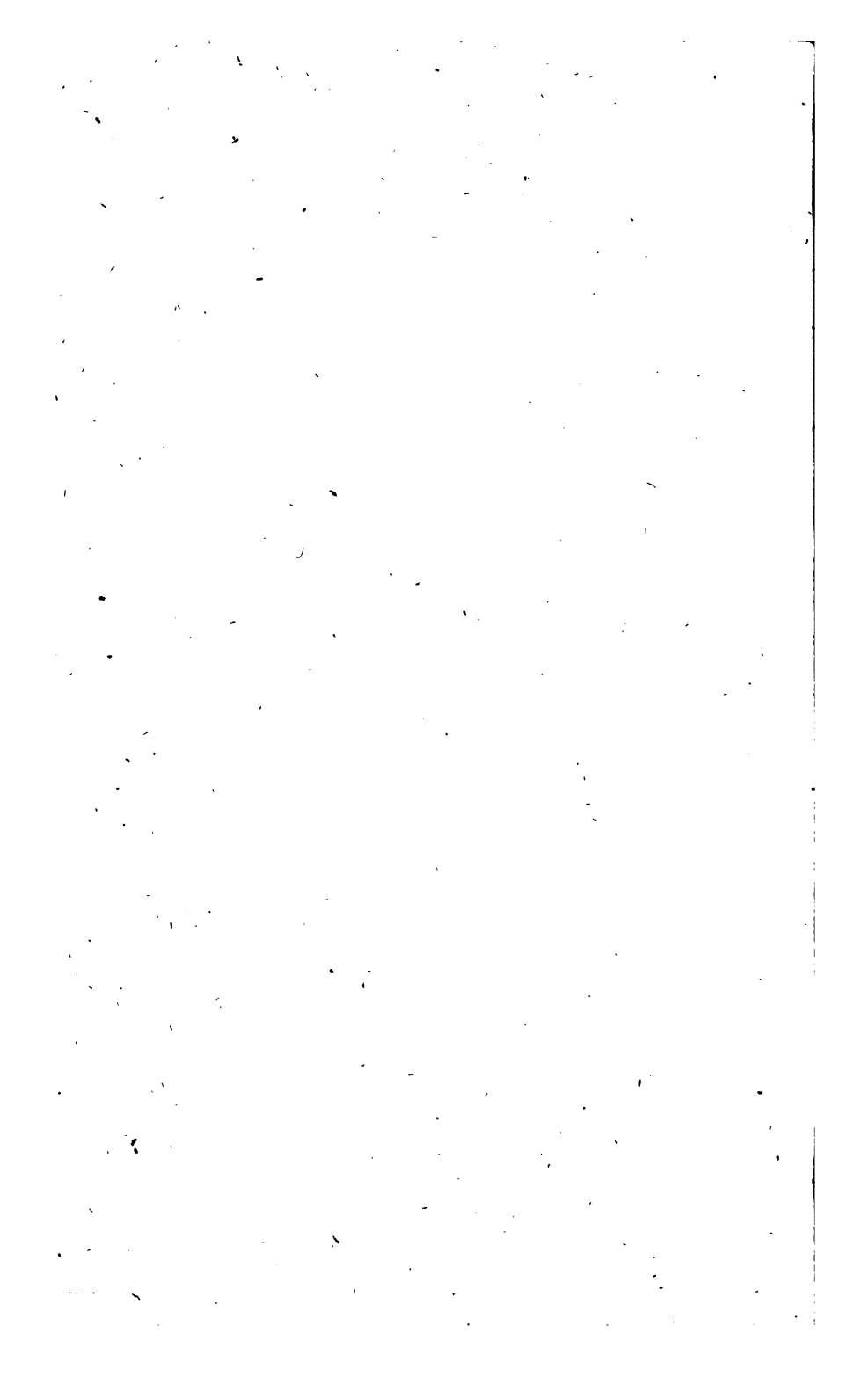
— 124 r. 12 nerifr. *in* läs *ur*.

*) *Crispus Patibuli*, som i Stockholm 1844 utgifvit *Rättelser vid Morianen af Crusenstolpe* har oaktadt sin stora sakkunskap ändå antagit, att Ruuth måste betala ersättningsbeloppet (p. 42). Det säges medtagit en betydlig del af Ruuths förmögenhet. Man har sagt oss, att om domen gått i verkatällighet, förmögenheten då ej ens räckte till.

- Sid. 128 r. 13 nerifr. *Frih:s son* läs *Frih., son.*
 — — sista raden: för *Stregnense* läs för *Breviarium Strengenense.*
 — 133 r. 2 *efter en tid. L.* läs *efter en tid L.*
 — 134 r. 18 läs *negotierat*; r. 21 läs *presid.*
 — 135 r. 8 nerifr. 1815 läs 1845.
 — 132 r. 14 värde läs värf.
 — 161. Den fyraåriga förmörkelsen var kroppslig (genom starren), men sammanställes med en förut varande andelig, som bröts genom inflytandet af ögonens förmörkande. Misstaget uppkom genom excerpternas ofullständighet och hufvudskriftens frånvaro vid biographiens författande.
 — 162 i slutet: Rummet beboddes af fränder till hans första maka.
 — 164 r. 18 event läs went.
 — 165. Tillägg till källor för Kjernander: A. Lindeblads översättning af Carnes och ur Franches anförda skrifter rörande Kj. i Missionstidningen, utg. i Lund 1846—47.
 — 166 r. 21 *Berättelser* läs uti *Berättelser.*
 — — r. 4 nerifr. i texten står 1826 läs 1823.
 — 168 r. 20 läs ... det åter. Den Turkiska missionen upplöstes, Fj. återvände till England och blef sedan anställd af Baselska Sällskapet såsom Agent i ...
 — 169 r. 6 läs *moderförsamlingar*; vid *Skrifter: Ketabi dua. I* 4:e raden: förf. och på *Malta* (i st. f. i Leipzig) utgifvit.
 — 171 r. 7 *Sneedon* läs *Sneedow.*
 — 173 r. 8 *Riksrådet* läs *Krigsrådet.* Källor för noten finnas bland manuscripterne på Löberöd.
 — 179 r. 3 *dem* läs *den.*
 — 222 noten ***) står *Översättning* läs *Kort utdrag.*

I N. F. Palmstjernas biographi:

P. är icke sonsonson, utan sonson af Riksrådet. Han är född 1788, ej 1786. — Var inskrifven icke såsom Qvartermästare, utan såsom Fanjunkare. — Blef 1804 Fänrik, icke vid Bohusläns, utan vid Skaraborgs regimente. — Afgick 1816 till Wien, som Chargé d'Affaires. — Öfverste 1819, ej 1820. — Den år 1826 i St. Petersburg slutna convention var emellan Norge och Ryssland. Är tryckt, äfvensom de två af P. slutna handelsfördrag, 1828 och 1834. Det fjerde, af honom underhandlade, fördraget slöts 1824 och angick liquidationen mellan Sverige och Finland. — St. Annæ Orden erhöles 1828, ej 1827. — Berättelsen om gulddosan är anförd efter uppgifter i allmänna tidningarna, men saknar all grund.

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TRETTONDE BANDET.

TREDJE HÄFTET.

Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1847.

På N. M. LINDHNS förlag.

Innehåll.

Sack, Erasmus. — Sacklén, Johan Fredrik. — Sahlgren, Nicolas. — Sahstedt, Abraham Magnusson. — Salberg, Johan Julius. — Salomon, Elias. — Salthenius, Daniel. — Saltza, Hugo Herman von. — Saltza, Edvard Fredrik. — Salvius, Lars. — Sandberg, Johan Gustaf. — Sandberg, Anders. — Sandell, Jonas. — Sandels, Samuel. — Sandels, Johan August. — Santesson, Berndt Harder. — Scarin, Algoth. — Arckenholtz, Johan. — Schantz, Ludvig von. — Schantz, Johan Fredrik von. — Schantz, Carl Ludvig von. — Schartau, Henrik. — Scheder, Anders. — Schoele, Carl Vilhelm. — Schefferus, Johannes.

Trettende Bandets Innehåll.

	Sid.		Sid.
Rahmn, Cornelius.	181	Rydqvist, Joh. Erik. . . .	97
Rehaysen, Gotth Maur. v.	160	Ryning, Axel Nilsson. . .	99
Rehn, Olof.	175	—— Erik Eriksson. . .	101
Reiser, Anders von. . . .	175	Rålberg, Adolf Fredr.	102
Retzius, Magn. Christian.	179	Rålamb, And. Sigfrids-	
—— And. Adolf.	181	son.	107
Richardson, Jakob. . . .	188	—— Sigfr. Andersson.	108
Richert, Joh. Gabr. . . .	191	—— Lars Andersson.	109
Rosén, Sven.	191	—— Bror Andersson.	109
Rosenblad, Matthias. . .	195	—— Eric Brodersson.	113
—— Bernh. Eman.	211	—— Claes Brodersson.	114
Rothovius, Jonas. . . .	216	—— Åke Claesson. . . .	124
Rudén, Thorsten. . . .	1	—— Hans Claesson. . . .	125
Rudenschöld, Carl. . . .	2	—— Claes Hansson. . . .	125
—— Magdalena		—— Claes Claesson. . . .	126
Charlotta.	11	—— Claes Hans. . . .	126
—— Bengt.	15	—— Bror Claesson. . . .	127
—— Ulrik.	15	—— Anders Claesson.	127
Ruders, Carl Isr.	20	—— Gustaf Claesson.	128
Rudolphi, Carl Asmund.	21	—— Claes Gustaf. . . .	133
Rughman, Jonas.	217	Räuf, Leonh. Fredr. . . .	136
Rühl, Joh. Fredr.	22	Rönbeck, Carl Sonnborg.	145
Rühs, Fredr. (Christian).	223	Rönnou, Magn.	247
Runeberg, Ephr. Otto. . .	24	Rönnow, Casten.	147
Rurnius, Joh.	28		
Rutström, Anders Carl.	33	Sack, Erasmus.	261
245, 257.		Sacklén, Joh. Fredr. . . .	264
Rutström, Carl Birger.	46	Sahlgren, Nicolas. . . .	265
Ruth, Erik. 50, 246, 258		Sahlstedt, Abr. Magnus-	
Rydelius, Andr.	60	son.	274
—— Magn.	95	Salberg, Joh. Jul. . . .	278

således sin discipel till helsobrunnarna i Spaa, Lüttich och Brüssel, på hvilket sistnämnda ställe unga Durell till hans stora bedröfvelse dukade under för sin sjukdom och dog. Sack återvände således till Köpenhamn, der han någon tid afhöorde Prof. Th. Bartholins föreläsningar i åtskilliga läkarekonstens delar. Slutligen drog han till Leyden att fullända sin medicinska curs under en Lindan, Sylvius, Vorstius m. fl. som den tiden spridde glans öfver detta universitet. Efter tre års vistande här och sedan han sine præsider utgifvit och försvarat en af medicinska faculteten med dess högsta betygs vitsordad disputation, blef han vid 33 års ålder premoverad till Med. Doctor. Just som han nu stod i begrepp att mottaga en läkareplats vid Lutherska församlingen i Amsterdam, erhöill han bref af sin forndne patron M. Durell, som anmodade honom att på en resa genom Tyskland, Frankrike och Italien blifva en sin andre söns följeslagare. Sack, som alltid känt synnerlig lust för resor, var icke svår att öfvertala. Han följde genast med unga Durell, som tagit vägen om Leyden. Efter att hafva besökt åtskilliga Tyska hufvudstäder och universiteter, begåfvo de sig till Italien, der städerna Venedig, Neapel och isynnerhet Rom fängslade dem för icke så kort tid. Hemvägen togs öfver Schweitz till Frankrike. Vid återkomsten, efter ett par års förlopp då Sack gick att till fadren öfverlemna den honom anförtroddas ynglingen, vistades fadren i Sverige och var anställd såsom "Curator" (ett slags högre uppsyningsman) vid den nyligen iärättade Carolinska Akademien i Lund. Sack fick således nu tillfälle att se det land, han så länge önskat beträda och hvilket skulle komma att tillegna sig honom för alltid. På recommendation af den mäktige Durell, som på detta sätt ville belöna honom för den trogna omvårdnad han lemnat, dess båda söner, blef han, med afseende på den utmärkta lärdom och skicklighet, hvarom han från flera vidtberömda utländska vetenskapsmän medförde vitsord och utan att här aflägga något särskildt specimen, genom Kongl. fullmakt af den 14 Mars 1668 utnämnd till Anat. et Botan. Professor vid Lunds universitet. I den tiden voro här blott tvenne Professorer i Medic. faculteten och för dessa följaktligen mycket att göra. Rostius, som var en "primarius Medicinæ Professor", och Sack, ehuru båda till nationen Tyskar, gjorde dock allt för att i sin vetenskap bringa det Svenska lärosätet i anseende. De voro äfven båda betydligt upphöjda öfver all afund och andra små passioner, som så ofta störa friden inom våra lärda faculteter. Allt aflöpp således i luga

S.

SACK, ERASMUS.

En af Lunds Akademies första Professorer och af K. Carl X:s gunstlingar, föddes han den 23 Aug. 1633 i Giessen, der fadren, *Casper Sack*, var Amtman och en af stadens 16 äldste. Modren, *Amalia Hepin*, beskrifves som en genom gudsfruktan och bildning lika utmärkt qvinna, som fadren för sina egenskaper var af stort anseende inom samhället. I spåda barndomen beröfvad sina föräldrar, fick Erasmus dock en vårdad uppfostran under sina förmyndares ögon och gick vid 16 års ålder till Akademien i Marburg, der han någon tid studerade under Theol. Prof. Tonsow d. ä. Sedan uppehöll han sig i Stade, ditlockad af ryktet att begagna d. y. Tonsows (läkarens?) enskilda undervisning. Nitton år gammal kom han till Königsberg, der en hans broder var boende och egnade sig der helt och hållet åt Physikens och Medicinens studium, hvarigenom han snart tillvann sig välvilja af Proff. Becker, Tincton och Lothus. Sedan han uppehållit sig tvenne år i Königsberg, återvände han till Marburg och blef der initierad i praktiska medicinen af den vidtberömda Prof. Tilemann. Därefter begaf han sig, i sällskap med tre andra unge män, till Belgien, derifrån genom åtskilliga beryktade Tyska orter till Köpenhamn och hade ämnat sig till Sverige, men måste öfvergifva denna plan af brist på respenningar. Emellertid hade han i Köpenhamn gjort bekantskap med Svenska Ambassad. Magnus Dugell, som hänfelsevis kommit att ge akt på främlingen der han gick öfver ett af stadens torg, synbart gånne af bekymmer. Dugell fattade för honom sådan vänskap, att han engagerade honom som informator åt sin sjuklige son, för hvilken docererne föreskrifvit att resa åt sydligare orter. Sack följde

med Assessorn i Götha Hofrätt, Frih. G. Eldstjerna, 2) med Juris Professorn i Lund A. Riddermarck; 2. *Brigitta Amalia*, född 1672 och död samma år; 3. *Casper*, född 1691, Capitaine vid Halländska Infanteri-regtiet och död 1730.

(Källor: v. Döbelns Reg. Acad. Lundensis historia, fortsatt af A. O. Lindfors. — Ståhls Biogr. underrättelser om Lunds Proff. — Vigandus, de Philiautorum germanorum itineribus. — Sackléns Sveriges Läk. Hist. — Lunds Cons. Acad. prot.)
P. G. A.

SACKLÉN, JOHAN FREDRIK.

Född d. 19 Sept. 1763 i Björneborg, der fadren, gift med *Eva Elis. Jeanson*, Borgmästaredotter från Christinehamn var Borgmästare med Commerceråds titel. Student i Åbo 1778, i Upsala 1783, Medic. Cand. 1783, Licentiat 1786, Chir. Magister s. å., 1788 Med. Doctor och Primus. Hade undertiden vicarierat som Provincial-medicus i Jönköping, varit Intendent vid Medevi Brunn, Regiments-fältskär vid Vestmanlands regte, och äfven förestått Akad. Adjuncts-aysslan i Upsala. Redan ankommen till Upsala för att emottaga sitt doctors-diplom, måste han dessförinnan derifrån afresa, i följd af sin utnämning till Regimentsläkare vid Södermanlands regte, som genast skulle gå öfver till Finland. I denna egenskap bivistade han hela Finska kriget, och biträdde isynnerhet med blesserades förbindning vid Fredrikshamn d. 4. Aug. 1788 och vid träffningen i April 1790 vid Keltis Baracker. Efter krigets slut återkommen till Sverige, nedsatte han sig i Nyköping, der han bodde ända till sin död. Der bragte han 1792 koppymningen i gång, och var den förste som der införde skyddskoppymningen, 1802. Erhöll 1793 titel af Assessor. Beordrades 1803 att med en bataillon af regimentet öfvergå till Pommern, men fick våren derpå tillstånd att hemkomma. När det år 1809 hemkommande Landtvärnet medbragte rötfebern, inrättade han i Nyköping ett fältjukhus, der en mängd soldater vårdades. Tog s. å. afsked från Läkaretjensten; 1813 Ledamot af Sv. Läkare-Sällskapet, 1817 R. W. O.; undfick 1833 Medicinal-Råds n. h. o. v.

Gift 1789 med *Maria Elisabeth*, dotter af Prosten *Carl Ihlström* i Ekeby och Bladåker.

Det är dock icke som läkare, ehuru han i sitt yrke var skicklig och hade en stor praktik, som denne man här intager en plats, utan såsom biograph öfver alla Svenska läkare, ända från Gustaf ks tid. Då Förf. utgaf första afdelningen af sin Läkare-historia, hade han redan för 30 år se-

den börjat samla materialier dertill, hemtade dels ur tryckta källor, dels ur en vidlöftig och besvärlig correspondans. Alla befordringar och alla yttre lefnadsomständigheter jemte utgifna skrifter äro här, så vidt möjligt, fullständigt intagna, och som uppgifterna äro särdeles noggranna, är denna bok inom sin krets af högt värde, ehuru Förf. sällan hvarken meddelar karaktärsdrag eller inlåter sig i bedömande af de angifne läkarnes personliga förtjenster eller deras skrifter. Såsom bibang till detta arbete har han ock utgivit en Svensk Apothekar-historia, samt författat en förteckning å böcker eller skrifter i Medicin, Naturalhistoria, Chemi, Physik, Ekonomi och Technologi, författade af Svenska författare utgifna in- eller utrikes till år 1830 samt af Finska författare till 1800 års slut. Med biographiska undermåttelser. Önskligt vore, att detta mödosamma verk kunde i dagsljuset befordras. Äfven förde han alltsedan 1802 dagbok öfver Väderleken och gångbara sjukdomar i Nyköping. S. hade äfven redan från ungdomen samlat inhemska svenska eller i Sverige odlade Örtar, Insekter och Mineralier. Insekt-samlingen, bestående af nära 800 svenska specier, hortsämlade han redan 1786 till en släkting, som 1801 förärade den till Finska Hushålls-Sällskapet; de öfriga samlingarna, utgörande mer än 3000 växter, uppklistrade på papper, 276 uppstoppade svenska fåglar, 150 sägelägg, 1400 mestadels svenska mineralier, jemte ett mindre antal snäckor, koraller och petrifikater testamenterade han till Strengnäs Gymnasium och dermed förenade Provincial-Museum.

Skrifter: Sveriges Läkare-Historia, ifrån K. Gustaf I:s till närvarande tid. 1:a och 2:a Afdeln. Nyköp. 1822 och 1823. Supplement dertill. Ib. 1833. — Sveriges Apothekare-Historia ifrån K. Gustaf I:s till närvarande tid. Ib. 1833.

(Källor: Sacklén's Läk. Hist. 2:a Afdeln. samt Suppl.)

— P.

SAHLGREN, NICOLAS.

Nicolas Sahlgren, Directeur af Svenska Ostindiska Compagniet, C. W. O. föddes d. 18 Mars 1701 i Götheborg, der fadren *Nils Pehrsson S.* var Rådman, död 1703 *). Modren *Sara Herveygh*, troligen sondotter af Jakob Hervey, hvars bror Adam, jemte honom ankommo från England öfver

*) En Pehr Sahlgren dog som Kyrkoherde i Myckleby 1714, då "äldste sonen" utgaf en "Sorge-Skrift." En Petrus Sahlgren dog som Stads-Capellan i Uddevalla 1716.

Hamburg till Syerige *), blef Biskop D. Herweghra farfarsfar. Enligt Abbé Du Val-Pyrau var Sara Hervegh af en engelsk släkt. Sannolikt voro Jakob och Adam Hervegh, som inkommo till vestra Sverige i början af 17:e seklet, af samma familj, som gjort namnet aktadt i vår lärdomshistoria. Säkert är att den unga enkan efter N. Sahlgren blef ytterst angelägen att väl uppfostra sin son, som vid 16 års ålder redan var entusiast "för att hos oss upplifva den anda, som gjorde det fordna Tyrus och Carthago så florerande." Han begaf sig till Holland, der han 1717 träffade landsmannen Jonas Alström, nu 52-årig, som på en resa från Sverige till sitt kontor i London en längre tid vistades i Holland. Här träffade den ifrige ynglingen en ännu eldigare nitälskare för Svenska näringarnas förkofran. Val-Pyrau yttrar: om förbindelsen mellan Alströmer och Sahlgren ej varit så stor, så hade ock Svenska åkerbrukare ej haft att hugna sig af de uppmuntringar, som de nu ega och Svenska Vetenskaps-Akademien ej blifvit i stånd att så verksamt som nu skér uppmuntra medborgare att meddela sina ljus. . . Dessa trogna vänner reste nu tillsammans. Mast-träden, sade de till hvarandra, stå och multna i våra skogar, vårt jern, vår koppar förblifver onyttigt i grufvor. Genom A. fick S. tillträde (antagning?) på Hrr Tietzens och Schröders stora handels-contor i Amsterdam. Efter 6 års vistande i Holland, återvände han till Sverige, just då A. kom från London för att åter flytta till sitt fädernesland. Gemensamt reste de genom en del af Tyskland, der "de afundades Tysken allt utom deras lagfarenhet"; hvarpå de fortsatte resan tillsammans till Sverige, der de sågos gemensamt klättra uppföre berg och nedstiga vid hvarandras hand i grufvor. "Nya ljus hade nu uppgått hos S. och en mängd af fördomar blifvit nödsakade ett flykta undan." Det var 1724 och under 2 år reste vänneparet så flitigt omkring i Sverige, att, enligt Liljestråle, ingen betydlig ort, intet bergverk eller handelsplats var, som icke af dessa patrioter med granskande öga blef besökt. År 1726 återvände S. till England i sedermera Presidenten Edv. Carlesons sällskap. De genomreste nu med lika granskande blick England. S. begaf sig 1728 till Frankrike och just som han 1729 ernade fortsätta resan i Spanien och Italien, kom bref att hans moder dött. Han vände till Sverige att skifta arf med bro-

*) Från Anguls land till Hammons borg kom så till Göttheborg: heter det i en Jakob Sahlbergs Bröllopskrift.

dern Jakob S. och svågern J. Holst, som var Grosshandlande i Götteborg. Nu nedsatte sig N. S. i Götteborg som handlande.

Hans första förslag var inrättandet af ett Vestindiskt Handels-Compagni; planen var gifven af Jonas Alströmer. N. S. blef Directeur. Bolaget utrustade ett skepp till Barima, en af de Caraibiska öarne af 20 mils längd, ej långt från St. Eustache vid Oronso-floden. "Denna expedition hade all den framgång man kunde vänta sig", enligt Val-Pyrau. Ön afträdde af den vilde höfdingen till Sverige, som sedan aldrig afträdt denna besittning. Höfdingen anlade Svensk drägt och "visade all aktning för Svenska flaggan." Förslag till anläggande af en coloni inlemnades till Regeringen, som dervid ej något tillgjorde. Bolaget upplöst sig. S. fästade då sin blick på Ostindien. Genom Hannoverska alliansen var Ostindiska Compagniet i Ostende upplöst 1727. S. hade sett denna afundens seger på nära håll. Han kände personligen många af det upplösta Compagniet och vände deras tankar på Sverige, sedan förslag på Triest och Fiume vid Venetianska viken misslyckats. Den rike Henrik König, Svensk handlande, antog förslaget i förening med några af dem, som tagit sina penningar ur det Holländska Compagniet, hvilket under en längre föregående tid drifvit handel på Ostindien. Oaktadt mycket skrik mot ett förslag att steka folk under Ostindiens sol, blef Octroy på 15 år gifven 1731 åt ett Ostindiskt Handels-compagni i Sverige, 105 år efter det K. Gustaf II Adolf först utgaf patent på en dylik handel. S. var lottegar och blef 1733 Directeur af detta compagni, hvarmed han fortfor tills 1768 detta första compagni åtskildes. Ty 1746 förnyades Octroyen. S. blef rik, men var och förblef en fiende till köpmannalyx. Ni skrämmer crediten in i de rikas penningkistor, då ni går höljd med guld och ädelstenar, sade S. till en prälande handelsman. Han kräde straff för köpmäns yppighet, såsom landets förderf. Bankruterande handlande fingo stränga föreläsningar. Han mottog ej någon titel; hette Directeur från 1735 till sin död; ej heller ville han, enligt fru Warendorffs uttryck, från att vara den förste i sitt eget stånd bli den siste i ett annat. Han mottog således ej heller adelskap, hvilket den tiden ej sällan höds rika handlande; men 1750 fick han Kongl. rätt att besitta säterier, en rätt som nu tillkommer hvar människa, som kan betala dem eller eger credit. Han inköpte flera dylika i Halland och Västergötland. I första Ordens-Capitlet efter Wasa-Ordens stif-

telse blef Sahlgren C. W. O. 1772, kort derpå Led. af K. Vet.-Akad. sedan Akademien 1773 lätit pregla öfver honom en skådepenning, som på åtsidan föreställer S:s bröstbild och på framsidan en krans af sädesax med inskrift: *Certamina georgica instituit an. 1773*, samt öfverskrift: *Extendens ventura in sæcula curas*. Detta afsåg en donation, hvarom vi straxt få upplysa. S. var ock Ledamot af Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Götheborg, Patr. Sällskapet m. fl. S. blef 1745 gift med *Anna Margareta Wittmark*, † 1716. Deras dotter *Anna Margareta* blef g. m. *Aug. Alströmer*. Fru A. M. Alströmer dog 1767 och Aug. A. son af S:s bästa vän Jonas A. dog 1773, då han i några år biträdt sin svärfader i handeln. Dessa unge efterlemnade en dotter *Anna Marg. Alströmer*, som blef g. m. Majoren Frih. Nils Silfversköld, hvilken drog en stor del af Sahlgrenska egendomen ur rikets tredje in i dess första stånd. Nicolas S. blef 1747 g. m. *Cath. Chr. Grubb*, som dog 1772, sedan hon födt honom dottern *Sara Catharina*, som 1770 blef g. m. Cancelli-Rådet C. W. O. Baron Clas Alströmer, den tredje sonen af Jonas A. De dogo barnlösa.

Oaktadt N. S. egde tvenne döttrar till arfvingar, gjorde han högst utmärkta donationer. Häröfvan i 1 B. s. 164 och 165 nämnas: 1. *En Tia guld till inrättning af ett Barnhus*. 2. *25,000 Rdr till Götheborgs stad, som användes till ett sjukhus*. 3. *Donationen till Vettenskaps-Akademien*, hvaraf sådane män, som Bergman, Thunberg, Ad. Afzelius, Ödman, Retzius m. fl. hugnats. Vi vilja tillägga rörande den första donationen, att han insatte mot 4 proc. ett capital af 300,000 dlr k:mt i Riksens Ständers Bank samt skänkte tillika sin sätesgård Östad i Vestergöthland, som han inköpt för 300,000 dlr k:mt och 100 dukater i vängåfva, för att derstädes rymma, underhålla och uppfostra fattiga barn, hvilka tillika borde undervisas i grunderna och utöfningen af åkerbruks-vetenskapen. Östad 7 mantal, $1\frac{1}{4}$ mil från Alingsås med underlydande $13\frac{1}{2}$ frälschemman, ställdes först under inseende af mågen Baron Clas Alströmer, som efter Sahlgrens död det ensam förestod; efter Cl. A:s död leddes styrelsen häröfver af Commercerådet Baron Patr. Alströmer, efter hvars död hans son Baron Jonas Alströmer var föreståndare och lefde ännu 1831. N. S:s gåfvobref är af d. 10 Jan. 1774, men beslutet tillkännagafs på Kon. Gustafs kröningsdag d. 29 Maj 1772. K. Confirmationen är gifven d. 7 Apr. 1775. År 1780 voro här 40 barn. 1836, efter en förbättring i reglementet af Baron Jonas A., 108

barn*). De casneras nu ej mer i säteribyggnader, utan accorderas ut hos frälsebönderne (som 1853 voro 62), men bevista skolan vid säteriet, der de äfven lära Skogsplante-ring, det enklaste i Veterinären, smide och andra i landt-bruket mera ingripande arbeten. Barn emottagas utan hän-seende till vistelseort eller stånd efter fyllda 5 år, återgå till födelseorten vid arbetsför ålder. Men genom myntför-sämringen, som sedan inträffat, har Barnhuset blott 666 R. 32 sk. h:co i stället för 1777 R. 57 sk. 4 rst i årlig ränta efter 128 sk. curs. Då man af C. af Forsells Anteckn. och Statistiska upplysningar öfver Sverige, Stockh. 1839, ser huru somliga godsegare i Skåne nu kunna liksom sätta en ära i täflan att högt uppdrifva frälseböndernas contracter, så täflade och vann S. priset genom att lemna de minstför-drande contracter, så att Östads bönder ej uppoffras för främmande barns gagn. Rörande andra donationens bildande se vi i detta Lexicon 1 Del. sid. 164 och tillägga, att de 25,000 R., som voro Sahlgrens gåfva till sjukhuset, skänktes medelst gåfvobref till Göteborg på 150 af S. inköpta frälse-hemman, som staden finge hembjuda arfvingarne att för 1½ tta guld återlösa. Redan 1783 kunde 78 sjuke här ha fri-sing och 76 emottagas mot någon betalning. Dr. P. Dubb, som här vann så stort förtroende, antogs till föreståndare med en Öfver- och en Underfältskär till biträde (Uppfostr. Sällsk. Tids. 1784 M 14). Ännu fortfar det "Sahlgrenska sjukhuset" att gagna den lidande menskligheten.

Rörande den tredje donationen bör här under gifvarens eget namn ett utförligare meddelande ske. År 1772 anslog S. och 1773 utfärdades gåfvobref till K. Vetenskaps Akad. på 150,000 daler k:mt, hvaraf räntan skulle användas till premier åt dem, som gåfvo de bästa svaren på Akademiens frågor med hänseende till landthushållningens upphjelpande. Sjelf framställde han de första frågorna**). Smärre dona-tioner tillkommo K. Patr. Sällskapet, hvars medlem han var, Göteborgs Arbetshus, dess Fattighus, dess Frimurarebarn-hus m. fl. K. Patr. Sällskapet slog också en minnespenning öfver S., helst K. Patr. Sällskapet ansåg sig ock böra uttrycka tacksamhet för de anseuliga kostnader, S. gjort

*) Dessutom har Frih. Jon. Alströmer tillåtit socknens barn att kostnadsfritt begagna samma skola, som han, sedan nytt skolhus byggdes 1825, rymma 140 barn.

**) Som Bilagor till Liljestråles Tal förekomma Sahlgrens bref till K. Vet. Akademien d. 6 Mars 1773; Akademiens svar d. 18 Mars och S:s andra bref till Akademien d. 21 April 1773.

sig "till Bergverkens bedrifvande på Dalsland, till Bruksrörelsens förmån i Vermland, förutan åtskilliga andra riket gagnande anläggningar till rörelsers och näringsars utvidgande, deri han både tog betydlig del och understödde enskilde idkare med ausenliga egna medel."

Äfven den egendom han lemnade sina tvenne döttrar och deras efterkommande i arf, ställdes under donationsbref till det allmänna, som blir arfvinge äfven af denna egendom, i händelse hans efterkommande utdö. Detta bör emellertid vara en allmän kunskap, att det der duger ej varder förgätet. S. stiftade nemligen enligt ett på Löberöd i afskrift förvaradt testamente af d. 2 Maj 1774, ett *Commenderi för Wasa-Orden af Gåsevadsholm och Dal i Halland med allt derunder liggande frälse, afvel och lösören*, hvilket Konungen i Sverige, då nämnde ledighet inträffar, eger disponera åt någon Commendeur af Wasa-Orden till besittning och nyttjande för lifstid emot det att $\frac{1}{10}$ del utaf nettorevenuen inbetalas till Wasa-Ordens cassa. Likaledes bestämde han i samma testamente till *Riddargods Koberg i Västergöthland med gods, afvel och lösören*, hvilket Konungen då eger för lifstiden förläna till en Riddare af Wasa Orden. Koberg med underlydande gods, alltsamman omkr. 20 mantal säteri och frälse, stiftades till slägt-fidei-commis 1761, då S. köpt det af General B. Ribbing, och blef förseet med ofvannämnde tillägg af d. 2 Maj 1774, stadsfäst af K. Maj:t d. 7 April 1773. Koberg med 3 underlydande ladugårdar eger 1100 tunnland åker och äng under eget bruk, 300 tunnland under arbetstorpares och frälsebönders. Riddaren kommer att ock erlägga $\frac{1}{10}$ af årliga nettorevenuen till Wasa-Ordens cassa. Lünehafves för närvarande, liksom den öfriga framtids-donationen, af Baron N. A. Silfverschöld, Sahlgréns dotterdotters sonson, gift med en fröken Ramel från Övedskloster i Skåne. Stora Alfhem, det gamla kungasätet vid Götha elf, som anses ha gifvit det gamla Alfhem namn, varande 4 mantal säteri med underlydande $4\frac{1}{2}$ mantal, blef bestämdt, med lika afdrag för Wasa-Ordens cassa, till en för flit och kunskap i Landt-hushållningen förtjent man, som Konungen eger utnämna.

Sahlgren dog d. 10 Mars 1776. En mängd grafskrifter på vers och prosa, på svenska och latin utkommo, alla varmt tolkande den allmänna saknaden, alla enstämmigt prisande hans medborgliga och enskilda dygder. Han var "en välsignelse för Götheborg, en prydnad för Sverige; ty han idkade lärdom, uppmuntrade konsterna, hedrade vetenska-

perna, utvidgade handel och rörelse, odlade jorden och belönte dess idoge brukare." "Under allt detta var hans öga riktadt på ett högre föremål, ty han var en rätt Christen. Han vördade Gud." ... I en annan: "Han var gudfruktig utan skenhelighet, allvarsam utan tvärhet, vänlig utan fälskhet, omtänksam utan fikenhet, idog utan fjäs, måttlig utan karghet, hedersam utan slösaktighet, rik utan öfvermod, välgörande utan skryt, värdig sin lycka, den han handterade varsamt." Just.-Canc. J. W. Liljestråle höll hans äminnelsetal i K. Maj:ts närvaro i Vetenskaps-Akademien i Stockholm. I trakten af Frankfurt am Main vistades Abbé Du Val-Pyrau, då *Eloge de Nicolas Sahlgren, Commandeur de l'Ordre de Wasa et Directeur de la Compagnie des Indes etc. par Mr l'Abbé Du Val-Pyrau* utkom 1777, enligt uppgift i Stockholms Lärda Tids. N: 13 år 1778 s. 100. Förf. sände ett exemplar till Akademisten Thomas, som då ansågs för den ypperste författare af äreminnen. Han svarade i Paris d. 3 Nov. 1777. ... L'idée de faire prononcer cet éloge sur les bords de la mer. et dans les Indes Orientales, au milieu des Svedois et des Indiens réunis, qui à l'extrémité du globe avoient joui des vertus de Sahlgren et connu par lui la justice, est une idée imposante et qui s'empare d'abord très videment de l'imagination. Se De la Gard. Arch. XV. s. 241, men Abbéns uppföring sträckte sig ej till att som Ostindiefarare sjelf declamera sitt loftal bland Svenskar och Hinduer, utan detta är blott en fiction, i den tidens smak. Läsaren behagade därför från 17:e raden på sistnämnda sida borttaga "i en annan verldsdel."

Sahlgren var en af Sveriges sista borgerliga Mæcenater. Man finner så väl af "Vetenskaps" som "Vitterhets-afdelningen" i de Handlingar, som Götheborgs vittra och lärda Sällskap började trycka, så snart den Sahlgrenska donationen synes underlättat ett dylikt utgifvande, att här i staden en ej ringa vetenskaplig och vittor bildning då utbredt sig bland borgerskapet och att unge lärde och naturforskare samlade sig gerna under det lärda sällskapets skugga. Som skeppsprest under en Ostindiesegling kom Jakob Wallenberg att först utveckla stora poetiska anlag och det Götheborgska sällskapet belönte hans Susanna, ett dramatiskt försök, som vid sitt framträdande ej lemnade något dylikt framom sig inom vår dåvarande dramatiska litteratur. Vi nämnde att der då inom rikets tredje stånd i Götheborg visade sig verkliga tecken till ett för lärdom nitälskande och af lärdom och vitterhet njutande kulturstudium. Politie-Borgmä-

staren Dan. Petersson, som fick 1000 dlr s:mt i belöning för bästa svaret på frågan, huru Sahlgrens 150,000 dlr s:mt skulle gagnligast användas för Götheborg (då Prosten C. Nyrén fick 300 dlr för bästa svaret dernäst), insände 1778 en bunden öfversättning af tvenne Oder af Horatius. Handlanden J. Podelyn ökade bevisen för Karthaginensiska handelen på Afrikas vestkust genom framläggandet af några Karthaginensiska och Cyrenaiska mynt, funna på Corvo, en af de Azoriska öarne, och gifna till honom af en Spansk munk Hr Florez. Illa, att ej Gesenius aktat på denna uppgift i Götheborgska Sällsk. Vetenskapliga Handl. 1 St. sid. 106 samt tab. IV, då han skref sitt lärda verk öfver *Monumenta quotquot supersunt Scripturæ linguæque Phoeniciæ* *). Vi böra ej glömma, att S. var Directeur vid Ostindiska Compagniet, då Osheck utsändes, som kom igen med nära 1000 nya species af blomster åt den Linnéska floran. Sjelf var S. en bildad man och skref ett flärdlöst och klart språk. Det heter i brevet till K. Vet.-Akademien af d. 6 Mars 1773: "Då allmänheten sällan har nog begrepp, för att af akademiska afhandlingar i Hushållsmål vinna öfvertygelse, och då de, som dem begripa, sällan äro nog tilltagne eller förmögne att dem utöfva, så lærer man lika så hädanefter som hittills länge få vänta på denna utöfning eller verkställighet, om den ej påskyndas genom premier eller belöningar, hvilkas goda verkan blifvit tillräckligen bevist genom Englands exempel och isynnerhet af de uppmuntringar, som blifvit under de sista åren gifne af den der inrättade s. k. Premie-Societeten eller *Society for the Encouragement of Arts, Manufactory and Commerce*. Då sådant funnits nyttigt i ett land, der nästan all slags hushållning blifvit bragt till en stor höjd, så kunne vi så mycket mer vara öfvertygade om angelägenheten och nyttan af dylika anstalter hos oss." Han var genom sitt höga allvar, sitt klara förstånd

*) N:o 1 i Podelyns mynt visar på åtsidan ett hufvud med lagerkrans, på fränsidan en häst, som ser sig tillbaka. N:o 2 visar en palm på åtsidan, ett framvändt hästhufvud på fränsidan, således lik den Syrakusanska penning, hvarom Gesenius anf. st. sid. 292, med hänvisning till Echhel D. N. I. s. 288 m. fl. N. 3 af koppar med lik kopparpenningen, Lit. Q, Tab. 38 i Mon. Phoen. men här är ett manshufvud på åtsidan. Anses vara från Panormus. N:o 4—7, 9 synas vara Panormitanska, med Ceres' hufvud och hästen framför palmen eller hästen å ena och palmen å andra sidan. N:o 8 visar å ena sidan ett Ammons-hufvud, å andra en palm; synes ha varit bilingvisk, både med phoenicisk och grekisk inskrift. Man har kallat skönja Σ och Δ liksom P och A. Hvar finnes nu dessa mynt?

och sitt varma interesse liksom en fader äfven bland de omgifvande lärde. Man kunde i hans hus se en vacker societet af dylika, hvilka ej behöfde förneka sin karakter af vetenskapsidkare för att bli värden angenäma.

Och exemplet verkade. Troligen kan ingen svensk handels-societet i vår upplysta tid framvisa så mycken vetenskaplighet, som der visade sig i den krets, hvars centrum S. var. Directeuren M. Staaf hade vid denna tid en vacker samling af naturalier. Ostindiefarare förde dit den *Sciurus* från Java, den *Lacerta Geitjè* från Goda Hopps-Udden, som beskrifvas i Vetenskaps-afdelningens första handlingar. Doct. Sparrman, Erik Acharius, J. Tengström o. d. voro bland de unge män, som först sände till Götheborg sina snille- och lärdomsprof.

S. var lika kär för de fattiga, som de lärda. Men dessa fattiga måste vara flitiga, om de skulle stå väl hos S. Han var så ifrig för arbetet, att han i brevet till R. Vet. Akademien yttrade sin fordran att sjelfva vallbjonen skulle ha en stickstrumpa i handen.

Man har S:s porträtt stucket i koppar. Liljestråle tecknar honom som en man af reslig växt, manligt och allvarsam samt utseende, rena anletsdrag, klara ögon, och dessa utmärkande ej mindre en tänkande ande än godhet och ädelmod.

S:s valspråk som Commendeur var *ülogt och försigtigt*. Ett monument öfver S. finnes i Götheborg, modelleradt af Sergel under Archevêques ledning.

Brodern *Jakob Sahlgren*, Politie-Borgmästaren, blef ock rik och fick Commerceråds titel. I hans hus gynnades Sköna Konstmer än Vetenskaperna. Då Tafvelsamlingen på Kulla Gunnarstorp nu med skäl räknas som en prydnad för Sverige, må nämnas, att den hufvudsakligen uppkommit genom Comm.-rådinnan *Brita Sahlgrens* godhet för sin dottersson Gr. G. A. Sparre, då han på 1760—70-talet med rika understöd af mormodern vistades i Frankrike, England och Holland, der taflorna inköptes. Detta "Sparreska Cabinetet", som förtjuste Sergel i Götheborg 1785, nämnes ännu i Tilmeld, 8:e uppl. bland det som funnits minnesvärdt i Götheborg. År 1788 såg Schröderheim "en gudomlig fru Sahlgren" i denna stad.

Ett drag må nämnas om detta hus, utom dess konst-ärllek. Brita Sahlgren förbød 1789 sin dottersson att sända henne någon present, som vore contraband. Detta var i de dagar en "conditio sine qua nulla patriotismi gloria", som må anmärkas i tider, då förnäma och rika damer, som kom-

ma åter från främmande land, kunna anklagas för andra tänkesätt om contraband, kanske ej alltid utan skäl. Sockerbruket i Götheborg är anlagdt af Jakob Sahlgren, hvars arfvingar "Brita Sahlgren & Söner", ännu ej skiftat detta arf 1840.

(Källor: Mscptsamlingen på Löberöd. — De la Gard. Arch. XV. 236. 240—242. XX. xxv. — Aminneleotal i Vet. Akad. af J. W. Liljestråle. — Eloge de Nicolas Sahlgren par Mr l'Abbé Du Val-Pyran, aux depens de l'Auteur. 46 pagg. 4:o. 1777. — Årstrycket af verser o. d. i Lunds Univ. Bibl. — Stockholms lärda Tids. 1778 N:o 13 följ. — Cl. Alstråmers biographi i detta Lex. 1 B. 1 h. — Götheborgs Stifts Historia och Herdaminne af S. P. & J. G. Bexell. — Uppfostr. Sällsk. Tids. 1784 N:o 14.) — N.

SAHLSTEDT, ABRAHAM MAGNUSSON.

"Född 1716, Kongl. Sekreterare, afled 1776. Han var son af Prosten i Stora Tuna *Magnus S.*, författaren till *St. Tuna Minnesdöme*."

Detta är allt hvad man hos Hammarshöld och Atterbom finner om denna litteratörs lefnadshändelser. Förgäfvos hafva vi sett oss om efter några vidare underrättelser: dem vi nedanföra bifoga röra egentligen blott hans föräldrar.

Modren hette *Catharina Arosell*, Rådmandsdotter från Vesterås. Fadren var vid denne sonens födelse Stabspastor vid armeen i Roslagen, samt Präses vid Fält-Consistorium. Blef sedan Konungens Hofpredikant i fält och predikade för Carl XII samma dag han blef skjuten. Erhöll Stora Tuna 1723 och dog 1752. Mannen, annars skicklig i sitt kall, var till sin karakter ytterligt fåfäng, i sin stil konstlad, oredig och mörk *).

Ehuru fadren innehade ett af Sveriges bättre pastorater, kunde väl Abraham svårligen påräkna något betydligare arf, då han hade tio syskon. Huruvida epithetet "Kongl. Sekreterare" var blott titel, eller han verkligen var anställd i statens tjenst, är icke ens kändt. Kanske lefde han blott som litteratör och försörjde sig med sin penna. Visserligen tyckas de fleste af hans skrifter varit af den art, att de svårligen medfört någon särdeles vinst, men å andra sidan öfversatte han andeliga skrifter samt utgaf en Glosbok och Colloquia, som måhända haft detta i syfte. Likväl voro hans skrifter af denna art ganska få, och, som S:s verksamhet var rigtad åt flera håll, är det lätt möjligt att de hade sitt ursprung från rent nit för saken. Dessutom var han förnämt gift, nemligen med Riksrådet Gr. Wallwijks dotter,

*) MunkteU, Vesterås Stifts Herdaminne 3:e häft. sid. 402.

och kanske medförde hon förmågenhet. Sällsynt var i alla fall på den tiden en ofrälse äkta förbindelse med en höfgräfflig fröken, och intressant skulle det varit att erfara, genom hvilka egenskaper S. vann denna ära. Huru än med hans personliga förhållanden må hafva varit beskaffadt, så finna vi honom redan vid 22 år hafva uppträdt som författare och dermed fortfarit till sitt sista lefnadsår, så att hans skriftställar-verksamhet omfattat en tid af 38 år.

Hufvudföremålen för denna verksamhet voro Svenska Språket och Svenska Vitterheten. Såsom språklagstiftare vidtog S. der Svadberg och Tjällman slutat, skref en Svensk Ordbok, en Svensk Grammatik, ett Veckoblad, som hade modersmålet till ämne, och förklarade jemväl runstafven. Redan samtiden dömd, att han ej var sitt ämne vuxen; han egde hvarken en lhres classiska lärdom eller hans kannedom af de med Svenskan närsläktade dialekter, förstod icke ens Engelska, än mindre Anglosachsiska; huruvida han kände Isländskan, yta vi ej, men i stället att upptaga den historiska tråden, och taga etymologien till rättesnöre, följde han hufvudsakligen bruket, och der bruket afvek, sökte han bestämman det rätta; detta oaktadt verkade han kanske mer än sina föregångare i detta hänseende på den stora allmänheten; ända till dess Svenska Akademien utgaf sin Rätt-skrifningslära gällde S:s orthographi som mönster, och i svenska grammatikens öfriga delar följer man än hans lagstiftning. Öfver lhres Glossarium utgaf han anmärkningar. Hans inflytelse på detta fält har således varit ganska stor, kanske större än hans verkliga förtjänst, ehuru äfven denna icke bör skattas ringa.

På fosterländska Vitterheten verkade han dels som smakens lagstiftare, dels som kriticus, dels som Antholog, dels genom egna vitterhetsarbeten. I sin första ämnda egen-skap öfversatte han Bouhours den tiden högt ansedda *Manière de bien penser dans les ouvrages d'esprit*, och populariserade dennes teori i andra skrifter. Utgångspunkten i den Sahlstedtska ästhetiken är följande. Poemens ändamål är att gagna och förlusta (Horatii "*Utile dulci*"). Vissa vetenskaper kunna väl ej komma under poeternas händer; men gagnet består i moraliska och politiska lärdomar och anmärkningar. Der poetiska arbeten ej läsas, herrskar grofhet och okunnighet. Ett bevis derpå är, att poesien blifvit odlad af de mest bildade folkelag, ända från kung David och Orpheus, samt Homerus; "då Pindarus ej kunde hinna denna höjd i det verslaget, begynte han i en annan ton (!),

hvilket sätt sedan alla lyriska poeter hos Greker och Romare efterföljt." Homeri afsigt var väl icke, att i Iliaden skildra olyckan af tvister mellan befälhafvare i en tropp, icke, att i Odysseen framställa "hvad förderf och oreða här flyter igenom en Regents frånvaro ifrån sitt rike", icke heller Virgilius afsigt, att "yrka lindrighet och mildhet hos en Regent"; men "det är nog, att man hos dessa skalder träffar hvarjehanda sinnrika och nyttiga lärdomar ... och qvicka insfall." Poetens huvudändamål är alltså att behaga; men när man rättare tänker efter människans natur, kommer man lätt på den tanken att man ock kan läsa poetiska arbeten endast för sitt nöje, liksom människorna ofta talas vid i intet annat uppsåt än att roa hvarandra." Häruti ligger nu en ursäkt för dem af våra poeter, som skriva i intet annat ändamål, än att förlusta, och här innehålles äfven de läsares försvar, som allenast för sitt nöje skull läsa sådant skrifter. Jag tror mig icke mycket fela om tankningen, om jag säger, att de mest berömda episka dikter af äldre och nyare poeter i den afigten blifvit författade, äfvenså vissa Oden, Epigrammer och dylika små stycken, som synas endast gjordes för läsarens nöje; åtminstone kan jag för min del fritt ut bekänna, att det är det enda, som jag i dem söker och finar."

Detta är kärnan af författarens afhandling "om Poeter och Verser", införd i slutet af hans Samling af Verser. Deraf finner man, att S. visserligen satte Poesiens värde och högsta ändamål i att på engång "undervisa och behaga", men att han ändock kom (hvad både Hammar-sköld och Atterhom förbisett, i det att de stödjade sig på andra af hans theoretiska skrifter), till den rigtiga tanken, att poesien är till för sin egen skull, att den (såsom man nu för tiden skulle uttrycka sig) är en gudomlig lek, som tjusar och behagar, och derigenom har rätt att vara till. Visserligen var detta, ur utilitets-synpunkten, någonting ganska underordnad och oväsentligt, men S. kunde dock icke undgå att finna, att just de mest berömda episka dikter icke medförde särdeles moraliskt gagn, utan blott ursäktas och således uppfyllde blott den ena af de dubbla fordringarna; således skulle just Homerus och andra ypperliga skalder af icke didaktisk rigtning mera brutit än de öfriga; och ur detta dilemma kunde S. icke reda sig. Hade han fastat en högre betydelse vid orden-lärdomar, gagn, så skulle han dock funnit, att också de Episka författare, Ode-skalderne m. s. ej blott vilja roa och förlusta, utan ock verka förädlande och upplyftande.

I vittra recensioner och kritiska uppsatser var S. den förste, som på svenska äldre och nyare vitterhetsalster tillämpade ästhetiska principer, och kan således kallas den vittra kritikens fader i fäderneslandet; före honom hade Celsius och Salvius utgifvit *Lärda Tidningar*, men dels voro deras uppsatser mest blott refererande, mestadels berömmande, dels höllo de sig nästan uteslutande inom lärdomens gebit. Celsius, född samma år som S., vitter men mångkunnigare och fyndigare, befattade sig dock både som sjelfskapande och granskare med svenska Vitterheten; i sistnämnda egenkap uppträdde han egentligen först i sitt 1768 i Vet. Akademien hållna presidii-tal, författadt i en lätt och lekande stil och innehållande tankar som väckte stor uppmärksamhet. Eburu i hufvudsaken föga från honom afvikande, skref S. anonymt deröfver anmärkningar, som af Celsius sjelf eller en af hans vänner besvarades. I sin smak var S. föröfrigt så osäker, att han satte fru Brenner högst af alla vitterhetsidkare, Dalins Svenska Friheten öfver Tassos Jerusalem, uteslöt Runius från sin Samling och fann blott ett par små rim af Columbus värdiga ett rum i denna anthologi.

Om S:s egen stil faller Hammarsköld det omdömet, att den, med all den språkriktighet, renhet, klarhet och prydlighet, hvarom Förf. bemödade sig, ändock är hård, klang- och liflös. Så vidt vi känne S:s skrifter, underskrifva vi detta utslag, och utstryka till och med ordet prydlighet. Hans motståndare Celsius öfverträffade honom vida i stilistisk förmåga. Hade S. såsom theoreticus stått högre, skulle man på honom kunnat tillämpa Voltaires omdöme om Marmontel: att han var en Moses, som förde andra in i Förlofvade landet, utan att sjelf få komma ditin.

Så mycket större förtjenst har S. som Samlare och utgifvare af Svenska poeter. Betraktad som en Anthologi, hvilken skulle innehålla Svenska Vitterhetens skönaste och utvaldaste blommor från Stjernbjelm till hans tid, tillfredsställer denna samling icke vår fordran, emedan den blott upptager en ringa del af de äldre författarnes poemer, och ofast icke de bästa; men dess förtjenst består deruti, att den förvarat en mängd antingen lösa för sig sjelft utgifne eller ock alldeles otryckta poemer, med utsättande af poeternes namn, hvilka annars skulle förkommit. Det är ej Utgifvarens fel att de fleste af dessa stycken äro af ringa värde: af vikt är dock denna samling för vår fattiga vitterhetsy historia, och granskaren finner jemväl deruti en och annan perla.

Hvad S. föräfrigt tänkte angående Svenska Näringarna och om Tryckfriheten, känna vi icke, och ha ej ansett löna mödan att undersöka det.

Skrifter: a) I Vitterheten: C. Porée, om Theatern är, eller kan vara en Dygde-schoola. Öfvers. Sthm 1738. — Om Tankar i Vitterhets-Arbeten (af Bousnens). D. 1—3. Ib. 1756, 58. — Samling af Verser på Svenska. Del. 1—4. Ib. 1751—1753. — Sinnebildskonsten, med samling af Sinnebilder och deras uttydning. Ib. 1756. — Critiska Samlingar. Del. 1—4. Ib. 1759—65. — Bref, inneh. Erindr. vid Annmärka, öfver O. Celsii Tal om Smak i den Sv. Vitterheten. Ib. 1759—68. — Vittert Snille af Amaranthus. Ib. 1775. — b) I Svenska Språket: Försök till en Sv. Grammatica. Ib. 1747. Ny uppl. 1769 och 1787. Förkortad 1772. — Öfversatt på Tyska. Ib. 1760; på Fransyska. Gefe 1787. — Svensk Ordbok, efter det nu i Tal och Skrifter brukliga Sätt (på latin och svenska). Sthm 1757; ny uppl. 1773. — Veckblad om Sv. Språket och Ordboken. N:o 1—4. 1767; fortsatta. 1768. — Dictionarium Pseudo-suecanum d. ä. Ordlista på främmande Ord i Sv. Språket. Vesterås 1769. — In Glossarium Sviogoth. Joh. Ihre Observ. Sthm 1773. — c) I andra ämnen: Consolatio philosophiæ, funnen af A. M. S. Boëtio, brukad af A. M. S. Beato, en Svensk. Sthm 1744. — Neumeisters Böner för Nattvardsgäster, Öfvers. Vesterås 1753; ny uppl. 1772. — Om frihet i Näringar, isynnerhet vid Sv. Fabriker och Handtverkerier. Ib. 1763. — Dela Bruyeres Charakterer. Öfvers. Del. 1—2. Ib. 1768. — Glosebok på Latin och Svenska. Ib. s. ä. — Tal öfver J. Helmich Roman. Ib. 1767. — Om Tryckfriheten. Ib. 1770. — Runstafven förnyad, samt dess Beskrifning och Bruk. Ib. 1776. — Colloquia et Fabulæ. Ib. s. s.

(Källor: Hammarshöld, Sv. Vitt. Hist. — Atterbom, Säre och Skaldar. Del 2. sid. 567 o. följ.)

SALBERG, JOHAN JULIUS.

Född i Stockholm d. 14 April 1680. Fadren var Kamrerare vid Kongl. Klädkammaren, och modren, *Sophie*, dotter af Handelsmannen och Brukspatronen *Melchior Jung*, som på Djurgården anlade det första kimröks- och glashruk i riket. Sonen uppfostrades sorgfälligt; i ritkonsten handledt af en landets bästa tecknare på den tiden, Fouquet, lärare vid Ritare-Akademien, gjorde han i denna konst så stora framsteg, att Carl XI, då han vid ett af sina besök på nämnde Akademi fick se ett af den unge S. utarbetadt stycke, belönade detta med ett præmium. Vid äldre år beslöt dock ynglingen att blifva pharmaceut, och begaf sig i lära på apoteket Svanen, som egdes af Hof-apotekaren Freidenreich, gift med hans moster. Den berömda Archiatern Urban Hjärne, som emellanåt besökte

detta Apothek, och der lärde känna den unge mannens vettgirighet och fallenhet, uppmuntrade honom och tillät honom åhöra sina kemiska föreläsningar och vara tillstädes vid experimenterna å sitt eget laboratorium på Kungsholmen. Af en Tourneforts lärjunge, vid namn Falk, fick S. också tillfälle att inhemta Naturalhistoriens första grunder, särdeles allt hvad som hörde till det officinella.

Väl underbyggd, och sedan han i Fahlun och Sala jemväl gjort sig bekant med smältprocessen och andra kemiska operationer, reste S. 1701 utrikes, vistades ett år i Jutland på ett apothek hos sin morbroders son, uppehöll sig sedan å flera orter, längst i Dresden, hvarest han i tvenne år förestod ett laboratorium, och sedan i Berlin, hvarest Melchers laboratorium den tiden var en högskola för alla pharmaceuter. Hufvudsakligast sysselsatte man sig der med beredningen af de då berömda medikamenterna Theriaca Andromachi och Coelesti: alla dithörande simplicia tillreddes och danades i gestalt af bilder, som sedan stuckos i koppar. Vid detta apothek blef S. Provisor och emottog flera fördelaktiga anbud från Tyskland; men då han 1709 erhöll underrättelse om sin mosters död, reste han hem, köpte apoteket Morianen och gifte sig 1711 med *Christina Specht*, hvars fader var handlande.

Känd som fäderneslandets ypperste pharmaceut, erhöll han 1721 fullmakt som Amiralitets-Apothekare i Stockholm, och när Vetenskaps-Akademien inrättades, blef han en af dess första ledamöter. Hans råd inhämtades så väl vid sjuk-sängar, som isynnerhet vid alla tillfällen, som rörde den pharmaceutiska chemien, och när qvacksalvare åt den gamle Kon. Fredrik, som led af ålderdomskrämpor, utbödo guld-tincturer och hemlighetsfulla panacéer, uppkallades Apothekar S. för att analysera dessa arcana och om deras verkan gifva sitt omdöme. Äfven upptäckte han Sabbathsbergs helsobrunn. Var arbetsam, redlig och nitisk att tjena fädernesland och vetenskap med sina kunskaper.

Den nya Akademien riktade han med flera rön. I ett varnade han för att bestryka jernbläcks-tak med rödsfärg, utan tillstyrkte att i stället nyttja linolja eller tjära; i ett annat beskrefs det Sal natron, som blifvit funnet i Vesterbotten; dessa observationer klandrades 1741 af dåv. Doct. J. Gottsch. Wallerius i en disputation; S. försvarade sin åsigt så väl i sitt præsidi-tal 1745, som i en särskild skrift. Vidare uppmuntrade han till planterande af levande gärdsgårdar; lärde att tillverka glaseradt tegel för mindre kost-

nad; uppfann ett nytt kitt; upplyste om victriolens förmåga att bevara träd; uppgaf trenne medel mot vägglöss; uppgaf sättet att utforska jernets närvaro i svagare Mineral-vatten o. s. v. I anledning af ett i Frankrike utfästadt premium tillverkade han en ny liquor, som bättre än Spiritus vini var tjenlig att förvara naturalier samt dessutom kostade mindre, men dog innan han hann upptäcka hemligheten.

Eldsvådan d. 8 Juni 1751 förvandlade större delen af hans fasta och lösa egendom till aska. Grämseln deröfver påskyndade den 70-årige mannens död, som inträffade d. 23 Mars 1775. Hans senare hustru *Marg. Maria Standert*, Inspektors-dotter, följde sin make till grafven. I sina båda giften hade han egt 18 barn, men förlorat 14; äldre sonen, *Casten Julius*, behöll Apotheket, och var liksom fadren vetenskapligt bildad, död 1792.

Skrifter: 19 Rön i Vet. Akad. Handl. — Tal vid præsidiij nedläggande om Sal Natron. — Återsvar på Hr Dr. J. G. Wallerij försvarsskrift. Sthm 1746.

(Källor: Ribes Åminnelse tal i Vet. Akad. 1759. — Sv. Mercurius 1759, Aug. s. 329. — Gesellij Biogr. Lexicon.)

SALOMON, ELIAS.

Doctor *Elias Salomon* kan sägas ha fått en historisk märkvärdighet genom en anklagelse. K. Lifmedicus N. Dalberg var öfvertygad, att han jemte O. af Acrel, genom behandlingen af Kon. Gustaf III:s sår 1792, fullbordade hvad Anckarström begynt. Som säkerligen denna beskyllning blifver i framtiden upptagen vid historiens domstol, torde häfdaforekaren, som slår i ett Svenskt biographiskt Lexicon, böra träffa äfven denna i ett slikt högmål anklagades namn.

Så skriver Dalberg ordagrann: "Sedan Konungen på maskeraden i Operasalen d. 16 Mars 1792 om afton emellan kl. 11 och 12 träffades af mordskottet, förblef hans tillstånd hela första veckan mycket godt, utan något symptom, som kunde väcka bekymmer samt bulningen i såret både ymnig och god, ända tills natten emellan d. 23 och 26, då pleuresie inställde sig straxt efter förtärandet af en citronglace, hvilken den äldste af de tillkallade läkarne (O. af Acrel) helt oförtänt och utan begriplig anledning liksom trugade Konungen att emottaga. De nu uppväckta starka plågor gäfvö väl något efter, sedan ådern blifvit öppnad och vesicatorium lagdt på bröstet, men suppuration minskades genast och en ymnig upphostning infann sig och fortfor

ända till något efter midnatten emellan d. 28 och 29, då en stark tryckning på bröstet tillstötte med rosslande andedrägt och alldeles afstannad upphostning. Ett par dagar förut hade väl Konungen gifvit tillkänna sin åstundan att få se mig, men blifvit derifrån afhållen af sin Lifschirurg (E. S.), som sade åt Konungen det jag icke skulle kunna förmas att efterkomma denna hans önskan, utan att derom få skriftlig befallning. När nu tillståndet blifvit mycket försämradt och någon erinrat om Konungens alldeles utmärkta förtroende till mig, gafs det nyssnämnda ogrundade svaret, hvarvid det ofelbart förblifvit, om icke Öfver-Direct. Theel gifvit tillkänna att jag alla dagar hos honom underrättade mig om Konungens tillstånd samt var okunnig om jag blifvit efterfrågad; hvarpå befallning genast gafs att ge mig det tillkänna med tillägg att så fort som ske kunde uppfylla Konungens längtan. Vid mitt inträde i sjukrummet just som klockan slog 4 om morgonen, yttrade Konungen en så stor glädje, att den ej kunde annat än väcka min förundran, omedan jag då ännu var okunnig om det oförsämda föregifvandet af den nedriga personen, som hade att tacka mig för det han var. — Hvad för öfrigt rörer Konungens skötsel under dess sista sjukdom, så kan med fullt skäl sägas, att den bidrog mycket att påskynda döden, om den ock ej var ensamt orsak dertill. Under förevändning att uttaga spiknubbar och förgiftad förladdning, som man föregaf ha inkommit i kroppen, ehuru ogrundadt det ock var, handterades skadan obeskrifligt groft i en $\frac{1}{4}$ timme genom skärningar eller dilatation, som man sade, alldeles efter den gammalmodiga chirurgiska slendrian, i okunnighet om den lindrigare och förnuftigare metoden, som de sista utländska krigen visat vara mest passande i sådana skador, som förorsakats genom skjutgevär." Originalet förvaras på Löberöd, aftryckt helt i De la Gardiska Arch. XVIII D. s. 118—125; ett sammandrag häröfver i Dalbergs biographi IV, B. s. 50 f.

Hvad D. yttrade som läkare *), förfäktade Gustaf III:s under Förmyndareregeringen "förtryckte vänner" med åtskilliga mer eller mindre sannolika föregifvanden. Men ej de allena. H. E. Grefve Sköldebrand **), som då hörde till

*) Man bör härvid ej förgäta, att D. var sticken öfver att han blifvit så länge undanhållen samt att han gerna såg sakerna mörkt.

**) "Jag känner noga", yttrade en gång Sköldebrand efter min anteckning samma dag, "att en Massacre på adeln var tillernad efter Gustaf III:s sårande, att han skulle gå ut på en altan och visa sig i sin blodiga dräkt, men afdånade vid försöket och dog inom kort."

Oppositionen, var favoriserad Adjutant hos Hertig Carl och genom sitt första gifte i Presidenten Baron C. F. v. Höpkens hus förbunden med åtskilliga, som genom sin rang tillhörde hofvet, hade hört och tviflade ej särdeles mycket på uppgiften, att läkaresteg, som påstods taget, var nödvändigt och patriotiskt. Så här försvarades det af flera inom dåv. Opposition. Gustaf, liksom hans vänneflocc, ansåg adlingen Anckarström ha gått adelns ärende, men viss, att de, som begagnat den politiskt fanatiska *) Capitainens arm, för att sedan Konungen kunnat undanrödjas, skörda makt och fördelar, ej kunde hinna af lagens arm, uppsatte man på classiskt-römersk vis en proscriptions-lista på dem, som misstänktes, dit i allmänhet all adel af större rikedom och anseende räknades. Desse borde utrotas af en fanatisk pöbel. Denna skulle fanatiseras på följande sätt. Konungen ville, så fort hans tillfrisknande tillät så mycken rörelse, bäras ut i den blodiga skjortan på Slottsbalkongen, dernedanom en å krogar förut väl plägad folkmassa blifvit samlad, då en talare borde peka på Konungen, och sedan Konungen sagt några ord till "sitt trogna folk", skulle ledare i hopen, som fått proscriptions-listor, föra de fanatiserade till de bestämda offren. Men, hette det, läkarekonsten sörjde för, att tillfrisknandet afbröts och den rysligt tillämnade massacren uteblef. Emellertid är visst, att det fanns i Konungens dödsstund en vildsinnad människomassa samlad, med hvilken Armsfelt försäkrar sig kunnat utföra hvilken hämpdbragd han önskat, men som han i stället skingrade. (Se hans egen biographi). Det må anföras för att skärpa forskares uppmärksamhet, huru det grundlösa deri må bäst kunna uppdagas. En moralisk omöjlighet är svår att antaga, sedan man vid Fersiska modet verkligen såg att en massacre kunnat ske under styrelsens neutralitet, tills ett förhatadt offer fallit, och detta midt på ljusan dag under hundratals beväpnade krigares närvaro på skådeplatsen. Skjöldebrand trodde sig känna, att K. Gustaf redan bestämt timman för utträdet på balkongen. Det skulle väl varit d. 26 Mars, åtminstone nära efter natten mellan d. 25 och 26. På portvakterne i alla, åtminstone i många bland de husen,

*) Då Anckarström sjelf nyss efter brottet förklarade sig nöjd att dö, sedan han kunnat undanrödja anföraren för coalitionen mot Frankrikes — och världens frihet, så synes man med allt skäl kunna lägga en del af denna fläck i Svenska adelns historia på adertonde seklets politiska opinionsrättning.

der de proscriberade bodde, trodde man sig kunna lita. In-
sjuksnandet nämnde natt ansågs ha tillintetgjort planen och
räddat en mängd familjer.

Att redan slika misstankar kunde uppkomma och tros,
är ett bedröfligt tidstecken, vid hvars erinring vi må tacka
Gud, som lefva i en tid, då moralen inom de högre sam-
hällsklasserna otvifvelaktigt har fastare och bättre principer,
än för ett halft sekel sedan.

Den af misstanken kanske mest utmärkte läkaren *Elias*
Salomon föddes i Stockholm d. 9 Mars 1751. Fadren Ernst
Diedr. S., Badare-ålderman, var gift med S. E. Schiller. Blef
eleve i Chirurgien 1771 hos Stadsfältskär Stützer och hos
O. Acrel 1775, hvilken sednare under yppade sjukdoms-
tillfälligheter vid Kongl. Hofvet nyttjade honom understun-
dom sig till biträde uti smärre förrättningar, då han dels
"genom sitt behagliga utseende", dels genom sitt skickliga
förhållande hade den lyckan att ådraga sig K. Gustafs höga
uppmärksamhet och nådiga förtroende, så att han 1772 be-
nåddades med Assessors-fullmakt och antogs, efter att ha
genomgått de chirurgiska förhören, till K. Förste Lifchirurg
i survivance 1783 med rätt att göra tjänst. Tillika Regts-
fältskär vid K. Svea Garde. Biträdde vid Kronprinsens kopp-
ympning, åtföljde K. Maj:t till Finland, der han vårdade K.
Maj:ts armbrott, belöntes derföre af Seraphimer-Gillet med
3000 dlr k.mt. Följde till Italien och varma baden i Pisa.
Utnämndes 1784, under vistelsen med K. Maj:t i Bologna,
till K. Förste Lifmedicus med säte och stämma som Assessor
i K. Coll. Medico. Med. Doctor honorar. 1785 "i anseende
till hans lyckliga åtgärd vid K. Maj:ts armbrott och öfriga
omvårdnad af K. Maj:ts helsa under Dess vidlyftiga resor",
enl. Prof. Dr. Thunbergs yttrande i promotions-programmet.
Regiments-Chirurg vid K. Lifregimentet 1787. Samma år
tjänstgörande Förste Lifmed. efter Archiater Heidenstam,
i hvilken egenskap han följde Konungen 1788—89 i Finland
och tjänstgjorde hos K. Maj:t ända till dess död 1792. R.
W. O. 1799. Blef först 1803 tjänstgörande Förste Lif-
medicus hos K. Gustaf IV Adolf. Vice Præses i K. Colleg.
Med. med Archiaters namn, heder och värdighet s. å. Af-
skedad från begge dessa tjänster d. 14 Mars 1807. Dog i
Stockholm d. 19 Febr. 1808. Gift med Assessor. Wesers
enka *M. C. Dellvik*, som dog 1807.

Märkligt nog är att se, så nära vår tid, en person,
som ej studerat, åtminstone ej bevistat Akademien (ouktadt

en broder Astessorn E. D. Salomon *) grundligt förvärfvade sig sina läkarehunkskaper), uppstiga på hofgunst och skickligt handlag vid operationer till läkarekonstens högsta vördigheter i riket. Misstänkt ser det ut, att Sacklén söker en af förklaringsgrunderna till konungagunsten i mannens behagliga utseende. Hade E. S. aktning för sin befordran? Blef han rik efter det de många rikas lif skola ha blifvit räddade? På dessa frågor har jag ej fått svar. Kanske skall framtiden kunna svara, och måtte detta svar bli: "idel misstankar utan grund, dyningar efter en förfärlig storm af lössläppta passioner, under blind politisk fanatism."

Skrift: Berättelse om K. Gustaf III:s armbrott, tryckt i Läk. och Naturforsk. T. IV. s. 237 samt Inr. Tidn. 1783 N:o 52 **).

(Källor: Sackléns Läkarehist. I. 162 f. — Tradition, enl. ofvan uppgifna källa.)
— N.

SALTENIUS, DANIEL.

Fadren, *Lars*, härstammande från Ångermanland, der fadren var Kronofogde, var född 1657, blef 1703 Commi-

*) Denne drunknade i Ålands haf vid hemfärden 1790 från Finska kriget, Chir. Mag. 1771, promoverad efter specimina till Med. Doctor 1778, Assessor i Coll. Med. 1785, Förste Fältmed. 1788.

**) Det är bekant, att Oppositionen såg i detta armbrott en scen ur en theaterpjäs. Skjöldebrand hade hört af någon, som sett det Kongl. liket, att armen ej bar spår efter att ha varit bruten. Af-sigten skulle varit att få ett antagligt skäl för den utländska resan. Emellertid tillstyrkte äfven Dalberg baden i Pisa för samma arm-brotts skull, ej blott E. Salomon.

Då E. S. lemnade sin "vise presis" stol i Colleg. Medicum höll han ett tal, som afskrifvet efter hans original finnes på Löberöd, hvaraf man kan inhemta denne favorits bildningsgrad: . . . "tacka samtliga Herrar K. Collegie och Ledamöter för all bevisad vänskap under mitt förda presiumsskap. Jag hafver väl inga papper, pennningar eller documenter af ansvarenhet att svara och redovisa för, utan hafver lemnat allt komplett och i ordning ifrån mig, hvarföre jag således anhåller om extractum protocollum at i en framtid jag måtte hafva desiarchje. Sammaledes tackar jag samtliga Herrar Membri Collegie för sin godhet. De unga studiosius Chirurgie för hvilka jag varit Inspectoris hafver jag tillhållit at vara flitiga samt frågat och lärt dem uti skrivande af resefter och hvarjehanda compositum, så att jag numer intet ansvar derföre hafva kan hädanefter, ty alla Stipendiummedlen äro inlagda i kistan såsom K. Collegie af Kammeraren kunn inhämta."

Afskriften lär vara en present af N. Dalberg till H. E. Grefve J. De la Gardie och torde ej vara utan allt värde för den som historiskt vill bedömma den allmänna bildningen i Gustaf III:s "bildade hof."

nister i Markims socken uti Upland, samt Kyrkoberde derstädes året derpå. Gifte sig med företrädarens *Dan. Chreimans* dntter. Det var en vild, rå och gräslaktig menniska. Från predikstolen kallade han sin Comminister för hundsvott, pikade upp kronobetjeningen, försummade stundom gudstjensten, kifvade med sina sockenboer, särdeles en Capitaine Elgenstjerna, hvilken han engång måste göra offentlig afbön, och nekade honom slutligen på dödssängen salighetsmedlen, samt, efter döden, klockor och bårkläde. Anbefalld af Consistorium, att derföre göra sterbhuset afbön, gjorde han detta i uttryck, som endast mer rågade måttet af förolämpningen. Consistorii-Notarien uppsatte då ett annat formulär, hvilket presten väl måste underskrifva, men med tillägg: på hög befallning. Döden befriade honom 1734 från den näpat han så väl förtjent.

Fadren egde fem barn, hvaraf de tre yngsta blefvo bönder, den äldste officer. Den femte, född 1701, *Daniel*, fick studera. Fadren handledde honom i början sjelf, särdeles i de lärda språken, och gaf honom sedan den ena informatorn efter den andra, men gossens fattning var så stor, att (heter det) han efter ett år visste så mycket som läromästaren. Helt ung antagen som student i Upsala, förvånade han genom sina theologiska insigter och sin hebræiska. Men bättre hade han icke läst skrifterna, än att han förskref sig till Hin Onde. Utan tvifvel hade fadrens dåliga lefnadsätt och kanske en förvänd uppfostran rubbat hans sinnens jemnvigt. Förskrifningen upphittades och anmäldes; emedan brottet var begånget af en öfvermaga, mildrades domen till relegering och stockstraff.

Den adertonårige ynglingen måste alltså lemna Akademien, 1719. Full af blygd och nästan utan medel begaf han sig till Götheborg, hvarest han till Biskopen inlemnade en supplik på hebræiska, hvaruti han begärde att få en condition. Under afvakten derpå, råkade han i sällskap med Pietister, som förvandlade denne Hin Ondes kandidat till nådens utkorade barn. I Stockholm, dit han kom 1723, elöt han sig till det sällskap, som hade sina sammankomster på Sickla. En Kongl. Commission blef tillsatt för att undersöka dessa separatisters bedrifvande, och derigenom blef S. åter illa noterad hos sina förmän. Nästa år sökte han veniam concionandi hos Consistorium i Upsala. Resolutionen lydde: Innan *Dan. S.* kan få veniam concionandi, måste han från vederbörande domare skaffa sig testimonium hominis et famæ. Consistorium rådde honom sedan, propter memoriam scan-

dali, att idka studier vid en annan Akademi, ty annars torde han vid hvarjehanda tillfällen af den studerande ungdomen komma att lida förakt och förtret.

Samma råd erhöll han ock af Dr. Djurberg i Stockholm, en hemlig gynnare af Pietisterne; detta öfverensstämmde ock med hans egen lust. Samma år finna vi honom i Halle, Pietismens dåvarande hufvudsäte. Säsom en ångerfull, förkrossad och på nådens väg omvänd syndare, samt dessutom utmärkt genom skicklighet, blef han genom Frankes, Langes m. fl:s förord antagen till Informator å dervarande R. Pædagogium, sedermera 1728 till Inspector i Latinska skolan på dervarande Barnhuset. Sedan han 1729 blifvit Phil. Magister, kallades han af Konungen i Preussen till E. O. Professor Log. et Metaph. i Königsberg samt Inspector öfver dervarande Fredriks-Collegium. Blef 1731 Rector vid dervarande Domskola och E. O. Theol. Professor, hvarefter han 1733 promoverades till Theol. Doctor och blef slutligen Förste Theol. Professor. Han lefde till 1780 och förmåles hafva skött sina embeten flitigt och samvetsömt. Ogift använde han alla sina inkomster på bok-inköp. Vid sin död efterlemnade han ett af de största bibliotheker någon Academicus egt. Endast folianternas och quartanternas antal steg till 6000. En särskild catalog trycktes på de rara böckerna, hvilka i antal stego till 3200 och hvilkas titlar och beskrifning fyllde 44 ark i 8:o.

Skrifter: Åtskilliga Disput. och Progr. — De Auctore hebr. Sapientiz Philone. — Introductio in omnes libros tum Vet. quam Novi Test. 1736.

(Källor: Stockh. Hist. Bibl. — Genelli Biogr. Lex. — Upsala Årkestifts Herdmånn, Håft. 5.)

SALTZA, HUGO HERMAN VON.

Frih. sedan Grefve *Hugo Herman von Saltza* var den person, som Gen.-Majoren Frih. Jakob M. Sprengtporten föreslog att öfvertaga sin vigtiga plats inom det Kongl. revolutionspartiet, när Spr—n den 28 Juli 1772 afreste till Sveaborg. Han blef den förste, R. Gustaf lemnade Landtmarskalksstafven. Detta synes vittna att han varit en man af betydighet, fast de, som ej efter 1772 blefvo ultraröjlistor, förnekade det.

Kanske hjälpte honom dock hans namn mest i R. Gustafs ögon, som säkerligen fann en ära för sig sjelf, att den så tillgifne tjänaren, som skulle styra det Riddarhus

Konungen först sammankallade, har samma namn, som den *Hugo von Saltza*, hvilken nämnes som Friherre i ett tryckt diplom af 1174 och den *Herman von Saltza*, hvilken som Hehrmeister inom den Teutoniska Riddarorden, då denne eröfrat Preussen och Lifland 1220, kunnat användas som skiljedomare i en tvist mellan Påfven och Kejsaren, hvilken upphöjde honom till Riksfurste. Då dessa herrar räknade anor upp till eller ofvan Kejsar Carl den store, kunde den af chevaleriets fordna glans hänförde R. Gustaf ej uppsöka en säkrare ålderspresident, der anornas mängd utgjorde åldern. Det smickrade honom säkert också att kunna till grefflig upphöja en ätt, som så länge ansågs ha varit baronlig.

Ehuru ättstorheten torde haft ansenlig del i Grefve H. H. von Saltzas märkvärdighet, så är det ej särdeles högt upp på hans stamträd, som kritikens strängare fordringar förnöjas nemligen enligt våra adliga matriklar. Von Stiernman nekar vår adliga ätt v. Saltza (*M* 1849) att sammanblandas med den, till hvilken Tyska Ordens-Stormästaren hörde, som fick en örn i vapnet, då ätten *M* 1849 för två metkrokar af naturlig färg i två fält och en hvit lilja i två fält. Rehbinder sammanbinder väl begge dessa ätter i sin Matrikel vid adl. numer. *M* 96, men nekar i Landtmarsk. hist. s. 348 f., att E. von Saltzen, som ännu jemte tillnamnet hade som ättmärke en örnfoot af guld med grönt lår, var af samma ätt som den till Sverige inkomna, om hvilken Rehbinder uppgifver att den förer tre metkrokar.

Den nämnde Erik v. Saltzen, Lifländsk adelsman, Hofjunkare i Sverige, hade genomstungit en svensk adelsman Ikorn, Hofjunkare hos Gr. J. Oxenstierna, derföre att Ikorn lockat S:s fästmö. Lifländska adeln lade sig mycket ut för v. S., bjudande för hans lif 2000 t:re säd och (eller) 24,000 Rdr, åberopande hans ungdom, beskedlighet dittills, modrens blödighet, som skulle dö af sorg o. d. Regeringen sköt till Clerus Comitialis. Allenast Joh. Matthiæ röstade för benådning. 2000 t:re säd kunde, sade han — enligt J. Petri Hassles anteckning*) — uppehålla många, som eljest dödde af hunger, men genom v. Saltzens död blefve ingen hulpen; men de andre Episcopi och hela Clerus mente tvertom att han äntligen måste dö och ej draga blodskulden öfver landet**). Han blef arkebuserad på Stortorget, genom-

*) I Handlingar rör. Skandin. Historia XXII.

**) Det syntes då likväl ej svårt att få blöd att aftva blod med,

skuten med åtta muskötikulor, ty förr kunde han intet då. Lefde ändå en stund, sedan de laggt honom på vagnen; "ty den han dröp rände han några gånger igenom med svärdet." En Berendt v. Saltza brefvexlade som Arfherre till Lichtenau i Meissen 1623 med Gr. Jakob De la Gardie. Han fick säte på Friherrebänken i Revelska Riddarhuset. Hans sons söner Jakob Ludvig och Evert Fredrik v. S. naturaliserades som svenska adelsmän (*M* 1849), introducerade 1731. Ev. Fredrik dog som Öfv.-Lieut. utan söner 1750; Jakob Ludvig blef Friherre (*M* 260) år 1758, såsom Landhöfding i Jönköpings län, berömd såsom sådan i Tessins dagbok (s. 168 och 197), Gen.-Major, C. S. O. till ersättning derföre, att Czaren frantagit honom arf- och lösningsrätt till ättens Lifländska stamgods, då han, efter det Ryssen bemäktigat sig Ryssland, vägrat att hylla Czaren. Han hade från 1700 till 1718 deltagit i Carl XII:s krigståg, derunder han avancerat från Sergeant till Ryttmästare. Vid Helsingborg 1710 fick han tre blessurer. Dog 1763. Från sonen Baron Carl Fredrik v. S., Kammarherre, R. S. O., död 1801, härstammar vår sista greffliga ätt, som uppstod, då Öfverste-Kammarjunkaren m. m. Baron Edv. Fredr. v. S., känd som författare af åtakilliga vittra och religiösa skrifter, af K. Carl XIV Johan fick grefvediplom. Jakob Ludv. v. S:s äldste son var Grefve *Hugo Herman v. Saltza*.

Han föddes d. 6 Aug. 1726. Blef 1738 Volontair vid Gen.-Major Zanders regte, deltog i Ryksa kriget som Under-Officer vid Amiralitetet. Afgick på Svenska Ostindiska Compagniets skepp 1743. Skeppet strandade på Hittland, då han med möda bergad upptogs på ett skepp, som väderdrefs till Skottland. Gick följande året på ett annat Compagniets skepp och återkom 1748. Deltog som Capitaine och Major i Pommerska kriget, då han vid Neukalen med mandom och tapperhet dref fienden på flykten, tog två stycken 16-pundiga metallkanoner, en myckenhet ammunition och fångar. Blef Major 1762. Uppbröt 1766 med Elfsborgs regte mot de upproriske i Vestergöthland, tog med sitt eget compagni sjelfva upprorsstiftaren, så förlöjlighad i Boråsiden, till fånga jemte 300 dess anhängare *). Öfverste-Lieuten. 1770.

der 2000 tr: säd ej bödos i böter, ty Doct. Jon. Petri Hassle berättar, att man om mörgnarna kunde finna till 40 stycken människor ihjälslagna på gatorna här och der. Anf. st. s. 220.

*) Som v. Landhöfding i Halland fick v. S. ett dylikt uppdrag att bemöta ett uppror af frälsebönder mot de adliga herrarne, i ett bref af K. Gustaf den 17 Mars 1773, aftryckt i K. Gustaf III:s

I Juli 1772 proponerades han af Frih. J. M. Sprengtporten, att fylla den till Finland afgående Sprengtportens plats bland de revolutionerande rojalisterna. S. var ej belåten med revolutionsplanen. Vid första konferensen med Konungen afstyrkte han honom från alltsammans, såsom för mycket hazarderadt i anseende till Ständernas sammanvaro, propo-nerande i stället att uppskjuta med hela entreprisen, till dess Konungen kom att göra sin Eriksgata, då en revolte kunde begynnas med några regimenter, som då voro samlade och sedan man således fått arméen att gå in i saken, samla Ständerna å nyö. Men Konungen var ej hågad att vänta så länge. Bland Gustavianska papperen finnes Sprengtportens instruction för Baron v. Saltza, afskrifven af den sednare, enligt Konungens egenhändiga anteckning på skriften, med upplysning, att denna plan ej följdes, utan att saken utfördes på ett mera hastigt sätt. Efter revolutionen blef v. S. Öfverste i arméen och C. S. O. År 1773 Öfverste för ett värfvad regiment i Finland och s. å. transporterad till Jönköpings regte; vidare 1774 transporterad till ett i garnison i Götheborg liggande värfvad regte samt Commendant på dervarande fästning. Tillf. v. Landshöfding i Halland s. å. dermed han fortfor under 4 år, 8 månader. General-Major 1776. Landtmarskalk 1778, fadder åt Kronprinsen s. å. C. St. R. af S. O. s. å. Grefve s. å. Introducerad 1779 under M 96.

Ad. Hamilton yttrar: Han var alldeles ej vuxen det verk (hvar till han kallades då han blef Landtmarskalk), hvarken genom kunskaper eller umgängessätt. I sig själf välmenande, okonstlad, men sjuklig, häftig, egensinnig. Troligen ville Konungen visa, att allt stod nu så väl till, att ingen utmärktare förmåga behöfdes. Det var nu under Konungens loftal öfver ställningen, Förste Stallmästaren Gr. Ad. Lewenhaupt somnade dervid och till ursäkt anförde, att då han af allt förnam, i hvilken lugn ställning Sverige befann sig, hade han utan betänkande slagit sig till ro. G. Ehrensvärd träffade 1780 Gr. v. Saltza i Engelholm på väg till Ramlösa, der han väl, heter det, kan få sin podager hulpen, men ej den ridicul afvättad, som han ådrog sig

skriften, IV. 92 f., der Konungen yttrar: Je vous laisse juger de tout cela, vous qui êtes sur les lieux, et je vous laisse un plein pouvoir; mais en intimidant les paysans, prescrivez à la Noblesse de n'en point mal user envers ces pauvres gens, car si je ne veux pas que mon peuple soit revolté, je ne veux pas non plus qu'il soit tyrannisé. C'est à vous, qui me representez, à tenir la balance juste etc.

som Landtmarskalk. Han hade en fru Ridderstam jemte sig, fulare än han, som hade nöjet ega hans kärlek, besvärande den af egennytta, men beklagande sig för missräkning. Han försäkrade Khrensvärd, att han motarbetat nåden att bli Landtmarskalk och E—d beklagade dem, som mot sin vilja skola exponeras för Europas ögon.

Från andra sidan utföll omdömet bättre om Landtmarskalcken af 1778. R. Gustaf skref till honom d. 30 Mars 1779 om sin "parfaite satisfaction de l'attachement et du zèle, que Vous m'avez témoigné pendant tout le cours de la Diète passée et combien j'ai été content de votre, *Marché*."

Grefve v. S. blef v. Landshöfding i Götheborg i 2 månader 1778 och 3 månader 1784. Vice Öfver-Commendant derstädes 1777 och 1781. Död d. 1 Mars 1785. Gift m. *B. Vilh. Kruse*, dotter af Capit. Baron H. J. Kruse och B. J. Lilliehöök.

Några dagar före Grefvens död skref Konungen till Biskop Wingård (d. 28 Febr. 1785), att han borde försäkra Grefvinnan, i händelse hon blefve enka, om Konungens ömma omvårdnad, tilläggande: en man, som gjort sig så estimerad i krigstjensten, hvars tillgifvenhet för mig och riket varit sedd med så mycken glans, som vid 1772 års revolution nästan ensam hade mitt hela förtroende, som har haft den hedern att föra Landtmarskalksstafven vid riksdagen och som härut Kronprinsen vid dopet har för många rättigheter till min äktning, för att ej vara viss om mina tänkesätt för dem han lemnar efter sig. (Gustaf III:s Skrifter IV Bandet sid. 254 f.).

Skrift: Tal vid Ridderskapets och Adelsns första Plenum vid Riksdagen 1778. Sthm s. 2.

(Källor: Adl. Matriklar af Stjernman och Rehbindar. — Högfogaminnas af Lästbom. — Landtmarskalks-historier af Rehbindar och Boije. — Ad. Hamiltons Anteckn. och G. Khrensvärds Journal. — Gustav. Papperen.) — N.

SALTZA, EDVARD FREDRIK.

Anmärkn. På Redaktionens begäran har Hr Öfverste-Kammarjunkaren, Commendeuren, Grefve Saltza täckts meddela sina lefnadsomständigheter, med tillåtelse att enligt godtfinnande få utelåta det öfverflödiga och omarbota det hela. Som likväl de flesta af dessa underrättelser icke sakna intresse, har Red. endast borttagit några få om allmänt kända förhållanden, och meddelar föröfrigt denna biographi i den form som Förf. sjelf gifvit den, dels emedan den endast skulle förlora genom en omklädning, dels emedan Red. ej kan ingå i en kritisk pröfning af de notiser Hr

Grefven meddelar om ätten, och hvilka till en del afvika från de i nästföregående biographi anförda.

Det mörka tidehvarf är nu förbi, då man öfver höfvan yfdes öfver en så kallad hög börd och räknade förtjensten efter anornas längd. Men måtte aldrig ett tidehvarf inträda, då man glömmar att tacka Gud för att vara född af hederliga föräldrar, och då man glömmar förfädrens dygder och frejdade namn, hvilka såsom välsignelser och ljusa ledstjornor visa vägen åt kommande släcter, att träda i deras fotspår!

Få familjer kunna räkna sina ättfäder så långt tillbaka, som den Saltziska, ty den känner sin slägtledning ända till hedendomen; och vi prisa Gud, att på mer än 800 år, som vi veta vår härkomst, har ingen fläck funnits på vår blanka riddaresköld. Vi ha icke alltid burit det namn, vi nu bära: vårt gamla riddarenamn var *Drefurt von Normanstein*, och egde vi en principauté af detta namn, belägen uti *Über-Lautnitz* i *Sachsen*; men sedan bröderne *Herrman* och *Obitz* genom tapperhet och krigslist uppbrent den röfvarflotta, som härjade i *Venetianska viken* och landet *deromkring*, blefvo dessa tappra kämpar af *Carl* den store hedrade med *Friherrenamn*, och fingo en stor landsträcka utmed floden *Saltza* i *Sachsen*, der de bygde staden *Langensaltza*. — *Saltziska* släkten florerade länge i nämnde land, der ännu medlemmar af den finnas kvar, men de skiljde sig åt i tre grenar: en blef kvar i fäderneslandet, en gick till *Böhmen* och en till *Liffland*; och är det från denna sistnämnde gren jag härstammar. Många fromma och frejdade män af *Saltziska* namnet hafva gjort heder åt deras släkt. *Härmostaren Herrman*, som 22 år regerat i *Preussen*; *Prins Jakob Saltza*, som befriade *Melanchthon* från sina bojor, och *Bernhard Saltza*, som till en stor del uppbygde *Domkyrkan* i *Magdeburg* och skänkte evärdeligt underhåll åt *Cathedralskolan*, med flere, äro män, hvilkas minnen lefva i välsignelse. Vi hafva varit beslägtade med många af de *Tyska furstehusen*; men det stora ligger icke deruti; ty det är den personliga dygden, som utgör mannens storhet. Gud, Konung och fosterland hade utgjort vår ätts valspråk och skall alltid utgöra det. Det har icke bestått i tomma ord; mina förfäder hafva ock bevisat det i handling. Min farfar, *Gen-Lieutenanten*, *Landshöfd. öfver Jönköpings län*, *Frih. Jakob Ludvig v. Saltza*, öfvergaf sina fyra stora riddaregods i *Estland*, nemligen *Peinkull*, *Hebbet*, *Odenat* och *Starostiet Lecknitz*, och valde den yttersta fattigdom i *Sverige* heldre

än att blifva Ryk undersåte. Han hade många svåra blesurer: i kriget vid Helsingborg fick han tre på en dag. Han var gift med *Anna Charlotta Krus*, Friherrinna af Verkau, hvars förfäder äfven länge och väl tjänat Sveriges krona. — Min fader, som bevistat den namokunniga belägringen af Prag, blef tillbjuden af den siste Saltza i Böhmen, Öfver-Landtdrotzet Frih. Wenzelaus v. Saltza, att blifva dess universal-arfvinge, om han ville blifva katolik; men tillgifven sina fäders tro försakade han mer än en million gulden, och valde att med samvetsfrid i fattigdom lefva uti fäderneslandet. Han var den åttonde, man efter man, som blifvit tvärs igenomskjuten; och har jag i förvar mitt enda rätta fädernearf, som är trenne kulor, hvaraf min far varit genomskjuten af den ena, min farfar af den andra, och min farfarfar döds skjuten af den tredje uti slaget vid Dorpat.

Det har icke varit min lott att som tjänsteman gagna mitt fädernesland. Jag har trott att den ökar Svea land, som odlar Svea jord, och är det ur denna synpunkt, jag sökt gagna och göra mig värdig som ättling af ädla ättfäder. — Om mig är så litet att säga, att, för att fylla spalterna i min berättelse, jag måst tala om förfäders förtjenster. Jag är född på Åsakatorp i Vestergöthland den 18 Maj 1778, och efter den gamla Handbokens ritual döpt och korsad i Åsaka kyrka, der jag efter den tidens fromma sed afsade mig Djefvulen och allt hans väsende, hvilket numera icke brukas, som väl synes på den onda tiden. Mina föräldrar voro Kammarherren R. S. O. *Carl Fredrik v. Saltza*, och min moder *Anna Catharina Dankvardt Liljeström*. Jag hade af Försynen fått en stor skatt, nemligen ett så skarpt minne, att jag redan som barn om 3 år kunde hela Bibliska historien i sammandrag och Svenska Konungalängden. Vid 7 års ålder fick jag informator, och gjorde inom ett år så stora framsteg i Latin, att jag för en af min faders vänner, den vidtfrejdade Baron Schultz von Ascheraden från Stralsund, kunde uppläsa flera capitel ur Cornelius Nepos. Han besvor min fader att låta mig uppfostras för vetenskapen och lärdomen, men mina föräldrars omständigheter tillåto icke detta. Jag hade intet beavär att lära någon ting, ty att läsa en bok och kunna den, var för mig nästan detsamma, hvarföre jag och vid mina examina vanligen fick högsta betyget. Min informator undervisade mig äfven i de orientaliska språken, som jag under lek och löjen läste, emedan jag ej ansåg dem gagna till något.

Den tiden blef man officer i vaggan. Jag började likväl med att vara Corporal vid Smålands Cavalleri. I Dec. 1788 blef jag Fänrik vid Elfsborgs regimente, hvarföre mina föräldrar betalte i accord 1000 plåtar. Men min håg låg ej deråt. Jag ansåg som en degradation, att gå ifrån ett cavalleri till ett infanteri-regimente, och var i högsta måtto missnöjd med denna befordran. Min bror Herman Hugo var Lärstyrman vid flottan, studerade navigation och ämnade bli sjöman; men under en sjukdom, som flera veckor höll mig vid sängen, kom jag öfverens med min bror, att han skulle blifva Fänrik i mitt ställe och jag befrias från denna ledsamma post. Min fader såg det icke gerna; men slutligen öfvertalad af våra böner, reste han till General Hugo Hamilton, som då bodde på Öfverstebostället Örsten, och huru de gamle herrarne begingo saken, slöts den så, att min bror Hugo blef Fänrik i mitt ställe, och tre månader derefter måste han följa regimentet till Finland. Det var med mig, som med H. Exc. Wachtmeister: hvarken han eller jag ha någonsin fått afsked, men han är ändock icke Justitie-Minister och jag är icke Fänrik.

Översamhet har alltid varit för mig en stor plåga. Vid tio år fick jag tillstånd af min fader att börja en odling i Kroke mässe, hvilken var så sank, att den knappast bar en kråka. Med tillhjälp af godsets barn började jag på mina lofstunder att dika och gräfva; och då jag var 14 år, växte redan råg och potatis på detta förr så ofruktbara fält. Min släkting, Grefve Sparre, lånade mig vid 16 års ålder 2000 Rdr Bico; jag anlade då ett salteri i Götheborgs skärgård. Sillfisket började den tiden i September och var slut till Jul. Resten af vintern passerade jag i Stockholm för att lära kemi och studera Bergavetenskaperna. Om våren och sommaren fortsatte jag mina studier, så att jag vid 19 år hade lärt så mycket, som min fader trodde sig hafva råd att kosta på mig. Jag hade önskat mig någon civil beställning; men bristande tillgångar för fortsättandet af mina studier lade sig deremot. Jag utvidgade min salteri-rörelse, byggde ett nytt trankokeri, blef delegare uti ett par sillnotar, lade sjelt handen vid fisket och sökte uti allt förbättra den dåliga methoden, som dittills var använd; men jag längtade efter en större verksamhet. Genom hvad jag förtjent på salteri-rörelsen, var jag i tillfälle att företaga en utländsk resa. Jag besåg Danmark, en del af Tyskland, Lifland, Estland och en del af

Ryssland och Finland. Uppmärksam på allt, besökte jag fabriker och verkstäder och lärde mig att med egen hand kunna tillverka hvad jag såg. Vid min hemkomst anlade jag åtskilliga fabriker, dem jag med god framgång bedref. Jag hade händelsevis gjort bekantskap med en Tysk köpman, som, utan att fordra någon borgen, lemnade mig en betydlig förlagssumma, den jag flera år hade räntefritt och han återtog aldrig capitalet, förrän jag kunde med min bok visa, att jag egde tillräcklig tillgång för summans betalande. Han lät mig då se sin egen bok, hvori han för många år sedan affört summan och gifvit den åt de fattiga i mitt namn.

Vid min ankomst till St. Petersburg gjorde Gr. Kutsoff mig den besynnerliga frågan: "hvad mitt ärende vore i kejsarestaden"; och då jag dröjde med svaret, sade han mig godhetsfullt, att enligt Kejsar Pauls Ukas skulle man alltid redogöra i hvad ärende man var kommen. Jag uppgaf då mitt ärende vara att reclamera mitt fädernearf Retusari. Han frågade om jag visste hvar Retusari var; jag svarade, att Ryssarne kallade det Petersburg, och att det var ett fiskläge tillhörande min farfar under Peinkulls gods. Leende svarade han derpå: Er pretention lär vara riktig, men ameliorationerna måste ni betala. Jag svarade frimodigt, att om jag vore en mäktig monarch, skulle jag betala med Ryskt mynt, som Ryssarne betalt Estland och Ingermanland. Han frågade om jag önskade att han sade detta åt Kejsaren, hvarom jag anhöll. Kejsaren tog det icke onådigt och lofvade gifva mig ett Commanderi i Polen, som jag likvisst icke fick.

Den 28 Juli 1802 ingick jag äktenskap med fröken *Beata Margaretha Hamilton*, dotter af Landshöfdingen i Jönköping, Baron Fr. Ulr. Hamilton och Grefvinnan Hedvig Taube. Vårt äktenskap välsignades med fem barn, tre söner och två döttrar, hvaraf den äldste, *Herman*, dog i späda år. Jag räknar från den tid, jag gifte mig, en större verkningsskrets*) och har sökt som medborgare gagna mitt fädernesland genom odlingar och inrättande af fabriker.

När Gustaf III reste till Riksdagen i Gefle, blef jag nämnd till Kammarjunkare, som den tiden var en stor utmärkelse. Men fullmakten blef icke expedierad; det skulle

*) Herr Grefven har under denna sin sednare lefnadstid bott på det vackra Mem vid Canalens utlopp i Slätbaken, och ärfde efter Excell. Cederhjelm det präktiga Cedersberg jemte andra dithörande stora possessioner, i nejden af Linköping.

ste vid Konungens återkomst. Men Konungens oförmodade hastiga hädanfärd kom emellan. Jag talade med Gustaf Adolf derom, men det drog ut på tiden och han villde vara fullmyndig Konung innan han gjorde några nominationer. Riksrådet Ridderstolpe (hvars son, framl. Generalen Gt. Carl Ridderstolpe, hade på samma dag som jag blifvit nämnd till Kammarjunkare) gaf mig ett bevis, att han hört Kon. Gustaf III äfven dertill nämna mig, och var det på detta bevis som Gustaf Adolf utnämnde mig d. 28 Juli 1708. I denna egenskap tjänstgjorde jag vid Konungens tillträde till regeringen, hans biläger och riksdagen i Norrköping 1800. Sedermera har jag beviostat alla riksdagar utom den sista.

Det tillhörde min lycka att, som skriften säger, finna nåd för Gud och menniskor. Utan embeten, utan rang och utan förmögenhet, hafva dock så hast så många och så frejdade bekantskaper som jag. Jag vill med tacksamhet alltid påminna mig de Svenska herrar och män, som omfattat mig med godhet och som gjort tidehvarfvet heder: Gr. Oxenstjerna, Wallin, Leopold, Rosenstein m. fl. vittre män hade jag den lyckan att få visa mina skaldeförsök och af dem undervisas i den konsten, att gifva hjertat och andesinnet samklang med himmelen. Ibland mina utländska vänner, bekanta och protectorer, räknar jag i främsta rummet den odödlige Goethe, hvilken i sitt sista lefnadsår skickade mig en tacksägelse för min tolkning af 5 Cap. Uppenbarelseboken, hvilken jag sändt honom, och gaf han mig det smickrande vitsord, att hvad jag skrivit fullkomligen öfverensstämde med hans sätt att se, och att ingen före mig någonsin gifvit en sådan tolkning. Med den utmärkt lärde och sällsynte mannen, Biskop Münter, var jag intim vän och i mångårig correspondance, äfvensom med de lärde Doctorerne Palmier och Hasbach i Berlin, v. Suringar i Holland, Sudow i Potsdam, Superintendenten Stolle i Dresden, och Fürst-Primas af Ungern, Erkebiskopen af Venedig och Erlau. Många theologer från Wien och Presburg voro ibland mina bekanta, förutan en stor mängd vittre och aktade män nästan i alla länder. Så länge år och krafter tillåto, underhöll jag en vidlyftig brefvexling och fick derigenom många intressanta underrättelser, hvarifrån härleda sig de vidunderliga berättelser man gjort om mitt mångsidiga vetande, hvilket elakheten, afunden och dumheten tillaggt mystiska och vidskepliga handlingar.

Redan på förhand intagen af djup beundran och vördnad för Priäsen af Ponte Corvo, sedermera Sveriges utko-

rade Kronprins, var jag honom vid resan till Stockholm hasten 1810 till mötes, i Norrköping, och rönste jag då sanningen af hvad jag alltid känt och trott, att det finnes en andefrändskap menniskor emellan, som icke behöfver årtal för en närmare förtrolighet. Prinsens ojemnförliga blick mötte mina ögon, som vöro skarpt fästade på honom, och ifrån den stunden förstod jag att han var idealet för hvad jag sökt ibland menniskor, och har jag sedan under den långa tid, jag haft den oskattbara lyckan ofta vistas hos honom, ofta hört af H. Maj:t, att han, från det ögonblick jag i Norrköping presenterades för honom, fattat det förtroende för mig, af hvilket jag af hela min själ sökt göra mig värdig *). Under de 31 åren, de lyckligaste dagar af min lefnad, som jag så ofta hade nåden uppvakta H. Maj:t, kan jag på min salighet bedyra, att jag af honom aldrig hörde ett ovänligt ord, eller såg någon missnöjd min. Den store mannen var ett undantag från mängden af de mäktige, som någon gång kunna vara nedlåtande emellan fyra ögon, men i fleres närvaro visa ett kallt och högdraget bemötande. Carl Johan, den oförgätlige, var densamme då jag satt vid hans säng i sängkammaren, som när jag uppvaktade honom, då hundrade menniskor omgäfvö hans person: alltid samma nedlåtande och vänliga blick; alltid samma hjertliga emottagande. Han förstod att läsa i djupet af min själ, och deraf inhemtade han, att knappt någon tillgifsnare undersåte funnits än jag var emot honom. Högstakig H. Maj:t ville både i ord och handling visa, att han värderade min trohet och tillgifvenhet. Många betydande både embeten och äretitlar tillböd han mig; men jag har alltid hyst misstroende för mig sjelf, ihågkommande det gamla Danska rimmet:

Den maa en Esel være,

Som tar sig paa mer æn han orker bære.

Jag ville icke gå någon i vägen, ej taga brödet från någon, som måhända behöfde det bättre än jag. Jag ville icke att någon skulle tro, det min tillgifvenhet för Konungen var en list att tillvinna mig någon lönande syssla. H. Maj:t gaf mig något långt högre, nemligen sin fortfarande nåd och ynnestfulla godhet.

Kon. Carl XIV fortsatte hvad hans höge företrädare börjat: af Kon. Carl XIII blef jag 1809 utnämnd till Kam-

*) Möjligen bidrog i sin mån till detta fördelaktiga intryck äfven sjelfva utseendet: ty de, som kända Grefve S., veta att han af naturen var begåfvad med ett särdeles intagande, ridderligt väsende och en af de vackraste män på sin tid.

marherre med nyckeln; 1814 R. N. O.; 1816 Hofmarskalk; 1818 Öfverste-Rammarjunkare; 1821 af R. Carl XIV Johan utnämnd till Comm. af Wasa Orden; 1824 Comm. af N. O.; Öfverofficiant och Banérförare i survivance; 1843 Storkors af R. W. O., samt den 25 Febr. s. å. upphöjd i Grefligt stånd. År 1845 Ordinarie Banérförare.

Många in- och utländska sällskaper hafva gjort mig den äran, att kalla mig till ledamot, hvilka jag icke ansett nödigt att här uppräknat. De som gifvit mig mesta tillfridsställelsen äro Bibelsällskapet, De nödlidandes vänner, Vexellundervisningen m. fl.

Af mina mest sorgliga öden är förlusten af begge mina mågar, Frih. *Henrik Fock* och Grefve *Gustaf De la Gardie*, hvilka dogo i blomman af deras ålder. Jag blef enkeman d. 26 Maj 1826, och d. 8 Mars 1844 delade jag det sorgliga ödet med hela Svea land, att sakna den för mitt hjerta oförgätlige Carl XIV Johan. En otacksam samtid har icke alltid gifvit hans förtjenst den rättvisa, den tillkommit. Jag har aldrig känt en man med ädlare hjerta, med sannare begär att gagna, än den store mannen, som aldrig begärde annan belöning än folkets kärlek, och ve den, som icke gaf honom detta arvode! Jag kunde skriva folianter om de ädla drag, hvartill jag varit vittne under de många år, jag hade den lyckan att ofta se honom. Men han delade missödet med mången stor man, att icke vara rätt förstådd; dock en efterverld skall göra honom rättvisa; jag skall aldrig glömma honom, och mitt tröstande hopp är att det gifves ett återseende.

De arbeten jag författat, och som blifvit till trycket befordrade, äro: En Bönebok, första gången tryckt 1811, sedan omtryckt 42 gånger. — På begäran af några vänner skref jag en Nattvardsbok, helst Fresenii, så mycket omtryckta, var längesedan utgången. Den blef tryckt 1816 i Jönköping och ånyo upplagd kort derpå, samt sedermera tryckt i Fahlun. — Jag utgaf äfven vid den tiden: "Rådgifvaren eller ett ord till alla åldrar"; en skrift, som med begärlighet omfattades. Jag omarbetade 119 Psalmer af vår gamla Psalmbok, hvaraf 39 blefvo tryckta; och hade Bisk. Wallin den godheten att gilla de flesta, synnerligast min öfversättning af Prudentii Psalm "Jam moesta quiesce quærela." — År 1829 utgaf jag Cbristeliga betraktelser öfver Johannis Evangelium. — År 1841 lät jag trycka en öfversättning af Salomos Höga Visa ifrån Hebreiskan, efter det sätt som den ursprungligen var skriven. — Manuscripter,

färdiga till tryckning, äro: "Tolkning af Johannis Uppenbarelse"; — "Min Trosbekännelse"; — "Förslag till en förbättrad Kateches"; — "Väckelseord för arresteranter och fångar i allmänhet" samt öfversättning från Hebreiskan af flera capitel i Bibeln.

Vidare har jag lemnat till trycket år 1810: "En Tyak Riddare-berättelse af Johan von Turneisen", — "De sista Folkungarne, eller Grundläggningen af St. Clara kloster", tryckt 1836, — "Målningar ur sällskapslifvet, en komisk Novell, skriven öfver tolf ord", tryckt 1836, — "Snö Sigvaldsson och Ganta den fagra, en berättelse från Harald Hildetands tid", tryckt 1834.

Jag har aldrig skrivit för betalning, utan den lilla inkomst, mina arbeten lemnat, har blifvit använd till förmån för de fattiga.

I manuscrypt färdiga till tryckning äro: "Trobet i endöden, eller Grefven af Comminge", — "Ester Elaler, en sann berättelse ifrån Bludi Marys regering", — Sju Theaterpjäser och en mängd tillfällighetspoemer, hvaribland ett poem, kalladt "Engelbrecht eller den sista Bardens Sång." — För närvarande är jag sysselsatt med en öfversättning af profeten Ezechiel från urspråket.

SALVIUS, LARS.

Lars Salvius är en af våra namnkunnigaste publicister.

RikaR. Johan Adler Salvius hade, säges det, en bror Magnus, som var Ryttare, bodde i Södertelge, död i Preussen 1629, lemnande dervid en späd son *Anders*, f. 1624, om hvilken farbrodern drog försorg. Han "fick upptaga hans namn", blef gymnasist i Strengnäs 1647, student i Upsala 1653, Coll. Scholæ i Nyköping, Ryrkob. i Qvarsebo i Strengnäs stift 1662, död 1702. Om dennes son *Lars Salvius* heter det i ett släkten beskrifvande poem:

Trött utaf år han (And. Salvius) lades på bår. Hvad han
idliga värde

Lemnade åt fem barn, som namnet Salyus ärfde.
Lars, en prest deribland, den för sitt lyckliga snille
Blef till Mästare gjord uti Dorpts förnämlige gille,
Eick sedan berdastraf, att hjorden troliga valla,
Den Stigtomta till högtid plår med klockorna kalla.
Men det härliga träd, som gaf så ljusliga frukter,
Bognade snart för tyngden utaf dess ömna frukter.

A. S. Han hade blifvit gymnasist i Strengnäs 1680, student i Upsala 1687, sedan Magister i Dorpt. Regiments-

pastor vid Södermanlands Infanteri-reg-te. Kyrkoh. i Stig-tomta i Södermanland 1698, ehuru past.-examen togs först 1702. Död 1710. Hans son *Lars* besjungen sedan i den *Salviska* epopen:

Ensomme sönen Lars från vaggan och ärens späda

I sina fäders prisliga fjät straxt började träda.

Trotsig i all sin sorg mot lärdes vidriga lycka

Hugades han sin själ med visdom ärliga smycka.

Hvarpå det beskrifves i rimmade hexametrar efter latinska regler, huru han blef skolgosse i Nyköping och gymnasiet i Borgå, student i Upsala och Åbo, hvarefter han nedsatte sig i Stockholm, gift med Boktryckaren Horrns enka *Helena Indebetou*, öfvertagande hennes boktryckeri-rörelse.

Han uppträdde redan förut som författare och utgaf först *Tankar öfver den Svenska Oeconomien i 47 Samtal*, Stockh. 1738. 4:o (anon.). Derpå följde *Beskrifning öfver Sverige, Första Tomen om Upland af Lars Salvius*, som trycktes hos "Sal. Joh. Laur. Horrns Enka" 1741, tillagnad Konungen och deras Excellencer, åt de sednare på samma veraslag, hvarpå Liljestråle sedan, sjöng Fidei-commisset. I företelet erkänner han sig jemt ha varit i täflan med en en-vis och motvillig lycka, nödsakad att dagligen arbeta för sin farliga utkomst. Arbetet är för sin tid mycket berömligt. Men som ej första delen utsåldes så att förlag uppstod för en följande, afbröts detta nyttiga arbete. Emellertid blef L. Salvius "Kongl. Antiqu. Archivi Boktryckare", genom sitt ofvannämnda giftermål och började 1748 att utgifva: *Lärda Tidningar*, hvarmed han fortfor till sin död den 28 Julii 1773. Längre har ingen litterär tidskrift eller tidning burit sig i Sverige. Efter 12 års äktenskap med L. S. dog Hel. Indebetou, ej fullt 50 år gammal. Nu friade han till en fröken; och för att hjälpa upp rangen, fick han i Augusti 1757 af K. Maj:t Directeurs namn med lika rang och heder som Assessorerne i Collegierne. Och detta "för sina märkliga förtjenster om Svenska Bokhandelns upphjelpande." Så firades hans bröllop d. 22 Sept. 1757 med välborna fröken *Charlotta Svedenstierna*. Och brudgummen uppvaktades af tre poeter med brudskrifter, den ena tryckt på hans eget (i hans eget vers-manér), den andra af C. J. Hallgren, tryckt på Nyströms, den tredje af C. H. B. på Merckells tryckeri. I den första börjar Salvius-ättens pris:

Salvius hette en man, som steg från bärkomst smärre

Upp till Svenskt Riksråd, Cantaler och Frihoren Herre,

och slutar med "den kärilige Lars" på bröllopsdagen, der

en brud fallkomliga sager

Adel af ätt och dygd sin brudgums sinne betager.

Vid samma tid utgaf han: *Samling af Brud- och Graf-skrifter* på 85 sid. i 4:o, ett aftryck af äldre versförsök. Hammarasköld finner hans naturbeskrifningar i allmänhet lyckliga, framställningen otvungen, tankegången redig; makten öfver språk och versform erkännes ock, liksom att Salvii verser voro "ibland de bättre för sin tid." Men boktryckarkonsten har lemnat annat än poetiska minnen rörande Direct. Lars Salvius. Här finnes ett document med titel: *Processen emellan Fabriqueuren Hr Niclas Pauli ang. 20,000 daler kmt betalnings undfående och Hr Direct. Lars Salvius tillika med Prof. David Schultz, numera Prof. Vålborne Hr Dav. v. Schulzenheim, hvilka år 1767 nekat till sina namn och underskrifter på deras utgifne revers d. 16 Jan. 1765. Stockh. hos A. J:n Nordström 1773. 4:o s. 4—40. Bergs-Rådet N. Dalberg, "Schulzenheims hätskaste fiende", enligt anteckning af Gr. J. De la Gardie, hade 1773 låtit trycka handlingarne i den "amutsäga process", hvarigenom Salvius och Schultz blefvo fällda till böter för nekande af sina namn å en revers, men likväl ej lemnat dem i bokhandeln. Execlutorerne af Dalbergs testamente, Gr. J. De la Gardie och Revisions-Sekret. Björkman, funno i Dalbergs sterbhus hela upplagan, 500 exemplar, förseglad. I testamentet stod, att detta paket skulle oöppnadt uppbrännas, hvilket Execlutorerne punktligt verkställde, dervid de likväl ej kunde undgå att se titeln på det i elden liggande boktryckaralstret. Men vid inventeringen af Dalbergs bureau fanns ett väl förvaradt exemplar deraf, hvilket nu finnes på Löberöd, såsom det säkerligen "raraste" exemplar, förvaradt, då det utan tvifvel är "unicum." (Se Skåpet G. hyllan 3—4. 1 i "Åtskilliga Rättegångshandlingar").*

Skuldsedeln var af Lars Salvius, med Schulzenheims borgen. Begge nekade till sina namn i K. Slottscancelliet. Den sedel de utgifvit å lika summa påstodo de vara redan inlöst och af Salvius sönderrifven. Å reversen hade Pauli fyra särskilda gånger afskrifvit ranteinbetalningar. Svea Hef-rätt förklarade saken som ett "Civilt tvistemål", som singe genom fullmäktig utföras. Den då ansedde Advokatfiskal Risberg*) var de Svarandes ombud. Begge dömdes att betala skulden, böta hälften af hufvudstolen och erlægga den obetalta räntan, utom rättegångskostnaden, enligt Handels-

*) Se De la Gard. Arch. XVII. s. 68,

balkens 11 Cap. 2 §. De erkände vid en sednare förklaring, att deras namn och sigiller ej kunde å förbindelsen skiljas från de rätta, men trodde sig kunna bli friade från krafvet genom att inför Rätten få ådagalägga, huru lätt namn och sigiller kunde förfalskas så noggranat, att ingen kunde skilja de falska och rätta. Hr Pauli's advokat begärde då att få veta, "hvilken af Svaranderne possiderade en sådan konst, hvaraf nu ville visas prof inför Rätten." Detta profs afläggande eller förevisande nekades dem. Deras påstående, att S. betalt skulden, då han återfått sin revers, som han sönderrifvit, följdes ej af något annat bevis än det ofvanstående erbjudandet och ett Bref till Schultz från C. G. Pauli af den 9 Aug. 1765: "Till min broder Fabrikör Niclas Pauli har jag riktigt betalt Hr Direct. L. Salvius reverse till Sedelhafvaren med Hr Professorns caution, dat. 16 Jan. A. C. med 20,000 dlr k:mt jemte ett halft års intresse", hvilket brefs riktighet var styrkt af Hofrätts-Actuarien M. v. Alstrin. Möjligen hade de vid den concurs, deras negotiateur C. G. Pauli, som hos sin bror N. Pauli upplånt summan, nu nyligen gjort, förlorat vida mer än detta lån, dervid N. Pauli genom hemliga transactioner med sin bror C. G. Pauli fått sina fordringar godtgjorda till öfriga kreditorers nachdel, hvarpå de synas enfaldigt nog upptänkt ett dylikt sätt att låta brodern, långifvaren, gälda hvad de förlorat hos brodern negotiateuren. Men *æquum* blef ej därför *justum*. På något dylikt synes ett uttryck i förklaringen syfta, ... "gissa till de tankar, som jag, Schultz, byser i detta ämne. Jag har lärt, att alla tankar icke låta sig vid alla tillfällen yppas. Skulle jag nu blotta dem, jag har och har skäl för mig att hafva i detta fall, torde ock de samma mindre behaga någon, som dock tror sig veta dem."

Då, oakadt Dalberg fått upplagan, minus ett exemplar, af dessa acter, uppbränd, ryktet "att Schulzenheim skulle ha haft en ärerörig skuldfordringsprocess" likväl på traditionens väg fortgår, så har Grefve D. gjort både Salvius och Sch—m verklig tjänst med förvarandet af corpus delicti, som för öfrigt blott innehöll handlingar, som finnas i offentligt förvar, ehuru der svåra att annars än af en slump anträffa, hvaraf man finner att frågan ej varit ansedd "ärerörig" enligt Sveriges lag. Utslaget uppkom derigenom, att Ördf. i rätten var på den sida som fällde, då lika många friat. L. Salvius och Schulzenheim voro svågrar, jernbruksegare och rika, enligt hvad dessa acta ge vid handen.

L. Salvius blef vid Vetenskaps-Akademien ierättning antagen till hennes Amanuens och Protokollist; detta förtroende afsade han sig efter någon tid, lemnade Akademien i ersättning en årlig afgift af 1200 dlr eller 66 Rdr 52 sk. När S. dog och hans tryckeri kom till Lange, betaltes blott 800 dlr eller 44 Rdr 21 sk. 4 rst. (Rosenhanes Præsidialtal 1803 s. 135).

Såsom Bokhandlare öfvergick Salvius hvad som förrt var känt i Sverige. Han utgaf 1770 en *Förteckning på de nya utländska Böcker och Tractater uti allahanda Språk och Vetenskaper, som finnas till köps uti Direct. Lars Salvii Bok-lada på Norrebro för billigt pris*, der boktitlarna i alphabetsk ordning upptaga 135 sidor. Och dertill utkom ett tillägg på 24 sidor följande året. Der finnas troligen de flesta då i bokhandel varande "i Sverige, Holland, Tyskland, Danmark etc." utkomne skrifter, som kunde påräkna afsättning i Sverige. Särdeles märkvärdig är rikedomens på dansk litteratur, då man jemför sednare tidens förhållanden. Här är en verklig "Skandinavisk Bokhandel." Före Gustaf III:s uppträde som "Vårarol", synes sannerligen den litterära handeln i Sverige varit mera blomstrande, än under de följande 40 åren. Salvii förtjenst deraf lär ingen neka. Historia och andra, än mindre "roliga" och "pikanta" vetenskaper, öfversäga här det som nu mest tynger bok-kataloger under den vackra skylten "skön-litteratur." Man träffar D'Alemberts matematiska, v. Hallers medicinska, anatomiska, botaniska m. fl. skrifter. Histoire ... och Historia ... upptogo 8 sidor. Memoires ... 5 sidor. Till och med Montfaucons folianter har spekulationen dristat hitsända i commissions-handeln.

Skrifter: Tankar öfver Svenska Oeconomien. Sthm 1738 (anon.). — Beskrifning öfver Sverige T. I. Om Upland. Sthm 1741. — Lärda Tidningar. Ib. 1748—73. — Om de följder, hvarmed eget språks förakt verkar på folkets sader. Ib. 1770 (anon.). — Den Universala politiska historien för begynnare. Ib. 1771 (anon.). — Svenska Historien till yngsta Begynnarses tjenst. Ib. s. å. (anon.). 4:de uppl. utgafs af C. N. Humle. Ib. 1843. Öfversatt af J. Ch. — Schnittechers Berättelse om Ajuchiniska Calmuckiet. Ib. 1744. Utgaf dessutom en af S. L. Herrn börjad Bibelapplaga s. å.

(Källor: Betslipsskrifter, Samling på Lunds Bibl. — Upsala Bibl. Catalog. — Sv. Mercurius 1757. — Hammarsskölds Sv. Vitterhet. — Aurelii Strongaüs Stills Herdmania. — Rättshöfverhandl. på Löhrsd.) — N.

SANDBERG, JOHAN GUSTAF.

Född i Stockholm d. 13 Maj 1782. Började vid fjorton års ålder att rita uti princip-skolan vid K. Målare-

och Bildthuggare-Akademien, som den då kallades. Idkade äfven Musik; och vid den tid, då vår store Abbé Vogler härstades var Capellmästare, fick han genom dess försorg undervisning i claverspelning. Var under tyenne års tid engagerad vid K. Theaterns Decorationsmåleri, under hvilken tid likväl studierna i princip-skolan alldeles försumrades. Han kunde dock icke med denna lilla inkomst berga sig, utan började gifva lectioner i Ritning och Claverspelning samt fick härigenom så mycken sysselsättning, att alla timmar från morgonen till aftonen voro upptagna; men härigenom försumrades åter studierna under flera års tid, så att endast söndagen kunde få användas för den kära konsten. Det fordrades ihärdighet att ej tröttna under slika motgångar å konsthonan; först under loppet af de sednare trettio åren har han uteslutande fått sysselsätta sig med dessa studier, i hvilka man aldrig blifver fullärd. På denna tid ha utförts: åtskilliga Folkscener utur Svenska Historien; ur Nordiska Mytherna: Valkyriorna; flera större och mindre porträtter; åtskilliga compositioner ur Svenska Historien, bland hvilka några egas af DD. MM. Konungen och Drottningen; fyra Altartaflor, hvaraf en större för K. Skeppsholmskyrkan i Stockholm; Gustavianska Grafchoret i Upsala Domkyrka, Al Fresco decorerad och måladt; fem st. mindre och tvenne större taflor utur Gustaf Wasas historia. Blifvit Ledamot af K. Akademien för de Fria Konsterna 1821. Professor 1828. Riddare af K. Wasa-Orden 1843.

Gift med en af våra skickligaste pianister, *Sophia Dorothea Kökeritz*. Eger med henne trenne döttrar.

(Källa: Enskilda underrättelser.)

SANDBERG, ANDERS.

Anders Sandberg, den oförtrutne talaren för alla folkangelägenheter af högre pregel vid de sednare riksmöten, är född nära Kalmar i S. Möre härad och Thorsås socken d. 24 Jan. 1797. Föräldrarne hörde då till den obesutna arbetsklassen, afflyttade s. å. till Bleking och bodde i Christianopels socken till 1801, då de inköpte besittningsrätten af en liten kronohemmansdel i Sandby socken på Öland. Snart blef fadren lam och kunde föga uträtta till sin familjs bergning, hvilket fortfor tills han dog 1818, hvarföre medren nödgades försörja både honom och tre barn. Då den äldste sonen, Anders, visade en ovanlig lust att stu-

dera och "bli prest", såg hon likväl deri en vink af Gud och underkastade sig all försakelse och all möda, för att befordra sonens oemotståndliga begär. Sjelf en stadgad christen bibringade han honom sin egen christendomskunskap och det grundligen, ur hvilken undervisning gossens kallelse till prestembetet väl närmast låter förklara sig. Man bör känna dessa förhållanden, för att kunna än bättre fatta, huru en Sandberg kan vara så outtröttlig i förfäktandet af folkets bästa, då andre "folkets män", som bryta vällefna- dens entonighet genom några satser och phraser om folkets behof eller genom några åtgöranden för lindring i folkets nöd, ofta lika plötsligt tystna, som de började tala det folkhåra tungomålet. Det der *quorum pars magna fui* är af stor betydighet i alla offentliga mäns verksamhet. Efter fyra års studier uppflyttades den läraktige och ljugrige And. Sandberg på Kalmar gymnasium. Genom conditionerande måste han uppehålla sig äfven aflägsnad under terminer från läroverket; blef student i Lund 1816 och inföll der s. å. i nerfieber. Sköterskan ingaf den medvetlösse sjuke ett häftigt, adstringerande läkemedel i stället för en emulsion, hvarpå följde en halsåkomma, som allt sedan hindrat S. att njuta föda i fast form. Han har dock, till bevis huru öfverflödigt det vanliga öfverflödet är, nu i 30 år kunnat lefva på små quantiteter af mjölk, chocolate, löskokta ägg o. d. med vattnet till dryck. Och oaktadt helsan alltsedan varit svag, torde så varit outtröttligare i sin verksamhet. Johan Holmbergsson, som besökte Sandberg såsom Kyrkoherde i Madesjö 1832, antecknar, att gudstjensten derstädes började kl. 9 f. m. och slöt kl. 5. S. predikade "en både sträng och mild predikan, som borde kunna röra stenbårda hjertan" och communicerade sedan 700 personer.

S. blef prestvigd i Kalmar 1820, men fick snart permission för att i Lund fullborda Magister-studierna. Han hade härunder prediko-condition öfver en mil ifrån Lund (dit kamrater gerna gingo att höra hans predikningar), men medhann ändå att så väl sköta sina studier, att han fick de högsta betyg, som lära i detta sekel blifvit i Lund utdelade, 13 Laudatur och 1 cum laude. Och förundran öfver denna universalism var så mycket större, som förståndet hos denne kandidat var lika skarpsinnigt, som minnet skarpt och man annars ofta fått skäl att anse det fallenhet för en naturlig class af studier liksom utesluter fallenhet för en annan class. Från de mest skilda håll omtaltes funderingar att eröfrat Magister Primus vid 1823 års promotion till Docens. Och

ej blott inom Philosophiska Faculteten, der profven aflaggt. Till och med Juris Prof. Dr. J. Holmbergsson gjorde anbud af Jurid. Docentur. Th. Prof. Dr. Ahlman begagnade honom utan kallelsens formaliteter i tre terminer, att föreläsa och examinera vid prest-seminarium. Prof. i Physik och Astronomi Brag kallade honom till Docent i Physiken 1825, sedan han genom en afhandling om *Höjdmätningar med barometer* legitimerat sjna sjelfständiga insigter. Redan 1823 hade Biblioth. och Prof. A. Lidbeck, han som skyndade sig att genom en kallelse till Amanuens qvarhålla E. Tegnér vid universitetet, fått Sandberg anställd som E. O. Amanuens vid K. Univ.-Bibliotheket. Men d. 7 Nov. 1825 blef S. Theol. Lector i Kalmar och var således förlerad för Högskolan och vetenskaperna. Likväl dröjde han ännu två år i Lund, under nådåren för tvenne företrädarens enkör. Derunder tillbragtes någon tid vid Köpenhamn.

Kort tid dröjde S. också vid Kalmar läroverk. Som Kyrkoherde i Madesjö 1831 fick han visserligen verka för det, som alltid legat honom mest om hjertat, Svenska allmogens förbättring och bästa. Denna församling, som utgör ett pastorat, har 91,137 tunnland i areal, derpå mer än 6000 människor, äro bosatta och af hvilka hvar 10:de är hjälpbehöfvande, om ej alla är tiggare. Och alla skola undervisas i ett enda rum, en ovanligt stor kyrka. Denna nya verkningskrets tog S:s alla krafter i anspråk. Vi ha sett, enligt Holmbergssons anteckning, huru han här måste arbeta på "hvilodagen." Och likväl fortsatte han den dagen så väl som andra dagar att vara prest i sitt eget hus, hvilket skildras af Holmbergsson, som ett rätt presthus. Det är om en söckendag antecknad: "Sedan vi ätit qvällsmat, gjorde Lectorn bön med sitt husfolk och vi sjöngo ett par psalmer. Då vi tagit god natt, kom Lectorn in och lånade mig en Bibel, men jag hade redan upptagit min egen. . . . Pigorna sjöngo psalmer hela qvällen i köket." (Fröken Florentinas af Ober-Weimar Berättelse efter Luthers text och teckningar af J. Holmbergsson s. 28). Efter någon tid blef S. Häradsprost i S. Möre.

Vid 1840 och 1844 årens riksdagar har S. varit riksdagsman och som sådan considerationslöst uttalat de sanningar, hvilka han ansett viktiga för folkets och landets väl att göra gällande inom lagstiftningen. Folkskolan har ej haft en verksammare vän. Då den Stadga för Folkundervisningen, som blef en frukt af förra riksdagens kamp, på de flesta ställen ohjelpigen strandade mot det

lågande presterne fått, att beskatta folket i och för skolan för folket (ehuru alla lärda skolor fått anslag af staten) och således frågan ännu stod i det hela på sin förra punkt, att nemligen presten egde rättighet, att, der han förmådde, skaffa skola och anslag — en rättighet, som väl ingeständes i världen är ifrågasatt; så lyckades Sandberg vid sednare riksdagen att genomdrifva ett förslag, som understöddes kraftigt af bondeståndet och af en bestämmd pluralitet bland adeln, sedan segrande i sammansatt Utskott, hvarigenom presterne undgå det förhatliga uppdraget att "lägga skatt] och tunga på Konungens undersåtare", utan nu reserveras för folkskolan den del af bevillningen, som Ständerna ansågo sig kunna afstå, men hvilken del upptages som andra kronoskatter. Så uppkommer en tillgång, proportionerad efter hvarje kommuns folkmängd, som måste af auctoriteter för ändamålet användas, om kommunen ej gör det sjelfvilligt. Och främst bör härigenom allt haratiggieri förekommas. Så skola dessa arma barn, som uppfostras på landsvägen — för fångelserna, i hvarje sockens skolhus få sina Asylar, der de kunna uppfostras för gudsfruktan och sedlighet, till de få plats vid arbetet. Men som beklagligen Svenskarne så ifrigt egna hela sin uppmärksamhet för att få lagar på papperet, att lagarnas verkställighet sällan bevärdigas med uppmärksamhet, så tiggja tusentals barn ännu öfverallt och millioner Riksdaler användas för de i brotten inöfvades möjliga corrigerung — i fångelser.

Näst folkskolan har Nykterhets-angelägenheten legat S. om hjertat. Liberal, så att han ej tyckt sig kunna förorda en lagstiftning, som bjuder t. ex. alla väfverier stanna, derföre att folket vid tillfällig köld sjelft behöfver ullen till stoppning i bäddar, har han ej heller funnit rationellt att förbjuda de medborgare, som laggt sin förmögenhet i brännvinsbränning, att öfva sitt yrke, då folket behöfver att sjelft äta den säd, jorden burit. Men menniskovän, men christen har han funnit det upprörande, att se millioner tannor matvaror förvandlas i ett gift för kroppens och själens helsa, och brödpriset derigenom så högt stegras, att de fattiga ofta måste äta nödbröd — till sin sup, emedan brännvinsdraken åt säden. S. har ej sett något annat förnuftigt sätt att komma ur denna strid mellan statsrättens principer och mensklighetens rättigheter, än upphäfvandet af brännvinsbränningen i helhet; ty om förneft och samhällsförfattning än fordra laglig rätt, att under alla vädervexlingar ostörd få fortsätta den näringsgren, staten tillåter, få fordra dessa

makter ej att i alla land alla möjliga näringsgrenar skola tillåtas; hvarföre S. funnit Politiken och Christendomen kunna sänjas vid ett totalt brävningsförbud för alla tider. Säkert gifves också ej ett annat mål, der de i sekler stridande enskilda och allmänna intressen kunna mötas, men koge torde S. och hans likstämmiga vänner få kämpa, innan dessa makter komma att omslutas hvarandra, d. v. s. innan Politik och Christendom bli ett i vår lagstiftning, våra öfvertygelser, våra seder.

S. har ock sökt förmå Clerus Comitialis att något fästa sin uppmärksamhet på kyrkans resvor, under det ett halft hundra prester i långa år täflat att efter olika grundsatser hjälpa statsmachinen att gå raskare. Häre har han minst lyckats. "Differo in crastinum res severas", sade makten äfven i forntiden.

Som Revisor har S. varit lika oböjlig vid sin öfvertygelse om det rätta och därför — sluppit vidare det besväret.

Vid 1845 års Stats-Revision beträdde nemligen S. en mindre trampad väg. Då Revisorer vanligen ej kunnat nog skarpt klandra Regeringsmaktens möjliga misshushållning med allmänna medel, utan att, som det tyckes, anse möjligt, att den andra statsmakten — Ständerna — skulle kunna behöfva uppsigt på sin hushållning, så mötte här en Revisor, som, annars väl känd att stå på folkets sida mot Regeringen, tog steget ut, visande sig lika uppmärksam mot Ständerna. Han fann Svenska Bankens förvaltningskostnader och isynnerhet dess sedelbruk (Tumba Pappersbruk) lemna rum för de rättvisaste och strängaste anmärkningar. Jemförelsen mellan förvaltningen af Kronans gevärsfactori vid Eskilstuna och Ständernas oförlikneliga Tumba gaf, i hans mening, anledning till de märkvärdigaste betraktelser. Riksgälds-Contoret med sina förvaltningskostnader syntes honom vara umbärligt i ett fattigt land och dess functioner troddes kunna med mycken lätthet fördelas mellan Stats-Contoret och Banken. Emellertid blef S. ej följande gånger vald till Revisor, något som visar, att all makt har det gemensamt, att ej gerna vilja bli controllerad, hon må stå på hvilken linea som helst, och att der en vilja, ett intresse är egnadt till verksamhet, "tumning" öfverallt synes kunna verkställas.

Vid Kon. Oscars kröning blef T. d. Theol. Lectorn S. Theol. Doctor.

Doct. S. är gift sedan 1832 med *Mariana Charl. Allgurén*, dotter af Prosten, f. d. Theol. Lect. i Wexjö Mag. Sv. Allgurén samt enka efter Comm. Mag. J. D. Lönegren.

Skrifter: De reductione metallorum per metalla in solutionibus salinis concitata. Lundæ 1823. — Altitudinis montium ope Barometri æstimanda methodus. Ib. 1823. — Öfversättning af Ciceros första tal mot Catilina. Ib. 1827. — Quo ex fonte haustus sit Evangelii Joannei prologus, disquisitio historico-exegetica cum Thesibus Theol. connexa. Ib. c. s. — Tria Symbela Catholica s. Oecumenica et Confessio Augustana non variata ex recensione C. A. Hase, tertio sæculari anno edita, Upsala Mötes beslut och Prestvigningseden. Kalmar 1830. — Tal vid Bibelsällskapets i Kalmar 18:de sammankomst 1834. Ib. s. å. — Præcipua Lucis et tenebrarum certaminis momenta, qualia inter Christianismum et ethnicismum imprimis obtinuerunt: Jubeltal i Kalmar 1830. — En mängd ofta utförliga afhandlingar äro tryckta i 1840 och 1844 års Riksdagsförhandlingar, äfven ofta aftryckta i större tidningar.

—H.

SANDELL, JONAS.

Jonas Sandell är ett högt aktadt namn inom Wexiö stift och äfven vidsträckt utom dess gränсор.

Prosten *J. Sandell* föddes 1790 i Lenhofva socken nära Wexiö af bondfolk. En fru Sandell från Carlskrona var en Julotta i Lenhofva kyrka, derunder hon hör ett litet barn bittert gråta bakom sig, vänder sig deråt och ser en två-årig gosse, som, då han märker sig af henne bemärkt, sträcker armarne mot henne. Hon hör att barnet nyss mistat sin mor och att hon sjelf var beslägtad med barnets fader, anser barnets utsträckning af famnen mot en okänd för en vink af Gud, tager gossen till Carlskrona, der han fick undervisning i skolan och sänder honom sedan till Wexiö skola. Han visste ej annat än att fosterföräldrarne i Carlskrona voro hans föräldrar, förrän han som äldre skolgosse fick se sitt dopbetyg. *J. S.* blef student i Lund 1809, Mag. 1817. Prest 1815. Collega vid skolan i Wexiö 1818, Commminister vid Domkyrkan derstädes 1814, Kyrkoherde i Fröderyd 1829. Prost 1836. Häradsprest i Vestra Härad 1859. Utnämnd till Concionator vid nästa prestmöte. Gift med *Fredrika Engstrand* 1816.

Om Sandells samlingar i Naturalhistoria och Antiquiteter, se härofvan XI B:d s. 309. Hans special-topographiska uppsatser, liksom samlingar till Tiohärads-dialekten äro här och der begagnade vid författandet af *Ny Smålands-Beskrifning*. En utförlig Bibel-exegetik i Gezelii manér hör ock till hans författade arbeten.

Vigtigare har dock hans verksamhet varit som Homilet och Casuistiker på det mundtliga meddelandets väg. Bisk. Tegnér har anförtrrott åt honom sina yngre barns beredning

till H. H. Nattnard af aktning och tillit till hans ovanliga insigter och yördnadshjudande allvar.

Skrefstort Se. ofvan.

(Käfler: Ny Smil. Beskrifning. — Hushålls bekantkap.)

— H.

SANDELS, SAMUEL.

Var född i Hedemora d. 14 Dec. 1724. Fadren, Mr *Andreas Sandel*, hade, 1701 utnämnd till Predikant och sedan till Prost, skött i 18 år de svenska församlingarna i Amerika och der gift sig med en förmögen plantage-egares dotter af svensk härkomst, *Maria Dahlbo*; hemkallades 1771 för att emottaga Hedemora pastorat, hvilket han innehade till sin död 1744. En "from och redlig man" (enligt Munckells *Herdaminne* III. s. 13). Men som han hade tio barn, efterlemnade han nästan ingen förmögenhet, utan nådåret, hvilket ensamt tillföll yngste sonen, *Samuel*, såsom den ende omyndige, blef dennes hufvudsakliga arf.

I Upsala hade Samuel, enligt fadrens önskan, "studerat till presten", men öfvergaf efter dennes död detta yrke, dragen af sin lust till bergsvetenskapen. Denna vettgirighet kunde dock icke vid Upsala tillfredsställas, emedan ända till år 1750 ingen chemisk profession der ännu fanns. I stället tog han undervisning i Stockholm hos Riksvärlden, (sedermere Bergsrådet) Dr Georg Brandt, som föga idkade medicinen, ehuru han af Kon. Fredrik i dess sista sjukdom tillkallades, men var deremot högst utmärkt som Chemist och Metallurgist, ur hvars skola en Scheffer och Cronstedt utgingo. När S. 1746 lätit inskrifva sig i Bergs-Collegium, ville slumpen, att han kom att bo hos Bergsrådet Benzelsstjerna, som begynte med att fatta tycke för ynglingens manterhet och angenäma umgängsgäfvor, och slutligen hos honom upptäckte en ovanlig praktisk duglighet. På gubbens förord lät man honom på försök föra protokoll i Bergs-Collegium, och förvånades öfver hans lätthet och redighet. Derigenom underlättades hans befordran: han blef 1747 vice Notarie, erhöll 1749 det Chemiska stipendiet, beforderades 1750 till ord. Notarie, 1756 till Sekreterare, 1759 till Assessor och 1762 till Bergsråd.

Deßa befordringar rättvisade S. genom undertiden och efteråt ådagalagda prof på insigter och ovanlig embetsmannaduglighet, särdeles i allt hvad som rörde bergshushållning.

gen, hvarvid han alltid røjde en ljus blick och en organiserande förmåga, förenad med en lätthet, som tillät honom att under justeringarna tillika sköta sin enskilda correspondance, utan att dervid förlora ett enda ord af protokollet. Derföre var han ideligen öfverhopad af uppdrag och befattning utaf mångfaldig art, dels å Kronans vägnar, dels för bergslagernes och enskildes räkning. Utom de förrättningar, som tillhörde tjensten, hade han innan sin död varit ledamot i sex Commissioner eller Beredningar och i fjorton Directioner.

Vi gå nu att antyda de viktigaste af denne förtjenstfulle embetsmans medborgerliga värf, föröfrigt hänvisande till det öfver honom hållna Åminnelsetalet. Det första tillfället han fann att utom Collegium ådagalägga sin skicklighet var 1749, då han såsom Sekreterare åtföljde Bergsrådet Tilas och öfrige Committerade, hvilka jemte Norska Ombad skulle undersöka de tvistigheter, som rörde timmerhandeln mellan Sverige och Norge åt Vermländska sidan, samt de Norska timmerflottningarne genom de svenska vattendragen. Under hemresan räddade han med egen lifsfara en Lagmansson, hvilken åkt ner sig på skridskor å sjön Venern. Ut i den svåra penningekrisen 1763—1769, då varuprisen genom det sjunkna myntvärdet plöteligt rasade upp och ingen visste hvad han egde, utgaf han tvenne skrifter, innehållande förslag till det ondas hämmande och till mildring af den isynnerhet i bergslagerna tryckande förlägenheten, men blef denna gång ej hörd. Då Konungen afsade sig regeringen, var S. bland de embetsmän, som förklarade sig emot Rådet, hvilket tänkesätt troligen mer, än hans öfriga förtjenster, förskaffade honom 1769 tillbud till adelskap, hvilket han likväl denna gång, troligen af politiska skäl, undanbad sig, men emottog dock Nordstjernan 1770 och sedermera, kort efter revolutionen, äfven den adliga värdigheten.

En verksam ledamot var S. i den 1771 nedsatta Commissionen, som skulle uppge förslag om en Pensions-Cassas stiftande för Civilstaten; likaså i den 1772 tillförordnade, som egde att yttra sig öfver Landtbrukets och Bergshrukets upphjelpande. Vidare anlätades han 1683—68 vid Chartæ Sigillatæ-arrendet, 1771 vid Assistancens och 1772 vid General-Discont-Contoirets stiftelse, 1777 vid Tullarnes bortarrenderande, 1769 vid Jern-Contoirets nya organisation, då styrelsen öfver detta verk öfverlemnades åt Brukegarne sjelfve, samt 1781 vid Brandförsäkrings-Verkets inrättning. I de flesta af dessa verks styrelser var han jem-

väl ledamot, likasom i Enke- och Pupill-Cassans, Frimurare-Barnhusets, Adelige Jungfrustiftets, Sjö-Assecurancens, Trollhätte-Slussverkets lotteri m. fl. Han var äfven den, som först uppgaf planen till Strömsholms Canal, och som jemte Bergsrådet Schröderstjerna fick befattning att i anledning deraf företaga afvägningar, författa charta och kostnadsförslag, samt uppgöra contracter. För detta ändamål förskref han stenbyggare från Carlskrona, hvilken var den enda ort i riket, der detta yrke med någon skicklighet den tiden utöfvades, och när han sedan lärde känna en af Lieutenanten v. Torcken uppfunnen förbättrad stensprängnings-method, befördrade han kraftigt utspridandet af detta nya, krut och arbete besparande påfund. År 1780 anbefalldes honom att upprepna det igengrundade strömdraget mellan Mälarn och Saltsjön, genom Södertelje stad; arbetet utfördes hastigt och utan stor kostnad, men canalen, dragen genom lös sand, föll kort derefter igen. I stället att deraf modfallas, uppgaf S. planen att i stället förvandla detta utlopp till en ordentlig farled; förslaget gillades och subscription upptogs, men afstodnade tills vidare genom Konungens utrikes resa och upphofsmanuens död.

Stora förbindelser hade isynnerhet Fahlun Bergslag till denne landsman. Det vore alltför vidlöftigt att upptaga alla de åtgärder, hvarigenom S. verkade för en förbättrad grufvedrift och en fördelaktigare smältningsprocess; men de stadnade icke dervid: S. uppgaf planen till ett Förlags-Contoir, beredde nedsättning i kopparskatten och utgående tallen, gjorde sig till Bergslagens ombud, emottog dess koppar och sålde den till högre priser än annars kunde erhållas, samt inrymde i sitt eget hus en öppen bod för dess tillverkningar. Dessa åtgärder voro så mycket mer behöfliga, som 1761 både stad och bergslag mycket lidit genom en mordbrand, som utbreddt en grufvig förödelse. Under denna brand hade också Rå-koppar-vigterna i Fahlun blifvit skadade, och då dessa af en okunnig landtmätare skulle justeras, lämpade han dessa väl icke efter den lättare stapelstadsvigten, men dock enligt den allmänna bergsvigten, hvilken väl var drygare än den sistnämnda, men likväl en god del lättare än den, hvarefter råkopparen förut till Avesta Garningsverk blifvit utvägd, hvilken skillnad skulle motsvara afbränningen vid garningen. Genom detta misstag, som på lång tid ej upptäcktes, förlorade icke allenast Avesta, utan hela kopparhandeln råkade i oreda och stagnation.

S. uttröckte sin verksamhet till Dummemora, Persaberg och andra grufvor. Af K. Vet. Akad. och R. Patr. Sällskapet var han jemväl ledamot och riktade deras handlingar med åtskilliga uppsatser. Man skulle tro, att så många och så skilda befattningar alldeles skulle förtrycka sin man, men S. hade ändock tid öfver att egna åt sällskapslivet. Begåfvad med en stark kropp och god helsa, hade han troligen hunnit till en hög ålder, om han ej förkyllt sig på en begrafsning, i följd hvaraf han dog d. 28 Mars 1784. Man hade ansett honom för en välbehållen man: han hade gift sig med en förmögen hustru, egde hus i Stockholm, landtögendom, andel i Riddarhyttan, hade åtnjutit offentliga och enskilda arfvoden, hvilka så mycket öfverstego hans egentliga lön, att han lade in om afsked 1778, då den författning utkom, som förböd samma person att innehafva dubbla tjänster, hvilken ansökning dock blef afslagen, i det Konungen gjorde ett undantag till denne insigtsfulle embetsmans förmån. I samma öfvertygelse som andra om sitt välstånd, hade han kort före sin död yttrat till sina vänner, att han måste år hoppades bli skuldfri, till sina barn: "J fån ej ärfva mycket, men jag fick vida mindre efter min föräldrar", samt till Grefve Bjelke, då han visade honom 1782 års räkning med Fahlbergslag: "den ser ej fördelaktig ut för mig, emedan jag der står skyldig en anseelig summa (20,000 Rdr), i stället för att de förra årens räkningar alltid slutats till min fördel; men jag har igen mitt på ett annat ställe, ty för att afsätta kopparna och hålla dem i pris, har jag för egen räkning måst utrikes afsända en del deraf." Men hvart denna koppar blifvit afsänd, upplystes aldrig; annars så ordentlig i förvaltningen af andras ekonomiska angelägenheter, hade S. sjelf icke fört någon hufvudbok öfver sina egna affärer, och inga annotationer visade hvar de antyddas tillgångarna funnos. Följden blef den, att skulden öfversteg behållningen och barnen måste göra sig urarfa.

Gift 1753 med Cath. Elis. Brandt, dotter af ofvannämnde lärare i Chemien, med Anna M. Norn. Af tolf barn dogo 6 späda: de öfriga voro: 1. Maria Elisabeth, gift med Bergsrådet Frih. Hermelin, † 1779; 2. Magdalena, gift med Öfversten R. S. O. Er. Stjernsparre, † 1785; 3. Benjamin, Assessor i K. Bergs-Collegium; 4. Johan August, Fältmarskalk, Grefve (se nedanf.); 5. Samuel, Lieutenant, † 1787; 6. Anna Catharina, Stiftsfröken.

Skrifter: Anmärkning öfver Finansverket och Statsbristen. Sthm 1768. — Memorial ang. Varuprisens reglerande. Ib. 1766. — Om Varupris och Arbetarlönens reglerande. Ib. 1767. — Tal i Vet. Akad. 1771, samt 1782 om Förhållandet af Varors in- och utförel till och ifrån Sverige i särskilda tidevarf. — 3 Rön, 2 i samma Akad. Handl. — Äreminne öfver RiksR. Gr. Gust. Fr. v. Rosen 1774. — Äminnelsetal öfver Emp. Svedenborg 1772; öfver Frih. Dan. Tilas 1773; öfver Hr John Jennings 1775. — I Patr. Sällsk. Handl.: Om Slagghus.

(Kallor: Rehbinders Matr. s. 384. — Äminnelsetal i K. Vet. Akad. Handl. 1779 af H. Niepder.) P.

SANDELS, JOHAN AUGUST.

Son af Bergrådet, R. N. O. *Samuel S.* (se ofvannöfve).
Född i Stockholm d. 31 Aug. 1764. Blef 1778 Cadett vid Artilleriet; 1777 Under-Lieut., och 1782 Adjutant vid Artilleriet; 1785 Stabs-Ryttmästare vid Finska Compagniet af Adelsfane-regtiet. Denna förflyttning till Finland säges hafva haft sin grund uti ett speluppträde, hvarvid kamraterne funnit anledning till klander emot honom. 1787 Major vid Jävar. Karelska regtiet. I denna egenkap bivistade han vid Finska krigets början blokaden af Nyslott, erhöi s. å. Svärdsorden; uppsatte 1789 en värfvad, lätt bataillon af 600 man, och gick med den öfver till Finland, samt deltog såsom dess befälhafvare i krigshändelserna, till dess freden kom och denna bataillon upplöstes. Utnämndes 1790 till Öfv.-Lieut. och Secondchef för Karelska Dragon-regtiet, 1795 tillika till General-Adjutant af Flygeln, 1799 till Öfverste i armeen; 1803 transporterad såsom Chef för Savolax Fotjägerregimente. Vid krigets uppbrott 1808 anförde han detta regimente i träffvingarna vid Lappawirta d. 11 och vid Tavola d. 15 Mars; sedan armeen dragit sig tillbaka till nordliga delen af Österbotten, formerades af de Savolaxiska och andra trupperna en 5:te Brigad, omkring 3,200 man stark, öfver hvilken befalet tilldelades Sandels, men som dock endast fick behålla 1600 man, som först stationerades vid Limingå sockens kyrkoby, men kort derefter beordrades till Uleå Solö att betäcka armeens högra flank. Efter den fördelaktiga affären vid Revolax afgick denna brigad till Frantzila, i ändamål att försvara vägen från Savolax. Under rättad att en fiendtilig styrka ankommit till Pulkila kyrkoby, i afsigt att stöta till den öfriga armeen, angrep Öfverste S. denna trupp, som helt och hållet sedan omkring 40 man stupat, blef tagen till fånga, bestående af omkr. 350 man, hvarjemte 2 fanor, 1 kanon samt mycket proviant och

gege föll i segervinnarens händer, d. 2 Maj. Detta var en af de första få ljusblinkarna i detta olyckliga krig. För att begagna den vundna framgången, lät Öfverste S. sin lilla styrka tränga framåt, borttog vid Kärämäki kapell en icke obetydlig proviant-transport jemte dess betäckning, tog d. 9 Maj i träffningen vid Idensalmi kyrka ett nytt förråd jemte 80 man tillfånga, öfverrumplade Kuopio, hvarvid fienden förlorade 45 man på fältet, samt nära 200 man i fångar jemte derstädes anlagde magasin, hvarest Lappawirta, Jorois, Rautalambi, Jokkas och Laukas socknar alldeles rensades från fiender. Men när Sveaborg gått öfver och fienden emot Brigad-Chefen begynte operera med en fyrdubbel styrka, måste dessa fördelar öfvergifvas och anfallet förvandlas till ett bekymmerfullt försvar. Magasinerna fördes till Taivola pass, 1 mil från Kuopio, dit äfven Brigaden återgick och intog en fördelaktig ställning, hvilken ej allena, i trots af den öfverlägsna fiendens nästan dagligen-förnyade påträngande och anfall, bibehölls till den 30 Sept., utan hvarifrån äfven detachementer afsändes, som dels oröade fienden både i front och rygg, dels borttogs åtskilliga transporter, flera mil bakom dess rygg, och drefvo ankommande förstärkningar inom fiendens egen gräns. Efter stilleståndets slut tog brigaden sin ställning vid Idensalmi kyrka; men då vapenhvilen redan d. 19 Oct. af fienden uppsades, begynte ånyo fiendtligheterna. Med 8000 man ryckte Ryssarne fram, men vid Wirda bro röntes de d. 27 Oct. det motstånd, att öfver 2000 man blefvo döde, bleaserade eller tillsångatagna, samt sjelfve anföraren, Generalen, Furst Dolgorucki, dödskjuten. Fienden begärde och erhöill ett stillestånd på 56 timmar, hvarunder Svenska brigaden, ur stånd att uthärda ett nytt anfall, drog sig tillbaka till Wierämä by; på erhållen befallning bröt den kort derefter opp för att förena sig med den öfriga armeen vid Limingå, men stadnade, i följd af sednare ordres, vid Frantzila, hvarifrån, i anledning af det ingångna stilleståndet, brigaden måste afstå till Uleåborg och sedan till Torneå. Finland var alltså förloradt!

Ära och belöningar hade, oaktadt denna i det hela så olyckliga utgång, tillfallit den tappre Brigad-chefen, som hvarje gång endast steg för steg och efter det mest behjertade motstånd gaf vika, ja i de flesta fall icke förr, än återtog stod på ordena. Redan d. 16 Maj blef Öfverste S. utnämnd till R. S. O. med Stora Korset; d. 21 Juli följde utnämningen till Gen.-Adjutant och d. 11 Nov. till Gen.-Major, hvarjemte han upphöjdes till Friherre d. 29 Juni 1809.

Några veckor före sistnämnde upphöjelse hade vid detta års fälttåg åt General S. blifvit anförtrödt befälet öfver den i Vester-Norrland förlagda Armee-divisionen, i spetsen för hvilken han deltog i träffningen vid Hörnefors d. 15 Juli samt i intagandet af Umeå stad d. 21 Augusti. General S:s ställning var emellertid för underordnad, att kunna förhindra den slutliga olyckliga utgången på denna ståtligt utrustade, men, illa ledde expedition.

Efter freden förordnades S. till interims-President i Krigs-Collegium, och utnämndes d. 24 Sept. 1810 till C. S. O. I Sept. följ. år förrättade han General-Mönstring med Smålands Dragoner samt inspecerade regimenterne i vestra delen af riket. S. å. Secundchef för Svea Lifgarde samt Commendeur med St. Korset af Svärds-Orden.

Vid Tyska krigets utbrott uppdrogs honom befälet öfver den armécorps, som först öfvergick till Tyskland i Mars månad, jemte styrelsen öfver Pommern, äfvensom befälet öfver 1:a, d. 2 Maj, men sedan Kronprinsen sjelf öfverkommit, d. 28 Maj öfver 2:a och 3:dje Armee-fördelningen, förlagde i Mecklenburg. Vid armeens uppbrott i Augusti commenderade han 2:a Fördelningen samt 6:te Brigaden, såsom vilkas anförare han anförde den hedrande affajren utanför Dessau vid Roslau d. 29 Sept., hvarjemte han deltog i de stora fältslagen vid GrossBeerens d. 23 Aug. och Dennewitz d. 6 Sept. och vid Leipzig d. 18 och 19 Oct. Derefter följde han Nord-armeen först till Holstein, och, efter freden med Danmark, till Nedre Rhen och Belgien, hvarest belägringen af fästningen Maestricht S:s uppdrogs. När freden med Frankrike blef afslutad, återförde han såsom General-Befälhafvare svenska tropparne till fäderneslandet, och, sedan Kronprinsen återtagit öfverbefälet, erhöll han d. 16 Juli öfverbefälet öfver andra fördelningen af den emot Norge bestämde armeen, med hvilken han d. 30 Juli inryckte öfver Norska gränsen vid Bärby och Prestbacke, hvarest endast mindre skärmytslingar föreföllo med de troppar, som stodo under hans befäl.

Sedan Frih. S. i April erhållit Ryske S:t Annæ-Ordens 1:a class, blef han d. 28 Jan. följ. upphöjd i Grefligt stånd. Den 25 Juli blef han under Grefve Mörnerns tjenstledighet förordnad till Öfverståthållare, tog den 4 Aug. afsked från Secund-Chefs beställningen vid Svea Lifgarde och förordnades samma dag till President i Krigs-Collegium. År 1817 Ridd. af Seraph-Orden, samt Landtmarskalk vid den d. 20 Nov. sammanträdande riksdagen. År 1818 d. 11 Maj upphöjd till En af Rikets Herrar, d. 24 Juli utnämnd till Ge-

meral af Infanteriet, samt i Oct. till Riks-Ståthållare i Norge och Cancellier för Universitetet i Christiania. Tog afsked från Cancellariatet och från Presidentembetet d. 2 Nov. s. å., och utnåmndes samma dag till Fältmarskalk. Den 26 Nov. 1827 nedlade han sin värdighet som Riksståthållare och återvände till Stockholm, hvarest han afled d. 22 Jan. 1831.

Grefve S. var af en lång, vacker, imponerande gestalt. Alla öfverensstämma deruti, att tillerkänna S. ett stort och oförskräckt mod; vid flere tillfällen, särdeles vid Idensalmi och Rosslau, visade han derpå de mest ögonskenliga prof. Också var han en af de anförare, till hvilka Finnarna hytade ett särdeles förtroende. Den strategiska äran förmenas han deremot i ej ringa mån hafva delat med den förträfflige Major Malm. Föröfrigt älskade han ett gladt lif, gaf muntra mid-dagar såsom Secund-chef vid Gardet, och lysande fester såsom Riksståthållare. Deremot lærer han under tyska kriget slagit sig på en nog stark hushållning, samlade derunder penningar och emottog sin andel i de tyska domänerne.

Gift 1809 med *Ulrika Elisabeth*, dotter af Bergsrådet R. N. O. Sam. Gust. *Hermelin* och dess sednare fru *Hedv. Aug. af Söderling*. Alla Grefve S:s fyra söner hafva besträdt fädrens bana och trenne ingått vid Gardet, den sjerde vid Lifreg. Hussarer. Den äldste utmärkte sig såsom befälhafvare både genom mod, lugn och moderation vid det oroliga gatuppträdet i Stockholm 1838; en yngre har i Algier vunnit ära och Hederslegionen.

(Källor: Bothlie's Landtm.-Kronika samt Matrikel 1818. — Stockholm Förr och Nu sid. 8. — Krigs-Vet. Akad. Handl. 1831. — Historia om kriget 1808 och 1809 af Montgomery. — Stockholms Tidning 1831 N:o 2. o. f. — Nöjes Riksdags-Bild, 3:a Del. — Länthom, Norges Ståthållare och Svea Rikes Riddalagd. — Muntliga Uppgifter. P.

SANTESSON, BERNDT HARDER *).

Född på hemmanet Kärälund vid Götheborg d. 15 Mars 1776; Fadren var Grosshandlaren i Götheborg *Gustaf B. Santesson*, Modren *Dorothea Elisabeth Matsen*.

Föräldrarne, den tid tillhörande den Herrnhutiska Seeten, vero de förste som utsände sina Barn att uppfostras i Christiansfeld uti Schleswig, och Sonen Berndt det första Svenska barn, som der insattes vid ej mera än 6 års ålder

*) Denna biographi har blifvit lång, men förtjänar afseende såsom innehållande en autentisk historique öfver Götha Canal och Metala Verkstad.

(1732) af Föräldrarne sjelfve. Året derpå utsände de likaledes en något äldre Dotter och en yngre Son, som afgingo i sällskap med flere andras barn till samma uppfostringsanstalt, och derefter afgick dit flere år å rad en hel fartlygladdning af barn från Götheborg. Exemplet följdes i andra Svenska städer, t. ex. Malmö. Särdeles Handelsmän sökte genom detta val af uppfostringssätt förekomma sina barns fattsinnighet och dermed förknippade slösaktighet, högt uppskattande det arbetsamma, snygga, punktligt ordentliga och sedligt hysade Herrnhutarfolket, som flera på sina resor i Tyskland lärt känna. Många redliga affärsmän, som gagnat sitt fädernesland så väl som sina familjer, och med aktning ihågkommas i våra städer, fingo härunder sin karaktersbildning.

Den unge Bérndt förvärfvade sig af sina Lärare fördelaktiga vitsord, men 1736 öfvergäfvö Föräldrarne Herrnhutiska secten, och hemtade sina Barn tillbaka från Christiansfeld. Om denna brytning, se J. Kjellbergs och C. Kallbergs biographier.

S. afsändes 1739 endast 13 år gammal till Upsala Universitet; men studierna afbrötos 1741, sedan Fadren förra året dött och Modren fann den af sin man efterlemnade betydliga Handels- och Skeppersederi- samt i synnerhet Silksaltmings- och Trankoknings-rörelse, vid flere verk i Bohusländska skärgården, för sig allt för vidlyftig, utan biträde af någon bland sönerne, och utvalde dertill Bérndt, som öfvergående afbröt den för honom öppnade banan.

Mellertid inträdde han i Maj 1741, 15 år gammal, på modrens Contor, och fattade innan kort tycke för sitt nya yrke. Förste Bokhållaren Bredberg upptogs som Enkans måg och belagsman och rörelsen gick framåt med nästan jemn lycka och framgång.

Utom den större Handel, som Fadren skött, och vid sitt fränfalle efterlemnadt i bästa tillstånd, hade han egnat en stor del af sin tid till befordrande af Religion och Samhällets upplysning, afvensom han utmärkt sig för särdeles välgörenhet emot de fattige. En hans minnesvärd är ännu Willinska fattigfriskolan vid Götheborg, benämnd efter en Predikant i fattighuset, Willin, hvilken jemte Grosshandlarnes S. och Peter Ekman, voro egentlige stiftarne af denna Inrättning, som småningom tillvann sig allt flere Christligt sinnade medborgares uppmärksamhet och frikostighet, att den allt mer och mer kände utvidgas, och snart förmådde bekosta undervisning åt flere 100:de barn hela året om.

En annan minnesvård af dylik art hade den förstodande efterlämnat genom ett i senaste året af sin lefnad ingånget förlagscontract med Boktryckaren (sedermora Öfver-Directeuren) Norberg om en större upplaga (8 à 9000 Ex.) af Svenska Bibeln in 4:o, under förbehåll, att dess försäljningspris ej skulle öfverstiga 1 Rdr 2 sk. rgs för Exempl., hvaremot förläggaren skulle för samma pris öfvertaga ett antal ex., motsvarande dess förlags-summa. — Enkefrun fullföljde i detta, som i all öfrig Christlig barmhertighetsöfning, hyad hennes man inledt och verkat; men just som upplagan var så godt som färdig, utbrast natten till den 5:dje Mars 1792, i närmaste granngård till Boktryckeriet, den svåraste eldsvåda, som ödelade första kvarteret i Götheborg, och hvarvid, genast i dess utbrott, hela Boktryckeri-verkstaden med största delen af Bibelupplagan och alla Boktryckeriets förråder af pressar, stilar m. m. gingo förlorade. Endast en mindre del af upplagan hade i brist på utrymme blifvit inlaggd uti Fru Santessons magasin, men bestod af endast defecta exemplar; likväl, sedan den, synnerligen arbetsamme och driftige Norberg hastigt erhållit ett billigt accord med sine öfrige Creditorer, ingick Fru Santesson uti nytt Contract med honom, att öka förlagssumman till kompletterande af upplagan, som då äfven aftalades att blifva större (13,500 ex.), hvarjemte det medgafs Norberg, att höja priset till 1 Rdr 16 sk. rgs för Prenumeranter. Bibeltryckningen fortsattes snart uti en för Norberg igenom denna hjälp hastigt vunnen ny lägenhet, äfvensom uppsättning af stilar m. m. skedde med största drift, och Fru Santesson upptog de i Rikets alla Stift insamlade prenumerationsmedel till underlättning och afbetalning på sitt förlag. Uti denna temligen vidlyftiga transaction fick den unge Berndt, jemte en ej obetydlig tillökning i sina contorsgöromål, dela tillfredsställelsen att ha medverkat till ett vackert ändamål, äfvensom att dermed i sin mån hafva bidragit till den rastlöse Öfver-Directeur Norbergs upphjelpande.

År 1798 beslöt Modren att till sönerne Berndt och den myndige Sante Johan öfverlåta sina $\frac{1}{3}$ dje-delar i dess egande Skepps- samt Salteri- och Trankokeri-verk, och B. S:s etablerade derpå (skiljd från Svågern Bredberg, som fortsatte handel för sig) Firman G. B. Santessons Söner, under hvilken, efter det Sante Johan, som, med mindre lust för handeln, öfvertagit Modrens landegendom Kärälund, Berndt uti intressentskap med en sin ungdomsvän A. M. Prytz idkade en jemn och temligen vidt utsträckt rörelse. 1801

gifte han sig med sin Cousine *Johanna Dorothea Matsen*, hvärs Föräldrar Handlanden David Matsen och Anna Maria Hjerta vid den tiden bodde på Rylands säteri i Skaraborgs Län. B. S. hade ock, året förut (1800), inköpt Årns säteri nära Kinnekulle, hvarjemte hans tid ock måste delas åt flere kommunala befattningar, särdeles fattigvården och inseendet öfver Willinska Fattig-skolan.

Berndt S:s redan i ungdomen vaktade kärlek för fäderneslandets geographi och deraf väckt uppmärksamhet på allt som kunde bidraga till locala förbättringar, förutskade honom att redan 1793 öfvertala sin Moder att teckna sig för deltagande uti det då privilegierade Bolaget för Trollhätte Slussverks utförande; år från år intresserade han sig allt mer och mer för detta Canalverk, samt förskaffade sig äfven sjelf, så fort han det kunde, actier deruti.

Under umgänge i det sedan äldre tider med föräldrarne nära förenade Grosshandlaren Peter Ekman's hus, egde han mot slutet af 1790-talet tillfälle att blifva känd af d. v. Öfversten Baron B. B. von Platen, som vid den tiden blef gift med Ekman's yngsta dotter. Denna bekantskap med en man, hvilken var en af de verksamaste Directeurer för Trollhätte Canal, underhöll och stegrade allt mer och mer S:s kärlek för canalanläggningar och förbättrade communicationer. År 1805 lemnade v. Platen honom del af sina funderingar på möjligheten af en Canal ifrån Wenern till Östersjön, äfvensom tillfälle att bevista öfverläggningar derom vid den tid (1806), då Baron von Platen utgaf sin Bok *om Canaler i Sverige*. Företaget måste dock af bekanta skäl uppskjutas; men då kallelsen till 1809 års Riksdag ingick, utsågos S. jemte Grosshandlaren Niclas Malm, en kunnig och driftig köpman samt allmänt afhållen medborgare, till stadens 2:ne Riksdagsmän af Handels-corpsen. Härmed började S. egentligen sin bana, såsom offentlig man. Invald uti Bevillnings-Utskottet, framställde och igenomförde han här det af Rikets Ständer gillade förslag af Bevillningens grundande på verklig behållen inkomst; han blef ock Ledamot af hemliga Utskottet vid samma Riksdag, och deltog som sådan uti valet af Prins August af Augustenburg till Kronprins. I följd af sin här förut omnämnda bekantskap med Baron v. Platen, nu mera Stats-Råd, blef S. ock särskildt framhållen hos både Regering och alla dem vid nyssnämnde Riksdag, som arbetade varmt för ett nytt samhällaskick *); och sedan han un-

*) I förbigående må anmärkas mot v. Platens biographi häröfvan, att det ej var af missbelåtenhet med den Constitution, i hvars utarbetande han hade stor del, som han gick ur Stats-Rådet.

der Riksdagen fortsatt, gemensamt med von Platen, uttänkandet af möjligheten och utarbetandet af en slags plan till Götha Canals utförande, samt tagit närmaste del uti förbodelserna dertill, nämndes han ock af K. M. till en af de 6 Committerade, åt hvilka, efter det Rikets Ständer fattat sitt beslut om detta viktiga verks befordrande, Bolagets organiserande uppdrogs enligt de af K. M. under d. 11 April 1810 utfärdade privilegier och reglementen för så väl Canalsens utförande, som särskildt för den dermed förenade Discont-lärättningen. I egenskap af Committerad uppmuntrade S. sine medborgare att också gripa sig an för denna sak; han sjelf tecknade sig för actier till ett belopp af 60,000 Rdr; i följd hvaraf ensamt i Götheborg åstadkoms en actieteckning af ej mindre än 1,243,000 Rdr B:co, som, under lika tidan i Stockholm och öfrige ställen, bragte hela anteckningen för Götha Canal till 3,146,600 Rdr B:co; och då Committerade, hvilka för öfrigt voro Stats-Contors-Presidenten C. E. Lagerheim, Stats-Rådet M. Rosenblad, Baron B. v. Platen, Stats-Secreteraren Hans Järta och Commerce-Rådet Carl G. Arfvidson i Stockholm, efter nämnda allmänna actietecknings besörjande, nedlade deras befattning vid Bolagets första sammankallande den 28 Maj 1810, blef S. den ende bland Committerade, som qvarstannade i den valda Directionen, och fick af sådan anledning på sin lott att fungera som Ordförande vid samma Bolagsstämmas fortsättning den 30 s. månad, då Baron von Platen valdes och af K. M. genast nämndes till Canalarbetets och Bolagets Chef; hvarefter dock S., i följd af von Platens hastigt derpå iråkade sjukdom, måste, att så säga, ensam taga befattning med organiserande af Discont-Contorer i Götheborg och Stockholm, actiernes expedierande och utdelande, samt de förste Canaltjenstemäns antagande, ibland hvilka må nämnas Directeur E. Hagström som Öfver-Mechanicus och Vermädnungen Ericson (Fader till 2:ne skicklige mechanici, hvaraf den ene senast utfört Trollhätte nya Slussverksbyggnad, och den andre är verldskunnig för sina flere mekaniska uppfinningar).

Vid nästföljande riksdag valdes ånyo S. och Niklas Malm, hvilka båda under tiden fått titel af Commerce-Råder, till Riksdagsmän för Götheborgs stad; men S. fann sig alldeles ur tillfälle att så straxt, efter att hafva använt 14 månader aflägsnad från sitt hem och sina affärer, kunna motsvara detta förtroende, och blef alltså, likasom ock Commerce-Rådet Malm, på begäran, entledigad derifrån, hvarefter i

deras ställe till Riksdagsmän utågos Commerce-Rådet G. H. Ekman och Grosshandlaren Samuel Arfvidsson.

S. och Niklas Malm togo under tiden desto allvarligare befattning med öppnandet af Götha Canal-Discont, såsom jemte Commerce-Rådet Ekman af Bolaget utsedde Directeurer för densamma.

Utom dessa allmänna förtroendes uppdrag hade S. under 1800 års Riksdag tillvunnit sig den utmärkelsen att af framl. H. Exc. Gr. af Ugglas och Borgareståndets Talman Directeur H. N. Schwan, med öfrige Directeurer för det sista privilegierade Ostindiska Compagniet, blifva föreslagen och derpå nämnd till Directeur i Götheborg för samma Bolag, vid sidan af Commerce-Rådet N. Björnberg; en befattning, den S. till Actie-ägares nöje behöll, intill Bolagets upplösning år 1814 efter några väl lyckade Handels-Operationer och högst förmånlig realisation af Egendomar och Shepp m. m. hvarföre han ock med öfrige Directeurer fick dela så väl den mest tillfredsställande decharge, som i öfrigt smickrande bevis af Bolagsmännens erkänsla.

Vid 1812 års Riksdag kallades åter S. till Representant för Götheborg, samt erhöi till kamrat Grosshandlaren Peter Malm, en yngre Bror till Niclas Malm. Äfven vid denna Riksdag blef S. insatt i Bevillnings-utskottet, der han måste se sin vid 1800 års Riksdag genomförda princip af Bevillning på behållen inkomst öfvergifven, i följd af ett i allmänhet mindre noggrannt uppfattande af författningens verkställbarhet, men lyckades dock med sin allvarliga opposition förekomma alla de svårare förändringar, som man var på väg att göra i Beskattningsgrunderna, hvilket ämne var synnerligt föremål för Ständernas öfverläggningar; det var då, som han, till någon lugnad efter misslyckandet att uppehålla principen för bevillning å behållen inkomst, uppgaf och genomförde förslaget om Bevillnings-afdrag på Ränta; som allt redan varit Lag i Sverige. Han blef äfven medlem i Hemliga Utskottet, och utmärkte sig der särskildt igenom sin reservation emot Utskottets tillstyrkta bifall till Konungens proposition om Utländska skuldens afskrifning, likasom inom Ståndet med sin der väckta motion, att Rikets Ständer måtte uttrycka önskan, att Konungen täcktes utse Svensk Gouverneur för Arsprinsen H. K. H. Prins Oscar, hvilken motion till en tid allmänt ansågs hafva ådragit S. Regeringens onåd, men saken utvecklade sig så, att Konungen, vid Riksdagens slut och Ständernas afskedstagande, för Borgareståndet uttryckte sitt nådiga välbehag öfver väckandet af

denna fråga, under tillkännagifvande att H. Exe. Frih. Cederhjelm var nämnd till H. K. H. Arsprinsens Guvernör.

S. fortfor att nitiskt deltaga uti Canalangelägenheterna och Discontens förvaltning, på en gång med drifvande af sin egen betydliga rörelse dels i Götheborg, dels i Westergöthland, der han vid sin förutnämnde egendom Årns hade 1802—03 från nye anlaggt ett Glasbruk för tillverkning af Böhmiskt fönsterglas, äfvensom 1810 och påföljande åren inköpt och omskapat Fimmerstads egendom med Rimmerstorps, och flera hemman vid Canalen; vidare 1813 ytterligare inköpt det under år 1803 af Landshöfdinge Forselles och Grosshandlare Carl Bagge på Bromö i Wenern anlaggda större Glasbruk, med dertill hörande Fastighet, samt 1814 och 1816 landegendomarne Foglö och Bülstad på här intill liggande Thorsön, för Brömö Bruks behof af så väl Lefnadsmedel som skog, hvarjemte han 1814 och 1815 allt från grunden utfört ett nytt Alunbruk (Carlsfors) vid en redan 1800 för detta ändamål inköpt mindre lägenhet å Billingen, som sedan tillökts genom flera hemmans tillköp. Dessa hans enskilde bestyr blefvo 1815 åter afbrutne, då S. för 4de gången utsågs till Götheborgs Stads Representant jemte Commerce-Rådet Jan. Lamberg. Vid denna Riksdag gällde det att förskaffa Götha Canal-Bolag det första Bygnads bidrag af Staten, enär Bolaget förut endast hade privilegium för sin Discont med 800,000 Rdrs Creditiv på Banken. Dermed började ock nu de egentliga skarpa striderna i Riksstånden om Götha Canal. S. stod i Utskottet ensam bland hela Bolaget att försvara sin, efter af K. M. afgifven nåd. Proposition till Rikets Ständer om understöd för Canalbyggnaden, utredda särskilda motion om detta anlags behöflighet till belopp af 3 millioner Rdr Bco, fördeladt på 10 år, men lyckades så väl dermed, som att förskaffa Bolagets Discont ett nära fördubbladt Creditiv, eller på 1,500,000 Rdr på Banken, tillika med löfte att Götheborgs Disconts få år derefter tilländalöpande Octroy ej skulle förnyas, utan Götha Canal-Bolag ensamt i Götheborg få utöfva Discont-rörelsen.

Men detta fick ej länge njutas i lugn; 1817 års Stats-Revisioners anmärkningar vid missbruken uti Malmö Disconts förvaltning vållade denna Disconts plötsliga fall, då Götha Canal-Discont för sin vidtutsträckt Creditrörelse äfven erhöill en svår stöt, och, genom brådtörtadt uttagande af de på dess 3 procents räkning insatte Statsmedel, till belopp af öfver $\frac{1}{2}$ million Rdr, tvangs att inställa sina betalning.

Riksdag kallades och fråga var äfven då att Göteborg skulle befullmäktiga S. till ett af dess ombud; men både han sjelf och hans meddirectorer uti Discontförvaltningen ansågo grannligheten fordra, att de jäfvade sig från detta uppdrag, emär här skulle blifva fråga om undersökning af äfven detta Discontverks förvaltning i alla sina delar. Grosshandlarne Sam. Arfvidson och Z. Wideberg blefvo alltså valde. S. uppenhöll sig likväl under hela Riksdagen i Stockholm såsom Götha Canal- och Discont-Directionens Ombud, samt utgaf der i tryck flere fullständiga redovisnings- och försvarskrifter för så Canal- som Discont-Directionens åtgärder. Inom Stats- och Banco-Utskottet drefs emellertid ytterst på, att alla Disconter skulle öfverlemnas till Banken, och S. hade nu vid Riksdagen ingen talan. — Canal-Cassans skuld till Disconten för der uppburet förskott på Byggnadsanslaget 1,083,877 Rdr blef emellertid af Ständerna eftergifven mot det att Canal-Belaget utan ersättning förlorade dess ännu för 18 år återstående Discontprivilegium, som, efter hvad de föregående åren visat, kunde uppskattas till ett värde af minst 2,700,000 Rdr. — Detta var så mycket hårdare, som Stats- och Banco-Utskottet, efter slutad granskning, vitsordade, att Götha Canal-Discont Direction så fullständigt redovisat, att dervid icke något var att anmärka, och att den ådagelaggt uti sin förvaltning det noggrannaste iakttagande af de för samma Discont gällande Reglementen.

Canal-Byggnaden bedrefs dorefter med betydligt ökade bekymmer för Directionen så väl som Actie-egarne, emär för byggnadens bekostande nu ej ägdes annan tillgång än det år 1818 för tio år beviljade årliga Byggnadsanslag af 300,000 Rdr; och actie-egarne, hvilka på en gång med sin Discont hade förlorat belåningsrätten af sina actier, nödgades, med $\frac{1}{4}$ tedels afbetalningar hvar Ötte månad till Riksgälds-Contoret amortera sina upptagne lån på actierne, som dorigenom dagligen föllo i värde, eller rättare ur allt värde, så att icke obetydliga partier af dem såldes på auktioner för några få skillingar per styck; deingo ej heller uppbära någon ränta derå, emedan denna, som enligt Reglementet skulle under byggnads-åren utgå af sjelfva Byggnads-Cassan med 5 proc., innehölls i afräkning på den ytterligare insättningen på actierne, af hvilken före Discontens fall endast 40 proc. vore upptagne, så att 60 proc. ännu återstodo af teckningsbeloppet.

Vid 1823 års Riksdag valdes äfven S. till Representant för Göteborg, oaktadt sin redan gjorda flyttning

från stadn, der han dock alltiemt qvarstått skattekriften såsom Borgare; han fick ock nu ånyo i Utskottet (ensam af Canal-Directionen) strida för ett ytterligare anslag, som äfven denna gång vanns till ett belopp af 2,050,000 Rdr., fördeladt på flere år; hvarjemte, äfven igenom hans verksamma bedrifvande, beslutades ett Låne-Contors öppnande för Bankens räkning i Götheborg, samt beviljades åt Götha Canal-Actier ny belåningsrätt, så väl der som i Riksdagstaden, sedan under nästföregående år 1822 den Vestra Linien af Canalen var blifven lyckligen fullbordad och till segelfart öppnad.

Med år 1828 var dock äfven detta sistnämnda byggande-anslag helt och hållet använt, och ännu återstod en god del af arbetet å Östra linien. Samma års ordinarie Riksdag pågick, och Götheborg sände åter sin fullmakt till S., som nu, att börja med, utarbetade den fullständiga Historik öfver Götha Canal, hvilken tryckt med Titel "Upplysningar om Götha Canal hämtade ur officiella Handlingar"; vid Riksdagen utdelades; och fick han för öfrigt nu som föregående Riksdagen ensam strida i Utskottet för erhållande af den till Canalens slutliga fullbordande erforderliga summan, beräknad till 845,334 Rdr. — Men så vidt ej Canalarbetet under hela Riksdagstiden skulle, till oberäknelig skada, afstannas, var ett förskott af minst 100,000 Rdr på det begärda anslaget alldeles oundgängeligt att erhållas straxt i början af 1819, — detta vållade emedlertid särskilda svåra debatter; S. lyckades dock, att med sitt (särskildt tryckt) anförande i Utskottet bereda i denna preliminar-fråga ett önskad resultat, ehuru den om öfrige 745,334 Rdr måste afbida Riksdagens närmare utveckling. — Grefve v. Platen tillbragte, såsom Riks-Ståthållare i Norge, en god del af tiden under samma Riksdag der, och var för öfrigt, under sina besök deremellan i Stockholm, af sjuklighet förhindrad att deltaga i Riksdagsförhandlingarne så, som han velat och annars efter vanligheten kunnat göra, samt reste slutligen i början af October 1829 för sista gången till Norge, att då. Han hade nu ock samlat ett så concentreradt motstånd mot sig, att han föga kunde mot sina fiender uträtta. I utskott, der ofta striden var viktigast, var Pl. ej heller lika maktig stridsman, som på Riddarhuset.

S. hade redan före Platens afresa erfarit, att Canal-anslags-frågans definitiva afgörande skulle möta så starkt motstånd i Utskott och hos Stånden, att föga hopp var att komma till rätta dermed på någon väg. Flere särskilda förelag hade

i Stats- och Banco-Utskotten blifvit framställde, men alla afslagne; slutligen hade, igenom dåvarande Domprosten (sedermera Stats-Rådet) Heurlin den motion blifvit väckt, att Bolaget skulle ytterligare insätta ett belopp, svarande till $\frac{1}{2}$ -del mot hvad Staten kunde komma att bevilja, med hvilken extra-insättning Bolaget skulle garantera, att det nu ytterst begärda anslagsbeloppet skulle förslå till Canalens fullbordande. — Endast detta förslag syntes tillvinna sig något gebör, måhända till en del af det skäl, att motståndarne trodde att Bolaget omöjligen skulle kunna ingå derpå, och med samma hela frågan förfalla. — S. rådförde sig dagligen, under denna åvåra ställning, med Gr. v. Platen och den i Stockholm samlade Canal-Directionen, men hvilka uti särskildt derom fattadt beslut helt och hållet vägrade att ingå ett sådant villkor för Bolaget. S. omfattade det oaktadt Heurlins förslag såsom den enda eller yttersta utvägen; och igenom detta sitt mod samt ådagalagda egen förtröstan till äfven det nämnda svåra vilkorets honorerande af Bolaget, af så mycket större betydighet som han sjelf dervid måste vidkännas stor uppostring, enär han vid denna tid ägde inemot $\frac{1}{2}$ -del af Canalactierna (och alltså skulle prestera proportionerlig andel i den äskade ytterligare insättningen), afväpnade han ej allenast flere af sina motståndare, utan tillvann sig och saken åtskillige nya, och ibland dem ganska betydliga medhållare, ja sådane som förut varit de starkaste Opponenten (som exempel hvarå må nämnas d. v. Cancelli-Rådet v. Hartmansdorff) och lyckades slutligen capitulera så med Utskotten att: så vida Bolaget åtog sig att ytterligare på actierna insätta 295,000 Rdr såsom motsvarande $\frac{1}{2}$ -del af Statens ifrågasatta slutliga anslagssumma, Utskotten tillstyrkte ej allenast det återstående anslaget 745,354 Rdr, utan ock actieegarnes lättande med en ökad belåningsrätt i Banken af actierne för ett successivt stigande värde af ända till 25 procent, i mån som det framgick med Canalens färdigblifvande på bestämda tider, samt derjemte det löfte af Rikets Ständer, att, så vida Canalen blefve färdig 1852, skulle alla af Rikets Ständer lemnade Bidrag till densamma, uppgående till något öfver 6 mill. Rdr, hvilka förut voro lemnade såsom endast Låneanslag, blifva afskrifna, hvarvid dock Bolaget af dess nyssnämnde särskilda eller extra-insats, om den ej komme att åtgå till Canalbyggnaden, skulle återfå endast $\frac{2}{3}$ -delar, den öfriga $\frac{1}{3}$ -del för alltid blifva i Riksgälds-Contoret mot ränta innestående såsom säkerhet för Canal-

verkets underhåll. Dessa Utskottens vunna tillstyrkanden bifölls af trenne Riksstånd; Borgare-Ståndet ensamt uppsköt deremot frågan till att blifva siata öfverläggningsämnet vid Riksdagens slut, hvarigenom den troligen för åtminstone den Riksdagen skulle hafva förfallit; men de tre öfrige Riksståndens sammanstämmande beslut hade undanröjt allt behof af frågans vidare handläggning af Borgareståndet, hvars Taleman alltså oförhindrad undertecknade, lika med öfrige ståndens Talemän, den underdåniga skrifvelsen till K. M. i enlighet med dessa Stånds beslut, såsom gällande.

Nu återstod dock att kunna förmå actie-egarne ingå på nyssnämnda villkor. S. var, under ledigheten efter Gr. v. Platen, igenom Bolagets val tillsvidare Vice-Ordförande. Under denna mellantid föredrog S. vid extra Bolagsstämma den 21 Januari 1830 Ständernes beslut, som, med blott en enda actie-egares reservation, enhälligt antogs. Första ½-delen af extra insättningen upptogs genast, och S:s exempel dervid, med insättningen för sitt större actie-capital, verkade påtagligen till den lyckliga utgång härmed, att af 31,412 actier endast 2,412 uteblefvo; likvisst bidrog dertill äfven, att, enligt Rikets Ständers beslut, de actier, för hvilka denna insättning ej fullgjordes, icke skulle få begagna belåningsrätt, likasom att de för alltid, i följd af den vägrade 10 procents insättningen för dem, skulle erhålla en half procent mindre vid hvarje blifvande framtida utdelning.

Gr. Platen hade, uti sista dagarne af sin lefnad, i bref från Norge till S. uti varmaste ordalag uttryckt sin enskilda tacksamhet för alla hans åtgöranden härvid och igenom tredje man förordat hos Bolaget ett tacksamhets vedermåle åt S. derföre. Bolaget underlät ej heller att igenom ett honorarium af 6,000 Rdr B:co efterkomma Gr. v. Platens hemställan och härmed underlätta S:s dryga insättning af 10 proc. å dess betydande actie-capital (närmare 700,000 Rdr).

Canal-arbetet fullbordades med år 1832 under nye Ordföranden General-Lieutn. Franc Sparre, som derpå öfverlemnade Ordförande-befattningen, efter nytt val, till Grefve Arvid Posse, hvilken dock straxt derpå (1833) reste utrikes; under hans frånvaro hade S. såsom främsta Ledamot i Directionen det nöjet, att, likasom han 1810 fått öppna Bolagets första sammankomet vid dess organisation och ostridigt varit den som mest bidragit till utverkande hos Rikets Ständer af de sedermera ankomne betydliga Statsbidrag, äfven så på Bolagets vägnar afsluta och underteckna de viktiga afhand-

lingarne om afskrifvande af Canal-Bolagets hela skuld till Staten för erhållne bidrag, jemte de af Rikets Ständer dervid förbehållne särskilda förbindelser från Bolagets sida.

Med nu återstod en annan stötesten; Gr. v. Platen hade redan år 1817 förheredt och börjat grundläggningen af en Mechanisk verkstad, den tiden på Westgötha Linien, under en Engelsk Mechanicus Thomsons utförande, då Discontens fall samma år omintetgjorde all tanka på dess fortsättning; Gr. v. Platen hade dock efter Westgötha Canalens med år 1822 vunna fullbordan kommit åter dermed, och så småningom vidtagit en ny anläggning i samma väg vid Motala; men när penningar dertill tröto och Revisorerna vägrade användandet af Statens Canal-Byggnads-anslag för detta enligt deras åsigt främmande ändamål*), så hade Grefven år 1826 begärt, att Bolaget till detta särskilda behof skulle afstå dittills influēne ränte- eller utdelningsmedel på sina Canal-actier. Men S., som då förde talan för ett större antal actier, hufvudsakligen andras, hade denna gång ej ansett sig berättigad att medgifva detta, utan i stället föreslagit, att man skulle söka bilda ett särskildt Bolag för verkstaden, och på liberala grunder äfven från Canal-Bolagets sida, men för att dermed vinna en högst nödig separation af de båda verken, till bådas desto större båtnad, oberoende af hvarandra, enär det af Rikets Ständer erhållna Statsanslag icke kunde få användas till annat än Canal-bygnaden. Han hade ock i den striden stått nära ensam, men dock lyckats att bereda anstånd med frågans afgörande, och vid Bolagsstämman derpå (1827), efter misslyckadt försök att bilda ett särskildt Bolag för verkstaden, tillvägabragt en öfverenskommelse, igenom hvilken Gr. v. Platen väl vann sin önskan att få till verkstaden disponera Bolagets nämnde utdelningsmedel, men actie-egarne för beloppet deraf erhöillo obligationer, löpande med 3 proc. ränta. Verkstadsanläggningen var vid Grefve Platens fränfalle långt ifrån färdig, ehuru betyd-

*) Likväl underkände desse Revisorer ingalunda Gr. v. Platens stora ändamål med denna verkstads anläggning, som var icke allenast det mera enskilda, att derigenom för Canalbyggnadens återstående utförande anskaffa machinerier och verktyg, samt hvarjehanda erforderligt smide och gjutgoods af fullkomligare art än här i Riket dittills kunnat erhållas, utan äfven, och i synnerhet, det mera allmänna, att bereda tillgång inom landet af hittills obekante jernfabricationer, äfvensom kännedom om tillverkningssättet af machinerier och instrumenter af alla slag, användbara i landets näringar, hvarom Grefvens med Jern-Contoret ingångna contract om ständige platser vid verkstaden för 4 elever, dem Jern-Contorets Fullmäktige ägde utse, särskildt vittnar.

ligt påkostad och särskildt skuldsatt, men hade dock framskridit till utvecklande af en förut i Sverige aldrig upphunnen precision och fullkomlighet i Machin-fabrication. Sedan S. uti uppgöringen med Rikets Ständers Utskott om sistå Statsanslaget för Canalen, dervid Ständerne förbehållit sig inteckning i hela Canalverket till säkerhet att med det samma anslag Canalbyggnaden ovilkorligen skulle blifva färdig på utsatt tid och Ständerna vara tryggade för alla framtida anspråk från actie-egarnes sida, äfven lyckats få från denna Inteckningsgravation undantagen Motala verkstad, såsom actie-egarnes enskilda tillhörighet, beslöt ock Bolaget att använda de återfående $\frac{2}{3}$ delar af dess extra insatts till endast verkstadens kompletterande, emot erhållande af särskilde obligationer för samma deras extra insatts; men äfven med desse medel blef verkstaden vid dess, tid efter annan, vundna utsträckning ej alldeles färdig. Under så väl Gr. Posses Ordförande-tid, som dess efterträdare i denna plats Stats-Rådet C. J. af Nordins, under hvilken period S. hade helt och hållet lemnat sin befattning i Directionen, voro ständiga strider om verkstadens fortsatta drift eller nedläggande, och dess ställning äfven verkligen högst bekymrande, i det den drefs med bestämd förlust i saknad af beställningar och afsättning. Directionen yrkade derföre på verkstadens försäljande, snart sagdt för hvad pris som helst, som deremot nu, sedan Bolaget offrat så mycket derpå, och hunnit dermed så vida, bestriddes af S. lika allvarligt, som han 1826 hade sökt motverka Gr. v. Platens forcerande af verkstadens anläggning för Canal-Bolagets räkning; och när S. igenom sina egne och sina Committenters, äfvensom flere närvarande större actie-egares röstetal omintetgjorde denna afhändningsplan, men hvarvid så väl Ordföranden som öfrige Directeurer, nära mangrant, afgingo, öfvertog S., att så säga, hela ansvaret och lyckades tillintetgöra Directionens förutsägelse, det Bolaget med verkstadens bibehållande skulle gå öfverända. Ny Direction invaldes, uti hvilken S., såsom främste Ledamot, förestod Ordförandebefattningen, till dess ledigheten åter hann fyllas igenom Landshöfdingen C. Gyllenhaals val och utnämning i Mars 1836, hvarefter S. åtog sig den närmare Inspectionen å verkstaden, samt 1837 rent af flyttade sin bostad dit, och lyckades förskaffa arbete fullt upp, så mycket som kunde medhinnas, samt med det samma äfven ett helt annat resultat af verkstads-rörelsen, i det denna, i stället för att den förut alltjemt lidit årliga förluster, nu lemnade vinst som uppgick för

år 1836 till omkring . . .	Rdr 18,000
„ 1837	„ 37,000
och 1838	„ 27,000 allt B.co.

Under åren 1833, samt hela 1834 och 1835, som S. ej deltog uti Canal-Directionen, hade han dock ej underlåtit bevaka Bolagets bästa med beivstande af den tidens trågne Bolagsstämmo-strider, äfvensom att medverka för fartens lifvande. I detta senare afseende, och efter samråd med Commendeurkapten (u. m. Contre-Amiralen) J. G. v. Sydow, samlade han i Stockholm teckning till det första Canal-ångfartyget benämndt Amiral von Platen, hvaremot hans försök i Götheborg icke förmådde tillvägabringa någon teckning. Detta första försök ledde snart till anstalter för anskaffande af flere, hvarvid det ej mera blef ondt om deltagare. S. och Commendeurkapten Sydow åtogo sig ock, flere år å rad, bestyret såsom Directeurer för denna ångbåtsfart, hvars fördelaktiga verkningar så väl för Canal-Bolaget, som för det särskilda Ångbåts-Bolaget och allmänna rörelsen, icke varit obetydliga.

Från och med 1821 till och med 1830 hade S. årligen deltagit, såsom Revisor, uti granskning af Trollhätte-Sluseverks förvaltning; de första 5 åren af denna tid gemensamt med Gr. v. Platen.

Den andel S. alltifrån år 1824 tagit uti primitift ifrågeställande och tillvägabringande af de viktiga arbeten till förbättring af farten på Götha Elf må ej heller förbigås. Uti den af K. M. för nämnde år för desse arbeten tillförordnade Direction, för hvilken Gr. v. Platen blef ordförande och Landshöfd. i Götheborg Gr. Axel Rosen vice-ordförande, och som för öfrigt skulle utgöras af en Ledamot å Götha Canals, en å Trollhätte-Canals och en å Götheborgs stads vägnar, var S. Götha Canal-bolags ombud, och tog dervid speciellt den verksammaste andel uti utarbetande af Taxorna för afgifterna å hela inre, likasom transito farten emellan Nord-sjön och Östersjön efter ett system, ehuru de fördelades emellan de olika Bolagen, så Trollhätte- som Götha Canals, samt Götha Elfs-fonden, af hvilka Taxor den senare allt från 1833, och den förra, efter af Bolaget år 1838 gjord senaste justering, ännu äro gällande.

För 7:de gången kallad af Götheborgs stads förtroende att bevista 1834 och 1835 årens Riksmöte, åtog S. sig, under utfölvande af detta uppdrag, att såsom Ledamot i Statsutskottet särskildt utreda förhållanderne med conyojeommisariatsfonden och dess förvaltning, samt framställde förslag

i Utskottet om denna fonds förvandlande till en Handels- och Sjöfartsfond, hvilket utan all förändring vann så väl Stats-Utskottets som samtliga Rikens Ständers bifall; och sedan derigenom blifvit beredd en tillgång för samtida utförande af sådana företag, som afsågo den större Handels och Sjöfartens fördel, upptog han i Borgareståndet en af Lieutn. Gr. O. A. Cronhjelm straxt vid Riksdagens början efter aftal med S. på Riddarhuset väckt motion om Trollhätte-Canalens ombyggnad, men hvilken den kort derpå afledne motionairen icke hunnit utreda eller fullfölja. S. lyekades dock att förskaffa denna af honom fullständigt utredda motion i så väl Stats-Utskottet som hos Riksstånden ett vida fullständigare bifall, än någon enda af K. M:s propositioner, om anslag till allmänna arbeten, under den Riksdagen fått erfara, och Rikets Ständer uttryckte i deras underd. skrifvelse derom till K. M. den anhållan, att Trollhätte-Canal och Slussverks ombyggnad måtte i första rummet blifva ihågkommen med understöd från nämnde Handels- och Sjöfartsfond. Snart derpå nämndes ock S. till Ledamot i den Comité, som K. M. förordnade, att utarbete förslag och plan till nämnde ombyggnads utförande, och hvilken Comité till hufvudsaklig ledning dervid begagnade hans vid Riksdagen gjorda utredning af ämnet med dervid fogade förslags-beräkningar.

Sedan Trollhätte-Slussverksbolag, som af K. M. i första rummet tillspordes, om det ville åtaga sig ifrågavarande ombyggnad, svarat nekande, och en derpå af K. M. åt visse Comiterade i Stockholm och Götheberg uppdragen actieteckning ej heller lyckats, uppgaf S. år 1837, efter samråd med Götha-Canalverkets Öfvermechanikus Öfverste Lagerheim, till denna Directions dåvarande Ordförande Baron C. Gyllenhaal, plan och förslag till anbud på Götha-Canalbolags vägnar, att öfvertaga Trollhätte-Slussverks ombyggnad. Något mera lämpligt, att bereda enhet i allt hvad rörde Canal-farten emellan Nordejön och Östersjön, kunde väl ej gerna framställas, och ingen enskild, eller annan corporation, var väl så förtjent af att få utföra detta arbete som Götha-Canal-bolag; men just som, efter allt hvad af ordförandens underhandling derom på högre ort kunde erfaras, saken syntes vara så godt som afgjord till förmån för Bolaget, trädde personer emellan, hvilka förstodo att hos K. M. förskaffa sig mera afseende. Det är bekant, att K. M. lemnade Handelshuset Schön & C. företrädesrätt till contract, och man har trott sig känna, att Canal-Directionens dåv. ordf. i Conseljen tillstyrkt denna viktiga frågas afgörande på ett för Bolaget så nedslående

sätt. Kort förut hade S. vid enskild företräde hos K. M. fattat hopp, att företrädet till contractet skulle lemnas Bolaget. En gång blir väl den slöja fullt aflyftad, hvarmed hela denna affären om Trollhätte-Canalbyggnads öfverlåtande åt det nya Bolaget blef och varit betäckt.

Våren 1838 nedlade Stats-Rådet Gyllenhaal sin befattning som ordförande för Götha-Canal-bolag, och S. vicarierade under hela sommaren derpå å denna plats, under hvilken tid han vid 2:ne särskilda bolagsstämmor erhöill 1:sta rummet på förslaget till ordförande; af de på underdåniga förslaget vid den första af dessa bolagsstämmor uppförde, utnämndes H. Exc. Gr. Tavast af K. M., men efter det han undanbedt sig det och andra Bolagsstämmans förslag inkommit, täcktes H. M. den 28 Sept. 1838 utnämna S. till ordinarie-ordförande.

Men denna utmärkelse för den ende ofrälse ledamoten inom verkställande Canal-Directionen, i förening med den af honom tillvägagragta stora förändring vid Motala Verkstad och hvilken hade förmått Baron Gyllenhaal innan sitt afgående från ordförandeplatsen att föreslå, och Directionen att på Bolagets vägnar anslå, åt S. ett arvode efter vissa procents beräkning af den afkastning verkstaden lemnade, hvarigenom han skulle hållas något skadeslös för sin tids odelade användande här, väckte vissa personers afund, som gaf sig fullkomlig luft vid första Directionssammanträdet på våren 1839, till den grad, att S. nedlade sina befattningar både som ordförande och Verkstads-disponent; öfver den honom och hela Canalsaken derefter vederfarna behandling af Directionen och Bolaget vid de derefter följande Bolagsstämmor, i detsamma äfvensom nästföljande år 1840, hvarom tryckta vidlyftiga protokoller vittna, kommer utan tvifvel framtiden först att fälla rättvis dom.

Emedlertid blef denne man, som från sitt 30:de till 65:dje års ålder offrat ej allenast sin egendom, utan ock större delen af sin ovanliga arbetsamhet, drift och omtanka, samt sin dermed förvärfda förmåga att befordra denna Fäderneslandets stora sak, obegripligt nog skild både från deltagande uti detta till stor del af honom tillståndbragta verks vård och förvaltning, och från att vidare äga någon, aldräminst större, lott deruti, ithy den honom öfvergångna behandling högst menligt inverkade på hans enskilda credit och ekonomiska ställning, samt tvang honom att bortsälja sitt stora antal Canalactier för en lumpen penning. Honom betogs ock på så sätt den väl framför något annat förtjenta

tillfredsställelse att få använda sin ännu öfriga verksamhet till deltagande uti skötandet af detta verk, för hvilket man med full trygghet torde kunna säga att ingen annan haft, här, eller troligen någonsin får sådan kärlek och nit, som han derföre ådagalagt.

I stället och efter att Bolaget i fullt 2½ år derefter till och med vägrat honom decharge, var det först 4 år ändå senare, som det, — på motion af Expeditions-Sekreteraren J. G. Richert *), jemte 2:ne andra respectable actiegare, om en årlig pension åt S. af 1000 Rdr B:co för dess öfriga lifstid, och eftergifvande af en hans skuld för lån af Canalbyggnadscassan på 2,500 Rdr B:co, som han numera var ur stånd att sjelf godtgöra, och hvilken således endast kunde realiseras igenom indrifning hos dess Borgesmän, — beviljade honom blott hälften af den ifrågasatta Pensionen, eller 500 Rdr B:co årligen, att vidtaga först med 1846 års början, men uppsköt den senare frågan till nästblifvande Bolagstämman, under hvilken mellantid dock räntan derpå från samma tid ej skulle affordras. — Götha-Canal-bolag har ej heller under senast förflutna tiden sökt begagna S:s känne-dom, erfarenhet och säkerligen mest grundade omdöme i de flera förekomne viktiga frågor för Bolaget, hvaribland de under särskilde Comitterades utredande ännu hvilande, som afse dels jemkning uti Canal-afgifterna, dels fartens befordrande i öfrigt, äfvensom Statens öfvertagande af Canalen.

Den synnerliga förtjenst S. haft af Trollhätte-Slussverks ombyggnad, som utan hans omtänka och arbete 1835 med convojcassans utredning samt förslag att förändra den till Handels & Sjöfartsfond, äfvensom hans derpå framställda och genomförda motion hos Rikets Ständer angående Trollhätte-verkstads ombyggnad, möjligen ännu hade varit ogjord, torde ock hittills vara alldeles förbisedd af Trollhätte nya Slussverks Bolag, äfvensom Bolaget för Ångbåtsfarten emellan Stockholm och Götheborg icke lär visat sig ihågkomma den förbindelse, hvaruti det står till S. för denna Bolagsaffairs inledning från början, och bringande till den utveckling, som den fått under hans fleråriga ledning.

*) Expeditions-Sekreteraren Richert var den samme ende actiegare, som, enligt hvad här förut blifvit nämnt, vid den viktiga Bolagstämman d. 21 Jun. 1850 reserverade sig emot Bolagets i öfrigt enstämmiga af S. förordade beslut att ingå på de vilkor, som 1839 års Ständer föreskrifvit för det Bolaget beviljade sista Canal-Byggnadsbidrag.

Men hans nämnde förtjenster tillhöra icke blott dessa corporationer eller enskilda Bolag, utan hela Svenska nationen att erkänna, ty han kan med skäl sägas vid alla tillfällen hafva visat sig som nationens man, och för det allmänna gjort uppoffringar, i hvilka han visserligen af få öfverträffas.

Af Konung Carl Johan blef S. år 1826 nämnd till Ridare af Nordstj.-orden, samt 1832, vid tillfället af Götha-Canals högtidliga öppnande, till Commendeur af Wasa-orden.

Redan år 1836 blefven Enkling, har S. sedan hösten 1842 vistats och bor ännu (1846) vid 70 års ålder, med sin oförsörjda, yngre dotter (den äldre blef 1823 gift med Friherre C. F. von Otter, Öfverste-Lieutenant i Flottan); på det af honom för öfver 30 år sedan anlagda Carlsfors Alunbruk i Skaraborgs Län, hvilket, liksom $\frac{1}{2}$ -del i Bromö Glasbruk och dertill hörande Foglö och Bölstads Landegendomar, på Thorsön i Venern, ännu, ehuru egentligen blott till namnet, ägas af honom, delande alltså sin tid och dispositionsvärd emellan desse egendomar (äfvensom för sina medintressenters i sistnämnde egendomar andelar), hvilkas under denna tid timade förbättring och ökade production äfven vittnar om hvad hans ännu återstående verksamhet och omtankar förmår. Derunder egnar han ock synnerlig omsorg till befordrande å dessa ställen af Folkskole-undervisningen, och att hos de många här sysselsatte arbetare införa ett ordentligt, nyktert och trefligt, ehuru tårfligt lefnadssätt. Allt från första anläggningen af Glasbruket vid Årnäs 1803 och 1804, äfvensom från inköpet af Bromö Glasbruk 1813 (hwarefter Årnäs Glasbruk år 1818 af S. nedlades och de fleste dess arbetare till Bromö öfverflyttades) samt från Carlsfors Alunbruk år 1820 färdigblifna anläggning, har der funnits vid dessa verk Sparbanks- och Pensions-inrättningar för arbetarne. S. var bland de förste, om ej den förste af svenska bruksegare, som stiftat likartad anstalt till betryggande på en gång af arbetarnes belägenhet vid annalkande ålderdom, eller annars påkommande orkeslöshet eller sjukdom, samt deras vid dödsfall efterlemnande enkors och barns, som ock öfrige kringliggande socknars innevänares befriande från deras egen fattigpersonals ökande af brukets fattige. Delegarnes i Sparbanksfonden på Carlsfors behållning vid 1845 års slut var 2054 Rdr 30 sk. 5 rst bco och delegarnes i den vid Bromö 11,178: 47. 1, hvilka äro förräntade mot goda inteckningar.

Götha Canal och ångbåtarna äro nu de verksamaste befordringsmedel för Sveriges inre handel och communicationer i alla hänseenden. S. är jemte v. Platen hufvudmännen för skapelsen af canalen, Owen jemte Edelerantz hufvudmännen för införandet af ångkraften i Sverige. Platen och Edelerantz äro döda, men den 70-årige Santesson och den 72-årige Owen lefva — den förre på en pension af Götha Canals-bolag, stigande upp till 500 Rdr (han, som egt canal-actier för 700,000 Rdr); den sednare på en pension af Bruks-Societeten, utgörande 333 Rdr 16 sk. 10 öre jemte en på 2000 Rdr b:co af Riksens Ständer (han, som tillverkat ångmaskiner o. d. för 3,000,000 Rdr). Begge sysselsätta sig nu med att tjena enskilde, sjelfve utan knappt någon egentlig egendom. Lärorikt!

Huru skulle en konstnär väl kunna afbilda verksamheten? frågade någon en gång en sinnebildsmakare. Porträtterna Commerce-Rådet Santesson, svarade den tillsporde. Och man medgaf, att gatan vore dermed löst, om man nemligen kunde porträttera det utomordentligt lifliga i blick och i rörelser, som tillkännager den inre sällan hvilande själsverksamheten.

Red. har meddelat den vue af S:s halfsekels-verksamhet, särdeles på Canal-linien, som blifvit dess vänners, utan att vara i stånd att dömma mellan denna och den vue, som lär finnas hos motståndarne, hvilka undanträngt den fosterländska martyren för Brasks ändtligen fullbordade tanke, att "upp skulle skäras mellan Öster- och Vesterhafvet." Äfven om ett ministerombyte varit behöfligt inom Canalstyrelsen, synes det dock, som om något töcken i denna fråga finnes för framtiden att afhölja. Vid det afhöljandet har S:s minne säkert intet att frukta. Red. har ansett sig vara skyldig att meddela en tillförlitlig framställning af denna medborgares långa verksamhet och får till slut anmäla, att säkra acta, som bestyrka hvarje här förekommande uppgift af betydelse, äro till efterverldens tjänst nedlagda i De la Gardiska handskriftsamlingen, som kan sökas i Lund, om den ej finnes på Löberöd.

(Källor: Ofvannämnde acta i De la Gardiska Samlingarne under namnet Santesson i Biographica, littera S. — Tryckta Riksdagshandlingar. — Canal-Bolagets förhandlingar. — Kända förhållanden. — Skriftliga meddelanden.) — N.

SASSE, STAFFAN.

Staffan Sasse är en af Gustaf I:s biträden i ett verk af världshistorisk ära, men, liksom de öfriga deltagarne i detta

epos, nästan alldeles förgäten för den störste hjälten deri, liksom stjernorna förgätas, då solen uppgått. Likväl ha sällan krigets ansträngningar burit så rika frukter för ljusets rike på jorden, som de, hvilka knöto sig i den lund, Gustaf hägnade med sina små guerilla-segrar. Hans kämpar i dessa fejder böra därför ej alldeles undanskymmas af sednare seklernas ofta för Sverige mindre gagnande härförare.

Förrän Gustaf Eriksson med sitt tal på Lübecks Rådhus vunnit denna republiks vänskap, sände handelsstaden 1529 en liten flotta, anford af Holsteinaren Staffan Sasse, som då redan var "en namnkunnig krigare", till fru Christina Gyllenstjernas hjälp, då hon i Danzig lemnat sin lilla son Nils Sture, att i säkerhet afbida tiden. Snart "låg St. Sasse vid Elfsnabben till reds, då det skulle gälla, och ehuru de Danske hade deraf något rykte, visste dock denne välöfvade sjömannen att alltid hålla sig bakom bergen." (Celsius). Nu kom Christiern med sin flotta; men, då han märkte Lübeckska hjälpen, iklädde han sig vänlighetens dräkt och bedrog fru Christina så väl som rikets mäktige. St. S. blef således ej anlitad. Blodbadet blef här den "blodiga kronan i toppen på det fridsträd", man planterade i Stockholm.

Sedan uppträdde Gustaf Eriksson, och 1521 i Juli månad så vi mannen från Holstein ingå i Befriarens tjänst "med 60 dugtige och i krigsbruk förfarne Tyska landsknektar, bevisande sig de alla som rättsinnige och uppriktige krigsmän; så att fienderna, som nyss förut slagit de Svenske vid Rotebro, derefter fast mindre mod och framgång hade." (Tegel). St. S. var sedan jemte Knut Andersson (Lillie till Öhre) Höfvidsman för lägret, som var vid Rotebro. Han hade, sedan den tid Sturens enka måste öfverlemnna hufvudstaden, "flutit kring Bälten att afvakta sakernas vändning." \

Bland Sassés män voro många välöfvade krigare. En af dem Hemming von Brakenhus sände han till Åland att belägga Kastelholms slott, som innehades af Kon. Christierns fogde Lyder Frisman. De två utmanade hvarandra till tvekamp om hvilkendera slottet skulle tillhöra. Vid de rände tillsamman, sade Lyder: Jag strider för alla Fruer och Jungfruer i Danmark. Och jag, sade Hemming, för min Herre Gustaf Eriksson. Lyder föll af hästen, men upphemtades af sitt folk och höll ej fördraget.

I Mars 1522 flyttade Gustaf lägret vid Rotebro till Järfva, då han gaf St. S. till medanförare Peder Fredag och den lille Knut Bengtsson; men de tvenne Svenska Öfverstarne vägrade att lyda den Tyske, ehuru han var för-

farnast i krigsyrket och fordrade att hans råd skulle följas. Detta gaf fienden en fördel och Gustaf afsatte alla tre, ehuru väl klokast varit att från början ge den erfarnaste öfverbefälet och ej ha mer än en Öfverste på stället. St. Sasse blef nu Under-Amiral på de Lübska skeppen, hvilka Gyllengranat anser derigenom bevisade såsom antingen köpte eller åtminstone förhyrde; "ty eljest, heter det, hade väl ej Svenska Konungen (d. v. s. Riksföreståndaren, ty det var 1522) fått tillsätta Amiral och Under-Amiral." Möjligen har Sasse efter sin afsättning som Öfverste i Mars månad 1522 gått åter i Lübsk tjänst, då ju Under-Amiralen kunnat vara tillsatt af skeppens egare. "Öfver Sjömakten sattes Er. Fleming till befälhafvare, emedan han var bekantare i skären än de utländska" (Celsius), ännu då de två Lübske Rådsherrarne Dombower och Plönies förde de fem eller åtta skeppen, som sändts. Nu vanns seger öfver Danska flottan och Junker Thomas hängdes på Tynnelö, klagande blott att det skedde i ett rep af hast i stället för hampa*). En Lübeckare Brun var sedan Amiral jemte Fleming och Sasse; men Brun ville tillbakahålla Svenska flottans ytterligare framgångar, hvilket S. förebrädde honom såsom tecken af klenod; då Fleming blott visade sitt missnöje i blicken, när ett tillfälle att "förraska" Norrby försumrades. Då N. derpå gick dem förbi, nalkandes Stockholm, men hindrades af en nattfrost, som isade vattnet, gingo Fleming och Sasse upp på Lübske Amiralens skepp och föreställde honom på det allvarsammaste dess skyldighet, fordrande att han måtte följa dem på isen för att öfverfalla Norrby's besättning. Brukades ej tiden, skulle N. obehindrad komma till staden och göra belägringen svår. Brun svarade att han aldrig hört, att man förde en armee till fots på hafvet. Fleming försäkrade, att det ej var ovanligt i den kalla Norden. Isen skulle redan bära regimenten af ryttare, än mer fotfolk. Men Brun sade sig ej kunna stå till svars inför Rådet i Lübeck för slik djerfhet. De Svenska började anfallet. Riksföreståndaren kom sjelf ut till dem. Bruns falskhet**) liknade Engelska Amiralens 1719.

*) Gyllengranat sinner detta våld mot fången, som Celsius förklarar så rätt, alldeles orättfärdigt, om förräderi ej var i fråga. Orsaken uppgafs vara den, "att Thomas i Åbo både Svear och Finnar utan brott och skuld odömd och oskriftade låtit hänga och eljest aflifva utansför Slottsmuren."

**) I Christiern II:s Archiv sinner man, att en Brun nu var Norrby's förtrogne. Kanske kände han den Brun närmare, som anförde Lübska flottan mot Norrby.

Ve Sverige då dess väl beror af utländska anförare, som kunna bestickas af Sveriges fiender! En storm bröt isen och Norrby förjagades.

År 1527 adlade Kon. Gustaf den tappre Sasse, kanske den förste han insatte på sitt Riddarhus. Han fick 3 röda rosor 1 och 2, deremellan en grön ruten krans, allt i blått fält; på hjälmen 2 blå horn, på hvardera hornet 3 röda rosor. Vid Konungens kröning 1528 vände i tornerspelet Öfverste St. S. och Gudm. Pederssen Skrifvare (Slatte) på sig allas uppmärksamhet. De friade begge till Olof Rydings *) enka, som lofvat sig till den, som i riddarspelet blef den andras öfverman. De rände så ifrigt samman, som hade de varit fiender. Sassen ville nödvändigt vinna, emedan, heter det hos Celsius, han var en utländning och uppöfvad i krigsvetenskapen; men Gudmund ville behålla sina landsmäns heder. Efter långt täflande måste den Tyska Öfversten stå tillbaka och lemna både seger och fästnö till sin öfverman, hvaraf Gustaf hade ej ringa nöje.

År 1531 finna vi Klockeupphörden i Dalarna till Lübeckarnes betalning var uppdragen åt Erkedjeknen i Strengnäs Laur. Andreæ och St. Sasse, ett svårt uppdrag. Men s. å. Onsdagen före Martini blef St. S., såsom Konungens Tromman och Fougte, jemte flera andra Slottslåfven i Stockholms slott och stad. Samtliga, somingo hufvudstaden i slottslåfven, uppräknas i v. Stjernmans Höfdingaminne I. 21. Det vill säga att de, hvar en med sin egen tropp, inlades på slottet och i staden till försvar under dåvarande oroligheter i Dalarna. Konungen hade försäkrat Dalkarlarna, att han ej ville behålla det minsta af klockornas värde, utan skulle de två gode och redlige männen, som klockorna till sig togo, göra en god räkenskap derföre och låta de Lybske bekomma tills de blefvo betalte. Möjligen användes S. att i Lübeck uppgöra denna handel; men om han sedan återkom eller ej, ha vi ej kunnat upptäcka.

Emellertid har Sasse, under de tio år han var en verksam tjänare åt Konungen till lands och sjös, i krigs- och fredsvärf — han som dock mistade "till Konungens nöje" sin fästnö — blifvit oss kär, såsom alltid Konungen trogen, under det utländningar, som till och medingo högadliga giften, ja en inom Wasafamiljen, voro Konungen

*) Han var en af dem, som lemnats till gisslan åt Danmark jemte Gustaf Eriksson.

slutligen otrogne. Sasse förtjenar således att ihågkommas bland Gustaf I:s män med heder i Sverige.

(Källor: P. Brahes anteckn. om Gustaf I, msspt. — Tegels Gustaf I:s Historia. — Celsius m. 2.) — N.

SCARIN, ALGOTH.

Föddes i Skara den 20 Nov. 1684, der hans fader, *Asmund S.*, då var Rector Scholæ, gift med *Christina Cleverus*. Efter genomgången skolkurs i Skara blef han 1704 student i Upsala, der han företrädesvis vinnlade sig om de humanistiska studierna. Celsius, Benzelius och Rudbeck d. y. ledde här snart hans båg till fäderneslandets häfder. Som han på sin gradualdisputation kallar sig "*Illustrissimi Cancellarii Alumnus*", synes det, som hade han af Gr. Piper erhållit enskildt understöd. (Piperska stipendiet inrättades först 1719). Amanuens vid Akademiska Bibliotheket 1714. Phil. Mag. 1716. Som han af föräldrarne ej kunde erhålla något synnerligt understöd, måste han förnöta mycken tid med enskild undervisning i förnäma hus.

År 1719 erhöll han *venia docendi uti Latin, Historia och Moral*, och föreläste med mycket bifall. Trenne år derefter blef han Hist. et Moral. Professor i Åbo. Säsom den äldste ledamoten af philosophiska faculteten derstädes åtog han sig 1747, enligt den dåvarande författningen, jemte professionen afven vården af Akademiens Bibliothek, hvilken han bibehöll till 1763. På RiksR. Gr. Ekeblads tillstyrkan lät han 1752 upprätta Real-katalog öfver Bibliothekets samlingar. År 1756 kallades han till ledamot af Vetenskaps-Societeten i Upsala.

Vid sjuttiosju års ålder, sedan han i fyratio år beklädt Professorsbefattningen, erhöll han 1761 afsked, med lönens bibehållande, hvarjemte honom tilldelades Cancelli-Råds namn och värdighet. Afled d. 5 Nov. 1771 af ålderdomsvaghet.

Gift 1729 med *Anna Catharina Roland*, Grosshandlaredotter från Stockholm, enka efter Eloqu. Prof. Lars Alstrin. Hon dog d. 2 Sept. 1775.

Scarin beskrifves såsom lång, torr och mager, gick med upprätt ställning ända till sina sista dagar. Hans kropps-constitution var ej stark; men han var synnerligen måttlig i mat och dryck, i rörelse och hvila. Han åkte aldrig, men gick dagligen något längre stycke till fots. Han rökte aldrig tobak; "dock för att vara sällskapslik, kunde han hålla en ostoppad och opåtänd tobakspipa i munnen." I sitt

uppförande var han lätt och angenäm, sökte mera att uppbygga sig af andras umgänge, än med anmärkningar och sina kunskaper falla någon besvärlig. Stridigheter och tvister flydde han. "Sitt hushåll hade han så inrättadt, att alla saker med minsta omsorg och bekymmer kunde bestriidas, på det han således måtte få uppfylla sin mesta tid på läsande och sin professions tillbörliga skötande." Han uppsteg vanligen kl. 3 f. m., arbetade till något öfver 6, slumrade derpå vid pass en timma, fortsatte sedan sitt arbete och lade sig kl. 9 på aftonen.

Knappt har Akademien haft en mera flitig lärare; också fordrade han af sina disciplar, att de skulle efterfölja hans exempel. Hans beläsenhet var vidsträckt, isynnerhet uti Latinska litteraturen och de Nordiska häfderna. Han skref ej med lätthet, ehuru han skref ganska mycket: en enda period förorsakade honom undertiden ett drygt besvär; också finner man, att nästan hvar och en af dessa särskildt har en stämpel af mödosamt arbete.

Emot all sin förmodan råkade S. uti en svår tvist med dåvarande Theol. Professorn, sedermera Biskopen i Skara, Dr. Juslenius, i anseende till en under hans inseende utgifven disputation de Parallelismo Apotheosis veteris ac recentioris; uti hvilken J., som ömmade för orthodoxien, trodde sig finna många anstötliga saker. Dennes anmärkningar jemte S:s svar kunna läsas uti Nettelbladts Schwed. Bibliothek V. s. 131 och följande; hvarmed ock denna stridighet upphörde.

Mindre betydande var den tvist S. hade med Baron Tilas, rörande ett historiskt spörsmål, nemligen: om Nerike i de äldsta tider hört under Svea eller Göta rike? Denna fråga framställdes af S., som gerna gjorde Nerike till en provins under sin födelseort Vestergötland; hvilken sats bestriddes af T. Dessa stridskrifter blefvo ej tryckte, utan finnas ibland S:s papper. Lycka var, att denna stridighet nu kunde utföras med mera kallsinnighet, än det förmodligen skett uti Ynglingska tidehvarfvet.

När de Guignes var sysselsatt med att utarbäta sin Histoire des Huns, skickade han till Kongl. Vet.-Akademien i Stockholm en så kallad conspectus, att communiceras med de Svenska Antiqvarierna, för att inhemta deras både anmärkningar och upplysningar i detta ämne. Uppå Akademiens anmodan uppsatte S. sina tankar, och omrörde isynnerhet de minnesmärken, hvilka så väl i Sverige, som i Finland,

helet i vissa orters och ställens namn, ännu anses vara efter Hunnerne öfrige.

S:s boksamling jemte större delah af dess manuscripter tillföllö genom köp dess efterträdare i sysslan, Prof. Bilmärk. De sednare bestå af tre medelmåttigt starka kvartband, och innehålla utom åtskilliga etymologiska saker, i hvilka S. vid slutet af sin lefnad fann isynnerhet nöje, anmärkningar öfver Svenska Post-Tidningarne. De större handskrifterna äro följande: 1:o En afhandling, huruvida Kalmareunion må synas Sverige anständig och nyttig att ingå med Danmark, skriven år 1743 emot dem, som då så tänkte vid det förestående Konungavalet. 2:o Utkast till en jemlikning tvenne Svenska Prinsessor emellan, samt dæ efter dem uppkallade många välbelägna sätesgårdar i Vestergötland. 3:o Breteuil eller Bretteville, hvilken franska famille skulle härstamma ifrån staden (ville) Brette, nu Venersborg i Vestergötland.

S. berättade flera gånger, att han författat en beskrifning öfver Åbo Domkyrka, hvilken med hans fina handstil var skriven på 17 ark; visst är ock, att han af det allmänna sökt något understöd för den, som detta arbete i dageluset skulle framgifva; men denna tillika med alla hans orationer, en undantagen, äro förkomna. S. har under sitt inséende utgifvit 126 disputationer; af hvilka 124 finnas uti Lidéns Catalog nämnde, hvartill nu läggas: De genuinis virtutum motivis. G. Nicol. Ursinus, Viburg. 1741. 1 ½ ark 8:o. Officia sermocinantium. G. Nicol. Bexelius. Smoland. e. a. ½ ark 8:o. — Dessutom har han låtit trycka följande presentation: Memoria vitæ mortisque Reverendiss. Patris ac Theologiæ Doctoris Dn. Jonæ Fahlenii, Aboensis, in hoc magno Fenningiæ Ducatu, Episcopi, Academiæque Pro-Cancellarii, sermone funebri celebrata, d. 16 Nov. 1740 5 ½ ark 4:o.

Skrifter: se ofvan. (Anm. öfver Post-Tidn. finnas i Nordinska Saml.)

(Källor: Åbo Tidningar för 1788. — Gahms handskr. Saml. på Upsala Bibl.)

— A — 0 —

ARCKENHOLTZ, JOHAN. *)

En af "den lärde Vestgötens" bästa vänner var Hofrådet Arckenholtz, hvilken har ett namn både i vår litterära och politiska historia. Det har klandrats, att han förbigåtts

*) En af Red:s medarbetare har föreslagit att vid sidan af Scaria ofvanstående skildring af hans förtrogne vän måtte inflyta.

på ett ställe; och då ovist är hvem som lever den dag, detta arbete är fulländadt, så att ett supplement kan vara att påstå, må om denne Scarins vän någon upplysning här ligga. Johan Arckenholtz var född i Helsingfors den 9 Febr. 1695. Fadren, Joh. A., var Landsekreter. i Nylands och Tavastehus läns Höfdingadöme. Modren, Helena, var dotter af J. Forssenius, Prost och Ryrkoh. i Lojo. Den lögirige sonen blef student i Åbo 1713, flydde likväl s. å. till Upsala, vid Ryska anfallet, kom sedan till Stockholm som privatlärare, hvarpå han 1718 inskrefs i Svea Hofrätt. Reste 1720 med sina lärjungar utrikes, dröjande någon tid hos Grefve Reenstjerna, då Svensk Minister i Hamburg, der han lärde Statskonstens elementer. Besökte derpå andra orter i Tyskland, vidare Frankrike och Holland. Återkommen 1723, inskrefs han i R. Cancelliet. Utsändes ånyo till Tyskland, Nederländer, Ungern, Italien, Frankrike och England. Under resan utnämndes han till Ord. Cancellist. Återkom 1732. Blef R. Registrator 1735 och ansågs nu för det största snillet i Cancelliet, enligt Jak. Gadolins program till Porthans äreminne öfver A. Han utsågs af R. Fredrik att bli organ för hans enskilda politik, när denne afvek från pluralitetens i Senatens. Som sådan uppsatte han 1732 en skildring öfver den dåvarande politiska ställningen, som i afskrift förvaras på Löberöd. (I De la Gard. Arch. XVI. s. 78—81 är ett utdrag). Der yttrades om Cardinal Fleury, att han var en "Pfaffen und Jesuiten Freund", och försäkrades att han förnämligast sökte truga ärligt folk en hop absurda trosartiklar på halsen, hållen för åtlöje af grannarne för sin ringa insigt i politiska saker, dagligen hopandes fel på fel. Detta bragte det nya Hattpartiet för Cardinalens ögon, som deraf retades att lösa på pungen för att störta Frankrikes och sina vedsakare från riksstodret. Nu blef A. afsatt och som det säges att han "blef mager i fängelset", lär han en tid varit arresterad. Han ansågs 1738 ha varit Hof-Cancellers-Expeditionen i en person. Han fick nu tid och uppdrag att arbeta i historien, hvori han under sina resor gjort vackra samlingar, synnerligen rörande Drottning Christina. Men nya källsamlingar kräfde nya resor. År 1744 utreste han för tredje gången. Kanske blef man nu mäktigare att aflägsna honom, sedan han vid Cancellersvalet i Upsala motarbetat Kronprinsens genom inslytande hos sina vänner Mössorna bland Professorerna, t. ex. Ullén, Frondin, Asp m. fl., som arbetade för Riksrådet Åkerhielm. Om

hans besök i nämnde ändamål i Upsala skrefs: "Fähuskatten A. har varit här; han jamade efter noter, och gick på tassarna, att ingen hörde när han kom och hvar han gick." C. Gyllenborg, heter det, hade aldrig kunnat lida honom. År 1746 blef den expatrierade Bibliothekarie och Hofråd hos Landtgreffen af Hessen-Cassel, hvilken då var samme person som Sveriges Konung. Han bibehölls af efterträdaren Landtgreffe Vilhelm, som 1754 ökade hans lön. Han hade då börjat utgifva *Mémoires pour servir à l'histoire de Christine, Reine de Suede, IV Tomes*, tryckta 1751, 59, 60. För ingen Svensk regents historia har man rikare källor utgifna än detta arbete är för Christinas. Han hade i Vaticanen och enskilde lärdas Bibliotheker i Rom hemtat det förnämsta. Arbetet öfversattes straxt på Tyska, partier öfversattes på Engelska. Ett utdrag utgafs på Svenska af C. C. Gjörwell.

Då Hattarnes välde börjat sjunka, gaf K. Adolf Fredrik, "som närmare fått lära känna A:s öden", sin fornde veder-såkare en pension af 800 dlr. s:mt 1762, ökad till 1200 dlr 1768, med vilkor, att A. skulle återvända till Sverige och der skriva K. Fredriks historia. Han kom 1768 och började arbetet; men antingen ville han ej skriva, der han ej kände sig mäktig utan sanningens förnärmande gagna en välgörarens minne, eller ock förbindrades han af den tidens ljusskygghet hos Senatorerne.

Redan 1754 kunde hans vän Algoth Scario underrätta Consistorium i Åbo, att A. till en stipendiifond vid Akademien anslagit 8000 dlr s:mt. Testamentet befunns dateradt d. 6 Oct. 1768. Deri anslogs äfven hans vackra och dyrbara bibliotek med hans handskrifter, mynt, gemmer m. m. Han gaf ock fond till stipendier åt Helsingfors' skola liksom skolan i Strengnäs. Dog allmänt aktad i Stockholm d. 12 Juli 1777. Prof. Porthan parenterade öfver honom i Åbo 1781, då programm utgifvits af Bisk. Jak. Gadolin.

Skrifter: En väns bref utur Stockholm till sin vän i Götteberg ang. det Sv. Ostind. Comp. Stäm 1754. Anon. — En väns svar utur Stockh. på brefvet utur Götteb. Ib. s. 4. Anon. — Bihang af en väns svar utur Stockh. Ib. s. 4. Anon. — Närmare undersökn. om den Ostind. handelens nytta eller skadelighet. Ib. 1739. Anon. — Recherches sur les Alliances entre la France et la Suede etc. à Amst. 1748. (Förf: kallar sig Rousset). — Mémoires, concernant Christine: reine de Suede. T. I—IV. Ib. 1751—60 på tyska af J. F. Reifstein. T. I—IV. Leipz. 1751—61. Ett utdrag på Sv. öfvers. af Gjörwell. Réponse à la lettre de Holberg, conc. Christine R. de Suede. à Cassel 1763. — Lettre à Mr. G. (Gesner) a l'occasion des réflexions et des anecdotes sur Christine, p. D'Alembert, Ib. 1754. — Versuch ein. pragm. Historie von Verträgen

v. Tractaten ein, freyen Staates mit andern benachbarten Mächten. Leipz. 1753. — Commentarior. Pufendorf. de reb. Succicis lecti-
nes variantes s. l. et a. Anon. — Lettre aux auteurs du Journ. En-
cyclop. de Liège, au sujet des rémarques sur les Finnois. Francof.
1756. — Lettre à l'auteur de la reponse aux remarques sur les
Finlandois, opposée à l'Analyse raisonnée du Journaliste de Liège,
Frf. (Cassel) c. a. — Extrait d'une lettre de Hambourg au sujet
d'une note inserée dans le Journ. Encycl. de Liège pour le 1 Oct.
1756. s. l. et a. (Cassel c. a.). — Avertissement au Public. s. l.
et a. (Goett. 1762). — Recueil des Sentiments et des Propos de
Gust. Adolphe. Stlm 1769. Anon. — Considerations sur la Fran-
ce, par rapport à la Suède. (Hamb. 1773. T. VIII).

(Källor: J. Gadolins program. — H. G. Porthans tal öfver A. 1781. — De la
Gard. Arch. XVI D. — Warmholts' Bibl. SveoGoth. — Catal. Bibl. Ups.)

— N.

SCHANTZ, LUDVIG von.

Född 1680 i Stockholm. Fadren var R. Sekreteraren
Joh. Eberh. Schantz från Hessen-Cassel, af gammal Tysk
adel. Modren var *Maria Seiffenridh*.

Cancellist 1672 och Registrator 1678. Blef sedan
Sekreterare i Banken samt 1693 adlad. Protokolls-Sekre-
terare 1697. Blef 1701 efter Lejonmärk, med förbigående
af E. Palm skiöld, Sekreterare vid Riks-Archivet. Detta
innebar en stor orättvisa, helst hela Cancelli-Collegium var
för Palm skiöld; men, enligt Geijers yttrande i Litt.-Bl. för
1858 s. 37, var tiden nu sådan, att "vapenstyrkan herr-
skade och civila förtjensten aktades ringa; helst rättvisa och
billighet, hvilka alltid utgöra den sannaste bildning, hos
dem, som dessa tider (souverainetetens) bragte upp, äro i
synbart aftagande." "Bror kan ej tro, huru litet civilbe-
tjente blifva ansedde hos oss", skrifver den lärde Stats-Se-
kreteraren Hermelin till Archiater Hiærne ur Carl XII:s lä-
ger. Jfr Gjörwells Sv. Bibliothek, Del. 3. Det bästa är,
att Schantz återopar aftagande krafter och syn såsom be-
vekande skäl för anställning vid Riks-Archivet. Erinrar man
sig tillika, att den galne Rönnou (se ofvan) några år der-
efter blifvit pluttrad på Riks-Archivet, så hade i sanning
detta verk på den tiden ej mycket att glädja sig öfver
kungliga vedermälen.

S. dog d. 2 Oct. 1702. Gift med *Christina Finneman*,
af Tysk härkomst. Hade med henne tio barn.

(Källor: Holmia Litterata. — O. L. v. Schantz' handskr. Matrikel i Riks-Archi-
vet. — Gagne handskr. Saml. på Upsala Bibl.)

SCHANTZ, JOHAN FREDRIK VON.

Född i Juni 1680, sannolikt uti Stockholm. Fadren, *Fredrik v. S.*, var Kongl. Protokolls-Sekreterare; modern, *Anna Ursula Scheffer*, var dotter af den lärde *Schefferus* (se nedan).

Efter fullbordade studier i Upsala inskrefs S. 1700 i K. Cancelliet, der man sedan finner honom såsom Cancellist vid Kammar- och Krigs-Expeditionerna. År 1710 var han, såsom Registrator vid Commerce-Expeditionen, uppförd på förslag till Actuarie i Riks-Archivet, då likväl v. Actuarien *Helia* utnämndes. Tillkännagaf, såsom Häreold, kröningsdagen 1719. Blef s. a. Sekreterare i Riks-Archivet efter *El. Palmiskiöld*. I nio år bestred han denna tjänst och hade derunder vid tvenne riksdagar särskild besättning med Presterskapets Besvärs föredragande och expedierande, till Ständets fullkomliga nöje, hvilket recommenderade honom till "förbättring till heder och förmöner." Han blef ock 1728 Cancelli-Råd, samt i denna egenskap Öfverpostdirecteur efter *Bunge* 1737. Han förvaltade detta embete till sin död, efter en långvarig sjukdom, den 24 April 1743. Vid grafvålet druckos de utvaldaste viner ur posthorn, gjorde af glas!

Gift med *Anna Lucia Dahlstedt*, med hvilken han hade en enda dotter, gift med General-Majoren *Frib. J. F. von Didron*, som med flera högre officerare fick träda i arrest vid den kritiska riksdagen år 1743, men fick tillåtelse att följa svärfadern till grafven.

Ett porträtt i Riks-Archivet visar v. Schantz' utseende.

(Källor: Anteckningar på porträttet. — Råde-protokoller för 1719. — Gamla handskr. saml. på Upsala Bibliothek.) — A — Ö —

SCHANTZ, CARL LUDVIG VON.

Född i Stockholm d. 23 Maj 1681. Fadren var *Ludvig v. S.* (se ofvan), af hvars barn denne var äldst. Synes hafva fått en värdad uppfostran samt synnerligen god undervisning i ritning och teckning. Antogs 1703 till Ritare vid Antiquitets-Archivum. Då *Peringskiöld* förestod "den Svenska Håfda-Buren", arbetade S. der flitigt och vann färdighet i run- och munkskrifters läsande. Han studerade äfven numismatik och annan archæologi, samt vann bland annat mycken kännedom om adliga vapen och sigiller samt genealogi i allmänhet. Synnerligen efter *Brenners* död, hvilken var så godt som en Riksheraldicus, måste S. gå allmänheten till handa med sina kunskaper i dessa ämnen.

Emellertid uppstod en tvist mellan S. och ritaren G. Tungelfelt, hvilken påstod sig ega uteslutande rättighet att rita och förfärdiga vapen, och afgjordes den så, att Carl XII utfärdade ett bref af den 18 Mars 1718, befallande, att Tungelfelt skulle förfärdiga alla vapen. Ett sådant mål hade Regeringen tid att afgöra; men deremot stod tjensten efter Brenner ledig från den 16 Januari 1717 — och blef aldrig af Carl XII tillsatt. Det synes, som S. ej haft att räkna på den kungliga gunsten. En lumpen tvist afgöres till hans nackdel; men ehuru öfver ett år före denna tvingas Brenners tjenst var ledig och Antiqu.-Archivum redan dagen efter Brenners död ingaf ett enhälligt förslag på S. ensam såsom den mest värdige att intaga hans plats, skedde ingen utnämning till denna befattning under de nära två år, som Konungen ännu lefde. "Skyndsammare sammankträdde till förslags afgifvande till en ledig sysla lærer man aldrig igenfinna i Smiths protocolle och tänkeböcker." Verket hänskjöt till vederbörandes "nådiga försorg", att Brenners plats "må blifva försedd med en sådan man, som egentligen tracterat antiquiteterna." Cancelli-Collegium yttrade sig redan d. 19 Jan., sägande sig "icke finna någon skickligare" än S.

Expeditionen afgick genast och framkom, enligt påtecknadt præsentat, redan d. 27 Jan. till Lund, der "Nordens Alexander" då vistades. Först sedan Konungen blifvit skjuten och systemen uppstigit på thronen, "kom åter det fattiga Antiquitets-Archivum i en nådig stanka"; men så, att den 20 Juni 1719 vagabunden Rönnou utnämndes till Brenners efterträdare. Schantz hugnades med — Assessors titel, utan lön. Men den halftokige R. var klokare än de, som tillsatte honom, och begärde sjelf sitt afsked och reste till England kort derefter, hvarpå S. äntligen utnämndes den 17 Sept. 1710.

S. började genast arbeta med nit. Snart hade han färdig till tryckning en med omsorg uppsatt Beskrifning om Runstafven. (Originalet finnes i Nordinska Samlingen på Upsala Bibliothek). Det lofvades slutligen, att af de medel, "som kunna inflyta för de antiquitets-verk, som utomlands försålde blifvit", skulle 600 dlr kint delas till tryckning af Sz' arbete och Nils Hafvudson Dals Specimen Biographicum. Medlen utföllo först 1730, då Dal, "för fattigdom", ensam fick uttaga denna summa. Sz' arbete blef aldrig tryckt.

S. var emellertid ingalunda en *otiosus spectator*. I en berättelse till Hof-Cancelleren i Jan. 1728 säger han sig, såsom Caput familiae, till riksdagens slut hafva i Riddarhuset vid sammankomsterna uppvaktat och ingen stund försummat, samt det angelägnaste, som förefallit, upptecknat; "vid hvilket tillfälle jag ej heller, under adelens närvaro, försummat att efter görligheten completera" det påbegynte Svenska genealogiska verk, hvarur "jag förlidet år en och annan genealogisk attest extraherat och med K. Ant.-Archivi sigill corroborera låtit, som till vederbörandernes under rättelse och nytta äro utomlands skickade." Han gjorde tillika vidlyftiga undersökningar till adelsmatrikeln och vapenboken, samt inventerade jemte Brenner och Helin det från Stats-Contoret inkomna mynt-cabinetet, hvarförutan han projecterade åtskilliga vapen för de nya ätterna.

Hans "Matrikel öfver Sveriges Ridderskap och Adel" är ett hedrande arbete. Det är i handskrift in 4:o af ungefär tre fingers tjocklek. Det förvaras i Riks-Archivet bland Tilas' samlingar, som af Kronan inlöstes. Han har jemväl författat en "Ättebok öfver en stor del äldre och nyare Svenska Familjer", i alphabetisk ordning. Den innehåller 222 tablor i stort format och finnes bland nyssnämnda samlingar. Den börjar med Stenkilska ätten. En ättebok af honom lär äfven finnas i Riddarhus-Archivet. Han förökade äfven Peringskiölds stora genealogiska verk.

År 1732 reviderade han Cronstedtska mynt- och medaille-cabinetet och ingaf berättelse derom till Cancelli-Collegium. 1733 förfärdigade han tvenne stora tabeller, på Stockholms Magistrate anmodan, öfver Helmsfeltska familjen, hvarvid en correspondans blef nödvändig, då 122 familjer deri "sammanstöta."

S. afled den 23 Mars 1754 och begrofs i Lofö kyrka. Var gift 1) med *Hedvig Eleonora Törnhielm* till Malmvik, dotter af Enkedrott. Hedvig Eleonoras Hauptman Märten T.; 2) med *Maria Aurora Brenner*, dotter af Antiquarien El. Brenner. Hade med förra giftet sonen *Carl Ludvig*, född 1729, död 1739.

I sin *Thesaurus Numorum Sueo-Gothorum*, 1751, sid. 223, skriver Brenner: C. L. von Schantz, præter pingendi, clypeosque metallis ac coloribus insigniendi et describendi artes, in quibus egregie sese exercet, in hoc nostrum studium numarium quoque magno incumbit animi impetu, multum adjutus liberiore accessu ad socii sui Toernhielmii nobile Museum, quippe quod ipsi, quoties vult (vult autem creberrime) patet.

S: hade ett dyrbart bibliothek, bestående af 371 fol., 734 kvarter, 993 octaver och 818 duodecer. Tryckt katalog deröfver utkom på 224 sidor 8:o. Troligen hade han bekommit en del efter svärfadren Törnhielm. Bland hans böcker förekomma: Ciceronis officia, tryckt på pergament i Maynts af Johan Fust (sic!) 1466, mycket sällsynt; det är troligen samma exemplar, som sedan tillhört Tessin och nu finnes på Kongl. Bibliotheket i Stockholm. Ett gammalt Breviarium på pergament in 4:o, troligen i handskrift, upptages äfven, samt likaledes några handskrifna Lagböcker på pergament.

Efter S:s död anmältes prenumeration på hans genealogiska arbete, bestående af omkring 740 tabeller öfver Svenska adliga ätter, "hvilket verk är en frukt af många års mödosamt arbete och det enda, som i Sverige så långt bragt blifvit"; men verket utkom aldrig.

Skrifter: se ofvan.

(Källor (utom ofvannämnda): Registraturet i Riks-Archet. — Lagerbrings förtärl till andra delen af Sv. Hist. — Gehns handskr. saml. på Ups. Biblioth.

— A — 0 —

SCHARTAU, HENRIK.

Henrik Schartau är nu mera ett kyrkohistoriskt namn såsom tillhörigt en bland våra utmärktaste författare i katechetik, homiletik och casuistik, som genom sina skrifter öfvat och öfvar ett mäktigt inflytande på vår kyrka, kanske vidsträcktare, åtminstone med hänseende till grundlighet, än någon nu lefvande författare. Och han lefde nära 70 år, deraf de 40 i en Universitetsstad som ordin. lärare vid Domkyrkan, utan att han sjelf eller andra synas hafva anat, att hans största verksamhet skulle komma att uppenbara sig på författarbanan. Han dog utan att ha utgifvit en rad och lemnade blott en af sina handskrifter utarbetad för pressen — en lard theologisk symbolisk afhandling om Nådavalet, hvilken äfven som utgifven skaffat sig blott en ringa publik. Men de öfrige handskrifterne, som lätt kunnat, såsom ofta sker i presthus, hafva kommit att användas "i hushållningen", blefvo tvert emot den framlidnes önskan lemnade åt offentligheten i ett land, som helst synes lefva på öfversättningar från tyskan, då det gäller näring för christligt kunskapsbegär och christlig andakt, och de hafva banat sig väg till större publik än kanske några lika voluminösa och dyra förmått, med undantag af Jubel-Biblen samt Luthers och Nöhr-

borgs postiller. Det visar, att dessa Schartaus skrifter hunnit blifva allmogeläsning, hvilket ger dem kyrkohistorisk betydelse; ty man kan af deras art sluta till arten af den nyväckta fromheten hos en stor del bland Svenska allmoges, och då denna fråga anses med skäl vara en af de viktigaste ur så mången synpunkt, synnerligen under de bakymmett sammesta utsigter åt motsatt håll, synes skäl vara för handen, att lämna den större "bildade" allmänheten tillfälle att göra närmare bekantskap med denne "nye Luther" ej för en sekt utom kyrkan, utan för en stor menighet, som är inom kyrkan bland hennes orubbligaste vänner.

Släkten Schartau är från Tyssland, der ett Schartau ligger i Jerichauiska kretsen vid Elbe i det gamla Hertigdömet Magdeburg, liksom ett i Nedersachsiska kretsen. De Luther hellsar i ett af sina utgifna latinska bref sin vän *Marcus Schartow*. I 17:de seklet finnas män af detta namn ha inkommit i Skåne. Mag. *And. Schartow* var kyrkoherde i Andrarum 1677—81, i Qvistofta 1684—82, i Helsingborg 1682—91 med bibehållande af Qvistofta och Glumalöf, som annexpastorat; tillika Häradsprost i Luggude och Åsbo härader. Man behöfver, då man ser hans befordringar, ej tvifla att han varit svenskt sinnad i högre grad *). Vid samma tid var en *Christianus Frederici Schartow* Kyrkoherde i Gudmundtorp, nämnet sist d. 11 Febr. 1677 och hade d. 2 Maj en efterträdare. Den förre skrifves äfven Schartau, då han var Kyrkoherde i Helsingborg. Möjligen var han den, som antog detta skriftsätt för att skilja sig från någon annan samtida, som var mindre väl känd, enligt hvad en sågen uppgifvit. Enligt Mag. A. Schartaus mening hade förutnämnde Andreas Sch. 2 söner, en *Johannes Schartow*, som var Kyrkoherde i Sörby 1728—55, och en *Anders Schartau* född i Qvistofta, som var Stadsbokhållare, sedan Rådman i Malmö, gift 1756 d. 1 Juni med Anna Cath. Falkman född i Malmö. (Rimligare var dock denne And. Sch. sonson af den And. Sch. som nämnes sist omkr. 1690). Deras barn voro: 1. *Henrik Schartau* (se nedanför). 2. *Johannes Sch.* född 1760, hlef gift med Cath. Suel, dotter af Commerce-Rådet *Frans Suel*; var Handlande i Köpenhamn, der hans barn föddes, hvaribland må nämnas: (1) *Niklas* född 1793, död 1843 på

*) Han satt i en Commission tillsammans med General Ascheberg op. fl. från 1681 d. 9 Nov. till 1682 d. 25 Febr. rörande prester, som under kriget öfvergifvit sina pastorater. Höll på Stockholms Slott en s. f. tryckt predikan på 2:dra Sönd i Fastan 1689. Ämnet: *Trens och Tålmodets Kamp och Krens*.

Fogderp, en ansedd Landtbrukare med ovanliga studier, som vistats mycket i England, och (2) *Frantz*, född 1794, Handlande i Stockholm, namnkunnig Riksdagsman 1844. Joh. Sch. dog 1823. 3. *Ernst Sch.* född 1768, död omkr. 1826. Possessionat. 4. *Maja Sch.* född 1765, g. m. Profess. Lund i Köpenhamn. 5. *Christina*, född 1767, g. m. Pastor Pattersson i Köpenhamn. 6. *Henriette*, född 1769, g. m. Sjökapten Ljungqvist i Skanör. 7. *Catharina* född 1769 (tvilling?) gift med 1:o Doctor Lund i Slagelse, 2:o Pastor Falk på Seeland. Sedan Anna Cath. Falkman dött, blef And. Sch. omgift; och föddes i det 2:dra äktenskapet 8. *Johanna*, g. m. Handlanden Köthen. Hon dog i Marseille 1796.

And. Schartau dog i Malmö 1773, lemnande de 8 barnen, hvaraf de 7 förut voro moderlösa, i fattigdom, den äldste, Henrik i 13:de året, då morbrodern Stadens Borgmästare, den namnkunnige riksdagsmannen Henr. Falkman, hvilken på länge ej umgäts med sin sväger, emedan de voro af olika parti i politik, straxt besökte sorgehuset och hemförde de 7 systerbarnen, uppfostrande dem som egna barn. Den äldsta systersonen fick "gå lärda vägen."

Denne *Henrik Schartau* har i en Bibel antecknat följande:

1757 d. 27 Sept. är jag H. Schartau född. 1771 i Aug. blef jag Student. 1774 i ... blef jag Philosophiae Candidat 1775 ... var jag utnämnd till Magister promotion, men måste gå ut för en äldre *). 1778 ... blef jag promoverad. 1778 i Nov. antog jag min första condition. 1776 predikade jag första gången; det var i Snårestad. 1780 7:de Sönd. e. Trin. höll jag predikan på Björnö för H. E. Riks-Rådet Falkengren och fick Sönd. derpå dess kallelse till prest. D. 24 Sönd. e. Trin. derpå höll jag min profspredikan i Kalmar Domkyrka högmessan och blef d. 13 Dec. derstädes prestvigd af H. Doct. och Bisk. C. Gust. Schröder. Gud låte det skett till Guds namns ära. Annandag jul derpå predikade jag första gången som prest och det i Ryssby (i Småland **). Följande 13:de dag blef jag närmare hekat och vän med prestmannen Eckerlund, en för mig märkelig dag. Gud låte vår vänskap lända sig till ära och oss till inbördes upphygelse ***). 1781 Hel. Tref. Sönd. predikade jag första gån-

*) Mag. A. Sch. har hört att denne äldre var informator hos Akademii-Cancelleren.

**) Nepf. i Kalmar stift.

***). Joh. Fr. Eckerlund var född 1750, hade studerat i Malmö skola, blifvit student i Lund 1774, inskrifven i Skånska Nat. churu

gen som Prest för min höge Patron på Björnö. 1782 d. 14 Apr. var jag första gången i sockenbud på Pastors begäran i Ryssby. 1783 d. 1:ste Sönd. i Adv. gjorde jag min inträdespredikan i Söfde och Blentarp som Commminister vid dessa församlingar. 1784 i Sept. blef mig oförmodadt föreslaget att söka 2:dra Commministerssysslan vid Domkyrkan i Lund, hvartill jag efter erhållet förslag predikade prof i Högmessen 1785. 1785 d. 1 Maj började jag Henr. Schartau utförandet af mitt Embete först såsom nådårspredikant vid 2:dra Stads-Commministerssysslan. 1786 d. 1 Maj tillträdde jag sysslan med inträdespredikan öf. Ottesångstexten på 2:dra Bönedagen som då inföll. Herren gifve att jag till slut må handla efter den Textens innehåll, som jag då predikade öfver eller Apostlagern. 24: 16. D. 22 derpå följande Nov. blef jag vigd i bönestunden i Domkyrkan för altaret af Prim. Theol. Profess. och Domprosten Doct. Munch vid min nuvarande k. hustru Cath. E. Sommelius, yngsta dottern af Rådman Magn. Sommelius och Fru Abela Cecilia Held, d. v. enka efter min företrädare i embetet, afidne 2:dre Stads-Commmin. Mag. J. E. Barfoth. Herren göre vårt äktenskap förnöjdt och välsignadt."

Derpå följer uppgift om barn och faddrar. 1. *Lovisa Johanna* f. 1787 kallades Lovisa efter sin gudmor Rådman-skan Lovisa Falkman och Joh. Eckerlund, Comm. i Kalm. stift samt Schartaus bror Johan, Handlande i Köpenhamn. Hon är gift med Klockare H. N. Bostedt i Wäsby. 2. *Abigail Sophia* f. 1789, hölls till dopet af Doctorin. Hesselén (född Engeström); bland faddrarne finna vi Handelsman Gust. B. Santesson från Götteborg. Hon är nu gift med Prosten B. Norlin i Qviinge och Gryt. 3. *Henrik* f. 1794, nu Ryrko-herde i Mellangrefvie, förut Docens i pract. philosophien och E. O. Adj. vid Lunds universitet. 4. *Johan* f. 1792. Dog 1803. 5. *Anders Samuel* f. 1793. Uppkallad efter Prosten Sch—s fader och dess vän Samuel Holm i Svaluf; bland faddrar ses Vilh. Faxé och Arv. H. Florman. A. Sam. Sch. är Prest, med Klockarelägenhet i Tomarp. 6. *Gust. Johan* f. 1794. Heter Gustaf efter Profess. G. Sommelius. Bland faddrar märkes Cancelli-Rådet Norberg. G. Joh. Sch. har varit Akad. Fäktmästare i Lund. 7. *Anna Catharina* f. 1796. Bland faddrar må nämnas Professorerne Retzius och Barfoth,

född i Kalmar. Prest i Kalmar 1778. Commminister i Åby 1789, i Ljunghy 1792. Kyrkoh. i Köping på Öland 1815. Prost 1817. Dog 1829. Hans son, förre Lect. J. F. E., blef hans efterträdare i Köping.

Hofjunkare von Gröninger och Professorskorna Bring och Tengvall. Hon är gift med Prof. Doctor Johan Norrman i Hernösand.

Schartau blef Styffader åt flera barn af Stads-Commin. J. E. Barfoth. Dessa kallade sig Schartau, för att uttrycka deras tacksambet mot fostraren. En *Ivar Eilert Schartau*, Lieutenant, fick 2:dra guldpenningen af Sv. Akademien 1814 för poemet Medborgaren, på samma gång som Tegnér fick den 1:sta för Svea. Han var länge medarbetare i Cancelli-Rådet Wallmarks tidning: Allm. Journalen, utgaf "Hemliga Handlingar hörande till Sveriges historia efter K. Gustaf III:s antråde till Regeringen. Stockholm 1825." Var då Rådet. Föreläset till 3:dje Delen visar en kunskapsrik och om historisk sanning angelägen författare.

Bland Prosten Henr. Schartaus sednare lefnadsskiftan må anmärkas, att han blef 1:ste Stads-Comminister i Lund med stora Råby och Bjellerup som präbende 1793, Prost 1800 och Contractsprost i Torna 1813. Han var Riksdagsman i Örebro 1810, då han deltog i valet af vår n. v. K. dynasti. Henr. Sch. dog d. 2 Febr. 1825; begravnen på Lunds nya kyrkogård, der man på stenen läser hans prestliga valspråk: Jerem. 17: 16. Den 21 Jan. 1825 hade han hållit sitt sista katechesförhör i Lunds Domkyrka.

Sch. var ej lycklig som make, ehuru hans både naturliga förstånd och christliga tålmod gjorde detta nästan till en hemlighet för hans samtida i en småstad. Han erkände för en vän, att han blott en gång handlat mot samvetet, kanske hade han bort säga en inre röst, — denna naturens moraliska instinct, som Sokrates kallade sitt daimonion, hvilken i christendomens ljus ej försvinner, utan ökas i både betydelse och kraft — och det var då han lät förmå sig att "conservera huset", när Lunds Stads Electorer gjorde detta, efter den tidens så öfliga sätt, till vilkor för anbudet af rösterna till 2:dra Commministraturen. Ty man kan ej neka honom ha egt rätt, att utan synd taga den "frånfallna" enkan, när han ej dermed bröt någon annan förbindelse, så att handlingen ej kunde sägas vara ett brott mot samvetelugn, men dermed bröts mot en än högre liggande lära, som vi drista kalla själarnes harmonilära. "Och från denna handling mot samvetets varning har sedan allt ondt härflutit, som drabbat mig i världen", yttrade Sch. vidare till sin vän, för att bevisa honom den stora faran af att någonsin handla mot bättre vetande. Det blef Sch. omöjligt, att på samma gång framställa inför världen "väl sammanlevfande makar",

hvilket han ansåg oundgängligt, om han skulle något godt uträtta som prest, och en god barnauppföstran. Modren fick således sköta husets angelägenheter, då fadren skötte Guds församling, efter fadren ej kunde det förstå, utan att brista i det seduare. Vi äro skyldige Sch:s minne denna upplysning, som kan något förklara att yngsta sonen förfäklit och att husets affärer vid Sch:s död voro mindre goda, oaktadt han lefde för sig sjelf så inskränkt och en prestman värdigt och, oaktadt stor välgörenhet, bort "hafva något till öfvers" — att tala hans eget språk — med så goda inkomster, som han länge haft.

Under lifetiden ärades han mest som Häradsprost. Han var en Häradsbiskop, anart sagdt, som kunde tjena till försyn för Stiftsbiskopar. Samvetsgrannaare, värdigare kan man ej fylla ett kall, än han fyllde sitt som Häradsprost. Hans visitationer voro också erkände som mönster. Men hans rykte som sådan stannade inom stiftet och skaffade honom ej Doctorshatt vid någon af kröningarne 1809 och 1818, då många aldrig ihågkomna eller ock redan förgätna utmärktes på detta sätt.

Förläggaren till de *Utkast till predikningar af H. Sch.* som först utgafvos, meddelar som "yttrande af en sanningsälskande man", att det var "först genom en i Tidakriften Uriel för 1825 s. 111 f. införd teckning den utomordentliga mannens namn blef känt af den större allmänheten och en längtan efter utgifvandet af hans efterlemnade arbeten uppväckt äfven hos sådana, för hvilken han i lifetiden var helt och hållet okänd." Kanske må derföre ett ställe ur denna teckning uppdragas, när samme författare nu efter 22 år insätter Schartaus minne i Biogr. Lexicon:

"Schartau stod i främsta raden bland sin samtida lärare i Svenska församlingen. Han var ett ideal af en Lutherak prest, sådan en Christen skald skulle vilja bilda sig det samma — en karakter från antiken. Hans predikningar voro som den Vises ord, spjut och naglar. Hvar mening var ett thema för en vanlig predikan. Vi hoppas att hans Kateches samt Predikoutkast efter säkra anteckningar ej undanhållas den dager, som de så väl tåla." "Derigenom skall han verka äfven då alla dött, som sågo detta brinnande och skinnande ljus, och efterverlden skall en lång tid fröjdas i hans ljus."

Den från J. J. Thomæus då insände stenstils karakteristiken följde derpå, hvarur vi upprepa: "Hans lära så djup som enhel, hans hela vandel var en Apostels. Erfaren i skriften och invigd i dens hemligheter talade han upptänd af anda-

nom. Han var i affallet och otrons tidehvarf ett troget Jöse vittne, en gäta för världen gick han i härnad mot det onda och falska. Han arbetade mer än de fleste. Ensam eller med många på sin väg, tadlad eller berömd var han sig alltid lik, en allvarets man från kraftigare tider full af lugn och saligt hopp. Från pligt och öfvertygelse vek han aldrig ett enda steg, ty han fruktade Gud och eljest ingen. Sent uppgår på Svenska kyrkans himmel en stjärna af lika klarhet", ställd jemte Tollstadius på denna himmel, såsom dennas tvillingstjärna.

Det är betecknande för Schartaus samtid, att "den sanningssölskande mannen", som försäkrade att ingen öfverdrift fanns i den anförda teckningen i Uriel, kunnat utan tvekan intyga, att denne sekularman i vår kyrka först derigenom blef känd för den större allmänheten; att först genom en tidningsartikel i en religiös tidskrift, utgifven i Stockholm, kanske dertill räknad som herrnhutisk, längtan väcktes hos Svenska publiken, att se den främlingens skrifter utgifna. Ty vi böra dervid ej förgäta, att Sch. i 40 år söndagligen uppträdde i en Domkyrka vid ett universitet ej för att trögt uppläsa författade predikningar, utan för att med eld och lif fritt utlägga de i sedermera utgifne utkast angifne Christendomssanningarne, åtminstone beledsaga utläggningen med en brinnande tillämpning. Och detta "brinnande och skinnande ljus" stod der osedt, under det Dr Hagberg med sitt äldsta, sedermera öfvergifna, predikosätt hänförde stad och land. Det var först efter 60:de året Sch. såg kanske 60 Akademiska åhörare på en gång. Det var Prof. J. U. Dr J. Halmbergsons sanningstörst, som ej tillfredställde af Locke, Kant, Fichte och Schelling, fast han druckit dessa filosofiers hagar, den ena efter den andra, i botten, hvilken först fann det vatten, *efter hvars drickande man ej mera törstar till evig tid*, i källan, der den gamle förste Communnisterna vid Domkyrkan satt, tålmodig, som fordom hans mestare vid Jacobsbrunnen, ofta blott i tillfälle att samtala med kvinnor, utgångna från ett otroget Sichem. Med Holmbergson följde snart Medic. Prof. den ädle och allmänt vördade Florman och därefter började studerande ungdomen ej blifva så gles i kyrkan och choret, der katechesförhören höllos hvarje fredag. Dock vorom än af borgare och arbetsklassen på begge ställen till antal vida underlägsna kvinnorna; något som å begge sidor är så obegripligt, när man aktar på arten af Sch:s egna uppfattning och framställning af religionssanningarne. Om de nämnde förhören i choret yttrade Förf. för

mer än 20 år sedan och återupprepar: "Jag glömmer aldrig ögonblicket, då jag första gången såg Schartau. Det var en taffla af Judeen i Apostlarnes tid. I det rymliga choret *) af Lunds Domkyrka satt den silfverlockige läraren omgifven af Doctorer från vettenskapens fyra vederstreck **), blandade med uppbloomstrande barn och mot grafven lutande äldrige. Spärt började han fråga och jag önskar ingen ting högre, än att lärare kunde svara så som många af hans tioårige åhörare. "Huru skola vi bedja om det lekamliga goda"? frågade läraren. En liten flicka svarade med säker röst, churu på okonstladt språk och med nedslagna ögon: "att vi må få; men bara så mycket att det ej skadar det andliga goda, som vi först böra bedja om" ***).

Då vi nu gå att oväldigt bedömma den märkvärdige mannen, må först anmärkas, att han långt ifrån att vara svärmare, snarare kan klandras för en andelig rationalism, om ordet kan vågas. Dr Melin yttrar: "Emot S:s predikningar, sådana de ligga för oss till största delen endast i utförligare utkast, kunde man i allmänhet anmärka, att de äro för spetsfundiga, att de uppträda i en alltför tung skolestisk rustning, för att kunna anbefallas som mönster till efterföljd i homiletiskt afseende. Det särskiljande och sönderdelande förståndet tyckes föra en alltför oinskränkt spira. Tankarnes dialektiska utveckling fortgår ända ut i begreppets yttersta och finaste bestämningar med ett så orubbligt lägn, som om talaren icke erinrade sig att han hade några åhörare, och det är först i sluttillämpningen, som ett närmare vexelförhållande till församlingen träder fram. Det var väl ock af denna orsak, som en af S:s vänner sade till honom, att det var liksom han vore tyst då han predikade. Härtill svarade S. i ett bref, som finnes förvaradt i den utgifna brefsamlingen (2 s. 56): "Äro mina predikningar otydliga och mörka för dig att försä? Eller är det så, att de för dig icke äro rörande och bevekliga, så att det är för den orsakens skull du tycker, att det är likasom jag vore

*) Det var $\frac{1}{4}$ af n. v. chor. "Munkstolarne delade då choret i 3 delar.

**) Den dagen sitta närmast katecheten Prof. Jur. Dr Holmbergsson och Med. Dr Flormän, längre bort Th. Dr Hylander, Dr Bergqvist (då blott Phil. Dr), Phil. Dr M. Bruzelius, Past. Thomsen m. fl.

*** Se Utiel för 1823. Upprepadt i A. Lindeblads Schartaus lefnad och lära och H. M. Melins minnesteckning af H. Schartau.

tyst; då jag predikar? Att mina predikningar kanske äro mörka för dig, är så mycket mindre underligt, som du torde hafva funnit, att det var något när detsamma för dig med Biblen, att den också var i början mörk för dig. Hvad under är det då, att en liten stjärna för dig lyser dunkelt, när sjelfva solen för dig synes mörk? Likaså lifet underligt är det, att du kanske icke känt någon rörelse af det du hört mig predika — det går då så mycket bättre fram med upplysningen." De sist anförda orden äro ganska betecknande för andan och beskaffenheten af den S:aka predikomethoden. För rörelserna i känslan hyste han icke mycket förtroende, och kanske dref honom oviljan mot Brödrasamlingen i detta fall längre än nödigt var. Lärans inskräpande i begreppet var för honom det första och sista. Hans läroföredrag bestämdes oafslättligt af den principen, att omvändelsens både början och fortgång beror af förståndets upplysning. "Förnuftet", säger han (Predikningar 4:de b. a. 347), "är en verkstad för Guds And. Menniskans förnuft är förderfvadt, men likväl har menniskan förnuft, sådant som det då är; och i detta förnuftet vill Gud med sitt ord verka vid menniskans omvändelse, att upplysa menniskans förnuft och bringa det till öfvertygelse. Det är med en sådan upplysning af Guds And genom Ordet, som menniskan sättes i stånd att kunna ransaka i Guds ord, eller genom användandet af sina förnuftskrafter på Guds ord kunna förstå ordet. Med en sådan upplysning och öfvertygelse i samvetet börjas omvändelsen. Nådeförkofran leder och sin upprinnelse från det andliga ljusets tillväxt i en omvänd menniskas förstånd, hvilket är orsaken, hvarföre Aposteln kallar den sanna christendomen en skälig och förnuftig gudstjänst. Emedan menniskan är en förnuftig varelse, och nåden icke upphäver naturen, utan endast förbättrar den, så börjas all andelig förkofran i menniskans förstånd, så att den omvända menniskan måste hafva begrepp om en sak, innan hon kan verkställa den"! I enlighet med denna rationella grundåsigt — som dock lemnar rum för det af S. sjelf i hans förträffliga Bibelföretal ytttrade medgifvandet, att den hel. Skrift innehåller "sådana ting, i hvilka der ändå blifver något till öfvers, som öfverstiger våra uttryck" — uppträder S. öfverallt i sina predikningar såsom en undervisande Mästare, hvars hela bemödande går ut på att i de minsta enskildheter utreda och tydliggöra den christliga salighetsaken, i synnerhet så vidt den angår lagarne för det andeliga lifvets utveckling eller salighetens ordning, i hvilket afseende

dessa predikningar innehålla det fullständigaste material till en utförd christlig psykologi, hemtat ur djupet af ett genom tråget bibelstudium och en rik andelig erfarenhet utbildadt christligt medvetande. Det är svårt att säga, hvad som i S:s predikningar mest förtjänat beundran, innehålllets mystiska djup, eller den dialektiska finheten och skärpan i utförandet. S. liknade ej desse medeltids skolastiker, som beto tänderna sönder på troslärans skal, utan att någonsin komma till dess kärna. I sjelfva christendomens medelpunkt fattade han sitt förfäste, och det var derifrån han med säker blick öfverskådade hela lärområdet och med den noggrannaste sakkännedom beskref detsamma för uppmärksam lyssnande lärjungar, hvilka gerna ursäktade den dialektiska torrheten, eftersom den dock tjente till att bibringa rigtiga begrepp om de beskrifna sakerna, och för den djupare känsla, som af föremålets egen heliga natur framkallades, utan afsaknad gäfvit till spillo det flyktiga behaget af dessa ytligare känsloupptäckningar, som hafva en blott och bart retorisk upprinnelse. Emedan S., helt och hållet fördjupad i saken, föga bekymrade sig om den oratoriska inklädnaden, så är det ingen stor förlust, att hans predikningar föreligga mestadels såsom blotta utkast. De hafva derigenom blifvit ett ämne för studium, lika tjenligt för den christne i allmänhet, som religionsläraren isynnerhet. Den förre nödgas hålla eftertankan spänd, för att genom jemförelse och sammanhiudning af de särskilda momenterna i utkastet komma till ett helt, och när han på detta sätt arbetat sig igenom ett dylikt utkast, har han i sjelfva verket vunnit en djupare och i minnet mera rotfastad insigt, än den han kunnat erhålla genom läsningen af en utförd predikan, der de logiska momenterna lättare öfverhalkas under den bekväma farten på talets framållande flod. För religionsläraren hafva dessa utkast derjemte den fördelen med sig, att de lägga intet hinder i vägen för den fria och sjelfständiga bearbetningen, utan bilda endast den solida grundval, på hvilken han efter måttet af sin gäfvit frilt kan uppföra sin byggnad, äfven efter den sköna konstens regler, om han dertill känner sig ega kallelse. De utmärkta predikanter, som sålunda utan förläng för sin individualitet utbildat sig på högst olika sätt efter mönstret af den S:ska predikomethoden, äro vittnen för sanningen af denna anmärkning. Och således kan man på S:s predikningar lämpa hvad Thucydides säger om sina historiska skrifter, att de äro ämnade icke till ett förgäfligt täffingsalster för stunden, utan till en evärdlig besittning."

Störst var Sch. såsom *kateket*. I detta hänseende har han lemnat ingen framom sig i vår Svenska kyrka. Det sammanhängande med hans tros-rationalism, att lägga mesta vigten på den form af theologien, hvarunder den säkrast inskärpes i fattningsgåfvan.

A. Lindeblad yttrar: "Vanligtvis börjades med alternativa frågor, sålunda att det rätta sattes antingen vid sidan af dess motsats, eller vid sidan af en obestämd mening, t. ex. Verkar Guds Ande tröna genom drömmar och syner, eller genom Guds ord? — Är det med jordens silfver och guld, som Jesus har förlösslut dig; eller är det med något annat af mera värde? *). Ett prof på alternativa frågor af djupsinnigare art lemnar följande fråga, der svaret är märkvärdigt såsom (enligt omdömet af en man, som närmare kände S.) den trognaste afbild af S:s andliga personlighet: "Äro det Gamla Testamentets lärdomar om fruktan för Gud, om allvarlig och sträng lydnad att anse som något mindre fullkomligt och något främmande för en af det Nya Testamentets troende, eller kan en sådan deraf draga fördel till förökandet af det Nya Testamentets nådegåfvor?" Svar. "Då en Christen, i det han brukar det G. Test:s skarpa och hårda uttryck, har sin Frälsares försoning och rättfärdighet, i det Nya Test:s ljus, för ögat, liksom Israeliterna i det G. Test. hade en dunkel utsigt till den utlofvade Försonaren, så skall en Christen förena det G. Test:s varsamhet, noggrannhet och allvarlighet med det Nya Test:s frimodighet, frihet och glädje, hvaraf följden blir den stadiga, o-tvungna och förnöjda sinnesstämning, som egentligen tillhör det Nya Test:s medlemmar, utan att hvarken frimodighet går öfver till djerfhet, eller varsamheten till träldomsfruktan, utan att friheten urartar till sjelfsväld, eller noggrannheten till tvång, utan att glädjen förväxlas med lättsinnighet, eller allvarligheten med ett sorghundt väsende" (K. Schartaus lefnad och lära, af A. Lindeblad, s. 30). Doct. Melin tillägger: "För de mera för sig komne nyttjades dock i allmänhet bestämda frågor, och de alternativa begagnades endast som medel att, när på de bestämda frågorna följde

*) Sch. var dock mån, att så lätt afväxla med sättandet af det sanna i första och sista rummet och så mestare öfver organ och blick, att den som skulle svara ej deraf kunde få ledning till svaret. Yngreingo att välja mellan en sanning och en osannolikhet; äldre komne mellan sanning och en sannolikhet. Utanläsningen ströckte han blott till Lillkatechesen.

Förf:s anm.

inlet svar, eller ett mindre redigt, framlocka det rätta; ty S. innehade i hög grad konsten att bemäktiga sig hvars och ens fattningsförmåga och leda den dit han ville. Härunder kom han ofta sjelf i tillfälle att lära, i hvilka ordalag han borde affatta svaren på sina frågor. Han fann nemligen hos den i christlig enfald uppfestrade menigheten, ett ur sjelfva saken uppvext förråd af ord och ordvändningar, som mången gång träffa hufvudet på spiken vida bättre än de halfannanfotslånga konstord, som skyldra i systemerna och som ofta nog synas vara tillskapade endast för att öfverskyld tankans brist och fattigdom. Genom att lämpa sig efter det lefvande trostungomålet hos det christligt bildade folket förstod han att ingjuta anda och lif i skol-theologiens döda formler, utan att behöfva framhålla dessa till ett onyttigt beskådande, och häraf är det förklarligt, hvarföre personer af den menige allmogen ganska väl förstå S:s skrifter, medan de verldsligt bildade, som icke tillika hafva christlig bildning, fly bort derifrån såsom från ett obegripligt och meningslöst pladder."

Svårligen hade sjelfva religionsfienderne kunnat ställa Sch. utom kretsen af vår orthodoxa statskyrkas vanliga presterskap, med uppmärksamhet på hans *homiletik* och *katechetik* allena, fast man måste tillerkänna honom en särskiljande lifaktighet, en ovanlig skarpsinnighet och ett utmärktare nit. Genom sin *kasuistik* måste han deremot räknas som "pietist", fastän han i så väsendtliga stycken skiljde sig från den äldre pietismen och kanske öfvergick i orthodox kyrklighet alla sina samtida Biskopar och Theol. Doctorer, emedan han deri gick längre, än man i vår tid kan gå utan att skada den sak man vill främja. Både före 1811, då kyrkan bibehöll i *offentlig absolution* det formulär, som var afpassadt för *öronbikten*, och efter 1811, då den *villkorliga absolutionen* infördes, hade Sch. med strängt allvar tillämpat "löse- och bindenyeckeln" och blef derigenom i sin ort eller inom sin bekantskapskrets nästan allas biktspader, hvilka kände sig behöfva från en annans läppar höra ett ord om syndaförlåtelse. Om detta vållade oordning i anseende till den ecclesiastiska stängselförordningen, huru få de än voro, som då i hans ort kände biktens behof, så var det väl till en stor del kyrkoförfattningens egen skuld, som ej ordentligen afhjulpit behof, som komma att förefinnas lika länge, som både synder och samvete. Då staten väl ej på långa tider tillsatt ecclesiastike embetsmän med hänsigt att fylla det behof, som lätt uppstår, der kyrkan blott eger en all-

män bikt och en villkorlig *absolution*, så måste män af djupare insigter i den andliga psykiatrien besväras af besök och bref i samvetemål från främmande församlingar. Sch. hoppades dock afböja sekteriska oordningar genom att sätta sig emot conventiklar och allt, som kunde bevisas vara mot uttrycklig mänsklig ordning, ledd af strängare begrepp om prestlighet och kallelse (lugn verkningskrets), än vi funnit hos någon bland hans samtida lärare i vår kyrka, säkerligen dervid grundläggande ett torn, som ej numera kan fallbördas, åtminstone i en statskyrka. Luc. 14: 28—30.

Oaktadt Sch. var så sträng i kyrkliga rättsbegrepp såsom theoreticus, kunde han i det praktiska ej undgå att göra viktiga undantag t. ex. i frågan om sockenbandet. Vi ha redan förklarat hufvudorsaken ligga deri, att vår Kyrkoordning blott antagit offentlig och allmän bikt, under det att folket vid andliga bekymmer kräfva en enskild både bikt och *absolution*, men, bortvisade af sin egen själasörjare, tydligen måste drifvas att uppsöka en främmande, om hvilken de hört, att de ej der tillbakavisas eller begäbbas. Lindeblad yttrar: "Från mångfaldiga trakter vandrade själar i sin frälsnings angelägenhet till Lund, der Sch. nästan alltjemt satt i biktstolen med sitt höga allvar och sin vänliga mildhet." Genom bekännelser vid dylika tillfällen kunde han ofta återställa stulet gods, dervid den, som fick sin vara igen eller dess värde med en femtedel derutöfver (3 Mos. 5: 16), aldrig fick känna någon annan person än återställaren. Man var glad öfver återbekommandet, men smådade vauligen den, som så skaffade det förlorade åter. Do som nu ropa på *spöns christlighet*, må känna, att denne pelaren i vår kyrka var så ytterst mån att skona den ångersfalle, brottalige från straffets vanära, att kärleken dervid stundom gick för långt. Ty så måste det anses, när den gjorde inbrott på sanningens fridlysta mark, huru *christligt* och *apostoliskt* det än var, att ej *befordra* den ångersfulle till verldsligt straff genom *anklagelse* (Joh. 8: 11. 1 Cor. 2: 6, 7) eller åläggande af *sjelfanklagelse*, der ingen annan var oskyldigt antastad. Då Dr. Hylander skriftligen frågat, om en tjuf, som var färdig dö för sitt brott, i fall behof gjordes, borde angifva sig, hvarigenom hans jordiska lycka förspilldes, svarade Sch. på breffkanten, att blott återställning behöfdes, men att den borde ske genom en annan lärare (än den för hvilken tjuften uppenbarat sig), eller ock *uppgifves att det blifvit enom lemnadt af en sådan ej längesedan död lärare, om hvilken den förmodan kan vara sannolik, att*

han kunnat både fått af den brottslige och gifvit det förtroendet åt sin bekante efterlevande medbroder. (Schartaus Bref LXXIX).

Sch. besinnade ej här, att, genom en slikt kärlekens afledning fränd en skyldige, misstankar lätt mot sanningen kunnat ledas på en oskyldig, som både varit i den "döde lärarens" församling och i tillfälle att, om han velat, stjäla der stölden skett. Föröfrigt måste sanningen vara åtminstone lika helig som kärleken. Den förra må kunna döljas, dess sägande förvägras (Luc. 20: 8); men något undantag vid 8:de budet, under återopande af kärleken, är ett fel, förklarligt hos en trogen prest, då apostlar nödgats anmärka dylika fel och brister hos hvarandra samt hos gudliga och ärliga personer. Ap.G. 13: 80; 15; 19. Gal. 2: 14. 1 Cor. 6: 7. Oaktadt den varsamhet, "som pröfvar allt och behåller det goda", hvarmed man måste läsa Schartaus så väl som andra lärares skrifter, är han vår bästa författare i fråga om samvetsmål (casuistik).

Som Exeget var ej Sch. af någon utmärkande öfverlägsenhet, såsom i de tre redan nämnda hänseenden. Han uppenbarar likväl i allmänhet god theologisk kunskap. Superintendenten i Sachsen Dr. Rudelbach yttrar: "Det som utmärker Sch. som prest, är hans djupa theologiska kunskap, och det som karakteriserar honom som theolog är hans fulländade prestliga bildning." Sch:s lärdaaste arbete är: *Utkast till Beträktelser öfver vissa stycken af Catechesen*. 1. h. (3 art.) Lund 1826, der man möter ej blott en kanske öfverdrifven andelig anatomi, utan en christlig biologi af första ordningen i vår theologiska litteratur.

Betraktad i det hela måste Sch. erkännas ej som novator af något, men reformator af ganska mycket inom vår kyrka, och detta har vunnits så tyst, att knappt kyrkans egna väktare märkt att en återställnings-verksamhet varit förhånden. Men hör ej huru träden och blomstren och gräsen vaxa.

För att rättvist uppskatta Sch:s inverkan på kyrkan, bör man ej förgäta, att när han omkring 1786 först uppträdde såsom "väktare på muren", tvenne ensidigheter bemäktigt sig vår kyrkas mest bemärkte lärare: den ena ensidigheten, som gerna solade sig i "religionens ära", predikade nästan uteslutande första artikelns läror "om Gud Fader och Skapelsen", om gifvaren af förnuft och alla sinnen, om Försyn och Natur: den andra, som gerna berömdes sig af "Christi smälek", predikade lika uteslutande andra Artikelns läror "om Guds Son och Återlösningen", om Jesu

heliga och dyra blod samt hans oskyldiga lidande och död." Sch. uppträdde mot båda dessa ensidigheter, hufvudsakligen förkunnande hvad de förbigingo, *den tredje artikels* läror om den heliga Anden och Helgelsen, indelande "*upplysnin- gens* gåfvor" m. m. snart sagdt med både större och mindre alphabetets bokstäfver, liksom med både öppna och clauderade siffror, såsom det anstod en lärjunge ur Wolfs skola. Derigenom var nu *Christendomen i sin helhet* åter införd i kyrkan, fast det ej kunde förekommas i en värld, der sjelfva naturens gåfvor vanligtvis så litet utvecklas och uppodlas, att ej mångenstädes blott en tredje ensidighet skulle tillkomma, som, af rädsla att ha någon likhet med den närmast liggande ensidigheten, den s. k. Herrnhutiska, som nästan uteslutande förkunnade andra-artikels-lärorna, snart kunde förledas att, skygg för blotta nämmandet af blod och sår, mindre predika Christus såsom historisk och personlig, än menniskan såsom föremål för nåde- verkningar, hvilka tillhöra den andeliga psychologien att utreda och hvarom man kan med uppbyggelse utan anstöt predika äfven för dem, som lika skarpt skygga för att höra Christi person nämnas som hans blod och sår. Så föder den ena ytterligheten den andra.

Den högst gagnliga reform, Sch. utförde med att taga steget ut, så att äfven tredje trosartikeln blef fullständigt förkunnad, förringas dock ej deraf att andra fortsätta, äfven sedan de skäl upphört, som kräfde Sch:s öfvervägande förkunnande af nämnde artikels läror, endast i samma riktning, like sonen, som af vördnad för sin fader drog ut släddan vid en sommarresa, derföre att fadren vid sin sista resa — den hade skett under blädförestiden om vintern — ej velat begagna hjuldon. Men genom en annan vigtig reform, som Sch. utförde, skall han förebygga långvarigheten af den anmärkta ensidigheten.

Denna reform gällde andakts-litteraturen, som läses af millionerna, då hundrade läsa dogmatisk eller symbolisk eller exegetisk etc. litteratur. Sch. gick här viast för långt, brytande stafven nästan öfver hela den äldre etik, som varit näring för våra fäders troskraftiga lif; men det var viast ej för att införa sina egna skrifter i stället, utan för att återföra Bibelläsningen såsom andaktens hufvudmedel, det bästa medel för tillvägabringande af "ett enda färahus", belst skriften af alla måste erkännas såsom sanning, om de vilja räknas bland Christne. Han såg, att de stunder de arbetande klasserna kunde lemna åt läsning, upptogos af

den allt mindre bibliska uppbyggelse-litteraturen. Han satte således yxan till roten. Så hade Luther önskat *blott Bibel att läsa och lefvande predikanter att höra*, då fråga är att väcka och nära ett andligt lif. Att målet är i vår tid o-upphinneligt, äfven om man med Erik Jansson uppbränner alla andra religionsböcker än bibeln, torde numera inses. I de arbetares hus, der Sch. ändtligen hade glädjen att se bibeln allena, fyllas nu hyllor af hans egna skrifter. Men en riktning till sammanhängande bibelläsning af stor vikt spörjes nu mångenstädes förökad och derigenom skall ingen ensidighet, "kunna bestå i längden." Sjelfva det ensidigt reflecterande predikosättet om inre förnimmelser och insigters klarhetsgrader skall hos flitiga bibelläsare slutligen uppenbaras såsom alltför afvikande från både anda och bokstaf i de bibliska framställningarne, der vi lära det hela i den tro, som bör bekännas af dem, som äro döpte i Fadrens, Sonens och den h. Andens namn, utan att den anatomiska knifven är gripen i stället för Andans svärd. Så var det genom den flitiga bibelläsningens upplifvande, Sch. kom så många att slutligen inse det obibliska i den s. k. "blod- och sär-theologien."

Det var Bengel, som häri hade upplyst Sch., likväl sedan hans vänner i Götheborg tagit sina barn från den herrnhutiska uppfostrings-anstalten i Tyskland (se häröfv. C. Kullberga och B. H. Santessons biographier). Mindre gagn torde Sch. och sedan hans lärjungar ha haft af Bengels lutning åt Chiliasmen. Säkert gagnas Christi församling mer af att se Kristus "målad för ögonen såsom korsfäst", än af att höra den chiliastiska läran om alla siffertalen i Bibelns prophetiska skrifter och dessa tals proportionslära. Dessa insegel kan blott lejonet af Juda bryta, då stunden är inne, hvilket sannolikt vill säga "när det skedd är." Joh. 14: 29.

Söndringen mellan Schartauener och Herrnhutare är numera i sin öfvergång, särdeles genom de sednares försvinnande i den gestalt åtminstone, hvari de väckte Schs nitälkan mot sig. Det är dock en strid, som under vexlande shepnader aldrig kan fullt försvinna. Så länge förstånd och känsla äro polerna i människan och blott få mäktat hålla sig på sanningens dagjemningelinea, derifrån begge polerna ligga i full jemnsvigt på lika afstånd, så uppstå personer, som öfvervägande hylla den ena kraften eller den andra. Paulus måste disputeras med Stoici såväl som Epikureer, och den disputen får nog aldrig uteblifva från den apostoliska ståndpunkten. Var Herrnhutismen en döpt Epikureism, som i

andliga känslor satte troslifvets väsende, så kan åtminstone ur en synpunkt Schartauiismen betraktas som en christlig stoicism, hvilken i de religiösa känslorna lätt bringas att frukta något demoniskt. Der en Schellingian och Hegelian kämpa, den ene för att bringa sanningens flöd ifgasform under sjelfva fallet från vetandets höjd, den andre att bringa den nedregnade gasen till vatten, så klart som sjelfva logiken, torde man finna att kämparne intagit samma naturunderlag under sin strid.

Sch. har gagnat mest genom sin verkan på hela församlingen, hvilken säkerligen emottagit större intryck än hon sjelf vet från denna lärares skrifter. Den hastiga öfvergången i predikosätt under 1820—30-talen nästan öfverallt i vår kyrka, hade i hans kärnfriska renlärighet en verkningsrik anledning. Få af dem, som framstått såsom sanningens kämpar i vår kyrka sedan 1825, ha försummat att vara lärjungar hos Sch., fast blott få alltjemt förblifvit skolarer i en Schartausk skola. Som desse taga efter honom i allt tillfälligt, så utgifva de ej eller i lifstiden något på trycket. Deras verksamhet, synnerligen der de ingått i äldre planteringar, är dock ganska vidsträckt och utan tvifvel, äfven med det ofta ensidiga i sätt, ganska välsignelserik i sak. Äfven om Sch. sjelf utgifvit sina concepter, kunde han ej ha förbyggt alla missförstånd hos sina läsare. Vi vilja ju ej nedhugga de goda fruktträden för den skugga, som synes vid deras sida. Denna skugga märkes bäst, der trädet står i solens ljus. Man erinre sig blott huru mycket sämre det är der — allt är skugga. Man får ej vara för mycket förskräckt för all strid. Der är en varm strid i hvetekornet innan hvetet, som bär mycken frukt, uppvexer. Apostlen Johannes måste upplefva (om Joh. III Ep. är af honom) en tid, då väl han för sin kärleksvärma ansågs för något herrnhutisk af Diotrophes, hvilken sjelf ej annammade bröderna och förmanade dem som det göra ville. Huru skulle då i söndringens tid söndringar kunna uteblifva, der förstånd och kunskap sättas så högt i värde öfver känsla och kärlek. Men deraf blifver ej Herrans arm förkortad. Det ur, som står, är tyst, mycket knarrande höres, enligt Franzéns anmärkning, af det gående.

Sch. må förstås af få och missförstås af många, han må eftertagas i det vigtigaste och bli obegripen i mycket viktigt*),

*) Han predikade om *den för Guds barn nödiga vaksamheten, att de ej måga falla i den frestelse, som de kunna undvika, och att i den frestelse, som icke kan undvikas, de icke må falla ifrån Herran.*

så skall han dock alltid räknas bland nya tidens kyrkfäder.

För vår samtid med sina samhällsupplösande riktningar — vi mena ej blott de stora samhällen stat och kyrka, utan äfven äktenskapet och hushållet, helst alla lika hotas med sänderfallande — är det af högsta vikt, att presterskap och folk studera Schartaus skrifter, så att desse ej må slutligen blott anses tillhöra en sekt bland oss, som betraktar allt utom sig med samma ögon som de första Christne betraktade hedningar och judar, igenkännande hvarandra genom sin insigt på Schartaus lärdomar. Ty genom en allmän insigt uti hela hans uppfattning af det både andeliga och verldsliga regementet skulle många stora olyckor förekommas. Han stöter ej tiden ifrån sig på förhand genom att linda de gamle trädömslärorne såsom omslag omkring de gamle dogmerna. Tvertom är han ej blott själf ett lefvande uttryck af själfständighet, utan han predikar om *Guds själfständighet* såsom en kraft, hvilken måste under bönnamngåget med Gud öfvergå till hans barn, så att de bli *oberoende af alla utom Gud i sin salighetssak, oberoende i allt verldligt af allt utom lagen, således af alla, utom dem, under hvilka lagens menskliga ordning ställt dem i beroende.* Men på detta beroende lägger han den största vikt. Han kräfrver således full lydnad af Bibellärorne om hustruns underdå-nighet under mannen och barnens under föräldrarne och tjenarnes under hushondemakten, men utvecklar grundlagar, som göra äfven dessa välden lagbundna; och dessa utvecklingar äro så förnuftsensliga, så bestämda, att de måste både

(Uth. t. Pred. II. 428). Ifriga lärjungar lära anse bruket af spirituösa drycker, hvilka Schartaus vän den stora läkaren Florman, förklarade skadliga i hvarje mått, då ej läkaren dem indicerat, såsom en *frestelse, som ej kan undvikas*, och fall till dryckenskap spörjes stundom i anledning deraf. Sch. var och öfvertygad, att äfven den tarfligaste föda, *hvaraf kraften ej användes till arbete*, blifver ett ämne till sjukdomar (Pred. 3 B. p. 490). Hela läkarekonsten går i borgen för att spritens verkan ej kan användas till arbetskraftens ökning. Missionsaken eller lydnaden åt den himlafarande Frälsarens sista bud (Marc. 16: 13), gynnas ej, utan motverkas, "sålänge det ej kan bli statens eller kyrkans värf", derföre att man genom dess gynnande kan få inbillning om egenrättfärdighet. Kan ej samma skäl användas mot allt, som någon själf tror vara godt? Förrän K. skolestadgan af 1842 kunde uppstå, hade vexelundervisningssällskaper nödgats verka i 20 år. Så måste det enskilda förarbete det allmän-nas steg i stort. Dömma nu alla enskilda så, som ofvan är anfördt, så kan aldrig det allmänna uppträda. Äro de många, som så dömma, så är det de, som fördröja det samma vilkor, de kräffa.

begripas och göra sig gällande, der de blott väl utredas och med kärlek tillämpas. Kunna desse grundlagar rätt genomtränga familjelivet, så får statslivet derigenom en inre cohesionskraft, som gör att det ej lätt lossas af hvilka politiska teorier som helst. Och då dylika af vexlande art och inre stridelystnad ej numera kunna förekommas, huru viktigt att veta, att den vagn, som i frysprång skall rulla utför backarne, är nog stark genom sin inre hopfogning för att ändå ej sönderbrista! Huru mycket viktigare är det ej för folket att få full klarhet i hvad Luther kallade Hushållsregementet, deri förvirrade begrepp dagligen vålla en plågende förvirring i umgängeslivet, än att höra från predikstolarne de numera vanliga hel- eller halfrenläriga fragmenterne och afhandlingar, som hvarken skulle kunna inpassas i dogmatik eller moral eller exegetik eller kyrkhistoria, om också möjligen bland de theologiska prænotionerne. Vi ha därför velat i ett arbete, som träffar läsare af alla classer, väcka synnerlig uppmärksamhet på denna lärare, af omtanke för vår framtid i alla riktningar. Ty denna tid har gått med ångkraft fram uti vetenskap och konst, men den går kraftgång i religiositet och sedlighet, och man återkallar den ej med häskri om eld och svafvel. Är tidsandan rationalistisk, så måste sjelfva "läseriet" bli rationellt. Denne grundåsigte föranlät mig för mer än 20 år sedan att ifrigt så offentlig som enskildt påyrka utgifningen af Schartaus handskrifter; de bestämde mig nu, att jemte en oväldig kritik, dervid jag äfven kunnat anföra en lärare theologs omdöme, framhålla dessa skrifter till allmän begrundning. Här äro dogm och moral i den lyckligaste jemvigt, liksom mystik och speculation. De strängaste fordringar möta jemt på de christne, att i lefvernets rättfärdighet öfvergå allt hvad som kunnat åstadkommas af dem, som ej känt trossrättfärdighetskraften.

Det bör till Sch:s ära äfven anmärkas, att han var vida höjd öfver den inskränkta verdsåsigte, rädd för vetenskap och konst, utan hänseende till det kvalitativa, blott därför att de äro vetenskap och konst, hvilken rätt ofta tager plats jemte fromheten, såsom oxen ställes jemte Evangelisten Lucas. Han predikade om den viktiga angelägenheten för en christen, att akta sig för den falska andeligheten eller den som 1:o går utom Guds ord, 2:o) mot Guds ord, 3:o) mot det allmänna förnuftets erkända grundsanningar, helst Gud, som ock gifvit oss förnuftet, ej kan motsäga sig sjelf genom att gifva oss något som är oförnuftigt. Han var en säker kän-

nere af tålningens konstvårde, idkande sjelf musik, sällan saknad på conserter. Den tonkonst, som blott gaf rörelse åt fotsenorerna, aktade han väl ej högt, men han anföll ej dylika folkets Dianer, utan predikade Christus, till man intagen af hans högre skönhet sjelfmant vände sig bort från uppenbarelser af det platta. I umgänget med de lärde talade han om det lärda, bland arbetande classerna om deras yrken, med alldeles obekanta om vind och väder. Det heliga var honom alltför beligt att användas som tidsfördrifvande talämne, der ej förtroendet och uppriktigheten begärde undervisning i det afskiljda rummet. I umgängelsen skiljde han sig således mycket från då gängse fromhet, som utsädde de dyrbaraste perlorne "äfven der de ätas som ärter."

Man har 3 porträtter af Schartau: ett som visar honom uppgående till prediko- eller katechetstolen, af J. Holmbergson Jor; ett bröststycke af Körner, begge föreställande gubben. Ett, som visar den medelåldrige mannen, har i sednare tiden utkommit. Sällan ser man ett anlete, som visar mera karakter.

Schartaus skrifter ha blifvit utgifna med en omsorg, som är blott jemaförlig med det berömliga sätt, hvarpå Sveriges gamla lagar utgifvas. De uppgå till nära 150 ark.

Skrifter: Försök att, i öfverensstämmelse med den Heliga Skrift, i frågor och svar, föreställa den Evangelisk Lutherska församlingens lära om nådavalet. Lund 1825. 128 s. 8:o. — Utkast till betraktelser öfver vissa stycken af Catechesen. 4 häft., som böror till de senare årens Communion-Förhör i Lunds Domkyrka, jemte ett Bihang af enfaldige åhörarens anteckningar. Lund 1826. 252 s. 8:o. — Frågor hörande till första undervisningen i salighetsläran, jemte vägledning för dem, som skola undervisa. Lund 1827. 76 s. 8:o. — Utkast till Predikningar. Första Häft. Stockholm 1827. Andra Häft. Stockholm 1828. Tillsammans 857 s. 8:o. — Bref i andeliga ämnen. Första Häft. Stockholm 1828. 220 s. 8:o. Andra Häft. Stockholm 1830. 189 s. 8:o. (Öfversatte på Danska med titel: Provst H. Schartaus Breve til Læg og Lærd ... af E. Mau Sognepræst i Haarslev. Slagelse 1840). — Anteckningar, föranledde af åtkilliga ställen i den H. Skrift, jemte anvisningar till ett rätt bruk af den H. Skrift. Lund 1829. 224 s. 8:o. — Predikningar, till större delen i utförligare Utkast. Första Bandet. Stockholm 1830. 669 s. 8:o. Andra Bandet. Stockholm 1834. 698 s. 8:o. Tredje Bandet. Lund 1838. 713 s. 8:o. Fjerde Bandet. Lund 1845. 756 s. 8:o. — Tretton predikningar, två fullständiga predikoutkast och ett skriftermåttal. Lund 1831. 210 s. 8:o. — Utkast till skriftermål och veckopredikningar. Första Bandet. Stockholm 1832. 478 s. 8:o. — Undervisning i Christendomskunskapen för Barn, enligt Doctor Lutheri lilla Cateches och Laurelii Spörmål. Christianstad 1833. 68 s. 8:o. Andra Upplagen: Christianstad 1835. Tredje Upplagen med Bilagor: Lund 1835. 120 s. 12:o. — Ellofte Upphugan: Lund 1848. — Undervisning i Christendoms-

kunskapen. Tvänne utförligare Midre arbeten. (I. Någerlunda fullständig undervisning uti Christendomakunskapen till det mesta sådän som den, hvilken Kyrkoherden Schartau bibragte ungdomen af Bjellerups och Stora Råby församlingar och några af Stadsbarnen, hvilka år 1799 Påsktiden af honom framhades för första gången till Herrans bord. Uppsatt eller dicterad af honom sjelf samma år. II. Salighetens kunskap till syndernas förlåtelse, innefattad uti en sådan förklaring öfver D:r Lutheri lilla Cateches med Laurelij Spöramål, som Prosten Schartau i Lund gaf sina Nattvardsbarn ifrån och med år 1804. Dicterad af honom sjelf). Stockholm 1833. 238 s. 8:o. — Dessutom har man ett företal af Sch. i Nya Testamentet, Sthm 1830 (aftryck efter stora Myrkobiblen) samt en indelning af psalmerne i Nya psalmboken, aftryckt i Sveriges sköna Litt. I. B. p. 404 följ. Äfven må anmärkas att han utgifvit den s. k. Lundbladiska Biblen i Lund, dervid han gjort i parallelspråken högst nödiga rättelser och förbättringar.

(Källor: Sång öfver Schartau af Assar Lindeblad, uppläsen vid prestmötet i Lund 1836. — Uriel 1835. p. 111 följ. — Theol. Maanedsskrift af D:r A. G. Rudelbach. — Henr. Schartaus lefnad och lära. Af Assar Lindeblad. Lund 1837. (Öfversatt på Tyska af A. Michelson, Leipzig 1848). — Bidrag till Lunds Stifts Hordagminne. I & a. 2. — Henr. Schartau af D:r H. M. Melin. — Enskild bekantskap. — N.

SCHEDER, ANDERS.

Emedan denna man blifvit intagen i Gezelii Lexicon, må han ock här finna en plats, ehuru om honom är föga att berätta och ehuru till hvad som redan blifvit berättadt vi äga intet att tillägga.

Namnet tog han af Skeda socken nära Linköping, der han var född 1608. Fadren, *Sven Anderson*, Befallningsman (Landshöfding) öfver Östergöthland. Blef 1626 Student i Upsala och reste 1630 till Nederländerne, der han i Gröningen blef Doctor både i Lagfarenheten och Philosophien. Hemvägen tog han genom Tyskland, och vid öfverfarten derifrån 1634 blef skeppet under Skånska vällen kastadt på grund och kullkastadt. En del af passagerare klättrade upp på vraket; han sjelf blef hela dagen, under en grufvelig storm, der quarsittande och måste se de flesta sina olyckskamrater bortföras af hafsvågorne. S. tog då sitt beslut, att rädda sitt lif genom simmande. Vågorna förde honom till landet; der stod en bonde, som räckte honom ett yxe-skaft, och drog honom i land. Men knapt var den skeppsbrutne räddad, förr än bonden afklädde honom skjortan, den enda persedel af sina kläder som han bibehållit, och lät honom ligga bar och naken. Med möda förmådde han krypa till en fattig fiskare, der han vårdades med människokärlek. En sådan rönte han i ännu önnigare mått af Skånska prester-

skapet, som försåg honom med penningar för att köpa anständiga kläder och fortsätta sin resa.

År 1635 ankommen till Stockholm, erbjöd han Regeringen sin tjänst. Anbudet antogs och han blef straxt skickad på en förrättning till Holland. Då han efter fyra månaders förlopp derifrån återkom, utnämndes han att förestå Capitaines-sysslan vid Stockholms Borgerskap, och förordnades 1640 till Befallningsman (Ståthållare) öfver Stockholms Slott och Malmar. Denna hastiga och lysande befordran och Carl Gustafs betygande af sin saknad öfver hans bortgång, bevisa Likpredikanten mer än loford att mannen haft stora och verkliga förtjenster. Sjönöden hade bräckt hans helsa; döden skördade honom i början af år 1650 i en ålder af blott 50 år; i Jacobs kyrka blef han med Lik-sermon begravnen.

Gift med *Magdalena Haraldsdotter*, hvars fader Dr. *Harald* var K. Gustaf Adolfs Lifmedicus och tillika Stadsmedicus i Stockholm.

(Källor: Likpred. och Personal. af M. Pontano. Stockh. 1619. — Genelji Len. Del IV.) P.

SCHEELE, CARL WILHELM.

Ehuru denne stora chemist var född på tysk botten, kan Sverige dock med rättvisa tillägna sig hans förtjenster, dels emedan Svenska Pommern var hans fädernesland, dels emedan han vid fjorton år öfvergaf hemmet och aldrig mer återsåg det, så att hela hans vetenskapliga utveckling faller inom Sverige.

Carl Wilhelm Scheeles fader, *Johan Christian*, var köpman i Stralsund; modren hette *Marg. Warneeross*. Han var d. 9 Dec. 1742 utgången från Gymnasium i Stralsund, blef antagen i lära på ett apothek i Götteborg, der han qvarblef i 6 år, hvarefter han 1768 begaf sig på ett annat i Malmö. Drifven af en oemotståndlig vettgirighet, använde han, efter dagens tränga tjänst, en del af nätterne dels till läsning, dels till egna försök. Långe lemnad åt sin egen handledning, fann han till slut en erfaren vägvisare i Prof. Retzius. I en till Vetenskaps-Akademien inlemnad uppsats om vinstens-syran, åberopade denne ett af vår pharmaceut anställt försök. Derigenom blef S., som 1767 hade antagit condition i Stockholm, först känd. Bergmans stora namn lockade honom 1773 till Upsala, dock icke såsom Student, utan som Apothekar-lärling. Bergman blef förvånad, att i den unge Laboranten finna en medtäffare, af hvars undersök-

ningar han sjelf fick åtskilligt att lära. Höjd öfver afund, slöt Professorn med Provisorn en vänskap, som varade genom hela lifvet, i hvilket vetenskapliga förbund den hederliga Gahn sedan blef intagen. Alla tre meddelade hvarandra hädanefter sina rön och inhämtade hvarandras råd och upplysningar.

Ett allmännare uppteende väckte S: s år 1770 till Vetensk. Akad. inlemnade afhandling om Flussspath-syran, hvarefter andra följde om Brunstenen och Arseniken. På Bergmans förord kallade honom Akademien 1773 till sin ledamot, en ovanlig utmärkelse för en Pharmaciæ et Chimiæ Studiosus. Den icke minst öfverraskade var S. sjelf, som blyg, utan allt slags hyckleri, skydde rop och namnkunnighet, och gömde sig undan för stora världen. Den enda akademiska sammankomst han bevistade, var vid inträdet, då han talade om sättet att bereda Mercurius Dulcis på våta vägen. Men denne enligt hans mening oförtjenta utmärkelse uppeggade honom att deraf verkligen göra sig värdig.

Två år derefter, samma år han köpt sig ett eget Apothek i Röping, utgaf han sin kemiska afhandling om Elden och Luften, deruti han upptäckte, att "icke blott elden, utan äfven andedräkten och hela lifvet hade sin källa i den så kallade eldsluften, som utgör den rena beståndsdelen af den atmosfäriska luften hvilken vi andas, den delen deraf som ingår i vårt blod och ger den sin färg och sin lifskraft. Med förvåning såg man i det glas, der man afsöndrat denna luft, eldslågans förklarande sken, som, öfverträffande all annan jordisk glans, tycktes vara en glimt från en högre verld." Genom denna upptäckt, sedermera utvecklad af Lavoisier, fick chemien en alldeles förändrad gestalt; afhandlingen, utgifven på tyska med ett förord af Bergman, och sedan öfversatt på nästan alla språk, utom på svenska, spridde den svenska chemistens namn öfver hela Europa och den ena Akademien, det ena lärda sällskapet efter det andra i Tyskland, Frankrike och Italien *), skyndade att tillegna sig honom som ledamot. Det enda land, der namnet Scheele var obekant för andra än några få vetenskapsmän, var det, dnr han bodde och det han hedrade genom sina upptäckter. När svenska resande kommo till Paris och London, och man frågade dem efter deras landsman Scheele, spärrade de af

*) Han blef ledamot af Vet. Akad. i Turin, Medic. Soc. i Paris, Naturforskar Sällskapet i Berlin, Societ. i Verona och Vet. Societ. i Erfart.

bestörtning upp munnen och erforo efter hemkomsten med möda, att det var en snäll apothekare i Köping. Gustaf III hörde i Frankrike och Italien namnen på flera svenske män, hvilkas rykte trängt till Seinen och ända öfver Alperna, men dels alldeles icke eller blott svagt inom Stockholms Slotts murar. Bland dem var ock Scheele. Turinska Akademien nämnde honom till sin ledamot i Konungens egen närvaro efter Macquer. Håpen öfver en ära, som vederfors en undersåta, hvars namn han näppeligen hört, skyndade Konungen att utfärda skriftlig befallning, att Chemisten Scheele skulle utnämnas till Riddare af Wasa-Orden. Men vederhörande, som antingen lika litet kände denna man eller ock icke föllo på den tanken, att detta hederstecken, hvarmed den tiden icke slösades, kunde vara ämnadt åt en apothekare, tilldelade detta åt Bergsrådet von Scheele.

Den Scheele, åt hvilken utmärkelsen var ämnad, erfor måhända aldrig detta misstag; eller, om det skedde, skulle han troligen hafva funnit, att riddartecknet träffat en värdigare. När kallelsebrevet från Turin ankom, skref han till en vän: "om det så fortfar kan jag blifva stolt och inbilla mig likna en Macquer och en Bergman. Desse hade likväl, att säga min rätta mening, mera insigt i sina fingrar än jag i mitt hufvud."

Mellertid fortfor S. att rikta chemien och technologia med en mängd rön, som han insände dels till Svenska Vet. Akademien, dels till Crelles Chemiska Annaler, dels till andra lärda sällskaper (se nedanf.) Desse smärre skrifter blefvo sedan samlade och öfversatte på latin, samt i 2:ne delar efter hans död utgifne. Att för dem redovisa, kan här icke väntas, äfven om förf. dertill skulle äga en insigt, som han saknar. Det är nog att nämna, att han upptäckte qväfgasen, syrgasen och chlor; att hans undersökningar öfver mineralierna ledde till upptäckter af en vacker grön målarfärg; att han uppfann ett förbättradt sätt att tillreda benzoesalt; att han äfven i växt- och djurriket införde den kemiska degeln, undersökte bland annat djurens ben och mjölkens beståndsdelar, bland hvilka han upptäckte en egen syra. Genom dessa undersökningar om den organiska naturen lade han grunden till djur-chemien, såsom en särskild gren af denna vetenskap, hvaruti Svenska namnet sedermera förvärfvat sig ny rättighet till ett af de första rummen.

Scheele blef aldrig mer än Apothekare i Köping, och äfven detta höll hårdt. En mera bemedlad man sökte vid handeln af detta apothek gå honom i förväg, men stadens

borgerskap och ortens herrskaper utverkade åt honom ett eget privilegium. Ansträngdt arbete och kanhända äfven analyser, som oftast hade giftiga ämnen till föremål, undergräfvade i förtid hans helse; särdeles led han af en plågsam gikt. Två dagar före sin död, som inföll den 21 Maj 1780, gifte han sig med sin företrädarens enka, som vårdade honom i hans sjukdom; åt henne testamenterade han sin egendom. I sin lifstid hade han understödt fattiga anhöriga och i allmänhet visat sig välgörande. Svenska Akad. lät 1827 öfver honom pressa en minnespenning.

Skrifter: 30 Rön i Vet. Akad. Handl.; 13 i Crelles Chem. Annaler; dessutom uppsatser i Acta chemico-physica och i Schriften der Berliner Gesellschaft naturforschender Freunde. — Bref rör. ett nytt kemiskt rön med phosphorus. Se Nya Lärda Tiden. 1774, N:o 13. — Chemische Abhandl. von der Luft und der Feuer, nebst einem Vorbericht von T. Bergman. Ups. 1777. — Opuscula Physica et Chemico. Lat. pr. Gf. H. Schaefer. T. I, II. Lips. 1788, 89.

(Källor: Sjöstén, Åminn. Tal i Vet. Akad. Handl. 1799. — Franzén Minne i Sv. Akad. Handl. Del. XII. — Rosenhane, Anteckn.) P.

SCHEFFERUS, JOHANNES.

Ledde sin härkomst från *Peter Schöffler de Gernsheim*, som till Svärfader hade *Johan Faust* eller *Fust*, boktryckerikonstens uppfinnare, hvilket yrke sedan fortsattes ej allenast af hans trenne söner, utan äfven; sednast i Herzogenbusch, af deras efterkommande. En af deras efterkommande *Ivo*, Amtman i Neder-Erlebach vid Frankfurt a. M., antog Lutherska läran; dennes son *Johan* flyttade till Strassburg, för att i frihet få utöfva den religion, till hvilken han, liksom sin fader, bekände sig och dref der en betydlig kram- och vexelhandel, men dog i hjertängslan 1640. I sitt första gifte egde han *Elisabeth Kraschel* af en rik patricisk ått från Achen.

Af dessa föräldrar föddes vår *Johannes* i Strassburg d. 2 Febr. 1621. Hans missöde ville, att hans undervisning öfverlemnades åt en sträng och okunnig informator, som gjorde honom studierna så sura, att gossen var nära att kasta bort boken, för att taga till penseln, till hvilken han hade nästan lika böjelse; ehuru han dock besegrade denna olust, var den bildande konsten honom alltid kär; i sina yngre år öfvade han sig uti att skära figurer i hörabärskrånor samt utklippa sådana i papper; vid lediga stunder fortfor han att rita och äfven myntkunskapen var honom icke främmande. Mellertid var hans lärda undervisning så ytlig.

och oredig, att Johannes under hela sin öfriga lefnad aldrig kunde akta sig från smästel så i tal som skrift. Tillika led han mycket af en elak styfmoder, sedan fadren 1637 omgifit sig. Samma år hädde han dock blifvit Student. Fadren ville hafva honom till prest; men som hans minne var mindre godt, började han studera först lagfarenheten och sedan läkar-konsten, men öfvergaf snart dessa studier, för humaniora. Fadrens förmögenhet tillät honom att 1638 företaga en lerd resa genom Tyskland; i Frankfurt träffade han sin morbröder, som tog honom med sig till Achen; sedermera begaf han sig till högskolan i Leiden. Under denna resa knöt han bekantkap med Buxtorf d. y., Dan. Heinsius, Boecler, Freinshemius, hans släktinge (hvilka båda sednare sedan blefvo Professorer i Upsala), Dansken Th. Bartholin d. ä. Fadrens död hemkallade honom 1640; men 1643 företog han i sällskap med en rik schweitzisk Patricier, och på dess bekostnad, en ny resa, som egentligen hade Schweiz till föremål. Här lärde han bland annat att modellera i vax och etsa i koppar. Efter hemkomsten antog han åtskilliga conditioner, bland andra hos Svensska Agenten i Strassburg, samt lade första grunden till sin ryktbarhet genom tvänne arbeten, *de Varietate Navium* samt *Agrippa Liberator*, hvar af det första utkom 1643, det sednare 1645.

När Skytteanska Professionen i Upsala blifvit ledig genom Freinshemii befordran till Bibliothekarie, blef sysslan; hvartill utländningar i början alltid kallades, först erbjuden åt Boecler, men denne gaf i stället förslag på S. som och antog förslaget. Magistraten samt Högskolans Föreståndare i Strassburg, som icke ville mista sin lärde landman, gäfvon honom löfte om den först ledigblifvande syssla, men S. ville icke bryta sitt löfte, helst som lönen i Upsala var anseelig och anbudet åtföljdt af 300 Rdr i respenger.

Han begaf sig alltså på resan till Sverige öfver Holland, der han förnyade bekantskapen med Salmasius och Vossius, och genom Köpenhamn, der han påhelsade sin vän Bartholin. På öfverfarten till Skåne kom han i sjönöd, i det båten höll på att sjunka. Lyckligen anländ till Stockholm, blef han d. 2 Juli 1648 af Freinshemius presenterad för Drott. Christina, som emottog honom med utmärkt nåd, och lät honom på sin egen slup medfölja till Upsala. Redan d. 12 Juli höll han der sin väl lyckade Inträdesoration, hvartill han dock haft så ringa tid att bereda sig, i Drottningens öfvervaro; Patronus för Professionen, R.R. Skytte, var också närvarande, och installerade honom i sitt nya kall.

Detta lärosmåhet, ämnadt till unga ädligars bildning och uppfostran för statens tjänst, var utan tvifvel ett af de mest vigtiga och grannlaga vid Universitetet. Öfra våningen i Skytteanska huset var den tiden ett slags adelig casern, indelad i särskilda numror, öfver hvilkas dörrar Sånggudinnornas namn voro skrifna. Ynglingarne stodo under Professorns vård och uppsigt samt åto, till en del, mot betalning vid hans bord. Statslära och Vältalighet skulle utgöra egentliga föremålet för deras vetenskapliga undervisning, men hädadera voro då för tiden nära förenade med de classiska auctoriteterne och fornkunskaperna. Dessa sistnämnda studier gjordes af S. till hufvudsak. Han utgaf grekiska och latinska auctoriter, några för första gången, neml. Arriani *Tactica* jemte Maurittii *Strategicon*, författade en mängd antiqvariska afhandlingar, jemväl i svenska hitorien, som förvärfvade honom ett aktadt namn; dock höll han också disputationsöfningar, gaf lagar för stilen, som länge gällde för kanoniska och hvilka föreskrifter fyra gånger blifvit upplagda, och höll ejelf tidt och ofta offentliga Orationer och Parentationer, men i Politiken skref han föga eller intet; dock författade han en *Sciagraphia Juris Naturæ*, commentterande föröfrigt i sina föreläsningar Hugo Grotius; deremellan förklarade han latinska auctoriter. Från år 1664 började han arbeta i Svenska Antiquiteterna, åt hvilka han under sin återstående lefsad tyckts hafva egnat drygaste delen af sin tid. Första proffet voro de Anmärkningar till Götreks och Rolfs saga, som bifogades Verelii upplaga. Två år derefter utgaf han sin *Upsalia Antiqua*, men då han der sökte visa, att denna stad på latin borde skrivas icke *Upsala* utan *Upsalia*, samt att gamla afgudatemplet hade legat i nya staden på det ställe, der Bondkyrkan nu står, kom han i ovänskap med sin medbroder och fordna vän, Verelius; nu började dem emellan ett pennkrig, i hvilket en mängd andra lärde togo del: på sin sida hade Schefferus Claes Arrhenius (Örnhielm) och Gripenhjelm, men emot sig Olof Rudbeck och sin egen svärfader Loccenius. Verelius var så fast öfvertygad om sin sak, att han ville slå runestenarne i hufvudet på dem, som tviflade på att alla Göther utgått från Norden. En undersökning, som för Loccenii *Antiqu. Svec-Goth.* anställdes, slog så ut till fäderneslandets heder, att "gubben deraf grät i glädje." Många och bittra skrifter vexlades*); Scheffer skref en *Epistola defensoria*, Verelius der-

*) Se vidare Warmholtz Bibl. SvecGoth. Del. I. sid. 151—151. Jhres företal till Ups. illustr. samt Sv. Merc. 1758. Mars s. 1048.

öfver sina Notæ: men öfverheten förbød tryckningen deraf. Verelius skickade då skriften till S., som vägrade att läsa den, "ne (yttrar han), si legerem, compulsus solenni dietorum acrimonia, responsionem cogere parare." Efter S:s död lät dock Verelius trycka sin skrift, men S:s arfvingar utverkade af Gr. Lindsköld ett förbud med 1000 dlr samt vite mot exemplarens kringspidande; upplagan förvarades förseglad i Consistorii Archiv, men uppbrann till det mesta 1702; de återstående exemplaren frigäfvos 1721. Mellertid hade detta förbud gått Verelius mycket till sinnes, och äfven Lindschöld berättas hafva ångrat befallningen. — Året efter sedan Verelius afskickat sina Notæ till sin vederdeloman, erhöll han enligt uppgift, af Rudbeck ett gammalt document, skrifvet på pergament, som 1678 utgafs under titel af: *Annotationes ex Scriptis Karoli, Episcopi Aros. excerptæ*, med Verelii företal och anmärkningar; derigenom bestyrktes Verelii mening på det kraftigaste. S. grep genast pennan och sökte bevisa, att documentet var rentaf uppdiktadt, hvaröfver Verelius blef så förbittrad, att han hade ämnat stämma honom inför domstol, i fall han ej kort der- efter dött. Hvarken Peringskiöld eller Er. Benzeli- us hafva betviflat documentets äkthet, men Ihre trädde på S:s sida. Original- et förmenas hafva uppbrunnit 1702.

I allmänhet var S. den förste, som ville behandla Svenska Historien med samma kritik, som användes vid den grekiska och romerska, och ville således icke börja våra häfder med Japhet och Magog; men här stötte han emot nationalkänslan: de äldre dikterna och grillerna, hvarmed Johannes Magnus, Bureus, Messenierne och Verelius framträd- t, blefvo på ett ännu mera lysande och djerfvare sätt utbildade af Atlanticans fader och beskyddades af Riks-Cancel- leren De la Gardie, Carl XI och Carl XII. Först i ett sed- nare tidevarf banade Erik Benzeli- us d. y. och Wilde väg för sundare åsigt, och i deras spår vandrade, inom sven- ska lärdomshistoriens fält, Olof Celsius d. ä., Ihre och Berch; hvaremot Dalin, ehuru vida mer återhållsam än svenska hi- storiens äldre fäder, på visst sätt kan sägas, hvad den äld- sta tiden beträffar, hafva gjort ett baksteg på den fordnä lättroghetens väg. Så mycket större var alltså Scheffers ära, hvilken på denna entusiastiska tid stod nästan ensam med sin varsamma granskning; han gick tillbaka till de gamla källorna, jemnförde andra folkslags uppgifter och sökte med kritiskens fakla i hand leta sig väg till sanningen; de resultater hvartill han kom voro således vida mera nyktra

och mindre glänsande än de öfriges: detta tyddes såsom en utländnings afund öfver det yfverborna Gauthiods forntida ära. Med hans stränga grundsatser hade vår historia aldrig förut blifvit behandlad; väl hade Loccenius förvärfvat stor förtjenst om den gamla svenska lagfarenheten, men i gamla svenska historien var han nästan lika godtrogen som hans samtida. S. utgaf Konunga- och Höfdinga-styrelsen på latin, hvarigenom också utländningars uppmärksamhet vändes på denna boks höga värde; han spridde nytt ljus öfver Sveriges gamla vapen Tre Kronor, och bevisade Sveriges urgamla företrädesrätt dertill samt tecknade efter Valerii Maximi förebild med sanningskärlek och kännedom Svenska mäns berömliga bedrifter *).

I det öfriga Europa väckte hans skrifter öfver Greklands och Roms fornsaker lika mycken uppmärksamhet, som hans arbeten öfver Nordens i Sverige. Så upplyste han Menenii Agrippas stadgar om gäldenärer i det gamla Rom (Agrippa Liberator), skref om de gamles Halsband, Sjöväsende, Vagnar, Målarkonst, Roms konungadöme, af hvilka monographier de flesta sedermera införlifvades med Gronovii och Grævii Thesaurer. Förnämligast äro skrifterna om Sjöväsendet så grundliga och utförliga, att de än i dag måste rådfrågas, oaktadt flera nyare lärde, och sednast Boeckh, bragt nytt ljus öfver dessa ämnen. S:s lärda ära förökades jemväl af de classiska auctorer han utgaf: en och annan framdrogs för första gången: i hänseende till de öfriga, hade väl S. inga manuscripter att rådfråga, men hans editioner hade värde dels genom föreslagna läsarter, dels genom noter och commentarier, hvadan nästan alla in- och utrikes flera gånger omtrycktes. Likväl anses han varit mindre stark i Grekiskan än i Latinet.

Med Tysklands och Hollands berömdaste philologer inom det classiska området stod vår Skytteanus jemväl i en jemn och förtrolig brevexling. De till honom från dem ankomne och förvarade breffen fylla fyra band, skänkta till Upsala Akademiska Bibliothek. Man eger öfver dem en

*) Öfver det förut okända Lappland spred han ett förut okänt ljus; oaktadt detta arbetes pålitlighet i allmänhet, citerades det i Olof Rudbecks hus ordspråksvis, för att uttrycka att en sak ej var sann. Kärnan af S:s skrifter i Svenska fornsakerna förblifver dock alltid hans *Upsalia Antiqua*, hvilken, enligt Fants omdöme, kan anses för en hufvudbok, ej allenast i sitt ämne, utan äfven för våra antiquiteter, som i Upsala hade sitt hufvudsäte. Glömmas bör för öfrigt icke, att S. genom sin *Suecia litterata* blef den svenska lärdomshistoriens fader.

tryckt förteckning, men kanske har ingen med kritiskt öga genomgått deras innehåll och eftersett om derur ingenting för vår tid är att skörda.

S. tyckes ock varit den, som grundlagt en någorlunda jemn och ordentlig bokhandels-förbindelse med Tyskland. Han medförde sjelf ett bibliothek af 1000 volumer och förökade det ständigt genom köp och erhållna skänker: men efter hans död blef det förskingradt, dock räddades de grekiska manuscripterna åt Akad. Biblioteket. Äfven inkallade han boktryckaren Curio's från Holland, men hade af honom ingen särdeles heder, ty mannen tryckte dåligt, tog sig sedan för att supa och slutligen väcktes fråga om hans afställning, hvilket blef ett hetsigt tvisteämne mellan Olof Rudbeck och hans colleger (se dennes biographi).

När man genomläser den långa listan på S:s dels tryckta, dels oträckta, dels halffullbordade skrifter i vidt från hvarandra skilda ämnen; — när man besinnar, hvilken tid han måste hafva använt på sin högst vidlöftiga brevexling, på sin syssla och skölingarnas undervisning och bildning (han läste offentligen i de sista tio åren dagligen två timmar, var ledamot i tvenne faculteter, den philosophiska och juridiska, corrigerade ynglingarnes stilprof, och höll med dem täta disputationsofningar); så måste man förundra sig öfver hvad en man kunde uträtta, som dock icke hann till någon särdeles hög ålder, och som af naturen var begåfvad med snarare svagt än godt minne. Men detta ersattes genom outtröttligt arbete: S. lefde oupphörligt bland sina böcker och skrifter; han stod tidigt upp, gick sällan ut, minst om vintern, besökte till och med sällan kyrkan, egentligen derföre, att han var ömtålig för den nordiska kölden; han tillät sig inga nöjen, minst spel, och hade leda för consistoriella göromål; den enda förströelse han tillät sig, var spasserande i sin trädgård, som tillhörde Vetenskaps-Societetens nuvarande hus, hvilket han inköpte och uppbyggde. Enligt traditionen skall han haft sin boksamling i det mindre huset inne på gården. Om han någonsin sjelf behodde stora huset, eller ständigt behodde Skytteanska bostället, är mig ej bekant. När han visade sig ute, såg man en liten gubbe med krokig näsa, små mustacher, lutande gång, i en liten sidentygskappa, kila gatan framåt.

Betänker man vidare, att kanske de flesta af de berömlige män, som i Carlarnes tidevarf gagnat staten, kyrkan och vetenskaperna, utgått från hans lärosal, så ökas ännu mer vår aktning för denne ovanlige man, ehuru vi

beträffa, att han, såsom alltför mycket sysselsatt och alltför ensidigt boklörd, genom sin personlighet kunde utöfva någon synnerlig inflytelse på deras moraliska uppfostran. Likväl visade honom studenterna mycken aktning och talade vid alla tillfällen godt om honom, jemväl i förtroliga lag, inter pocula. Alla öfriga lärde män, som Christina inkallade, lyste här blott en kort tid och försvunno meteoriskt, utan att verksamt gripa in i nationens bildning.

Också visade sig hovet och aristokratien hvarken otacksamma eller likgiltiga för denne främlings förtjenster. Så väl Drott. Christina, Pfaltzgreffen samt Carl XI som statens högsta män gjorde sig ett nöje af, att öfvervara hans orationer och disputations-acter, särdeles när någon högtädd yngling aflade sina lärdomsprof. De förnämna vände sig till honom om råd vid deras barns uppfostran och gäfvor hederliga skänker. Christina befallde honom skriva om Pythagoreiska sekten, Carl XI om Riksvapnet Tre Kronor, Rika-Cancelleren om Lappland, Baron Rålamb om adliga ynglingars uppfostran. Då han slutat sitt tal öfver Regimentsförändringen 1654, — ett kinkigt ämne — hängde Drottningen på honom en guldkedja och tillsäkrade honom en pension af 1000 Rdr sp., som ännu 1661 till honom riktigt utbetaltes af Norrköpings tullmedel. År 1665 blef han tillika honor. Juris Naturæ et Gentium Professor med en lön af 500 Rdr; när året derpå Antiquitets-Collegium inrättades, var han dess sjelfskrifne ledamot. För sitt första tal till K. Carl XI 1673 erhöill han 100 dukater; år 1677 fick han tillika Bibliothekarie-sysslan efter sin svärfader, med bibehållande af sina förra tjänster, ehuru denna befattning annars endast gafs åt Professores emeriti. Af hans söner blef en adlad, en annan friherre, tvenne af hans söner Riksråd och Grefvar, en tredje Fältmarskalk, ehuru stamfadern icke mer lefde, för att deraf kunna glädja sig.

Visserligen var icke S. fri ifrån de förtretligheter, som den tiden voro de lärdes vanliga lott, särdeles inom de svenska universiteterna. Väl var han af naturen fromsint, men när det gällde anfall på egna satsar, dem han ansåg för sanna, förifrades äfven han och kämpade med tidehvarfvets vanliga betta och hårdnackethet; i sitt enskilda lif lade han, så mycket han förmådde, band på sin naturliga hetsighet. Vi hafva förut omtalat hans strid med Verelius, i hvilken tvist den sednare var den angripande. Denna var icke den enda. En annan ännu häftigare förde han med en Extraord. Professor Gavelius, som anföll honom i anledning af en

hans disputation de Vita Romuli, och beskyldde honom för ingenting mindre än att urskulda konungamord, våldtäkt o. s. v. Tvisten fortsattes inför Consistorium, Senaten och Konungen, och slutade med domen att motståndaren skulle göra S: afbön. Detta hindrade icke Gavelius, som var en skicklig jurist, att 1665 blifva General-Inspektör öfver Tullfiskalerna i riket, 1675 Assessor i Götha Hofrätt och 1687 adlad under namnet Cederschöld. S. kom ock i ett spändt förhållande till sin fordne gynnare, Boeclerus, som 1648 blef Eloqu. Professor i Upsala, men skötte illa sin syssla, och snart missbelåten lemnade riket. Äfven stod S. i ogunst hos Theologerne, emedan han 1654, då Akademiska Constitutionerna skulle förnyas, satte sig emot deras yrkande, att philosophiska graden ej skulle få tagas, förrän man undergått den theologiska.

Det var enligt naturens ordning, att ålderdomens krämpor skulle tidigare än vanligt infinna sig hos en man, som så litet som S. vårdade sig om sin helsa.

Redan 1673 klagar han i ett bref till Nic. Heinsius, att skjörbjuggen sedan de sistförflutna häda åren tagit så öfverhanden hos honom, att han misströstade om sin helsas vederfående. Snart blef han af gikt, andtäppa och väder i underlifvet så vanför och svag, att hans son måste hvarje gång leda honom upp i kathedern. Om hösten 1678 samsatte han sig mest med bibeln och kyrkofäderna, och dikterade för sonen Ivo en oration *de Christi Incarnatione et Nativitate*, den han ock kort före Julen höll inför Akademien, och som sedermera, 1726, af en hans släkting, blef utgifven i Magdeburg, under titel *Oratio ultima Johannis Schefferi*. Efter hemkomsten från denna act förklarade S. sin fru, att han nu tagit afsked från Akademien, samt hoppades, att om han nu fick fira julen hos sina på jorden, skulle han få tillbringa påsken hos de utkorade i himmelen. Detta inträffade ock: han afled d. 26 Mars året derpå, sedan han hållit ett uppbyggligt förmaningstal för de sina och emottagit, redan mållös, nattvarden af Domprosten Petrus Rudbeck. Han ligger begravnen i Domkyrkan på venstra gången i choret, men utan epitaphium. Dock blef en minnespenning öfver honom slagen, hvarmed mågen Columbus var missnöjd, dels för emblemernas skull, dels emedan den gamle föreställes i mindre prydlig dräkt, än han i verkligheten bar, hvilken förändring konstnären gjort, på det att de förnåme ej måtte misstycka grannlåten. På hufvudet bär han calotte, ehuru han de sista åren nyttjade peruk.

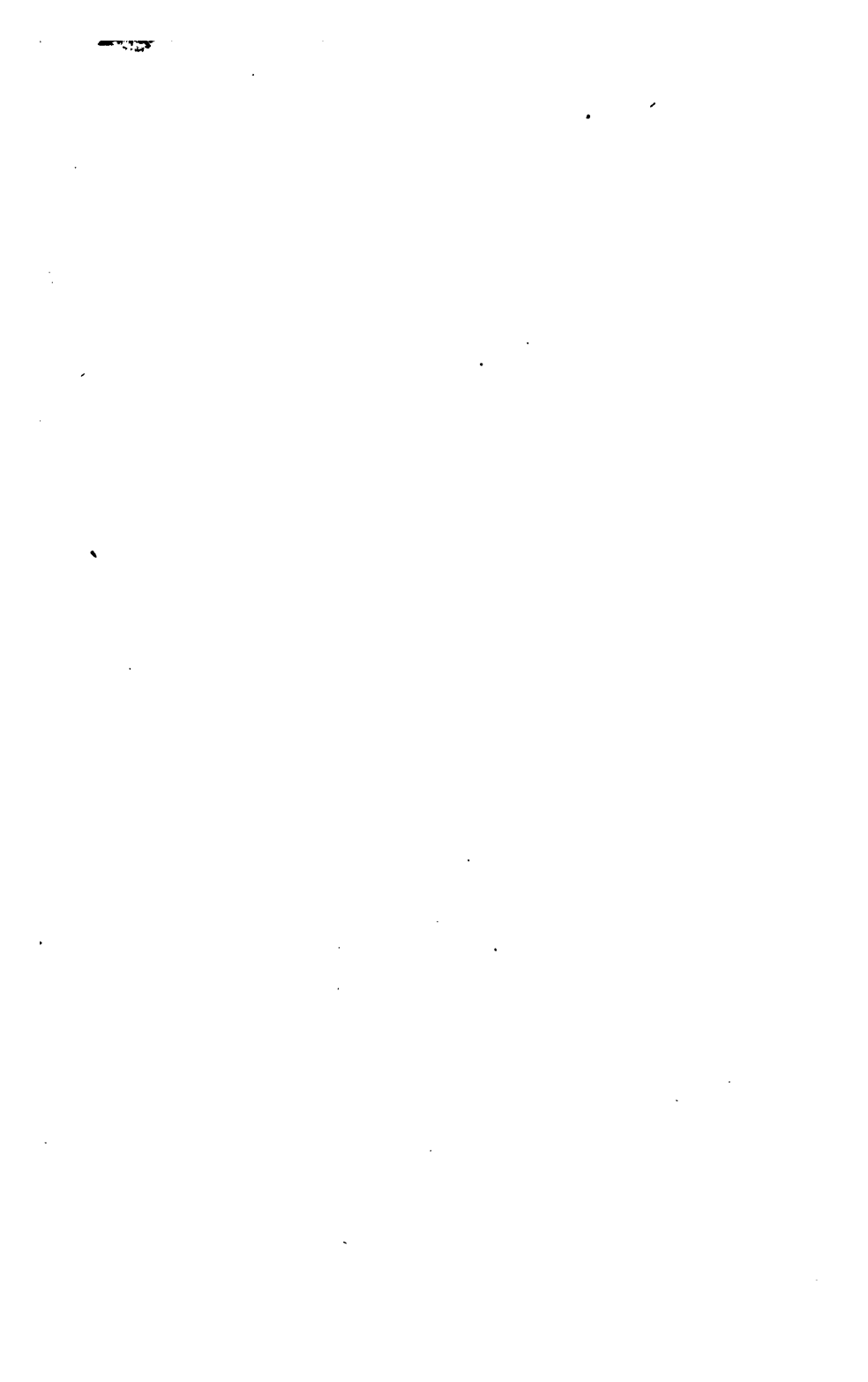
Kort efter sitt antråde till professionen (d. 12 Nov. 1648) gifte sig S. med *Regina Loccenia*, dotter af den namnkunnige Johan Loccenius. Brölloppet var mycket ståtligt, och bevestades af ett stort antal ädlingar: Riksdrotsen Pehr Brahes dotter, som sedan blef gift med Pfalzgreffen Adolf Johan, klädde och anförde bruden. Den lärde brudgummen dansade vid detta tillfälle för första och sista gången. Åt sin hustru öfverlemnade han omsorgen om hela sin ekonomi, hvilken omsorg väl icke var utan sitt besvär, emedan han måst hålla ett anständigt bord för ädlingarne.

Af Schefferi ättebarn upptaga vi följande: 1. *Margaretha* gift i första giftet med Prof. Johan Columbus. — 2. *Johan* f. 1653, adlad 1683 som Håradshöfding, † 1716. Denne linie utdog med sonen, Major *Peter Jacob* 1750. — 3. *Peter* f. 1657, adlad 1698 som Assessor i Svea Hofrätt, Friherre 1719 såsom Landshöfding i Skaraborgs län, död 1731 som President i Svea Hofrätt. Hade i sina tvenne giften 14 barn, bland hvilka voro Riks-Råden, Grefvarne *Carl Fredrik* och *Ulrik* samt Fältmarskalken *Pehr*.

(Skrifter: a) Utgifne Auctores classici: *Ælianus* Gr. & lat. Strash. 1647; ib. 1662, o. ib. 1683 med Kühns anmärkn. — *Latini Pacati Panegyricus*. Stockh. 1681; o. Ups. 1668. — *Phædrus* med Gijetsa förut utgifna noter. Ups. 1663; med fransysk öfvers. ibid. 1667; tilläkt o. förbättrad uppl. Hamb. 1673. — *Arriani* *Tactica* och *Mauritii Strategicon*, förut utgifne; Græc. et lat. Ups. 1664; omtr. i Blancardi upplaga af *Arrianus*. Amsterd. 1683. — *T. Petronii Arbitri fragmentum nuper repertum*. Ups. 1668 (efter en året förut i Padua utgifven upplaga). Leipz. 1666. — *Appendix notarum in fragmentum Petronii*. Ups. 1668. — *Aphthonius, Theon* aliique *Rhetores*. Gr. et lat. Ups. 1670; ib. 1680. — *Hyginus*, cum Notis. Hamb. 1674. — *Justinus*. Hamb. 1677. — *Breviarium Politicorum Aristotelis*. Stockh. 1684 (utgifne af Hadorph ur Schefferi collegier). — b) I Grekiska och Rom. Antiquiteterna: — Diss. de Varietate Navium. Strash. 1643; omtr. tillika med *Militia Navalis*. Ups. 1684; samt införd i Gronovii *Thes. Antiqu. Græc.* Vol. XI. — De *Militia navali Veterum*. Ups. 1654. Tillägg till en ny uppl. skickades till en holländsk boktryckare, men i stället att trycka en sådan, lät denne Witsen införa det mesta i sin *Architectura Navalis* på holländska. — *Constantini Opulenti de fabrica Treremium Meibomianarium* L. (en vederläggning af Meiboms theori och ett försvar för författarens egen). Eleutherop. 1672. — *Agrippa Liberatores de novis Tabulis*. Strash. 1645. — De *Antiquorum Torquibus*. Stockh. 1686. Omtr. i Grævii *Thes. Antiqu. Roman.* T. XII. — *Regnum Romanum*, s. *Arte Pingendi*. Nürnberg. 1669. — De re vehiculari Veterum, jemte *Pyrrhus Ligorius* de vehiculis; öfversatt på ital. o. på latin af Cl. Arrhenius (Örnhielm). Frankf. 1671. — Sam. Berharti de questione, num *Æneas* unquam fuerit in Italia? Dissert. epistol. ex Gallico in Lat. versa. Hamb. 1672; omtryckt i Berharts *Geogr.*

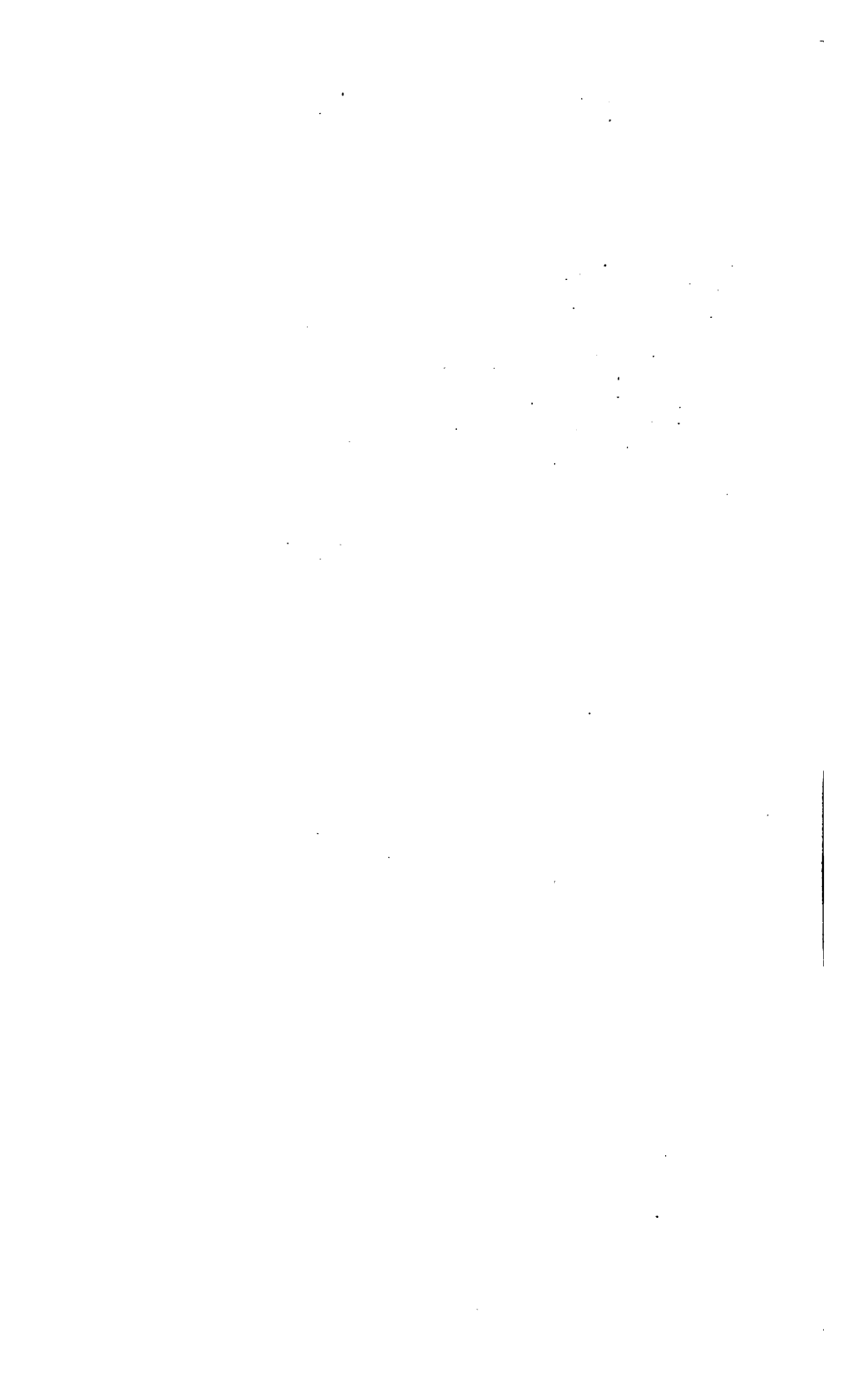
Sacra. Frankf. 1681. — *Jul. Obsequentis L. de Prodigis.* Amstërd. 1679 (först utgifven af Rhenanus 1516). — *Lectiones Academicæ s. Notæ in Script. aliquot Lat. et Græcos.* Hamb. 1675; första arkot omtryckt under titel: *Miscellanea Joh. Schefferi.* Upsala 1697. — c) *Isvenska hâfdeforskningen: Annotat. in Script. de Gotrico et Rolfone.* Ups. 1654. — *Upsalia Antiqua.* Upsal. 1666. Med Författarens rättelser utgifna af Ihre i 3 disput. under titel af *Upsalia illustrata.* Ups. 1759—1772. — *Konunga-Styrelse s. Institutio Regia.* Suet. et Lat. Stockh. 1669. — *Memorabilium Sæuithicæ gentis Exempla.* Hamb. 1671 (öfvers. på svenska under titel: *Svenska Folkets Äreminne.* Stockh. 1753). — *Incerti Scriptoris Sueci Chron. de Archi-Episcopis et Sacerdotibus ceteris Eccl.* Ups. (först utgifven ex Registro eccles. Upsal. ann. 1544). — *Lapponia, i. e. Regionis Lapponum et gentis descr. nova et verissima cum ægg.* Frankf. 1673 (öfversatt på flere språk). — *Israelis Erlandi de Vita S. Erici. Cum Notis.* Stockh. 1673. — *De tribus orbibus aureis, nuper in Scania erutis.* Stockh. 1673 (runda guldstycken, dem förf. anser varit hederstecken, att bära på bröstet). — *De situ et vocabulo Upsaliæ. Epist. defensoria.* Ups. 1677. — *De Excerptis Annotationibus ex scriptis Caroli, Episcopi Aros., Judicium.* Stockh. 1678 (går ut på att bevisa, att nämde till stöd för Verelii satser framdragne document är oäkta). — *De antiquis verisque regni Sueciæ Insignibus.* Stockh. 1678. — *Suecia Literata, seu de Scriptis et Scriptoribus gentis Sueciæ.* Stockh. 1680. Hamb. ed. Møllerus. Ups. 1698. (Ett interfolieradt Ex. af 1:a uppl. med Erik Renselii tillägg och rättelser finnes i Linköp. Gymn. Biblioth.) — d) *Disputationes se Lidéns Catal. Disp.* — e) *Orationes, Parentationes och andra rhetoriska skrifter: öfver Fåltm. Jak. Pont. De la Gardie.* Ups. 1653, ibid. 1657. — *Vid Christmas Afsägelse.* Ups. 1654. — *Vid Carl X Gustafs död 1660.* — *Öfver bröderna Jak. August och Johan C. De la Gardie's död.* 1662. — *Vid Carl XI:s första besök i Upsala.* Ups. 1665. — *Vid dess anträde till Regeringen.* Ups. 1673. — *Öfver Erke-B. Lenæus.* Ups. 1669. — *Öfver Erke-B. Stigzelius.* Stockh. 1677. — *Oratio ultima (de Incarn. et nativ. Christi).* Magdeb. 1726. — *Epist. consolatoria ad Bened. et Jac. Skytte (i anledn. af modrens död).* Ups. 1650. — *Epist. ad Axel. Oxenstierna, postquam valedixisset.* Ups. 1671. — f) *Öfrige Skrifter: De Stylo illiusque Exercitiis.* Ups. 1653. Omtryckt med tillägg, under titel: *Gymnasium Styli.* Ups. 1657. Ibid. 1663, Jenæ 1670. — *De natura et constitutione Philosophiæ italicæ s. Pythagoricæ.* Ups. 1664 (sörfattad på Dr. Christmas befallning). — *Index in Libros Grotii.* Amstërd. 1670, Jena 1673. — *De institutione literaria illustris et generosi Adolescentis.* Stockh. 1678, omtr. i Crævii Collection. Leid. 1696. — *De generosi nobilisque Informatione litteraria.* Stockh. 1678. (Sammanakrifven på R. R. och Öfverståth. Baron A. Rålamb's begäran, för dess son). — *Om dess Mscp:ter och ofullbordade arbeten se föröfrigt Scheffers Suecia literata och Fants Minne.*

(Källor: Hartman, Progr. Exsequ. — Fant, *Histor. Lat. Græc. Sect. I.* — Minne öfver Joh. Scheffer, som vunnit Beldn. uti Uppf. Sällskap., af Fant. *Schn. 1782.* — Gesslii *Biogr. Lex.* Del. III och Suppl. — *Warmholtz Bibl. Suegoth.*)

mJ
KS
HS

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

[illegible]